

ספר שמות

תוכן העניינים

iii	Introduction
1	פרשת שמות
21	פרשת וארא
39	פרשת בא
60	פרשת בשלח
84	פרשת יתרו
99	פרשת משפטים
123	פרשת תרומה
141	פרשת תצוה
160	פרשת כי תשא
186	פרשת ויקהל
202	פרשת פקודי
213	שירת הים ועשרת הדברות
213	שירת הים
214	עשרת הדברות בטעם עליון
215	הפטרות
216	הפטרת שמות
216	הפטרת וארא

Introduction

This ḥumash is intended primarily for learning *Shnayim Mikra veEchad Targum*, but to be versatile enough to be usable in a synagogue. To that end, it includes multiple texts used as the "Targum"—Targum Onkelos itself, the commentary of Rashi, and a translation into English. For Haftarot and Maftir readings, only Hebrew and English are furnished, since these are included for ease of use in synagogues rather than for study use.

The text of the Torah itself is from the Mikra al pi Masorah project. The text was selected for its open licensing, extensive source documentation, and accuracy in presenting the masoretic text. The text of Targum is the Wikisource Targum, which is based on Yemenite texts (particularly the 1901 edition of the Taj). It was selected for its accurate vocalization. I hope to review and tweak the text in accordance with printed scholarly editions which are based on Yemenite texts, such as Bar Ilan, Mossad HaRav Kook *Torat Hayyim*, and Sperber's critical edition of the Targum. The text of Rashi is from the Metzudah edition. All these texts were retrieved from Sefaria. Data for aliya divisions, haftarot, and lengths of parshiyot was pulled from Hebcal.

This text has minimal notations about various textual differences in the Masoretic text of the Torah. For information where this text varies from others, see the notes of the *Mikra al pi Masorah* project, or notes in *Minḥat Shai*. The *Mikra al pi Masora* project similarly has information in its notes about variations in customs about where to divide aliyot.

Per the requirements of the licensing for the texts used in creation of this Ḥumash, this text may be used under the terms of the Creative Commons Sharealike 2.0 license (CC BY-SA 2.0).

I hope this text will be helpful to those who use it.

I	NOW THESE are the names of the sons of Israel, who came into Egypt with Jacob; every man came with his household:	וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים מִצְרָיִם אֶת יַעֲקֹב אִישׁ וּבֵיתוֹ בָּאוּ:	וְאֵלֶּיךָ שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים מִצְרָיִם אֶת יַעֲקֹב אִישׁ וּבֵיתוֹ בָּאוּ:
2	Reuben, Simeon, Levi, and Judah;	רְאוּבֵן שִׁמְעוֹן לֵוִי וְיְהוּדָה:	רְאוּבֵן שִׁמְעוֹן לֵוִי וְיְהוּדָה:
3	Issachar, Zebulun, and Benjamin;	יִשָּׁשְׁכָר זְבֻלֹן וּבִנְיָמִן:	יִשָּׁשְׁכָר זְבֻלֹן וּבִנְיָמִן:
4	Dan and Naphtali, Gad and Asher.	דָּן וְנַפְתָּלִי גָד וְאַשֶׁר:	דָּן וְנַפְתָּלִי גָד וְאַשֶׁר:
5	And all the souls that came out of the loins of Jacob were seventy souls; and Joseph was in Egypt already.	וַיְהִי כָּל-נַפְשׁ יִצְחָק וַיֵּצֵאוּ מִצְרָיִם שִׁבְעִים נֶפֶשׁ וְיוֹסֵף הָיָה בְּמִצְרָיִם:	וַיְהִי כָּל-נַפְשׁ יִצְחָק וַיֵּצֵאוּ מִצְרָיִם שִׁבְעִים נֶפֶשׁ וְיוֹסֵף הָיָה בְּמִצְרָיִם:
6	And Joseph died, and all his brethren, and all that generation.	וַיָּמָת יוֹסֵף וְכָל-אֲחָיו וְכָל-דֹּר הַהוּא:	וַיָּמָת יוֹסֵף וְכָל-אֲחָיו וְכָל-דֹּר הַהוּא:
7	And the children of Israel were fruitful, and increased abundantly, and multiplied, and waxed exceeding mighty; and the land was filled with them.	וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל פָּרוּ וַיִּשְׁרְצוּ וַיִּרְבּוּ וַיַּעֲצֻמוּ בְּמֵאדָּ מְאֹד וַתִּמָּלֵא הָאָרֶץ אֹתָם: (פ)	וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל פָּרוּ וַיִּשְׁרְצוּ וַיִּרְבּוּ וַיַּעֲצֻמוּ בְּמֵאדָּ מְאֹד וַתִּמָּלֵא הָאָרֶץ אֹתָם: (פ)
8	Now there arose a new king over Egypt, who knew not Joseph.	וַיָּקָם מֶלֶךְ-חֲדָשׁ עַל-מִצְרָיִם אֲשֶׁר לֹא-יָדָע אֶת-יוֹסֵף:	וַיָּקָם מֶלֶךְ-חֲדָשׁ עַל-מִצְרָיִם אֲשֶׁר לֹא-יָדָע אֶת-יוֹסֵף:
9	And he said unto his people: 'Behold, the people of the children of Israel are too many and too mighty for us;	וַיֹּאמֶר אֶל-עַמּוֹ הַזֶּה עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רַב וְעָצוּם מִמֶּנּוּ:	וַיֹּאמֶר אֶל-עַמּוֹ הַזֶּה עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רַב וְעָצוּם מִמֶּנּוּ:
10	come, let us deal wisely with them, lest they multiply, and it come to pass, that, when there befalleth us any war, they also join themselves unto our enemies, and fight against us, and get them up out of the land.'	הִבֵּה נִתְחַכְמָה לָּו פֶּן-יִרְבֶּה וְהָיָה כִּי-תִקְרָאנָה מִלְחָמָה וְנוֹסַף גַּם-הוּא עַל-שָׂנְאֵינוּ וְנִלְחַם-בָּנוּ וְעָלָה מִן-הָאָרֶץ:	הִבֵּה נִתְחַכְמָה לָּו פֶּן-יִרְבֶּה וְהָיָה כִּי-תִקְרָאנָה מִלְחָמָה וְנוֹסַף גַּם-הוּא עַל-שָׂנְאֵינוּ וְנִלְחַם-בָּנוּ וְעָלָה מִן-הָאָרֶץ:

1 ואלה שמות בני ישראל. אע"פ שמנאן בחייהן בשמותם, חזר ומנאן צמיתתן, להודיע חזתן שנמשלו לכוכבים, שמוציא ומכניסן במספר ובשמותם, שנאמר המוציא צמסר צבאם לקלס צבאם יקרא (ישעי"מ, כו. שמו"ר א, ג):

5 ויוסף היה במצרים. והלא הוא ובניו היו בכלל שבטים, ומה צא ללמדנו, וכי לא היינו יודעים שהוא היה במצרים, אלא להודיע דקדמו של יוסף, הוא יוסף הרועה את צאן אביו, הוא יוסף שהיה במצרים ונעשה מלך ועמד בדקדקו:

7 וישרצו. שהיו יולדות ששה בבת אחת:

8 ויקם מלך חדש. רצו שמואל, חד אמר חדש ממש, וחד אמר שנתחדש גזירותיו (סוטה יא.):

8 אשר לא ידע. עשה עצמו כאלו לא ידע:

10 הבה נתחכמה לו. כל הבה לשון הכנה והזמנה לקצר הוא, כלומר הזמינו עצמיכם לכך:

10 נתחכמה לו. לעם, נתחכמה מה לעשות לו. ורבותינו דרשו, נתחכם למושיען של ישראל לדונם במים, שכבר נשבע שלא יציא מצול לעולם (שמו"ר א, יא). (והם לא הבינו שעל כל העולם אינו מביא, אצל הוא מביא על אומה אחת. דרש"י ישן):

10 ועלה מן הארץ. על כרחנו. ורבותינו דרשו, כאדם שמקלל עצמו, ותולה קללתו באחרים, והרי הוא כאלו כתב ועליו מן הארץ והם יירשוה:

II	Therefore they did set over them taskmasters to afflict them with their burdens. And they built for Pharaoh store-cities, Pithom and Raamses.	וַיִּשְׁמוּ עָלֵיו שָׂרֵי מִסִּים לְמַעַן עֲנֹתוֹ בְּסִבְלָתָם וַיְבִן עָרֵי מִסְכָּנוֹת לְפָרְעֹה אֶת־פִּתּוֹם וְאֶת־רַעַמְסֵס וַיֵּת רַעַמְסֵס:	II
12	But the more they afflicted them, the more they multiplied and the more they spread abroad. And they were adread because of the children of Israel.	וּכְאֲשֶׁר יַעֲנֶה אֹתוֹ כֵּן יִרְבֶּה וַיִּפְרֹץ וַיִּקְצֹוּ מִפְּנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל:	12
13	And the Egyptians made the children of Israel to serve with rigour.	וַיַּעֲבֹדוּ מִצְרַיִם אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּפֶרֶךְ:	ישראל
14	And they made their lives bitter with hard service, in mortar and in brick, and in all manner of service in the field; in all their service, wherein they made them serve with rigour.	וַיִּמְרְרוּ אֶת־חַיֵּיהֶם בַּעֲבֹדָה קָשָׁה בַּחֲמֹר וּבִלְבָנִים וּבְכָל־עֲבֹדָה בַּשָּׂדֶה אֵת כָּל־עֲבֹדָתָם אֲשֶׁר־עָבְדוּ בָהֶם בְּפֶרֶךְ:	14
15	And the king of Egypt spoke to the Hebrew midwives, of whom the name of the one was Shiphrah, and the name of the other Puah;	וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ מִצְרַיִם לְמִילְדֹת הָעִבְרִית אֲשֶׁר שֵׁם הָאֶחָת שִׁפְרָה וְשֵׁם הַשֵּׁנִית פּוּעָה:	15
16	and he said: 'When ye do the office of a midwife to the Hebrew women, ye shall look upon the birthstool: if it be a son, then ye shall kill him; but if it be a daughter, then she shall live.'	וַיֹּאמֶר בְּיִלְדָכֶן אֶת־הָעִבְרִיֹּת וּרְאִיתֶן עַל־הָאֲבָנִים אִם־בֶּן הוּא וְהַמָּתָן אֹתוֹ וְאִם־בַּת הוּא וְחִיָּה:	16

11 עליו. על העם:

11 מסים. לשון מס, שרים שגוזין מהם המס. ומהו המס, שיצנו ערי מסכנות לפרעה:

11 למען ענותו בסבלתם. של מצרים:

11 ערי מסכנות. כתר גומו, וכן לך זלל הפסן הזה (ישעי' כב, טו), גוצר הממונה על האזרות (שמו"ר א, יד):

11 את פתום ואת רעמסס. שלא היו ראיות מתחלה לכן, ועשאו חזקות וצורות לאור:

12 וכאשר יענו אותו. כל מה שהם נותנים לז לענות, כן לז הקצ"ה להרצות ולהפריץ.

12 כן ירבה. כן רצה וכן פרץ. ומדרשו, רוח הקודש אומרת כן, אתם אומרים פן ירצה, ואני אומר כן ירצה:

12 ויקצו. קצו צחייהם. (ויש מפרשים המצרים צעיני עצמם וק"ל). ורצותינו דרשו, כקוים היו צעיניהם:

13 בפרך. צעזודה קשה המפרכת את הגוף ומשזרתו:

15 למילדות. הוא לשון מולידות, אלא שיש לשון קל ויש לשון כבד, כמו שוצר ומשצר, דוצר ומדצר, כך מוליד ומילד:

15 שפרה. 12 יוכד, על שם שמשפחת את הולד:

15 פועה. 12 מרים, על שם שפועה ומדצרת והוגה לולד, כדרך הנשים המפייסות תינוק הצוכה (סוטה יא):

15 פועה. לשון זעקה, כמו פיו לזה אפעה (ישעי' מז, יד):

16 בילדכן. כמו צהולידכן:

16 האבנים. מושב האשה היולדת, וצמקום אחר קוראו משצר, וכמוהו עשה מלאכה על האבנים (ירמ"י יח, ג), מושב כלי אומנות

יוצר כלי חרס:

16 אם בן הוא וגו'. לא היה מקפיד אלא על הזכרים, שאמרו לו אפגנינו שעתיד להוולד בן המושיע אותם:

16 וחיה. ומחיה:

17	But the midwives feared God, and did not as the king of Egypt commanded them, but saved the men-children alive.	וַתִּירָאֵן הַמִּילְדֹת אֶת־הָאֱלֹהִים וְלֹא עָשׂוּ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֱלֹהֵן מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַתַּחְיֶינָן אֶת־הַיִּלָּדִים׃	וַתִּירָאֵן הַמִּילְדֹת אֶת־הָאֱלֹהִים וְלֹא עָשׂוּ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֱלֹהֵן מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַתַּחְיֶינָן אֶת־הַיִּלָּדִים׃
18	And the king of Egypt called for the midwives, and said unto them: 'Why have ye done this thing, and have saved the men-children alive?'	וַיִּקְרָא מֶלֶךְ־מִצְרַיִם לַמִּילְדֹת וַיֹּאמֶר לָהֶן מִדּוּעַ עָשִׂיתֶן הַדָּבָר הַזֶּה וַתַּחְיֶינָן אֶת־הַיִּלָּדִים׃	וַיִּקְרָא מֶלֶךְ־מִצְרַיִם לַמִּילְדֹת וַיֹּאמֶר לָהֶן מִדּוּעַ עָשִׂיתֶן הַדָּבָר הַזֶּה וַתַּחְיֶינָן אֶת־הַיִּלָּדִים׃
19	And the midwives said unto Pharaoh: 'Because the Hebrew women are not as the Egyptian women; for they are lively, and are delivered ere the midwife come unto them.'	וַתֹּאמְרֶנָּה הַמִּילְדֹת אֶל־פַּרְעֹה כִּי לֹא כַנְשִׁים הַמִּצְרַיִת הָעִבְרִיֹת כִּי־חַיֹּת הֵנָּה בְּטֹרֶם תָּבוֹא אֲלֵהֶן הַמִּילְדֹת וַיֵּלְדוּ׃	וַתֹּאמְרֶנָּה הַמִּילְדֹת אֶל־פַּרְעֹה כִּי לֹא כַנְשִׁים הַמִּצְרַיִת הָעִבְרִיֹת כִּי־חַיֹּת הֵנָּה בְּטֹרֶם תָּבוֹא אֲלֵהֶן הַמִּילְדֹת וַיֵּלְדוּ׃
20	And God dealt well with the midwives; and the people multiplied, and waxed very mighty.	וַיֵּשֶׁב אֱלֹהִים לַמִּילְדֹת וַיִּרְבַּה הָעָם וַיַּעֲצֻמוּ מְאֹד׃	וַיֵּשֶׁב אֱלֹהִים לַמִּילְדֹת וַיִּרְבַּה הָעָם וַיַּעֲצֻמוּ מְאֹד׃
21	And it came to pass, because the midwives feared God, that He made them houses.	וַיְהִי כִּי־יִרְאוּ הַמִּילְדֹת אֶת־הָאֱלֹהִים וַיַּעַשׂ לָהֶם בָּתִּים׃	וַיְהִי כִּי־יִרְאוּ הַמִּילְדֹת אֶת־הָאֱלֹהִים וַיַּעַשׂ לָהֶם בָּתִּים׃
22	And Pharaoh charged all his people, saying: 'Every son that is born ye shall cast into the river, and every daughter ye shall save alive.'	וַיִּצְוֶה פַרְעֹה לְכָל־עַמּוֹ לֵאמֹר כָּל־הַבֵּן הַיֵּלֹד הַיֵּאָרֵחַ תִּשְׁלִיכוּהוּ וְכָל־הַבֶּת תַּחְיֶינָה׃ (פ)	וַיִּצְוֶה פַרְעֹה לְכָל־עַמּוֹ לֵאמֹר כָּל־הַבֵּן הַיֵּלֹד הַיֵּאָרֵחַ תִּשְׁלִיכוּהוּ וְכָל־הַבֶּת תַּחְיֶינָה׃ (פ)

17 ותחיינן את הילדים. מספקות להם מים ומזון. (סוטה יא:) תרגום הראשון וקיימא, והשני וקיימפון, לפי שלשון עברית לנקבות רבות, תיבה זו וכיוצא בה משמשת לשון פעלו ולשון פעלתם, כגון ותאמרן איש מזרי, (שמות ז, יט) לשון עבר כמו ויאמרו לזכרים, וַתִּדְבָּרְנָה צְפִיכָם (ירמ' מד, כה), לשון דברתם כמו ותדברו לזכרים, וכן וַתִּשְׁלַלְנָה אֶתִּי אֶל עַמִּי, (יחזקאל יג, יט) לשון עבר חללתם כמו ותחללו לזכרים:

19 כי חיות הנה. צקיאות כמילדות, תרגום מילדות ספקא. ורבותינו דרשו, (סוטה יא: ושמו"ר) הרי הן משולות לחיות השדה שאינן זריכות מילדות, והיכן משולות לחיות, גור אריה, זאב יער, צב, שור, אילה שלוחה, ומי שלא נכתב בו, הרי הכתוב כללן, ויצרך אותם ועוד כתיב מה אמר לצינא (יחזקאל יט, ז):

20 ויישב. הטיב להם, וזה חלוק בתיבה שיסודה ב' אותיות ונתן לה וי"ו יו"ד צראשה, כשהיא באה לדבר כלשון ויפעל, הוא נקוד היו"ד צירי"י שהוא קמ"ץ קטן, (או בסגול שהוא פת"ח קטן) כגון וייטב אלהים למילדות, ויגב צבצת יהודה (איכה ז, ה), הרבה תאניה, וכן ויגל השאריה (דברי הימים ז לו, כ), נבזרחאן הגלה את השאריה, ויפן ויגב קל ויגב (שופטים טו, ה), הפנה הזנבות זו לזו, כל אלו לשון מפעיל את אחרים, וכשהוא מדבר כלשון ויפעל, הוא נקוד היו"ד צירי"ק, כגון וייטב צעיקיו (ויקרא י, כ), לשון הוטב, וכן וירב העם, נתרבה העם, ויגל יהודה, הגלה יהודה, ויפן כה וכה, פנה לכאן ולכאן. ואל תשיצני, וילך, וישב, וירד, וינא, לפי שאינן מגזרתן של אלו, שהרי היו"ד יסוד בהן, ירד, ינא, ישב, ילך, יו"ד אות שלישית בו:

20 ויישב אלהים למילדות. מהו הטובה:

21 ויעש להם בתים. צתי כהונה ולויה ומלכות שקרויין צתים, ויצן את צית ה' ואת צית המלך, כהונה ולויה מיוכד, ומלכות ממרים, כדאיתא במסכת סוטה (יא:):

22 לכל עמו. אף עליהם גזר, יום שנולד משה אמרו לו אֶשְׁתַּגְּנִינִי, היום נולד מושיען, ואין אנו יודעים אם ממזרים אם מישראל, ורואין אנו שסופו ללקות צמים, לפיכך גזר אותו היום אף על המזרים, שנאמר כל הבן הילוד, ולא נאמר הילוד לעזרים, והם לא היו יודעים שסופו ללקות על מי מריבה:

II	And there went a man of the house of Levi, and took to wife a daughter of Levi.	וַיֵּלֶךְ אִישׁ מִבֵּית לֵוִי וַיִּקַּח אֶת־בַּת־לֵוִי:	II
2	And the woman conceived, and bore a son; and when she saw him that he was a goodly child, she hid him three months.	וַתַּהַר הָאִשָּׁה וַתֵּלֶד בֶּן וַתֵּרָא אֹתוֹ כִּי־טוֹב הוּא וַתַּצְפְּנֵהוּ שְׁלֹשָׁה יָרְחִים:	2
3	And when she could not longer hide him, she took for him an ark of bulrushes, and daubed it with slime and with pitch; and she put the child therein, and laid it in the flags by the river's brink.	וְלֹא־יָכְלָה עוֹד־הַצִּפְנֵנָה וַתִּקַּח־לּוֹ תֵּבַת גִּמָּא וַתַּחְמֶרָה בַּחֲמֶר וּבִזְפָּת וַתִּשֶׂם בָּהּ אֶת־הַיֶּלֶד וַתִּשֶׂם בְּסוּף עַל־שַׁפַּת הַיָּאָר:	3
4	And his sister stood afar off, to know what would be done to him.	וַתִּתְצַב אַחֲתוֹ מֵרֶחֶק לִדְעָה מִה־יַּעֲשֶׂה לּוֹ:	4
5	And the daughter of Pharaoh came down to bathe in the river; and her maidens walked along by the river-side; and she saw the ark among the flags, and sent her handmaid to fetch it.	וַתֵּרָד בַּת־פַּרְעֹה לָרְחֹץ עַל־הַיָּאָר וַנַּעֲרֹתֶיהָ הִלְכֹת עַל־יַד הַיָּאָר וַתֵּרָא אֶת־הַתֵּבָה בְּתוֹךְ הַסּוּף וַתִּשְׁלַח אֶת־אֲמָתָהּ וַתִּקְחָהּ:	5
6	And she opened it, and saw it, even the child; and behold a boy that wept. And she had compassion on him, and said: "This is one of the Hebrews' children."	וַתִּפְתַּח וַתֵּרָאֵהוּ אֶת־הַיֶּלֶד וַהֲנִיחָהּ־נָעַר בֹּכֶה וַתַּחֲמַל עָלָיו וַתֹּאמֶר מִי־לִדִּי הָעִבְרִים זֶה:	6

- 1 ויקח את בת לוי. פרוש היה ממנה מפני גזירת פרעה, (וחזר ולקחה, וזהו וילך, שהלך בעצתו שאלמה לו גזרת קשה משל פרעה, אם פרעה גזר על הזכרים ואחיהם גם כן על הנקבות. דרש"י ישן) והחזירה ועשה צה לקוחין שניים, ואף היא נהפכה להיות נערה. וצ"ל שנה היתה, שנולדה בצואה למצרים בין החומות, ומאחיים ועשר נשמהו שם, וכשילאו היה משה בן שמונים שנה, אם כן כשנחמצרה ממנו היתה צה מאה ושלשים, וקורא אותה צה לוי:
- 2 כי טוב הוא. כשנולד נחמלא הצית פלו אורה (סוטה יב):
- 3 ולא יכולה עוד הצפינו. שמנו לה המצריים מיום שהחזירה, והיא ילדתו לששה חדשים ויום א', שהיולדת לשצעה יולדת למקוטעין, והם דדקו אחריה לסוף ט':
- 3 גמא. גמי בלשון משנה ובלע"ז יונ"ק, ודבר כך הוא, ועומד בפני כך ובפני קשה:
- 3 בחמר ובזפת. זפת מצחון וטיט מצפנים, כדי שלא יריח אותו דדק ריח רע של זפת:
- 3 ותשם בסוף. הוא לשון אגס רושי"ל בלע"ז, ודומה לו קנה וסוף קמלו (ישע"י יט, ו):
- 5 לרחץ על היאור. סרס המקרא ופרשהו, ותרד צה פרעה על היאור לרחוץ בו:
- 5 על יד היאור. אלל היאור, כמו ראו קלקת יואצ אל ידי (שמואל-ב יד, ל), והוא לשון יד ממש, שיד האדם סמוכה לו. ורבותינו דרשו (סוטה יב:) הולכות לשון מיתה, כמו הנה אנהי הולך למות (בראשית כה, לב), הולכות למות לפי שמיחו צה, והכחוז מסייען, כי למה לנו לכחוז ונערוהיה הולכות:
- 5 את אמתה. את שפחתה. ורבותינו דרשו לשון יד, אלל לפי דדוק לשון הקודש היה לו להקד אמתה מ"ס דגושה, והם דרשו את אמתה, את ידה ונשחרצצה אמתה אמות הרבה (סוטה ס):
- 6 ותפתח ותראהו. את מי ראתה, הילד, זה פשוטו. ומדרשו, שראתה עמו שכינה (סוטה שם שמו"ר א, כח):
- 6 והנה נער בוכה. קולו כנער:

7	Then said his sister to Pharaoh's daughter: 'Shall I go and call thee a nurse of the Hebrew women, that she may nurse the child for thee?'	וַתֹּאמֶר אֶחָתוֹ אֶל-בֶּת-פַּרְעֹה הַאֵלֶּךְ וּקְרָאתִי לָךְ אִשָּׁה מִיִּנְקָת מִן הָעִבְרִית וְתִנֶּק לָךְ אֶת-הַיֶּלֶד: וַאֲמַרְתַּי אֶחָתֶיהָ לְבֶת פַּרְעֹה הַאִיזִיל וְאֶקְרִי לָיִךְ אֶתְתָּא מִיִּנְקָתָא מִן יְהוּדִיתָא וְתוֹנִיק לִיךְ יֵת רַבִּינָא:	7
8	And Pharaoh's daughter said to her: 'Go.' And the maiden went and called the child's mother.	וַתֹּאמֶר-לָהּ בֶּת-פַּרְעֹה לָכִי וּתְלַךְ הֵעֲלֵמָה וּתְקַרְא אֶת-אִם הַיֶּלֶד: וַאֲמַרְתַּי לָהּ בֶּת פַּרְעֹה אִיזִילִי וְאֶזְלַת עוֹלִימְתָא וְקָרַת יֵת אִמִּיהָ דְּרַבִּינָא:	8
9	And Pharaoh's daughter said unto her: 'Take this child away, and nurse it for me, and I will give thee thy wages.' And the woman took the child, and nursed it.	וַתֹּאמֶר לָהּ בֶּת-פַּרְעֹה הִילִיכִי אֶת-הַיֶּלֶד הַזֶּה וְהִנֵּקְהוּ לִי וְאֲנִי אֶתֵּן אֶת-שְ�כָרְךָ וּתְקַח הָאִשָּׁה הַיֶּלֶד וְתִנֵּקְהוּ: וַאֲמַרְתַּי לָהּ בֶּת פַּרְעֹה הִלִּיכִי יֵת רַבִּינָא הָדִין וְאֶוֹנִיקְהוּ לִי וְאֶנָּא אֶתֵּן יֵת אֶגְרִיד וְנָסִיבַת אֶתְתָּא רַבִּינָא וְאֶוֹנִיקְתִּיהָ:	9
10	And the child grew, and she brought him unto Pharaoh's daughter, and he became her son. And she called his name Moses, and said: 'Because I drew him out of the water.'	וַיִּגְדַּל הַיֶּלֶד וּתְבֹאֵהוּ לְבֶת-פַּרְעֹה וַיְהִי-לָהּ לְבֵן וּתְקַרְא שְׁמוֹ מֹשֶׁה וַתֹּאמֶר כִּי מִן-הַמַּיִם מָשִׁיתִהוּ: וּרְבָא רַבִּינָא וַאֲתִיתִיהָ לְבֶת פַּרְעֹה וְהָיָה לָהּ לְבֵן וּקְרָאת שְׁמִיהָ מֹשֶׁה וַאֲמַרְתַּי אֲרִי מִן מִיָּא שְׁחֵלְתִיהָ:	10
11	And it came to pass in those days, when Moses was grown up, that he went out unto his brethren, and looked on their burdens; and he saw an Egyptian smiting a Hebrew, one of his brethren.	וַיְהִי בַּיָּמִים הָהֵם וַיִּגְדַּל מֹשֶׁה וַיֵּצֵא אֶל-אֶחָיו וַיֵּרָא בְּסִבְלָתָם וַיֵּרָא אִישׁ מִצְרִי מַכֶּה אִישׁ-עִבְרִי מֵאֶחָיו: וַחֲנָה בְּיוֹמָא הָאֵנוּן וּרְבָא מֹשֶׁה וַנִּפְק לְוֵת אֶחָוְהִי וַחֲזָא בְּפוֹלְחָנְהוֹן וַחֲזָא גַבְר מִצְרִי מַחִי לְגַבְר יְהוּדִי מֵאֶחָוְהִי:	שלישי
12	And he looked this way and that way, and when he saw that there was no man, he smote the Egyptian, and hid him in the sand.	וַיִּפֹּן כַּה וְכַה וַיֵּרָא כִּי אֵין אִישׁ וַיִּךְ אֶת-הַמִּצְרִי וַיִּטְמְנֵהוּ בַּחֹל: וַאֲתַפְּנִי לְכָא וּלְכָא וַחֲזָא אֲרִי לִית אָנֶשׁ וּמַחָא יֵת מִצְרָאָה וְטַמְרִיהָ בַּחֲלָא:	12

- 7 מן העבריות. שהחזירם על מצרים הרצה לינק ולא ינק, לפי שהיה עתיד לדבר עם השכינה (שמו"ר א, ל. קוטה שם):
- 8 ותלך העלמה. הלכה צוריות ועלמות כעלם:
- 9 היליכ. נתנצח ולא ידעה מה נתנצח, הי שליכ (שמו"ר שם קוטה שם):
- 10 משיתוהו. כתרומה שסלפיה, והוא לשון הוצאה כלשון ארמי, קמסל צניקתא מלכא, וכלשון עברי משיתוהו, לשון הסירותיו, כמו לא ימוש (יהושע א, ח) לא משו, כך חזרו מנחם. ואני אומר שאינו ממחצת מש, וימוש, אלא מגזרת משה, ולשון הוצאה הוא, וכן ימשני ממים רבים (שמואל ב, יז), שאלו היה ממחצת מש, לא יתכן לומר משיתוהו אלא המישותיהו, כאשר יאמר מן קס הקימותי, ומן שז השיבותי, ומן בא הציאותי, או משתיהו, כמו ומשתי שתי עון הארץ (זכריה ג, ט), אבל משיתי, אינו אלא מגזרת חצה שפעל שלה מיוסד זה"א בסוף הציבה, כגון משה, צנה, עשה, לזה, פנה, כשיצא לומר בהם פעלתי, חצה היו"ד במקום ה"א, כמו עשיתי, צניתי, פניתי, לויתי:
- 11 ויגדל משה. והלא כבר כתב ויגדל הילד, א"ר יהודה בר"א הראשון לקומה והשני לגדולה, שמינהו פרעה על ציתו:
- 11 וירא בסבלותם. נתן עיניו ולצו להיות מיצר עליהם (שמו"ר א, כז):
- 11 איש מצרי. נוגש היה, ממונה על שוטרי ישראל, והיה מעמידם מקרות הגבר למלאכתם (שמו"ר א, כח):
- 11 מכה איש עברי. מלקוהו ורודהו. ובעלה של שלומית בת דברי היה, ונתן עיניו צה, וכלילה העמידו והוליו מציתו, והוא חזר ונכנס לציתו וצא על אשתו, כסצורה שהוא בעלה, וחזר האיש לציתו והרגיש בדבר, וכשראה אותו מצרי שהרגיש בדבר, היה מכהו ורודהו כל היום:
- 12 ויפן כה וכה. ראה מה עשה לו ציתו ומה עשה לו צדה. ולפי פשוטו כמשמעו:
- 12 וירא כי אין איש. שאין איש עתיד לנצח ממנו שיתגיר:

<p>13 And he went out the second day, and, behold, two men of the Hebrews were striving together; and he said to him that did the wrong: 'Wherefore smitest thou thy fellow?'</p>	<p>וַיֵּצֵא בַיּוֹם הַשֵּׁנִי וַיִּהְיֶה שְׁנֵי-אֲנָשִׁים עֹבְרִים נִצִּים וַיֹּאמֶר לְרֹשֶׁעַ לָמָּה תִכָּה רֵעֶךָ:</p>	<p>13 וַיֵּצֵא בַיּוֹם הַשֵּׁנִי וַיִּהְיֶה שְׁנֵי-אֲנָשִׁים עֹבְרִים נִצִּים וַיֹּאמֶר לְרֹשֶׁעַ לָמָּה תִכָּה רֵעֶךָ:</p>
<p>14 And he said: 'Who made thee a ruler and a judge over us? thinkest thou to kill me, as thou didst kill the Egyptian?' And Moses feared, and said: 'Surely the thing is known.'</p>	<p>וַיֹּאמֶר מִי שִׁמְךָ לְאִישׁ שֶׁר וְשֹׁפֵט עָלֵינוּ הֲלֹהֶרְגֵנִי אַתָּה אָמַר כַּאֲשֶׁר הִרְגָתָ אֶת-הַמִּצְרִי וַיִּירָא מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אֲכֵן נֹדַע הַדָּבָר:</p>	<p>14 וַיֹּאמֶר מִי שִׁמְךָ לְאִישׁ שֶׁר וְשֹׁפֵט עָלֵינוּ הֲלֹהֶרְגֵנִי אַתָּה אָמַר כַּאֲשֶׁר הִרְגָתָ אֶת-הַמִּצְרִי וַיִּירָא מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אֲכֵן נֹדַע הַדָּבָר:</p>
<p>15 Now when Pharaoh heard this thing, he sought to slay Moses. But Moses fled from the face of Pharaoh, and dwelt in the land of Midian; and he sat down by a well.</p>	<p>וַיִּשְׁמַע פַּרְעֹה אֶת-הַדָּבָר הַזֶּה וַיִּבְקֹשׁ לְהַרְגֹּתוֹ מֹשֶׁה וַיִּבְרַח מִפְּנֵי פַרְעֹה וַיָּשָׁב בְּאֶרֶץ-מִדְיָן וַיֵּשֶׁב עַל-הַבְּאֵר:</p>	<p>15 וַיִּשְׁמַע פַּרְעֹה אֶת-הַדָּבָר הַזֶּה וַיִּבְקֹשׁ לְהַרְגֹּתוֹ מֹשֶׁה וַיִּבְרַח מִפְּנֵי פַרְעֹה וַיָּשָׁב בְּאֶרֶץ-מִדְיָן וַיֵּשֶׁב עַל-הַבְּאֵר:</p>
<p>16 Now the priest of Midian had seven daughters; and they came and drew water, and filled the troughs to water their father's flock.</p>	<p>וַלְכָתָן מִדְיָן שִׁבְעַת בָּנוֹת וַתָּבֹאנָה וַתִּדְלֹנָה וַתִּמְלֹאנָה אֶת-הַתְּרֵהָטִים לְהַשְׁקוֹת צֹאן אֲבִיהֶן:</p>	<p>16 וַלְכָתָן מִדְיָן שִׁבְעַת בָּנוֹת וַתָּבֹאנָה וַתִּדְלֹנָה וַתִּמְלֹאנָה אֶת-הַתְּרֵהָטִים לְהַשְׁקוֹת צֹאן אֲבִיהֶן:</p>
<p>17 And the shepherds came and drove them away; but Moses stood up and helped them, and watered their flock.</p>	<p>וַיָּבֹאוּ הָרֹעִים וַיִּגְרֹשׁוּם וַיָּקָם מֹשֶׁה וַיִּנְשָׁעֵן וַיִּשְׁקֵם אֶת-צֹאנָם:</p>	<p>17 וַיָּבֹאוּ הָרֹעִים וַיִּגְרֹשׁוּם וַיָּקָם מֹשֶׁה וַיִּנְשָׁעֵן וַיִּשְׁקֵם אֶת-צֹאנָם:</p>
<p>18 And when they came to Reuel their father, he said: 'How is it that ye are come so soon to-day?'</p>	<p>וַתָּבֹאנָה אֶל-רְעוּאֵל אֲבִיהֶן וַיֹּאמֶר מִדּוּעַ מְהֵרָתָן בָּא הַיּוֹם:</p>	<p>18 וַתָּבֹאנָה אֶל-רְעוּאֵל אֲבִיהֶן וַיֹּאמֶר מִדּוּעַ מְהֵרָתָן בָּא הַיּוֹם:</p>

- 13 שני אנשים עברים. דתן ואזירס הם, שהתירו מן המן:
13 נצים. מריצים:
13 למה תכה. אע"פ שלא הכהו, נקרא רשע צהרמת יד:
13 רעך. רשע כמותך:
14 מי שמך לאיש. והרי עודך נער:
14 הלהרגני אתה אומר. מכאן לנו למדים שהרגו צהם המפורש:
14 ויירא משה. כפשוטו. ומדרשו, דאג לו על שראה בישראל רשעים דילטורין, אמר, מעתה שמה אינם ראויין להגאל:
14 אכן נודע הדבר. כמשמעו. ומדרשו, נודע לי הדבר שהייתי תמה עליו, מה חטאו ישראל מכל שצעים אומות להיות נרדים צעזודת פרך, אצל רואה אני שהם ראויים לכך:
15 וישמע פרעה. הם הלשינו עליו:
15 ויבקש להרוג את משה. מסרו לקוקטין להרגו ולא שלטה צו החרב, הוא שאמר משה, ויזילני מחרב פרעה:
15 (וישב בארץ מדין. נחשב שם, כמו וישב יעקב):
15 וישב על הבאר. למד מיעקב שנודע לו וזווגו על הצאר:
16 ולכהן מדין. רצ שזהו, ופירש לו מעבודת אלילים ונידוהו מאכלס:
16 את הרהטים. את צריכות מרונות המים העשויות צארץ:
17 ויגרשו. מפני הנידוי:

19	And they said: 'An Egyptian delivered us out of the hand of the shepherds, and moreover he drew water for us, and watered the flock.'	וַתֹּאמְרוּן אִישׁ מִצְרִי הִצִּילָנוּ מִיַּד הָרֹעִים וְגַם־דָּלָה דָּלָה לָנוּ וַיִּשְׁקֵךְ אֶת־הַצֹּאן:	19
20	And he said unto his daughters: 'And where is he? Why is it that ye have left the man? call him, that he may eat bread.'	וַיֹּאמֶר אֶל־בָּנָתָיו וְאֵינִי לֹמֵה זֶה עֲזַבְתֶּן אֶת־הָאִישׁ קִרְאוּ לוֹ וַיֵּאכֶל לֶחֶם:	20
21	And Moses was content to dwell with the man; and he gave Moses Zipporah his daughter.	וַיֹּאֲלֵ מֹשֶׁה לָשֶׁבֶת אֶת־הָאִישׁ וַיִּתֵּן אֶת־צִפּוֹרָה בָּתּוֹ לְמֹשֶׁה:	21
22	And she bore a son, and he called his name Gershom; for he said: 'I have been a stranger in a strange land.'	וַתֵּלֶד בֶּן וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ גֶּרְשֹׁם כִּי אָמַר גֵּר הָיִיתִי בְּאֶרֶץ נֹכְרִיָּה: (פ)	22
23	And it came to pass in the course of those many days that the king of Egypt died; and the children of Israel sighed by reason of the bondage, and they cried, and their cry came up unto God by reason of the bondage.	וַיְהִי בַיָּמִים הָרַבִּים הָהֵם וַיָּמָת מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַיֵּאָנְחוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל מִן־הָעֲבָדָה וַיִּזְעֻקוּ וַתָּעַל שׁוֹעַתָּם אֶל־הָאֱלֹהִים מִן־הָעֲבָדָה:	23
24	And God heard their groaning, and God remembered His covenant with Abraham, with Isaac, and with Jacob.	וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת־נַאֲקָתָם וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת־בְּרִיתוֹ אֶת־אַבְרָהָם וְאֶת־יִצְחָק וְאֶת־יַעֲקֹב:	24
25	And God saw the children of Israel, and God took cognizance of them.	וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֵּדַע אֱלֹהִים: (ס)	25

20 למה זה עזבתו. הכיר זו שהוא מזרעו של יעקב, שהמים עולים לקראתו:
20 ויאכל לחם. שמא ישא אחת מכס, כמה דאם אמר כי אם הלחם הוא אוכל:
21 ויואל. כתרגמו, (ס"א כמשמעו) ודומה לו הוֹאֵל נָא וְלִין (שופטים יט, ו), ולו הוֹאֵלנו, הוֹאֵלנו לדבר. ומדרשו לשון אֵלָה, נשבע לו שלא יזוז ממדין כי אם צרשם:
23 ויהי בימים הרבים ההם. שהיה משה גר צמדין, וימת מלך מצרים והוצרכו ישראל לתשועה, ומשה היה רועה וגו' וצאת תשועה על ידו, ולכן נסמכו פרשיות הללו. (צרי"י):
23 וימת מלך מצרים. נטרע, והיה שוחט תינוקות ישראל ורוח צדמס (שמו"ר א, לד):
24 נאקתם. כעקס, וכן מעיר מֵמִים וְנִאָקוּ (איוב כד, יז):
24 את בריתו את אברהם. עם אברהם:
25 וידע אלהים. נתן עליהם לצולא העלים עיניו:

<p>III Now Moses was keeping the flock of Jethro his father-in-law, the priest of Midian; and he led the flock to the farthest end of the wilderness, and came to the mountain of God, unto Horeb.</p>	<p>וּמֹשֶׁה הָיָה רֹעֵה יֵת עֲנָא דִּיתְרוֹ חֲמוּדֵי רִבְא דְּמִדְיָן וַדְּבַר יֵת עֲנָא לְאַתְר שְׂפֵר רֹעִיא לְמִדְבָּרָא וְאַתָּא לְטוֹרָא דְּאַתְגְּלִי עֲלוּהִי יִקְרָא דִּי לְחֹרֵב:</p>	<p>וּמֹשֶׁה הָיָה רֹעֵה אֶת־צֹאן יִתְרוֹ חֲתָנוֹ בְּתֵן מִדְיָן וַיִּנְהֹג אֶת־הַצֹּאן אַחֲרֵי הַמִּדְבָּר וַיָּבֹא אֶל־הָר הָאֱלֹהִים חֹרֵב:</p>
<p>2 And the angel of the LORD appeared unto him in a flame of fire out of the midst of a bush; and he looked, and, behold, the bush burned with fire, and the bush was not consumed.</p>	<p>וְאַתְגְּלִי מִלְּאכָא דִּי לִיה בְּשִׁלְחֻהּ בֵּית אִישְׁתָּא מִגּוֹ אַסְנָא וַחֲזָא וְהָא אַסְנָא בְּעַר בְּאִישְׁתָּא וְאַסְנָא לִיתְהִי מִתְאַכִּיל:</p>	<p>וַיֵּרָא מִלְּאךְ יְהוָה אֵלָיו בְּלֶבֶת־אֵשׁ מִתּוֹךְ הַסִּנֶּה וַיֵּרָא וְהִנֵּה הַסִּנֶּה בֹּעֵר בְּאֵשׁ וְהַסִּנֶּה אֵינֶנּוּ אֶכְל:</p>
<p>3 And Moses said: 'I will turn aside now, and see this great sight, why the bush is not burnt.'</p>	<p>וַאֲמַר מֹשֶׁה אֶתְפְּנִי כְעַן וְאַחֲזִי יֵת חֲזִנָא רִבְא דְּדִין מָא דִּין לָא מִתּוֹקֵד אַסְנָא:</p>	<p>וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶסְרֶה־נָּא וְאַרְאֶה אֶת־הַמַּרְאֶה הַגָּדֹל הַזֶּה מִדּוּעַ לֹא־יִבְעַר הַסִּנֶּה:</p>
<p>4 And when the LORD saw that he turned aside to see, God called unto him out of the midst of the bush, and said: 'Moses, Moses.' And he said: 'Here am I.'</p>	<p>וַחֲזָא יְיָ אֲרִי אֶתְפְּנִי לְמַחֲזִי וַיִּקְרָא לִיה יְיָ מִגּוֹ אַסְנָא וַאֲמַר מֹשֶׁה מֹשֶׁה וַאֲמַר הֵאֲנָא:</p>	<p>וַיֵּרָא יְהוָה כִּי סָר לִרְאוֹת וַיִּקְרָא אֵלָיו אֱלֹהִים מִתּוֹךְ הַסִּנֶּה וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר הֵנִנִּי:</p>
<p>5 And He said: 'Draw not nigh hither; put off thy shoes from off thy feet, for the place whereon thou standest is holy ground.'</p>	<p>וַאֲמַר לָא תִקְרַב הֶלְכָא שְׂרִי סִינְךָ מֵעַל רִגְלֶךָ אֲרִי אַתְרָא דְּאַת קָאִים עֲלוּהִי אַתְר קֳדִישׁ הוּא:</p>	<p>וַיֹּאמֶר אַל־תִּקְרַב הֵלֶם שֶׁל־נַעֲלֶיךָ מֵעַל רִגְלֶיךָ כִּי הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַתָּה עומֵד עָלָיו אֲדַמַּת־קֹדֶשׁ הוּא:</p>
<p>6 Moreover He said: 'I am the God of thy father, the God of Abraham, the God of Isaac, and the God of Jacob.' And Moses hid his face; for he was afraid to look upon God.</p>	<p>וַאֲמַר אֲנָא אֱלֹהָא דְּאַבְרָהָ אֱלֹהִיָּה דְּאַבְרָהָם אֱלֹהִיָּה דְּיִצְחָק וְאֱלֹהִיָּה דְּיַעֲקֹב וַכַּבְּשֹׁנוֹן מֹשֶׁה לְאַפּוּהִי אֲרִי דְּחִיל מִלְּאִסְתַּכְּלָא בְּצִית יִקְרָא דִּי:</p>	<p>וַיֹּאמֶר אֲנֹכִי אֱלֹהֵי אֲבִיךָ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב וַיִּסְתֵּר מֹשֶׁה פָּנָיו כִּי יָרָא מַהֲבֵיט אֶל־הָאֱלֹהִים:</p>

1 אחר המדבר. להתרחק מן הגזל, שלא ירעו צשדות אחרים:
1 אל הר האלהים. על שם העמיד:
2 בלבת אש. צלהצת אש לצו של אש, כמו לצ השמים, צלצ האלה, (שמואל-צ יח, יד) ואל תחמה על התי"ו, שיש לנו כיוצא בו, מה
המלה לצמד (יחזקאל טו, ל):
2 מתוך הסנה. ולא חילן אחר, משום עמו חנכי צנרה:
2 אבל. נאכל, כמו לא עזד זה, אשר לקח משם:
3 אסורה נא. אסורה מכאן להתקרב שם:
5 של. קלוף והוצא, כמו ונשל הצרזל (דברים יט, ה), כי ישל זיתך:
5 אדמת קודש הוא. המקום:

7	<p>And the LORD said: 'I have surely seen the affliction of My people that are in Egypt, and have heard their cry by reason of their taskmasters; for I know their pains;</p>	<p>וַיֹּאמֶר יְיָ מִגֵּלָא גְלִי קְדָמִי שְׁעָבוּד עַמִּי דְּבַמְצָרִים וַיֵּת קְבִילָתְהוֹן שְׁמִיעַ קְדָמִי מִן קְדָם מַפְלְחִיהוֹן אֲרִי גְלִי קְדָמִי כִּיבִיהוֹן:</p>	<p>וַיֹּאמֶר יְהוָה רְאֵה רְאִיתִי אֶת־עַנִּי עַמִּי אֲשֶׁר בְּמִצְרַיִם וְאֶת־צַעֲקָתָם שְׁמַעְתִּי מִפְּנֵי נִגְשָׁיו כִּי יָדַעְתִּי אֶת־מַכָּאֲבָיו:</p>	7
8	<p>and I am come down to deliver them out of the hand of the Egyptians, and to bring them up out of that land unto a good land and a large, unto a land flowing with milk and honey; unto the place of the Canaanite, and the Hittite, and the Amorite, and the Perizzite, and the Hivite, and the Jebusite.</p>	<p>וְאִתְּגַלִּיתִי לְשִׁיבֹותְהוֹן מִיָּדָא דְּמִצְרָאִי וּלְאַסְקוּתְהוֹן מִן אֶרֶעָא הַהִיא לְאַרְעַ טֶבַא וּפְתִיָא לְאַרְעַ עֵבְדָא חֵלֶב וּדְבָשׁ לְאַתֵּר כְּנַעֲנָאִי וְחִתִּיָּא וְאַמֹּרִיָּא וּפְרִזִּיָּא וְחִוִּיָּא וְהִיבֹוִסִי:</p>	<p>וְאֵרָד לְהַצִּילָו מִיַּד מִצְרַיִם וּלְהַעֲלֹתָו מִן־הָאָרֶץ הַהִוא אֶל־אֶרֶץ טוֹבָה וְרַחֲבָה אֶל־אֶרֶץ זֶבֶת חֶלֶב וּדְבָשׁ אֶל־מְקוֹם הַכְּנַעֲנִי וְהַחִתִּי וְהָאֹמֹרִי וְהַפְּרִזִּי וְהַחִוִּי וְהַיְבוֹסִי:</p>	8
9	<p>And now, behold, the cry of the children of Israel is come unto Me; moreover I have seen the oppression wherewith the Egyptians oppress them.</p>	<p>וְכַעַן הָא קְבִילָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עָלָת לְקְדָמִי וְאַף גְּלִי קְדָמִי דִּוְחָקָא דְּמִצְרָאִי דְּחָקִין לְהוֹן:</p>	<p>וְעַתָּה הִנֵּה צַעֲקַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בָּאָה אֵלָי וְגַם־רְאִיתִי אֶת־הַלַּחֲץ אֲשֶׁר מִצְרַיִם לֹחֲצִים אֹתָם:</p>	9
10	<p>Come now therefore, and I will send thee unto Pharaoh, that thou mayest bring forth My people the children of Israel out of Egypt.'</p>	<p>וְכַעַן אֵיתָא וְאֶשְׁלַחְנָךְ לְנֹת פֶּרְעָה וְאַפִּיק יָת עַמִּי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם:</p>	<p>וְעַתָּה לָכֵה וְאֶשְׁלַחְךָ אֶל־פֶּרְעָה וְהוֹצֵא אֶת־עַמִּי בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם:</p>	10
11	<p>And Moses said unto God: 'Who am I, that I should go unto Pharaoh, and that I should bring forth the children of Israel out of Egypt?'</p>	<p>וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה קְדָם יְיָ מִן אֲנָא אֲרִי אֵיזִיל לְנֹת פֶּרְעָה וְאַרִי אַפִּיק יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם:</p>	<p>וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־הָאֱלֹהִים מִי אֲנֹכִי כִי אֵלֶךְ אֶל־פֶּרְעָה וְכִי אוֹצִיא אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם:</p>	11
12	<p>And He said: 'Certainly I will be with thee; and this shall be the token unto thee, that I have sent thee: when thou hast brought forth the people out of Egypt, ye shall serve God upon this mountain.'</p>	<p>וַיֹּאמֶר אֲרִי יְהִי מִיָּמְרִי בְּסַעֲדָךְ וְדִין לָךְ אֶתָּא אֲרִי אֲנָא שְׁלַחְתָּךְ בְּאַפְקוּתָךְ יָת עַמָּא מִמִּצְרַיִם תַּפְלִחוֹן קְדָם יְיָ עַל טוֹרָא הַדִּין:</p>	<p>וַיֹּאמֶר כִּי־אֶהְיֶה עִמָּךְ וְזֶה־לָּךְ הָאוֹת כִּי אֲנֹכִי שְׁלַחְתִּיךָ בְּהוֹצִיאָךְ אֶת־הָעָם מִמִּצְרַיִם תַּעֲבֹדוּן אֶת־הָאֱלֹהִים עַל הָהָר הַזֶּה:</p>	12

7 כי ידעתי את מכאוביו. כמו וַיֵּדַע אֱלֹהִים, כלומר כי שמתי לב להתבונן ולדעת את מכאוביו, ולא העלמתי עיני ולא ארטום את אזני מעקסם:

10 ועתה לכה ואשלחך אל פרעה. ואם תאמר מה תועיל, והוצא את עמי, יועילו דבריך ותוציאם משם:

11 מי אנכי. מה אני חשוב לדבר עם המלכים:

11 וכי אוציא את בני ישראל. ואף אם חשוב אני, מה זכו ישראל שפעשה להם נס ואוציאם ממצרים:

12 ויאמר כי אהיה עמך. השיבו על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון, שאמרת מי אנכי כי אלך אל פרעה, לא שלך היא, כי אם משלי, כי אהיה עמך, וזה המראה אשר ראית בסנה, לך האות כי אנכי שלחתיך, ותצליח בשליחותי וכדאי אני להציל, כאשר ראית הסנה עושה שליחותי ואיננו חָלָל, כך תלך בשליחותי ואינך ניזוק, וששאלת מה זכות יש לישראל שיצאו ממצרים, דבר גדול יש לי על הוצאה זו, שהרי עמידים לקבל התורה על ההר הזה לסוף שלשה חדשים שיצאו מצרים. דבר אחר כי אהיה עמך, וזה שתצליח בשליחותך, לך האות על הצטחה אחרת שאני מצטיחך, שכשתוציאם ממצרים תעבדון אותי על ההר הזה, שתקבלו התורה עליו, והיא הזכות העומדת לישראל. ודוגמת לשון זה מצינו, וְהָיָה לָךְ הָאוֹת כָּלֹל הַשָּׁנָה סְפִיטָה וגו' (ישעי' לז, ל), מפלת סנחריב תהיה לך לאות על הצטחה אחרת, שארצכם חריצה מפירות ואני אצרך הספיחים:

<p>13 And Moses said unto God: 'Behold, when I come unto the children of Israel, and shall say unto them: The God of your fathers hath sent me unto you; and they shall say to me: What is His name? what shall I say unto them?'</p>	<p>וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה קִדְּם יי הָא אֲנִי אֶתִי לִנְת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאִמַּר לְהוֹן אֱלֹהִים דְּאַבְרָהָם שְׁלַחֲנִי לְנִתְכֹן וְיִמְרוּן לִי מִן שְׁמִיה מָה אִמַּר לְהוֹן:</p>	<p>וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֱלֹהִים הִנֵּה אֲנִי בָא אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאִמַּרְתִּי לָהֶם אֱלֹהִי אֲבוֹתֵיכֶם שְׁלַחֲנִי אֵלֵיכֶם וְאָמְרוּ־לִי מַה־שְּׁמוֹ מָה אִמַּר אֱלֹהִים:</p>
<p>14 And God said unto Moses: 'I AM THAT I AM'; and He said: 'Thus shalt thou say unto the children of Israel: I AM hath sent me unto you.'</p>	<p>וַיֹּאמֶר יי לְמֹשֶׁה אֱהִיָּה אֲשֶׁר אֱהִיָּה וְאִמַּר כְּדָנָן תִּימַר לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֱהִיָּה שְׁלַחֲנִי לְנִתְכֹן:</p>	<p>וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־מֹשֶׁה אֱהִיָּה אֲשֶׁר אֱהִיָּה וַיֹּאמֶר כֹּה תֹאמַר לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֱהִיָּה שְׁלַחֲנִי אֵלֵיכֶם:</p>
<p>15 And God said moreover unto Moses: 'Thus shalt thou say unto the children of Israel: The LORD, the God of your fathers, the God of Abraham, the God of Isaac, and the God of Jacob, hath sent me unto you; this is My name for ever, and this is My memorial unto all generations.</p>	<p>וַיֹּאמֶר עוֹד יי לְמֹשֶׁה כְּדָנָן תִּימַר לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל יי אֱלֹהִים דְּאַבְרָהָם אֱלֹהִים דְּאַבְרָהָם אֱלֹהִים דְּיִצְחָק וְאֱלֹהִים דְּיַעֲקֹב שְׁלַחֲנִי לְנִתְכֹן דִּין שְׁמִי לְעֹלָם וְדִין דְּיִכְרְנִי לְכָל דָּר וְדָר:</p>	<p>וַיֹּאמֶר עוֹד אֱלֹהִים אֶל־מֹשֶׁה כֹּה־תֹאמַר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב שְׁלַחֲנִי אֵלֵיכֶם זֶה־שְּׁמִי לְעֹלָם וְזֶה זְכָרִי לְדָר דָּר:</p>
<p>16 Go, and gather the elders of Israel together, and say unto them: The LORD, the God of your fathers, the God of Abraham, of Isaac, and of Jacob, hath appeared unto me, saying: I have surely remembered you, and seen that which is done to you in Egypt.</p>	<p>אִיזִיל וְתִכְנוֹשׁ יְת סְבִי יִשְׂרָאֵל וְתִימַר לְהוֹן יי אֱלֹהִים דְּאַבְרָהָם אֱתַגְלִי לִי אֱלֹהִים דְּאַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב לְמִימַר מִדְּכָר דְּכִירָנָא יְתִכֹן וְיִת דְּאַתְעִבִיד לְכֹן בְּמִצְרַיִם:</p>	<p>לָךְ וְאַסְפֹּת אֶת־זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם יְהוָה אֱלֹהֵי אַבְרָהָם נִרְאָה אֵלַי אֱלֹהֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב לֵאמֹר פָּקֹד פָּקֹדְתִּי אֶתְכֶם וְאֶת־הָעָשׂוּי לָכֶם בְּמִצְרַיִם:</p>
<p>17 And I have said: I will bring you up out of the affliction of Egypt unto the land of the Canaanite, and the Hittite, and the Amorite, and the Perizzite, and the Hivite, and the Jebusite, unto a land flowing with milk and honey.</p>	<p>וְאָמַרְתִּי אֲסִיק וְתִכֹן מִשְׁעֲבוֹד מִצְרַיִם לְאֶרֶץ כְּנַעֲנִי וְחִתִּי וְאַמֹּרִי וּפְרִזִּי וְחִוִּי וְיְבוּסִי לְאֶרֶץ עֲבֻדָּא חֶלֶב וְדָבָשׁ:</p>	<p>וְאָמַר אֶעֱלֶה אֶתְכֶם מִעֲנִי מִצְרַיִם אֶל־אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי וְהַחִתִּי וְהָאֹמֹרִי וְהַפְּרִזִּי וְהַחִוִּי וְהַיְבוּסִי אֶל־אֶרֶץ זֶבֶת חֶלֶב וְדָבָשׁ:</p>

14 אֱהִיָּה אֲשֶׁר אֱהִיָּה. אֱהִיָּה עַמִּס צִרָה זֹאת, אֲשֶׁר אֱהִיָּה עַמִּס צִרָה זֹאת, אֲמַר לְפָנָיו רַצְשׁ עַמִּי אֲנִי מִזְכִּיר לָהֶם צִרָה אַחֶרֶת, דִּיִּס צִרָה זו, אֲמַר לוֹ יִפֶּה אֶמְרַת, כֹּה תֹאמַר וְגו'. (צִרְכוֹת ט: שְׁמוֹ"ר ג, ו) (לֹא שֶׁהַשְׂכִּיל חֲלִילָה מִשֶּׁהַ צִּוְרָה, אֲלֹא שֶׁלֹּא הַצִּין דְּצִרֵי הַשִּׁי"ת, כִּי לֹא מִחֲשַׁבְתּוֹ מִחֲשַׁבְתֵּי הַשִּׁי"ת, שְׁמֵאֵל כִּי הִיָּתָה דַּעְתּוֹ בְּאֹמְרוֹ יִתְצַדֵּק אֱהִיָּה אֲשֶׁר אֱהִיָּה, לְמַשָּׁה לְצִדְקָה הַגִּיד, וְלֹא שֶׁיִּגִּיד לְיִשְׂרָאֵל, וְזֶהוּ יִפֶּה אֶמְרַת, שֶׁגַּם דַּעְתִּי מִתְחַלֶּה כִּי הִיָּתָה, שֶׁלֹּא תִּגִּיד לְצִדְקָה דְּצִרֵּים הָאֵלֶּה, אֲלֹא כֹה תֹאמַר לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֱהִיָּה פַּעַם אַחַת. וְכֵן מִשְׁמַע בְּמִסְכַּת צִרְכוֹת ודו"ק):

15 זֶה שְׁמִי לְעֹלָם. חֲסֵר וי"ו לְוֹמַר, הַעֲלִימָהוּ, שֶׁלֹּא יִקְרָא כְּכַתְּבוֹ (שְׁמוֹ"ר ג, ט):

15 וְזֶה זְכָרִי. לְמַדּוֹ הַיֶּאֱחָד נִקְרָא, וְכֵן דוּד הוּא אֹמֶר, ה' שְׁמִךְ לְעוֹלָם ה' זְכָרְךָ לְדוֹר ודוּר:

16 אֶת זְקֵנֵי יִשְׂרָאֵל. מִיִּחוּדִים לִישִׁיבָה. וְאֵם תֹּאמַר זְקֵנִים סָתֵם, הַיֶּאֱחָד אֲפָשָׁר לוֹ לֹאסּוֹף זְקֵנִים שֶׁל ס' רְצוּא:

<p>And they shall hearken to thy voice. And thou shalt come, thou and the elders of Israel, unto the king of Egypt, and ye shall say unto him: The LORD, the God of the Hebrews, hath met with us. And now let us go, we pray thee, three days' journey into the wilderness, that we may sacrifice to the LORD our God.</p>	<p>וְשָׁמְעוּ לְקוֹלְךָ וּבֹאֲתָ אִתָּהּ וְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־מֶלֶךְ מִצְרַיִם וְאָמְרָתֶם אֵלָיו יְהוָה אֱלֹהֵי הָעִבְרִיִּים נִקְרָה עִלֵּינוּ וַעֲתָה נֵלְכָה־נָּא דֶרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים בַּמִּדְבָּר וְנִזְבַּחַה לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ:</p>	<p>18</p>
<p>And I know that the king of Egypt will not give you leave to go, except by a mighty hand.</p>	<p>וְאֲנִי יָדַעְתִּי כִּי לֹא־יִתֶּן אֶתְכֶם מֶלֶךְ מִצְרַיִם לְהֵלֶךְ וְלֹא בְיָד חֲזָקָה:</p>	<p>19</p>
<p>And I will put forth My hand, and smite Egypt with all My wonders which I will do in the midst thereof. And after that he will let you go.</p>	<p>וְשַׁלַּחְתִּי אֶת־יָדִי וְהִכֵּיתִי אֶת־מִצְרַיִם בְּכָל־נִפְלְאוֹתַי אֲשֶׁר אַעֲשֶׂה בְּקִרְבּוֹ וְאַחֲרֵי־כֵן יִשְׁלַח אֶתְכֶם:</p>	<p>20</p>
<p>And I will give this people favour in the sight of the Egyptians. And it shall come to pass, that, when ye go, ye shall not go empty;</p>	<p>וְנָתַתִּי אֶת־חֶן הָעַם־הַזֶּה בְּעֵינֵי מִצְרַיִם וְהָיָה כִּי תֵּלְכוּן לֹא תֵלְכוּ רִיקִים:</p>	<p>21</p>
<p>but every woman shall ask of her neighbour, and of her that sojourneth in her house, jewels of silver, and jewels of gold, and raiment; and ye shall put them upon your sons, and upon your daughters; and ye shall spoil the Egyptians.'</p>	<p>וְשָׁאַלָה אִשָּׁה מִשְׁכֻּנָתָהּ וּמִגֵּרַת בֵּיתָהּ כֶּל־כֶּסֶף וְכָל־זָהָב וְשִׁמְלֹת וְשִׁמְתָם עַל־בָּנֶיהָ וְעַל־בָּנֹתֶיהָ וְנָצְלָתָם אֶת־מִצְרַיִם:</p>	<p>22</p>

- 18 ושמעו לקולך. מאלהים, מכיון שתאמר להם לשון זה ישמעו לקולך, שכבר סימן זה מסור בידם מיעקב ומיוסף שזלשון זה הם נגאלים, יעקב אמר להם ואלהים פקוד יפקוד אחכם, יוסף אמר להם פקד יפקד אלהים אתכם (בראשית כ, כה):
- 18 נקרה עלינו. לשון מקרה, וכן ויקר אלהים (במדבר כג, ד), ואנכי אקרה כה, אהא נקרה מאתו הלוס:
- 18 (אלהי העבריים. יו"ד יתירה, רמז לי' מכות. בראשית יט):
- 19 לא יתן אתכם מלך מצרים להלוך. אם אין אני מראה לו ידי החזקה, כלומר כל עוד שאין אני מודיעו ידי החזקה לא יתן אתכם להלוך:
- 19 לא יתן. לא יצדק, כמו על כן לא נספיק (בראשית כ, ו), לא נסגור אלהים להרע עמדי (שם לא, ח), וכלן לשון נתינה הם. וי"מ ולא ביד חזקה. ולא בשביל שידו חזקה כי מאז אשלח את ידי והכיתי את מצרים וגו' ומתרגמינן אותן ולא מן קדם דחילה פקיק. משמו של רבי יעקב ברבי מנחם נאמר לי:
- 22 ומגרת ביתה. מאותה שהיא גרה אשה בבית:
- 22 ונצלתם. כמרגמו ותרוננו, וכן וינצלו את מצרים (שמות יב, לו), וינצלו בני ישראל את עדים (שם לג, ו), והנו"ן בו יסוד. ומנחם חזרו במחצית כ"י, עם וינצלו אלהים את מקנה הצבים (בראשית לא, ט), אשר הניל אלהים מאצונו, ולא יאמנו דבריו, כי אם לא היתה הנו"ן יסוד והיא נקודה בחיר"ק, לא תהא משמשת בלשון ופעלתם, אלא בלשון ונפעלתם, כמו ונספיקם מעל החדמה (דברים כח, סג), ונתתם ביד אויב, ונפיקם לפני איביכם (ויקרא כו, יז), ונפיקם בחוכה (יחזקאל כב, כא), ואמרתם נלנו, לשון נפעלנו, וכל נו"ן שהיא באה בחיצה לפרקים, ונפעלת ממנה, כנו"ן של נוגף, נושא, נותן, נושך, כשהיא מדברת לשון ופעלתם, חנקד בשו"א בחטף, כגון ונפיקם את הצבים (בראשית מה, יט), ונפיקם להם את ארץ הגלעד (במדבר לב, כט), ונמלתם את בשר ערלתכם. לכן אני אומר, שזאת הנקודה בחיר"ק מן היסוד היא, ויסוד שם דבר נולד, והוא מן הלשונות הכבדים, כמו דבור, פפור, למוד, כשידבר בלשון ופעלתם ינקד בחיר"ק, כמו ודפיקם אל הסלע (שם כ, ח), וכפיקם את הצבים (יחזקאל מה, כ), ולמדפיקם אתם את צניקים (דברים יא, ט):

IV	And Moses answered and said: 'But, behold, they will not believe me, nor hearken unto my voice; for they will say: The lord hath not appeared unto thee.'	וַיַּעַן מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר וְהֵן לֹא־יֵאֱמִינוּ לִי וְלֹא יִשְׁמְעוּ בְּקֹלִי כִּי יֹאמְרוּ לֹא־נִרְאָה אֱלֹהֶיךָ יְהוָה:	IV
2	And the LORD said unto him: 'What is that in thy hand?' And he said: 'A rod.'	וַיֹּאמֶר אֵלָיו יְהוָה (כ') מִזֶּה [קֶמֶחַ־גֹּדֶל] בְּיָדְךָ וַיֹּאמֶר מִטֵּבָה:	2
3	And He said: 'Cast it on the ground.' And he cast it on the ground, and it became a serpent; and Moses fled from before it.	וַיֹּאמֶר הַשְׁלִיכֵהוּ אֶרֶצָה וַיִּשְׁלֹכֵהוּ אֶרֶצָה וַיְהִי לְנָחָשׁ וַיִּנָּס מֹשֶׁה מִפָּנָיו:	3
4	And the LORD said unto Moses: 'Put forth thy hand, and take it by the tail—and he put forth his hand, and laid hold of it, and it became a rod in his hand—	וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה שְׁלַח יָדְךָ וְאַחֲזֵה בְּזָנְבוֹ וַיִּשְׁלַח יָדוֹ וַיַּחְזֶק בּוֹ וַיְהִי לְמִטָּה בְּכַפּוֹ:	4
5	that they may believe that the LORD, the God of their fathers, the God of Abraham, the God of Isaac, and the God of Jacob, hath appeared unto thee.'	לְמַעַן יֵאֱמִינוּ כִּי־נִרְאָה אֱלֹהֶיךָ יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתָם אֱלֹהֵי אֲבֹרָתָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב:	5
6	And the LORD said furthermore unto him: 'Put now thy hand into thy bosom.' And he put his hand into his bosom; and when he took it out, behold, his hand was leprous, as white as snow.	וַיֹּאמֶר יְהוָה לוֹ עוֹד הִבָּא־נָא יָדְךָ בְּחִיקְךָ וַיִּבֶא יָדוֹ בְּחִיקוֹ וַיּוֹצֵאֶהָ וְהִנֵּה יָדוֹ מְצֹרַעַת כַּשָּׁלֵג:	6
7	And He said: 'Put thy hand back into thy bosom.—And he put his hand back into his bosom; and when he took it out of his bosom, behold, it was turned again as his other flesh.—	וַיֹּאמֶר הֲשֵׁב יָדְךָ אֶל־חִיקְךָ וַיִּשֵׁב יָדוֹ אֶל־חִיקוֹ וַיּוֹצֵאֶהָ מִחִיקוֹ וְהִנֵּה־שָׁבָה כְּבָשָׂרוֹ:	7

2 מזה בידך. לכך נכתב תיבה אחת לדרוש, מזה שצריך אתה חייב ללקות, שחשדת בכשרים. ופשוטו, כאדם שאומר לחזירו, מודה אתה שזו שלפניך אכן היא, אומר לו הן, אמר לו הריני עושה אותה עץ:
3 ויהי לנחש. רמז לו שסיפר לשון הרע על ישראל (באומרו לא יאמינו לי), ותפיש אומנתו של נחש:
4 ויחזק בו. לשון אחיזה הוא, והרצה יש במקרא, ויחזקו הַלְנָשִׁים בְּיָדוֹ (בראשית יט, טז) וְהַשָּׂמָיִם בְּמִלְשָׁיו (דברים כה, יא), וְהַשָּׂמָיִם בְּזִקְנוֹ (שמואל א יז, לה), כל לשון חזק הדבוק לבי"ת, לשון אחיזה הוא:
6 מצורעת כשלג. דרך צרעת להיות לצנה, אם צהרת לצנה היא, אף צהרת זה רמז לו שלשון הרע סִפֵּר באומרו לא יאמינו לי, לפיכך הלקהו בצרעת, כמו שלקחה מרים על לשון הרע:
7 ויוציאה מחיקו והנה שבה וגו'. מכאן, שמדה טובה ממחרת לצא ממדת פורעניות, שהרי בראשונה לא נאמר מחיקו (שמו"ר ג, יח):

- ⁸ והאמינו לקול האות האחרון. משתאמר להם בשבילכם לקיתי על שספרתי עליכם לשון הרע, יאמינו לך, שכבר למדו בכך שהמזדווגין להרע להם לוקים בנגעים, כגון פרעה ואזימלך בשביל שרה:
- ⁹ ולקחת ממימי היאור. רמז להם שבמכה ראשונה נפרע מאלהותם, (פירוש, כשהקב"ה נפרע מן האומות, נפרע מאלהותם תחלה, שהיו עובדים לגילוס המחיה אותם, והפכס לדם. ברש"י ישן):
- ⁹ והיו המים וגו'. והיו, והיו, שני פעמים, נראה בעיני, אלו נאמר והיו המים אשר תקח מן היאור לדם ביצשת, שומע אני שצידו הם נהפכים לדם, ואז כשירדו לארץ יהיו צהוייתן, אבל עכשיו מלמדנו, שלא יהיו דם עד שיהיו ביצשת:
- ¹⁰ גם מתמול וגו'. למדנו שכל שבעה ימים היה הקב"ה מפתה את משה בסנה לילך בשליחותו, מתמול שלשום מאז דברך הרי שלשה, ושלשה גמין רבויין הם, הרי ששה, והוא היה עומד ביום הז' כשאמר לו זאת, עוד שלח נא ביד תשלח, עד שחרה בו וקבל עליו. (שמו"ר ג, טז) וכל זה, שלא היה רוצה ליטול גדולה על אהרן אחיו שהיה גדול הימנו, ונביא היה, שנאמר (הלל אהרן אחיך הלוי וגו', ועוד נאמר לעלי הכהן) הַגְּלָה נִגְלִיתִי אֶל בֵּית אֶבְיָךָ בְּהִיוֹתְךָ בְּמִצְרַיִם (שמואל-א ב, כז), הוא אהרן, וכן וְאֹדַע לָהֶם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וגו' (יחזקאל כ, ה) וְאָמַר אֲלֵיהֶם אִישׁ שְׁקוּצִי עֵינָיו הִשְׁלִיכוּ, ואותה נבואה לאהרן נאמרה:
- ¹⁰ כבד פה. כבידות אני מדבר, ובלשון לע"ז בלצ"ו
- ¹¹ מי שם פה וגו'. מי למדך לְדַבֵּר כשהיית נדון לפני פרעה על המצרי:
- ¹¹ או מי ישום אלה. מי עשה פרעה אלה שלא נתאמן במצות הריגתך, ואת משרתיו חרשים שלא שמעו בצוותו עליך, וְלֹא־שָׁקַלְטוּרִין (שבת קח). ההורגים מי עשאים עוֹרִים, שלא ראו כשברחת מן הצימה ונמלטת (תנחומא שמות י):
- ¹¹ הלא אנכי. ששמי ה' עשיתי כל זאת:
- ¹³ ביד תשלח. ביד מי שאתה רגיל לשלוח והוא אהרן. דבר אחר, ביד אחר שתראה לשלוח, שאין סופי להכניסם לארץ ולהיות גואלים לעתיד, יש לך שלוחים הרבה:

8	<p>And it shall come to pass, if they will not believe thee, neither hearken to the voice of the first sign, that they will believe the voice of the latter sign.</p>	8	<p>וְהָיָה אִם-לֹא יֵאֱמִינוּ לָךְ וְלֹא יִשְׁמְעוּ לְקֹל הָאֵת הָרִאשׁוֹן וְהֵאֱמִינוּ לְקֹל הָאֵת הָאַחֲרוֹן:</p>
9	<p>And it shall come to pass, if they will not believe even these two signs, neither hearken unto thy voice, that thou shalt take of the water of the river, and pour it upon the dry land; and the water which thou takest out of the river shall become blood upon the dry land.'</p>	9	<p>וְהָיָה אִם-לֹא יֵאֱמִינוּ גַם לְשְׁנֵי הָאֵתוֹת הָאֵלֶּה וְלֹא יִשְׁמְעוּ לְקֹלְךָ וְלִקְחָתָהּ מִמַּיִם הַיָּאֵר וּשְׂפָכְתָהּ הַיַּבֶּשֶׁה וְהָיוּ הַמַּיִם אֲשֶׁר תִּקַּח מִן-הַיָּאֵר וְהָיוּ לְדָם בַּיַּבֶּשֶׁת:</p>
10	<p>And Moses said unto the LORD: 'Oh Lord, I am not a man of words, neither heretofore, nor since Thou hast spoken unto Thy servant; for I am slow of speech, and of a slow tongue.'</p>	10	<p>וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל-יְהוָה בִּי אֲדֹנָי לֹא אִישׁ דְּבָרִים אֲנֹכִי גַם מִתְּמֹל גַּם מִשְׁלָשׁ גַּם מֵאִזְ דְּבָרְךָ אֶל-עַבְדְּךָ כִּי כְבֹד-פֶּה וְכְבֹד לִשׁוֹן אֲנֹכִי:</p>
11	<p>And the LORD said unto him: 'Who hath made man's mouth? or who maketh a man dumb, or deaf, or seeing, or blind? is it not I the LORD?</p>	11	<p>וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָיו מִי שֵׁם פֶּה לְאָדָם אוֹ מִי-יָשׁוּם אֹלֶם אוֹ חֹרֶשׁ אוֹ פֶקֶח אוֹ עוֹר הֲלֹא אֲנֹכִי יְהוָה:</p>
12	<p>Now therefore go, and I will be with thy mouth, and teach thee what thou shalt speak.'</p>	12	<p>וְעָתָה לֵךְ וְאֲנֹכִי אֶתִּיבָה עִם-פִּיךָ וְהוֹרִיתִיךָ אֲשֶׁר תִּדְבֹּר:</p>
13	<p>And he said: 'Oh Lord, send, I pray Thee, by the hand of him whom Thou wilt send.'</p>	13	<p>וַיֹּאמֶר בִּי אֲדֹנָי שְׁלַח-נָא בְיַד-תִּשְׁלַח:</p>
14	<p>And the anger of the LORD was kindled against Moses, and He said: 'Is there not Aaron thy brother the Levite? I know that he can speak well. And also, behold, he cometh forth to meet thee; and when he seeth thee, he will be glad in his heart.</p>	14	<p>וַיַּחַר-אַף יְהוָה בְּמֹשֶׁה וַיֹּאמֶר הֲלֹא אֶהְרֵן אֶחָיְךָ הַלֵּוִי יִדְעָתִי כִּי-דַבֵּר יָדַבֵּר הוּא וְגַם הִנֵּה-הוּא יֵצֵא לִקְרַאתְךָ וְרָאָךְ וּשְׂמַח בְּלִבּוֹ:</p>

¹⁴ ויחר אף. (זבחים קז.) רבי יהושע זן קראה אומר, כל חרון אף שצמורה נאמר בו רשם, וזה לא נאמר בו רשם, ולא מצינו שצא עונש על ידי אותו חרון, אמר לו רבי יוסי אף צו נאמר בו רשם, הלא אהרן אחיך הלוי, שהיה עמיד להיות לוי ולא כהן, והכהונה הייתי אומר לנאת ממך, מעתה לא יהיה כן, אלא הוא יהיה כהן ואחיה הלוי, שנאמר וימשה איש האלהים צנניו יקראו על שצט הלוי (דברי הימים-א כג, יד):

¹⁴ הנה הוא יצא לקראתך. כשתלך למצרים: ¹⁴ וראך ושמח בלבבו. לא כשאתה סבור שיהא מקפיד עליך שאתה עולה לגדולה, ומשם וזה אהרן לעדי החשן הנחמן על הלז:

15	And thou shalt speak unto him, and put the words in his mouth; and I will be with thy mouth, and with his mouth, and will teach you what ye shall do.	וּדְבַרְתָּ אֵלָיו וְשַׁמַּתָּ אֶת־הַדְּבָרִים בְּפִיו וְאֲנִכִּי אֶהְיֶה עִם־פִּיךָ וְעִם־פִּיהוּ וְהוֹרִיתִי אֶתְכֶם אֵת אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּן:	15
16	And he shall be thy spokesman unto the people; and it shall come to pass, that he shall be to thee a mouth, and thou shalt be to him in God's stead.	וּדְבַר־הוּא לְךָ אֶל־הָעָם וְהָיָה הוּא יְהִי־לְךָ לִפֶּה וְאַתָּה תִּהְיֶה־לּוֹ לֵאלֹהִים:	16
17	And thou shalt take in thy hand this rod, wherewith thou shalt do the signs.'	וְאַתָּה־תִּמְשֹׁךָ הַזֶּה תַּקַּח בְּיָדְךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה־בּוֹ אֶת־הָאֵתוֹת: (פ)	17
18	And Moses went and returned to Jethro his father-in-law, and said unto him: 'Let me go, I pray thee, and unto my brethren that are in Egypt, and see whether they be yet alive.' And Jethro said to Moses: 'Go in peace.'	וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וַיָּשָׁב אֶל־יִתְרוֹ חֹתָנוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ אֵלְכָה נָא וְאֲשׁוּבָה אֶל־אֶחָי אֲשֶׁר־בְּמִצְרַיִם וְאַרְאֶה הָעוֹדִם חַיִּים וַיֹּאמֶר יִתְרוֹ לְמֹשֶׁה לְךָ לְשָׁלוֹם:	שטי 18
19	And the LORD said unto Moses in Midian: 'Go, return into Egypt; for all the men are dead that sought thy life.'	וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּמִדְיָן לֵךְ שָׁב מִצְרָיִם כִּי־מָתוּ כָּל־הָאֲנָשִׁים הַמִּבְקָשִׁים אֶת־נַפְשְׁךָ:	19
20	And Moses took his wife and his sons, and set them upon an ass, and he returned to the land of Egypt; and Moses took the rod of God in his hand.	וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־אִשְׁתּוֹ וְאֶת־בָּנָיו עַל־הַחֲמֹר וַיָּשָׁב אֶרֶצָה מִצְרָיִם וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־מִטְּהָ הָאֱלֹהִים בְּיָדוֹ:	20

16 ודבר הוא לך. כשצילך ידבר אל העם, וזה יוכיח על כל כך ולי ולו ולכם ולהם הסמוכים לדבור, שכולם לשון על הם:

16 יהיה לך לפה. למליך, לפי שאתה כזד פה:

16 לאלהים. לרצולשר:

18 וישב אל יתרו חתנו. ליטול רשות, שהרי נשבע לו (שלא יזוז ממדין כי אם צרשוחו). (מכילתא יתרו) ושבעה שמות היו לו, רעואל, יתרו, יתרו, קיני, וכו':

19 כי מתו כל האנשים. מי הם, דתן ואזירס, חיים היו, אלא שירדו מנכסיהם, והעני חשוך כמת (נדרים סד:):

20 על החמור. חמור המיוחד, הוא החמור שחזש אברהם לעקידת יצחק, והוא שעתיד מלך המשיח להגלות עליו, שנאמר עָנִי וְלָכַז עַל חֲמֹר (זכריה ט, טז):

20 וישב ארצה מצרים ויקח משה את מטה. אין מוקדם ומאוחר מדוקדקים במקרא:

<p>21 And the LORD said unto Moses: 'When thou goest back into Egypt, see that thou do before Pharaoh all the wonders which I have put in thy hand; but I will harden his heart, and he will not let the people go.</p>	<p>וַיֹּאמֶר יְיָ לְמֹשֶׁה בְּמָחָד לָמָּתָב לְמִצְרַיִם חֲזִי כָּל מוֹפְתֵי אֲדֹנָי בְּיָדְךָ וְתַעֲבִידֵנוּן קִדְּם פְּרַעֲה וְאֵנָּה אֶתְקַיֵּף יָת לִבִּיה וְלֹא יִשְׁלַח יָת עַמָּא:</p>	<p>וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּלָכְתְּךָ לָשׁוּב מִצְרָיִם רְאֵה כָּל־הַמּוֹפְתִים אֲשֶׁר־שַׁמְתִּי בְיָדְךָ וַעֲשִׂיתָם לִפְנֵי פְרַעֲה וְאֲנִי אֶחְזַק אֶת־לִבּוֹ וְלֹא יִשְׁלַח אֶת־הָעָם:</p>
<p>22 And thou shalt say unto Pharaoh: Thus saith the LORD: Israel is My son, My first-born.</p>	<p>וְתִימַר לְפְרַעֲה כִּדְנוֹן אָמַר יְיָ בְּרִי בּוֹכְרִי יִשְׂרָאֵל:</p>	<p>22 וְאָמַרְתָּ אֶל־פְּרַעֲה כֹה אָמַר יְהוָה בְּנִי בּוֹכְרִי יִשְׂרָאֵל:</p>
<p>23 And I have said unto thee: Let My son go, that he may serve Me; and thou hast refused to let him go. 'Behold, I will slay thy first-born.'</p>	<p>וְאָמַרְתָּ לָךְ שְׁלַח יָת בְּרִי וְיַפְלִח קִדְּמִי וּמִסְרִיב אֶת לְשַׁלְחוֹתֶיהָ הֵא אֲנִי קָטִיל יָת בְּרִיךְ בּוֹכְרִיךָ:</p>	<p>23 וְאָמַר אֵלֶיךָ שְׁלַח אֶת־בְּנִי וְיַעֲבִדֵנִי וְתָמְאָן לְשַׁלְחוֹ הִנֵּה אֲנִכִּי הֲרֹג אֶת־בְּנִיךָ בּוֹכְרִיךָ:</p>
<p>24 And it came to pass on the way at the lodging-place, that the LORD met him, and sought to kill him.</p>	<p>וַהֲיָה בַּדֶּרֶךְ בְּאוֹרְחָא בְּבֵית מִבְתָּא וְעָרַע בֵּיה מִלְּאֲכָא דִּי וּבָעָא לְמַקְטִילֶיהָ:</p>	<p>24 וַיְהִי בַּדֶּרֶךְ בְּמַלְיוֹן וַיִּפְגְּשֵׁהוּ יְהוָה וַיִּבְקֶשׁ תְּמִיתוֹ:</p>
<p>25 Then Zipporah took a flint, and cut off the foreskin of her son, and cast it at his feet; and she said: 'Surely a bridegroom of blood art thou to me.'</p>	<p>וַנְּסִיבַת צִפּוֹרָה טַפֵּחָא וַגְזַרְתָּ יָת עֶרְלַת בְּרֵיה וְקָרִיבַת לְקַדְּמוֹתֶיהָ וְאָמַרְתָּ בְּדָמָא דְמַהוּלְתָּא הָדִין אֶתִּיהִיב חֲתָנָא לָנָא:</p>	<p>25 וַתִּקַּח צִפּוֹרָה צֹר וַתַּכְרֹת אֶת־עֶרְלַת בְּנֶיהָ וַתַּגֵּעַ לְרַגְלָיו וַתֹּאמֶר כִּי חֲתָן־דָּמִים אַתָּה לִי:</p>

21 בלכתך לשוב מצרימה וגו'. דע, שעל מנת כן תלך, שתהא גבור בשליחותי לעשות כל מופתי לפני פרעה ולא תירא ממנו:
21 אשר שמתי בידך. לא על שלשה אותות האמורות למעלה, שהרי לא לפני פרעה זיה לעשותם אלא לפני ישראל שיאמינו לו, ולא מנינו שעשאם לפניו, אלא מופתים שאני עתיד לשום צידך במצרים, כמו פי ידצור אלכם פקעה וגו' (שמות ז, ט), ואל תחמה על אשר כתיב אשר שמתי, שכן משמעו, כשתדבר עמו כבר שמתים צידך:
22 ואמרת אל פרעה. כשתשמע שלצו חזק וימאן לשלוח, אמור לו כן:
22 בני בכרי. לשון גדולה, כמו אף אני גבור אֶתְקַיֵּף (תהלים פט, כח), זו פשוטו. ומדרשו, כאן חתם הקצ"ה על מכירת הצורה שלקח יעקב מעשו:
23 ואומר אליך. בשליחותו של מקום:
23 שלח את בני וגו'. הנה אנכי הרג וגו'. היא מכה אחרונה, וזה התרהו תחלה מפני שהיא קשה, וזה הוא שנאמר צאיוז הן אל יִשְׁגִּיז גָּלֹחַ, לפיכך, מי קמהו מוקה (צאיוז לו, כב), צר ודם המצקש להנקם מחצירו, מעלים את דבריו שלא יבקש הלה, אבל הקצ"ה ישגיז צמחו ואין יכולת להמלט מידו כי אם בשונו אליו, לפיכך הוא מורהו ומתרה זו לשונו:
24 ויהי בדרך במלון. משה:
24 ויבקש המיתו. למשה, לפי שלא מל את אליעזר בנו, ועל שנחרשל נענש עונש מיתה. תניא אמר רבי יוסי ח"ו לא נחרשל, אלא אמר, אמול ואצא לדרך, סכנה היא לחינוק עד שלשה ימים, אמול ואשעה שלשה ימים, הקצ"ה זוני לך שוב מצרים, ומפני מה נענש מיתה, לפי שנחשק במלון תחלה (במסכת נדרים לא:), והיה המלאך נעשה כמין נחש, וזולעו מראשו ועד ירכיו, וחוזר וזולעו מרגליו ועד אותו מקום, הצינה נפורה שצביל המילה הוא:
25 ותגע לרגליו. השליכתו לפני רגליו של משה:
25 ותאמר. על צנה:
25 כי חתן דמים אתה לי. אתה היית גורם להיות החתן שלי נרצח עליך. הורג אישי אתה לי:

26	So He let him alone. Then she said: 'A bridegroom of blood in regard of the circumcision.'	וַיֵּרָף מִמֶּנּוּ אִזּוֹ אִמְלָה חֲתָן דָּמִים לְמוֹלֶת: (פ)	וַיַּחַד מִנִּיה בֶּכֶן אִמְרַת אֱלֹהֵי דָמָא דְּמֹהוּלָּתָא הֲדִין אֶתְחִיב חֲתָנָא קְטוּל:
27	And the LORD said to Aaron: 'Go into the wilderness to meet Moses.' And he went, and met him in the mountain of God, and kissed him.	וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-אַהֲרֹן לֵךְ לִקְרֹאת מֹשֶׁה הַמִּדְבָּרָה וַיֵּלֶךְ וַיִּפְגְּשֵׁהוּ בְּהַר הָאֱלֹהִים וַיִּשְׁקֵלּוּ:	וַיֹּאמֶר יְיָ לְאַהֲרֹן אִיזִיל לְקַדְמוֹת מֹשֶׁה לְמִדְבָּרָא וְאִזֵּל וְעָרְעִיה בְּטוֹרָא דְּאֶתְגָּלִי עֲלוּהִי יִקְרָא דִּי וַיִּשָּׁק לִיה:
28	And Moses told Aaron all the words of the LORD wherewith He had sent him, and all the signs wherewith He had charged him.	וַיַּגֵּד מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן אֵת כָּל-דִּבְרֵי יְהוָה אֲשֶׁר שְׁלָחוּ וְאֵת כָּל-הָאֱתָת אֲשֶׁר צִוָּהוּ:	וַיְחֹו מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן יֵת כָּל פִּתְגָמֵי דִּי דְשִׁלְחִיה וְיֵת כָּל אֶתְיָא דְּפִקְדִיָּה:
29	And Moses and Aaron went and gathered together all the elders of the children of Israel.	וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וַיֵּאָסְפוּ אֶת-כָּל-זִקְנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל:	וְאִזֵּל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וַכְּנָשׁוּ יֵת כָּל סְבִי בְנֵי יִשְׂרָאֵל:
30	And Aaron spoke all the words which the LORD had spoken unto Moses, and did the signs in the sight of the people.	וַיַּדְבֵּר אַהֲרֹן אֵת כָּל-הַדְּבָרִים אֲשֶׁר-דִּבֶּר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה וַיַּעַשׂ הָאֱתָת לְעֵינֵי הָעָם:	וּמְלִיל אַהֲרֹן יֵת כָּל פִּתְגָמֵי דְּמְלִיל יְיָ עִם מֹשֶׁה וַעֲבַד אֶתְיָא לְעֵינֵי עָמָא:
31	And the people believed; and when they heard that the LORD had remembered the children of Israel, and that He had seen their affliction, then they bowed their heads and worshipped.	וַיֵּאֱמֶן הָעָם וַיִּשְׁמְעוּ כִּי-פָקַד יְהוָה אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְכִי רָאָה אֶת-עֲנִיָּם וַיִּקְדּוּ וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ:	וַהֲיָמִין עָמָא וַשְּׁמַעוּ אַרִי דְּכִיר יְיָ יֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאַרִי גְלִי קְדָמוּהִי שַׁעֲבֻדָּהוֹן וַכְּרַעוּ וַסְּגִידוּ:
V	And afterward Moses and Aaron came, and said unto Pharaoh: 'Thus saith the LORD, the God of Israel: Let My people go, that they may hold a feast unto Me in the wilderness.'	וְאַחֲרַי בָּאוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וַיֹּאמְרוּ אֶל-פַּרְעֹה כֹה-אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שְׁלַח אֶת-עַמִּי וַיַּחֲגּוּ לִי בַּמִּדְבָּר:	וּבִתְר כֶּן עָאלוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וַיֹּאמְרוּ לְפַרְעֹה כִּדְנוֹן אָמַר יְיָ אֱלֹהָא דְּיִשְׂרָאֵל שְׁלַח יֵת עַמִּי וַיַּחֲגּוּ קְדָמִי בַּמִּדְבָּרָא:

26 וירף. המלאך ממנו. אז, כינה שעל המילה בא להורגו:

26 אמרה חתן דמים למולת. חתני היה נרצח על דבר המילה. (שינה רש"י בלשונו, לעיל כתב אחת היית גורם, דקשה לרש"י, מה זה אז אמרה חתן דמים, והלא גם לעיל אמרה חתן דמים, אלא מתחלה סברה דזה וזה גורם, חטא המילה וחטא אחר, אח"כ כשראחה וירף לגמרי, אז הכינה דעל דבר המילה לבד בא, וכזה מתורץ גם כן שינוי לשון בתרגום אונקלוס בחתן דמים, ודו"ק כנ"ל):

26 למולת. על דבר המולות, שם דבר הוא, והלמ"ד משמשת בלשון על, כמו ואמר פרעה לגבי ישראל (שמות יד, ג). ואונקלוס תרגם דמים, על דם המילה:

1 ואחר באו משה ואהרן וגו'. אבל הזקנים נשמטו אחד אחד מאחר משה ואהרן, עד שנשמטו כולם קודם שהגיעו לפלטיין, לפי שראו ללכת (שמו"ר ה, יד), ובסיני נפרע להם, ונגש משה לבדו והם לא יגשו, החזירים לאחוריהם:

<p>2 And Pharaoh said: 'Who is the LORD, that I should hearken unto His voice to let Israel go? I know not the LORD, and moreover I will not let Israel go.'</p>	<p>וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה מִי יְהוָה אֲשֶׁר אֲשַׁמֵּעַ בְּקוֹלִי לְשַׁלַּח אֶת־יִשְׂרָאֵל לֹא יָדַעְתִּי אֶת־יְהוָה וְגַם אֶת־יִשְׂרָאֵל לֹא אֲשַׁלַּח:</p>	<p>וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה מִי יְהוָה אֲשֶׁר אֲשַׁמֵּעַ בְּקוֹלִי לְשַׁלַּח אֶת־יִשְׂרָאֵל לֹא יָדַעְתִּי אֶת־יְהוָה וְגַם אֶת־יִשְׂרָאֵל לֹא אֲשַׁלַּח:</p>
<p>3 And they said: 'The God of the Hebrews hath met with us. Let us go, we pray thee, three days' journey into the wilderness, and sacrifice unto the LORD our God; lest He fall upon us with pestilence, or with the sword.'</p>	<p>וַיֹּאמְרוּ אֱלֹהֵי דִּיהוּדָאִי אֶתְגַּלִּי עֲלֵנָּה נִיזִיל כְּעַן מִהַרְדֵּי הַתְּלָתָּה יוֹמִין בְּמִדְבָּרָא וְנִדְבַח קֹדֶם יי אֱלֹהֵנָּה דְלִמָּא יַעֲרַעֲנָנָּה בְּמוֹת אוֹ בְּקִטּוֹל:</p>	<p>וַיֹּאמְרוּ אֱלֹהֵי הָעִבְרִים נִקְרָא עָלֵינוּ נִלְכָּה נָּא דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים בְּמִדְבָּר וְנִזְבַּחַהּ לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ כִּן־יִפְגְּעֵנוּ בַּדֶּבֶר אוֹ בַּחֶרֶב:</p>
<p>4 And the king of Egypt said unto them: 'Wherefore do ye, Moses and Aaron, cause the people to break loose from their work? get you unto your burdens.'</p>	<p>וַיֹּאמֶר לְהוֹן מֶלֶכָּא דְּמִצְרַיִם לְמָא מְשָׁה וְאַחֲרֵן תִּבְטְלוּן יְת עֲמָא מִעֲבִידְתָּהוֹן אִיזִילו לְפִוְלְחָנְכוֹן:</p>	<p>וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מֶלֶךְ מִצְרַיִם לְמָה מְשָׁה וְאַחֲרֵן תִּפְרִיעוּ אֶת־הָעָם מִמַּעֲשֵׂיו לָכוּ לְסִבְלָתִיכֶם:</p>
<p>5 And Pharaoh said: 'Behold, the people of the land are now many, and will ye make them rest from their burdens?'</p>	<p>וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה הֵא מִדְּסִיגֵי־אִין כְּעַן עָמָא דְּאַרְעָא וּתִבְטְלוּן יְתָהוֹן מִפְּוִלְחָנָהוֹן:</p>	<p>וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה הֵן־רַבִּים עֲתָה עִם הָאָרֶץ וְהַשְׁבַּתֶּם אֹתָם מִסִּבְלָתָם:</p>
<p>6 And the same day Pharaoh commanded the taskmasters of the people, and their officers, saying:</p>	<p>וּפְקִיד פַּרְעֹה בְּיוֹמָא הַהוּא יְת שְׁלֹטֹנֵי עָמָא וְיְת סִרְכּוּהֵי לְמִימֶר:</p>	<p>וַיִּצְו פַּרְעֹה בְּיוֹם הַהוּא אֶת־הַנְּגִשִּׁים בָּעָם וְאֶת־שֹׁטְרֵיו לֵאמֹר:</p>
<p>7 'Ye shall no more give the people straw to make brick, as heretofore. Let them go and gather straw for themselves.</p>	<p>לֹא תִיסָפוּן לְמַתַּן תִּבְנָא לְעָמָא לְמַרְמֵי לִבְנִין כְּמִאֲתַמְלִי וּמִדְּקִמּוּהֵי אֲנֹן יִיזְלוּן וַיִּגְבְּבוּן לְהוֹן תִּבְנָא:</p>	<p>לֹא תִאסְפוֹן לָתֵת תִּבְנִין לָעָם לְלִבְנֵי הַלְּבָנִים כְּתִמּוֹל שְׁלָשָׁם הֵם יִלְכוּ וְקִשְׁשׁוּ לָהֶם תִּבְנִין:</p>

- 3 פון יפגענו. פון יפגען היו צריכים לומר, אלא שחלקו כבוד למלכות. פגיעה זו, לשון מקרה מות הוא:
- 4 תפריעו את העם ממעשיו. תצדילו ותרחיקו אותם ממלאכתם, ששומעין לכם וסבורים לנוח מן המלאכה, וכן פִּרְעֵהוּ אֵל פִּעֵצָר צו (משלי ד, טו), רחקהו, וכן וַתִּפְרְעוּ כָּל עַמִּי (שם א, כה), פִּי פִרְעָה הוא (שמות לז, כה), נרחק ונחעז:
- 4 לכו לסבלותיכם. לכו למלאכתם שיש לכם לעשות צבתיכם, אבל מלאכת שעבוד מצרים לא היתה על שצטו של לוי, ותדע לך, שהרי משה ואהרן יוצאים שלא צרשות:
- 5 הן רבים עתה עם הארץ. שהעבודה מוטלת עליהם, ואחם משציתים אותם מסבלותם, הפסד גדול הוא זה:
- 6 הנגושים. מצריים היו, והשוטרים היו ישראלים, הנוגש ממונה על כמה שוטרים, והשוטר ממונה לְקָדוֹת צְעוּשֵׁי המלאכה:
- 7 תבן. אשטו"בלא, היו גובלין אותם עם הטיט:
- 7 לבנים. טיו"לש צלע", שעושים מטיט, ומיצין אותן בחמה, ויש ששורפין אותן בכבשן:
- 7 כתמול שלשם. כאשר הייתם עושים עד הנה:
- 7 וקששו. ולקטו:

8	And the tale of the bricks, which they did make heretofore, ye shall lay upon them; ye shall not diminish aught thereof; for they are idle; therefore they cry, saying: Let us go and sacrifice to our God.	וְאֶת־מִתְכַּנַּת הַלְבָּנִים אֲשֶׁר הֵם עֲשִׂים תָּמוּל שְׁלֹשׁ תְּשִׁימוּ עֲלֵיהֶם לֹא תִגְרְעוּ מִמֶּנּוּ כִּי־נִרְפִּים הֵם עַל־כֵּן הֵם צָעֲקִים לֵאמֹר נִלְכָּה נִזְבַּחַה לֵאלֹהֵינוּ: וְיִתְּ סָכּוּם וְיִתְּ לִבְנֵי אֲנָנוּן עֲבָדִין מֵאֲתָמָלִי וּמִדְּקִמּוֹהִי תִמְנוֹן עֲלֵיהֶן לֹא תִמְנְעוּן מִיָּדָה אֲרִי בְּטָלְנִין אֲנָנוּן עַל כֵּן אֲנָנוּן מִצֹּחִין לְמִימָר נִיזִיל נִדְבַח קָדָם אֱלֹהֵנָּא:	8
9	Let heavier work be laid upon the men, that they may labour therein; and let them not regard lying words.'	יִתְקַר פּוֹלְחָנָא עַל גּוֹבְרֵיָא וְיִתְעַסְקוּן בִּיה וְלֹא יִתְעַסְקוּן בְּפִתְגָּמִין בְּטִילִין: תִּכְבֵּד הָעֲבָדָה עַל־הָאֲנָשִׁים וְיַעֲשׂוּ־בָהּ וְאֶל־יִשְׁעוּ בְּדַבְרֵי־שֹׁקֶר:	9
10	And the taskmasters of the people went out, and their officers, and they spoke to the people, saying: 'Thus saith Pharaoh: I will not give you straw.	וַיֵּצְאוּ נֹגְשֵׁי הָעָם וְשֹׁטְרֵיו וַיֹּאמְרוּ אֶל־הָעָם לֵאמֹר כֹּה אָמַר פַּרְעֹה אֵינֶנִּי נֹתֵן לָכֶם תֶּבֶן: וַיִּנְפְּקוּ שְׁלֹטֹנֵי עַמָּא וְסֹרְכֹהֵי וַאֲמָרוּ לְעַמָּא לְמִימָר כִּדְנֹן אָמַר פַּרְעֹה לִית אָנָּא יְהִיב לָכֹון תִּבְנָא:	10
11	Go yourselves, get you straw where ye can find it; for nought of your work shall be diminished.'	אֲתִינוּ אִיזִילוּ סִבּוּ לָכֹון תִּבְנָא מֵאֲתָר דְּתִשְׁכַּחוּן אֲרִי לֹא יִתְמַנַּע מִפּוֹלְחָנְכֹון מִדְּעַם: אַתֶּם לָכוּ קַחוּ לָכֶם תֶּבֶן מֵאֲשֶׁר תִּמְצְאוּ כִּי אֵין נִגְרַע מִעֲבַדְתְּכֶם דְּבָר:	11
12	So the people were scattered abroad throughout all the land of Egypt to gather stubble for straw.	וַאֲתַבְּדַר עַמָּא בְּכָל אֶרְעָא דְּמִצְרַיִם לְגִבְכָּא גְלִי לְתִבְנָא: וַיִּפֶּץ הָעָם בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם לִקְשֹׁשׁ קֹשׁ לְתִבְּן:	12

8 ואת מתכנת הלבנים: סכום חשבון הלבנים שהיה כל אחד עושה ליום כשהיה החשבון נתן להם, אותם סכום תשימו עליהם גם עתה, למען תכבד העבודה עליהם:

8 כי נרפים. מן העבודה הם, לכך לצד פונה אל הצטלה וצועקים לאמר נלכה וגו':

8 מתכנת. ותכן לבנים, ולו נחכנו עלילות, את הכסף המתוכן, כולן לשון חשבון הם:

8 נרפים. המלאכה רפוייה צידם ועזוזה מהם, והם נרפים ממנה רטר"יש צלע"ז

9 ואל ישעו בדברי שקר. ואל יהגו וידצרו תמיד דצרי רוח, לאמר נלכה נזבחה, ודומה לו ואשעה בחקיק תמיד, למשל ולשנייה מתרגמינן וְלִשְׁעִין, וְיִסְפֵּר וְאִשְׁפָּעִי, ואי אפשר לומר ואל ישעו לשון וישע ה' אל הצל וגו' ואל קין ואל מנחתו לא שעה, ולפרש אל ישעו אל יפנו, שא"כ היה לו לכתוב ואל ישעו אל דצרי שקר, או לדצרי שקר, כי כן גזרת כלם, יִשְׁעָה הָאֲדָם עַל עֲשִׂיהָ (ישעיה יז, ז), וְלֹא שְׁעוּ עַל קִדּוּשׁ יִצְרָאֵל (שם לא, א), וְלֹא יִשְׁעָה אֶל הַמִּצְוֹת (שם יז, ח), ולא מנאטי שמוש של צי"ת סמוכה לאחריהם, אצל אחר לשון דצור כמתעסק לדצור דצור, נופל לשון שמוש של צי"ת, כגון הַנְּדָצְרִים צָד (יחזקאל לג, ל), וְנִדְצָר מִרְיָם וְאֶהְרֹן צִמְשָׁה (צמדצר יב, א), הַמִּלֶּכֶךְ הַדְּצָר צִי (זכריה ד, א), לְדָצָר צָם (דברים יא, יט), וְנִדְצָרָה בְּעִלּוּתָיָהּ (תהלים קיט, מה), אף כאן אל ישעו דצרי שקר, אל יהיו נדצרים דצרי שוא והצאי:

11 אתם לכו קחו לכם תבן. ונריכים אתם לילך צוריות, כי אין נגרע דצור מכל סכום לבנים שהייתם עושים ליום צהיות החשבון נפן לכם מזומן מצית המלך:

12 לקשש קש לתבן. לאסוף אסיפה, ללקוט לקט לצורך חשבון המיט:

12 קש. לשון לקוט, על שם שדצור המתפזר הוא ונריך לקוששו, קרוי קש בשאר מקומות:

<p>13 And the taskmasters were urgent, saying: 'Fulfil your work, your daily task, as when there was straw.'</p>	<p>וְשִׁלְטוֹנֵי־אֶרֶץ מִצְרָיִם אֲשֶׁלִּימוּ עֲבֹדְתְּכֹן כַּתָּמֹל יּוֹם בְּיוֹמֵהּ כִּמָּא דְּהִיּוֹתוֹן עֲבָדִין כַּד מְתִיחִיב לְכוֹן תְּבָנָא:</p>	<p>13 וְהַנִּגְשִׁים אָצִים לְאֹמֶר כָּלֹ מַעֲשֵׂיכֶם דְּבִרְיָנִים בְּיוֹמוֹ כַּאֲשֶׁר בְּהִיּוֹת תְּתָבִין:</p>
<p>14 And the officers of the children of Israel, whom Pharaoh's taskmasters had set over them, were beaten, saying: 'Wherefore have ye not fulfilled your appointed task in making brick both yesterday and today as heretofore?'</p>	<p>וְלָקוּ סָרְכֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל דְּמִנְאוּ עֲלֵיהוֹן שִׁלְטוֹנֵי פְּרַעָה לְמִימַר מְדִין לֹא אֲשֶׁלִּימְתוֹן גְּזִירַתְכֹן לְמַרְמֵי לְבָנִין כִּמְאֲתָמְלִי וּמְדַקְמוֹתֵי אַף תְּמָלִי אַף יּוֹמָא דִּין:</p>	<p>14 וַיָּכּוּ שְׂטָרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר-שָׂמוּ עֲלֵהֶם נִגְשֵׁי פְּרַעָה לְאֹמֶר מַדּוּעַ לֹא כָלִיתֶם חֲקֶכֶם לְלֶבֶן כַּתָּמֹל שְׁלֹשָׁם גַּם-תָּמֹל גַּם-הַיּוֹם:</p>
<p>15 Then the officers of the children of Israel came and cried unto Pharaoh, saying: 'Wherefore dealest thou thus with thy servants?'</p>	<p>וְאֵתוּ סָרְכֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּצְחֻהוּ קָדָם פְּרַעָה לְמִימַר לָמָּה מַתְעַבִּיד כְּדִין לְעַבְדֶּךָ:</p>	<p>15 וַיָּבֹאוּ שְׂטָרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּצְעֲקוּ אֶל-פְּרַעָה לְאֹמֶר לָמָּה תַעֲשֶׂה כֹה לְעַבְדֶּיךָ:</p>
<p>16 There is no straw given unto thy servants, and they say to us: Make brick; and, behold, thy servants are beaten, but the fault is in thine own people.'</p>	<p>תְּבָנָא לֹא מְתִיחִיב לְעַבְדֶּךָ וְלִבְנֵי־אֲמֹרִין לָנָא עֲבִידוּ וְהָא עַבְדֶּךָ לָקִין וְחָטִין עֲלֵיהוֹן עַמְךָ:</p>	<p>16 תָּבִין אֵין נָתַן לְעַבְדֶּיךָ וְלִבְנֵי־אֲמֹרִים לָנוּ עָשׂוּ וְהִנֵּה עַבְדֶּיךָ מְכִים וְחָטְאוּ עִמָּךְ:</p>
<p>17 But he said: 'Ye are idle, ye are idle; therefore ye say: Let us go and sacrifice to the LORD.'</p>	<p>וְאָמַר בְּטָלִין אֵתוֹן בְּטָלִין עַל כֵּן אֵתוֹן אֲמֹרִין גִּיזִיל נְדַבַּח קָדָם יְיָ:</p>	<p>17 וַיֹּאמֶר גִּרְפִּים אַתֶּם גִּרְפִּים עַל-כֵּן אַתֶּם אֲמֹרִים גִּלְכָּה נִזְבַּחַה לַיהוָה:</p>
<p>18 Go therefore now, and work; for there shall no straw be given you, yet shall ye deliver the tale of bricks.'</p>	<p>וּכְעַן אֵיזִילוּ פְּלַחוּ וְתְבָנָא לֹא יְתִיחִיב לְכוֹן וְסָכוּם לְבָנֵי־אֲתָנֹן:</p>	<p>18 וַעֲתָה לָכוּ עֲבָדוּ וְתָבִין לֹא-יִנָּתֶן לָכֶם וְתָכֶן לְבָנִים תְּתָנּוּ:</p>

13 אצים. דוחקים:

13 דבר יום ביומו. חשבון של כל יום פלו זיומו, כאשר עשיתם צהיות התבן מוכן:

14 ויכו שטרי בני ישראל. השוטרים ישראלים היו, וחסים על חזריהם מלדחקם, וכשהיו משלימין הלגנים לנוגשים שהם מנריים, והיה חסר מן הסכום, היו מלקין אותם על שלא דחקו את עושי המלאכה, לפיכך זכו אותן שוטרים להיות סנהדרין, ונאלצו מן הרוח אשר על משה והושע עליהם, שנאמר אספה לי שבעים איש מוקני ישראל, מאותן שידעת הטובה שעשו צמרים, כי הם זקני העם ושוטריהם:

14 ויכו שטרי בני ישראל. אשר שמו נגשי פרעה אותם לשוטרים עליהם, לאמר מדוע וגו', למה ויכו, שהיו אומרים להם מדוע לא כליתם גם תמול גם היום, חק הקצוצ עליכם ללצון כתמול השלישי, שהוא יום שלפני אתמול, והוא היה צהיות התבן נתן להם:

14 ויכו. לשון ויפגעו, הוכו מיד אחרים, הנוגשים הכוס:

16 ולבנים אומרים לנו עשו. הנוגשים אומרים לנו עשו לגנים כמנין הראשון:

16 וחטאת עמך. אלו היה נקוד פתח, הייתי אומר שהוא דבוק, ודבר זה חטאת עמך הוא, עכשיו שהוא קמץ, שם דבר הוא, וכך פירושו, ודבר זה מציא חטאת על עמך, כאילו כתוב וחטאת לעמך, כמו בְּצוֹאָהָה בֵּית לָקֶס (רות א, יט), שהוא כמו לבית לחם, וכן הרצה:

18 ותכן לבנים. חשבון הלגנים, וכן את הפקס המפקן (מלכים" ז יב, יז), המנוי, כמו שאמר צענין וַיִּזְרְוּ וַיִּמְנוּ אֶת הַפָּסָף (שם יא):

19	And the officers of the children of Israel did see that they were set on mischief, when they said: 'Ye shall not diminish aught from your bricks, your daily task.'	וַיֵּרְאוּ שׁוֹטְרֵי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֹתָם בָּרַע לֵאמֹר לֹא־תִגְרְעוּ מִלְּבִנְיָכֶם דְּבַר־יוֹם בְּיוֹמוֹ: וַחֲזוּ סֹרְכֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל יִתְּהוּן בְּבִישׁ לְמִימַר לֹא תִמְנְעוּן מִלְּבִנְיֹכֶן פְּתָגָם יוֹם בְּיוֹמִיה: יְתָהוּן בְּבִישׁ לְמִימַר לֹא תִמְנְעוּן מִלְּבִנְיֹכֶן פְּתָגָם יוֹם בְּיוֹמִיה:	19
20	And they met Moses and Aaron, who stood in the way, as they came forth from Pharaoh;	וַיִּפְגְּעוּ אֶת־מֹשֶׁה וְאֶת־אַהֲרֹן נֹצְבִים לְקִרְיָתָם בְּצֵאתָם מֵאֵת פַּרְעֹה: וַעֲרְעוּ יֵת מֹשֶׁה וַיֵּת אַהֲרֹן קִימִין לְקִדְמוֹתֵהוּן בְּמִפְקֵהוּן מִלִּנְת פַּרְעֹה:	20
21	and they said unto them: 'The LORD look upon you, and judge; because ye have made our savour to be abhorred in the eyes of Pharaoh, and in the eyes of his servants, to put a sword in their hand to slay us.'	וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם יְרֵא יְהוָה עֲלֵיכֶם וַיִּשְׁפֹּט אֲשֶׁר הִבְאִשְׁתֶּם אֶת־רִיחֲנוּ בְּעֵינֵי פַרְעֹה וּבְעֵינֵי עֲבָדָיו לְתֵת־חֶרֶב בְּיָדָם לְהַרְגֵנוּ: וַאֲמָרוּ לָהֶן יְתָגֵלִי יְיָ עֲלֵיכֶן וַיִּתְּפָרַע דָּאֲבִאִישְׁתוֹן יֵת רִיחָנָא בְּעֵינֵי פַרְעֹה וּבְעֵינֵי עֲבָדָיו לְמִתָּן חֶרֶב בְּיָדָהֶן לְמִקְטִלָּנָא:	21
22	And Moses returned unto the LORD, and said: 'Lord, wherefore hast Thou dealt ill with this people? why is it that Thou hast sent me?	וַיָּשָׁב מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי לָמָּה הִרְעַתָּה לְעַם הַזֶּה לָמָּה זֶה שְׁלַחְתָּנִי: וַתֵּב מֹשֶׁה לְקָדָם יְיָ וַאֲמָר יְיָ לָמָּה אֲבִאִישְׁתָּא לְעַמָּא הַדִּין לָמָּה דִּנְן שְׁלַחְתָּנִי:	מפסיר 22
23	For since I came to Pharaoh to speak in Thy name, he hath dealt ill with this people; neither hast Thou delivered Thy people at all.'	וּמֵאֲזַ בָּאתִי אֶל־פַּרְעֹה לְדַבֵּר בְּשִׁמְךָ הִרְעָה לְעַם הַזֶּה וְהִצֵּל לֹא־הִצַּלְתָּ אֶת־עַמְּךָ: וּמֵעַד דְּעֵלִית לִנְת פַּרְעֹה לְמַלְלָא בְּשִׁמְךָ אֲבִאִישׁ לְעַמָּא הַדִּין וְשִׁיזְבָא לֹא שִׁיזְבַתָּא יֵת עַמְּךָ:	23
VI	And the LORD said unto Moses: 'Now shalt thou see what I will do to Pharaoh; for by a strong hand shall he let them go, and by a strong hand shall he drive them out of his land.'	וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה עֲתָה תֵּרְאֶה אֲשֶׁר אַעֲשֶׂה לְפַרְעֹה כִּי בְיַד חֲזָקָה יִשְׁלַחַם וּבְיַד חֲזָקָה יִגְרֹשֶׁם מֵאֶרְצוֹ: (ס) וַאֲמָר יְיָ לְמֹשֶׁה כַּעַן תַּחֲזִי דְאֶעֱבִיד לְפַרְעֹה אֲרִי בְיַד חֲזָקָה יִשְׁלַחַנִן וּבְיַד חֲזָקָה יִתְּרִיכְנוֹן מֵאֶרְעִיה:	I
2	And God spoke unto Moses, and said unto him: 'I am the LORD;	וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶל־מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי יְהוָה: וּמִלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה וַאֲמָר לִיָּה אָנָּא יְיָ:	וארא 2

- 19 ויראו שוטרי בני ישראל את חזריהם הנרדים על ידם:
 19 ברע. ראו אותם ברע וזרה המולאת אותם, זהכזידם העבודה עליהם לאמר לא תגרעו וגו':
 20 ויפגעו. אנשים מישראל את משה ואת אהרן וגו'. ורבותינו דרשו, כל נאים ונצבים דתן ואזירים היו, שנאמר צהם יאלו נצבים:
 22 למה הרעתה לעם הזה. ואם תאמר מה איכפת לך, קוצל אני על ששלחתני (שמו"ר ה, כז):
 23 הרע. לשון הפעיל הוא, הרצה רעה עליהם, ותרגומו אבאיש:
 1 עתה תראה וגו'. (סנהדרין ק"א). הרהרת על מדותי, לא כחזרהם שאמרתי לו כי ב'צ'קק יקרא לך זרע (צראשית כא, יז), ואחר כך אמרתי לו העלהו לעולה, ולא הרהר אחרי מדותי, לפיכך עתה תראה, העשוי לפרעה תראה, ולא העשוי למלכי שבעה אומות כשאזיאתם לארץ:
 1 כי ביד חזקה ישלחם. מפני ידי החזקה שחזק עליו, ישלחם:
 1 וביד חזקה יגרשם מארצו. על כרחם של ישראל יגרשם, ולא יספיקו לעשות להם נדב, וכן הוא אומר ותחזק מזרים על העם למהר לשלחם וגו':
 2 וידבר אלהים אל משה. דבר אתו משפט, על שהקשה לדבר ולומר למה הרעותה לעם הזה:
 2 ויאמר אליו אני ה'. נאמן לשלם שכר טוב למתהלכים לפני, ולא לחנם שלחתיך כי אם לקיים דברי שדצרתי לאבות הראשונים. ובלשון הזה מצינו שהוא נדרש בכמה מקומות אני ה' נאמן ליפרע, כשהוא אומר אלל עונש, כגון וחללת את שם אלהיך אני ה', וכשהוא אומר אלל קיום מזות, כגון ושמתם מזותי ועשיתם אותם אני ה', נאמן ליתן שכר:

3

וְאַתְּגִלִּיתִי לְאַבְרָהָם
לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב בְּאֵל
שָׁדַי וְשָׁמִי יי לֹא הוֹדַעִית
לְהוֹן:

3

4

וְאִם אֶקִּימִית יֵת קִימִי
עֲמִהוֹן לְמִתָּן לְהוֹן יֵת
אֶרְעָא דְכֻנְעֵן יֵת אֶרְעָ
תּוֹתְבִתְהוֹן דְּאִתּוֹתְבוּ
בְּהִ:

△

5

וְאֵף קָדְמִי שְׁמִיעַ יְתֵ
קְבִילַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
דְּמִצְרָאֵי מִפְּלִחִין בְּהוֹן
וְדִכְרִנָּא יְתֵ קִימִי:

5

6

בְּכֹן אִמַּר לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל
אֲנִי יי וְאֶפִּיק יִתְכֹּן
מִגּוֹ דְחֹק פּוֹלְחֵן
מִצְרָאִי וְאַשְׁיִיב יִתְכֹּן
מִפּוֹלְחָנְהוֹן וְאַפְרוֹק יִתְכֹּן
בְּדֶרֶע מְרָמִם וּבְדִינֵין
רַבְרְבִין:

3

7

וַאֲקָרִיב יִתְכּוֹן קִדְמִי לָעַם
וְאֶהְיֶה לְכוֹן לְאַלֹּהִים וְתִדְעוּן
אֲרִי אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם
דְּאַפִּיק יִתְכּוֹן מִגּוֹ דְּחֹק
פּוֹלְחֵן מִצְרָאִי:

1

3

3

3

4

4

5

6

6

6

6

8	And I will bring you in unto the land, concerning which I lifted up My hand to give it to Abraham, to Isaac, and to Jacob; and I will give it you for a heritage: I am the LORD.'	וַהֲבֵאתִי אֶתְכֶם אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָשָׂאתִי אֶת־יָדִי לָתֶת אֹתָהּ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב וְנָתַתִּי אֹתָהּ לָכֶם מִורְשָׁה אֲנִי יְהוָה:	8
9	And Moses spoke so unto the children of Israel; but they hearkened not unto Moses for impatience of spirit, and for cruel bondage.	וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה בֶּן אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא שָׁמְעוּ אֶל־מֹשֶׁה מִקֶּצֶר רוּחַ וּמִעֲבֹדָה קָשָׁה: (פ)	9
10	And the LORD spoke unto Moses, saying:	וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר: וּמִלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמִימֹר:	ישראל
11	'Go in, speak unto Pharaoh king of Egypt, that he let the children of Israel go out of his land.'	בֹּא דַבֵּר אֶל־פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם וְיִשְׁלַח אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרְצוֹ: עוֹל מִלִּיל עִם פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם וְיִשְׁלַח יֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרְעִיהָ:	11
12	And Moses spoke before the LORD, saying: 'Behold, the children of Israel have not hearkened unto me; how then shall Pharaoh hear me, who am of uncircumcised lips?'	וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה לִפְנֵי יְהוָה לֵאמֹר הֵן בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לֹא־שָׁמְעוּ אֵלַי וְאֵיךְ יִשְׁמְעֵנִי פַרְעֹה וְאֲנִי עֶרְלָ שִׁפְתַּיִם: (פ)	12

8 נשאתי את ידי. הרימותיה לישבע בכסא:

9 ולא שמעו אל משה. לא קבלו תנחומין:

9 מקצר רוח. כל מי שהוא מיצר רוחו ונשימתו קצרה ואינו יכול להאריך בנשימתו. קרוב לענין זה שמעתי בפרשה זו מרבי צרוך צר' אליעזר, והביא לי ראייה ממקרא זה, בפסעם הזאת אוֹדִיעֶם אֶת יְדִי וְאֶת גְּבוּרָתִי וְיָדְעוּ פִּי שְׁמִי ה' (ירמ' טו, כא), למדנו כשהקצ"ה מֵאֵמֶן את דבריו אפילו לפורענות, מודיע ששמו ה', וכל שכן האמנה לטובה. ורבותינו דרשוהו (שמו"ר ו, ד. סנהדרין קיא). לענין של מעלה, שאמר משה למה הִרְעַתָּה (שמות ה, כב), אמר לו הקצ"ה חבל על דאצדין ולא משתכחין, יש לי להתאונן על מיתת האבות, הרבה פעמים נגליתי עליהם צאל שדי, ולא אמרו לי מה שמך, ואתה אמרת מה שמו מה אומר אליהם:

9 וגם הקימותי וגו'. וכשצקס אצרהם לקצור את שרה, לא מצא קרקע עד שקנה צדמים מרובים, וכן ציחק ערערו עליו על הצארות אשר חפר, וכן ציעקב ויִקֵן אֶת חֶלְקֵת הַשְּׂדֶה לנטות אהלו (צראשית לג, יט), ולא הרהרו אחר מדותי, ואתה אמרת למה הרעותה. ואין המדרש מתישצ אחר המקרא מפני כמה דברים, אחת, שלא נאמר ושמי ה' לא שאלו לי, ואם תאמר לא הודיעם שכך שמו, הרי תחלה כשנגלה לאצרהם בין הצתרים נאמר לְנִי ה' הַשְּׂרָה הַצִּדִּיק מֵאִר פְּשָׁדִים (שם טו, ז), ועוד, היאך הסמיכה נמשכת צדצרים שהוא סומך לכאן וגם אני שמעתי וגו', לכן אמור לצני ישראל, לכן אני אומר יתישצ המקרא על פשוטו דָּצָר דָּצָר על אֶפְקֵי (משלי כה, יא), והדרש תדרש, שנאמר הִלּוּא כה דָּצָרִי פֶּאֶשׁ נָאֵם ה' וּבְפִטִּישׁ יִפְצֵץ סָלַע (ירמיה כג, כט), מתחלק לכמה ניצוצות:

12 ערל שפתים. אטום שפתים, וכן כל לשון ערלה אני אומר שהוא אטום. עֲרָלָה אֵזֶם (שם ו, י), אטומה משמוע. עֲרָלִי לָב (שם ט, כה), אטומים מהבין. שְׁתָּה גַם אִתָּה וְהַעֲרַל (חצקוק ב, טו), והאטם משכרות כום הקללה (נ"א התרעלה). וְעֲרַל בָּשָׂר (יחזקאל מד, ט) שהגיד אטום ומכוסה זה. וְעֲרַלְסָם עֲרָלָתוֹ (ויקרא יט, כג), עשו לו אטום וכיסוי, איסור שיצדיל צפני אכילתו. שְׁלֹשׁ שְׁנִים יְהִיָּה לָכֶם עֲרָלִים (שם), אטום ומכוסה ומוצדל מלאכלו:

12 ואיך ישמעני פרעה. זה אחד מעשרה ק"ו שבתורה (צ"ר צב, ז):

<p>13 And the LORD spoke unto Moses and unto Aaron, and gave them a charge unto the children of Israel, and unto Pharaoh king of Egypt, to bring the children of Israel out of the land of Egypt.</p>	<p>וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן וַיִּצְוֵם אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶל־פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרָיִם לְהוֹצִיא אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם:</p>	<p>13 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן וַיִּצְוֵם אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶל־פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרָיִם לְהוֹצִיא אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם: (ס)</p>
<p>14 These are the heads of their fathers' houses: the sons of Reuben the first-born of Israel: Hanoch, and Pallu, Hezron, and Carmi. These are the families of Reuben.</p>	<p>אֵלֶּה רָאשֵׁי בֵּית אֲבֹתָהֶן בְּנֵי רְאוּבֵן הַנּוֹד וּפְלוּא חֲזֵרוֹן וְכַרְמִי אֵלֶּה זִרְעֵית רְאוּבֵן:</p>	<p>שני אֵלֶּה רָאשֵׁי בֵּית־אֲבֹתָם בְּנֵי רְאוּבֵן בְּכֹר יִשְׂרָאֵל חֲנוּךְ וּפְלוּא חֲזֵרוֹן וְכַרְמִי אֵלֶּה מִשְׁפַּחַת רְאוּבֵן:</p>
<p>15 And the sons of Simeon: Jemuel, and Jamin, and Ohad, and Jachin, and Zohar, and Shaul the son of a Canaanitish woman. These are the families of Simeon.</p>	<p>וּבְנֵי שִׁמְעוֹן יִמְיָן וְיָחִין וְאֶחָד וְזֹהָר וְשָׂאוּל בֶּן־כְּנַעֲנִיתָא אֵלֶּין זִרְעֵית שִׁמְעוֹן:</p>	<p>15 וּבְנֵי שִׁמְעוֹן יִמְיָן וְיָחִין וְאֶחָד וְזֹהָר וְשָׂאוּל בֶּן־כְּנַעֲנִית אֵלֶּה מִשְׁפַּחַת שִׁמְעוֹן:</p>
<p>16 And these are the names of the sons of Levi according to their generations: Gershon and Kohath, and Merari. And the years of the life of Levi were a hundred thirty and seven years.</p>	<p>וְאֵלֶּין שְׁמֹת בְּנֵי לֵוִי לְתוֹלְדֹתָהֶן גֵּרְשׁוֹן וְקָהָת וּמֶרָרִי וּשְׁנֵי חַיֵּי לֵוִי מֵאָה וּתְלָתִין וְשֶׁבַע שָׁנִין:</p>	<p>16 וְאֵלֶּה שְׁמֹת בְּנֵי־לֵוִי לְתוֹלְדֹתָם גֵּרְשׁוֹן וְקָהָת וּמֶרָרִי וּשְׁנֵי חַיֵּי לֵוִי שֶׁבַע וּשְׁלָשִׁים וּמֵאֵת שָׁנָה:</p>
<p>17 The sons of Gershon: Libni and Shimei, according to their families.</p>	<p>בְּנֵי גֵרְשׁוֹן לִבְנִי וְשִׁמְעִי לְזִרְעֵיתָהֶן:</p>	<p>17 בְּנֵי גֵרְשׁוֹן לִבְנִי וְשִׁמְעִי לְמִשְׁפַּחָתָם:</p>
<p>18 And the sons of Kohath: Amram, and Izhar, and Hebron, and Uzziel. And the years of the life of Kohath were a hundred thirty and three years.</p>	<p>וּבְנֵי קָהָת עֲמָרָם וִיצְחָר וְחֶבְרוֹן וְעֻזִּיאֵל וּשְׁנֵי חַיֵּי קָהָת מֵאָה וּתְלָתִין וּשְׁלָשָׁה שָׁנִין:</p>	<p>18 וּבְנֵי קָהָת עֲמָרָם וִיצְחָר וְחֶבְרוֹן וְעֻזִּיאֵל וּשְׁנֵי חַיֵּי קָהָת שְׁלֹשׁ וּשְׁלָשִׁים וּמֵאֵת שָׁנָה:</p>
<p>19 And the sons of Merari: Mahli and Mushi. These are the families of the Levites according to their generations.</p>	<p>וּבְנֵי מֶרָרִי מַחְלִי וּמוּשִׁי אֵלֶּין זִרְעֵית לֵוִי לְתוֹלְדֹתָהֶן:</p>	<p>19 וּבְנֵי מֶרָרִי מַחְלִי וּמוּשִׁי אֵלֶּה מִשְׁפַּחַת חֲלָוִי לְתוֹלְדֹתָם:</p>

13 וידבר ה' אל משה ואל אהרן. לפי שאמר משה ואני ערל שפתים, צירף לו הקצ"ה את אהרן להיות לו לְפֶה ולמליץ:

13 ויצום אל בני ישראל. לזה עליהם להנהיגם צנח ולסבול אותם (שמו"ר ז, ג):

13 ואל פרעה מלך מצרים. לָסָם עליו לחלוק לו כבוד צדצדיהם, זה מדרשו. ופשוטו, לָסָם על דבר ישראל ועל שליחותו אל פרעה. ודבר הַזֶּה מֵהוּ, מפורש צפרשה שניה לאחר סדר היחס, אלא מתוך שהזכיר משה ואהרן, הפסיק הענין באלה ראשי בית אבותם, ללמדנו היאך נולדו משה ואהרן, וצמי נתיחסו:

14 אלה ראשי בית אבותם. מתוך שהזקק ליחס שצטו של לוי עד משה ואהרן צשציל משה ואהרן, התחיל ליחסם דרך תולדותם מראובן. (ובפסיקתא גדולה ראיתי, לפי שְׁקִנְטָרְס יעקב אבינו לשלשה שצטים הללו צשעת מותו, חזר הכתוב ויחסם כאן לצדם, לומר שחשובים הם):

16 ושני חיי לוי וגו'. למה נמנו שנותיו של לוי, להודיע כמה ימי השעבוד, שכל זמן שאחד מן השצטים קיים, לא היה שעבוד, שנאמר וַיָּמָת יוֹסֵף וְכָל אֶחָיו (שמות א, ו), ואח"כ וַיָּקָם מֶלֶךְ כָּדָשׁ, ולוי האריך ימים על כולם:

18 ושני חיי קהת. ושני חיי עמרם וגו'. מחשבון זה אנו למדים על מושצ בני ישראל ארבע מאות שנה שאמר הכתוב, שלא בארץ מצרים לצדה היו, אלא מיום שנולד יצחק, שהרי קהת מירודי מצרים היה, חשוב כל שנותיו ושנות עמרם ושמונים של משה, לא תמלאם ד' מאות שנה, והרבה שנים נצלים לצנים בשני האבות:

20	And Amram took him Jochebed his father's sister to wife; and she bore him Aaron and Moses. And the years of the life of Amram were a hundred and thirty and seven years.	וַיִּקַּח עִמָּרָם אֶת־יְוֹכֶבֶד דָּדָתוֹ לֵאמֹה וַתֵּלֶד לּוֹ אֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־מֹשֶׁה וְשְׁנֵי חַיֵּי עִמָּרָם שָׁבַע וּשְׁלֹשִׁים וּמֵאָת שָׁנָה:	20
21	And the sons of Izhar: Korah, and Nepheg, and Zichri.	וּבְנֵי יִצְהָר קֹרַח וְנִפְגַּי וְזִיחְרִי:	21
22	And the sons of Uzziel: Mishael, and Elzaphan, and Sithri.	וּבְנֵי עֻזִּיאֵל מִישָׁאֵל וְאֶלְצָפָן וְסִתְרִי:	22
23	And Aaron took him Elisheba, the daughter of Amminadab, the sister of Nahshon, to wife; and she bore him Nadab and Abihu, Eleazar and Ithamar.	וַיִּקַּח אַהֲרֹן אֶת־אֵלִישֶׁבַע בִּתְּעַמִּינָדָב אֲחֹת נַחֲשֹׁן לֵאמֹה וַתֵּלֶד לּוֹ אֶת־נָדָב וְאֶת־אֲבִיהוּא אֶת־אֶלְעָזָר וְאֶת־אִיתָמָר:	23
24	And the sons of Korah: Assir, and Elkanah, and Abiasaph; these are the families of the Korahites.	וּבְנֵי קֹרַח אַסִּיר וְאֶלְקָנָה וְאַבִּיאַסָּף אֵלֶּה מִשְׁפַּחַת הַקֹּרַחִי:	24
25	And Eleazar Aaron's son took him one of the daughters of Putiel to wife; and she bore him Phinehas. These are the heads of the fathers' houses of the Levites according to their families.	וְאֶלְעָזָר בֶּן־אַהֲרֹן לָקַח־לּוֹ מִבְּנוֹת פּוּטִיאֵל לֵאמֹה וַתֵּלֶד לּוֹ אֶת־פִּינְחָס אֵלֶּה רָאשֵׁי אֲבוֹת הַלְוִיִּם לְמִשְׁפַּחָתָם:	25
26	These are that Aaron and Moses, to whom the LORD said: 'Bring out the children of Israel from the land of Egypt according to their hosts.'	הוּא אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה אֲשֶׁר אָמַר יְהוָה לָהֶם הוֹצִיאוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַל־צְבָאָתָם:	26
27	These are they that spoke to Pharaoh king of Egypt, to bring out the children of Israel from Egypt. These are that Moses and Aaron.	הֵם הַמְדַּבְּרִים אֶל־פַּרְעֹה מֶלֶךְ־מִצְרַיִם לְהוֹצִיא אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם הוּא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן:	27

20 יוכבד דדתו. אחת אצוהי, צת לוי אחות קהת:

23 אחות נחשון. מכאן למדנו, הנושא אשה צריך לצדוק צאחיה (צ"צ קי. שמו"ר ז, ד):

25 מבנות פוטיאל. מזרע יתרו שפטס עגלים לעבודת אלילים, ומזרע יוסף שפטפט ציצרו (צ"צ קט):

26 הוא אהרן ומושה. אלו שהזכרו למעלה שילדה יוכבד לעמרם. הוא אהרן ומושה אשר אמר ה', יש מקומות שמקדים אהרן למושה ויש מקומות שמקדים משה לאהרן, לומר לך ששקולין כאחד:

26 על צבאותם. צבאותם, כל צבאם לשצטיהם, יש על, שאינו אלא במקום אות אחת, ועל סרצף תציה (צראשית כו, מ), כמו צחרצחם. עמקסם על סרצקס (יחזקאל לג, כו), כמו צחרצכס:

27 הם המדברים וגו'. הם שנצטוו הם שקיימו:

27 הוא משה ואהרן. הם נצליחותם ונצדקתם ממחלה ועד סוף:

28	And it came to pass on the day when the LORD spoke unto Moses in the land of Egypt,	וַיְהִי בַיּוֹם דִּבֶּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם: (ס)	28
29	that the LORD spoke unto Moses, saying: 'I am the LORD; speak thou unto Pharaoh king of Egypt all that I speak unto thee.'	וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר אֲנִי יְהוָה דִּבֶּר אֶל־פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם אֵת כָּל־אֲשֶׁר אֲנִי דֹבֵר אֵלָיְךָ:	שלישי
30	And Moses said before the LORD: 'Behold, I am of uncircumcised lips, and how shall Pharaoh hearken unto me?'	וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לִפְנֵי יְהוָה הֵן אֲנִי עֶרְל שְׁפָתַיִם וְאֵיךְ יִשְׁמַע אֵלַי פַּרְעֹה: (פ)	30
VII	And the LORD said unto Moses: 'See, I have set thee in God's stead to Pharaoh; and Aaron thy brother shall be thy prophet.	וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה רְאֵה נִתְּתִיךָ אֲלֵהִים לַפַּרְעֹה וְאַהֲרֹן אֶחֱיךָ יִהְיֶה נְבִיאְךָ:	VII
2	Thou shalt speak all that I command thee; and Aaron thy brother shall speak unto Pharaoh, that he let the children of Israel go out of his land.	אֲתָה תְדַבֵּר אֵת כָּל־אֲשֶׁר אֶצְוֶךָ וְאַהֲרֹן אֶחֱיךָ יְדַבֵּר אֶל־פַּרְעֹה וְשַׁלַּח אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶצוֹ:	2
3	And I will harden Pharaoh's heart, and multiply My signs and My wonders in the land of Egypt.	וְאֲנִי אֶקְשֶׁה אֶת־לֵב פַּרְעֹה וְהִרְבֵּיתִי אֶת־אֹתוֹתַי וְאֶת־מוֹפְתֵי בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם:	3

- 28 ויהי ביום דבר וגו'. מחוצר למקרא שלאחריו:
- 29 וידבר ה'. הוא הדבור עצמו האמור למעלה צא דבר אל פרעה מלך מצרים, אלא מתוך שהפסיק הענין כדי ליחסם, חזר הענין עליו להמחיל צו:
- 29 אני ה'. כדאי אני לשלח ולקיים דברי שליחותי:
- 30 ויאמר משה לפני ה'. היא האמירה שאמר למעלה הן בני ישראל לא שמעו אלי, וְשָׁנָה הכחוצ כאן, כיון שהפסיק הענין, וכן היא השנייה, כאלה האומר נחזור על הראשונות:
- 1 נתתיך אלהים לפרעה. שופט ורודה לרדותו צמכות ויסורין:
- 1 יהיה נביאך. כהרגומו יהי מתורגמן, וכן כל לשון נבואה, אדם המכריז ומשמיע לעם דברי תוכחות, והוא מגזרת ג' צִבְּ שִׁפְטִים (ישעי' נז, יט), יגזר חֲקֵמָה (משלי י, לא), ויכל מהקצות דשמואל (שמואל א' י, יג), ובלע"ז קוראין לו פרידי"גר אתה תדבר. פעם אחת כל שליחות ושליחות כפי שמעתי מפני, ואהרן אחיך ימליצנו ויטעימנו באזני פרעה:
- 3 ואני אקשה. מאחר שהרשיע והתריס כנגדי, וגלוי לפני שאין נחת רוח באומות עוזדי אלילים, לחת לב שלם לשוב, טוב לי שיתקשה לבו, למען הרצות צו אותותי ותכירו את גבורותי, וכן מדתו של הקדוש ב"ה, מביא פורענות על האומות עוזדי אלילים, כדי שישמעו ישראל וייראו, שנאמר הִכְרַתִּי גוֹיִם נִשְׁמָו פְּנוּתָם וגו' (נפיה ג, ו), אֶמְרָתִי אֶף תִּיָּרָאִי אֹתִי תִּקְחִי מוֹסָר (שם ז), ואף על פי כן בחמש מכות הראשונות לא נאמר ויחזק ה' את לב פרעה, אלא ויחזק לב פרעה. (ועיין ברא"ש שגורם כאן דבור המתחיל בלכתך לשוב עד שמחיס בידך, וכדלעיל בפרשת שמות בפסוק בלכתך לשוב ע"ש):

4	But Pharaoh will not hearken unto you, and I will lay My hand upon Egypt, and bring forth My hosts, My people the children of Israel, out of the land of Egypt, by great judgments.	וְלֹא־יִשְׁמַע אֲלֵכֶם פַּרְעֹה וְנָתַתִּי אֶת־יָדִי בַּמִּצְרַיִם וְהוֹצֵאתִי אֶת־צְבָאֹתַי אֶת־עַמִּי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּשַׁפְטִים גְּדֹלִים:	4
5	And the Egyptians shall know that I am the LORD, when I stretch forth My hand upon Egypt, and bring out the children of Israel from among them.'	וַיֵּדְעוּ מִצְרַיִם כִּי־אֲנִי יְהוָה בְּנִשְׁתַּתִּי אֶת־יָדִי עַל־מִצְרַיִם וְהוֹצֵאתִי אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִתּוֹכָם:	5
6	And Moses and Aaron did so; as the LORD commanded them, so did they.	וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֹתָם כֵּן עָשׂוּ:	6
7	And Moses was fourscore years old, and Aaron fourscore and three years old, when they spoke unto Pharaoh.	וּמֹשֶׁה בֶּן־שְׁמֹנִים שָׁנָה וְאַהֲרֹן בֶּן־שְׁלֹשׁ וּשְׁמֹנִים שָׁנָה בְּדִבְרָם אֶל־פַּרְעֹה: (פ)	7
8	And the LORD spoke unto Moses and unto Aaron, saying:	וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאַל־אַהֲרֹן לֵאמֹר:	רצעי 8
9	'When Pharaoh shall speak unto you, saying: Show a wonder for you; then thou shalt say unto Aaron: Take thy rod, and cast it down before Pharaoh, that it become a serpent.'	כִּי יִדְבֹר אֲלֵכֶם פַּרְעֹה לֵאמֹר תֵּנוּ לָכֶם מֹוֹפֶת וְאָמַרְתָּ אֶל־אַהֲרֹן קַח אֶת־מִטְּךָ וְהִשְׁלֵךְ לִפְנֵי־פַרְעֹה וְהִי לְתַנִּין:	9
10	And Moses and Aaron went in unto Pharaoh, and they did so, as the LORD had commanded; and Aaron cast down his rod before Pharaoh and before his servants, and it became a serpent.	וַיָּבֹא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל־פַּרְעֹה וַיַּעַשׂוּ כֵן כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה וַיִּשְׁלֹךְ אַהֲרֹן אֶת־מִטְּהוֹ לִפְנֵי פַרְעֹה וּלִפְנֵי עֲבָדָיו וַיְהִי לְתַנִּין:	10
11	Then Pharaoh also called for the wise men and the sorcerers; and they also, the magicians of Egypt, did in like manner with their secret arts.	וַיִּקְרָא גַם־פַּרְעֹה לַחֲכָמִים וּלְמַכְשָׁפִים וַיַּעַשׂוּ גַם־הֵם חֲרָטְמֵי מִצְרַיִם בְּלַהֲטֵיהֶם כֵּן:	11

4 את ידי. יד ממש, להכות זהם:

9 מופת. אות, להודיע שיש לזרן (זרן) צמי ששולח אתכם:

10 לתנין. נחש:

11 בלהטיהם בלחטיהם, ואין לו דמיון צמקרא, ויש לדמות לו להט הקרצ המסהפכת (צראשית ג, כד), דומה שהיא מתהפכת על ידי לחש:

12	For they cast down every man his rod, and they became serpents; but Aaron's rod swallowed up their rods.	וַיִּשְׁלִיכוּ אִישׁ מִטֵּהוּ וַיְהִי לְתַנִּינִם וַיִּבְלַע מִטֵּה־אַהֲרֹן אֶת־מִטֵּהָם:	12
13	And Pharaoh's heart was hardened, and he hearkened not unto them; as the LORD had spoken.	וַיַּחֲזֹק לֵב פַּרְעֹה וְלֹא שָׁמַע אֱלֹהִים כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה: (ס)	13
14	And the LORD said unto Moses: 'Pharaoh's heart is stubborn, he refuseth to let the people go.	וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה כְּבֹד לֵב פַּרְעֹה מֵאֵן לְשַׁלַּח הָעָם:	14
15	Get thee unto Pharaoh in the morning; lo, he goeth out unto the water; and thou shalt stand by the river's brink to meet him; and the rod which was turned to a serpent shalt thou take in thy hand.	לֵךְ אֶל־פַּרְעֹה בַּבֹּקֶר הַנֶּה יֵצֵא הַמַּיְמָה וְנִצַּבְתָּ לִקְרֹאתוֹ עַל־שִׁפְתַת הַיָּאֵר וְהִמַּטָּה אֲשֶׁר־נִהְפָּךְ לְנָחָשׁ תִּקַּח בְּיָדְךָ:	15
16	And thou shalt say unto him: The LORD, the God of the Hebrews, hath sent me unto thee, saying: Let My people go, that they may serve Me in the wilderness; and, behold, hitherto thou hast not hearkened;	וַאֲמַרְתָּ אֵלָיו יְהוָה אֱלֹהֵי הָעִבְרִים שְׁלַחְנִי אֵלֶיךָ לֵאמֹר שְׁלַח אֶת־עַמִּי וַיַּעֲבֹדְנִי בַּמִּדְבָּר וְהִנֵּה לֹא־שָׁמַעְתָּ עַד־כֹּה:	16
17	thus saith the LORD: In this thou shalt know that I am the LORD—behold, I will smite with the rod that is in my hand upon the waters which are in the river, and they shall be turned to blood.	כֹּה אָמַר יְהוָה בְּזֹאת תֵּדָע כִּי אֲנִי יְהוָה הֵנָּה אֲנֹכִי מִכָּה בַּמַּטֵּה אֲשֶׁר־בְּיָדִי עַל־הַמַּיִם אֲשֶׁר בַּיָּאֵר וְנִהְפְּכוּ לָדָם:	17
18	And the fish that are in the river shall die, and the river shall become foul; and the Egyptians shall loathe to drink water from the river.'	וְהָדָגָה אֲשֶׁר־בַּיָּאֵר תָּמוּת וּבָאֵשׁ הַיָּאֵר וְנִלְאוּ מִצְרִיִּם לִשְׁתּוֹת מַיִם מִן־הַיָּאֵר: (ס)	18

12 ויבלע מטה אהרן. מאחר שחזר ונעשה מטה בלע את כלן (שצט 15):

14 כבד. תרגומו יקרי, ולא אתיקר, מפני שהוא שם דבר, כמו פי קצד ממך הדבד (שמות יח, יח):

15 הנה יצא המימה. לנקביו, שהיה עושה עצמו אלוה, ואומר שאינו צריך לנקביו, ומשכים ויוצא לנילוס ועושה שם צרכיו (שמו"ר ט, ז):

16 עד כה. עד הנה. ומדרשו, עד שתשמע ממני מכת בזורות, שאפתח בזה בזה פה אמר ה' כחצת הלילה:

17 ונהפכו לדם. לפי שאין גשמים יורדים מצרים, ונילוס עולה ומשקה את הארץ, ומצרים עוזדים לנילוס, לפיכך הלקה את יראתם ואחר כך הלקה אותם:

18 ונלאו מצרים. לבקש רפואה למי היאור שיהיו ראויין לשמות:

<p>19 And the LORD said unto Moses: 'Say unto Aaron: Take thy rod, and stretch out thy hand over the waters of Egypt, over their rivers, over their streams, and over their pools, and over all their ponds of water, that they may become blood; and there shall be blood throughout all the land of Egypt, both in vessels of wood and in vessels of stone.'</p>	<p>וַיֹּאמֶר יְיָ לְמֹשֶׁה אִמְרָא לְאַהֲרֹן סֹב חֹטֶרְךָ וְאַרְרִים יָדְךָ עַל מֵיֵא דְמִצְרָאִי עַל נְהַרְיָהוֹן עַל אֶרְתִּיהוֹן וְעַל אֲגֻמֵּיהוֹן וְעַל כָּל בֵּית כְּנִישַׁת מִימֵיהוֹן וַיְהוֹן דְּמָא וַיְהִי דְמָא בְּכָל אֶרֶץ דְּמִצְרַיִם וּבְכֻמֵּי אֶצָּא וּבְכֻמֵּי אֲבָנָא:</p>	<p>19 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אֲמַר אֶל־אַהֲרֹן קַח מַטֶּנְךָ וּנְטֵה־יָדְךָ עַל־מִימֵי מִצְרַיִם עַל־נְהַרְתָּם ׀ עַל־יְאֻרֵיהֶם וְעַל־אֲגֻמֵיהֶם וְעַל כָּל־מִקְוֵה מִימֵיהֶם וַיְהִי־דָם וַיְהִי דָם בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם וּבַעֲצִים וּבְאֲבָנִים:</p>
<p>20 And Moses and Aaron did so, as the LORD commanded; and he lifted up the rod, and smote the waters that were in the river, in the sight of Pharaoh, and in the sight of his servants; and all the waters that were in the river were turned to blood.</p>	<p>וַעֲבָדוּ בֶן מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כְּמָא דְּפִקִּיד יְיָ וְאַרְרִים בְּחֹטֶרָא וּמָחָא יְת מֵיֵא דְּבִנְהָרָא לְעֵינֵי פִרְעָה וּלְעֵינֵי עֲבָדָיו וְאַתְּהִפְכוּ כָּל מֵיֵא דְּבִנְהָרָא לְדָמָא:</p>	<p>20 וַיַּעֲשׂוּ־בֶן מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כַּאֲשֶׁר ׀ צִוָּה יְהוָה וַיָּרֶם בְּמַטֵּה וַיַּךְ אֶת־הַמַּיִם אֲשֶׁר בַּיָּאֵר לְעֵינֵי פִרְעָה וּלְעֵינֵי עֲבָדָיו וַיִּהְיֶה כָּל־הַמַּיִם אֲשֶׁר־בַּיָּאֵר לְדָם:</p>
<p>21 And the fish that were in the river died; and the river became foul, and the Egyptians could not drink water from the river; and the blood was throughout all the land of Egypt.</p>	<p>וּנְיֹנֵי דְּבִנְהָרָא מֵיתוּ וּסְרִי נִהָרָא וְלֹא יָכִילוּ מִצְרָאִי לְמִשְׁתֵּי מֵיֵא מִן נִהָרָא וַחֲוָה דְּמָא בְּכָל אֶרֶץ דְּמִצְרַיִם:</p>	<p>21 וַהֲדָגָה אֲשֶׁר־בַּיָּאֵר מָתָה וַיִּבְאֵשׁ הַיָּאֵר וְלֹא־יָכִלוּ מִצְרַיִם לִשְׁתּוֹת מֵיֵם מִן־הַיָּאֵר וַיְהִי הָדָם בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם:</p>
<p>22 And the magicians of Egypt did in like manner with their secret arts; and Pharaoh's heart was hardened, and he hearkened not unto them; as the LORD had spoken.</p>	<p>וַעֲבָדוּ בֶן חֲרָשֵׁי מִצְרַיִם בְּלַחֲשִׁיהוֹן וְאַתְּקַף לִבָּא דְּפִרְעָה וְלֹא קִבִּיל מִנְהוֹן כְּמָא דְּמַלִּיל יְיָ:</p>	<p>22 וַיַּעֲשׂוּ־בֶן חֲרָטְמֵי מִצְרַיִם בְּלִטְיָהֶם וַיַּחֲזֹק לִב־פִּרְעָה וְלֹא־שָׁמַע אֲלֵהֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה:</p>
<p>23 And Pharaoh turned and went into his house, neither did he lay even this to heart.</p>	<p>וְאַתְּפָנֵי פִרְעָה וַעֲאָל לְבִיתֵיהּ וְלֹא שׁוּי לְבִיהּ אִף לְדָא:</p>	<p>23 וַיִּפֹּן פִּרְעָה וַיָּבֹא אֶל־בֵּיתוֹ וְלֹא־שָׁת לִבּוֹ גַם־לָזֹאת:</p>
<p>24 And all the Egyptians digged round about the river for water to drink; for they could not drink of the water of the river.</p>	<p>וַחֲפְרוּ כָּל מִצְרָאִי סַחְרָנוֹת נִהָרָא מֵיֵא לְמִשְׁתֵּי אֲרִי לֹא יָכִילוּ לְמִשְׁתֵּי מִמֵּיֵא דְּבִנְהָרָא:</p>	<p>24 וַיַּחֲפְרוּ כָּל־מִצְרַיִם סְבִיבַת הַיָּאֵר מַיִם לִשְׁתּוֹת כִּי לֹא יָכִילוּ לִשְׁתּוֹת מִמֵּיֵי הַיָּאֵר:</p>

19 אמר אל אהרן. לפי שהגין היאור על משה כשנשכן לתוכו, לפיכך לא לקה על ידו לא צדס ולא צנפרדעים, ולקה על ידי אהרן:
19 נהרותם. הם נהרות המושכים כעין נהרות שלנו:
19 יאוריהם. הם צריכות נגרים העשויות צידי אדם משפת הנהר לשדות, ונילוס מימיו מתצרכים ועולה דרך היאורים ומשקה השדות:
19 אגמיהם. קצות מים שאינן נוצעין ואין מושכין, אלא עומדין במקום אחד, וקורין לו אשטני"ק:
19 בכל ארץ מצרים. אף במרחלאות וצאמצטאות שצצתים:
19 ובעצים ובאבנים. מים שצכלי עץ וצכלי אבן:
22 בלטיהם. לחש שאומרינן אותו צלט וצחשאי. ורבותינו אמרו, צלטיהם מעשה שדים, צלהטיהם מעשה כשפים (סנהדרין סז):
22 ויחזק לב פרעה. לומר על ידי מכשפות אתם עושים כן, תצן אתם מכניסין לַעֲפָרִיִים (מנחות פה). עיר שכולה תצן, אף אתם מציאין מכשפות למצרים שכולה כשפים:
23 גם לזאת. למופת המטה שנהפך לתנין ולא לזה של דם:

25	And seven days were fulfilled, after that the LORD had smitten the river.	וַיִּמָּלֵא שִׁבְעַת יָמִים אַחֲרֵי הַכּוֹת־יְהוָה אֶת־הַיָּאֵר: (פ)	וַיִּשְׁלִימוּ שִׁבְעָא יוֹמִין בְּתַר דְּמָחָא יְיָ יְתַּנְהֵרָא:
26	And the LORD spoke unto Moses: 'Go in unto Pharaoh, and say unto him: Thus saith the LORD: Let My people go, that they may serve Me.	וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בֹּא אֶל־פַּרְעֹה וְאָמַרְתָּ אֵלָיו כֹּה אָמַר יְהוָה שְׁלַח אֶת־עַמִּי וַיַּעֲבֹדֵנִי:	וַיֹּאמֶר יְיָ לְמֹשֶׁה עוֹל לְוֹת פַּרְעֹה וְתִימַר לִיהּ כְּדָנָן אָמַר יְיָ שְׁלַח יְתַּעַמִּי וַיִּפְלְחוּן קְדָמִי:
27	And if thou refuse to let them go, behold, I will smite all thy borders with frogs.	וְאִם־מָאֵן אַתָּה לְשַׁלַּח הֵנָּה אֲנִי נֹגֵף אֶת־כָּל־גְּבוּלְךָ בַּצְּפָרְדַּיִם:	וְאִם מְסָרִיב אַתָּה לְשַׁלְּחָא הָא אֲנָא מַחִי יְתַּכָּל תַּחֲוִימָךְ בַּעֲוֹדָדְעִנְיָא:
28	And the river shall swarm with frogs, which shall go up and come into thy house, and into thy bed-chamber, and upon thy bed, and into the house of thy servants, and upon thy people, and into thine ovens, and into thy kneading-troughs.	וְשָׂרְצָן הַיָּאֵר צְפָרְדַּיִם וְעָלוּ וַבָּאוּ בְּבֵיתְךָ וּבְחֲדָר מִשְׁכַּבְּךָ וְעַל־מִטָּתְךָ וּבְבֵית עַבְדֶּיךָ וּבַעֲמֻמָּךְ וּבִתְנוּרֶיךָ וּבַמִּשְׁאָרוֹתֶיךָ:	וַיִּרְבִּי נַהֲרָא עוֹדָדְעִנְיָא וַיִּסְקִין וַיֵּיַעֲלוּן בְּבֵיתְךָ וּבְאֲדָרוֹן בֵּית מִשְׁכַּבְּךָ וְעַל עַרְסַתְךָ וּבְבֵית עַבְדְּךָ וּבַעֲמֻמָּךְ וּבִתְנוּרָךְ וּבְאֲצֻתְךָ:
29	And the frogs shall come up both upon thee, and upon thy people, and upon all thy servants.'	וּבִכָּה וּבַעֲמֻמָּךְ וּבְכָל־עַבְדֶּיךָ יַעֲלוּ הַצְּפָרְדַּיִם:	וּבָךְ וּבַעֲמֻמָּךְ וּבְכָל עַבְדְּךָ יִסְקִין עוֹדָדְעִנְיָא:
VIII	And the LORD said unto Moses: 'Say unto Aaron: Stretch forth thy hand with thy rod over the rivers, over the canals, and over the pools, and cause frogs to come up upon the land of Egypt.'	וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אָמַר אֶל־אַהֲרֹן נִטֵּה אֶת־יָדְךָ בְּמִטָּה עַל־הַנְּהָרוֹת עַל־הַיָּאֲרִים וְעַל־הָאֲגָמִים וְהָעַל אֶת־הַצְּפָרְדַּיִם עַל־אֶרֶץ מִצְרַיִם:	וַיֹּאמֶר יְיָ לְמֹשֶׁה אֵימַר לְאַהֲרֹן אֲרִים יְתַּיְדְךָ בַּחוּטְרָךְ עַל נַהֲרִיָּא עַל אֲרִיָּא וְעַל אֲגָמִיָּא וְאִסִּיק יְתַּעֲוֹדָדְעִנְיָא עַל אֶרְעָא דְּמִצְרַיִם:
2	And Aaron stretched out his hand over the waters of Egypt; and the frogs came up, and covered the land of Egypt.	וַיִּטֵּ אַהֲרֹן אֶת־יָדוֹ עַל מִימֵי מִצְרַיִם וַתַּעַל הַצְּפָרְדַּע וַתִּכָּס אֶת־אֶרֶץ מִצְרַיִם:	וַאֲרִים אַהֲרֹן יְתַּיְדִיהּ עַל מִיָּא דְּמִצְרַאִי וְסָלִיקוּ עוֹדָדְעִנְיָא וַחֲפּוּ יְתַּאֲרְעָא דְּמִצְרַיִם:

25 וימלא. מנין שבעת ימים שלא שז היאור לקדמותו, שהיתה המכה משמשת רציע חדש, ושלשה חלקים היה מעיד ומתרה בהם (שמו"ר ט, יז):

27 ואם מאן אתה. ואם סרבן אתה. מאן כמו ממאן, מסרב, אלא כינה האדם על שם המפעל, כמו שָׁלוּ (איז טז, יז) וְשָׁקַט (ירמיה מח, יא), סר וְשָׁקַט (מלכים א"ב, מג):

27 נגף את כל גבולך. מכה, וכן כל לשון מגפה אינו לשון מיתה אלא לשון מכה, וכן וְנָגְפוּ אֶשְׁשֶׁה הָרָה (שמות כא, כב) אינו לשון מיתה, וכן וְנָגְפוּ רגליכם (ירמ' יג, טז), פן שָׁגָף צֶאֱכָן רָגְלָךְ (תהלים לא, יז), וְלֹאֲכָן נֶגֶף (ישעי' ח, יד):

28 ועלו. מן היאור:

28 בביתך. ואחר כך צנתי עזדיך, הוא החסיל צנתי תחלה, ויאמר אל עמו, וממנו התחילה הפורענות (סוטה יא. שמו"ר י, ד):

29 ובכה ובעמך. צחוק מעיהם נכנסים ומקרקרין:

2 ותעל הצפרדע. צפרדע אחת היתה, והיו מְכִין אותה והיא מתזת נחילים נחילים, זהו מדרשו (שמו"ר י, ה). ופשוטו יש לומר, שרוץ הצפרדעים קורא לשון יחידות, וכן ותהי הכנס, הרחישה גדול"א צלע"ז, ואף ותעל הצפרדע גרינולי"א צלע"ז

3	And the magicians did in like manner with their secret arts, and brought up frogs upon the land of Egypt.	וַיַּעֲשׂוּ-כֵן בְּלִטְיָהֶם אֶת-הַצִּפְרָדַּיִם עַל-אֶרֶץ מִצְרַיִם: וַעֲבָדוּ כֵן חֲרָשֵׁיָא בְּלַחְשֵׁיהוֹן וַאֲסִיקוּ יֵת עוֹרְדֵּעֲנִיָא עַל אֶרְעָא דְּמִצְרַיִם:	וַיַּעֲשׂוּ-כֵן בְּלִטְיָהֶם אֶת-הַצִּפְרָדַּיִם עַל-אֶרֶץ מִצְרַיִם: וַיַּעֲשׂוּ-כֵן בְּלִטְיָהֶם אֶת-הַצִּפְרָדַּיִם עַל-אֶרֶץ מִצְרַיִם:	3
4	Then Pharaoh called for Moses and Aaron, and said: 'Entreat the LORD, that He take away the frogs from me, and from my people; and I will let the people go, that they may sacrifice unto the LORD.'	וַיִּקְרָא וְלֹא-הָרֹן אֶל-יְהוָה מִמֶּנִּי וּמֵעַמִּי וַיִּשְׁלַח יֵת עַמָּא וַיִּדְבַּחוּן קֳדָם יי: וַיִּקְרָא פֶרְעָה לְמֹשֶׁה וְלֹא-הָרֹן וַיֹּאמֶר וְיִשְׁלַח יֵת עַמָּא וַיִּדְבַּחוּן קֳדָם יי:	וַיִּקְרָא וְלֹא-הָרֹן אֶל-יְהוָה מִמֶּנִּי וּמֵעַמִּי וַיִּשְׁלַח יֵת עַמָּא וַיִּדְבַּחוּן קֳדָם יי: וַיִּקְרָא פֶרְעָה לְמֹשֶׁה וְלֹא-הָרֹן וַיֹּאמֶר וְיִשְׁלַח יֵת עַמָּא וַיִּדְבַּחוּן קֳדָם יי:	4
5	And Moses said unto Pharaoh: 'Have thou this glory over me; against what time shall I entreat for thee, and for thy servants, and for thy people, that the frogs be destroyed from thee and thy houses, and remain in the river only?'	וַיֹּאמֶר לְמֹשֶׁה וְיִשְׁלַח יֵת עַמָּא וַיִּדְבַּחוּן קֳדָם יי: וַיִּקְרָא פֶרְעָה לְמֹשֶׁה וְלֹא-הָרֹן וַיֹּאמֶר וְיִשְׁלַח יֵת עַמָּא וַיִּדְבַּחוּן קֳדָם יי:	וַיֹּאמֶר לְמֹשֶׁה וְיִשְׁלַח יֵת עַמָּא וַיִּדְבַּחוּן קֳדָם יי: וַיִּקְרָא פֶרְעָה לְמֹשֶׁה וְלֹא-הָרֹן וַיֹּאמֶר וְיִשְׁלַח יֵת עַמָּא וַיִּדְבַּחוּן קֳדָם יי:	5
6	And he said: 'Against to-morrow.' And he said: 'Be it according to thy word; that thou mayest know that there is none like unto the LORD our God.'	וַיֹּאמֶר לְמֹשֶׁה וְיִשְׁלַח יֵת עַמָּא וַיִּדְבַּחוּן קֳדָם יי: וַיִּקְרָא פֶרְעָה לְמֹשֶׁה וְלֹא-הָרֹן וַיֹּאמֶר וְיִשְׁלַח יֵת עַמָּא וַיִּדְבַּחוּן קֳדָם יי:	וַיֹּאמֶר לְמֹשֶׁה וְיִשְׁלַח יֵת עַמָּא וַיִּדְבַּחוּן קֳדָם יי: וַיִּקְרָא פֶרְעָה לְמֹשֶׁה וְלֹא-הָרֹן וַיֹּאמֶר וְיִשְׁלַח יֵת עַמָּא וַיִּדְבַּחוּן קֳדָם יי:	6
7	And the frogs shall depart from thee, and from thy houses, and from thy servants, and from thy people; they shall remain in the river only.'	וַיֹּאמֶר לְמֹשֶׁה וְיִשְׁלַח יֵת עַמָּא וַיִּדְבַּחוּן קֳדָם יי: וַיִּקְרָא פֶרְעָה לְמֹשֶׁה וְלֹא-הָרֹן וַיֹּאמֶר וְיִשְׁלַח יֵת עַמָּא וַיִּדְבַּחוּן קֳדָם יי:	וַיֹּאמֶר לְמֹשֶׁה וְיִשְׁלַח יֵת עַמָּא וַיִּדְבַּחוּן קֳדָם יי: וַיִּקְרָא פֶרְעָה לְמֹשֶׁה וְלֹא-הָרֹן וַיֹּאמֶר וְיִשְׁלַח יֵת עַמָּא וַיִּדְבַּחוּן קֳדָם יי:	חמישי
8	And Moses and Aaron went out from Pharaoh; and Moses cried unto the LORD concerning the frogs, which He had brought upon Pharaoh.	וַיִּצָּא פֶרְעָה עַל-דִּבְרֵי אֲשֶׁר-שָׁם לְפֶרְעָה: וַיִּצָּא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן מִעַם פֶרְעָה וַיִּצְעַק מֹשֶׁה אֶל-יְהוָה עַל-דִּבְרֵי הַצִּפְרָדַּיִם אֲשֶׁר-שָׁם לְפֶרְעָה:	וַיִּצָּא פֶרְעָה עַל-דִּבְרֵי אֲשֶׁר-שָׁם לְפֶרְעָה: וַיִּצָּא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן מִעַם פֶרְעָה וַיִּצְעַק מֹשֶׁה אֶל-יְהוָה עַל-דִּבְרֵי הַצִּפְרָדַּיִם אֲשֶׁר-שָׁם לְפֶרְעָה:	8
9	And the LORD did according to the word of Moses; and the frogs died out of the houses, out of the courts, and out of the fields.	וַיַּעֲשׂ יְהוָה כְּדִבְרֵי מֹשֶׁה וַיָּמָתוּ מִן-הַבָּתִּים וּמִן-הַשָּׂדֶת: וַיַּעֲשׂ יְהוָה כְּדִבְרֵי מֹשֶׁה וַיָּמָתוּ מִן-הַבָּתִּים וּמִן-הַשָּׂדֶת:	וַיַּעֲשׂ יְהוָה כְּדִבְרֵי מֹשֶׁה וַיָּמָתוּ מִן-הַבָּתִּים וּמִן-הַשָּׂדֶת: וַיַּעֲשׂ יְהוָה כְּדִבְרֵי מֹשֶׁה וַיָּמָתוּ מִן-הַבָּתִּים וּמִן-הַשָּׂדֶת:	9
10	And they gathered them together in heaps; and the land stank.	וַיִּצְבְּרוּ וַתִּבְאֹשׁ הָאָרֶץ: וַיִּצְבְּרוּ וַתִּבְאֹשׁ הָאָרֶץ: וַיִּצְבְּרוּ וַתִּבְאֹשׁ הָאָרֶץ:	וַיִּצְבְּרוּ וַתִּבְאֹשׁ הָאָרֶץ: וַיִּצְבְּרוּ וַתִּבְאֹשׁ הָאָרֶץ: וַיִּצְבְּרוּ וַתִּבְאֹשׁ הָאָרֶץ:	10

5 התפאר עלי. כמו ה'תפאר הגרן על האגב זו (ישעי' י, טו), משתבח לומר אני גדול ממך ונטי"ר בלע"ז, וכן התפאר עלי, השתבח להשתכס ולשאל דבר גדול ולומר שלא אוכל לעשותו:

5 למתי אעתיר לך. את אשר אעתיר לך היום על הכרת הצפרדעים, למתי תראה את אשליש דברי למועד שתקבע לי. אלו נאמר מתי אעתיר, היה משמע מתי אחפלו, עכשיו שנאמר למתי, משמע אני היום אחפלו עליך שיכרתו הצפרדעים לזמן שתקבע עלי, אמור לאיזה יום תראה שיכרתו. אעתיר העתירו והעתרתי, ולא נאמר אעתר עתרו ועתרתי, מפני שכל לשון עתה רבות פלל הוא, וכאשר יאמר הרבו הרבה והרבותי לשון הפעיל, כך יאמר, אעתיר העתירו והעתרתי דברים, ואז לכולם והעתרתם עלי דברים (יחזקאל לה, יג), הרביתם:

6 ויאמר למחר. החפלו היום שיכרתו למחר:

8 ויצא. ויצעק. מיד, שיכרתו למחר:

10 חמרם חמרם. צברים צברים, כחגומם דגורין, גליון:

11	But when Pharaoh saw that there was respite, he hardened his heart, and hearkened not unto them; as the LORD had spoken.	וַיֵּרָא פַרְעֹה כִּי הָיְתָה הַרְחוּקָה וַחֲכַבְדֹּת אֶת־לִבּוֹ וְלֹא שָׁמַע אֶל־הֵם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה: (ס)	11
12	And the LORD said unto Moses: 'Say unto Aaron: Stretch out thy rod, and smite the dust of the earth, that it may become gnats throughout all the land of Egypt.'	וַיֹּאמֶר יְיָ לְמֹשֶׁה אֵמַר אֶל־אַהֲרֹן נִטֵּה אֶת־מִטְּךָ וְנָחַד אֶת־עֹפֶר הָאָרֶץ וְהָיָה לְכֹנָם בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם:	12
13	And they did so; and Aaron stretched out his hand with his rod, and smote the dust of the earth, and there were gnats upon man, and upon beast; all the dust of the earth became gnats throughout all the land of Egypt.	וַיַּעֲשׂוּ־כֵן נִיטֵּה אַהֲרֹן אֶת־יָדוֹ בְּמִטְּהוֹ וְנָחַד אֶת־עֹפֶר הָאָרֶץ וַתְּהִי הַכֹּנָם בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה כָּל־עֹפֶר הָאֲרֶץ הָיָה כֹנִים בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם:	13
14	And the magicians did so with their secret arts to bring forth gnats, but they could not; and there were gnats upon man, and upon beast.	וַיַּעֲשׂוּ־כֵן הַחֲרָטְמִים בְּלִטְיָהֶם לְהוֹצִיא אֶת־הַכֹּנִים וְלֹא יָכֻלוּ וַתְּהִי הַכֹּנָם בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה:	14
15	Then the magicians said unto Pharaoh: 'This is the finger of God'; and Pharaoh's heart was hardened, and he hearkened not unto them; as the LORD had spoken.	וַיֹּאמְרוּ הַחֲרָטְמִים אֶל־פַּרְעֹה אֲצַבֵּעַ אֱלֹהִים הוּא וַיַּחֲזֹק לִב־פַּרְעֹה וְלֹא־שָׁמַע אֶל־הֵם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה: (ס)	15
16	And the LORD said unto Moses: 'Rise up early in the morning, and stand before Pharaoh; lo, he cometh forth to the water; and say unto him: Thus saith the LORD: Let My people go, that they may serve Me.	וַיֹּאמֶר יְיָ לְמֹשֶׁה אֲקִדֵּם בְּצַפְרָא וְאַתְּעֵתֵד קָדָם פַּרְעֹה הֵא נָפִיק לְמִיָּא וְתִימַר לִיה כִּדְנִן אֵמַר יְיָ שְׁלַח עַמִּי וַיִּפְּלְחוּן קָדְמִי:	16

11 והכבד את לבו. לשון פעול הוא, כמו קלוד ונסוע (צראשית יב, ט), וכן והפוח את מואב (מלכים-ב ג, כד), וְשָׁאוֹל לוֹ גְּאֻלָּהִים (שמואל-א כב, יג), הַפֶּה וּפָצַע (מלכים-א כ, לו):
 11 כאשר דבר ה'. והיכן דבר, ולא ישמע אליכם פרעה:
 12 אמר אל אהרן. לא היה העפר כדאי ללקות על ידי משה, לפי שהגין עליו כשהרג את המצרי ויעמנהו בחול, ולקה על ידי אהרן:

13 ותהי הכנס. קְרָטִישָׁה, פדוליר"א צלע"ו:
 14 להוציא את הכנים. לצראותם (נ"א ולהוציאם) ממקום אחר:
 14 ולא יכלו. שאין השד שולט על צריה פחותה מכשעורה:
 15 אצבע אלהים היא. מכה זו אינה על ידי כשפים, מאת המקום היא:
 15 כאשר דבר ה'. ולא ישמע אליכם פרעה:

<p>Else, if thou wilt not let My people go, behold, I will send swarms of flies upon thee, and upon thy servants, and upon thy people, and into thy houses; and the houses of the Egyptians shall be full of swarms of flies, and also the ground whereon they are.</p>	<p>אֲרִי אִם לֹיתֶךָ מְשַׁלַּח יְתַּ עַמִּי הָאֵנָּה מְשַׁלַּח בְּךָ וּבַעֲבָדֶיךָ וּבְעַמֶּךָ וּבְבִתְּךָ יְתַּ עֲרוּבָא וַיִּתְּמִלּוּן בְּתֵי מִצְרַיִם יְתַּ עֲרוּבָא וְאֶרֶץ אֲרָעָא דְאַנּוֹן עָלֶיהָ:</p>	<p>כִּי אִם-אֵינְךָ מְשַׁלַּח אֶת-עַמִּי הִנְנִי מְשַׁלֵּיחַ בְּךָ וּבַעֲבָדֶיךָ וּבְעַמֶּךָ וּבְבִתְּךָ אֶת-הָעֶרֶב וּמְלֹאוּ בְּתֵי מִצְרַיִם אֶת-הָעֶרֶב וְגַם הָאֲדָמָה אֲשֶׁר-הֵם עָלֶיהָ:</p>
<p>And I will set apart in that day the land of Goshen, in which My people dwell, that no swarms of flies shall be there; to the end that thou mayest know that I am the LORD in the midst of the earth.</p>	<p>וְאֶפְרִישׁ בַּיּוֹם הַהוּא יְתַּ אֲרָעָא דְגִשׁוֹן דְּעַמִּי שְׂרֵי עָלֶיהָ בְּדִיל דְּלֹא לְמַהוּי תִּמְן עֲרוּבָא בְּדִיל דְּתַדַּע אֲרִי אֵנָּה יְיָ שְׁלִיט בְּגוֹ אֲרָעָא:</p>	<p>וְהַפְלִיתִי בַּיּוֹם הַהוּא אֶת-אֶרֶץ גֹּשֶׁן אֲשֶׁר עַמִּי עֹמֵד עָלֶיהָ לְבִלְתִּי הֵיוֹת-שָׁם עֶרֶב לְמַעַן תֵּדַע כִּי אֲנִי יְהוָה בְּקֶרֶב הָאָרֶץ:</p>
<p>And I will put a division between My people and thy people—by to-morrow shall this sign be.’</p>	<p>וְאֲשִׁי פוֹרְקָן לְעַמִּי וְעַל עַמֶּךָ אֵתִי מִחָא לְמַחֵר יְהִי אֵתָא הָדִין:</p>	<p>וְשִׁמְתִּי פְדֻת בֵּין עַמִּי וּבֵין עַמֶּךָ לְמַחֵר יְהִיָּה הָאֵת הַזֶּה:</p>
<p>And the LORD did so; and there came grievous swarms of flies into the house of Pharaoh, and into his servants’ houses; and in all the land of Egypt the land was ruined by reason of the swarms of flies.</p>	<p>וַעֲבַד יְיָ כֵּן וְאֵתָא עֲרוּבָא תַּקִּיף לְבֵית פֶּרְעֹה וּלְבֵית עַבְדָּוָהּ וּבְכָל אֲרָעָא דְּמִצְרַיִם אֶתְחַבְּלַת אֲרָעָא מִן קֳדָם עֲרוּבָא:</p>	<p>וַיַּעַשׂ יְהוָה כֵּן וַיָּבֹא עֶרֶב כָּבֵד בֵּיתָהּ פֶּרְעֹה וּבֵית עַבְדָּיו וּבְכָל-אֶרֶץ מִצְרַיִם תִּשְׁחַת הָאָרֶץ מִפְּנֵי הָעֶרֶב:</p>
<p>And Pharaoh called for Moses and for Aaron, and said: ‘Go ye, sacrifice to your God in the land.’</p>	<p>וַיִּקְרָא פֶּרְעֹה לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וַאֲמַר אֵיזִילוּ דְּבַחוּ קֳדָם אֱלֹהֵכּוֹן בְּאֲרָעָא:</p>	<p>וַיִּקְרָא פֶּרְעֹה אֶל-מֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וַיֹּאמֶר לְכוּ זִבְחוּ לֵאלֹהֵיכֶם בָּאָרֶץ:</p>

17 משליח בך. מגרה צך, וכן וְשָׁן צְהֵמַת אֲשֶׁלַח צָם (דברים לז, כד), לשון שסוי אינציט"ר צלע"ז:
17 את הערב. כל מיני חיות רעות ונחשים ועקרצים בערצוציא, והיו משחיתים זהם. ויש טעם בדבר באגדה בכל מכה ומכה למה זו ולמה זו, בטכסיסי מלחמות מלכים צא עליהם, כסדר מלכות, כשצרה על עיר, צתחלה מקלקל מעיינותיה, ואחר כך חוקעין עליהם ומריעין צשופרות ליראם ולצהלם, וכן הצפרדעים מקרקרים והומים וכו', כדאי' צמדדש רצי תנחומא (צא ד):
18 והפליתי. והפסדתי, וכן וְהַפְלִיתִי ה' (שמות ט, ד), וכן לא נפלאה היא ממך (דברים ל, יא), לא מוצדלת ומופרשת היא ממך:
18 למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ. אע"פ ששכינתי צשמים, גזרתי מתקיימת צתחחונים:
19 ושמתי פדות. שיצדיל צין עמי וצין עמך:
20 תשחת הארץ. נשחטה הארץ, אֶתְחַבְּלַת אֲרָעָא:
21 זבחו לאלהיכם בארץ. צמקומכס, ולא תלכו צמדדש:

<p>22 And Moses said: 'It is not meet so to do; for we shall sacrifice the abomination of the Egyptians to the LORD our God; lo, if we sacrifice the abomination of the Egyptians before their eyes, will they not stone us?</p>	<p>וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לֹא תִקֵּין לְמַעַבְדֵּךְ כֵּן אֲרִי בְעִירָא דְּמִצְרָאִי דְּחִלִּין לִיה מִנִּיה אֲנַחְנָא נְסִבִּין לְדַבְּחָא קֳדָם יְיָ אֱלֹהֵנָא הֵא נִדְבַח יֵת בְּעִירָא דְּמִצְרָאִי דְּחִלִּין לִיה וְאֲנִין יִהְיוּ חֲזֵן תִּלָּא יִימְרוּן לְמַרְגָּמָא:</p>	<p>וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לֹא נִכּוֹן לַעֲשׂוֹת כֵּן כִּי תִזְבַּח מִצְרִים נִזְבַּח לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ הֵן נִזְבַּח אֶת־תִּזְבַּחַת מִצְרַיִם לְעֵינֵיהֶם וְלֹא יִסְקָלְנוּ:</p>	<p>22</p>
<p>23 We will go three days' journey into the wilderness, and sacrifice to the LORD our God, as He shall command us.'</p>	<p>מִהֶלֶךְ תִּלְתָּא יוֹמִין נִיזִיל בְּמִדְבָּרָא וְנִדְבַח קֳדָם יְיָ אֱלֹהֵנָא כְּמָא דְּיִמַּר לְנָא:</p>	<p>דְּרַךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים נִלְךְ בְּמִדְבָּר וְנִזְבַּחְנוּ לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ כַּאֲשֶׁר יֹאמַר אֱלֵינוּ:</p>	<p>23</p>
<p>24 And Pharaoh said: 'I will let you go, that ye may sacrifice to the LORD your God in the wilderness; only ye shall not go very far away; entreat for me.'</p>	<p>וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֲנִי אֶשְׁלַח יָתְכוֹן וְתִדְבַּחֲוִן קֳדָם יְיָ אֱלֹהֶיכוֹן בְּמִדְבָּרָא לְחוּד אַרְחָקָא לֹא תִרְחָקוּן לְמִיזַל צְלוּ עָלַי:</p>	<p>וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֲנֹכִי אֶשְׁלַח אֶתְכֶם וְנִזְבַּחְתֶּם לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם בְּמִדְבָּר רַק הִרְחַק לֹא־תִרְחִיקוּ לָלֶכֶת הַעֲתִירוּ בְּעַדִּי:</p>	<p>24</p>
<p>25 And Moses said: 'Behold, I go out from thee, and I will entreat the LORD that the swarms of flies may depart from Pharaoh, from his servants, and from his people, tomorrow; only let not Pharaoh deal deceitfully any more in not letting the people go to sacrifice to the LORD.'</p>	<p>וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה הֵא אֲנִי נִפִּיק מִעִמָּךְ וְאֶצְלִי קֳדָם יְיָ וְיַעֲדִי עֲרוּבָא מִפַּרְעֹה מַעֲבֹדֵהוּ וּמַעֲמִיָּה מִחַר לְחוּד לֹא יוֹסִיף פַּרְעֹה לְשַׁקְרָא בְּדִיל דְּלֹא לְשַׁלְחָא יֵת עָמָא לְדַבְּחָא קֳדָם יְיָ:</p>	<p>וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה הִנֵּה אֲנֹכִי יוֹצֵא מִעִמָּךְ וְהַעֲתַרְתִּי אֶל־יְהוָה וְסָר הָעָרֹב מִפַּרְעֹה מִעַבְדָּיו וּמַעֲמֹ מִחַר רַק אֶל־יוֹסֵף פַּרְעֹה הִתֵּל לְבַלְתִּי שַׁלַּח אֶת־הָעָם לִזְבַּח לַיהוָה:</p>	<p>25</p>
<p>26 And Moses went out from Pharaoh, and entreated the LORD.</p>	<p>וַנִּפֶּק מֹשֶׁה מִלִּפְנֵי פַרְעֹה וְצָלִי קֳדָם יְיָ:</p>	<p>וַיֵּצֵא מֹשֶׁה מֵעַם פַּרְעֹה וַיַּעֲתַר אֶל־יְהוָה:</p>	<p>26</p>
<p>27 And the LORD did according to the word of Moses; and He removed the swarms of flies from Pharaoh, from his servants, and from his people; there remained not one.</p>	<p>וַעֲבַד יְיָ כְּפִתְגָמָא דְּמֹשֶׁה וַאֲעֲדִי עֲרוּבָא מִפַּרְעֹה מַעֲבֹדֵהוּ וּמַעֲמִיָּה לֹא אִשְׁתָּאר חַד:</p>	<p>וַיַּעַשׂ יְהוָה כְּדִבְרֵי מֹשֶׁה וַיֹּסֶר הָעָרֹב מִפַּרְעֹה מִעַבְדָּיו וּמַעֲמֹ לֹא נִשְׁאַר אֶחָד:</p>	<p>27</p>
<p>28 And Pharaoh hardened his heart this time also, and he did not let the people go.</p>	<p>וַיִּקַּר פַּרְעֹה יֵת לִפְיָה אַף בְּזִמְנָא הָדָא וְלֹא שַׁלַּח יֵת עָמָא:</p>	<p>וַיִּכְבֵּד פַּרְעֹה אֶת־לִבּוֹ גַּם בַּפֶּעַם הַזֹּאת וְלֹא שַׁלַּח אֶת־הָעָם: (פ)</p>	<p>28</p>

22 תועבת מצרים. יראת מצרים, כמו ולמלכס תועבת צני עמון (מלכים-ז כג, יג), ואכל ישראל קורא אותם תועבה. ועוד יש לומר כלשון אחר תועבת מצרים, דבר שנאוי הוא למצרים וציחה שאנו וצחים, שהרי יראתם אנו וצחים:

22 ולא יסקלנו. צממיה:

25 התל. כמו להחל:

26 ויעתר אל ה'. נתאמן צמפלה, וכן אם צא לומר ויעתיר, היה יכול לומר, ומשמע וירצה צמפלה, עכשיו כשהוא אומר כלשון ויפעל, משמע וירצה להחללל:

27 ויסר הערוב. ולא מתו כמו שמתו הנפרדעים, שאם מתו יהיה להם הנאה בעורות:

28 גם בפעם הזאת. אע"פ שאמר אנכי אשלח אתכם, לא קיים הצטמתו:

IX Then the LORD said unto Moses: 'Go in unto Pharaoh, and tell him: Thus saith the LORD, the God of the Hebrews: Let My people go, that they may serve Me.	וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בֹּא אֶל־פַּרְעֹה וְדַבֵּרְתָּ אֵלָיו כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי הָעִבְרִים שְׁלַח אֶת־עַמִּי וַיַּעֲבֹדֵנִי: וַיֹּאמֶר יְיָ לְמֹשֶׁה עוֹל לֹת פַּרְעֹה וּתְמַלִּיל עִמּוֹה כִּדְבַר אֱמַר יְיָ אֱלֹהֵי דִּיהוּדָאִי שְׁלַח יְת עַמִּי וַיִּפְלְחוּן קִדְמִי:	IX וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בֹּא אֶל־פַּרְעֹה וְדַבֵּרְתָּ אֵלָיו כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי הָעִבְרִים שְׁלַח אֶת־עַמִּי וַיַּעֲבֹדֵנִי:
2 For if thou refuse to let them go, and wilt hold them still,	2 אֲרִי אִם מְסָרִיב אֶת־ לְשַׁלְּחָא וְעַד כֶּעַן אֶת־ מִתְקִיף בְּהוֹן:	2 כִּי אִם־מֵאֵן אֶתָּה לְשַׁלַּח וְעוֹדָה מִחֲזִיק בָּם:
3 behold, the hand of the LORD is upon thy cattle which are in the field, upon the horses, upon the asses, upon the camels, upon the herds, and upon the flocks; there shall be a very grievous murrain.	3 הֵנָּה יַד־יְהוָה הוֹיָה בְּמִקְנֶךָ אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה בְּסוֹסִים בְּחֻמְרִים בְּגִמְלִים בְּבָקָר וּבִצְאָן דָּבָר כְּבֹד מָאֵד: הָא מִחָא מִן קִדְם יְיָ הוּיָא בְּבַעֲרִיךָ דְּבַחְקִלָא בְּסוֹסוֹתָא בְּחֻמְרֵי בְּגִמְלֵי בְּתוֹרֵי וּבְעֻנָא מוֹתָא סְגִי לְחָדָא:	3 הֵנָּה יַד־יְהוָה הוֹיָה בְּמִקְנֶךָ אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה בְּסוֹסִים בְּחֻמְרִים בְּגִמְלִים בְּבָקָר וּבִצְאָן דָּבָר כְּבֹד מָאֵד:
4 And the LORD shall make a division between the cattle of Israel and the cattle of Egypt; and there shall nothing die of all that belongeth to the children of Israel.'	4 וַיַּפְלֶה יְהוָה בֵּין מִקְנֶה יִשְׂרָאֵל וּבֵין מִקְנֶה מִצְרַיִם וְלֹא יָמוּת מִכָּל־לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל דָּבָר: וַיַּפְרִישׁ יְיָ בֵּין בַּעֲרִיא דִּישְׂרָאֵל וּבֵין בַּעֲרִיא דְּמִצְרַאִי וְלֹא יָמוּת מִכָּל־ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל מִדָּעַם:	4 וַיַּפְלֶה יְהוָה בֵּין מִקְנֶה יִשְׂרָאֵל וּבֵין מִקְנֶה מִצְרַיִם וְלֹא יָמוּת מִכָּל־לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל דָּבָר:
5 And the LORD appointed a set time, saying: 'Tomorrow the LORD shall do this thing in the land.'	5 וַיִּשְׁי יְיָ זְמַנָּא לְמִימַר מָחָר יַעֲבִיד יְיָ פְתִגְמָא הָדִין בְּאַרְעָא: וַיִּשְׁי יְיָ זְמַנָּא לְמִימַר מָחָר יַעֲבִיד יְיָ פְתִגְמָא הָדִין בְּאַרְעָא:	5 וַיִּשְׁשׁ יְהוָה מוֹעֵד לֵאמֹר מָחָר יַעֲשֶׂה יְהוָה הַדָּבָר הַזֶּה בְּאַרְצִי:
6 And the LORD did that thing on the morrow, and all the cattle of Egypt died; but of the cattle of the children of Israel died not one.	6 וַעֲבַד יְיָ יְת פְתִגְמָא הָדִין בְּיוֹמָא דְּבִתְרוּהִי וּמִית כָּל בַּעֲרִיא דְּמִצְרַאִי וּמִבַּעֲרִיא דְּבְנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא מִית חַד: וַיַּעַשׂ יְהוָה אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה מִמָּחָרֹת וַיָּמָת כָּל מִקְנֶה מִצְרַיִם וּמִמִּקְנֶה בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לֹא־מָת אֶחָד:	6 וַיַּעַשׂ יְהוָה אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה מִמָּחָרֹת וַיָּמָת כָּל מִקְנֶה מִצְרַיִם וּמִמִּקְנֶה בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לֹא־מָת אֶחָד:
7 And Pharaoh sent, and, behold, there was not so much as one of the cattle of the Israelites dead. But the heart of Pharaoh was stubborn, and he did not let the people go.	7 וַשְׁלַח פַּרְעֹה וְהָא לֹא מִית מִבַּעֲרִיא דִּישְׂרָאֵל עַד חַד וְאַתִּישָׁר לְבָא דְּפַרְעֹה וְלֹא שְׁלַח יְת עַמָּא: וַיִּשְׁלַח פַּרְעֹה וְהֵנָּה לֹא־מָת מִמִּקְנֶה יִשְׂרָאֵל עַד־אֶחָד וַיִּכְבֹּד לֵב פַּרְעֹה וְלֹא שְׁלַח אֶת־הָעָם: (פ)	7 וַיִּשְׁלַח פַּרְעֹה וְהֵנָּה לֹא־מָת מִמִּקְנֶה יִשְׂרָאֵל עַד־אֶחָד וַיִּכְבֹּד לֵב פַּרְעֹה וְלֹא שְׁלַח אֶת־הָעָם: (פ)
8 And the LORD said unto Moses and unto Aaron: 'Take to you handfuls of soot of the furnace, and let Moses throw it heavenward in the sight of Pharaoh.	8 וַיֹּאמֶר יְיָ לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן סִבּוּ לָכוֹן מְלֵי חוֹפְנִיכּוֹן פִּיחַ דְּאִתּוּנָא וַיִּזְרְקֻנְהּ מֹשֶׁה לְצִית שְׁמִיָּא לְעֵינֵי פַּרְעֹה: וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן קְחוּ לָכֶם מִלֵּא חֲפְנִיכֶם פִּיחַ כִּבְשָׁן וַיִּזְרְקוּ מֹשֶׁה הַשְּׁמִימָה לְעֵינֵי פַרְעֹה:	8 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן קְחוּ לָכֶם מִלֵּא חֲפְנִיכֶם פִּיחַ כִּבְשָׁן וַיִּזְרְקוּ מֹשֶׁה הַשְּׁמִימָה לְעֵינֵי פַרְעֹה:

2 מחזיק בם. אוחז צם, כמו וְהִתְזַקְּתָה צִמְצֻמָּהּ (דברים כה, יא):
3 הנה יד ה' הויה. לשון הוה, כי כן יאמר בלשון נקבה, על שעצר היתה, ועל העמיד תהיה, ועל העומד הוה, כמו עושה, רוצה, רועה:
4 והפלה. והצדיל:
8 מלא חפניכם. ילויינו"ש בלע"ז
8 פיה כבשן. דבר הנפח מן הגחלים עוממים הנשרפים בצבצן, ובלע"ז אולצ"ש. פיה לשון הפחה, שהרוח מפיתה ומפריחה:
8 וזרקו משה. וכל דבר הנזרק בכח, אינו נזרק אלא ביד אחת, הרי נסים הרצה, אחד שהחזיק קומצו של משה מלא חפנים שלו ושל אהרן, ואחד שהלך האצק על כל ארץ מצרים:

9	And it shall become small dust over all the land of Egypt, and shall be a boil breaking forth with blains upon man and upon beast, throughout all the land of Egypt.'	וַיְהִי לְאַבְקָא עַל כָּל מִצְרַיִם וַיְהִי עַל-הָאָדָם וְעַל-הַבְּהֵמָה לְשַׁחִין פָּרַח אֲבַעְבֹּעֶת בְּכָל-אֶרֶץ מִצְרַיִם:	9
10	And they took soot of the furnace, and stood before Pharaoh; and Moses threw it up heavenward; and it became a boil breaking forth with blains upon man and upon beast.	וַיִּקְחוּ אֶת-פֵּיחַ הַכִּבְשָׁן וַיַּעֲמֵדוּ לִפְנֵי פַרְעֹה וַיִּזְרֹק אֹתוֹ מֹשֶׁה הַשָּׁמַיְמָה וַיְהִי שַׁחִין אֲבַעְבֹּעֶת פָּרַח בְּאֶדָם וּבַבְּהֵמָה:	10
11	And the magicians could not stand before Moses because of the boils; for the boils were upon the magicians, and upon all the Egyptians.	וְלֹא-יָכְלוּ הַחֹרְטָמִים לַעֲמֹד לִפְנֵי מֹשֶׁה מִפְּנֵי הַשַּׁחִין כִּי-הָיָה הַשַּׁחִין בְּחֹרְטָמָם וּבְכָל-מִצְרַיִם:	11
12	And the LORD hardened the heart of Pharaoh, and he hearkened not unto them; as the LORD had spoken unto Moses.	וַתְּקִיף יְיָ יֵת לֵב פַּרְעֹה וְלֹא שָׁמַע אֲלֵהֶם כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה: (ס)	12
13	And the LORD said unto Moses: 'Rise up early in the morning, and stand before Pharaoh, and say unto him: Thus saith the LORD, the God of the Hebrews: Let My people go, that they may serve Me.	וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה הֲשִׁבֶם בַּפֶּקֶר וְהִתְנַצַּב לִפְנֵי פַרְעֹה וְאָמַרְתָּ אֵלָיו כֹּה-אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי הָעִבְרִים שְׁלַח אֶת-עַמִּי וַיַּעֲבֹדֵנִי:	13
14	For I will this time send all My plagues upon thy person, and upon thy servants, and upon thy people; that thou mayest know that there is none like Me in all the earth.	כִּי בַּפַּעַם הַזֹּאת אֲנִי שְׁלַח אֶת-כָּל-מִגַּפְתִּי אֶל-לִבְךָ וּבְעַבְדֶּיךָ וּבְעַמֶּךָ בַּעֲבוּר תִּדַּע כִּי אֵין כָּמֹנִי בְּכָל-הָאָרֶץ:	14
15	Surely now I had put forth My hand, and smitten thee and thy people with pestilence, and thou hadst been cut off from the earth.	כִּי עַתָּה שְׁלַחְתִּי אֶת-יָדִי וְאֵד אֹתְךָ וְאֶת-עַמֶּךָ בַּדָּבָר וַתִּפְתָּח מִן-הָאָרֶץ:	15

9 לשחין פרח אבעבועות. כתרגומו לשחין סג' וְאֶבְעֻבֵּינָן שֶׁעַל יְדוֹ נֹמְחִין זֶהֵן צוֹעוֹת:

9 שחין. לשון חמימות, והרצה יש בלשון משנה, שנה שחונה:

10 באדם ובבהמה. ואם תאמר מאין היו להם הזהמות, והלא כבר נאמר וַיָּמָת כָּל מִקְנֵה מִצְרַיִם, אֵלֶּלָה לֹא נִגְזְרָה גִזְרָה אֵלֶּלָה עַל אֹתָן שֶׁנִּשְׁדוּת בְּלִבָּד, שֶׁנֶּאֱמַר זָמַקְנָךְ אֲשֶׁר בְּשָׂדֶה, וְהִירָא אֶת דְּצֵר ה' הֵנִים אֶת מִקְנֵהוּ אֵל הַצִּטִּים. וְכֵן שְׁנוּיָה בְּמִכְלִילָא אֵלֶּל וַיִּקָּח שֵׁשׁ מֵאוֹת קָכָז צָחור (שמות יד, ז):

14 את כל מגפתי. למדנו מכאן, שמכת בכורות שקולה כנגד כל המכות:

15 כי עתה שלחתי את ידי וגו'. כי אלו ראינו, כשהיתה ידי במקנן שהכיתים צדצר, שלחתי והכיתי אותך ואת עמך עם הזהמות: ותבחר מן הארץ. אצל בעבור זאת העמדתך וגו':

16	But in very deed for this cause have I made thee to stand, to show thee My power, and that My name may be declared throughout all the earth.	וְאֵלֶּם בַּעֲבוּר זֹאת הָעִמּוֹתֶיךָ בַּעֲבוּר הָרָאִתְךָ אֶת-כְּחֹי וְלִמְעַן סֵפֶר שְׁמִי בְּכָל-הָאָרֶץ:	16
17	As yet exaltest thou thyself against My people, that thou wilt not let them go?	עַד כֵּעַן כְּבִישֵׁת לִיה בַּעֲמִי בְּדִיל דָּלָא לְשַׁלְחוֹתָהוֹן:	שניעי
18	Behold, tomorrow about this time I will cause it to rain a very grievous hail, such as hath not been in Egypt since the day it was founded even until now.	הָאֲנֵא מַחִית בַּעֲדָנָא הָדִין מִחַר בְּרָדָא תִּקְרִי לְחָדָא דְּלֹא הָנָה דְּכֻנְתִּיה בְּמִצְרַיִם לְמַן יוֹמָא דְּאִשְׁתַּכְלַלַת וְעַד כֵּעַן:	18
19	Now therefore send, hasten in thy cattle and all that thou hast in the field; for every man and beast that shall be found in the field, and shall not be brought home, the hail shall come down upon them, and they shall die.'	וְכַעַן שְׁלַח הָעֹז אֶת-מִקְנֶךָ וְאֵת כָּל-אֲשֶׁר לָךְ בַּשָּׂדֶה כָּל-הָאָדָם וְחִבְהֻמָּה אֲשֶׁר-יִמְצָא בַּשָּׂדֶה וְלֹא יֵאסֹף הַבִּיתָה וְיִרְדּוּ עֲלֵהֶם הַבָּרָד וּמָתוּ:	19
20	He that feared the word of the LORD among the servants of Pharaoh made his servants and his cattle flee into the houses;	הִירָא אֶת-דְּבַר יְהוָה מִעֲבָדֵי פַרְעֹה הִנִּיס אֶת-עֲבָדָיו וְאֵת-מִקְנֵהוּ אֶל-הַבָּתִּים:	20
21	and he that regarded not the word of the LORD left his servants and his cattle in the field.	וְאֲשֶׁר לֹא-שָׁם לְבֹו אֶל-דְּבַר יְהוָה וַיַּעֲזֹב אֶת-עֲבָדָיו וְאֵת-מִקְנֵהוּ בַּשָּׂדֶה: (פ)	21
22	And the LORD said unto Moses: 'Stretch forth thy hand toward heaven, that there may be hail in all the land of Egypt, upon man, and upon beast, and upon every herb of the field, throughout the land of Egypt.'	וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה נִטֵּה אֶת-יָדְךָ עַל-הַשָּׁמַיִם וְיִהְיֶה בָּרָד בְּכָל-אֶרֶץ מִצְרַיִם עַל-הָאָדָם וְעַל-חִבְהֻמָּה וְעַל כָּל-עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם:	22

17 עורך מסתולל בעמי. כתרמומו קבישת ציה בעמי, והיא מגזרת מסלה דמתרגמינן אורח קבושא, ובלע"ז קלקי"ר וכבר פירשתי צסוף ויהי מקץ, כל תיבה שתחלת יסודה סמ"ך והיא צאה לדצר צלשון מתפעל, נותן התי"ו של שמוש צאמנע אותיות של עיקר, כגון זו, וכגון ויפסל קנב (קהלת יב, ה), מגזרת סבל. פי תשפיר עלינו (דניאל ז, ח), מגזרת שר וגיד. וכן משפיל הוית (דניאל ז, ח):

18 כעת הזאת למחר, שרטו לו שריטה צכותל, למחר כשתגיע חמה לכאן, ירד הצרד:
18 הוסדה. שנתיסדה. וכל תיבה שתחלת יסודה יו"ד, כגון יסד, ילד, ידע, יסר, כשהיא מתפעלת, תצא הוי"ו צמקוס הו"ד, כמו הוסדה, הולדה (הושע ז, ה), ויודע (אסתר ז, כב), ויגלד ליוסף (צראשית מו, כ), בדקרים לא יקסר עקד (משלי כט, יט):
19 שלח העז. כתרמומו שלח פנוש, וכן יסבי הגזים העיוז (ישעיה י, לא), העיוז צני צנימן (ירמיה ו, א):
19 ולא יאסף הביתה. לשון הכנסה היא:
20 הניס. הצריח, לשון וינס:
22 על השמים. ללד השמים. ומדרש אגדה, הגזיהו הקצ"ה למשה למעלה מן השמים:

23 And Moses stretched forth his rod toward heaven; and the LORD sent thunder and hail, and fire ran down unto the earth; and the LORD caused to hail upon the land of Egypt.	וַיִּט מֹשֶׁה אֶת־מִטְהוֹ עַל־הַשָּׁמַיִם וַיְהִי נָתַן קֶלֶת וּבָרָד וַתִּהְלַךְ אֵשׁ אֶרְצָה וַיִּמָּטֶר יְהוָה בָּרָד עַל־אֶרֶץ מִצְרַיִם: וַאֲרִים מֹשֶׁה יָת חוּטְרִיה עַל צִית שְׁמִיָּא וַיִּי יְהִי קֶלֶין וּבָרָד וּמַהֲלָקָא אִישָׁתָא עַל אֶרְעָא וַאֲמָטֶר יִי בָרָדָא עַל אֶרְעָא דְּמִצְרַיִם:	23 וַיִּט מֹשֶׁה אֶת־מִטְהוֹ עַל־הַשָּׁמַיִם וַיְהִי נָתַן קֶלֶת וּבָרָד וַתִּהְלַךְ אֵשׁ אֶרְצָה וַיִּמָּטֶר יְהוָה בָּרָד עַל־אֶרֶץ מִצְרַיִם:
24 So there was hail, and fire flashing up amidst the hail, very grievous, such as had not been in all the land of Egypt since it became a nation.	וַיְהִי בָרָד וְאֵשׁ מִתְלַקַּחַת בְּתוֹךְ הַבָּרָד כִּבְד מְאֹד אֲשֶׁר לֹא־הָיָה כָּמֹהוּ בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם מֵאֶז הָיְתָה לְגוֹי: וַיְהִי בָרָדָא וְאִישָׁתָא מִשְׁתַּלְקָחָא בְּגוֹ בָרָדָא תַּקִּיף לַחֲדָא דְלֹא הָיָה דְּכֹתִיָּה בְּכָל אֶרְעָא דְּמִצְרַיִם מֵעַדָּן דְּהָנֹת לְעַם:	24 וַיְהִי בָרָד וְאֵשׁ מִתְלַקַּחַת בְּתוֹךְ הַבָּרָד כִּבְד מְאֹד אֲשֶׁר לֹא־הָיָה כָּמֹהוּ בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם מֵאֶז הָיְתָה לְגוֹי:
25 And the hail smote throughout all the land of Egypt all that was in the field, both man and beast; and the hail smote every herb of the field, and broke every tree of the field.	וַיִּד הַבָּרָד בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם אֶת כָּל־אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה מֵאָדָם וְעַד־בְּהֵמָה וְאֶת כָּל־עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה הִכָּה הַבָּרָד וְאֶת־כָּל־עֵץ הַשָּׂדֶה שָׁבַר: וּמַחָא בָרָדָא בְּכָל אֶרְעָא דְּמִצְרַיִם יָת כָּל דְּבַחְקָלָא מֵאֲנָשָׁא וְעַד בְּעִירָא וְיָת כָּל עֵסְבָא דְחַקְלָא מַחָא בָרָדָא וְיָת כָּל אֵילָנִי חַקְלָא תִּבַּר:	25 וַיִּד הַבָּרָד בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם אֶת כָּל־אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה מֵאָדָם וְעַד־בְּהֵמָה וְאֶת כָּל־עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה הִכָּה הַבָּרָד וְאֶת־כָּל־עֵץ הַשָּׂדֶה שָׁבַר:
26 Only in the land of Goshen, where the children of Israel were, was there no hail.	רַק בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן אֲשֶׁר־שָׁם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא הָיָה בָרָד: לַחֹד בְּאֶרְעָא דְגֹשֶׁן דְּתַמֶּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא הָיָה בָרָדָא:	26 רַק בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן אֲשֶׁר־שָׁם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא הָיָה בָרָד:
27 And Pharaoh sent, and called for Moses and Aaron, and said unto them: 'I have sinned this time; the LORD is righteous, and I and my people are wicked.	וַיִּשְׁלַח פַּרְעֹה וַיִּקְרָא לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם חַטָּאתִי הַפַּעַם יְהוָה הַצַּדִּיק וְאֲנִי וְעַמִּי הָרָשָׁעִים: וַיִּשְׁלַח פַּרְעֹה וַיִּקְרָא לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם חַטָּאתִי הַפַּעַם יְהוָה הַצַּדִּיק וְאֲנִי וְעַמִּי הָרָשָׁעִים:	27 וַיִּשְׁלַח פַּרְעֹה וַיִּקְרָא לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם חַטָּאתִי הַפַּעַם יְהוָה הַצַּדִּיק וְאֲנִי וְעַמִּי הָרָשָׁעִים:
28 Entreat the LORD, and let there be enough of these mighty thunderings and hail; and I will let you go, and ye shall stay no longer.'	הַעֲתִירוּ אֶל־יְהוָה וְרַב מִהֵיטָ קֶלֶת אֱלֹהִים וּבָרָד וְאִשְׁלַחָה אֹתְכֶם וְלֹא תִסְפּוּן לַעֲמֹד: צַלוּ קָדָם יִי וְסִגִּי קָדְמוֹתֵי רִנָּה דְלֹא יְהוֹן עַלְנָא קֶלֶין דְּלֹט פֹּאֲלִין מִן קָדָם יִי וּבָרָד וְאִשְׁלַח יִתְכוּן וְלֹא תִיִּסְפוּן לַאֲתַעֲבָבָא:	28 הַעֲתִירוּ אֶל־יְהוָה וְרַב מִהֵיטָ קֶלֶת אֱלֹהִים וּבָרָד וְאִשְׁלַחָה אֹתְכֶם וְלֹא תִסְפּוּן לַעֲמֹד:
29 And Moses said unto him: 'As soon as I am gone out of the city, I will spread forth my hands unto the LORD; the thunders shall cease, neither shall there be any more hail; that thou mayest know that the earth is the LORD's.	וַיֹּאמֶר אֵלָיו מֹשֶׁה כִּצְאָתִי אֶת־הָעִיר אֶפְרֹשׁ אֶת־כַּפֵּי אֶל־יְהוָה הַקָּלוֹת יִחְדָּלוּן וְהַבָּרָד לֹא יִהְיֶה־עוֹד לְמַעַן תֵּדַע כִּי לַיהוָה הָאֶרֶץ: וַיֹּאמֶר לִיָּה מֹשֶׁה כְּמַפְקִי יָת קֶרְתָּא אֶפְרוֹס יָת יְדֵי בְצִלוֹ קָדָם יִי קִלְיָא יִתְמַנְעוּן וּבָרָדָא לֹא יִהְיֶה עוֹד בְּדִיל דְּתִדַּע אֲרִי דִּי אֶרְעָא:	29 וַיֹּאמֶר אֵלָיו מֹשֶׁה כִּצְאָתִי אֶת־הָעִיר אֶפְרֹשׁ אֶת־כַּפֵּי אֶל־יְהוָה הַקָּלוֹת יִחְדָּלוּן וְהַבָּרָד לֹא יִהְיֶה־עוֹד לְמַעַן תֵּדַע כִּי לַיהוָה הָאֶרֶץ:

²⁴ מתלקחת בתוך הברד. נס צמוך נס, האש והצד מעורבין, והצד מים הוא, ולעשות רצון קונס עשו שלום ציניהם (שמו"ר יב, 1):

²⁸ ורב. דילו צמה שהוריד כזר:

²⁹ כצאתי את העיר. מן העיר, אצל צמוך העיר לא התפלל, לפי שהיתה מלאה גלולים (שם יב, 1):

30	But as for thee and thy servants, I know that ye will not yet fear the LORD God.—	וְאַתָּה וְעַבְדֶּיךָ יָדַעְתִּי כִּי טָרִם תִּירָאוּן מִפָּנַי יְהוָה אֱלֹהִים:	וְאַתָּה וְעַבְדֶּיךָ יָדַעְתִּי כִּי טָרִם תִּירָאוּן מִפָּנַי יְהוָה אֱלֹהִים:
31	And the flax and the barley were smitten; for the barley was in the ear, and the flax was in bloom.	וְהַפִּשְׁתָּה וְהַשְּׁעֵרָה נִכְתָּה כִּי הַשְּׁעֵרָה אָבִיב וְהַפִּשְׁתָּה גִבְעֹל:	וְהַפִּשְׁתָּה וְהַשְּׁעֵרָה נִכְתָּה כִּי הַשְּׁעֵרָה אָבִיב וְהַפִּשְׁתָּה גִבְעֹל:
32	But the wheat and the spelt were not smitten; for they ripen late.—	וְהַחֲטָה וְהַכִּסְמֶת לֹא נָכוּ כִּי אֲפִילַת הַנָּה:	וְהַחֲטָה וְהַכִּסְמֶת לֹא נָכוּ כִּי אֲפִילַת הַנָּה:
33	And Moses went out of the city from Pharaoh, and spread forth his hands unto the LORD; and the thunders and hail ceased, and the rain was not poured upon the earth.	וַיֵּצֵא מֹשֶׁה מֵעַם פָּרְעֹה אֶת־הָעִיר וַיִּפְרֹשׂ כַּפָּיו אֶל־יְהוָה וַיִּחַדְּלוּ הַקָּלוֹת וְהַבָּרָד וּמָטָר לֹא־נָתַף אֲרָצָה:	וַיֵּצֵא מֹשֶׁה מֵעַם פָּרְעֹה אֶת־הָעִיר וַיִּפְרֹשׂ כַּפָּיו אֶל־יְהוָה וַיִּחַדְּלוּ הַקָּלוֹת וְהַבָּרָד וּמָטָר לֹא־נָתַף אֲרָצָה:
34	And when Pharaoh saw that the rain and the hail and the thunders were ceased, he sinned yet more, and hardened his heart, he and his servants.	וַיֵּרָא פָּרְעֹה כִּי־חָלָל הַמָּטָר וְהַבָּרָד וְהַקָּלוֹת וַיִּסָּף לַחֲטֹא וַיִּכְבַּד לִבּוֹ הוּא וְעַבְדָּיו:	וַיֵּרָא פָּרְעֹה כִּי־חָלָל הַמָּטָר וְהַבָּרָד וְהַקָּלוֹת וַיִּסָּף לַחֲטֹא וַיִּכְבַּד לִבּוֹ הוּא וְעַבְדָּיו:
35	And the heart of Pharaoh was hardened, and he did not let the children of Israel go; as the LORD had spoken by Moses.	וַיַּחֲזֹק לֵב פָּרְעֹה וְלֹא שָׁלַח אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה בְּיַד־מֹשֶׁה: (פ)	וַיַּחֲזֹק לֵב פָּרְעֹה וְלֹא שָׁלַח אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה בְּיַד־מֹשֶׁה: (פ)
X	And the LORD said unto Moses: 'Go in unto Pharaoh; for I have hardened his heart, and the heart of his servants, that I might show these My signs in the midst of them;	וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בֹּא אֶל־פָּרְעֹה כִּי־אֲנִי הִכְבַּדְתִּי אֶת־לִבּוֹ וְאֶת־לִבְּדָיו לִמְעַן שֶׁתִּי אֶתְּתִי אֵלָה בְּקִרְבּוֹ:	וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בֹּא אֶל־פָּרְעֹה כִּי־אֲנִי הִכְבַּדְתִּי אֶת־לִבּוֹ וְאֶת־לִבְּדָיו לִמְעַן שֶׁתִּי אֶתְּתִי אֵלָה בְּקִרְבּוֹ:

30 טרם תיראון. עדיין לא תיראון. וכן כל טרם שצמקרא עדיין לא הוא, ואינו לשון קודם, כמו טרם יִשְׁכְּבוּ (צראשית יט, ד), עד לא שכיבו. טרם יִנָּמְח (שם ז, ה), עד לא נמח. אף זה כן הוא, ידעתי כי עדיין אינכם יראים, ומשתהיה הרוחה תעמדו בקלוקלכם:

31 והפשתה והשעורה נכתה. נשצרה, לשון פרעה נכה, נכאים, וכן לא נכו, ולא יתכן לפרשו לשון הכאה, שאין נ"ן במקום ה"א לפרש נכתה כמו הוכתה. נכו כמו הכו, אלא הנ"ן שורש צניצה, והרי הוא מגזרת וְשָׁפוּ עֲלֵמָתָיו (איוב לג, כא):

31 כי השערה אביב. כצר צינרה ועומדת צִקְשָׁיָה, ונשצרו ונפלו, וכן הפשתה גדלה כצר והוקשה לעמוד בצגועליה: השעורה אביב. עמדה באציה, לשון צִאצִי הַנָּסֵל (שיר השירים ו, יא):

32 כי אפילת הנח. מאוחרות, ועדיין היו רכות, ויכולות לעמוד בפני קשה, ואע"פ שנאמר ואת כל עשב השדה הכה הצרד, יש לפרש פשוטו של מקרא צעשצים העומדים בקלחם הראויים ללקות בצרד. ומדרש רבי תנחומא (וארא טז) יש מרבותינו שנחלקו על זאת, ודרשו כי אפילות, פלאי פלאות נעשו להם שלא לקו:

33 לא נתך. לא הגיע, ואף אותן שהיו צאיר לא הגיעו לארץ, ודומה לו וַסָּפֵד עָלֵינוּ הָאֵלָה וְהַשָּׁבָעָה (דניאל ט, יא) דעזרא, ותגיע עלינו. ומנחם בן סרוק חזרו בחלק פֶּה־סוּךְ בָּקָף (יחזקאל כז, כז), לשון יִיָּקֵת מתכת, ורואה אני את דבריו כתרומה ויִנָּק, וְאִשְׁיָךְ. לָקֵת, לִאֲסָבָה. אף זה לא נתך לארץ, לא הוֹנֵק לארץ:

1 ויאמר ה' אל משה בא אל פרעה. והתרה זו: שתי. שִׁמְי, שאשית אני:

<p>and that thou mayest tell in the ears of thy son, and of thy son's son, what I have wrought upon Egypt, and My signs which I have done among them; that ye may know that I am the LORD.²</p>	<p>וּלְמַעַן תִּסְפֹּר בְּאָזְנִי בְנֶךָ וּבֶן-בְּנֶךָ אֶת אֲשֶׁר הִתְעַלְלֹתִי בְּמִצְרַיִם וְאֶת-אֶתְנִי אֲשֶׁר-שָׁמַתִּי בָּם וַיֵּדְעוּם כִּי-אֲנִי יְהוָה:</p>	<p>2 וּלְמַעַן תִּסְפֹּר בְּאָזְנִי בְנֶךָ וּבֶן-בְּנֶךָ אֶת אֲשֶׁר הִתְעַלְלֹתִי בְּמִצְרַיִם וְאֶת-אֶתְנִי אֲשֶׁר-שָׁמַתִּי בָּם וַיֵּדְעוּם כִּי-אֲנִי יְהוָה:</p>
<p>And Moses and Aaron went in unto Pharaoh, and said unto him: 'Thus saith the LORD, the God of the Hebrews: How long wilt thou refuse to humble thyself before Me? let My people go, that they may serve Me.</p>	<p>וַיָּבֹא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל-פַּרְעֹה וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו כֹּה-אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי הָעִבְרִים עַד-מָתַי מֵאֲנֶה לָעֲנֹת מִפְּנֵי שְׁלַח עַמִּי וַיַּעֲבֹדֵנִי:</p>	<p>3 וַיָּבֹא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל-פַּרְעֹה וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו כֹּה-אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי הָעִבְרִים עַד-מָתַי מֵאֲנֶה לָעֲנֹת מִפְּנֵי שְׁלַח עַמִּי וַיַּעֲבֹדֵנִי:</p>
<p>Else, if thou refuse to let My people go, behold, to-morrow will I bring locusts into thy border;</p>	<p>אֲרִי אִם מִסְרִיב אַתָּה לְשַׁלַּח יְת עַמִּי הָאֵנָּה מִיְּתִי מִחֵר גּוֹבָא בַתְּחוּמֶיךָ:</p>	<p>4 כִּי אִם-מָאֵן אַתָּה לְשַׁלַּח אֶת-עַמִּי הַנִּנִּי מִבֵּיא מִחֵר אֲרֶבָה בְּגִבְלֶיךָ:</p>
<p>and they shall cover the face of the earth, that one shall not be able to see the earth; and they shall eat the residue of that which is escaped, which remaineth unto you from the hail, and shall eat every tree which groweth for you out of the field;</p>	<p>וַיִּחַפּוּ יְת עֵין שְׁמֹשָׁא דְאַרְעָא וְלֹא יִכּוּל לְמַחֲזִי יְת אַרְעָא וַיִּיכּוּל יְת שְׂאֵר שְׂיֻזְבָּתָא דְאַשְׁתְּאַרְתָּ לְכוּן מִן בְּרֵדָא וַיִּיכּוּל יְת כָּל אֵילָנָא דְאַצְמַח לְכוּן מִן חֻקְלָא:</p>	<p>5 וְכִסָּה אֶת-עֵין הָאָרֶץ וְלֹא יִכּוּל לִרְאֹת אֶת-הָאָרֶץ וְאָכַל אֶת-יֵתֵר הַפִּלֻטָּה הַנִּשְׁאֶרֶת לָכֶם מִן-הַבֶּרֶד וְאָכַל אֶת-כָּל-הָעֵץ הַצֹּמַח לָכֶם מִן-הַשָּׂדֶה:</p>
<p>and thy houses shall be filled, and the houses of all thy servants, and the houses of all the Egyptians; as neither thy fathers nor thy fathers' fathers have seen, since the day that they were upon the earth unto this day.' And he turned, and went out from Pharaoh.</p>	<p>וַיִּתְמָלֵן בְּתֵיךְ וּבְתֵי כָל עֲבָדֶיךָ וּבְתֵי כָל מִצְרָאִי דְלֹא חָזוּ אֲבֹתֶיךָ וְאֲבֹתֵי אֲבֹתֶיךָ מִיּוֹם מַהְוִיָּהוֹן עַל אַרְעָא עַד יוֹמָא הַדִּין וְאַתְפְּנִי וְנִפְק מְלֻת פַּרְעֹה:</p>	<p>6 וּמָלְאוּ בְתֵיךְ וּבְתֵי כָל-עֲבָדֶיךָ וּבְתֵי כָל-מִצְרַיִם אֲשֶׁר לֹא-רָאוּ אֲבֹתֶיךָ וְאֲבֹתֵי אֲבֹתֶיךָ מִיּוֹם הַיּוֹתָם עַל-הָאָרֶץ עַד הַיּוֹם הַזֶּה וַיִּפֶּן וַיֵּצֵא מֵעַם פַּרְעֹה:</p>
<p>And Pharaoh's servants said unto him: 'How long shall this man be a snare unto us? let the men go, that they may serve the LORD their God, knowest thou not yet that Egypt is destroyed?'⁷</p>	<p>וַיֹּאמְרוּ עֲבָדֵי פַרְעֹה לֵיה עַד אֲמַתִּי יְהִי דִין לָנָא לְתַקְלָא שְׁלַח יְת גּוֹבְרִיא וַיִּפְלְחוּן קָדָם יְיָ אֱלֹהֵהוֹן הָעַד כְּעַן לֹא יֵדְעָתָא אֲרִי אֲבֹדֶת מִצְרַיִם:</p>	<p>7 וַיֹּאמְרוּ עֲבָדֵי פַרְעֹה אֵלָיו עַד-מָתַי יְהִי זֶה לָנוּ לְמוֹקֵשׁ שְׁלַח אֶת-הָאֲנָשִׁים וַיַּעֲבֹדוּ אֶת-יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם הַטֶּרֶם תֵּדַע כִּי אֲבֹדֶה מִצְרַיִם:</p>

² התעללתי. שחקתי, כמו כי התעללתי צי (צמדצר כז, כט), הלא פאשר התעלל צהם (שמואל-א, י) האמור צמצרים, ואינו לשון

פועל ומעללים, שא"כ היה לו לכתוב עוללתי, כמו ועולל למו פאשר עוללך לי (איכה א, כז), פאשר עולל לי (שם יז):

³ לענות. כתרוממו ללאתפנעא, והוא מגזרת עני, מאנק להיות עני ושפל מפני:

⁵ את עין הארץ. את מראה הארץ:

⁵ ולא יוכל וגו'. הרואה, לראות את הארץ, ולשון קצרה דצר:

⁷ הטרם תדע. העוד לא ידעת כי אצדה מנרים:

8	And Moses and Aaron were brought again unto Pharaoh; and he said unto them: 'Go, serve the LORD your God; but who are they that shall go?'	וַיּוֹשֶׁב אֶת־מֹשֶׁה וְאֶת־אַהֲרֹן אֶל־פַּרְעֹה וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם לְכוּ עֲבְדוּ אֶת־יְהוָה אֲלֵהֶיכֶם מִי וּמִי תִהְיוּ לְכֹל:	8
9	And Moses said: 'We will go with our young and with our old, with our sons and with our daughters, with our flocks and with our herds we will go; for we must hold a feast unto the LORD.'	וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה בְּנֵעָרֵינוּ וּבְזִקְנֵינוּ נֵלֵךְ וּבְכֹלֵינוּ וּבְבָקָרֵנוּ נֵלֵךְ כִּי חֲגֵי־יְהוָה לָנוּ:	9
10	And he said unto them: 'So be the LORD with you, as I will let you go, and your little ones; see ye that evil is before your face.'	וַיֹּאמֶר לָהוֹן יְהִי כֵן מִימָרָא דִּי בְּסַעֲדָכוֹן כִּד אֲשַׁלַּח יִתְכוֹן וְיִת טַפְלָכוֹן חֲזוּ אַרִי בִישָׁא אַתּוֹן סְבִירִין לְמַעַבְד לִית קָבִיל אַפִּיכוֹן לְאַסְתַּחֲרָא:	10
11	Not so; go now ye that are men, and serve the LORD; for that is what ye desire.' And they were driven out from Pharaoh's presence.	לֹא כֵן לְכוּ־נָא הַגִּבֹּרִים וְעֲבְדוּ אֶת־יְהוָה כִּי אַתֶּה אַתָּם מְבַקְשִׁים וַיִּגְרַשׁ אֹתָם מֵאֶת פְּנֵי פַרְעֹה: (ס)	11
12	And the LORD said unto Moses: 'Stretch out thy hand over the land of Egypt for the locusts, that they may come up upon the land of Egypt, and eat every herb of the land, even all that the hail hath left.'	וַיֹּאמֶר יְיָ לְמֹשֶׁה אֲרִים יָדְךָ עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם וַיְהִי גֹבָא וַיִּסַּק עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם וַיִּכּוֹל יְת כָּל עֵשְׂבָא דְאֶרֶץ יְת כָּל דְּאִשְׁתָּא בְּרִדָּא:	12

8 ויושב. הושצו ע"י שליח ששלחו אחריהם, והושיצום אל פרעה:

10 כאשר אשלח אתכם וגו'. אף כי אשלח גם את הזאן ואת הצוקר כאשר אמרתם:

10 ראו כי רעה נגד פניכם. כתרוממו. ומדרש אגדה שמעתי, כוכב אחד יש ששמו רעה, אמר להם פרעה, רואה אני צאִיטָגִינוּת שלי אותו כוכב עולה לקראתכם במדבר, והוא סימן דם והריגה, וכשחטאו ישראל צעגל וצקש הקצ"ה להרגם, אמר משה צתפלתו, לָמָּה יִחַמְרוּ מַצְרַיִם לְאַמֵּר צָרָעָה הוֹיָאָם (שמות לב, יז), וזו היא שאלתם להם ראו כי רעה נגד פניכם, מיד וַיִּנָּקֶם ה' עַל הָרָעָה, והפך את הדם לדם מילה שמל יהושע אותם, וזה שנאמר היום גְּלוּתִי אֶת חֲרַפְתִּי מִצְרַיִם מִעֲלֵיכֶם (יהושע ה, ט), שהיו אומרים לכם דם אנו רואין עליכם במדבר:

11 לא כן. כאשר אמרתם להוליך הטף עמכם, אלא לכו הגזרים ועדו את ה':

11 כי אותה אתם מבקשים. (אותה עצודה) צקשתם עד הנה, נזחה לאלהינו, ואין דרך הטף לזכות:

11 ויגרש אותם. הרי זה לשון קצר, ולא פירש מי המגרש:

12 בארבה. צעגל מכת הארבה:

<p>13 And Moses stretched forth his rod over the land of Egypt, and the LORD brought an east wind upon the land all that day, and all the night; and when it was morning, the east wind brought the locusts.</p>	<p>וַיִּטּוּ מֹשֶׁה אֶת־מִטְּהוֹ עַל־אֶרֶץ מִצְרַיִם וַיְהִי־הָהָה נִהַג רֹוח־קָדִים בְּאֶרֶץ כָּל־הַיּוֹם הַהוּא וְכָל־הַלַּיְלָה הִבָּקֵר הָיָה וְרוּחַ הַקָּדִים נָשָׂא אֶת־הָאַרְבֶּה:</p>	<p>13 וַיִּטּוּ מֹשֶ׈ה אֶת־מִטְּהוֹ עַל־אֶרֶץ מִצְרַיִם וַיְהִי־הָהָה נִהַג רֹוח־קָדִים בְּאֶרֶץ כָּל־הַיּוֹם הַהוּא וְכָל־הַלַּיְלָה הִבָּקֵר הָיָה וְרוּחַ הַקָּדִים נָשָׂא אֶת־הָאַרְבֶּה:</p>
<p>14 And the locusts went up over all the land of Egypt, and rested in all the borders of Egypt; very grievous were they; before them there were no such locusts as they, neither after them shall be such.</p>	<p>וְסָלְקוּ גֹבָא עַל כָּל אֶרֶץ דְּמִצְרַיִם וּשְׂרָא בְּכָל תְּחוֹם מִצְרַיִם תִּקְיָה לְחֻדָּא קְדֻמוּתֵי לֹא הָיָה כֵּן גֹבָא דְּכֻוּתִיָּה וּבְתֻרוּתֵי לֹא יְהִי כֵּן:</p>	<p>14 וַיַּעַל הָאַרְבֶּה עַל כָּל־אֶרֶץ מִצְרַיִם וַיָּנַח בְּכָל גִּבּוֹל מִצְרַיִם כָּבֵד מְאֹד לִפְנֵי לֹא־הָיָה כֵּן אַרְבֶּה כְּמֹהוּ וְאַחֲרָיו לֹא יִהְיֶה־כֵּן:</p>
<p>15 For they covered the face of the whole earth, so that the land was darkened; and they did eat every herb of the land, and all the fruit of the trees which the hail had left; and there remained not any green thing, either tree or herb of the field, through all the land of Egypt.</p>	<p>וַחֲפָא יָת עֵין שְׂמִשָּׂא דְּכָל אֶרֶץ וַחֲשׁוּכָת אֶרֶץ וַאֲכַל יָת כָּל עֵסְבָא דְּאֶרֶץ וַיֵּת כָּל פִּירֵי אֵילָנָא דְּאֶשְׁמָר בְּרָדָא וְלֹא אֶשְׁתָּאֵר כָּל יֶרוֹק בְּאֵילָנָא וּבְעֵסְבָא דְּחַקְלָא בְּכָל אֶרֶץ דְּמִצְרַיִם:</p>	<p>15 וַיִּכֹּס אֶת־עֵין כָּל־הָאֶרֶץ וַתְּחַשְׁךְ הָאֶרֶץ וַיֹּאכַל אֶת־כָּל־עֵשֶׂב הָאֶרֶץ וְאֵת כָּל־פְּרֵי הָעֵץ אֲשֶׁר הֻתֵּיר הִבָּרַד וְלֹא־נֹתַר כָּל־יֶרֶק בָּעֵץ וּבְעֵשֶׂב הַשָּׂדֶה בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם:</p>
<p>16 Then Pharaoh called for Moses and Aaron in haste; and he said: 'I have sinned against the LORD your God, and against you.</p>	<p>וַאֲזַחֵי פִּרְעָה לְמִקְרֵי לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וַאֲמַר חַבִּית קָדָם יְיָ אֵלֶּיְכֹן וּלְכֹן:</p>	<p>16 וַיִּמְהַר פִּרְעָה לִקְרֹא לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וַיֹּאמֶר חֲטָאתִי לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם וּלְכֶם:</p>
<p>17 Now therefore forgive, I pray thee, my sin only this once, and entreat the LORD your God, that He may take away from me this death only.'</p>	<p>וְכַעַן שְׁבוּק כְּעַן לְחֻבִּי בְּרַם זְמַנָּא הָדָא וְצַלּוּ קָדָם יְיָ אֵלֶּיְכֹן וַיַּעַדֵי מִנִּי לְחֹדֵר יָת מוֹתָא הָדִין:</p>	<p>17 וְעַתָּה שְׂא נָא חֲטָאתִי אֵךְ הַפֶּעַם וְהַעֲתִירוּ לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם וַיִּסַּר מִעָלַי רַק אֶת־הַמָּוֶת תִּזָּה:</p>
<p>18 And he went out from Pharaoh, and entreated the LORD.</p>	<p>וַנִּפְק מִלִּוְת פִּרְעָה וְצַלּוּ קָדָם יְיָ:</p>	<p>18 וַיֵּצֵא מֵעַם פִּרְעָה וַיַּעֲתֵר אֶל־יְהוָה:</p>

13 ורוח הקדים. רוח מזרחית נשא את הארצה, לפי שבא כנגדו, שמזרים צדומויות מערבית היתה, כמו שמפורש במקום אחר:
14 ואחריו לא יהיה כן. ואותו שהיה צימי יואל, שנאמר פמהו לא נהיה מן העולם (יואל ז, ב), למדנו שהיה כזד משל משה, (כי של יואל היה) ע"י מינין הרצה, שהיו יחד ארצה, ילק, חסיל, גזס, אזל של משה לא היה אלא של מין אחד, (כ"ג רא"ס יע"ש) וכמוהו לא היה ולא יהיה:
15 כל ירק. עץ ירוק, וירדור"א כלע"ז:

19 And the LORD turned an exceeding strong west wind, which took up the locusts, and drove them into the Red Sea; there remained not one locust in all the border of Egypt.	וַיִּהְיֶה רֵיחַ רָחִים חָזָק מְאֹד וַיִּשָּׂא אֶת־הַתְּאֲרָפֹה וַיִּתְקַעְהוּ יָמָה סוּף לֹא נִשְׁאַר אֲרֶבֶה אֶחָד בְּכָל גְּבוּל מִצְרַיִם:	19 וַיִּהְיֶה רֵיחַ רָחִים חָזָק מְאֹד וַיִּשָּׂא אֶת־הַתְּאֲרָפֹה וַיִּתְקַעְהוּ יָמָה סוּף לֹא נִשְׁאַר אֲרֶבֶה אֶחָד בְּכָל גְּבוּל מִצְרַיִם:
20 But the LORD hardened Pharaoh's heart, and he did not let the children of Israel go.	וַתְּקִיף יְיָ ית לֵב פַּרְעֹה וְלֹא שִׁלַּח ית בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:	20 וַיַּחֲזֹק יְהוָה אֶת־לֵב פַּרְעֹה וְלֹא שִׁלַּח אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: (פ)
21 And the LORD said unto Moses: 'Stretch out thy hand toward heaven, that there may be darkness over the land of Egypt, even darkness which may be felt.'	וַיֹּאמֶר יְיָ לְמֹשֶׁה אֲרִים יָדְךָ עַל צִיַּת שָׁמַיָא וַיְהִי חֹשֶׁךְ עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם בָּתָר דִּיעָדִי קָבַל לֵילִיָא:	21 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה נִטֵּה יָדְךָ עַל־הַשָּׁמַיִם וַיְהִי חֹשֶׁךְ עַל־אֶרֶץ מִצְרַיִם וַיִּמָּשׁ חֹשֶׁךְ:
22 And Moses stretched forth his hand toward heaven; and there was a thick darkness in all the land of Egypt three days;	וַאֲרִים מֹשֶׁה ית יְדִיהָ עַל צִיַּת שָׁמַיָא וַתְּהִי חֹשֶׁךְ קָבַל בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם תִּלְתָּא יוֹמִין:	22 וַיִּטַּשׁ מֹשֶׁה אֶת־יָדוֹ עַל־הַשָּׁמַיִם וַיְהִי חֹשֶׁךְ־אֲפֹלָה בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם שְׁלֹשַׁת יָמִים:
23 they saw not one another, neither rose any from his place for three days; but all the children of Israel had light in their dwellings.	לֹא חָזוּ גִבְרֵי ית אֶחָדֹהִי וְלֹא קָמוּ אֶנְשׁ מִתַּחֲתוֹתֵיהִי תִלְתָּא יוֹמִין וְלִכְל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הָיָה נֹהָרָא בְּמֹתְבִנְיֵהוֹן:	23 לֹא־רָאוּ אִישׁ אֶת־אָחִיו וְלֹא־קָמוּ אִישׁ מִתַּחֲתוֹ שְׁלֹשַׁת יָמִים וְלִכְל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הָיָה אוֹר בְּמֹשְׁבֹתָם:
24 And Pharaoh called unto Moses, and said: 'Go ye, serve the LORD; only let your flocks and your herds be stayed; let your little ones also go with you.'	וַקְרָא פַרְעֹה לְמֹשֶׁה וַאֲמַר אֵיזִילוּ פִּלְחוּ קָדָם יְיָ לַחֹדַד עֲנֹכּוֹן וְתוֹרִיכוֹן שְׁבוּקוֹ אֶף טַפְלֹכוֹן וַיִּזִּיל עֲמֹכּוֹן:	24 וַיִּקְרָא פַרְעֹה אֶל־מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר לְכוּ עִבְדוּ אֶת־יְהוָה רַק צֹאנְכֶם וּבָקְרְכֶם יֵצֵאוּ גַם־טַפְּכֶם יִלְךְ עִמָּכֶם:

19 רוח רחמים. רוח מערבי:

19 ימה סוף. אומר אני, שנים סוף היה מקצתו צמערב כנגד כל רוח דרומית, וגם צמורח של ארץ ישראל, לפיכך רוח ים תקעו לארצה צימה סוף כנגדו, וכן מצניו לענין תחומין שהוא פונה לצד מזרח, שנאמר מים סוף ועד ים פלשתיים (שמות כג, לא), ממזרח למערב, שים פלשתיים צמערב היה, שנאמר צפלשתיים יסדי קבל הים גוי קרתיים (כפניה ב, ה):

19 לא נשאר ארבה אחד. אף המלוחים שמלחו מהם (שמו"ר יג, ו):

21 ויחשיך עליהם חשך יותר מחשכו של לילה, וחשך של לילה יאמיש ויחשיך עוד:

21 וימש. כמו ויאמש. יש לנו תיבות הרבה חסרות אל"ף, לפי שאין הצרת האלף נכרת כל כך אין הכתוב מקפיד על חסרונה, כגון ולא יהל שם ערבי (ישע"י יג, כ), כמו לא יאהל לא יטה אהלו. וכן ויפאני חיל (שמואל"ב כב, מ), כמו ויפאני. ואונקלוס תרגם לשון הסרה, כמו לא ימיש צמר דיעדי קבל ליליא, כשיגיע סמוך לאור היום. אבל אין הדבור מיושז על הוי"ו של וימש, לפי שהוא כתוב אחר ויהי חשך. ומדרש אגדה פותרו, לשון מממש צפלהים (דברים כח, כט), שהיה כפול ומכופל ועצ עד שהיה צו ממש:

22 ויהי חשך אפלה שלשת ימים וגו'. חשך של אופל שלא ראו איש את אחיו ג' ימים, ועוד שלשת ימים אחרים חשך מוכפל על זה, שלא קמו איש מתחתיו, יושב אין יכול לעמוד ועומד אין יכול לישב (שמו"ר יד, ג). ולמה הציא עליהם חשך, שהיו בישראל באותו הדור רשעים, ולא היו רוצים לנאת, ומתו בשלשת ימי אפלה. כדי שלא יראו מצרים במפלתם ויאמרו אף הם לוקין כמונו. ועוד, שחפשו ישראל וראו את כליהם, וכשיצאו והיו שואלין מהן והיו אומרים אין צדינו כלום, אומר לו, אני ראיתיך בציתך ובמקום פלוגי הוא (שם):

22 שלשת ימים. שלוש של ימים, טריי"נא צלע"ז, וכן ז' ימים בכל מקום, שטיי"נא של ימים:

24 יצא. יהא מוצא במקומו:

25	And Moses said: 'Thou must also give into our hand sacrifices and burnt-offerings, that we may sacrifice unto the LORD our God.	וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶף אֶת תִּתּוֹן בִּידֵינוּ נִכְסֵת קוֹדְשִׁין וְעֵלּוֹן וְנַעֲבִיד קֹדֶם יי אֱלֹהֵנָּא:	וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה גַם־אֶתָּה תִּתֵּן בִּידֵנוּ זִבְחִים וְעֹלֹת וְעֲשִׂינוּ לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ:	25
26	Our cattle also shall go with us; there shall not a hoof be left behind; for thereof must we take to serve the LORD our God; and we know not with what we must serve the LORD, until we come thither.'	וְאֶף בְּעִירָנָא וַיִּזִּיל עֲמָנָא לֹא נִשְׁאַר פְּרָסָה כִּי מִמֶּנּוּ נִקַּח אֲדָרִי מִנִּיהָ אֲנַחְנָא נֹסְכִין לְמַפְלַח קֹדֶם יי אֱלֹהֵנָּא וְאֲנַחְנָא לִית אֲנַחְנָא יָדְעִין מָא נִפְלַח קֹדֶם יי עַד מִיתָנָא לְתַמּוֹן:	וְגַם־מִקְנֵנוּ יִלְךְ עִמָּנוּ לֹא תִשָּׁאֵר פְּרָסָה כִּי מִמֶּנּוּ נִקַּח לְעֵבֶד אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאֲנַחְנוּ לֹא־נֹדַע מַה־נַּעֲבֹד אֶת־יְהוָה עַד־בֹּאֵנוּ שָׁמָּה:	26
27	But the LORD hardened Pharaoh's heart, and he would not let them go.	וַתְּקִיף יי יָת לִבָּא דְּפָרְעָה וְלֹא אָבָא לְשַׁלְּחָהוֹן:	וַיַּחֲזֹק יְהוָה אֶת־לֵב פְּרָעָה וְלֹא אָבָה לְשַׁלְּחָם:	27
28	And Pharaoh said unto him: 'Get thee from me, take heed to thyself, see my face no more; for in the day thou seest my face thou shalt die.'	וַיֹּאמֶר לִיה פְּרָעָה אֵיזִיל מַעֲלִי אֶסְתַּמֵּר לָךְ לֹא תוֹסִיף לְמַחְזִי אִפִּי אֲדָרִי בְּיוֹמָא דְּתַחֲזִי אִפִּי תַּמּוּת:	וַיֹּאמֶר־לוֹ פְּרָעָה לָךְ מַעֲלִי הֲשֹׁמֵר לָךְ אֶל־תִּסָּף רְאוּת פָּנִי כִּי בְּיוֹם רְאוּתָךְ פָּנִי תָּמוּת:	28
29	And Moses said: 'Thou hast spoken well; I will see thy face again no more.'	וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה יָאוּת מְלִילָתָא לֹא אוֹסִיף עוֹד לְמַחְזִי אִפִּי:	וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה כֵּן דְּבַרְתָּ לֹא־אֶסָּף עוֹד רְאוּת פָּנֶיךָ: (פ)	29
XI	And the LORD said unto Moses: 'Yet one plague more will I bring upon Pharaoh, and upon Egypt; afterwards he will let you go hence; when he shall let you go, he shall surely thrust you out hence altogether.	וַיֹּאמֶר יי לְמֹשֶׁה עוֹד מִכְתֵּשׁ חַד אֵיתִי עַל פְּרָעָה וְעַל מִצְרָאִי בְּתַר כֵּן יִשְׁלַח יִתְכוֹן מִכָּא פְּשַׁלְּחוּתִיהָ גְמִירָא תִּרְכָּא יִתְרִיד יִתְכוֹן מִכָּא:	וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה עוֹד נִגַע אֶחָד אָבִיא עַל־פְּרָעָה וְעַל־מִצְרָיִם אַחֲרֵי־כֵן יִשְׁלַח אֶתְכֶם מִזֶּה פְּשַׁלְּחוּ כָלָה גֵרֶשׁ יִגְרֶשׁ אֶתְכֶם מִזֶּה:	XI
2	Speak now in the ears of the people, and let them ask every man of his neighbour, and every woman of her neighbour, jewels of silver, and jewels of gold.'	מְלִיל כְּעַן קֹדֶם עָמָא וַיִּשְׁאַלּוּן גְּבַר מִן חֲבֵרִיהָ וְאִתְתָּא מִן חֲבֵרַתֶּיהָ מִנִּין דְּכֶסֶף וּמִנִּין דְּדָהָב:	דְּבַר־נָא בְּאָזְנֵי הָעָם וַיִּשְׁאַלּוּ אִישׁ מֵאֵת רֵעֵהוּ וְאִשָּׁה מֵאֵת רֵעוּתָהּ כָּל־כֶּסֶף וְכָל־זָהָב:	2

25 גם אתה תתן. לא דייך שמקננו ילך עמנו, אלא גם אתה תתן:

26 פרסה. פרסת רגל פלנט"א צלע"ז

26 לא נדע מזה נעבד. כמה תכזד העבודה, שמה ישאל יותר ממה שיש צידינו:

29 כן דברת. יפה דברת וזמנו, דברת אמת שלא אוסיף עוד ראות פניך (שמו"ר יד, ד):

1 כל'ה. גמירא, כל'ה כליל, כוללם ישלח:

2 דבר נא. אין נא אלא לשון בקשה, בצקשה ממך הזהירם על כך, שלא יאמר אותו נדיק אצרהם, ועצדום וענו אותם קיים זהם, ואחרי כן ילאו ברכוש גדול לא קיים זהם (ברכות ט.).

<p>And the LORD gave the people favour in the sight of the Egyptians. Moreover the man Moses was very great in the land of Egypt, in the sight of Pharaoh's servants, and in the sight of the people.</p>	<p>וַיִּתֵּן יְהוָה אֶת־חַן הָעַם בְּעֵינֵי מִצְרַיִם גַּם הָאִישׁ מֹשֶׁה גָדוֹל מְאֹד בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּעֵינֵי עֲבָדֵי־פַרְעֹה וּבְעֵינֵי הָעָם: (ס)</p>	<p>וַיִּתֵּן יְהוָה אֶת־חַן הָעַם בְּעֵינֵי מִצְרַיִם גַּם הָאִישׁ מֹשֶׁה גָדוֹל מְאֹד בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּעֵינֵי עֲבָדֵי־פַרְעֹה וּבְעֵינֵי הָעָם: (ס)</p>
<p>And Moses said: 'Thus saith the LORD: About midnight will I go out into the midst of Egypt;</p>	<p>וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה כִּדְבַר יְהוָה כְּחֹצֶת הַלַּיְלָה אֲנִי יוֹצֵא בְּתוֹךְ מִצְרַיִם:</p>	<p>וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה כֹּה אָמַר יְהוָה כְּחֹצֶת הַלַּיְלָה אֲנִי יוֹצֵא בְּתוֹךְ מִצְרַיִם:</p>
<p>and all the first-born in the land of Egypt shall die, from the first-born of Pharaoh that sitteth upon his throne, even unto the first-born of the maid-servant that is behind the mill; and all the first-born of cattle.</p>	<p>וַיָּמוּת כָּל בּוֹכֵר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבּוֹכֵר מִפַּרְעֹה דְּפָרְעָה דְּעֵתִיד לְמֶתֶב עַל פּוֹרְסֵי מִלְּכוּתֶיהָ עַד בּוֹכֵר דְּאִמָּתָא דְּבִבְתָּר רַחֲיָא וְכָל בּוֹכֵר דְּבִעִירָא:</p>	<p>וַיָּמָת כָּל־בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבְּכוֹר פַּרְעֹה הַיֹּשֵׁב עַל־כִּסְאוֹ עַד בְּכוֹר הַשֹּׁפְחָה אֲשֶׁר אַחֲרֵי הָרָחִים וְכָל בְּכוֹר בְּהֵמָה:</p>
<p>And there shall be a great cry throughout all the land of Egypt, such as there hath been none like it, nor shall be like it any more.</p>	<p>וַתְּהִי צוֹחָחָא רַבָּתָא בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם דְּכּוֹתָהּ לֹא הָיָה וְדְכּוֹתָהּ לֹא תוֹסִיף:</p>	<p>וַתְּהִי־תָה צָעָקָה גְדֹלָה בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם אֲשֶׁר כָּמֹהוּ לֹא נִהְיָתָה וְכָמֹהוּ לֹא תִסְרֶף:</p>
<p>But against any of the children of Israel shall not a dog whet his tongue, against man or beast; that ye may know how that the LORD doth put a difference between the Egyptians and Israel.</p>	<p>וְלֹכַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יִנְזִיק כְּלָבָא בְּלִישְׁנִיהָ לְמַבַּח לְמֵאנְשָׁא וְעַד בְּעִירָא בְּדִיל דְּתַדְעוּן דִּיפְרִישׁ יְיָ בֵּין מִצְרַיִם וּבֵין יִשְׂרָאֵל:</p>	<p>וְלֹכַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יִחַר־צֶלֶב לְשׁוֹנוֹ לְמֵאִישׁ וְעַד־בְּהֵמָה לְמַעַן תִּדְעוּן אֲשֶׁר יַפְלֶה יְהוָה בֵּין מִצְרַיִם וּבֵין יִשְׂרָאֵל:</p>

4 ויאמר משה כה אמר ה'. צעמדו לפני פרעה נאמרה לו נצואה זו, שהרי משינא מלפניו לא הוסיף ראות פניו:
4 כחצות הלילה. כהחלק הלילה, כחצות כמו פעלות (שופטים יג, כ), צחלות אפס צנו (תהלים קכד, ג), זה פשוטו ליסבזו על אופניו, שאין חלות שם דצר של חצי. ורבותינו דרשו, כמו כחצות הלילה, ואמרו שאמר משה כחצות, דמשמע סמוך לו או לפניו או לאחריו, ולא אמר כחצות, שמא יטעו אנטוניני פרעה ויאמרו, משה צדאי הוא (צרכות ד), אבל הקצ"ה יודע עתיו ורגעיו, אמר כחצות:
5 עד בכור השבי. מה לקו השבויים, כדי שלא יאמרו יראתם תצעה עלצונם, והציאה פורענות על מנרים:
5 מבכור פרעה עד בכור השפחה. כל הפחותים מבכור פרעה וחשוצים מבכור השפחה היו ככלל. ולמה לקו בני השפחות, שאף הם היו משעזדים זהם ושמתים צלרתם:
5 וכל בכור בהמה. לפי שהיו עוזדין לה, וכשהקצ"ה נפרע מן האומה עוזדי כוכבים, נפרע מאלהיה (מכילתא פי"ג):
7 לא יחרץ כלב לשונו. אומר אני שהוא לשון שנון, לא ישנו. וכן לא חרץ לגני ישראל לאיש את לשונו (יהושע י, כא), לא שנו. אן פתחן (שמואל"ז, כד), תשתנו. למורג חרוץ (ישעי"א, טו), שנון. מחשבות חרוץ (משלי כא, ה), אדם חרוץ ושנון. ויד חרוצים פשעיר (שם י, ד), חריפים, סוחרים שנונים:
7 אשר יפלה. יציל:

<p>8 And all these thy servants shall come down unto me, and bow down unto me, saying: Get thee out, and all the people that follow thee; and after that I will go out.' And he went out from Pharaoh in hot anger.</p>	<p>וַיֵּרְדּוּ כָל-עֲבָדֶיךָ אֵלַי וְהִשְׁתַּחֲוּוּ-לִי לֵאמֹר צֵא אֶתָּה וְכָל-הָעָם אֲשֶׁר-בְּרִגְלֶיךָ וְאַחֲרֶיךָ מִמֶּנּוּ מֵעַתָּה בְּחֲרִי-אָף: (ס)</p>	<p>8 וַיֵּרְדּוּ כָל-עֲבָדֶיךָ אֵלַי וְהִשְׁתַּחֲוּוּ-לִי לֵאמֹר צֵא אֶתָּה וְכָל-הָעָם אֲשֶׁר-בְּרִגְלֶיךָ וְאַחֲרֶיךָ מִמֶּנּוּ מֵעַתָּה בְּחֲרִי-אָף: (ס)</p>
<p>9 And the LORD said unto Moses: 'Pharaoh will not hearken unto you; that My wonders may be multiplied in the land of Egypt.'</p>	<p>וַיֹּאמֶר יְיָ לְמֹשֶׁה לֹא יִשְׁמַע אֵלֶיכֶם פֶּרַעַה לְמַעַן רַבּוֹת מוֹפְתֵי בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם:</p>	<p>9 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה לֹא-יִשְׁמַע אֲלֵיכֶם פֶּרַעַה לְמַעַן רַבּוֹת מוֹפְתֵי בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם:</p>
<p>10 And Moses and Aaron did all these wonders before Pharaoh; and the LORD hardened Pharaoh's heart, and he did not let the children of Israel go out of his land.</p>	<p>וּמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עָשׂוּ אֶת-כָּל-הַמּוֹפְתִים הָאֵלֶּה לְפָנָיו פֶּרַעַה וַיַּחֲזֶק יְהוָה אֶת-לֵב פֶּרַעַה וְלֹא-שָׁלַח אֶת-בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם:</p>	<p>10 וּמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עָשׂוּ אֶת-כָּל-הַמּוֹפְתִים הָאֵלֶּה לְפָנָיו פֶּרַעַה וַיַּחֲזֶק יְהוָה אֶת-לֵב פֶּרַעַה וְלֹא-שָׁלַח אֶת-בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם: (ס)</p>
<p>XII And the LORD spoke unto Moses and Aaron in the land of Egypt, saying:</p>	<p>וַיֹּאמֶר יְיָ לְמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לֵאמֹר:</p>	<p>XII וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לֵאמֹר:</p>
<p>2 'This month shall be unto you the beginning of months; it shall be the first month of the year to you.</p>	<p>יְרֵחַ הַחֹדֶשׁ הַזֶּה יִהְיֶה לְכֹחַ הַחֹדֶשׁ הַרִאשׁוֹן הוּא לְכֹחַ הַחֹדֶשׁ הַשָּׁנָה:</p>	<p>2 הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לְכֹחַ הַחֹדֶשׁ הַרִאשׁוֹן הוּא לְכֹחַ הַחֹדֶשׁ הַשָּׁנָה:</p>

8 וירדו כל עבדיך. חלק כבוד למלכות (וצחים קצ.), שהרי צסוף ירד פרעה בעצמו אליו כלילה ואמר קומו קאו מתוך עמי, ולא אמר לו משה מתחלה וירדת אלי והשתחוית לי:

8 אשר ברגליך. ההולכים אחר ענתך והלוכך:

8 ואחרי בן אצא. עם כל העם מארץך:

8 ויצא מעם פרעה. כשגמר דבריו יצא מלפניו:

8 בחר אף. על שאמר לו אל תוסף ראות פני:

9 למען רבות מופתי. מופתי שנים, רבות שלשה, מכת צכורות וקריעת ים סוף ולנער את מצרים:

10 ומשה ואהרן עשו וגו'. כבר כתב לנו זאת בכל המופתים, ולא שנהא כאן אלא בשביל לסמכה לפרשה של אחריה:

1 ויאמר ה' אל משה ואל אהרן. בשביל שאהרן עשה וטרח צמופתים כמשה, חלק לו כבוד זה צמנה ראשונה, שכללו עם משה צצור:

1 בארץ מצרים. חוץ לכרך, או אינו אלא צתוך הכרך, תלמוד לומר כצאתי את העיר וגו', ומה תפלה קלה לא התפלל צתוך הכרך, לפי שהיתה מלאה גילולים, צצור חמור כזה לא כל שכן (מכילתא פסחא פ"א):

2 החדש הזה. הראהו לצנה צחדושה (שמו"ר טו, כח), ואמר לו, כשהירח מתחדש יהיה לך ר"ח. ואין מקרא יוצא מידי פשוטו, על חדש ניסן אמר לו, זה יהיה ראש לסדר מנין החדשים, שיהא אייר קרוי שני, סיון שלישי (מכילתא שם):

2 הזה. נתקשה משה על מולד הלצנה, צאיזו שעור תראה ותייה ראויה לקדש, והראה לו צאצב את הלצנה צרקיע, ואמר לו כזה ראה וקדש. וכינז הראהו, והלא לא היה מדצור עמו אלא ציוס, שנאמר ויהי ציוס דצ"ה' (לעיל ז, כח), ציוס צזתו (ויקרא ז, לח), מן היום אשר ציה ה' וקלחה (צמדצר טו, כג), אלא סמוך לשקיעת החמה נאמרה לו פרשה זו, והראהו עם חשכה:

<p>3 Speak ye unto all the congregation of Israel, saying: In the tenth day of this month they shall take to them every man a lamb, according to their fathers' houses, a lamb for a household;</p>	<p>דַּבְּרוּ אֶל-כָּל-עֵדַת יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר בַּעֲשֹׂר לַחֹדֶשׁ הַזֶּה וַיִּקְחוּ לָהֶם אִישׁ שֹׁהַ לְבֵית-אָבִתָּה שֹׁהַ לְבֵיתָּה:</p> <p>מִלִּילֹו עִם כָּל בְּנֵשֶׁתָּה דִּישְׂרָאֵל לְמִימַר בְּעֶסְרָא לַיְרֵחָא הָדִין וַיִּסְבִּין לַהוֹן גָּבֵר אָמַר לְבֵית אָבִא אָמַרָא לְבֵיתָא:</p>	<p>3</p>
<p>4 and if the household be too little for a lamb, then shall he and his neighbour next unto his house take one according to the number of the souls; according to every man's eating ye shall make your count for the lamb.</p>	<p>וְאִם-יִמְעַט הַבֵּית מִהֵנִית מֹשֶׁה וְלָקַח הוּא וּשְׁכֵנֹו הַקָּרֵב אֶל-בֵּיתוֹ בְּמִכְסֵּת נַפְשֹׁת אִישׁ לִפִּי אֲכָלוֹ תִּכְסֹו עַל-הַשֹּׁהַ:</p> <p>וְאִם זְעִיר בֵּיתָא מִלְּאִתְּמַנְאָה עַל אָמַרָא וַיִּסְבּ הוּא וְשִׁיבִיָּה דְקָרִיב לְבֵיתָהּ בְּמִנִּין נַפְשָׁתָא גָבֵר לְפִי מִיכְלִיהָ תִתְּמִנֹן עַל אָמַרָא:</p>	<p>4</p>
<p>5 Your lamb shall be without blemish, a male of the first year; ye shall take it from the sheep, or from the goats;</p>	<p>שֹׁהַ תָּמִים זָכָר בֶּן-שָׁנָה יִהְיֶה לָכֶם מִן-הַכְּבָשִׁים וּמִן-הָעִזִּים תִּקְחוּ:</p> <p>אָמַר שְׁלִים דְּכֹר בֶּר שְׁתִּיָּה יְהִי לְכוֹן מִן אָמַרָא וּמִן בְּנֵי עִזִּיא תִסְבִּין:</p>	<p>5</p>
<p>6 and ye shall keep it unto the fourteenth day of the same month; and the whole assembly of the congregation of Israel shall kill it at dusk.</p>	<p>וְהָיָה לָכֶם לְמִשְׁמֶרֶת עַד אַרְבַּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַזֶּה וּשְׁחַטְוּ אֹתוֹ כָּל קְהָל עֵדַת-יִשְׂרָאֵל בֵּין הָעֶרְבִים:</p> <p>וְיִהִי לְכוֹן לְמִטְרָא עַד אַרְבַּעַת עֶסְרָא יוֹמָא לַיְרֵחָא הָדִין וַיִּכְסֹון יְתִיָּה כָל קְהָלָא בְּנֵשֶׁתָּה דִּישְׂרָאֵל בֵּין שְׁמֹשָׁא:</p>	<p>6</p>

3 דברו אל כל עדת. וכי אהרן מדבר, והלא כבר נאמר אהה תדבר, אלא חולקין כבוד זה לזה, ואומרים זה לזה למדני, והדבור יולא מבין שניהם כאלו שניהם מדברים (מכילתא פסחא פ"ג):

3 אל כל עדת ישראל וגו' בעשור לחדש. דברו היום זראש חודש, שיקחוהו צעשור לחודש (שם):

3 הזה. פסח מזרים מקחו מצעשור, ולא פסח דורות (פסחים לו):

3 שה לבית אבות. למשפחה אחת, הרי שהיו מרובין יכול שה אחד לכולן, תלמוד לומר שה לבית (מכילתא פ"ג):

4 ואם ימעט הבית מהיות משה. ואם יהיו מועטין מהיות משה אחד, שאין יכולין לאכלו ויצא לידי נותר, ולקח הוא ושכנו וגו', זהו משמעו לפי פשוטו. ועוד יש בו מדרש, ללמד שאחר שנמנו עליו יכולין להתמעט ולמשוך ידיהם הימנו, ולהמנות על שה אחר, אך אם צאו למשוך ידיהם ולהתמעט מהיות משה, יתמעטו צעוד השעה קיים, צהיותו צחיים ולא משנשחט (פסחים פט):

4 במכסת. חשבון, וכן מקסת העקב (ויקרא כז, כג):

4 לפי אכלו. הראוי לאכילה, פרט לחולה וזקן שאינו יכול לאכול כזית (מכילתא פ"ג):

4 תכסו. תתמנון:

5 תמים. צל מוס:

5 בן שנה. כל שנתו קרוי בן שנה, כלומר שנולד בשנה זו:

5 מן הכבשים ומן העזים. או מזה או מזה, שאף עז קרויה שה, שנאמר וְשֶׁה עִזִּים (דברים יד, ד):

6 והיה לכם למשמרת. זה לשון צקור, שטעון צקור ממוס ארבעה ימים קודם שחיטה. ומפני מה הקדים לקחתו לשחיטתו ארבעה ימים מה שלא צוה כן בפסח דורות, היה ר' מתיא בן חרש אומר, הרי הוא אומר וְאֶעֱזֹר עֲלֶיךָ וְאֶרְאֶךָ וְהָיָה עִפְיָךָ עֵת דְּלִים (יחזקאל טז, ח), הגיעה שצוה שגשבעתי לאצרהם שאגאל את בניו, ולא היו צידם מצות להתעסק בהם כדי שיגאלו, שנאמר וְאֶפְסָ עֲלֶיךָ וְעָרְיָה (שם ז), ונתן להם שחי מצות, דם פסח ודם מילה שאלו צהותו הלילה, שנאמר מִתְּצֹקְסָתָא דְּדָמִין (שם ו), בשני דמים, ואומר גַּם אֶת צִדָּם דְּרִיחָךְ שְׁלַחְתִּי אֶסְרִיךָ מִצֹּר אֵין מִיָּס צו (זכריה ט, יא), ושהיו שטופים צאלילים, אמר להם מִשְׁכוּ וְקַחוּ לָכֶם, משכו ידיכם מאלילים וקחו לכם צאן של מצוה:

6 ושחטו אותו וגו'. וכי כולן שוחטין, אלא מכאן ששלוש של אדם כמותו (מכילתא פ"ה קידושין מא):

6 קהל עדת ישראל. קהל ועדה וישראל, מכאן אמרו פסחי צבור נשחטין בשלשה כחות זו אחר זו, נכנסת כת ראשונה ננעלו דלתות העזרה וכו', כדאימא בפסחים (קד):

6 בין הערבים. משש שעות ולמעלה קרוי בין הערבים, שהשמש נוטה לבית מצואו לערוז, ולשון בין הערבים נראה צעיני, אותן שעות שבין עריצת היום לעריצת הלילה, עריצת היום צתחלת שבע שעות מכי ינטו צללי ערב, ועריצת הלילה צתחלת הלילה. ערב לשון נשף וחשך, כמו ערצה קל שמקה (ישעי' כד, יא):

7	And they shall take of the blood, and put it on the two side-posts and on the lintel, upon the houses wherein they shall eat it.	וַיִּסְבּוּ מִן הַדָּם וַיִּתְּנוּ עַל הָרִיזִים סָפִיאַ וְעַל שַׁקְפָא עַל בִּתְיָא דִּיכְלוּן יִתִּיה בְּהוֹן:	וּלְקַחוּ מִן־הַדָּם וַנִּתְּנוּ עַל־שְׁתֵּי הַמְּזוּזוֹת וְעַל־הַמִּשְׁקָף עַל הַבָּתִּים אֲשֶׁר־יֹאכְלוּ אֹתוֹ בָּהֶם:	7
8	And they shall eat the flesh in that night, roast with fire, and unleavened bread; with bitter herbs they shall eat it.	וַיִּכְלוּ יֵת בִּסְרָא בְּלִילִיא הַדִּין טַי נֹר וּפְטִיר עַל מִרְרִין וַיִּכְלוּנִיה:	וְאָכְלוּ אֶת־הַבָּשָׂר בְּלִילָה הַזֶּה צִלִּי־אֵשׁ וּמִצּוֹת עַל־מִרְרִים יֹאכְלוּהוּ:	8
9	Eat not of it raw, nor sodden at all with water, but roast with fire; its head with its legs and with the inwards thereof.	לֹא תִכְלוּן מִנִּיה כֹּד חַי וְאֵף לֹא כֹד בִּשְׁלָא מְבוּשָׁל בְּמִיא אֱלֵהִין טַי נֹר רִישִׁיה עַל כַּרְעוּהִי וְעַל גְּוִיה:	אֶל־תֹּאכְלוּ מִמֶּנּוּ נָא וּבִשָּׁל מְבוּשָׁל בְּמִים כִּי אִם־צִלִּי־אֵשׁ רֹאשׁוֹ עַל־כַּרְעָיו וְעַל־קֶרְבּוֹ:	9
10	And ye shall let nothing of it remain until the morning; but that which remaineth of it until the morning ye shall burn with fire.	וְלֹא תִשָּׂארוּן מִנִּיה עַד צַפְרָא וְדִישָׁתָאר מִנִּיה עַד צַפְרָא בְּנוֹרָא תִּקְדּוּן:	וְלֹא־תוֹתִירוּ מִמֶּנּוּ עַד־בֹּקֶר וְהַנֹּתֵר מִמֶּנּוּ עַד־בֹּקֶר בָּאֵשׁ תִּשְׂרְפוּ:	10
11	And thus shall ye eat it: with your loins girded, your shoes on your feet, and your staff in your hand; and ye shall eat it in haste—it is the LORD's passover.	וְכִדְיִן תִּכְלוּן יִתִּיה חֲרָצִיכוֹן יְהוֹן אֲסִירִין מְסִיכוֹן בְּרִגְלִיכוֹן וְחוֹטְרִיכוֹן בְּיָדְכוֹן וְתִכְלוּן יִתִּיה בִּבְהִילוֹ פֶּסַח הוּא קָדֵם יִי:	וְכָכָה תֹּאכְלוּ אֹתוֹ מִתְּנִיכֶם חֲגָרִים גַּעְלִיכֶם בְּרִגְלֵיכֶם וּמִקְלָכֶם בְּיָדְכֶם וְאָכַלְתֶּם אֹתוֹ בַּחֲפֹזֹן פֶּסַח הוּא לַיהוָה:	11

- 7 ולקחו מן הדם. זו קצלת הדם, יכול זיד, תלמוד לומר אשר צסק:
- 7 המזוזות. הם הזקופות, אחת מכאן לפתח ואחת מכאן:
- 7 המשקוף. הוא העליון, שהדלת שוקף עליו כשסוגרין אותו, ל"ג צלע"ז ולשון שקיפה, חצטה, כמו קול קול נדף (ויקרא כו, לו), טרפא דשקוף. סצורה, משקופי:
- 7 על הבתים אשר יאכלו אותו בהם. ולא על משקוף ומזוזות שצצית התבן וצצית הפקר, שאין דרין צמוכו:
- 8 את הבשר. ולא גידים ועצמות (מכילתא פ"ו):
- 8 על מדרים. כל עשצמר נקרא מרור, וציוס לאכול מרור וזכר לוימררו את חייהם:
- 9 אל תאכלו ממנו נא. שאינו צלוי כל צרכו קורא נא צלשון ערבי:
- 9 ובשל מבושל. כל זה צאזרה לא תאכלו (פסחים מא:):
- 9 במים. מנין לשאר משקין, תלמוד לומר וצשל מצושל מכל מקום (פסחים מא:):
- 9 כי אם צלי אש. למעלה גזר עליו צמאות עשה, וכאן הוסיף עליו לא תעשה, אל תאכלו ממנו כי אם צלי אש:
- 9 ראשו על כרעיו. צולהו כולו כאחד עם ראשו ועם כרעיו ועם קרצו, וצני מעיו נותן לחוכו אחר הדחתן (שם ע"ד). ולשון על כרעיו ועל קרצו, כלשון על צצאקס (שמות ו, כו), כמו צצאאותם כמות שהן, אף זה כמות שהוא, כל צצור משלם:
- 10 והנותר ממנו עד בקר. מה תלמוד לומר עד צקר פעם שניה, ליתן צקר על צקר, שהצקר משמעו משעת הנץ החמה, וצא הכתוב להקדים שאסור צאכילה מעלות השחר, זהו לפי משמעו. ועוד מדרש אחר, למד שאינו נשרף צ"ט אלא ממחרת, וכך תדרשנו, והנותר ממנו צצקר ראשון, עד צקר שני תעמוד ותשרפנו:
- 11 מתניכם חגורים. מוזמנים לדרך:
- 11 בחפזון. לשון צהלה ומהירות, כמו ויהי צוד נקפז ללקח (שמואל א כג, כו), פֶּשֶׁר הַשְּׁלִיכוּ הָרָס צֶפֶס (מלכים ב, טו):
- 11 פסח הוא לה. הקרצן הוא קרוי פסח, על שם הדלוג והפסיחה שהקצ"ה מדלג צחי ישראל מצין צחי מצרים, וקופץ ממצרי למצרי וישראל אמצעי נמלט, ואחש עשו כל עבודותיו לשם שמים (דצר אחר) דרך דלוג וקפיצה, זכר לשמו שקרוי פסח, וגם פסק"א לשון פסיעה:

<p>12 For I will go through the land of Egypt in that night, and will smite all the first-born in the land of Egypt, both man and beast; and against all the gods of Egypt I will execute judgments: I am the LORD.</p>	<p>וְעָבַרְתִּי בָאָרֶץ-מִצְרַיִם בַּלַּיְלָה הַזֶּה וְהָפִיתִי כָל-בְּכוֹר בָּאָרֶץ מִצְרַיִם מֵאָדָם וְעַד-בְּהֵמָה וּבְכָל-אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אֶעֱשֶׂה שְׁפָטִים אֲנִי יְהוָה:</p>	<p>12 ועברתי בארץ-מצרים בלילה הזה והפיתי כל-בכור בארץ מצרים מאדם ועד-בהמה ובכל-אלהי מצרים אעשה שפטים אני יהוה:</p>
<p>13 And the blood shall be to you for a token upon the houses where ye are; and when I see the blood, I will pass over you, and there shall no plague be upon you to destroy you, when I smite the land of Egypt.</p>	<p>וְיָהִי דָמָא לְכוֹן לְאֹת עַל בֵּתְיָא דְאַתּוֹן תִּמְן וְאַחֲזִי יָת דָּמָא וְאַחֲזִי עֲלִיכוֹן וְלֹא יִהְיֶה בְכוֹן מוֹתָא לְחַבְלָא בְּמִקְטְלֵי בָאָרֶץ דְּמִצְרַיִם:</p>	<p>13 והיה הדם לכם לאת על הבתים אשר אתם שם וראיתי את-הדם ופסחתי עליכם ולא-יהיה בכם נגף למשחית בהפתי בארץ מצרים:</p>
<p>14 And this day shall be unto you for a memorial, and ye shall keep it a feast to the LORD; throughout your generations ye shall keep it a feast by an ordinance for ever.</p>	<p>וְיָהִי יוֹמָא הַדִּין לְכוֹן לְדוֹכְרָנָא וְתִיחְגֹּן יִתִּיה חֲגָא קֳדָם יְיָ לְדַרְיִכוֹן קִנָּם עַלְמָא תִּיחְגֻּנִיה:</p>	<p>14 והיה היום הזה לכם לזכרון וחגגתם אתו חג ליהוה לדרכתכם חקת עולם תחגגו:</p>

- 12 ועברתי. כמלך העובר ממקום למקום (מכילתא פ"ז), ובהעברה אחת וברגע אחד כולן לוקין:
- 12 כל בכור בארץ מצרים. אף זכורות אחרים והם צמארים, ומניין אף זכורי מצרים שצמקומות אחרים, תלמוד לומר לְמַעַב מְצָרִים צְלוּרִיקָם (תהלים קלו, י):
- 12 מאדם ועד בהמה. מי שהתחיל בעצירה תחלה ממנו מתחלת הפורענות:
- 12 ובכל אלהי מצרים. של עץ נרקצת, ושל מתכת נמסת ונתכת לארץ:
- 12 אעשה שפטים אני ה'. אני בעצמי, ולא על ידי שליח:
- 13 והיה הדם לכם לאות. לכם לאות ולא לאחרים לאות, מכאן שלא נתנו הדם אלא מצפנים:
- 13 וראיתי את הדם. הכל גלוי לפניו, אלא אמר הקב"ה נותן אני את עיני לראות שאתם עסוקים צמנתי, ופוסח אני עליכם:
- 13 ופסחתי. וחמלתי, ודומה לו פסוח וְהַמְלִיט (ישעיה לא, ה). ואני אומר, כל פסיחה לשון דלוג וקפיצה, ופסחתי, מדלג היה מצתי ישראל לצמי מצרים, שהיו שרוים זה צמוך זה, וכן פָּסַחַם עַל שְׁטֵי הַסְּעִפִּים (מלכים"א יח, כא), וכן כל הפסחים הולכים כקופאים, וכן פסוח והמליט, מדלגו וממלטו מבין המומתים:
- 13 ולא יהיה בכם נגף. אצל הווה הוא צמארים. הרי שהיה מצרי צביתו של ישראל יכול ימלט, תלמוד לומר ולא יהיה בכם נגף, אצל הווה צמארי שצמתיכם. הרי שהיה ישראל צביתו של מצרי שומע אני ילקה כמותו, תלמוד לומר ולא יהיה בכם נגף (מכילתא פ"ז):
- 14 לזכרון. לדורות:
- 14 וחגגתם אותו. יום שהוא לך לזכרון אתה חוגגו (שם), ועדיין לא שמענו אי זה יום הזכרון, תלמוד לומר זְכוֹר אֶת הַיּוֹם הַזֶּה הָאֵשֶׁר יִצְאָתָם, למדנו שיום היציאה הוא יום של זכרון, ואיזה יום יצאו, תלמוד לומר מִמִּצְרַת הַפְּסַח יִצְאוּ (צמדצר לג, ג), הוי אומר יום ט"ו צניסן הוא של יו"ט, שהרי ליל ט"ו אכלו את הפסח ולצקר יצאו (מכילתא פ"ז):
- 14 לדרכתכם וגו'. שומע אני מעוט דורות שנים, תלמוד לומר חקת עולם תחגגו (מכילתא פ"ז):

¹⁵ שבעת ימים. שטיינא של ימים:

¹⁵ שבעת ימים מצות תאכלו. ובמקום אחר הוא אומר ששבת ימים תאכלו מצות (דברים טז, ח), למד על שביעי של פסח שאינו חוצה לאכול מצה, ובלבד שלא יאכל חמץ, מניין אף ששה רשות, תלמוד לומר ששבת ימים. זו מדה בתורה, דבר שהיה בכלל ויאלץ מן הכלל ללמד, לא ללמד על עצמו בלבד יאלץ אלא ללמד על הכלל כלו יאלץ, מה שביעי רשות אף ששה רשות, יכול אף לילה הראשון רשות, תלמוד לומר בערב תאכלו מצות, הכתוב קבעו חוצה (פסחים קכ.).

¹⁵ אך ביום הראשון תשביתו שאור. מערב יום טוב, וקרוי ראשון לפי שהוא לפני השבעה, ומצינו מוקדם קרוי ראשון, כמו הראשון אדם (איוב טו, ז), הלפני אדם נולדת, או אינו אלא ראשון של שבעה, תלמוד לומר לא תשחט על קמץ, לא תשחט הפסח ועדיין חמץ קיים:

¹⁵ הנפש ההוא. כשהיא נפשה ונדעתה, פרט לאנוס (מכילתא פ"ח):

¹⁵ מישראל. שומע אני תכרת מישראל ותלך לה לעם אחר, תלמוד לומר במקום אחר, מלפני, בכל מקום שהוא רשותי:

¹⁶ מקרא קדש. מקרא שם דבר, קרא אותו קדש, לאכילה, ושתייה, וכסות (מכילתא פ"ט):

¹⁶ לא יעשה בהם. אפי' על ידי אחרים:

¹⁶ הוא לבדו. (יכול אף לעוצד גלולים, תלמוד לומר הוא לבדו יעשה לכם, לכם ולא לעוצד גלולים) הוא ולא מכשיריו שאפשר לעשותן מערב יום טוב:

¹⁶ לכל נפש. אפילו לבהמה, יכול אף לנכרים, תלמוד לומר לכם (נ"א אף) (צ"ח כח):

¹⁷ ושמרתם את המצות. שלא יצאו לידי חמוץ, מכאן אמרו, ספח, תלמוד לומר. רבי יאשיה אומר, אל תהי קורא את המצות, אלא את המצות, כדרך שאין מחמיצין את המצות כך אין מחמיצין את המצות, אלא אם באה לידך עשה אותה מיד:

¹⁷ ושמרתם את היום הזה. ממלאכה:

¹⁷ לדרתכם חקת עולם. לפי שלא נאמר דורות וחקת עולם על המלאכה אלא על החגיגה, לכך חזר ושנאו כאן, שלא תאמר, אזהרת כל מלאכה לא יעשה, לא לדורות נאמרה אלא לאותו הדור:

¹⁸ עד יום האחד ועשרים. למה נאמר, והלא כבר נאמר שבעת ימים, לפי שנאמר ימים, לילות מניין, תלמוד לומר עד יום האחד וגו':

- ¹⁹ לא ימצא בבתיכם. מניין לגבולין, תלמוד לומר ככל גבולך. מה תלמוד לומר צבתיכם, מה ביתך צרשותך אף גבולך צרשותך, ילא חמנו של נכרי שהוא אלל ישראל ולא קבל עליו אחריות:
- ¹⁹ כי כל אוכל מחמצת. לענוש כרת על השאור, והלא כבר ענש על החמץ, אלא שלא תאמר, חמץ שראוי לאכילה ענש עליו, שאור שאינו ראוי לאכילה לא יענש עליו, ואם ענש על השאור ולא ענש על החמץ, הייתי אומר, שאור שהוא מחמץ אחרים ענש עליו, חמץ שאינו מחמץ אחרים לא יענש עליו, לכך נאמרו שניהם (מכילתא פ"י):
- ¹⁹ בגר ובאזרח הארץ. לפי שהנס נעשה לישראל, הוצרך לרבות את הגרים:
- ²⁰ מחמצת לא תאכלו. אזהרה על אכילת שאור:
- ²⁰ כל מחמצת. להציא את תערובתו:
- ²⁰ בכל מושבתיכם תאכלו מצות. זה צא ללמד שמהא ראוייה ליאכל ככל מושבתיכם, פרט למעשר שני וחלות תודה (מכילתא פ"י ע"ש) (שאינה ראוייה להאכל ככל מושבות אלא צירושלים):

<p>15</p> <p>Seven days shall ye eat unleavened bread; howbeit the first day ye shall put away leaven out of your houses; for whosoever eateth leavened bread from the first day until the seventh day, that soul shall be cut off from Israel.</p>	<p>שִׁבְעַת יָמִים יֹמִין פֶּטִירָא תִּכְלֹן בָּרֶם בְּיוֹמָא קְדָמָא תִּבְטְלוֹן חֲמִירָא מִבְּתִיכֹן אָרִי כָּל דְּיִיכֹל חֲמִיעַ וְיִשְׁתִּיצִי אִנְשָׁא תְּהוּא מִיִּשְׂרָאֵל מִיּוֹמָא קְדָמָא עַד יוֹמָא שְׁבִיעָא:</p>	<p>15</p> <p>שִׁבְעַת יָמִים מִצֹּת תֹּאכְלוּ אֶדְ בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן תִּשְׁבִּיתוּ שְׂאֹר מִבְּתִיכֶם כִּי כָל-אֲכָל חֲמֵץ וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִיִּשְׂרָאֵל מִיּוֹם הָרִאשׁוֹן עַד-יוֹם הַשְּׁבִיעִי:</p>
<p>16</p> <p>And in the first day there shall be to you a holy convocation, and in the seventh day a holy convocation; no manner of work shall be done in them, save that which every man must eat, that only may be done by you.</p>	<p>וּבְיוֹמָא קְדָמָא מְעָרַע קֳדִישׁ וּבְיוֹמָא שְׁבִיעָא מְעָרַע קֳדִישׁ יְהִי לְכוֹן כָּל עֲבִידָא לֹא יִתְעַבִּיד בְּהוֹן בָּרֶם מֵא דְמִתְאַכִּיל לְכָל נֶפֶשׁ הוּא בְּלַחֲדוּהִי יִתְעַבִּיד לְכוֹן:</p>	<p>16</p> <p>וּבַיּוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרָא-קֹדֶשׁ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִקְרָא-קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל-מְלָאכָה לֹא-יַעֲשֶׂה בָהֶם אִדּ אֲשֶׁר יֹאכֵל לְכָל-נֶפֶשׁ הוּא לְבָדּוּ יַעֲשֶׂה לָכֶם:</p>
<p>17</p> <p>And ye shall observe the feast of unleavened bread; for in this selfsame day have I brought your hosts out of the land of Egypt; therefore shall ye observe this day throughout your generations by an ordinance for ever.</p>	<p>וְתִטְרוּן ית פֶּטִירָא אָרִי בְּכֶרֶן יוֹמָא הַדִּין אִפִּיקִית ית חִילִּיכֹן מֵאֲרַעָא דְּמִצְרַיִם וְתִטְרוּן ית יוֹמָא הַדִּין לְדִרְיֹכֹן קַיָּם עָלַם:</p>	<p>17</p> <p>וּשְׁמַרְתֶּם אֶת-הַמִּצְוֹת כִּי בַעֲצֵם הַיּוֹם הַזֶּה הוֹצֵאתִי אֶת-עַבְדֹתֵיכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וּשְׁמַרְתֶּם אֶת-הַיּוֹם הַזֶּה לְדֹרֹתֵיכֶם חֻקַּת עוֹלָם:</p>
<p>18</p> <p>In the first month, on the fourteenth day of the month at even, ye shall eat unleavened bread, until the one and twentieth day of the month at even.</p>	<p>בְּנִיסָן בְּאַרְבַּעַת עֶסְרָא יוֹמָא לִירְחָא בְּרִמְשָׁא תִּכְלֹן פֶּטִירָא עַד יוֹמָא חַד וְעֶסְרִין לִירְחָא בְּרִמְשָׁא:</p>	<p>18</p> <p>בְּרִאשׁוֹן בְּאַרְבַּעָה עֶשֶׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ בָּעָרֵב תֹּאכְלוּ מִצֹּת עַד יוֹם הָאֶחָד וְעֶשְ�רִים לַחֹדֶשׁ בָּעָרֵב:</p>
<p>19</p> <p>Seven days shall there be no leaven found in your houses; for whosoever eateth that which is leavened, that soul shall be cut off from the congregation of Israel, whether he be a sojourner, or one that is born in the land.</p>	<p>שִׁבְעָא יוֹמִין חֲמִירָא לֹא יִשְׁתַּכַּח בְּבְתִיכֹן אָרִי כָּל דְּיִיכֹל מִחֲמֵעָא וְיִשְׁתִּיצִי אִנְשָׁא תְּהוּא מִכְּנִשְׁתָּא דְּיִשְׂרָאֵל בְּגִיּוֹרֵיָא וּבְנִצְיָבִיא דְּאֲרַעָא:</p>	<p>19</p> <p>שִׁבְעַת יָמִים שְׂאֹר לֹא יִמָּצֵא בְּבְתִיכֶם כִּי כָל-אֲכָל מִחֲמֵצָה וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעֵדֶת יִשְׂרָאֵל בְּגֵר וּבְאֶזְרַח הָאֶרֶץ:</p>
<p>20</p> <p>Ye shall eat nothing leavened; in all your habitations shall ye eat unleavened bread.'</p>	<p>כָּל מִחֲמֵעָא לֹא תִּכְלֹן בְּכָל מוֹתְבְּנִיכֹן תִּכְלֹן פֶּטִירָא:</p>	<p>20</p> <p>כָּל-מִחֲמֵצָה לֹא תֹאכְלוּ בְּכָל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם תֹּאכְלוּ מִצֹּת: (פ)</p>
<p>21</p> <p>Then Moses called for all the elders of Israel, and said unto them: 'Draw out, and take you lambs according to your families, and kill the passover lamb.</p>	<p>וּקְרָא מֹשֶׁה לְכָל סְבִי יִשְׂרָאֵל וַאֲמַר לְהוֹן אֲתַגִּידוּ וְסִבּוּ לְכוֹן מִן בְּנֵי עַנָּא לְזִרְעֵיכֹן וְכִסּוּ פִסְחָא:</p>	<p>חמשי</p> <p>וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לְכָל-זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מִשְׁכוּ וּקְחוּ לָכֶם צֹאן לְמִשְׁפַּחְתֵּיכֶם וְשַׁחֲטוּ הַפֶּסַח:</p>

21 משכו. מי שיש לו צאן ימסוך משלו:
21 וקחו. מי שאין לו יקח מן השוק:
21 למשפחותיכם. שה לצית אצות:

<p>22 And ye shall take a bunch of hyssop, and dip it in the blood that is in the basin, and strike the lintel and the two side-posts with the blood that is in the basin; and none of you shall go out of the door of his house until the morning.</p>	<p>וּלְקַחְתֶּם אֶגְדַּת אֲזֹב וּטְבַלְתֶּם בָּדָם אֲשֶׁר-בַּסֶּף וְהַגְעַתֶּם אֶל-הַמַּשְׁקֹף וְאֶל-שְׁתֵּי הַמְּזוּזֹת מִן-הַדָּם אֲשֶׁר בַּסֶּף וְאַתֶּם לֹא תֵצְאוּ אִישׁ מִפֶּתַח-בֵּיתוֹ עַד-בֹּקֶר:</p>	<p>22 וְלִקְחֹתֶם אֶגְדַּת אֲזֹב וּטְבַלְתֶּם בָּדָם אֲשֶׁר-בַּסֶּף וְהַגְעַתֶּם אֶל-הַמַּשְׁקֹף וְאֶל-שְׁתֵּי הַמְּזוּזֹת מִן-הַדָּם אֲשֶׁר בַּסֶּף וְאַתֶּם לֹא תֵצְאוּ אִישׁ מִפֶּתַח-בֵּיתוֹ עַד-בֹּקֶר:</p>
<p>23 For the LORD will pass through to smite the Egyptians; and when He seeth the blood upon the lintel, and on the two side-posts, the LORD will pass over the door, and will not suffer the destroyer to come in unto your houses to smite you.</p>	<p>וַיַּהֲרֹג יְיָ לַמִּמָּחֵי יֵת מִצְרָאִי וַיַּחֲזִי יֵת דָּמָא עַל שַׁקָּא וְעַל תְּרִין סְפִיָּא וַיַּיְחֹס יְיָ עַל תַּרְעָא וְלֹא יִשְׁבּוּק מִחֻבְלָא לְמִיעַל לְבִיתֵיכֹן לַמִּמָּחֵי:</p>	<p>23 וְעַבְרַיִם יִהְיֶה לְנֹגֶף אֶת-מִצְרָיִם וְרָאָה אֶת-הַדָּם עַל-הַמַּשְׁקֹף וְעַל שְׁתֵּי הַמְּזוּזֹת וּפָסַח יְהוָה עַל-הַפֶּתַח וְלֹא יֵתֵן הַמַּשְׁחִית לָבָא אֶל-בְּתִיכֶם לְנֹגֶף:</p>
<p>24 And ye shall observe this thing for an ordinance to thee and to thy sons for ever.</p>	<p>וְתִשְׁרֹנוּ יֵת פְּתִילָא קָדִין לְקִים לָךְ וּלְבָנֶיךָ עַד עֲלָמָא:</p>	<p>24 וְשָׁמַרְתֶּם אֶת-הַדָּבָר הַזֶּה לְחֻק־לָךְ וּלְבְנֶיךָ עַד-עוֹלָם:</p>
<p>25 And it shall come to pass, when ye be come to the land which the LORD will give you, according as He hath promised, that ye shall keep this service.</p>	<p>וַיְהִי אֲרִי תִיעֲלוֹן לְאַרְעָא דִּיתֵינוּ יְיָ לְכוֹן כְּמָא דְמַלְיִל וְתִשְׁרֹנוּ יֵת פּוֹלְחָנָא קָדִין:</p>	<p>25 וְהָיָה כִּי-תָבֹאוּ אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר יֵתֵן יְהוָה לָכֶם כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר וְשָׁמַרְתֶּם אֶת-הָעֲבֹדָה הַזֹּאת:</p>
<p>26 And it shall come to pass, when your children shall say unto you: What mean ye by this service?</p>	<p>וַיְהִי אֲרִי יִימְרוּן לְכוֹן בְּנֵיכֹן מָא פּוֹלְחָנָא קָדִין לְכוֹן:</p>	<p>26 וְהָיָה כִּי-יֹאמְרוּ אֲלֵיכֶם בְּנֵיכֶם מָה הָעֲבֹדָה הַזֹּאת לָכֶם:</p>
<p>27 that ye shall say: It is the sacrifice of the LORD's passover, for that He passed over the houses of the children of Israel in Egypt, when He smote the Egyptians, and delivered our houses.' And the people bowed the head and worshipped.</p>	<p>וְתִימְרוּן דִּיבַח חֵיס הוּא קָדָם יְיָ דָּחַס עַל בֵּיתִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם כִּד מָחָא יֵת מִצְרָאִי וַיֵּת בְּתִנָּא שִׁיזִיב וּכְרַע עֻמָּא וּסְגִידוּ:</p>	<p>27 וְאָמַרְתֶּם זִבְח־פֶּסַח הוּא לִיְהוָה אֲשֶׁר פָּסַח עַל-בֵּיתִי בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם בְּנוֹגְפוֹ אֶת-מִצְרַיִם וְאֶת-בְּתִינוּ הַצֵּיל וַיִּקַּד הָעָם וַיִּשְׁתַּחֲווּ:</p>

22 אֲזֹב. מִין יִרְק שִׁישׁ לוֹ גִּזְעוּלִין:
 22 אֶגְדַּת אֲזֹב. ג' קִלְחִין קְרוּיִין אֲגוּדָה:
 22 אֲשֶׁר בַּסֶּף. זְכָלִי, כְּמוֹ סִפּוֹת כֶּסֶף:
 22 מִן הַדָּם אֲשֶׁר בַּסֶּף. לְמַעַן חֲזוֹר וּשְׁנֹאוֹ, שְׁלֹא תֵאֵמַר טְבִילָה אַחַת לְשָׁלֹשׁ הַמַּתָּנוֹת, לִכְךָ נֵאֵמַר עוֹד אֲשֶׁר בַּסֶּף, שֶׁהָיָה כָּל נִתְּנָה וְנִתְּנָה מִן הַדָּם אֲשֶׁר בַּסֶּף, עַל כָּל הַגְעָה טְבִילָה:
 22 וְאַתֶּם לֹא תֵצְאוּ וּגְר'. מַגִּיד, שֶׁמֵּאֲחֵר שְׁנֵתָנָה רְשׁוּת לַמַּשְׁחִית לְחַבֵּל, אֵינוֹ מִזְחִין צִין זָדִיק לְרָשָׁע, וְלִילָה רְשׁוּת לְמַחֲזִלִּים הֵיא, שֶׁנֵּאֵמַר זֹאת מִתְּמַשׁ כָּל חֵיתוֹ יַעַר (תְּהִלִּים קד, כ):
 23 וּפָסַח. וְחַמְלָה וִי' לְדִלְגָּה:
 23 וְלֹא יֵתֵן הַמַּשְׁחִית. וְלֹא יֵתֵן לוֹ יְכוּלָת לְזַא, כְּמוֹ וְלֹא יִתְּנוּ לְאֱלֹהִים לְהַרְעֵ עַמִּי (זְרָאֲשִׁית לֹא, ז):
 25 וְהָיָה כִּי תָבֹאוּ. תְּלָה הַכְּתוּב מִלֵּוּ זֹאת צִיָּאֵת לְאַרְץ, וְלֹא נִחְיִיצוּ צִמְדָּר אֲלֵא פִסְחָא אַחַד שְׁעִי שְׁנֵתָנָה עַל פִּי הַדְּבָר:
 25 כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר. וְהֵיכֵן דְּבַר, וְהַצֵּאֵת אֶתְקַם לָךְ וְגו' (שְׁמוֹת ו, ח):
 27 וַיִּקַּד הָעָם. עַל צִשׁוֹרֵת הַגְּאֻלָּה, וְצִיָּאֵת הָאָרֶץ, וְצִשׁוֹרֵת הַנִּנִּים שִׁהִיוּ לָהֶם:

28 And the children of Israel went and did so; as the LORD had commanded Moses and Aaron, so did they.	וַיֵּלְכוּ וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל כַּמָּא דְּפַקִּיד יְיָ יְת מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כִּן עָשׂוּ:	28 וַיֵּלְכוּ וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כִּן עָשׂוּ: (ס)
29 And it came to pass at midnight, that the LORD smote all the firstborn in the land of Egypt, from the first-born of Pharaoh that sat on his throne unto the first-born of the captive that was in the dungeon; and all the first-born of cattle.	וַהֲנִיחָהּ בַּפְּלִגּוֹת לַיְלִיָּא נִיִּי קָטַל כָּל בּוֹכְרָא בְּאַרְעָא דְּמִצְרַיִם מִבּוֹכְרָא דְּפַרְעֹה דַּעֲתִיד לְמַתָּב עַל בּוֹרְסֵי מַלְכוּתִיהָ עַד בּוֹכְרָא דְּשִׁבְיָא דְּבֵית אַסִּירֵי וְכָל בּוֹכְרָא דְּבַעֲרָא:	שִׁי וַיְהִי ׀ בַּחֲצֵי הַלַּיְלָה וַיַּהֲנֶה הָהָּ כָּל־בְּכוֹרֹ בְּאַרְצָן מִצְרַיִם מִבְּכוֹר פַּרְעֹה הַיֹּשֵׁב עַל־כִּסְאוֹ עַד בְּכוֹר הַשִּׁבְי אֲשֶׁר בְּבֵית הַבּוֹר וְכָל בְּכוֹר בְּהֶמְתָּה:
30 And Pharaoh rose up in the night, he, and all his servants, and all the Egyptians; and there was a great cry in Egypt; for there was not a house where there was not one dead.	וַיָּקָם פַּרְעֹה לַיְלָה הוּא וְכָל־עַבְדָּיו וְכָל־מִצְרַיִם וַתְּהִי צַעֲקָה גְדֹלָה בְּמִצְרַיִם כִּי־אֵין בֵּית אֲשֶׁר אֵין־שָׁם מֵת:	30 וַיָּקָם פַּרְעֹה לַיְלָה הוּא וְכָל־עַבְדָּיו וְכָל־מִצְרַיִם וַתְּהִי צַעֲקָה גְדֹלָה בְּמִצְרַיִם כִּי־אֵין בֵּית אֲשֶׁר אֵין־שָׁם מֵת:
31 And he called for Moses and Aaron by night and said: 'Rise up, get you forth from among my people, both ye and the children of Israel; and go, serve the LORD, as ye have said.	וַיִּקְרָא לְמֹשֶׁה וְלֹאֲהֲרֹן לַיְלָה וַיֹּאמֶר קוּמוּ צֵאוּ מִתּוֹךְ עַמִּי גַם־אַתֶּם גַּם־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֵּלְכוּ עִבְדוּ אֶת־יְהוָה כְּדַבְּרֵכֶם:	31 וַיִּקְרָא לְמֹשֶׁה וְלֹאֲהֲרֹן לַיְלָה וַיֹּאמֶר קוּמוּ צֵאוּ מִתּוֹךְ עַמִּי גַם־אַתֶּם גַּם־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֵּלְכוּ עִבְדוּ אֶת־יְהוָה כְּדַבְּרֵכֶם:

- 28 וילכו ויעשו בני ישראל. וכי כבר עשו, והלא מראש חודש נאמר להם, אלא מכיון שקצלו עליהם, מעלה עליהם הכתוב כאלו עשו (מכילתא פי"ז):
- 28 וילכו ויעשו. אף ההליכה מנה הכתוב, ליתן שכר להליכה ושכר לעשייה:
- 28 כאשר צוה ה' את משה ואהרן. להגיד שצחן של ישראל שלא הפילו דבר מכל מצוות משה ואהרן, ומהו כן עשו, אף משה ואהרן כן עשו:
- 29 וד'. כל מקום שנאמר וה', הוא וצית דינו, שהיו"ו לשון תוספת הוא, כמו פלוני ופלוני:
- 29 הכה כל בכור. אף של אומה אחרת והוא צמרים:
- 29 מבכור פרעה. אף פרעה בכור היה ונשתייר מן הבכורים, ועליו הוא אומר צַעֲזֹר זֹאת הַעֲמָדָתְיךָ (שמות ט, טז):
- 29 עד בכור השבי. שהיו שמחין לאידם של ישראל, ועוד שלא יאמרו יראתנו הביאה הפורענות זו. ובכור השפחה צלל היה, שהרי מנה מן החשוב שצכלן עד הפחות, ובכור השפחה חשוב מצבור השבי:
- 30 ויקם פרעה. ממתו:
- 30 לילה. ולא כדרך המלכים ששש שעות ציוס:
- 30 הוא. תחלה, ואחר כך עבדיו, מלמד שהיה הוא מחזור על צתי עבדיו ומעמידן:
- 30 כי אין בית אשר אין שם מת. יש שם בכור, מת, אין שם בכור, גדול שצצית קרוי בכור, שנאמר אף אֶנִי צִכּוֹר אֶתְגִּהּוּ (תהלים פט, כח). דבר אחר, מנריות מזנות תחת צעליהן ויולדות מרווקים פנויים, והיו להם זכורות הרבה, פעמים הם חמשה לאשה אחת, כל אחד בכור לאציו:
- 31 ויקרא למשה ולאהרן לילה. מגיד שהיה מחזור על פתחי העיר ולועק, היכן משה שרוי, היכן אהרן שרוי:
- 31 גם אחם. הגזרים:
- 31 גם בני ישראל. הטף:
- 31 ולכו עבדו וגו' בדברכם. הכל כמו שאמרתם, ולא כמו שאמרתי אני, בטל לא אשלח, בטל מי ומי ההולכים, בטל רק לאנכם ובקרכם ילג:

32	Take both your flocks and your herds, as ye have said, and be gone; and bless me also.'	גַּם־צֹאנְכֶם גַּם־בָּקָרְכֶם קַחוּ כֹחֵי פֶאֶשֶׁר דְּבַרְתֶּם וּלְכוּ וּבִרְכַתֶּם גַּם־אֹתִי:	אֶף עֲנֹכֹן אֶף תּוֹרִיכוֹן דְּבִרוּ כְּמֵא דְמַלִּילְתוּן וְאִיזִילוּ וְצִלוּ אֶף עָלַי:
33	And the Egyptians were urgent upon the people, to send them out of the land in haste; for they said: 'We are all dead men.'	וַתַּחְזֹק מִצְרַיִם עַל־הָעָם לְמַהֵר לְשַׁלְּחָם מִן־הָאָרֶץ כִּי אָמְרוּ כָלָנוּ מֵתִים:	וַתְּקִיפוּ מִצְרָאִי עַל עַמָּא לְאוֹחָאָה לְשַׁלְּחוֹתְהוֹן מִן אֶרֶעָא אַרִי אָמְרוּ כּוֹלָנָא מֵי־תִין:
34	And the people took their dough before it was leavened, their kneading-troughs being bound up in their clothes upon their shoulders.	וַיִּשָּׂא הָעָם אֶת־בֹּצֵקוֹ טָרֵם יַחְמֹץ מִשְׁאֲרֵתָם צָרְרָת בְּשִׁמְלֵתָם עַל־שִׁכְמָם:	וַנִּטֵּל עַמָּא יֵת לִישְׁהוֹן עַד לֹא חֲמַע מוֹתֵר אֲצוֹתְהוֹן צָרִיר בְּלִבוֹשֵׁיהוֹן עַל כַּתְפֵיהוֹן:
35	And the children of Israel did according to the word of Moses; and they asked of the Egyptians jewels of silver, and jewels of gold, and raiment.	וּבְנֵי־יִשְׂרָאֵל עָשׂוּ כַדְבָר מֹשֶׁה וַיִּשְׁאַלּוּ מִמִּצְרַיִם כְּלֵי־כֶסֶף וְכָלִי זָהָב וּשְׂמֹלֹת:	וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל עָבְדוּ כַּפְתִּגְמָא דְּמֹשֶׁה וַיִּשְׁאַלּוּ מִמִּצְרַיִם מְנִין דְּכֶסֶף וּמֵאֲנִין דְּזָהָב וּלְבוּשִׁין:
36	And the LORD gave the people favour in the sight of the Egyptians, so that they let them have what they asked. And they despoiled the Egyptians.	וַיְהִי־נָתַן אֶת־חֶן הָעָם בְּעֵינֵי מִצְרַיִם וַיִּשְׁאַלּוּם וַיִּנְצְלוּ אֶת־מִצְרַיִם: (פ)	וַיִּי יְהִיב יֵת עַמָּא לְרַחֲמִין בְּעֵינֵי מִצְרָאִי וַאֲשְׁאִילוּנֹן וְרוֹקִינוּ יֵת מִצְרַיִם:
37	And the children of Israel journeyed from Rameses to Succoth, about six hundred thousand men on foot, beside children.	וַיִּסְעוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל מִרַעְמֶסֶס סֻכּוֹתָה כֶּשֶׁשׁ־מֵאוֹת אֶלֶף רִגְלֵי הַגְּבָרִים לְבַד מִטָּף:	וַנִּטְלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מִרַעְמֶסֶס לְסֻכּוֹת כְּשִׁית מֵאָה אֶלְפִין גּוֹבְרָא רִגְלָאָה בְּרַ מִטְפָּלָא:
38	And a mixed multitude went up also with them; and flocks, and herds, even very much cattle.	וְגַם־עָרֶב רַב עָלָה אִתָּם וְצֹאן וּבָקָר מְקֻנָּה כְּבֹד מְאֹד:	וְאֶף נּוֹבְרָאִין סִגִּיאִין סְלִיקוּ עִמָּהוֹן וְעֵנָא וְתוֹרֵי בְעִירָא סִגִּי לַחֲדָא:

32 גם צאנכם גם בקרכם קחו. מהו כאשר דברתם, גם אֵתָה תִּפְּנוּ צִדְדֵינוּ וְצָחִים וְעֵלוֹת (שמות י, כה):

32 וברכתם גם אותי. התפללו עלי שלא אמות, שאני זכור (מכילתא פ"ג):

33 כלנו מתים. אמרו, לא כגזרת משה הוא, שהרי אמר ומת כל זכור, וכאן אף הפשוטים מתים, ה' או י' צבית אחד (שם):

34 טרם יחמץ. המצריים לא הניחו להם לשהות כדי חימוץ:

34 משארתם. שירי מזה ומרור (שם):

34 על שכמם. אע"פ שזהו המצב הולכי עמהם, מחצבים היו את המצות (שם):

35 כדבר משה. שאמר להם צמארים, וַיִּשְׁאַלּוּ אִישׁ מֵאֵת רָעָהוּ (שמות יא, ז):

35 ושמלת. אף הן היו חשוצות להם מן הכסף ומן הזהב, והמאחר צפסוק חשוצ (מכילתא שם):

36 וישאלום. אף מה שלא היו שואלים מהם היו נותנים להם, אתה אומר אחד טול שנים ולך:

36 וינצלו. ורוקינו:

37 מרעמסס סכתה. ק"ך מיל היו, וצאו שם לפי שעה, שנאמר וַאֲשָׁא אֶתְכֶם עַל פְּנֵי נְעָרִים (שמות יט, ד):

37 הגברים: מן עשרים שנה ומעלה:

38 ערב רב. תערובות אומות של גרים:

<p>39 And they baked unleavened cakes of the dough which they brought forth out of Egypt, for it was not leavened; because they were thrust out of Egypt, and could not tarry, neither had they prepared for themselves any victual.</p>	<p>וַיֹּאֲפוּ אֶת־הַבֶּצֶק אֲשֶׁר הוֹצִיאוּ מִמִּצְרַיִם עִגְתַּת מִצּוֹת כִּי לֹא חֲמֵץ כִּי־גִרְשׁוֹ מִמִּצְרַיִם וְלֹא יָכִילוּ לְהִתְמַהֵּמֶה וְגַם־צָדָה לֹא־עָשׂוּ לָהֶם:</p>	<p>39 וַיֹּאֲפוּ אֶת־הַבֶּצֶק אֲשֶׁר הוֹצִיאוּ מִמִּצְרַיִם עִגְתַּת מִצּוֹת כִּי לֹא חֲמֵץ כִּי־גִרְשׁוֹ מִמִּצְרַיִם וְלֹא יָכִילוּ לְהִתְמַהֵּמֶה וְגַם־צָדָה לֹא־עָשׂוּ לָהֶם:</p>
<p>40 Now the time that the children of Israel dwelt in Egypt was four hundred and thirty years.</p>	<p>וּמוֹתַב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דִּיתִיבוּ בְּמִצְרַיִם אַרְבַּע מֵאָה וּתְלָתִין שָׁנִין:</p>	<p>40 וּמוֹשֵׁב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָשְׁבוּ בְּמִצְרַיִם שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה:</p>
<p>41 And it came to pass at the end of four hundred and thirty years, even the selfsame day it came to pass, that all the host of the LORD went out from the land of Egypt.</p>	<p>וַהֲיָה מִסּוֹף אַרְבַּע מֵאָה וּתְלָתִין שָׁנִין וַהֲיָה בְּכָרֶן יוֹמָא הַדִּין נִפְקוּ כָּל חֵילֵי דִי מִאֲרֵעָא דְּמִצְרַיִם:</p>	<p>41 וַיְהִי מִקֵּץ שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה וַיְהִי בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה יֵצְאוּ כָּל־צְבָאוֹת יְהוָה מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם:</p>
<p>42 It was a night of watching unto the LORD for bringing them out from the land of Egypt; this same night is a night of watching unto the LORD for all the children of Israel throughout their generations.</p>	<p>לֵילִי נִטִּיר הוּא קָדָם יִי לְאַפְקוּתָהוֹן מִאֲרֵעָא דְּמִצְרַיִם הוּא לֵילֵיָא הַדִּין קָדָם יִי נִטִּיר לְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְדִרְיָהוֹן:</p>	<p>42 לֵיל שְׁמֵרִים הוּא לַיהוָה לְהוֹצִיאָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם הוּא־הַלֵּילָה הַזֶּה לַיהוָה שְׁמֵרִים לְכָל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְדֹרֹתָם: (פ)</p>
<p>43 And the LORD said unto Moses and Aaron: 'This is the ordinance of the passover: there shall no alien eat thereof;</p>	<p>וַיֹּאמֶר יִי לְמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן דָּא גִזִּירַת פֶּסַחָא כָּל בֶּר יִשְׂרָאֵל דִּישְׁתַּמֵּד לֹא יִיכּוֹל בֵּיתָ:</p>	<p>43 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן זֹאת חֻקַּת הַפֶּסַח כָּל־בֶּן־נָכָר לֹא־יֹאכַל בּוֹ:</p>

- 39 עגות מצות. חררה של מנה. צק שלא החמיץ קרוי מנה:
- 39 וגם צדה לא עשו להם. לדרך. מגיד שצחן של ישראל, שלא אמרו האיך נא למדצר צל נדה, אלא האמינו והלכו (מכילתא פי"ד), הוא שמפורש בקצלה וְנִקְרָא לָךְ חֶסֶד גְּעוּרֵיךְ אֲהַבְתָּ כְּלוּלָתֵיךְ לְכַסֵּף אֲחֵרֵיךְ צִמְדָּךְ צִקָּךְ לֹא זְרוּעָה (ירמיה ב, ב), ומה שזכר מפורש אחריו קדש יִשְׂרָאֵל לְה' וגו':
- 40 אשר ישבו במצרים. אחר שאר הישיבות שישצו גרים בארץ לא להם:
- 40 שלשים שנה וארבע מאות שנה. צין הכל, משנולד יצחק עד עכשיו היו ארבע מאות שנה, משהיה לו זרע לאברהם נתקיים כי גר יהיה זרעך, ושלשים שנה היו משנזרה גזירת צין הצתרים עד שנולד יצחק. ואי אפשר לומר בארץ מצרים לצדה, שהייתה קהת מן הצאצאים עם יעקב היה, לא וחשוב כל שנותיו וכל שנות עמרם בנו ושמונים של משה, לא תמצאם כל כך, ועל כרחק הרבה שנים היו לקהת עד שלא ירד למצרים, והרבה משנות עמרם נכלעים בשנות קהת, והרבה משמונים של משה נכלעים בשנות עמרם, הרי שלא תמצא ארבע מאות לצאת מצרים, והזקקת לומר על כרחק שאר הישיבות נקראו גרות, אפילו בחצרון, כענין שנאמר אֲשֶׁר אָרַם שָׁם אֲבִירָהּ וְיִצְחָק (צדאשית לה, כז), ואומר אֵת אֲרָץ מִגְרִיָּהּ אֲשֶׁר גָּרוּ צֶה (שמות ו, ד), לפיכך אתה צריך לומר כי גר יהיה זרעך, משהיה לו זרע, וכשתמנה ארבע מאות שנה משנולד יצחק, תמצא מציאתן למצרים עד יציאתן ר"י שנה, וזה אחד מן הדברים ששינו לתלמי המלך:
- 41 ויהי מקץ שלשים שנה וגו' ויהי בעצם היום הזה. מגיד, שכיון שהגיע הקץ, לא עכצן המקום כהרף עין, בט"ו צניסן צאו מלאכי השרת אלל אברהם לצדו, בט"ו צניסן נולד יצחק, ובט"ו צניסן נגזרה גזירת צין הצתרים (מכילתא פי"ד):
- 42 ליל שמרים. שהיה הקציה שומר ומנפה לו לקיים הצטחתו להוציאם מארץ מצרים:
- 42 הוא הלילה הזה לה'. הוא הלילה שאמר לאברהם צלילה הוא אני גואל את צניך:
- 42 שמרים לכל בני ישראל לדורם. מְשָׁמֵר וצא מן המזיקין, כענין שנאמר וְלֹא יִתֵּן הַמַּשְׁחִית וגו':
- 43 זאת חקת הפסח. צי"ד צניסן נאמרה להם פרשה זו:
- 43 כל בן נכר. שנתנכרו מעשיו לאציו שצממים (פסחים לו.), ואחד נכרי ואחד ישראל מומר במשמע (מכילתא פי"ו):

44	but every man's servant that is bought for money, when thou hast circumcised him, then shall he eat thereof.	44	וְכָל-עֶבֶד אִישׁ מִקְנֵת-כֶּסֶף וּמִלְתָּה אֹתוֹ אֹז יֹאכַל בּוֹ:	וְכָל עֶבֶד גִּבֹּר זָבִין כֶּסֶפָא וְתַגְזֹר יִתִּיה בְּכִין יִיכֹל בֵּיהּ:
45	A sojourner and a hired servant shall not eat thereof.	45	תוֹשֵׁב וְשָׂכִיר לֹא-יֹאכַל בּוֹ:	תוֹתְבָא וְאִזְרָא לֹא יִיכֹל בֵּיהּ:
46	In one house shall it be eaten; thou shalt not carry forth aught of the flesh abroad out of the house; neither shall ye break a bone thereof.	46	בְּבֵית אֶחָד יֹאכַל לֹא-תוֹצִיא מִן-הַבַּיִת מִן-הַבָּשָׂר חוּצָה וְעַצֹם לֹא תִשְׁבְּרוּ-בּוֹ:	בְּחִבּוּרָא חֲדָא יִתְאָכִיל לֹא תַפְקִין מִן בֵּיתָא מִן בָּשָׂרָא לְבָרָא וְגִרָמָא לֹא תִתְבְּרוּן בֵּיהּ:
47	All the congregation of Israel shall keep it.	47	כָּל-עֵדַת יִשְׂרָאֵל יַעֲשׂוּ אֹתוֹ:	כָּל כְּנֻשְׁתָּא דִּישְׂרָאֵל יַעֲבִדוּן יִתִּיה:
48	And when a stranger shall sojourn with thee, and will keep the passover to the LORD, let all his males be circumcised, and then let him come near and keep it; and he shall be as one that is born in the land; but no uncircumcised person shall eat thereof.	48	וְכִי-יִגְוֹר אִתְּךָ גֵר וְעָשָׂה פֶסַח לַיהוָה הַמּוֹל לֹז כָּל-זָכָר וְאֹז יִקְרַב לַעֲשׂוֹתוֹ וְהָיָה כְּאֶזְרַח הָאָרֶץ וְכָל-עֶרְל לֹא-יֹאכַל בּוֹ:	וְאִרִי וְתַגְיִיר עִמְכוּן גִּיּוּרָא וְיַעֲבִיד פֶּסַחָא קֳדָם ייִ מְגִזֹר לִיה כָּל דְּכּוּרָא וּבְכֵן יִקְרַב לְמַעֲבְדִיהּ וְיִהְי כְּנִצְיָבִי אֶרְעָא וְכָל עֶרְלָא לֹא יִיכֹל בֵּיהּ:
49	One law shall be to him that is homeborn, and unto the stranger that sojourneth among you.	49	תּוֹרָה אַחַת יִהְיֶה לְאֶזְרַח וּלְגֵר הַגֵּר בְּתוֹכְכֶם:	אִזְרִיתָא חֲדָא תִהְי לִצְיָבִיא וּלְגִיזְרִיא דִּיתְגִּירִין בִּינִיכוּן:
50	Thus did all the children of Israel; as the LORD commanded Moses and Aaron, so did they.	50	וַיַּעֲשׂוּ כָל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּצִוָּה יְהוָה אֶת-מֹשֶׁה וְאֶת-אַהֲרֹן כֵּן עָשׂוּ: (ס)	וַעֲבָדוּ כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּמָא דְּפִקִּיד ייִ יְת מֹשֶׁה וְיְת אַהֲרֹן כֵּן עָבָדוּ:

44 ומלטה אותו אז יאכל בו. רבו, מגיד שמילת עצדיו מעכבתו מלאכול צפסח (יצמות ע:), דצרי רצי יהושע. רצי אליעזר אומר, אין מילת עצדיו מעכבתו מלאכול צפסח, א"כ מה תלמוד לומר אז יאכל בו, העבד:

45 תושב. זה גר תושב:

45 ושכיר. זה הנכרי, ומה תלמוד לומר, והלא ערלים הם ונאמר וְכָל עֶרְל לֹא יֹאכַל בּוֹ, אלא כגון ערבי מהול וגעוני מהול והוא מושב או שכיר:

46 בבית אחד יאכל. צחצורה אחת, שלא יעשו הנמנין עליו שתי חצורות ויחלקוהו, אחת אומר צחצורה אחת או אינו אלא צבית אחד כמשמעו, וללמד שאם התחילו והיו אוכלים צחצר וירדו גשמים שלא יכנסו לצבית, תלמוד לומר על הצבים אשר יאכלו אותו זהם, מכאן שהאוכל, אוכל בשני מקומות (מכילתא פט"ו):

46 לא תוציא מן הבית. מן הצחצורה:

46 ועצם לא תשברו בו. הראוי לאכילה, כגון שיש עליו כזית צשר יש בו משום שצירת עצם, אין עליו כזית צשר או מות, אין בו משום שצירת עצם:

47 כל עדת ישראל יעשו אותו. למה נאמר, לפי שהוא אומר צפסח מצרים שה לצבית אצות, שנמנו עליו למשפחות, יכול אף פסח דורות כן, תלמוד לומר כל עדת ישראל יעשו אותו:

48 ועשה פסח. יכול כל המהגייר יעשה פסח מיד, תלמוד לומר והיה כאזרח הארץ, מה אזרח צארצעה עשר אף גר צארצעה עשר:

48 וכל ערל לא יאכל בו. להציא את שמתו אחיו מחמת מילה, שאינו מומר לערלות ואינו נלמד מכן נכר לא יאכל בו:

49 תורה אחת וגו'. להשוות גר לאזרח אף לשאר מצות שצחצורה (מכילתא שם):

51 And it came to pass the selfsame day that the LORD did bring the children of Israel out of the land of Egypt by their hosts.	וַיְהִי בַּיּוֹם הַהוּא הוֹצִיא אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם עַל־חֵילֵיהֶן:	51 וַיְהִי בַּעֲצָם הַיּוֹם הַזֶּה הוֹצִיא יְהוָה אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַל־צְבָאתָם: (פ)
XIII And the LORD spoke unto Moses, saying:	וַיֹּמַר לְמֹשֶׁה לְאֹמֶר:	סזעי וַיִּדְבֹר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לְאֹמֶר:
2 'Sanctify unto Me all the first-born, whatsoever opens the womb among the children of Israel, both of man and of beast, it is Mine.'	אֶקְדִּישׁ קִדְמִי כָל בּוֹכֵר פֶּתַח כָּל וּלְדָא בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאִנְשָׁא וּבְבְעִירָא דִּילִי הוּא:	2 קִדְש־לִי כָל־בְּכוֹר פֶּטֶר כָּל־רֶחֶם בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאָדָם וּבְבִהֵמָה לִי הוּא:
3 And Moses said unto the people: 'Remember this day, in which ye came out from Egypt, out of the house of bondage; for by strength of hand the LORD brought you out from this place; there shall no leavened bread be eaten.	וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לָעָם הוּא דְּכִירִין יַת יוֹמָא הַדִּין דְּנִפְקִיתוּן מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדוּתָא אֲרִי בְתַקּוּף יָד אֶפִיק יְיָ יִתְכוֹן מִכָּא וְלֹא יִתְאַכֵּיל חֲמִיע:	3 וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־הָעָם זְכוֹר אֶת־הַיּוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר יָצָאתֶם מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים כִּי בְּתַזְק יָד הוֹצִיא יְהוָה אֶתְכֶם מִזֶּה וְלֹא יֹאכַל חֲמֵץ:
4 This day ye go forth in the month Abib.	יוֹמָא דִּין אַתּוֹן נִפְקִין בִּירְחָא דְאַבִּיבָא:	4 הַיּוֹם אַתֶּם יֹצְאִים בְּחֹדֶשׁ הָאָבִיב:
5 And it shall be when the LORD shall bring thee into the land of the Canaanite, and the Hittite, and the Amorite, and the Hivite, and the Jebusite, which He swore unto thy fathers to give thee, a land flowing with milk and honey, that thou shalt keep this service in this month.	וַיְהִי אֲרִי יַעֲלִנְךָ יְיָ לְאֶרֶע כְּנַעֲנָא וְחִתָּא וְאַמּוֹרָאִי וְחִוִּי וְיִבּוֹסָאִי דְקִנִּים לְאַבְהָתְךָ לְמַתָּן לְךָ אֶרֶע עֲבָדָא חֵלֶב וּדְבַשׁ וְתַפְלַח יַת פּוֹלְחָנָא הָדָא בִּירְחָא הַדִּין:	5 וְהָיָה כִּי־יָבִיֹאֲךָ יְהוָה אֶל־אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי וְהַחִתִּי וְהָאֲמֹרִי וְהַחִוִּי וְהַיְבוּסִי אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְתִּיךָ לָתֶת לְךָ אֶרֶץ זָבַת חֵלֶב וּדְבַשׁ וְעָבַדְתָּ אֶת־הָעֲבֹדָה הַזֹּאת בְּחֹדֶשׁ הַזֶּה:
6 Seven days thou shalt eat unleavened bread, and in the seventh day shall be a feast to the LORD.	שִׁבְעָא יוֹמִין תִּיכּוֹל פִּטִּירָא וּבִיוֹמָא שְׁבִיעָאָה חֲגָא קָדָם יְיָ:	6 שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל מַצֹּת וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי חֵג לַיהוָה:

2 פטר כל רחם. שפתח את הרחם תחלה, כמו פוטר מִסֵּם רִאשִׁית מְדוֹן (משלי יז, יד). וכן יִפְטִירוּ בְּשָׁפָה (תהלים כז, ח), יפתחו שפתיים:

2 לִי הוּא. לעֲזָמִי קִנִּיתִים, ע"י שהייתי זכורי מִנְרִים:

3 זכור את היום הזה. למד, שמזכירינ יציאת מִנְרִים בכל יום:

4 בחדש האביב. וכי לא היינו יודעין צאיזה חדש יצאו, אלא כך אמר להם, ראו חסד שגמלכם, שהוציא אתכם בחדש שהוא פֶּשֶׁר לִנְאֻת, לא חמה, ולא זנה, ולא גשמים, וכן הוא אומר מוֹצִיא אֶת־יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם (תהלים סח, ז), חֲדָשׁ שהוא כשר לִנְאֻת:

5 אל ארץ הכנעני וגו'. אע"פ שלא מנה אלא חמשה עומין, כל שצעה גוים במשמע (תנחומא בא יז), שכולן בכלל כנעני הם, ואחת ממשפחת כנען הייתה שלא נקרא לה שם, אלא כנעני:

5 נשבע לאבתיך וגו'. בצארהם הוא אומר, צִיּוּם הָהוּא קֶרֶת ה' אֶת אֲבֹתֵךְ וגו' (צראשית טו, יח), וצינחק הוא אומר גוֹר צִלְחָן הָזֶה וגו' (שם כו, ג), וציעקב הוא אומר הֲלֹךְ אֲשֶׁר אֲפָה שָׂכַז עָלֶיךָ וגו' (שם כח, יג):

5 זבת חלב ודבש. חלב זכ מן העזים, והדבש זכ מן התמרים ומן התאנים (רש"י מגילה ו.ו):

5 את העבודה הזאת. של פסח (פסחים נא). והלא כבר נאמר למעלה והיה כי תצאו אל הארץ וגו', ולמה חזר ושנאה, בשביל דבר שנחמדש זה, בפרשה ראשונה נאמר וְהָיָה כִּי יֵצֵא יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם מֵעַבְדֵּי מִצְרַיִם (שמות יב, כו), בצן רשע הכתוב מדבר שהוציא את עַמּוּ מִן הַכֶּלֶל, וכאן והגדת לצנך בצן שאינו יודע לשאול, והכתוב מלמדך שפתח לו אתה דצנרי אגדה המושכין את הלז:

7	Unleavened bread shall be eaten throughout the seven days; and there shall no leavened bread be seen with thee, neither shall there be leaven seen with thee, in all thy borders.	מִצּוֹת יֵאָכַל אֶת שִׁבְעַת הַיָּמִים וְלֹא-יֵרָאָה לָךְ חֻמֶּץ וְלֹא-יֵרָאָה לָךְ שָׂאֵר בְּכָל-גְּבֻלָּךְ:	7
8	And thou shalt tell thy son in that day, saying: It is because of that which the LORD did for me when I came forth out of Egypt.	וְהַגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר בַּעֲבוּר זֶה עָשָׂה יְהוָה לִי בְצֵאתִי מִמִּצְרָיִם:	8
9	And it shall be for a sign unto thee upon thy hand, and for a memorial between thine eyes, that the law of the LORD may be in thy mouth; for with a strong hand hath the LORD brought thee out of Egypt.	וְהָיָה לָךְ לְאוֹת עַל-יָדְךָ וּלְזִכְרוֹן בֵּין עֵינֶיךָ לְמַעַן תִּהְיֶה תּוֹרַת יְהוָה בְּפִיךָ כִּי בְיָד חֲזָקָה הוֹצֵאָה יְהוָה מִמִּצְרָיִם:	9
10	Thou shalt therefore keep this ordinance in its season from year to year.	וְשָׁמַרְתָּ אֶת-הַחֻקָּה הַזֹּאת לְמוֹעֲדָה מִיָּמִים יְמִימָה: (פ)	10
11	And it shall be when the LORD shall bring thee into the land of the Canaanite, as He swore unto thee and to thy fathers, and shall give it thee,	וְהָיָה כִּי-יָבֵאָה יְהוָה אֶל-אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי כְּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לָךְ וּלְאֲבֹתֶיךָ וְנָתַנָּה לָךְ:	11
12	that thou shalt set apart unto the LORD all that openeth the womb; every firstling that is a male, which thou hast coming of a beast, shall be the LORD's.	וְהַעֲבַרְתָּ כָּל-פֶּטֶר-רֶחֶם לַיהוָה וְכָל-פֶּטֶר וְשֹׁגֵר בַּהֲמָה אֲשֶׁר יִהְיֶה לָךְ הִזְכָּרִים לַיהוָה:	12

- 8 בעבור זה. בעצור שאקיים מצותיו, כגון פסח מצה ומרור הללו:
- 8 עשה ה' לי. רמז תשובה לבן רשע לומר, עשה ה' לי ולא לך, שאלו היית שם לא היית כדאי ליגאל (מכילתא פי"ז):
- 9 והיה לך לאות. יציאת מצרים תהיה לך לאות:
- 9 על ירך ולזכרון בין עיניך. רוצה לומר, שתכתוב פרשיות הללו ותקשרם צראש וצורוע:
- 9 על ירך. יד שמאל, לפיכך ידכה מלא צפרשה שנייה (פסוק טז), לדרוש זה יד שהיא כהה (מכילתא שם מנחות לו):
- 10 מימים ימימה. משנה לשנה (שם לו):
- 11 והיה כי יבאך. יש מצבותינו שלמדו מכאן, שלא קדשו בזכות הנולדים במדבר, והאומר קדשו מפרש בראה זו, אם תקיימוהו במדבר, תזכו ליכנס לארץ ותקיימוהו שם (מכילתא שם):
- 11 נשבע לך. והיכן נשבע לך, והבאתי אתהם אל הארץ אשר נשאתי וגו' (שמות ו, ח):
- 11 ונתנה לך. תהא בעיניך כאלו נתנה לך צו ביום, ואל תהי בעיניך כירושלם אבות (מכילתא פי"ח):
- 12 והעברת. אין והעברת אלא לשון הפרשה, וכן הוא אומר והעברתם את נחלתו לצפו (במדבר כז, ח):
- 12 שגר בהמה. גפיל, שגרתו אמו ושלחתו בלא עתו, ולמדך הכתוב שהוא קדוש בצורה לפטור את הבא אחריו, ואף שאינו נפל קרוי שגר, כמו שגר הלפס, אבל זה לא בא אלא ללמד על הנפל, שהרי כבר כתב כל פטר רחם, ואם תאמר אף בכור בהמה טמאה צמשמע, בא ופירש צמקום אחר צמקק וצמקק. לשון אחר יש לפרש והעברת כל פטר רחם, בצכור אדם הכתוב מדבר:

<p>13 And every firstling of an ass thou shalt redeem with a lamb; and if thou wilt not redeem it, then thou shalt break its neck; and all the first-born of man among thy sons shalt thou redeem.</p>	<p>וְכָל־פֶּטֶר חֲמֹר תַּפְדֶּה בְּשֶׂה וְאִם־לֹא תַפְדֶּה וְעַרְפְּתוֹ וְכָל־ בְּכוֹר אָדָם בְּבִנְיָו תַּפְדֶּה: וְכָל בּוֹכֵרָא דְחֲמֹרָא תַּפְרוֹק בְּאַמְרָא וְאִם לֹא תַּפְרוֹק וְתַקְפִּיה וְכָל בּוֹכֵרָא דְאַנְשָׁא בְּבִנְיָ תַּפְרוֹק:</p>	<p>13 וְכָל־פֶּטֶר חֲמֹר תַּפְדֶּה בְּשֶׂה וְאִם־לֹא תַפְדֶּה וְעַרְפְּתוֹ וְכָל־ בְּכוֹר אָדָם בְּבִנְיָו תַּפְדֶּה:</p>
<p>14 And it shall be when thy son asketh thee in time to come, saying: What is this? that thou shalt say unto him: By strength of hand the LORD brought us out from Egypt, from the house of bondage;</p>	<p>וַיְהִי אֲרִי יִשְׁאַלְנֶךָ בְּרֶךְ מִחֵר לְמִימַר מָה דָּא וְתִימַר לִיה בְּתַקּוּף יָד אַפְקֵנָא יְיָ מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עַבְדוּתָא:</p>	<p>מפטיר וְהָיָה כִּי־יִשְׁאַלְךָ בְּנֶךָ מָחָר לֵאמֹר מַה־זֹּאת וְאַמְרַתְּ אֵלָיו בְּתֹזֶק יָד הוֹצִיאָנוּ יְהוָה מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עַבְדִּים:</p>
<p>15 and it came to pass, when Pharaoh would hardly let us go that the LORD slew all the firstborn in the land of Egypt, both the first-born of man, and the first-born of beast; therefore I sacrifice to the LORD all that openeth the womb, being males; but all the first-born of my sons I redeem.</p>	<p>וַחֲנֹה כִּד אַקְשִׁי פְרַעֲה לְשַׁלְּחוֹתָנָא וְקַטַּל יְיָ כָּל־ בּוֹכֵרָא בְּאַרְעָא דְּמִצְרַיִם מִבּוֹכֵרָא דְאַנְשָׁא וְעַד בּוֹכֵרָא דְּבַעֲיָרָא עַל כֵּן אַנָּא דְּבַח קָדָם יְיָ כָּל פֶּתַח וִלְד דְּכָרִיא וְכָל־ בּוֹכֵרָא דְּבִנֵּי אֶפְרוֹק:</p>	<p>15 וַיְהִי כִּי־הִקְשָׁה פְרַעֲה לְשַׁלְּחוֹנוֹ וַיַּהַרְג יְהוָה כָּל־בְּכוֹר בְּאַרְצָן מִצְרַיִם מִבְּכֹר אָדָם וְעַד־בְּכוֹר בְּהֶמָּה עַל־כֵּן אֲנִי זֹבֵחַ לַיהוָה כָּל־פֶּטֶר רֶחֶם הַזְּכָרִים וְכָל־בְּכוֹר בְּנֵי אֶפְרָה:</p>
<p>16 And it shall be for a sign upon thy hand, and for frontlets between your eyes; for by strength of hand the LORD brought us forth out of Egypt.'</p>	<p>וַיְהִי לָאֵת עַל יָדְךָ וְלַתְּפִלִּין בֵּין עֵינֶיךָ אֲרִי בְּתַקּוּף יָד אַפְקֵנָא יְיָ מִמִּצְרַיִם:</p>	<p>16 וְהָיָה לְאוֹת עַל־יָדְכָה וּלְטוֹטְפוֹת בֵּין עֵינֶיךָ כִּי בְּתֹזֶק יָד הוֹצִיאָנוּ יְהוָה מִמִּצְרַיִם: (ס)</p>

- 13 פטר חמור. ולא פטר שאר צהמה טמאה, גזרת הכתוב היא, לפי שנמשלו בכורי מצרים לחמורים, ועוד שסייעו את ישראל ציאיאתן ממצרים, (שאין לך אחד מישראל שלא נטל הרצה חמורים) טעונים מכספם ומזהבם של מצרים:
- 13 תפדה בשח. נותן שח לכהן, ופטר חמור מותר בהנאה והשה חולין ציד כהן:
- 13 וערפתו. עורפו צקופין מאחוריו והורגו, הוא הפסיד ממונו של כהן לפיכך יפסיד ממונו (מכילתא פי"ח):
- 13 וכל בכור אדם בבניך תפדה. חמש סלעים פדיונו, קלוצ במקום אחר:
- 14 כי ישאלך בנך מחר. יש מחר שהיא עכשיו ויש מחר שהוא לאחר זמן, כגון זה, וכגון מִחֵר יִשְׁאַלְנֶךָ לְעֵינֶיךָ (יהושע כב, כז), דצני גד ובני ראובן:
- 14 מה זאת. זה תינוק טפס שאינו יודע להעמיק שאלתו, וסותם ושואל מה זאת, ובמקום אחר הוא אומר מה קעלת והקקים והמִשְׁפָּטִים וגו' (דברים ו, כ), הרי זאת שאלת בן חכם. דצרה תורה כנגד ארבעה צנים, חס, רשע, ושאינו יודע לשאול, והשואל דרך חכמה:
- 16 ולטוטפות בין עיניך. תפילין, ועל שם שהם ארבעה צנים קרוין טטפת, טט צִכְפִּי שמים, פת צאפריקי שמים (סנהדרין ד:). ומנחם חזרו עם והטף אֵל דָּלוּס (יחזקאל כא, ז), אֵל פְּטִיפו (מכה ז, ו), לשון דבור, כמו ולזכרון בין עיניך האמורה צפרשה ראשונה, שהרואה אותם קשורים בין העינים, יזכור הנם וידבר בו:

- ¹⁷ ויהי בשלח פרעה וגו' ולא נחם. ולא נהגם, כמו לך נחה את העם (שמות לב, לד), צהלה לך פניה אקף (משלי ו, כב):
- ¹⁷ כי קרוב הוא. ונוח לשוּב צאתו הדרך למצרים. ומדרש אגדה יש הרצה:
- ¹⁷ בראותם מלחמה. כגון מלחמת ויךד העמלקי והקנעני וגו' (במדבר יד, מז), אם הלכו דרך ישר היו חוזרים, ומה אם כשהקיפס דרך מעוקס אמרו נפנה ראש ונשובה ממצרים, אם הוליכס בפשוטה על אחת כמה וכמה (מכילתא פסחא פי"ח). (לפי סדר הכתוב נראה הרשימות מהופכים, ועיין צרא"ס ובג"א ובמ"י ישוב נכון ע"ז):
- ¹⁷ פן ינחם. יחשבו מחשבה על שיצאו, ויחזרו לבשוב:
- ¹⁸ ויסב. הסיבס מן הדרך הפשוטה לדרך העקומה:
- ¹⁸ ים סוף. כמו לים סוף. וסוף הוא לשון אגס שגדלים בו קנים, כמו ופסס פסוף (שמות ז, ג), קנה וסוף קמלו (ישעיה יט, ו):
- ¹⁸ וחמשים. אין חמושים אלא מזוינים, (לפי שהסיבתן במדבר גרס להם שעלו חמושים, שאלו היה דרך ישוב לא היו מחומשים להם כל מה שצרכין, אלא כאדם שעובר ממקום למקום וצדעתו לקנות שם מה שיצטרך, אבל כשהוא פורש למדבר צריך לזמן כל הצורך. וכתוב זה לא נכתב כי אם לשבב את האזון, שלא תאמר, במלחמת עמלק ובמלחמת סיחון ועוג ומדין מהיכן היו להם כלי זין שהכו ישראל בחרב. צרש"י ישן) וכן הוא אומר, ואסס פערצרו פמשים (יהושע א, יד), וכן תרגס אונקלוס מן ויךד את פניקיו (צראשית יד, יד) וריו. דבר אחר חמושים מחומשים, אחד מחמשה יאלו, וארבעה חלקים מתו בשלש ימי אפילה:
- ¹⁹ השבע השביע. השביעס שישביעו לצניהס, למה לא השביע צניו שישאוהו לארץ כנען מיד, כמו שהשביע יעקב, אמר יוסף, אני שליט הייתי במצרים והיה ספוק צידי לעשות, אבל צני לא יניחוס מצרים לעשות, לכך השביעס לכשיגאלו ויצאו משס, שישאוהו (מכילתא פי"ח):
- ¹⁹ והעליתם את עצמותי מזה אתכם. לאחיו השביע כן, למדנו שאף עצמות כל השבטים העלו עמהס, שנאמר אתכם:
- ²⁰ ויסעו מסכות. ציוס השני, שהרי צראשון צאו מרעמסס לסכות:
- ²¹ לנחתם הדרך. נקוד פתח, שהוא כמו להנחותס, כמו לך אתקס צדךך פלכו צה (דצרים א, לג), שהוא כמו להראותכס, אף כאלו להנחותס ע"י שליח, ומי הוא השליח, עמוד הענן, והקצ"ה צכודו מוליכו לפניהס, ומכל מקום את עמוד הענן הכין להנחותס על ידו, שהרי על ידי עמוד הענן הס הולכים. עמוד הענן אינו לאורה אלא להורות הדרך:

17	And it came to pass, when Pharaoh had let the people go, that God led them not by the way of the land of the Philistines, although that was near; for God said: 'Lest the people regret when they see war, and they return to Egypt.'	וַיְהִי בְשַׁלַּח פָּרְעֹה אֶת־הָעָם וְלֹא־נָתַם אֱלֹהִים דֶּרֶךְ אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים כִּי קָרוֹב הוּא כִּי אָמַר אֱלֹהִים פֶּן־יִנָּחֶם הָעָם בְּרֹאֲתָם מִלַּחְמָה וְשָׁבוּ מִצְרָיִם׃	נשלח
18	But God led the people about, by the way of the wilderness by the Red Sea; and the children of Israel went up armed out of the land of Egypt.	וַיֹּסֶב אֱלֹהִים אֶת־הָעָם דֶּרֶךְ הַמִּדְבָּר יַם־סוּף וַחֲמִשִּׁים עָלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל מִצָּרַיִם׃	18
19	And Moses took the bones of Joseph with him; for he had surely sworn the children of Israel, saying: 'God will surely remember you; and ye shall carry up my bones away hence with you.'	וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־עַצְמוֹת יוֹסֵף עִמּוֹ כִּי הִשְׁבַּע הַשִּׁבְיעַ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר פֶּקֶד וּפָקֵד אֱלֹהִים אֶתְכֶם וְהִעֲלִיתֶם אֶת־עַצְמוֹתַי מִזֶּה אִתְּכֶם׃	19
20	And they took their journey from Succoth, and encamped in Etham, in the edge of the wilderness.	וַיִּסְעוּ מִסֹּפֶת וַיַּחֲנּוּ בְּאֶתְם בִּקְצֵה הַמִּדְבָּר׃	20
21	And the LORD went before them by day in a pillar of cloud, to lead them the way; and by night in a pillar of fire, to give them light; that they might go by day and by night:	וַיֵּהוּהָ הֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם יוֹמָם בְּעַמּוּד עָנָן לְנַחֲתָם הַדֶּרֶךְ וּלְלֵילָה בְּעַמּוּד אֵשׁ לְהָאִיר לָהֶם לְלֶכֶת יוֹמָם וּלְלֵילָה׃	21
22	the pillar of cloud by day, and the pillar of fire by night, departed not from before the people.	לֹא־יָמִישׁ עַמּוּד הָעָנָן יוֹמָם וְעַמּוּד הָאֵשׁ לַיְלָה לִפְנֵי הָעָם׃ (פ)	22
XIV	And the LORD spoke unto Moses, saying:	וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר׃	נזי

22 לא ימיש. הקצ"ה את עמוד הענן יומם ועמוד האש לילה, מגיד שעמוד הענן משלים לעמוד האש ועמוד האש משלים לעמוד הענן, שעד שלא ישקע זה עולה זה (שבת כג):

- ² וישבו. לאחוריהם, לזד מזרים היו מקרצין כל יום השלישי, כדי להטעות את פרעה, שיאמר תועים הם דרך, כמו שנאמר ואמר פרעה לבני ישראל וגו':
- ² ויחנו לפני פי החירות. הוא פיתוס, ועכשיו נקרא פי החירות, על שם שנעשו שם בני חורין (מכילתא בשלח פ"א), והם שני סלעים גבוהים זקופים, והגיא שביניהם קרוי פי הסלעים:
- ² לפני בעל צפון. הוא נשאר מכל אלהי מזרים, כדי להטעותן, שיאמרו קשה יראתן (שם), ועליו פירש איוז מִשְׁגִּיא לְגוֹיִם וְיִאָּדָם (איוז יב, כג):
- ³ ואמר פרעה. כשישמע שהם שָׁצִים לאחוריהם:
- ³ לבני ישראל. על בני ישראל. וכן ה' יִלָּחֶם לָכֶם, עליכם. אֲמַרְי לִי אֲחִי הוא (בראשית כ, יג), אמרי עלי:
- ³ נבכים הם. כלואים ומשוקעים, וזלע"ז שיר"ר כמו צַעֲמָק הַצָּבָא (תהלים פד, ז), מִצְרֵי נְהָרוֹת (איוז כח, יא), נִצְבֵּי יָם (שם לח, טז). נבכים הם, כלואים הם במדבר, שאין יודעין לזאת ממנו ולהיכן ילכו:
- ⁴ ואכבדה בפרעה. כשהקצ"ה מתנקס ברשעים שמו מתגדל ומתכבד, וכן הוא אומר וְנִשְׁפָּטְטִי אֲפֹ וְגו', ואחר כך וְהִתְגַּדַּלְתִּי וְהִתְקַדַּשְׁתִּי וְנִדְעָתִי וְגו' (יחזקאל לח, כבכג), ואומר שָׁמָּה שָׁבַר רָשָׁפִי קָשָׁת, ואחר כך נִדְעָה צִיְהוּדָה הַלְלֵהֶם (תהלים עו, דב), ואומר נִדְעָה ה' מִשְׁפָּט עָשָׂה (שם ט, יז):
- ⁴ בפרעה ובכל חילו. הוא התחיל בעבירה וממנו התחילה הפורענות (מכילתא פ"א):
- ⁴ ויעשו כן. להגיד שצחן ששמעו לקול משה, ולא אמרו היאך נתקרב אל רודפינו, אנו נריבים לזרות, אלא אמרו אין לנו אלא דברי בן עמרם (שם):
- ⁵ ויוגד למלך מצרים. אִיקְטוּרִין שלח עמהם (מכילתא פ"א), וכיון שהגיעו ימים שקצבו לילך ולשוב, וראו שאין חוזרין למזרים, באו והגידו לפרעה ביום הרביעי, ובחמישי ובששי רדפו אחריהם, וליל שביעי ירדו לים, בשחרית אמרו שירה, והוא יום שביעי של פסח, לכך אנו קורין השירה ביום השביעי:
- ⁵ ויהפך. נהפך ממה שהיה, שהרי אמר להם קומו אֲפֹ מִפֹּד עַמִּי (שמות יב, לא), ונהפך לבצ עבדיו, שהרי לשעבר היו אומרים לו עַד מָתַי יִהְיֶה זֶה לָנוּ לְמוֹקֵשׁ, ועכשיו נהפכו לרדוף אחריהם בשביל ממונם שהשאלום:
- ⁵ מעבדנו. מעבד אותנו:
- ⁶ ויאסר את רכבו. הוא בעצמו (מכילתא פ"א):
- ⁶ ואת עמו לקח עמו. מִשְׁקָם דבזרים, לקינו ונטלו ממנו ושלחנום, באו עמי, ואני לא אתנהג עמכם כשאר מלכים, דרך שאר מלכים עבדיו קודמין לו במלחמה, ואני אקדים לפניכם, שנאמר וּפְרָעָה הִקְרִיב, הקריב עצמו מיהר לפני חיילותיו, דרך שאר מלכים ליטול ביזה בראש כמו שיבחר, אני אשוא עמכם בחלק, שנאמר אֲחַלֵּק שָׁלָל:

<p>2 'Speak unto the children of Israel, that they turn back and encamp before Pi-hahiroth, between Migdol and the sea, before Baal-zephon, over against it shall ye encamp by the sea.</p>	<p>מִלִּיל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּתּוּבוּן וַיִּשְׁרוּן קֶדֶם פּוֹם חִירְתָּא בֵּין מִגְדוֹל וּבֵין יָמָא קֶדֶם בְּעִיל צָפוֹן לִקְבְּלִיהָ תִּשְׁרוּן עַל יָמָא:</p>	<p>2 דִּבֶּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיָּשׁוּבוּ וַיַּחֲנוּ לִפְנֵי פִי הַחִירֹת בֵּין מִגְדָּל וּבֵין הַיָּם לִפְנֵי בְּעַל צָפֹן נִכְחוּ תַחְנוּ עַל־הַיָּם:</p>
<p>3 And Pharaoh will say of the children of Israel: They are entangled in the land, the wilderness hath shut them in.</p>	<p>וַיִּימַר פַּרְעֹה עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵעוֹדִבְלִין אֲנוּן בְּאַרְעָא אֶחָד עֲלִידוֹן מִדְּבָרָא:</p>	<p>3 וַאֲמַר פַּרְעֹה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל נִבְכִּים הֵם בְּאַרְצִי סָגַר עֲלֵיהֶם הַמִּדְבָּר:</p>
<p>4 And I will harden Pharaoh's heart, and he shall follow after them; and I will get Me honour upon Pharaoh, and upon all his host; and the Egyptians shall know that I am the LORD.' And they did so.</p>	<p>וְאֶתְקִיף יָת לֵבָא דְּפַרְעֹה וַיִּרְדּוּף בְּתַרְיָהוֹן וְאֶתְנַשֵּׁר בְּפַרְעֹה וּבְכָל מִשְׁרֵיתָיָה וַיֵּדְעוּן מִצְרָאִי אֲרִי אֲנִי יְיָ וַעֲבָדוּן כֵּן:</p>	<p>4 וַחֲזַקְתִּי אֶת־לֵב־פַּרְעֹה וַרְבָּף אַחֲרֵיהֶם וְאֶכְבְּדָהּ בְּפַרְעֹה וּבְכָל־חֵילוֹ וַיֵּדְעוּ מִצְרַיִם כִּי־אֲנִי יְהוָה וַיַּעֲשׂוּ־כֵן:</p>
<p>5 And it was told the king of Egypt that the people were fled; and the heart of Pharaoh and of his servants was turned towards the people, and they said: 'What is this we have done, that we have let Israel go from serving us?</p>	<p>וַאֲתַחֲנֹא לְמַלְכָּא דְּמִצְרַיִם אֲרִי אָזַל עִמָּא וְאֶתְהַפִּיד לֵבָא דְּפַרְעֹה וַעֲבָדוּהִי בְּעִמָּא וַאֲמָרוּ מָא דָּא עֲבָדְנָא אֲרִי שְׁלַחְנָא יָת יִשְׂרָאֵל מִפּוֹלְחָנָא:</p>	<p>יִשְׂרָאֵל וַיִּגְדַּל לְמֶלֶךְ מִצְרַיִם כִּי בָרַח הָעָם וַיַּהֲפֹךְ לִבָּב פַּרְעֹה וַעֲבָדוּ אֶל־הָעָם וַיֹּאמְרוּ מִה־זֹּאת עָשִׂינוּ כִּי־שְׁלַחְנוּ אֶת־יִשְׂרָאֵל מֵעַבְדֵּנוּ:</p>
<p>6 And he made ready his chariots, and took his people with him.</p>	<p>וַתְּקִים יָת רֶתְכִיָּה וַיֵּת עִמָּיהָ דִּבְרַ עִמָּיהָ:</p>	<p>6 וַיַּאֲסֵר אֶת־רֶכְבּוֹ וַאֲתַעֲמֹו לָקַח עִמּוֹ:</p>
<p>7 And he took six hundred chosen chariots, and all the chariots of Egypt, and captains over all of them.</p>	<p>וַדְּבַר שֵׁית מֵאָה רֶתְכִין בְּחִירָו וְכָל רֶתְכֵי מִצְרָאִי וַגִּבְרִין מִמֶּנּוּ עַל כּוֹלָהוֹן:</p>	<p>7 וַיִּקַּח שֵׁש־מֵאוֹת רֶכֶב בְּחֹזֶר וְכָל רֶכֶב מִצְרַיִם וְשָׁלֹשָׁם עַל־כָּלָו:</p>
<p>8 And the LORD hardened the heart of Pharaoh king of Egypt, and he pursued after the children of Israel; for the children of Israel went out with a high hand.</p>	<p>וַתְּקִיף יְיָ יָת לֵבָא דְּפַרְעֹה מִלְכָּא דְּמִצְרַיִם וַרְדָּף בְּתַר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל נִפְקִין בְּרִישׁ גָּלִי:</p>	<p>8 וַיַּחֲזֶק יְהוָה אֶת־לֵב פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַיִּרְדָּף אַחֲרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל בָּיָד רָמָה:</p>

7 בחור. נצחרים, צחור לשון יחיד, כל רכב ורכב שצמנין זה היה צחור:
7 וכל רכב מצרים. ועמהם כל שאר הרכב, ומהיכן היו הצהמות הללו, אם תאמר משל מצרים, הרי נאמר וימת כל מקנה מקרים (שמות ט, י), ואם תאמר משל ישראל, והלא נאמר ונס מקננו ילך עמנו (שם י, כו), משל מי היו, מהירא את דבר ה', מכאן היה רצי שמעון אומר, כשר שצמנרים הרוג, טוב שצנחשים רצוץ את מוחו (מכילתא פ"א):
7 ושלישים על כלו. שרי צבאות כתר גומו:
8 ויחזק ה' את לב פרעה. שהיה מולה אם לרדוף אם לאו, וחזק את לבו לרדוף:
8 ביד רמה. בגבורה גבוהה ומפורקמת (מכילתא פ"א):

9	And the Egyptians pursued after them, all the horses and chariots of Pharaoh, and his horsemen, and his army, and overtook them encamping by the sea, beside Pi-hahiroth, in front of Baal-zephon.	וַיִּרְדְּפוּ מִצְרַיִם בְּתַרְיֵהוֹן וְאֶדְבִיקוּ יְתָהוֹן כָּד שָׂרֹן עַל יָמָא כָּל סוּסוֹת רֶתְכֵי פִרְעָה וּפָרָשָׁהּ וּמִשְׁרֵיתֶיהָ עַל פֶּה חִירְתָּא דְקָדֶם בְּעֵיל צָפוֹן:	וַיִּרְדְּפוּ מִצְרַיִם אַחֲרֵיהֶם וַיִּשְׁיגוּ אוֹתָם חֲנִים עַל-הַיָּם כָּל-סוּס רֶכֶב פִּרְעָה וּפָרָשָׁיו וַחֲיָלוֹ עַל-פִּי הַחִירָת לִפְנֵי בְּעַל צָפוֹן:	9
10	And when Pharaoh drew nigh, the children of Israel lifted up their eyes, and, behold, the Egyptians were marching after them; and they were sore afraid; and the children of Israel cried out unto the LORD.	וּפִרְעָה הִקְרִיב וַיִּשְׁאוּ בְנֵי-יִשְׂרָאֵל אֶת-עֵינֵיהֶם וַהֲנִה מִצְרַיִם נֹסְעֵ אַחֲרֵיהֶם וַיִּירָאוּ מְאֹד וַיִּצְעֲקוּ בְנֵי-יִשְׂרָאֵל אֶל-יְהוָה:	וּפִרְעָה הִקְרִיב וַיִּשְׁאוּ בְנֵי-יִשְׂרָאֵל אֶת-עֵינֵיהֶם וַהֲנִה מִצְרַיִם נֹסְעֵ אַחֲרֵיהֶם וַיִּירָאוּ מְאֹד וַיִּצְעֲקוּ בְנֵי-יִשְׂרָאֵל אֶל-יְהוָה:	10
11	And they said unto Moses: 'Because there were no graves in Egypt, hast thou taken us away to die in the wilderness? wherefore hast thou dealt thus with us, to bring us forth out of Egypt?	וַאֲמָרוּ לְמֹשֶׁה הַמִּדְּלִית קִבְרִין בְּמִצְרַיִם דְּבִרְתָּנָא לְמַמַּת בְּמִדְבָּרָא מָא דָּא עֲבַדְתָּ לָנָא לְאַפְקוּתָנָא בְּמִצְרַיִם:	וַיֹּאמְרוּ אֶל-מֹשֶׁה הַמִּבְלִי אֵין-קִבְרִים בְּמִצְרַיִם לְקַחְתָּנוּ לְמוֹת בְּמִדְבָּר מַה-זֹּאת עָשִׂיתָ לָנוּ לְהוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם:	11
12	Is not this the word that we spoke unto thee in Egypt, saying: Let us alone, that we may serve the Egyptians? For it were better for us to serve the Egyptians, than that we should die in the wilderness.'	הֲלֹא דִין פִּתְגָמָא דְּמִלִּילָנָא עִמָּךְ בְּמִצְרַיִם לְמִימַר שְׂבוּק מִנָּנָא וְנִפְלַח יְת מִצְרַיִם אֲרִי טֵב לָנָא דְּנִפְלַח יְת מִצְרַיִם מִדְּנִמוֹת בְּמִדְבָּרָא:	הֲלֹא-זֶה הַדְּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְנוּ אֵלֶיךָ בְּמִצְרַיִם לֵאמֹר חַדְל מִמֶּנּוּ וְנַעֲבֹדָה אֶת-מִצְרַיִם כִּי טוֹב לָנוּ עֲבֹד אֶת-מִצְרַיִם מִמִּתְּנֹנוּ בְּמִדְבָּר:	12
13	And Moses said unto the people: 'Fear ye not, stand still, and see the salvation of the LORD, which He will work for you to-day; for whereas ye have seen the Egyptians to-day, ye shall see them again no more for ever.	וַאֲמַר מֹשֶׁה לְעָמָא לֹא תִדְחַלּוּן אֶתְעַתְדוּ וַחֲזוּ יְת פּוֹרְקָנָא דִּי דִיעֲבִיד לְכוּן יוֹמָא דִּין אֲרִי דִּחְזִיתוּן יְת מִצְרַיִם יוֹמָא דִּין לֹא תִיִּסְפוּן לְמַחְזִיהוּן עוֹד עַד עָלְמָא:	וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל-הָעָם אֶל-תִּירְאוּ הִתְיַצְבוּ וּרְאוּ אֶת-יְשׁוּעַת יְהוָה אֲשֶׁר-יַעֲשֶׂה לָכֶם הַיּוֹם כִּי אֲשֶׁר רָאִיתֶם אֶת-מִצְרַיִם הַיּוֹם לֹא תִסְפוּ לְרֹאֲתָם עוֹד עַד-עוֹלָם:	13

¹⁰ וּפִרְעָה הִקְרִיב. הִיא לֹא לְכַתּוּב וּפִרְעָה קִרַּב, מֵהוּ הִקְרִיב, הִקְרִיב עֲלֵמָּהּ וְנִתְאַמַּן לְקַדֵּם לַפְּנִיָּה, כְּמוֹ שֶׁהִתְנַה עִמָּהּ: ¹⁰ נֹסְעֵ אַחֲרֵיהֶם. צִלַּצַּח אֶחָד כֹּאִישׁ אֶחָד. דָּבָר אַחֵר וְהִנֵּה מִצְרַיִם נֹסְעֵ אַחֲרֵיהֶם, רָאוּ שֶׁר שֶׁל מִצְרַיִם נֹסְעֵ מִן הַשָּׁמַיִם לְעוֹזֵר לְמִצְרַיִם (תַּנְחוּמָא בְּשֵׁלַח יג):

¹⁰ וַיִּצְעֲקוּ. תַּפְּשׁוּ אֲמוּנוֹת אֲבוֹתֵם (מְכִילֵת פ"צ). בִּצְרָהּ הוּא אֲמוּנָה, אֵל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר עֲמַד עָם (בְּרַשִׁית יט, כז). בִּצְחָק, לְשׁוֹן בִּצְדָה (שֵׁם כד, סג). בִּיעֲקָב, וַיִּפְּגַע בְּמָקוֹם (שֵׁם כח, יא):

¹¹ הַמִּבְלִי אֵין קִבְרִים. וְכִי מִחַמַּת חֲסִרוֹן קִבְרִים, שֶׁאֵין קִבְרִים בְּמִצְרַיִם לִיקְבֹּר שָׁם, לְקַחְתָּנוּ מִשָּׁם. שִׁפּוֹר פְּלִינְסָא "א דִּינוּ" פּוֹשִׁי"ש:

¹² אֲשֶׁר דִּבַּרְנוּ אֵלֶיךָ בְּמִצְרַיִם. וְהִיכֵן דָּבָר, יִרְאֵה ה' עֲלֵיכֶם וַיִּפְּטוּ (שְׁמוֹת ה, כא מְכִילֵת פ"צ): ¹² מִמִּתְּנֹנוּ. מֵאֲשֶׁר נִמּוֹת, וְאֵם הִיא נִקּוּד מִלֻּפּוֹ"ס, (ר"ל חוֹלָ"ס, כְּנוּדָה לְבַעֲלֵי דְקָדוּק שְׁקִרָא חוֹלָ"ס מִלֻּפּוֹ"ס, וְעֵינֵי לְקַמֵּן פִּרְשָׁת יִתְרוֹ בְּרַשִׁי פְּסוּק פֶּן יִפְרוֹץ) הִיא נִבְרָא מִמִּתְּנֹנוּ, עֲכָשׁוּ נִקּוּד בְּשׁוֹרֵק, נִבְרָא מֵאֲשֶׁר נִמּוֹת. וְכֵן מִי יִתְּנוּ מִתְּנֹנוּ, שְׁמוֹת. וְכֵן מִי יִתְּנוּ מוֹתִי (שְׁמוֹת ל"ז יט, יט) דִּבְרָא שְׁמוֹת, שְׁמוֹת. כְּמוֹ לְיוֹם קוֹמִי לְעַד (כְּפִנִיָּה ג, ח), עַד שְׁוִי בְּשָׁלוֹם (דְּבָרֵי הַיָּמִים צ יח, כו) שְׁמוֹת שְׁמוֹת:

¹³ כִּי אֲשֶׁר רָאִיתֶם אֶת מִצְרַיִם וְגו'. מֵה שְׁרָאִיתֶם אֲוֹתֵם אֵינוֹ אֵלָּא הַיּוֹם, הַיּוֹם הוּא שְׁרָאִיתֶם אֲוֹתֵם וְלֹא תוֹסִיפוּ עוֹד:

14	The LORD will fight for you, and ye shall hold your peace.'	יְהוָה יִלָּחֶם לָכֶם וְאַתֶּם תִּחְרְשׁוּן: (פ)	יְיָ יִגִּית לָכֹון קָרֵב וְאַתֶּן תִּשְׁתַּקֹּון:
15	And the LORD said unto Moses: 'Wherefore criest thou unto Me? speak unto the children of Israel, that they go forward.	וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה מַה־תַּצְעֵק אֵלַי דְּבַר אֶל־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וַיִּסָּעוּ:	וַיֹּאמֶר יְיָ לְמֹשֶׁה קְבִילִית צְלוֹתְךָ מִלִּיל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּטְלוּן:
16	And lift thou up thy rod, and stretch out thy hand over the sea, and divide it; and the children of Israel shall go into the midst of the sea on dry ground.	וְאַתָּה הֲרִם אֶת־מִטְּךָ וּנְטֵה אֶת־יָדְךָ עַל־הַיָּם וּבִקְעֵהוּ וַיָּבֹאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּתוֹךְ הַיָּם בִּיבָשָׁה:	וְאַתָּה טוֹל יָת חוּטְךָ וְאַרְיִם יָת יָדְךָ עַל יָמָּא וּבִזְעָהי וַיִּיעֲלוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּגוֹ יָמָּא בִּיבָשָׁתָא:
17	And I, behold, I will harden the hearts of the Egyptians, and they shall go in after them; and I will get Me honour upon Pharaoh, and upon all his host, upon his chariots, and upon his horsemen.	וְאֲנִי הִנְנִי מַחְזִק אֶת־לֵב מִצְרַיִם וַיָּבֹאוּ אַחֲרֵיהֶם וְאֶפְכָּרָה בְּפָרְעֹה וּבְכָל־חֵילוֹ וּבְפָרָשָׁיו:	וְאֲנָא הָאֲנָא מַתְקִיף יָת לָבָא דְּמִצְרָאִי וַיִּיעֲלוּן בְּתַרְיָהוֹן וְאַתְיָשָׁר בְּפָרְעֹה וּבְכָל מִשְׁרִיתָיָה בְּרַתְכוּהִי וּבְפָרָשׁוֹהִי:
18	And the Egyptians shall know that I am the LORD, when I have gotten Me honour upon Pharaoh, upon his chariots, and upon his horsemen.'	וַיֵּדְעוּ מִצְרַיִם כִּי־אֲנִי יְהוָה בְּהַפְכֵּי בְּפָרְעֹה בְּרַכְּבוֹ וּבְפָרָשָׁיו:	וַיֵּדְעוּן מִצְרָאִי אֲרִי אֲנָא יְיָ בְּאַתְיָשָׁרוֹתַי בְּפָרְעֹה בְּרַתְכוּהִי וּבְפָרָשׁוֹהִי:
19	And the angel of God, who went before the camp of Israel, removed and went behind them; and the pillar of cloud removed from before them, and stood behind them;	וַיִּסַּע מַלְאָךְ הָאֱלֹהִים הַהֹלֵךְ לִפְנֵי מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל וַיֵּלֶךְ מֵאַחֲרֵיהֶם וַיִּעַמֵּד מֵאַחֲרֵיהֶם:	וַנְטַל מַלְאָכָא דִּי דְּמַדְבַּר קֳדָם מִשְׁרִיתָא דְּיִשְׂרָאֵל וְאַתָּא מִבְּתַר־יהוֹן וַנְטַל עֲמוּדָא דְּעֲנָנָא מִן קֳדָמִיהוֹן וּשְׁרָא מִבְּתַר־יהוֹן:

14 ה' ילחם לכם. בשצילכם, וכן פי' ה' נלחם להם, וכן אם לאל תרביצין (איוצ יג, ח), וכן וַאֲשֶׁר דָּפַר לי (בראשית כד, ז), וכן הַאֲסֵם תְּרִיבִין לַצֶּעַל (שופטים ו, לא):

15 מה תצעק אלי. למדנו, שהיה משה עומד ומתפלל, אמר לו הקב"ה, לא עת עתה להאריך בתפלה, שישראל נתונין בצרה. דבר אחר מה תצעק אלי, עלי הדבר תלוי ולא עליך, כמ"ס להלן, על צני ועל פעל דְּיִ תְּלֹנְי (ישעיה מה, יא):

16 דבר אל בני ישראל ויסעו. אין להם אלא ליסע, שאין הים עומד בפניהם, כדאי זכות אבותיהם, והם, והאמונה שהאמינו צי וינאו, לקרוע להם הים (מכילתא פ"ג):

17 וילך מאחריהם. להצדיל בין מחנה מצרים ובין מחנה ישראל, ולקבל חסים ובלִיטְמָרְאוֹת של מצרים. בכל מקום הוא אומר מלאך ה', וכאן מלאך האלהים, אין אלהים בכל מקום אלא דין, מלמד שהיו ישראל נתונין בדין באותה שעה, אם להנצל אם להאבד עם מצרים:

19 ויסע עמוד הענן. כשחשיכה, והשלים עמוד הענן את המחנה לעמוד האש, לא נסתלק הענן כמו שהיה רגיל להסתלק ערבית לגמרי, אלא נסע והלך לו מאחריהם, להחשיך למצרים:

20	<p>and it came between the camp of Egypt and the camp of Israel; and there was the cloud and the darkness here, yet gave it light by night there; and the one came not near the other all the night.</p>	<p>וַיָּבֹא בֵּין אֶל־מַחֲנֵה מִצְרַיִם וּבֵין מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל וַיְהִי הָעֲנָן וְהַחֹשֶׁךְ וַיָּאֵר אֶת־הַלַּיְלָה וְלֹא־קָרַב זֶה אֶל־זֶה כָּל־הַלַּיְלָה׃</p>	<p>וַיָּבֹא בֵּין אֶל־מַחֲנֵה מִצְרַיִם וּבֵין מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל וַיְהִי הָעֲנָן וְהַחֹשֶׁךְ וַיָּאֵר אֶת־הַלַּיְלָה וְלֹא־קָרַב זֶה אֶל־זֶה כָּל־הַלַּיְלָה׃</p>	20
21	<p>And Moses stretched out his hand over the sea; and the LORD caused the sea to go back by a strong east wind all the night, and made the sea dry land, and the waters were divided.</p>	<p>וַיִּשָּׂא מֹשֶׁה אֶת־יָדוֹ עַל־הַיָּם וַיִּנּוֹלֶךְ יַהֲוָה אֶת־הַיָּם בְּרוּחַ קָדִים עֲזָה כָּל־הַלַּיְלָה וַיִּשָּׂם אֶת־הַיָּם לַחֲרֻבָּה וַיִּבָּקְעוּ הַמַּיִם׃</p>	<p>וַיִּשָּׂא מֹשֶׁה אֶת־יָדוֹ עַל־הַיָּם וַיִּנּוֹלֶךְ יַהֲוָה אֶת־הַיָּם בְּרוּחַ קָדִים עֲזָה כָּל־הַלַּיְלָה וַיִּשָּׂם אֶת־הַיָּם לַחֲרֻבָּה וַיִּבָּקְעוּ הַמַּיִם׃</p>	21
22	<p>And the children of Israel went into the midst of the sea upon the dry ground; and the waters were a wall unto them on their right hand, and on their left.</p>	<p>וַיָּבֹאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּתוֹךְ הַיָּם בִּיבֹשָׁה וְהַמַּיִם לְהֵם חֹמָה מִיְּמִינֵם וּמִשְׁמָאלָם׃</p>	<p>וַיָּבֹאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּתוֹךְ הַיָּם בִּיבֹשָׁה וְהַמַּיִם לְהֵם חֹמָה מִיְּמִינֵם וּמִשְׁמָאלָם׃</p>	22
23	<p>And the Egyptians pursued, and went in after them into the midst of the sea, all Pharaoh's horses, his chariots, and his horsemen.</p>	<p>וַיִּרְדְּפוּ מִצְרַיִם וַעֲלּוּ בְּתַרְיֵהוּן כָּל סוּסוֹת פָּרָעָה רַתְּכוֹהֵי וּפָרָשָׁוֵהִי לְגוֹ יָמָא׃</p>	<p>וַיִּרְדְּפוּ מִצְרַיִם וַיָּבֹאוּ אַחֲרֵיהֶם כָּל סוּס פָּרָעָה רַכְבּוֹ וּפָרָשָׁיו אֶל־תּוֹךְ הַיָּם׃</p>	23
24	<p>And it came to pass in the morning watch, that the LORD looked forth upon the host of the Egyptians through the pillar of fire and of cloud, and discomfited the host of the Egyptians.</p>	<p>וַהֲוָה בַּמֶּטְרַת צַפְרָא וְאַסְתְּכִי לְמִשְׁרִיתָא דְּמִצְרַיִם בְּעֻמּוּדָא דְּאִישְׁתָּא וַעֲנָא וּשְׁגִישׁ יָת מִשְׁרִיתָא דְּמִצְרַיִם׃</p>	<p>וַיְהִי בְּאַשְׁמֶרֶת הַבֹּקֶר וַיִּשְׁקֹף יַהֲוָה אֶל־מַחֲנֵה מִצְרַיִם בְּעֻמּוּד אֵשׁ וְעָנָן וַיִּהָם אֶת מַחֲנֵה מִצְרַיִם׃</p>	24

²⁰ ויבא בין מחנה מצרים. משל למהלך דרך וזנו מהלך לפניו, באו לסטים לשבותו, נטלו מלפניו ונתנו לאחריו, בא ואז מאחריו, נתנו לפניו, באו לסטים לפניו ואזבים מאחריו, נתנו על זרועו ונלחם בהם. כך ואנכי תרגלתי לאפרים קחם על זרועתיו (הושע יא, א):

²⁰ ויהי הענן והחשך. למזרים:

²⁰ ויאר. עמוד האש את הלילה לישראל, והלך לפניהם כדרכו ללכת כל הלילה, והחשך של ערפל לא מצרים:

²⁰ ולא קרב זה אל זה. מחנה אל מחנה (מכילתא פ"ד):

21 ברוח קדים עזה. צרות קדים שהיא עזה שצרותה, הוא הרוח שהקצ"ה נפרע זה מן הרשעים, שנאמר קרות קדים אפי"ס (ירמ' יח, יז), יצא קדים רוח ה' (הושע יג, טו), רוח הקדים, שְׁבַרְךָ בְּצַלְיָמִים (יחזקאל כו, כו), הָהָה צְרוּחוֹ הַקָּשָׁה בְּיוֹם קָדִים (ישעיה כז, ט):

²¹ ויבקעו המים. כל מים שצעולם (מכילתא פ"ד):

²³ כל סוס פרעה. וכי סוס אחד היה, אלא מגיד שאין כולם חסונים לפני המקום אלא כסוס אחד:

²⁴ באשמרת הבוקר. שלשת חלקי הלילה קרוין אשמורת, ואותה שלפני הצקר קורא אשמורת הצוקר (צרכות ג.). ואומר אני, לפי שהלילה חלוק למשמרות שיר של מלאכי השרת, כת אחר כת לשלשה חלקים, לכך קרוי אשמורת, וזהו שתרגס אינקלוס מקצרת:

²⁴ וישקף. ויצט, כלומר פנה אליהם להשחיתם. ותרגומו וְאַסְתַּחֲדִי, אף הוא לשון הצטה, כמו שָׁדָה נְפִישׁ (צמדצר כג, יד), לַחֲקֵל סְבוּתָה:

24 בעמוד אש ועגן. עמוד ענן יורד ועושה אותו כטיט, ועמוד אש מרחיחו, וטלפי קוסיהם משתמטות (מכילתא פ"ה):
24 ויהם. לשון מהומה, אשטורדייטון בלע"ז ערצבס, נטל סגנונות שלהם. ושנינו צפרקי ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי, כל מקום

שנאמר בו מהומה, הרעשת קול הוא, וזה אז לכלן, וירעם ה' בקול גדול וגו' על פלשתיים ויהם (שמואל א' ז, י):

<p>25 And He took off their chariot wheels, and made them to drive heavily; so that the Egyptians said: 'Let us flee from the face of Israel; for the LORD fighteth for them against the Egyptians.'</p>	<p>וַיֹּסֶר אֶת אֲפֻן מִרְכַּבְתָּיו וַיַּנְהִיגֵהוּ בְּכַבְדָּתָו וַיֹּאמֶר מִצְרַיִם אָנוּסִהּ מִפְּנֵי יִשְׂרָאֵל כִּי יִהְיֶה נִלְחָם לָהֶם בְּמִצְרַיִם: (פ)</p>	<p>25 וַיֹּסֶר אֶת אֲפֻן מִרְכַּבְתָּיו וַיַּנְהִיגֵהוּ בְּכַבְדָּתָו וַיֹּאמֶר מִצְרַיִם אָנוּסִהּ מִפְּנֵי יִשְׂרָאֵל כִּי יִהְיֶה נִלְחָם לָהֶם בְּמִצְרַיִם: (פ)</p>
<p>26 And the LORD said unto Moses: 'Stretch out thy hand over the sea, that the waters may come back upon the Egyptians, upon their chariots, and upon their horsemen.'</p>	<p>וַיֹּאמֶר יְיָ לְמֹשֶׁה אֲרִים יָדְךָ עַל יַמָּא וַיָּתוּבוּן מִיָּא עַל מִצְרָאִי עַל רֶתְכִיהוֹן וְעַל פָּרְשֵׁיהוֹן:</p>	<p>רזיעי 26 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה נִטֵּה אֶת-יָדְךָ עַל-הַיָּם וַיָּשָׁבוּ הַמַּיִם עַל-מִצְרַיִם עַל-רֶכְבּוֹ וְעַל-פָּרָשָׁיו:</p>
<p>27 And Moses stretched forth his hand over the sea, and the sea returned to its strength when the morning appeared; and the Egyptians fled against it; and the LORD overthrew the Egyptians in the midst of the sea.</p>	<p>וַאֲרִים מֹשֶׁה יָת יְדִיהָ עַל יַמָּא וַתָּב יַמָּא לַעֲדָן צִפְרָא לְתוֹקְפִיהָ וּמִצְרָאִי עֲרָקִין לְקִדְמוֹתֶיהָ וַיִּשְׁנִיק יְיָ יָת מִצְרָאִי בְּגוֹ יַמָּא:</p>	<p>27 וַיִּטֵּ מֹשֶׁה אֶת-יָדוֹ עַל-הַיָּם וַיָּשָׁב הַיָּם לַפְּנוֹת בִּקְרָא לְאִיתָנוּ וּמִצְרַיִם נָסִים לְקִרְאָתוֹ וַיִּנְעַר יְהוָה אֶת-מִצְרַיִם בְּתוֹךְ הַיָּם:</p>
<p>28 And the waters returned, and covered the chariots, and the horsemen, even all the host of Pharaoh that went in after them into the sea; there remained not so much as one of them.</p>	<p>וַתָּבוּ מִיָּא וַחֲפּוֹ יָת רֶתְכִיָּא וַיָּת פָּרְשֵׁיָּא לְכָל מִשְׁרִיתָ פָּרַעַה דְּאַלַּע בְּתִרְיָהוֹן בְּיַמָּא לֹא אֲשַׁתָּאֵר בְּהוֹן עַד חַד:</p>	<p>28 וַיָּשָׁבוּ הַמַּיִם וַיִּכְסּוּ אֶת-הָרֶכֶב וְאֶת-הַפָּרָשִׁים לְכָל חֵיל פָּרַעַה הַבָּאִים אַחֲרֵיהֶם בַּיָּם לֹא-נִשְׁאָר בָּהֶם עַד-אַחַד:</p>
<p>29 But the children of Israel walked upon dry land in the midst of the sea; and the waters were a wall unto them on their right hand, and on their left.</p>	<p>וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הִלְיְכוּ בִּיבִשְׁתָּא בְּגוֹ יַמָּא וּמִיָּא לַהוֹן שְׁוִרִין מִיְּמִינֵיהוֹן וּמִסְּמָאלֵיהוֹן:</p>	<p>29 וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הִלְכּוּ בִּיבִשָּׁה בְּתוֹךְ הַיָּם וְהַמַּיִם לָהֶם חֹמָה מִיְּמִינֵם וּמִשְׁמָאלָם:</p>

25 ויסר את אופן מרכבותיו. מכת האש נשרפו הגלגלים, והמרכבות נגררות, והיושבים בהם נעים ואזריהן מתפרקין: וינהיגהו בכבדות. 25 זהנהגה שהיא כזדה וקשה להם, צמדה שמדדו ויכבדו לזו הוא ועבדיו (שמות ט, לד), אף כאן וינהגהו בכבדות:

25 נלחם להם במצרים. צמריים. דצר אחר צמרים, צארץ מצרים, שכשם שאלו לוקים על הים, כך לוקים אותם שנשאר צמרים:

26 וישבו המים. שזקופים ועומדים כחומה, ישבו למקומם ויכסו על מצרים:

27 לפנות בקר. לעת שהזקוק פונה לזא:

27 לאיתנו. לתקפו הראשון:

27 נסים לקראתו. שהיו מהוממים ומטורפים ורצין לקראת המים:

27 וינער ה'. כאדם שמנער את הקדירה והופך העליון למטה והתחתון למעלה, כך היו עולין ויורדין ומשתזרין בים, ונתן הקצ"ה זהם חיות לקבל היסורין:

27 וינער. וְשָׁנִיק, והוא לשון טרוף בלשון ארמי. והרצה יש צמדרש אגדה:

28 ויכסו את הרכב וגו' לכל חיל פרעה. כך דרך המקראות לכתוב למד' יתירה, כמו לְכָל פְּלִי תַעֲשֶׂה נֶחֱשֶׁת (שמות כו, ג), וכן לְכָל פְּלִי הַמִּשְׁפָּן, בְּכָל עֲצָתוֹ (שם יט), ויתלקס ומיתריהם לְכָל פְּלִיָּהֶם, ואינה אלא תקון לשון:

30 Thus the LORD saved Israel that day out of the hand of the Egyptians; and Israel saw the Egyptians dead upon the sea-shore.	וַיִּשַׁע יְהוָה בֵּינוֹם הַהוּא אֶת־יִשְׂרָאֵל מִיַּד מִצְרַיִם וַיֵּרָא יִשְׂרָאֵל אֶת־מִצְרַיִם מֵת עַל־שַׁפַּת הַיָּם: וַיִּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת־הַיָּד הַגְּדֹלָה אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה בְּמִצְרַיִם וַיִּירָאוּ הָעָם אֶת־יְהוָה וַיֹּאמְרוּ בֵּיהוָה וּבְמֹשֶׁה עֲבָדוֹ: (פ)	30 וַיִּשַׁע יְהוָה בֵּינוֹם הַהוּא אֶת־יִשְׂרָאֵל מִיַּד מִצְרַיִם וַיֵּרָא יִשְׂרָאֵל אֶת־מִצְרַיִם מֵת עַל־שַׁפַּת הַיָּם: וַיִּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת־הַיָּד הַגְּדֹלָה אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה בְּמִצְרַיִם וַיִּירָאוּ הָעָם אֶת־יְהוָה וַיֹּאמְרוּ בֵּיהוָה וּבְמֹשֶׁה עֲבָדוֹ: (פ)
31 And Israel saw the great work which the LORD did upon the Egyptians, and the people feared the LORD; and they believed in the LORD, and in His servant Moses.	וַיִּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת־הַיָּד הַגְּדֹלָה אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה בְּמִצְרַיִם וַיִּירָאוּ הָעָם אֶת־יְהוָה וַיֹּאמְרוּ בֵּיהוָה וּבְמֹשֶׁה עֲבָדוֹ: (פ)	31 וַיִּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת־הַיָּד הַגְּדֹלָה אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה בְּמִצְרַיִם וַיִּירָאוּ הָעָם אֶת־יְהוָה וַיֹּאמְרוּ בֵּיהוָה וּבְמֹשֶׁה עֲבָדוֹ: (פ)

For brevity, all notes of breaks in the Song of the Sea are omitted. For the proper formatting for this passage, see page 213.

XV Then sang Moses and the children of Israel this song unto the LORD, and spoke, saying: I will sing unto the LORD, for He is highly exalted; The horse and his rider hath He thrown into the sea.	בְּכֵן שָׁבַח מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל יְתָּוֶשְׁבַּחְתָּא הָדָא קִדְּם יְיָ וַאֲמָרוּ לְמִימָר נִשְׁבַּח וְנִגְדִי קִדְּם יְיָ אֲרִי אֲתַגְּאִי עַל גִּיּוֹתַיִנִיא וְגִיּוֹתַיִתִּיא דִּילִיָּה הִיא סוּסִיא וְרִכְבֵּיהָ רָמָא בְּיָמָא:	XV אֲזַ יִשִּׁיר־מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הַשִּׁירָה הַזֹּאת לַיהוָה וַיֹּאמְרוּ לֵאמֹר אֲשִׁירָה לַיהוָה כִּי־גָאָה גָאָה סוֹס וְרִכְבּוֹ רָמָה בְּיָמִים:
--	---	--

30 וירא ישראל את מצרים מת. שפלטן הים על שפתו, כדי שלא יאמרו ישראל, כשם שאנו עולים מלד זה, כך הם עולין מלד אחר רחוק ממנו, וירדפו אחריו:

31 את ה'יד הגדולה. את הגבורה הגדולה שעשתה ידו של הקד"ה. והרצה לשונות נופלין על לשון יד, וכולן לשון יד ממש הן, והמפרש יתקן הלשון אחר ענין הדבור:

1 אֲזַ יִשִּׁיר מֹשֶׁה. אז כשראה הנס, עלה בלבו שישיר שירה. וכן אֲזַ יִדְבָר יְהוָה (יהושע י, יז). וכן וַיִּצַּח יַעֲקֹב לְבַת פְּרָעָה (מלכים א-ז, ח), חשב בלבו שיעשה לה. אף כאן ישיר, אמר לו לבו שישיר, וכן עשה, ויאמרו לאמר אשירה לה'. וכן ביהושע כשראה הנס, אמר לו לבו שידבר, וכן עשה, ויאמר לעיני יִשְׂרָאֵל. וכן שירת הצאר, שפתח בה אֲזַ יִשִּׁיר יִשְׂרָאֵל (צמדצר כא, ז), פירש אחריו עֲלֵי בָּאֵר עָנּוּ לָהּ. אֲזַ יִצְגָה שְׁלֹמֹה צָמָה (מלכים א-י, ז), פירשו צו חכמי ישראל שבקש לבנות ולא צנה, למדנו שהיו"ד על שם המחשבה נאמרה, זהו ליישב פשוטו. אבל מדרשו אמרו רז"ל, מכאן רמז לתחיית המתים מן התורה, וכן בכלן, חוץ משל שלמה שפירשוהו בקש לבנות ולא צנה. ואין לומר ולישב לשון הזה כשאר דברים הנכתבים בלשון עתיד והן מיד, כגון פָּקָה יַעֲקֹב אֵיזֵב (איוב א, ה), על פי ה' יִצְנוּ (צמדצר ט, כג), וַיֵּשׁ אֶשֶׁר יִהְיֶה הָעָקֵן, לפי שהן דבר ההווה תמיד, ונופל צו צין לשון עתיד וצין לשון עבר, אבל זה שלא היה אלא לשעה, אינו יכול לישב בלשון הזה:

1 כי גאה גאה. כהרגומו. (דבר אחר, בא הכפל לומר שעשה דבר שאי אפשר לבשר ודם לעשות, כשהוא נלחם בצבירו ומתגבר עליו, מפילו מן הסוס, וכאן סוס ורכבו רמה צים, וכל שאי אפשר לעשות על ידי זולתו נופל צו לשון גאות, כמו כי גִּאֲתָה עָשָׂה (ישעיה יב, ה), וכן כל השירה תמצא כפולה, עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה, ה' איש מלחמה ה' שמו, וכן כולם. צרש"י ישן). דבר אחר כי גאה גאה, על כל השירות וכל מה שאקלם צו, עוד יש צו תוספת, ולא כמדת בשר ודם, שמקלסין אותו ואין צו:

1 סוס ורכבו. שניהם קשורים זה בזה, והמים מעלין אותם לרום ומורידין אותם לעומק ואין נפרדין:
1 רמזה. השליך, וכן וְרָמְיוּ לְגֹאֵל אֶתְּוֹן נִרְאָה (דניאל ג, כא). ומדרש אגדה, כתוב אחד אומר רמה, וכתוב אחד אומר ירה, מלמד שהיו עולין לרום ויורדין לתהום, כמו מי יָרָה אֶצְוֹן פְּתָסָה (איוב לח, ו), מלמעלה למטה:

<p>2 The LORD is my strength and song, And He is become my salvation; This is my God, and I will glorify Him; My father's God, and I will exalt Him.</p>	<p>תִּקְפִּי וְתוֹשִׁבְחָתִי דְחִילָא יְיָ אָמַר בְּמִימְרֵיהּ וְתִהְיֶה לִי לְפָרִיק דִּין אֱלֹהֵי וְאֲבִי לֵיהּ מְקַדֵּשׁ אֱלֹהָא דְּאַבְחָתִי וְאַפְלַח קְדָמוּהִי:</p>	<p>עֲזִי וּזְמֶרְתִּי יְהִי וַיהֲיִלִּי לְיִשׁוּעָה זֶה אֱלֹהֵי וְאֲנִי הוּא אֱלֹהֵי אָבִי וְאֶרְמְנֶהוּ:</p>
<p>3 The LORD is a man of war, The LORD is His name.</p>	<p>יְיָ מְאָרִי נִצָּחַן קָרְבֵּיא יְיָ שְׁמִיהּ:</p>	<p>יְהוָה אִישׁ מִלְחָמָה יְהוָה שְׁמוֹ:</p>
<p>4 Pharaoh's chariots and his host hath He cast into the sea, And his chosen captains are sunk in the Red Sea.</p>	<p>רִתְבֵּי פָרְעֹה וּמִשְׁרֵיתֶיהּ שְׂדֵי בְּנֵימָא וּמִבְחָר גְּבֻרָתֵיהּ אַטְבְּעוּ בְּיַמָּא דְסוּף:</p>	<p>מִרְכָּבַת פָּרְעֹה וַחֲיָלֹו יָרָה בֵּימָם וּמִבְחָר שְׁלִשְׁוֹ טָבְעוּ בַיָּם-סוּף:</p>
<p>5 The deeps cover them— They went down into the depths like a stone.</p>	<p>תְּהוּמֵיָא חִפּוּ עַל־יְהוֹן נַחְתּוּ לְעוּמֵיָא כְּאַבְנָא:</p>	<p>תְּהוֹמֹת יַבְסִימוּ יָרְדוּ בְּמַצּוֹלֹת כְּמוֹ-אַבֶּן:</p>

2 עזי וזמרת יה. אונקלוס תרגם תוקפי ותשבחתי, עזי כמו עזי בשור"ק, וזמרת כמו וזמרת, ואני תמה על לשון המקרא, שאין לך כמוהו בנקודתו במקרא, אלא בשלשה מקומות שהוא סמוך אלל וזמרת, וכל שאר מקומות נקוד שור"ק, ה' עזי ומעזי (ירמיה טז, יט), עזי אליך אשמך (תהלים נט, י), וכן כל תיבה בת שתי אותיות הנקודה מלאפ"ס, כשהיא מארכת באות שלישית ואין השניה (בשור"א) בחטף, הראשונה נקודה בשור"ק, כגון עז עזי, רוק רוקי, חק חקי, על עולו, יסור עולו, כל כלו, ושלשים על כלו. ואלו שלשה עזי וזמרת, של כלו ושל ישעיה ושל תהלים, נקודה בחטף קמ"ץ, ועוד אין באחד מהם כתוב וזמרת, אלא וזמרת, וכלם סמוך להם ויהי לי ישועה. לכך אני אומר ליישז לשון המקרא, שאין עזי כמו עוזי, ולא וזמרת כמו וזמרת, אלא עזי שם דבר הוא, כמו הישעזי בשמים (שם קכג, א), שְׂכָנִי בְּחַגְוִי סָלַע (עובדיה א, ג), שְׂכָנִי סָנָה (דברים לג, טז). וזהו השבח, עזי וזמרת יה, הוא היה לי ישועה, וזמרת דבוק הוא לתיבת ה', כמו לְעֹזֶרֶת ה' (שופטים ה, כג), בְּעֶזְרֵת ה' (ישעיה ט, יח), על דְּבָרַת צְנִי הָאָדָם (קהלת ג, יח). ולשון וזמרת, לשון לא תזמור (ויקרא כה, ד), זְמִיר עֲרִיצִים (ישעיה כה, ה), לשון כסות וכריתה, עוזו ונקמתו של אלהינו היה לנו ליסועה. ואל תתמה על לשון ויהי, שלא נאמר היה, שיש לנו מקראות מדברים בלשון זה, וזה דוגמתו, אֵת קִירוֹת הַבָּיִת סָבִיב לְהִקָּל וּלְדָבִיר וַיַּעַשׂ קְלָעוֹת סָבִיב (מלכים-א ו, ה), היה לו לומר עשה נלעות סביב. וכן וצְנִי יִשְׂרָאֵל הַיִּשְׂכָּרִים צְעָרִי יְהוּדָה וַיִּקְלָךְ עֲלֵיָם רַחֲמָם (דברי הימים-ב י, יז), היה לו לומר מלך עליהם רחמם. מְצִלָּתִי יָכֹלֶת ה' וגו' וַיִּשְׁחָטֵם (במדבר יד, טז), היה לו לומר שחטם. וְהִאֲנָשִׁים אֲשֶׁר שָׁלַח מֶלֶךְ וְגו' וַיָּמָתוּ (שם לו, יז), מתו היה לו לומר. וַאֲשֶׁר לֹא שָׁם לָצוּ אֵל דָּבָר ה' וַיַּעֲזֹב (שמות ט, כא), היה לו לומר עזב:

2 זה אל. בכבודו נגלה עליהם והיו מראין אותו באצבע, ראתה שפחה על הים שלא ראו נביאים:
2 ואנוהו. אונקלוס תרגם לשון ניה, ניה שְׁאֵנָן (ישעיה לג, כ), לְנִיחָא לֹאן (שם סה, י). דבר אחר ואנוהו, לשון נוי, אספר נוי ושבחתי לבאי עולם, כגון מה דודך מדוד, דודי לַח וְאֶלְדּוּם (שיר השירים ה, טי), וכל הענין:
2 אלהי אבי. הוא זה, וארוממנהו. אלהי אבי, לא אני תחלת הקדושה, אלא מוחזקת ועומדת לי הקדושה, ואלהותו עלי מימי אבותי:
3 ה' איש מלחמה. בעל מלחמה, כמו איש נְעָמִי (רות א, ג), וכל איש ואישך מתורגמין בעל, וכן וְסִימָן וְהִיָּת לְאִישׁ (מלכים-א ב, ז), לגבור:
3 ה' שמו. מלחמותיו לא בכלי זין, אלא בשמו הוא נלחם, כמו שאמר דוד וְאֶנְכִּי צָא אֲלֵיךְ בָּשָׁם ה' צָבָאוֹת (שמואל-א יז, מה). דבר אחר ה' שמו, אף בשעה שהוא נלחם ונוקם מאויביו, אוהו הוא במדתו לרחם על בראיו ולזון את כל באי עולם, ולא כמדת מלכי אדמה, כשהוא עוסק במלחמה פונה עצמו מכל עסקים, ואין צו כח לעשות זו וזו:
4 ירה בים. שְׂדֵי בְּנֵימָא, שדי לשון ירייה. וכן הוא אומר אֵו יָרָה יְיָ (שמות יט, יג), או אֲשַׁתְּדָּקָה אִישְׁתְּדִי, והתי"ו משתמש באלו במקום התפעל:
4 ומבחר. שם דבר, כמו מרכב, משכב, מקרא קדש:
4 טבעו. אין טביעה אלא במקום טיט, כמו טְבַעְתִּי צִיּוֹן מְאוּלָּה (תהלים סט, ג), וַיִּטְבַּע יְרֵמְיָהוּ בְּטִיט (ירמיה לח, ו). מכילתא פ"ד. מלמד שנעשה הים טיט, לגמול להם כמדתם ששעבדו את ישראל בחומר ובלבנים:
5 יבסימו. כמו יכסום, והי"ד האמצעית יתירה זו, ודרך מקראות בכל, כמו וַיִּקְרָךְ וַאֲלֵאָךְ יִרְצָן (דברים ח, יד), יִרְצָן מִדְּשָׁן בִּיתָךְ (תהלים לו, ט), והי"ד ראשונה שמשמעה לשון עתיד, כך פרשוהו, טבעו בים סוף כדי שיחזרו המים ויכסו אותן. יבסימו, אין דומה לו במקרא בנקודתו, ודרכו להיות בנקודתו יבסימו במלא"פוס (גם כאן מוכח להיות חולם כמ"ש):
5 כמו אבן. ובמקום אחר כללו כעופרת, ובמקום אחר יאכלמו כקש, הרשעים כקש, הולכים ומטורפין עולין ויורדין. צינוגים כאבן, והכשרים כעופרת, שנחו מיד:

6	Thy right hand, O LORD, glorious in power, Thy right hand, O LORD, dasheth in pieces the enemy.	יְמִינְךָ יי אֲדִירָא בְּחִילָא יְמִינְךָ יי תִּבְרַת סְנָאָה:	יְהוָה נֹאדְרֵי בִפְחַ יְמִינְךָ יְהוָה תִּרְעֵץ אוֹיֵב:	6
7	And in the greatness of Thine excellency Thou overthrowest them that rise up against Thee; Thou sendest forth Thy wrath, it consumeth them as stubble.	וּבְסִגְי תִּתְקַפֵּךְ תִּבְרַתְנוֹן לְדָקְמוֹ עַל עֲמֻךְ שְׁלַחַת רוּגְזְךָ שִׁיִּצִינוֹן כְּגוֹרָא לְקֶשֶׁא:	וּבְרָלֵב גְּאוּנְךָ תִּתְהַרֵם קִמְיָךְ תִּשְׁלַח תִּרְגֵּזְךָ יֹאכְלֵמוֹ פִּקְשׁ:	7
8	And with the blast of Thy nostrils the waters were piled up— The floods stood upright as a heap; The deeps were congealed in the heart of the sea.	וּבְמִימַר פּוּמְךָ חִכִּימוֹ מִיָּא קָמוֹ כְּשׁוֹר אֲזַלְיָא קָפוֹ תְּהוֹמֵי בְּלָבָא דִּימָא:	וּבְרוּיֹת אִפְיָךְ נַעֲרָמוֹ לָמִים נִצְבּוֹ כְּמוֹ-גֵד נִזְלִים קִפְאוּ תְּהוֹמֹת בְּלָבָיִם:	8

6 ימינך. ימינך. שני פעמים, כשישראל עושין רצונו של מקום השמאל נעשית ימין:

6 ימינך ה' נאדרי בכח. להזיל את ישראל, וימינך השנית תרעץ אויב. ולי נראה, אותה ימין עצמה תרעץ אויב, מה שאי אפשר לאדם לעשות שתי מלאכות ביד אחת. ופשוטו של מקרא, ימינך הנאדרת צדקה מה מלאכתה, ימינך, היא תרעץ אויב, וכמה מקראות דוגמתו, פי הגהה איציקה ה' פי הגהה איציקה יאצדו (תהלים צב, י), עד מתי רשעים ה' עד מתי רשעים יעלזו (שם צד, ג), נשאף נהרות ה' נשאף נהרות קולם (שם צג, ג), לא לנו ה' לא לנו (שם קטו, א), אענה נאם ה' אענה את השמים (הושע ז, כג), אנוכי לה' אנוכי אשירה (שופטים ה, ג), לולי ה' וגו' לולי ה' אשירה לנו בקום עלינו אדם (תהלים קכד, אצ), עורי עורי דבורה עורי עורי דבורה שיר (שופטים ה, יצ), תרמסנה רגל רגלי עני (ישעיה כו, ו), ונתן ארצם לנחלה נחלה לישראל עבדו (תהלים קלו, כאכצ):

6 נאדרי. ה' יתירה, כמו רצתי עס, שרתי במדינות (איכה א, א), גנצתי יום (צראשית לא, לט):

6 תרעץ אויב. תמיד היא רועלת ומשצרת האויב, ודומה לו וינעלו וינעלו את בני ישראל, בשופטים (י, ח). (דבר אחר, ימינך הנאדרת צדקה היא משצרת ומלקה אויב):

7 וברב גאונך. אם היד כלצד רועלת האויב, כשהוא מרימה צרוב גאונו אז יהרום קמיו, ואם צרוב גאונו לצד אויציו נהרסים, ק"ו כששלח צם חרון אף יאכלמו:

7 תהרס. תמיד אתה הורס קמייך הקמים נגדך, ומי הם הקמים כנגדו, אלו הקמים על ישראל, וכן הוא אומר, פי הגהה איציקה יקמיון (תהלים פג, ג), ומה היא ההמיה, על עמך יערימו סוד (שם שס, ד), ועל זה קורא אותם אויציו של מקום:

8 וברוח אפריך. היואל משני נחירים של אף, דבר הכתוב כביכול צשכניה דוגמת מלך בשר ודם, כדי להשמיע און הצריות כפי ההוה, שיוכלו להצין דבר. כשאדם כועס יואל רוח מנחיריו, וכן עלה עשן צאפו (תהלים יח, ט), וכן וימרוח אפו יכלו (איוב ד, ט), וזה שאמר למען שמי אפריך אפי (ישעיה מח, ט), כשעפו נחה נשימתו ארוכה, וכשהוא כועס נשימתו קצרה. ותהלתי אפחטס לך (שם), ולמען תהלתי אשים חטם צאפי, לסתום נחירי בפני האף והרוח שלא יאלו. לך, צשכילך. אחטם, כמו נאקה צחטם, במסכת שבת (נא:), כך נראה צעיני. וכל אף וחרון צבמקרא אנו אומר כן, חרה אף, כמו ועממי קרה מני חרצ (איוב ל, ל), לשון שרפה ומוקד, שהנחירים מתחממים ונחירים צעת הקצף וחרון, מגזרת חרה, כמו רצון מגזרת רצה, וכן חמה לשון חמימות, על כן הוא אומר ויחממו צערה צו (אסתר א, יג), וצנוח החמה אומר, נחקררה דעמו:

8 נערמו מים. אונקלוס תרגם לשון ערמימות, ולשון צחות המקרא כמו ערמת חטים (שיר השירים ז, ג), ונצבו כמו נד יוכיה: נערמו מים. ממוקד רוח שיאל מאפך יצשו המים, והם נעשו כמין גלים וכריות של ערימה שהם גבוהים:

8 כמו נד. כתרוממו כשור, כחומה:

8 נד. לשון צבור וכנוס, כמו נד קציר ציוס נחלה (ישעיה יז, יא), פגס פגס (תהלים לג, ו), לא כתב כונס כנאד אלא כנד, ואילו היה כנד כמו כנאד, וכונס לשון הכנסה, היה לו לכתוב מכנים כנאד מי הים, אלא כונס לשון אוקף ואוצר הוא, וכן קמו נד אקד (יהושע ג, טו), ויעמדו נד אקד (שם יג), ואין לשון קימה ועמידה בנאדות אלא בחומות וצורים, ולא מצינו נאד נקוד אלא במלאפוס (חול"ס), כמו שימה דמעתה צנאדך (תהלים נו, ט), את נאוד הקלצ (שופטים ד, כ):

8 קפאו. כמו וכן צינה סקפילני (איוב י, ו), שהוקשו ונעשו כאצנים, והמים זורקים את המצרים על האצן צכח ונלחמים צם צכל מיני קושי:

8 בלב ים. צחוק הים, ודרך המקראות לדבר כן, עד לצ השמים (דברים ד, יא), צלצ האלה (שמואל-ב יח, יד), לשון עקרו ותקפו של דבר:

9	The enemy said: 'I will pursue, I will overtake, I will divide the spoil; My lust shall be satisfied upon them; I will draw my sword, my hand shall destroy them.'	אָמַר אוֹיֵב אֶרְדֹּף אֲשִׁיג אֶחְלַק שְׁלָל תִּמְלֹאמוֹ נַפְשִׁי אֶרְיֵק חֲרָבִי תּוֹרִישְׁמוֹ יָדַי:	9
10	Thou didst blow with Thy wind, the sea covered them; They sank as lead in the mighty waters.	נִשְׁפָּתָה בְּרוּחְךָ כִּסְמוֹ יָם צָלְלוּ כְּעוֹפֶרֶת בְּמַיִם אֲדִירִים:	10
11	Who is like unto Thee, O LORD, among the mighty? Who is like unto Thee, glorious in holiness, Fearful in praises, doing wonders?	מִי־כַמֹּכָה בָּאֱלֹם יְהוָה מִי כַמֹּכָה נֹאדָר בְּקֹדֶשׁ נוֹרָא תַהֲלֹת עֹשֶׂה פִלָּא:	11
12	Thou stretchedst out Thy right hand— The earth swallowed them.	נָטִיתָ יְמִינְךָ תִּבְלַעְמוֹ אֶרֶץ: אֲרִימָה יְמִינְךָ בִּלְעָתָנּוּן אֶרֶעָא:	12
13	Thou in Thy love hast led the people that Thou hast redeemed; Thou hast guided them in Thy strength to Thy holy habitation.	נָחִיתָ בְּחַסְדְּךָ עַם־נֹו גְּאֻלָּתָה נִתְּלָתָ בְּעֹזְךָ אֶל־גִּגְוָה קֹדֶשֶׁךָ:	13
14	The peoples have heard, they tremble; Pangs have taken hold on the inhabitants of Philistia.	שָׁמְעוּ עַמִּים יִרְגְּזוּן חֵיל אֲחֹז יִשְׁבֵי פְלִשְׁתִּי: שָׁמְעוּ עַמִּמָּיָא וְזָעוּ דַּחְלָא אֶחָדָתָנּוּן לְדִהוּוּ יִתְבִּין בַּפִּלְשֶׁת:	14

- 9 אמר אויב. לעמו, כְּשֶׁפָּסַס דְּצָרִים אֶרְדֹּף ואֲשִׁיגם ואֶחְלַק שְׁלָל עַם שָׂרִי וְעַבְדֵּי:
9 תִּמְלֹאמוֹ. תִּמְלֹא מֵהֶם נַפְשִׁי. רֹחִי וְרָצוֹנִי, וְאֵל תַּחֲמָה עַל חֵיצָה הַמְדַּבֵּרֶת בְּשִׁתִּים, תִּמְלֹאמוֹ תִּמְלֹא מֵהֶם, יֵשׁ הַרְצָה כִּלְשׁוֹן הַזֶּה,
פִּי אֶרְצֵן הַנִּגְזָר נִמְסָרִי (שׁוּפָטִים א, טו), כִּמוֹ נַחַת לִי. וְלֹא יָקֻלוּ דְּצָרוּ לְשָׁלֵם (בִּרְאשִׁית לו, ד), כִּמוֹ דָּבָר עֲמוֹ. קָנִי יִצְאֵנִי (יִרְמְיָה י, כ),
כִּמוֹ יֵאָחַז מִמֶּנִּי. מִסֵּפֶר קָטָנִי אֲגִידָנִי (אִיּוֹב לא, לו), כִּמוֹ אֲגִיד לוֹ. אֵף כֹּאֵן תִּמְלֹאמוֹ, תִּמְלֹא נַפְשִׁי מֵהֶם:
9 אֲרִיֶּק חֲרָבִי. אֲשִׁלֹּף, וְעַל שֶׁשׁ שֶׁהוּא מֵרִיק אֶת הַתַּעַר בְּשִׁלְפֻתוֹ וְנִשְׁאָר רִיק, נּוֹפֵל צוֹ לִשׁוֹן הַרְקָה, כִּמוֹ מְרִיקִים שְׂקִיָּהֶם (בִּרְאשִׁית
מז, לה), וְכִלְיוֹ יִרְיָקוּ (יִרְמְיָה מח, יב). וְאֵל תַּחֲמָר, אֵין לִשׁוֹן רִיקוֹת נּוֹפֵל עַל הַיּוֹצֵא, אֲלֵא עַל הַתִּיק וְעַל הַשֶּׁק וְעַל הַכֹּלִי שִׁינָא מִמֶּנִּה,
אֲצִל לֹא עַל הַחֲרָב וְעַל הַיִּין, וְלִדְחֹק וּלְפֶרֶשׁ אֲרִיֶּק חֲרָבִי כִּלְשׁוֹן וַיִּרְק אֶת תְּנִיכִיו (בִּרְאשִׁית יד, יד), אֲזִידִין בְּחֲרָבִי, מִזִּינוּ הַלִּשׁוֹן מוֹסֵב
אֵף עַל הַיּוֹצֵא, שְׁמֹן תּוֹרֶק (שִׁיר הַשִּׁירִים א, ג), וְלֹא הוֹרֵק מִכֵּלִי אֵל פִּלִּי (יִרְמְיָה מח, יא). לֹא הוֹרֵק הַכֹּלִי אֵין כַּחֲצֵב כֹּאֵן, אֲלֵא לֹא הוֹרֵק
הַיִּין מִכֵּלִי אֵל כֹּלִי, מִזִּינוּ הַלִּשׁוֹן מוֹסֵב עַל הַיִּין, וְכֵן וְהִרְיָקוּ סִרְצוֹתָם עַל יְפֵי סִרְצוֹתָם (יִחֻזְקָאֵל כח, ז), דַּחִירִם:
9 תּוֹרִישְׁמוֹ. לִשׁוֹן רִישׁוֹת וְדִלוֹת, כִּמוֹ מוֹרִישׁ וּמַעֲשִׂיר (שְׁמוּאֵל־א ב, ז):
10 נִשְׁפָּתָה. לִשׁוֹן הַפֶּחַח, וְכֵן וְגַם נִשְׁפָּתָה (יִשְׁעִיָה מ, כד):
10 צָלְלוּ. שִׁקְעוּ, עִמְקוּ לִשׁוֹן מִזִּלוֹה:
10 כְּעוֹפֶרֶת. אֲצֵר, פִּלּוּס צִלְעוֹ:
11 בָּאֱלִים. בְּחֻזְקִים, כִּמוֹ וְאֵת אֵילֵי הָאֶרֶץ לָקַח (יִחֻזְקָאֵל יז, יג), אֲלִילוֹתִי לְעֻזְרָתִי חוֹשֶׁה (תְּהִלִּים כב, כ):
11 נֹרָא תַהֲלֹת. יִרְאוּ מִלִּהְגִּיד תַּהֲלֹתֵי פִן יִמְעֻטוּ, כִּמִּשְׁלָל דְּמִיָּה תַהֲלָה (שִׁם סה, ב):
12 נָטִיתָ יְמִינְךָ. כְּשֶׁהִקְצָה נֹטָה יָדוֹ, הִרְשָׁעִים פְּלִים וְנוֹפְלִים, לְפִי שֶׁהִכֵּל נַחֲוֹן צִידוֹ וְנוֹפְלִים בְּהִיִּיָּתָה, וְכֵן הוּא אֹמֵר, וְהִ' יִטָּה יָדוֹ
וְקָשָׁל עוֹזֵר וְנִפְלַע עֲזָר (יִשְׁעִיָה לא, ג), מִשָּׁל לְכֹלִי זְכוּכִית הַנַּחֲוִים צִידֵי אָדָם, מִטָּה יָדוֹ מַעֲטוֹ וְהֵן נּוֹפְלִין וּמִשְׁתַּבְּרִין:
12 תִּבְלַעְמוֹ אֶרֶץ. מִכֹּאֵן שֶׁזָּכוּ לְקַצֹּרָה, בְּשִׁכְרָה שֶׁאִמְרוּ ה' הִצִּדִּיק:
13 נִהֲלָתָה. לִשׁוֹן מִנְהֵלָה. וְאֹנֶקְלוֹס תַּרְגֵּם לִשׁוֹן נֹשֵׂא וְסוֹבֵל, וְלֹא דִקְדָק לְפֶרֶשׁ אַחֵר לִשׁוֹן הַעֲבָרִית:
14 יִרְגְּזוּן. מִתְרַגְּזִין:
14 יִשְׁבֵי פְלִשְׁתִּי. מִפְּנֵי שֶׁהִרְגוּ אֶת צְנִי אֶפְרַיִם, שֶׁמִּיֵּהָרוּ אֶת הַקֶּץ וַיֵּאָחַז בְּחֻזְקָה, כִּמְפֹרֶשׁ צִדְּרֵי הַיָּמִים, וְהִרְגוּם אֲנָשֵׁי גֵת:

15	Then were the chiefs of Edom affrighted; The mighty men of Moab, trembling taketh hold upon them; All the inhabitants of Canaan are melted away.	אִז נִבְהָלוּ אֱלֹפֵי אֲדָוִם אֵילֵי מוֹאָב יֶאֱחָזְמוּ נִמְגְּוּ כָּל יֹשְׁבֵי כְּנָעַן:	15
16	Terror and dread falleth upon them; By the greatness of Thine arm they are as still as a stone; Till Thy people pass over, O LORD, Till the people pass over that Thou hast gotten.	תִּפֹּל עֲלֵיהֶם אִמְתָּהּ וְנִפְחַד בְּגִדְלֵי זְרוּעָה יִדְמוּ כָּאֶבֶן עַד-יַעְבֹּר עַמְּךָ יְהוָה עַד-יַעְבֹּר עַם-יוֹ קִנִּיתָ:	16
17	Thou bringest them in, and plantest them in the mountain of Thine inheritance, The place, O LORD, which Thou hast made for Thee to dwell in, The sanctuary, O Lord, which Thy hands have established.	תִּבְאֲמוּ וְתִטְעֲמוּ בְּהָר נַחֲלָתְךָ לְשִׁבְתְּךָ פַּעֲלָתָהּ יְהוָה מִקְדָּשׁ אֲדָנִי כֹונֵנו יְיָ:	17
18	The LORD shall reign for ever and ever.	יְהוָה יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד:	18
19	For the horses of Pharaoh went in with his chariots and with his horsemen into the sea, and the LORD brought back the waters of the sea upon them; but the children of Israel walked on dry land in the midst of the sea.	כִּי בָא סוּס פִּרְעֹה בִּרְכָבוֹ וּבִפְרָשָׁיו בָּיָם וַיֵּשֶׁב יְהוָה עֲלֵהֶם אֶת-מֵי הַיָּם וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הִלְכוּ בִּיבֶשֶׁת בְּתוֹךְ הַיָּם: (פ)	19

15 אֱלֹפֵי אֲדָוִם אֵילֵי מוֹאָב. והלא לא היה להם לירא כלום, שהרי לא עליהם הולכים, אלא מפני אנינות (מכילתא שירה פ"ט), שהיו מתאוננים ומטערים על כבודם של ישראל:

15 נמגו. נמסו, כמו צִבְצִיבִים קָמַגְגָה (תהלים סה, יא). אמרו, עלינו הם צאים, לכלותינו ולירש את ארצנו:

16 תפול עליהם אימתה. על הרחוקים:

16 ופחד. על הקרובים, כענין שנאמר כִּי שָׁמַעְנוּ אֶת הַצֶּהַר הוֹצִיָּשׁ וְגו' (יהושע ב, י). מכילתא שירה פ"ט):

16 עד יעבור. עד יעבור. כתרגומו:

16 קניית. חצנת משאר אומות, כחפץ הקניי צדמים יקרים שחציב על האדם:

17 תביאמו. תנצח משה שלא יכנס לארץ, לכך לא נאמר תביאנו, (נראה שלא יכנסו לארץ וכו', והכי איתא בהדיא פרק יש נוכלין (צבא צתרא דף ק"ט): ובמכילתא (שם פ"י), הצנים יכנסו ולא האצות, אף שלא נגזרה גזירת מרגלים עדיין, מכל מקום ניצח ולא ידע מה ניצח. מהרש"ל):

17 מכון לשבתך. מקדש של מטה מכוון כנגד כסא של מעלה אשר פעלת:

17 מקדש. הטעם עליו וקף גדול, להפרידו מתיבת השם שלאחריו, המקדש אשר כונו ידיו ה'. חציב בית המקדש, שהעולם נצרא ציד אחת, שנאמר אף יְדֵי יִסְדָּה אֶרֶץ (ישעיה מח, יג), ומקדש בשתי ידיים, ואימתי יצנה בשתי ידיים, בזמן שה' ימלוך לעולם ועד, לעתיד לצא שכל המלוכה שלו:

18 לעולם ועד. לשון עולמית הוא, והו"ו צו יסוד, לפיכך הוא פתוחה, אבל וְאֶנְכִי הָיִידָע וְעַד (ירמיה כט, כג), שהו"ו צו שמוש, קמוצה היא:

19 כי בא סוס פרעה. כאשר צא:

20 And Miriam the prophetess, the sister of Aaron, took a timbrel in her hand; and all the women went out after her with timbrels and with dances.	וַתִּקַּח מִרְיָם הַנְּבִיאָה אֲחֹתֹת אַהֲרֹן אֶת־תִּמְתֵּךְ בְּיָדָהּ וַתֵּצֵאנָן כָּל־הַנָּשִׁים אַחֲרֶיהָ בְּתִפְסִים וּבִמְחֻלֹּת:	20 ותקח מרים הנביאה אחות אהרן את־תמתך בידה ותצאנן כל־הנשים אחריה בתפסים ובמחלות:
21 And Miriam sang unto them: Sing ye to the LORD, for He is highly exalted: The horse and his rider hath He thrown into the sea.	וּמַעֲנִיא לָהֶן מִרְיָם שִׁבְחוּ וְאָדְרוּ קָדָם יי אֲדִי אֲתַגְאִי עַל גִּיּוֹתֶינִי וְנִיאוֹתָא דִּילִיהָ הִיא סוּסִיא וְרֻכְבִּיהָ רָמָא בִּימָא:	21 ותען להם מרים שירי ליהנה כי־גאה גאה סוס ורכבו רמה בים: (ס)
22 And Moses led Israel onward from the Red Sea, and they went out into the wilderness of Shur; and they went three days in the wilderness, and found no water.	וַאֲטִיל מֹשֶׁה יִתְּ יִשְׂרָאֵל מִיַּמָּא דְסוּר וַיֵּצְאוּ לַמִּדְבָּרָא דְחִגְרָא וַאֲזָלוּ תַלְתָּא יוֹמִין בְּמִדְבָּרָא וְלֹא אִשְׁכְּחוּ מַיָּא:	22 ויסע משה את־ישראל מים־סור ויצאו אל־מדבר־שור וילכו שלשת־ימים במדבר ולא־מצאו מים:
23 And when they came to Marah, they could not drink of the waters of Marah, for they were bitter. Therefore the name of it was called Marah.	וַאֲתֹו לַמָּרָה וְלֹא יָכִילוּ לְמַשְׁתִּי מַיָּא מִמָּרָה אֲדִי מְרִירִין אֲנִין עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ מָרָה:	23 ויבאו מרתה ולא יכלו לשתי מים ממרתה כי מרים הם על־כן קרא־שמה מרה:
24 And the people murmured against Moses, saying: 'What shall we drink?'	וַאֲתַרְעֲמוּ עֲמָא עַל מֹשֶׁה לְמִימַר מָא נִשְׁתִּי:	24 וילנו העם על־משה לאמר מה־נשתה:
25 And he cried unto the LORD; and the LORD showed him a tree, and he cast it into the waters, and the waters were made sweet. There He made for them a statute and an ordinance, and there He proved them;	וַצִּלִּי קָדָם יי וְאֶלְפִיָּהּ יי אַעָא וְרָמָא לְמַיָּא וּבְסִימּוֹ מַיָּא תַמְן גִּזַּר לִיהָ קִיָּם וְדִין וְתַמְן נִסִּיָּהּ:	25 ויצעק אל־יהוה ויורהו יהוה עץ וישלך אל־המים וימתקו המים שם שם לו חק ומשפט ושם נסהו:

20 ותקח מרים הנביאה. היכן נתנצלה, כשהיתה אחות אהרן קודם שנולד משה, אמרה עתידה אמי שחלד בן וכו', כדאיתא בסוטה (יב:). דבר אחר אחות אהרן, לפי שמסר נפשו עליה כשנטרעה, נקראה על שמו:

20 את התף. כלי של מיני זמר:

20 בתופים ובמחולות. מוצטחות היו לדקניות שזדור שהקצ"ה עושה להם נסים, והוא לא תופים ממזרים:

21 ותען להם מרים. משה אמר שירה לאנשים, הוא אומר והם עונין אחריו, ומרים אמרה שירה לנשים (מכילתא פ"י):

22 ויסע משה. הסיען צעל כרחס, שעטרו מזרים את סוסיהם בתכשיטי זהב וכסף ואבנים טובות, והיו ישראל מוצאין אותם בים, וגדולה היתה ביזת הים מזיזת מזרים, שנאמר תורי וזהב נעשה לך עם נקודות הקסף (שיר השירים א, יא). מכילתא פסחא סוף פי"ג), לפיכך הוצרך להסיען צעל כרחס:

23 ויבאו מרתה. כמו למרה. ה"א בסוף תיבה במקום למ"ד בתחלתה, והתי"ו היא במקום ה"א הנשרשת בתיבת מרה, ובסמיכתה כשהיא נדבקת לה"א שהוא מוסיף במקום הלמ"ד, תהפך הה"א של שרש לתי"ו, וכן כל ה"א שהיא שרש בתיבה תהפך לתי"ו בסמיכתה. כמו חמה אין לי (ישעיה כז, ד), ושמעו צעקה זו (אסתר א, יב), הרי ה"א של שורש נהפכת לתי"ו מפני שנסמכת אל הו"א הנוספת. וכן עזד ואמה, הגה חמתי בלחה (בראשית ל, ג). לגפש חיה (שם ב, ז), ושמעו חיהו לחם (איוב לג, כ). צין הקמה (שופטים ד, ה), ושמעו הקמה (שמואל א ז, יז):

24 וילנו. לשון נפעל הוא, וכן התרגום לשון נפעל הוא, ואתרעמו, וכן דרך לשון תלונה להסב הדבור אל האדם, מתלונן, מתרועע, ולא אמר לונן, רועע, וכן יאמר הלועז דקומפ"ל ישנ"ק ש"י מוסב הדבור אליו באמרו ש"י:

25 שם שם לו. צמרה נתן להם מקצת פרשיות של תורה שיתעסקו בהם, שבת, ופרה אדומה, ודינין (סנהדרין נו:):

25 ושם נסחו. לעם, וראה קשי ערפן, שלא נמלכו במשה בלשון יפה, בקש עלינו רחמים שיהיו לנו מים לשותה, אלא נתלוננו:

<p>and He said: 'If thou wilt diligently hearken to the voice of the LORD thy God, and wilt do that which is right in His eyes, and wilt give ear to His commandments, and keep all His statutes, I will put none of the diseases upon thee, which I have put upon the Egyptians; for I am the LORD that healeth thee.'</p>	<p>וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים שְׁמוֹעַ תִּשְׁמָע לְקוֹלִי וַיִּהְיֶה אֱלֹהֵינוּ וְהַיִּשְׁרָאֵל בְּעֵינָיו תַּעֲשֶׂה וְהַאֲזִנָּה לְמִצְוֹתָיו וְשִׁמְרָתָם כָּל־חֻקָּיו כָּל־הַמִּצְוָה אֲשֶׁר־שָׁמַעְתִּי בְּמִצְרַיִם לֹא־אֲשִׁים עָלֶיךָ כִּי אֲנִי יְהוָה רַבָּאָד: (ס)</p>	<p>26</p>
<p>And they came to Elim, where were twelve springs of water, and three score and ten palm-trees; and they encamped there by the waters.</p>	<p>וַיָּבֹאוּ אֵילָמָה וְשָׁם שְׁתֵּים עָשָׂרָה עֵינֹת מַיִם וְשִׁבְעִים תְּמָרִים וַיַּחֲנוּ־שָׁם עַל־הַמַּיִם:</p>	<p>חמישי</p>
<p>And they took their journey from Elim, and all the congregation of the children of Israel came unto the wilderness of Sin, which is between Elim and Sinai, on the fifteenth day of the second month after their departing out of the land of Egypt.</p>	<p>וַיִּסְעוּ מֵאֵילָם וַיָּבֹאוּ כָל־עַדָּת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶל־מִדְבַּר־סִין אֲשֶׁר בֵּין־אֵילָם וּבֵין סִינַי בְּחַמֵּשָׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי לְצֵאתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם:</p>	<p>XVI</p>
<p>And the whole congregation of the children of Israel murmured against Moses and against Aaron in the wilderness;</p>	<p>(כ' וילינו) וַיִּלֹּנוּ כָל־עַדָּת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל עַל־מֹשֶׁה וְעַל־אַהֲרֹן בְּמִדְבָּר:</p>	<p>2</p>

26 אם שמוע תשמע. 26 קבלה שיקבלו עליהם: 26 תעשה. היא עשייה: 26 והאזנת. מטה אזנים לדקדק בהם: 26 כל חקיו. דברים שאינן אלא גזירת מלך בלא שום טעם, ויזר הרע מקנטר עליהם, מה איסור באלו, למה נאסרו, כגון לבישת כלאים ואכילת חזיר ופרה אדומה וכיוצא בהם: 26 לא אשים עליך. ואם אשים, הרי הוא בלא הוסמה, כי אני ה' רופאך (מכילתא ויסע פ"א), זהו מדרשו. ולפי פשוטו כי אני ה' רופאך, ומלמדך תורה ומצוות למען תגל מהם, כרופא הזה האומר לאדם אל תאכל דברים שמחזירים אותך לידי חולי, וזהו איזון מצוות, וכן הוא אומר רפאות תהי לך (משלי ג, ח): 27 שתיים עשרה עינת מים. כנגד י"ב שבטים נודדו להם: 27 וע' תמרים. כנגד שבטים זקנים: 1 בחמשה עשר יום. נתפרש היום של חנייה זו, לפי שזו ציוס כלתה החררה שהוציאו ממצרים והוצרכו למן, למדנו, שאכלו משירי הבצק (או משירי המצה) ששים ואחת סעודות, וירד להם מן צט"ו צאייר, ויום א' בשבת היה, כדאיתא במסכת שבת (פז:): 2 וילינו. לפי שכלה הלחם:

<p>and the children of Israel said unto them: 'Would that we had died by the hand of the LORD in the land of Egypt, when we sat by the flesh-pots, when we did eat bread to the full; for ye have brought us forth into this wilderness, to kill this whole assembly with hunger.'</p>	<p>וַיֹּאמְרוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל לִּי דְמִיתָנָא קָדָם יי בָּאָרֶעָ דְּמִצְרַיִם כִּד הוּנָא יִתְבִּין עַל דּוּדֵי בִשְׂרָא כִּד הוּנָא אָכְלִין לַחֲמָא וְסִבְעִין אָרִי אִפִּיקְתוּן יִתָּנָא לְמַדְבָּרָא הָדִין לְקַטְלָא יֵת כָּל קַהֲלָא הָדִין בְּכַפְנָא:</p>	<p>וַיֹּאמְרוּ אֱלֹהִים בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִי־יִתֵּן מוֹתָנוּ בְּיַד־יְהוָה בָּאָרֶץ מִצְרַיִם בְּשִׁבְתָּנוּ עַל־סִיר הַבָּשָׂר בְּאָכְלָנוּ לֶחֶם לְשֹׁבַע כִּי־הוֹצֵאתָם אֶתָּנוּ אֶל־הַמִּדְבָּר הַזֶּה לְהָמִית אֶת־כָּל־הַקָּהָל הַזֶּה בָּרָעַב: (ס)</p>
<p>Then said the LORD unto Moses: 'Behold, I will cause to rain bread from heaven for you; and the people shall go out and gather a day's portion every day, that I may prove them, whether they will walk in My law, or not.</p>	<p>וַיֹּאמֶר יי לְמֹשֶׁה הֲאֵנָּה מַחִית לָכֵן לַחֲמָא מִן שָׁמַיָּא וַיִּפְקֹן עִמָּא וַיִּלְקְטוּן פִּתְגָם יוֹם בְּיוֹמִיה בְּדִיל דְּאֲנַסִּינוּן הִיִּהְכֹון בְּאוֹרֵיתִי אִם לֹא:</p>	<p>וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה הִנְנִי מַמְטִיר לָכֶם לֶחֶם מִן־הַשָּׁמַיִם וַיֵּצֵא הָעָם וַלְקֻטוּ דְּבַר־יוֹם בְּיוֹמוֹ לְמַעַן אֲנַסְנוּ הֵילֵךְ בְּתוֹרָתִי אִם־לֹא:</p>
<p>And it shall come to pass on the sixth day that they shall prepare that which they bring in, and it shall be twice as much as they gather daily.'</p>	<p>וַיְהִי בְּיוֹמָא שְׁתִּיתָאָה וַיִּתְקַנְנוּ יֵת דְּיִיתוּן וַיְהִי עַל חַד תַּרְוִין עַל דְּיִלְקֻטוּן יוֹם יוֹם:</p>	<p>וַהֲיָה בַּיּוֹם הַשְּׁנַי וְהַכִּינוּ אֶת אֲשֶׁר־יָבִיאוּ וְהָיָה מִשְׁנָה עַל אֲשֶׁר־יִלְקְטוּ יוֹם יוֹם:</p>
<p>And Moses and Aaron said unto all the children of Israel: 'At even, then ye shall know that the LORD hath brought you out from the land of Egypt;</p>	<p>וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן לְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּרִמְשָׁא וַתִּדְּעוּן אָרִי יי אִפִּיק יִתְכֹון מֵאֶרֶעָ דְּמִצְרַיִם:</p>	<p>וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל־כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עֲרֹב וַיִּדְּעוּם כִּי יְהוָה הוֹצִיא אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם:</p>

- 3 מי יתן מותנו. שנמות, ואינו שם דבר כמו מותנו (בחולס), אלא כמו עשותנו, חנותנו, שובנו, לעשות אנחנו, לחנות אנחנו, למות אנחנו. ותרגמו לוי דמיתנא, לו מתנו, הלואי והיינו מתים:
- 4 דבר יום ביומו. כורך אכילת יום ילקטו ציומו, ולא ילקטו היום לצורך מחר (מכילתא ויסע פ"ג):
- 4 למען אנסנו הילך בתורת. אם ישמרו מצוות התלויות בו, שלא יותירו ממנו, ולא ילאו בשבת ללקוט:
- 5 והיה משנה. ליום ולמחרת:
- 5 משנה. על שהיו רגילים ללקוט יום יום של שאר ימות השבוע. ואומר אני אשר יציאו והיה משנה, לאחר שיציאו ימצאו משנה במדינה, על אשר ילקטו וימדו יום יום, וזהו לקטו לקח משנה, בלקיטתו היה נמצא לחם משנה, וזהו על כן הוא נתן לקח ציום השש לקח יומים, נותן לכס צרכה (פויס"ן) צבית, למלאות העומר פעמים ללחם יומים:
- 6 ערב. כמו לערב:
- 6 וידעתם כי ה' הוציא אתכם מארץ מצרים. לפי שאמרתם לנו כי הוצאתם אותנו, מדעו כי לא אנחנו המוציאים, אלא ה' הוציא אתכם שיגז' לכם את השליו:

7	and in the morning, then ye shall see the glory of the LORD; for that He hath heard your murmurings against the LORD; and what are we, that ye murmur against us?	וּבִקֹּר וּרְאִיתֶם אֶת־כְּבוֹד יְהוָה בְּשָׁמְעוֹ אֶת־תְּלַנְתִּיכֶם עַל־יְהוָה וְנַחֲנוּ מָה כִּי (כ') תִּלְוֶנוּ [ק' תִּלְוֶנוּ] עָלֵינוּ:	7
8	And Moses said: 'This shall be, when the LORD shall give you in the evening flesh to eat, and in the morning bread to the full; for that the LORD heareth your murmurings which ye murmur against Him; and what are we? your murmurings are not against us, but against the LORD.'	וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה בְּתַת יְהוָה לָכֶם בָּעֶרֶב בָּשָׂר לֶאֱכֹל וּלֶחֶם בַּבֹּקֶר לִשְׂבֹּעַ בְּשָׁמַע יְהוָה אֶת־תְּלַנְתִּיכֶם אֲשֶׁר־אַתֶּם מְלִינִם עָלָיו וְנַחֲנוּ מָה לֹא־עָלֵינוּ תְּלַנְתִּיכֶם כִּי עַל־יְהוָה:	8
9	And Moses said unto Aaron: 'Say unto all the congregation of the children of Israel: Come near before the LORD; for He hath heard your murmurings.'	וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־אַהֲרֹן אֵמַר אֶל־כָּל־עֵדֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל קִרְבוּ לִפְנֵי יְהוָה כִּי שָׁמַע אֶת תְּלַנְתִּיכֶם:	9
10	And it came to pass, as Aaron spoke unto the whole congregation of the children of Israel, that they looked toward the wilderness, and, behold, the glory of the LORD appeared in the cloud.	וַיְהִי כַּדְּבַר אַהֲרֹן אֶל־כָּל־עֵדֶת בְּנֵי־יִשְ�רָאֵל וַיִּפְּנוּ אֶל־הַמִּדְבָּר וַהֲנִיחָה כְּבוֹד יְהוָה נֹרְאָה בָּעָנָן: (פ')	10
11	And the LORD spoke unto Moses, saying:	וַיִּדְבֹּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וּמִלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לֵּאמֹר:	שס

7 ובקר וראיתם. לא על הכבוד שנאמר והנה כבוד ה' נראה בעיני נאמר, אלא כך אמר להם, ערב וידעתם כי היכולת בידו ליתן תאונתם, וכשר יתן, אך לא צפנים מאירות יתנה לכם, כי שלא כהוגן שאלתם אותו, ומכרם מלאה, והלחם ששאלתם לזורך צירידתו, לבקר תראו את כבוד אור פניו, שיורידוהו לכם דרך חזה צבקר, שיש שעות להכינו, וטל מלמעלה וטל מלמטה כמונח בקופסא:

7 תלנותיכם על ה'. כמו אשר על ה':

7 ונחנו מה. מה אנחנו חשודין:

7 כי תלינו עלינו. שתרעמו עלינו את הכל, את צניכם ונשיכם וצנותיכם וערצ רצ. ועל כרחי אני זקוק לפרש תלינו כלשון תפעילו, מפני דגשותו וקרייתו, שאילו היה רפה, הייתי מפרשו כלשון תפעילו, כמו ויגלן הקס על משה (שמות יז, ג), או אם היה דגוש ואין צו יו"ד ונקרא תלוננו, הייתי מפרשו לשון תחלוננו, עכשיו הוא משמע תלינו את האחרים, כמו צמרגלים וילינו עלינו את כל העדה (צמדבר יד, ג):

8 בשר לאכול. ולא לשובע, למדה תורה דרך ארץ שאין אוכלין בשר לשובע. ומה ראה להוריד לחם צבקר וכשר צערב, לפי שהלחם שאלו כהוגן, שאי אפשר לו לאדם בלא לחם, אבל בשר שאלו שלא כהוגן, שהרבה בהמות היו להם, ועוד שהיה אפשר להם בלא בשר, לפיכך נתן להם בשעת טורח שלא כהוגן:

8 אשר אתם מלינים עליו. את האחרים, השומעים אתכם מתלוננים:

9 קרבו. למקום שהעני ירד:

<p>12 I have heard the murmurings of the children of Israel. Speak unto them, saying: At dusk ye shall eat flesh, and in the morning ye shall be filled with bread; and ye shall know that I am the LORD your God.'</p>	<p>שָׁמַעְתִּי אֶת־תְּלִוֹנֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דִּבֶּר אֱלֹהִים לֵאמֹר בֵּין הָעֲרִבִים תֹּאכְלוּ בָשָׂר וּבִבְקָר תִּשְׁבְּעוּ־לָחֶם וַיֵּדְעוּתָם כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:</p>	<p>12 שָׁמַעְתִּי אֶת־תְּלִוֹנֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דִּבֶּר אֱלֹהִים לֵאמֹר בֵּין הָעֲרִבִים תֹּאכְלוּ בָשָׂר וּבִבְקָר תִּשְׁבְּעוּ־לָחֶם וַיֵּדְעוּתָם כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:</p>
<p>13 And it came to pass at even, that the quails came up, and covered the camp; and in the morning there was a layer of dew round about the camp.</p>	<p>וַיְהִי בָעֶרֶב וַתַּעַל הַשָּׁלֹו וַתִּכַּס אֶת־הַמַּחֲנֶה וּבִבְקָר הָיְתָה שֹׁכְבַת הַטָּל סָבִיב לַמַּחֲנֶה:</p>	<p>13 וַיְהִי בָעֶרֶב וַתַּעַל הַשָּׁלֹו וַתִּכַּס אֶת־הַמַּחֲנֶה וּבִבְקָר הָיְתָה שֹׁכְבַת הַטָּל סָבִיב לַמַּחֲנֶה:</p>
<p>14 And when the layer of dew was gone up, behold upon the face of the wilderness a fine, scale-like thing, fine as the hoar-frost on the ground.</p>	<p>וַתַּעַל שֹׁכְבַת הַטָּל וַהֲלָה עַל־פְּנֵי הַמִּדְבָּר דָּק מְחֹסֶפֶס דָּק כַּכֹּפֶר עַל־הָאָרֶץ:</p>	<p>14 וַתַּעַל שֹׁכְבַת הַטָּל וַהֲלָה עַל־פְּנֵי הַמִּדְבָּר דָּק מְחֹסֶפֶס דָּק כַּכֹּפֶר עַל־הָאָרֶץ:</p>
<p>15 And when the children of Israel saw it, they said one to another: a'What is it?'—for they knew not what it was. And Moses said unto them: 'It is the bread which the LORD hath given you to eat.</p>	<p>וַיֵּרְאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־אָחִיו מִן הוּא כִּי לֹא יָדְעוּ מַה־הוּא וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֲלֵהֶם הוּא הַלֶּחֶם אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה לָכֶם לֶאֱכֹלָה:</p>	<p>15 וַיֵּרְאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־אָחִיו מִן הוּא כִּי לֹא יָדְעוּ מַה־הוּא וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֲלֵהֶם הוּא הַלֶּחֶם אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה לָכֶם לֶאֱכֹלָה:</p>
<p>16 This is the thing which the LORD hath commanded: Gather ye of it every man according to his eating; an omer a head, according to the number of your persons, shall ye take it, every man for them that are in his tent.'</p>	<p>זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צֻוְּהָ יְהוָה לִקְטוּ מִמֶּנּוּ אִישׁ לְפִי אָכְלוֹ עֹמֶר לְגִלְגָּלֹת מִסֵּפֶר נַפְשֹׁתֵיכֶם אִישׁ לְאִשֶּׁר בְּאֶהְלוֹ תִקְחוּ:</p>	<p>16 זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צֻוְּהָ יְהוָה לִקְטוּ מִמֶּנּוּ אִישׁ לְפִי אָכְלוֹ עֹמֶר לְגִלְגָּלֹת מִסֵּפֶר נַפְשֹׁתֵיכֶם אִישׁ לְאִשֶּׁר בְּאֶהְלוֹ תִקְחוּ:</p>

13 השליו. מין עוף, ושמן מאד (יומא עה.:

13 היתה שכבת הטל. הטל שוכב על המן, ובמקום אחר הוא אומר וצָרְדָת הטל וגו' (צמדצר יא, ט), הטל יורד על הארץ, והמן יורד עליו, וחוזר ויורד טל עליו, והרי הוא כמונו בקופסא (יומא עה: מכילתא ויסע פ"ג):

14 ותעל שכבת הטל וגו'. כשהחמה זורחת, עולה הטל שעל המן לקראת החמה כדרך טל עולה לקראת החמה, אף אם תמלא שפופרת של ביצה טל, ותסתום את פיה ותניחה בחמה, היא עולה מאליה באויר. ורבותינו דרשו, שהטל עולה מן הארץ באויר, ובעלות שכבת הטל נחגלה המן, וראו והנה על פני המדבר וגו':

14 דק. דצר דק:

14 מחוספס. מגולה, ואין דומה לו במקרא, ויש לפרש מחוספס, לשון חפיסה ודלוסקמא שזלשון משנה, כשנחגלה משכבת הטל, ראו שהיה דצר דק מחוספס בתוכו בין שתי שכבות הטל. ואונקלוס תרגם מקלף, לשון מחשוף הלזן:

14 ככפור. כפור גליל"א צלע"ז דעֶדֶק כגיר, כאצני גיר, והוא מין צבע שחור, כדאמרין גזי כסוי הדס, הגיר והצניף. דעֶדֶק כגיר פגלדא על ארץ, דק היה כגיר ושוכב מוגלד כקרח על הארץ, וכן פירושו דק ככפור, שטוח קלוש ומחוצר כגליל. דק טינצ"ש צלע"ז שהיה מגליל גלד דק מלמעלה, וכגיר שתרגס אונקלוס, תוספת הוא על לשון העברית, ואין לו תיבה בפסוק:

15 מן הוא. הכנת מזון הוא, כמו וימן לָהֶם הַטָּלָךְ (דניאל א, ה):

15 כי לא ידעו מה הוא. שיקראוהו בשמו:

16 עומר. שם מדה:

16 מספר נפשותיכם. כפי מנין נפשות שיש לאיש צאהלו, תקחו עומר לכל גולגולת:

17	And the children of Israel did so, and gathered some more, some less.	וַיַּעֲשׂוּ-בְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּלְקְטוּ הַמִּרְבָּה וְהַמִּמָּעִיט: וַעֲבָדוּ בֶן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַלְקָטוּ דָּאֲסָגִי וּדְאֲזַעַר:	17
18	And when they did mete it with an omer, he that gathered much had nothing over, and he that gathered little had no lack; they gathered every man according to his eating.	וַיִּמְדּוּ בַעֲמֹר וְלֹא הָעֲדִיף הַמִּרְבָּה וְהַמִּמָּעִיט לֹא הֶחֱסִיר אִישׁ לִפְי־אֲכָלוֹ לְקָטוּ:	18
19	And Moses said unto them: 'Let no man leave of it till the morning.'	וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֲלֵהֶם אִישׁ אֶל־יוֹתֵר מִמֶּנּוּ עַד־בֹּקֶר: וַאֲמַר מֹשֶׁה לַהוֹן אָנֹכִי לֹא יִשָּׂאֵר מִנֶּיהָ עַד צִפְּרָא:	19
20	Notwithstanding they hearkened not unto Moses; but some of them left of it until the morning, and it bred worms, and rotted; and Moses was wroth with them.	וְלֹא־שָׁמְעוּ אֶל־מֹשֶׁה וַיּוֹתְרוּ אֲנָשִׁים מִמֶּנּוּ עַד־בֹּקֶר וַיֵּרָם תוֹלָעִים וַיִּבָּאֵשׁ וַיִּקְצַף עֲלֵהֶם מֹשֶׁה:	20
21	And they gathered it morning by morning, every man according to his eating; and as the sun waxed hot, it melted.	וַיִּלְקְטוּ אֹתוֹ בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר אִישׁ כְּפִי אֲכָלוֹ וְחֶם הַשֶּׁמֶשׁ וַנִּמָּס:	21
22	And it came to pass that on the sixth day they gathered twice as much bread, two omers for each one; and all the rulers of the congregation came and told Moses.	וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁשִׁי לְקָטוּ לֶחֶם מִשְׁנֶה שְׁנֵי הָעֲמֹר לְאִתָּהּ וַיִּבְּאוּ כָל־נְשֵׂאֵי הָעֵדָה וַיִּגִּידוּ לְמֹשֶׁה: וַחֲנָה בְיוֹמָא שְׁתִּיתָאָה לְקָטוּ לְחָמָא עַל חַד תַּרְוִן תַּרְוִן עוֹמְרִין לְחַד וְאֹתוֹ כָּל רִבְרָבִי כְנֻשְׁתָּא וַחֲוִיאוּ לְמֹשֶׁה:	22

17 המרבה והממעט. יש שלקטו הרבה ויש שלקטו מעט, וכשבאו לביתם, ומדדו צעומר איש איש מה שלקטו, ומלאו שהמרבה ללקוט לא העדיף על עומר לגולגולת אשר באהלו, והממעט ללקוט לא מלא חסר מעומר לגולגולת, וזהו נס גדול שנעשה בו: וייתרו אנשים. דתן ואזרים (שמו"ר כה, י):

20 וירם תולעים. לשון רמה: ויבאש. הרי זה מקרא הפוך, שבתחלה הבאים ולבסוף התליע, כענין שנאמר וְלֹא הִצְאִישׁ וְרָמָה לֹא הִיָּסָה זו, וכן דרך כל המתלעים:

21 וחם השמש ונמס. הנשאר בשדה נמוח ונעשה נחלים, ושותין ממנו אילים וצאים, ואומות העולם נדין מהם וטועמים בהם טעם מן (מכילתא ויסע פ"ד), ויודעים מה שזחן של ישראל. ונמס, פשר, לשון פושרים, ע"י השמש מתחמם ומפשיר: ונמס. דיסטנ"פריר (לו גיין לו שמעלנען), ודוגמתו בסנהדרין צקוף ד' מיתות (סז):

22 לקטו לחם משנה. כשמדדו את לקיטתם באהליהם, מלאו כפלים שני העומר לאחד. ומדרש אגדה, לחם משונה, אותו היום נשתנה לשבח בריחו וטעמו (מכילתא ויסע פ"צ), (שאלם להגיד ששנים היו והלא כתיב שני העומר לאחד, אלא משונה בטעם וריח):

22 ויגידו למשה. שאלוהו מה היום מיומים, ומכאן יש ללמוד שעדיין לא הגיד להם משה פרשת שבת, שנצטוו לומר להם וְהִיָּה צִיּוֹם הַשְּׁשִׁי וְהִכִּינוּ וּגו', עד ששאלו את זאת אמר להם הוא אשר דבר ה' שנצטויתי לומר לכם, ולכן ענשו הכתוב, שאמר לו עד קָנָה מִאֲנָקָם, ולא הוֹצִיאוּ מִן הַכֹּל:

<p>And he said unto them: 'This is that which the LORD hath spoken: 23 To-morrow is a solemn rest, a holy sabbath unto the LORD. Bake that which ye will bake, and seethe that which ye will seethe; and all that remaineth over lay up for you to be kept until the morning.'</p>	<p>וַיֹּאמֶר לָהֶם הוּא אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה שְׁבֹתוֹן שַׁבַּת-קֹדֶשׁ לַיהוָה מָחָר אֵת אֲשֶׁר-תֹּאפּוּ אַפּוֹ וְאֵת אֲשֶׁר-תִּבְשְׁלוּ בִשְׁלוּ וְאֵת כָּל-הַעֲדָף תִּנְיְחוּ לָכֶם לַמִּשְׁמֶרֶת עַד-הַבֹּקֶר:</p>	<p>23 וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם הוּא אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה שְׁבֹתוֹן שַׁבַּת-קֹדֶשׁ לַיהוָה מָחָר אֵת אֲשֶׁר-תֹּאפּוּ אַפּוֹ וְאֵת אֲשֶׁר-תִּבְשְׁלוּ בִשְׁלוּ וְאֵת כָּל-הַעֲדָף תִּנְיְחוּ לָכֶם לַמִּשְׁמֶרֶת עַד-הַבֹּקֶר:</p>
<p>24 And they laid it up till the morning, as Moses bade; and it did not rot, neither was there any worm therein.</p>	<p>וַיִּנְיְחוּ אֹתוֹ עַד-הַבֹּקֶר כַּאֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה וְלֹא הִבָּאִישׁ וְרִמָּה לֹא-הָיְתָה בּוֹ:</p>	<p>24 וַיִּנְיְחוּ אֹתוֹ עַד-הַבֹּקֶר כַּאֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה וְלֹא הִבָּאִישׁ וְרִמָּה לֹא-הָיְתָה בּוֹ:</p>
<p>25 And Moses said: 'Eat that to-day; for to-day is a sabbath unto the LORD; to-day ye shall not find it in the field.</p>	<p>וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֲכָלוּהִי יוֹמָא דִּין אָרִי שְׁבֹתָא יוֹמָא דִּין קָדָם יי יוֹמָא דִּין לֹא תִשְׁכַּחוּנִיָּה בְּחֻקָּלָא:</p>	<p>25 וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֲכָלוּהִי הַיּוֹם כִּי-שְׁבֹת הַיּוֹם לַיהוָה הַיּוֹם לֹא תִמְצְאוּהוּ בַשָּׂדֶה:</p>
<p>26 Six days ye shall gather it; but on the seventh day is the sabbath, in it there shall be none.'</p>	<p>שֵׁשֶׁת יָמִים תִּלְקְטְוּהוּ וּבַיּוֹמָא שְׁבִיעָאָה שְׁבֹתָא לֹא יִהְיֶה בִּיהִ:</p>	<p>26 שֵׁשֶׁת יָמִים תִּלְקְטְוּהוּ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שְׁבֹת לֹא יִהְיֶה-בּוֹ:</p>
<p>27 And it came to pass on the seventh day, that there went out some of the people to gather, and they found none.</p>	<p>וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיֵּצְאוּ מִן-הָעָם לִלְקֹט וְלֹא מָצְאוּ: (ס)</p>	<p>27 וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיֵּצְאוּ מִן-הָעָם לִלְקֹט וְלֹא מָצְאוּ: (ס)</p>
<p>28 And the LORD said unto Moses: 'How long refuse ye to keep My commandments and My laws?</p>	<p>וַיֹּאמֶר יי לַמֹּשֶׁה עַד אֲמַתִּי אֲתוֹן מְסַרְבִּין לַמִּטְר פְּקוּדֵי וְאוֹרֵי־יָי:</p>	<p>28 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה עַד-אַנְהָ מֵאַנְתָּם לִשְׁמֹר מִצְוֹתַי וְתוֹרֹתַי:</p>
<p>29 See that the LORD hath given you the sabbath; therefore He giveth you on the sixth day the bread of two days; abide ye every man in his place, let no man go out of his place on the seventh day.'</p>	<p>רְאוּ כִּי-יְהוָה נָתַן לָכֶם הַשְּׁבֹת עַל-כֵּן הוּא נָתַן לָכֶם בַּיּוֹם הַשְּׁשִׁי לֶחֶם יוֹמִים שְׁבוּ אִישׁ תַּחְתּוֹ אֶל-יֵצֵא אִישׁ מִמְּקוֹמוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי:</p>	<p>29 רְאוּ כִּי-יְהוָה נָתַן לָכֶם הַשְּׁבֹת עַל-כֵּן הוּא נָתַן לָכֶם בַּיּוֹם הַשְּׁשִׁי לֶחֶם יוֹמִים שְׁבוּ אִישׁ תַּחְתּוֹ אֶל-יֵצֵא אִישׁ מִמְּקוֹמוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי:</p>

23 את אשר תאפו אפו. מה שאתם רוצים לאפות בתנור, אפו היום הכל לשני ימים, ומה שאתם צריכים לזשל ממנו צמים, זשלו היום. לשון אפייה נופל צלחם ולשון זישול צתצשיל:

23 למשמרת. לגניזה:

25 ויאמר משה אכלהו היום וגו'. שחרית שהיו רגילין ללחם וללקוט, צאו לשאול חם נחא חם לאו, אמר להם את שצידכם אכלו. לערב חזרו לפניו ושאלוהו מהו ללחם, אמר להם שבת היום, ראה אותם דואגים שמא פסק המן ולא ירד עוד, אמר להם היום לא תמלאוהו, מה תלמוד לומר היום, היום לא תמלאוהו אצל מחר תמלאוהו (מכילתא ויסע פ"ד):

26 וביום השביעי שבת. שבת הוא, המן לא יהיה צו. ולא צא הכחוצ אלא לרצות יוס הכפורים וימים טוים (מכילתא שם):

28 עד אנה מאנתם. משל הדיוט הוא, צהדי הוצא לקי פרצא (ב"ק כב.), ע"י הרשעים מתגנין הכשרין:

29 ראו. צעיניכם כי ה' צכצדו מזוהר אתכם על השבת, שהרי נס נעשה צכל ערב שבת, לחם לכם יומים:

29 שבו איש תחתיו. מכאן סמכו חכמים ד' אמות ליוצא חוץ לתחום, ג' לגופו, וא' לפישוט ידים ורגלים:

29 אל יצא איש ממקומו. אלו אלפים אמה של תחום שבת, ולא צמפורש, שאין תחומין אלא מדברי סופרים, ועיקרו של מקרא על לוקמי המן נאמר:

30	So the people rested on the seventh day.	וַיִּשְׁבְּתוּ הָעָם בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי: שְׁבִיעָאָה:	וַיִּשְׁבְּתוּ הָעָם בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי: שְׁבִיעָאָה:	30
31	And the house of Israel called the name thereof Manna; and it was like coriander seed, white; and the taste of it was like wafers made with honey.	וַיִּקְרְאוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל אֶת־שְׁמוֹ מֶן וְהוּא כְּזֶרַע גֹּדֹל לֶכֶן וְטַעְמוֹ כַּצִּפְיֹתָה בְּדָבָשׁ:	וַיִּקְרְאוּ בֵּית יִשְ�רָאֵל אֶת־שְׁמוֹ מֶן וְהוּא כְּזֶרַע גֹּדֹל לֶכֶן וְטַעְמוֹ כַּצִּפְיֹתָה בְּדָבָשׁ:	31
32	And Moses said: 'This is the thing which the LORD hath commanded: Let an omerful of it be kept throughout your generations; that they may see the bread wherewith I fed you in the wilderness, when I brought you forth from the land of Egypt.'	וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה דִּין פִּתְגָמָא דְּפִקִּיד יְיָ מִלֵּי עוֹמֶרָא מִנִּיהּ לְמִטְרָא לְדִרְיֹכֹן בְּדִיל דִּיחֲזֹן יִתְּ לַחֲמָא דְּאוֹכִילִית יִתְּכֹן בְּמִדְבָּרָא בְּאַפְקוּתֵי יִתְּכֹן מֵאַרְעָא דְּמִצְרַיִם:	וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה זֶה הַדְּבָר אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה מִלֵּא הָעֹמֶר מִמֶּנּוּ לְמִשְׁמֶרֶת לְדֹרֹתֵיכֶם לְמַעַן יֵרְאוּ אֶת־הַלֶּחֶם אֲשֶׁר הָאֲכָלְתִּי אִתְּכֶם בְּמִדְבָּר בְּהוֹצִיאִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם:	32
33	And Moses said unto Aaron: 'Take a jar, and put an omerful of manna therein, and lay it up before the LORD, to be kept throughout your generations.'	וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן סֵב צְלוּחִית חֲדָא וְהֵב תִּמְן מִלֵּי עוֹמֶרָא מִנָּא וְאַצְנַע יְתִיהּ קֳדָם יְיָ לְמִטְרָא לְדִרְיֹכֹן:	וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־אַהֲרֹן קַח צִנְצֻנַת אַחַת וְתֵן־שָׁמָּה מִלֵּא־הָעֹמֶר מִן וְהִנֵּחַ אֹתוֹ לִפְנֵי יְהוָה לְמִשְׁמֶרֶת לְדֹרֹתֵיכֶם:	33
34	As the LORD commanded Moses, so Aaron laid it up before the Testimony, to be kept.	כִּמָּא דְּפִקִּיד יְיָ לְמֹשֶׁה וְאַצְנַעִיהּ אַהֲרֹן קֳדָם סְהֻדָּתָא לְמִטְרָא:	כִּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וַיַּנִּיחֵהוּ אַהֲרֹן לִפְנֵי הָעֵדוּת לְמִשְׁמֶרֶת:	34
35	And the children of Israel did eat the manna forty years, until they came to a land inhabited; they did eat the manna, until they came unto the borders of the land of Canaan.	וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אָכְלוּ יֵת מִנָּא אַרְבַּעִין שָׁנִין עַד דְּעָאִלוּ לְאַרְעָא יְתִיבְתָּא יֵת מִנָּא אָכְלוּ עַד דְּאָתוּ לְסִיפֵי אֶרֶץ כְּנָעַן:	וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אָכְלוּ אֶת־הַמֶּן אַרְבָּעִים שָׁנָה עַד־בָּאִם אֶל־אֶרֶץ נוֹשָׁבִת אֶת־הַמֶּן אָכְלוּ עַד־בָּאִם אֶל־קְצֵה אֶרֶץ כְּנָעַן:	35

31 והוא כזרע גד לבן. עשש ששמו קוליינד"רי (קאריאדער) וזרע שלו עגול ואינו לבן, והמן היה לבן, ואינו נמשל לזרע גד אלא לענין העגול כזרע גד היה, והוא לבן:

31 כצפיות. זכס שמטגנין אותו כדש, וקורין לו אסקקריטון כלשון משנה, והוא תרגום של אונקלוס: 32 למשמרת. לגניזה:

32 לדורותיכם. צימי ירמיהו. כשהיה ירמיהו מוכיחם למה אין אתם עוסקים בתורה, והם אומרים נניח מלאכתנו ונעסוק בתורה מהיכן נתפרנס, הוציא להם נננת המן, אמר להם אפס לאו דבר ה' (ירמיהו ב, לא), שמעו לא נאמר, אלא ראו, בזה נתפרנסו אבותיכם, הרבה שלוחין יש לו למקום להכין מזון ליראיו:

33 צנצנת. כלוחית של חרס כתרוממו:

33 והנח אותו לפני ד'. לפני הארון, ולא נאמר מקרא זה עד שנזנה אהל מועד, אלא שנכתב כאן בפרשת המן:

35 ארבעים שנה. והלא חסר ל' יום, שהרי בט"ו באייר ירד להם המן תחלה, ובט"ו בניסן פסק, שנאמר וישלחו הפן מפקדת (יהושע ה, יב), אלא מגיד שהעוגות שהוציאו ישראל ממזרים טעמו כזה טעם מן:

35 אל ארץ נושבת. לאחר שעברו את הירדן (קידושין לח.). (ס"א, שאומה שזעזר הירדן מיושבת וטובה, שנאמר אעפ"ה לא ואלהה את הארץ הטובה אשר זעזר הירדן (דברים ג, כה), ותרגום של נוסחת יתבטא, ר"ל מיושבת. רש"י ישן):

35 אל קצה ארץ כנען. בתחלת הגזול, קודם שעברו את הירדן והוא ערבות מואב, נמצאו מכחישים את זה, אלא בערבות מואב כשמת משה ב' באדר פסק המן מליד, ונסתפקו ממנו שלקטו בו זיוס, עד שהקריבו העומר בששה עשר בניסן, שנאמר ויאכלו מעצור הארץ מפקדת הפסח (יהושע ה, יא):

36	Now an omer is the tenth part of an ephah.	וְהָעֹמֶר עֲשָׂרִית הָאֵיפָה הוא: (פ)	וְעוֹמֶרָא חֹד מִן עֲשָׂרָא בְּתֵלֶת סָאִין הוא:	36
XVII	And all the congregation of the children of Israel journeyed from the wilderness of Sin, by their stages, according to the commandment of the LORD, and encamped in Rephidim; and there was no water for the people to drink.	וַיִּסְעוּ כָל-עֲדַת בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל מִמִּדְבַּר-סִין לְמַסְעֵיהֶם עַל-פִּי יְהוָה וַיַּחֲנוּ בְּרֶפְדִּים וְאֵין מַיִם לְשִׁתָּת הָעָם:	וַיִּטְלוּ כָל כְּנַשְׂתָּא דְּבְנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּדְבַּרָא דְּסִין לְמַטְלֵיהוֹן עַל מִימְרָא דִּי וְשָׂרוּ בְּרֶפְדִּים וְלִית מִיָּא לְמִשְׁתֵּי עָמָא:	שניע
2	Wherefore the people strove with Moses, and said: 'Give us water that we may drink.' And Moses said unto them: 'Why strive ye with me? wherefore do ye try the LORD?'	וַיִּרָב הָעָם עִם-מֹשֶׁה וַיֹּאמְרוּ תִּנּוּ-לָנוּ מַיִם וְנִשְׁתֶּה וַיֹּאמֶר לָהֶם מֹשֶׁה מַה-תִּרְיִבוּן עִמָּדִי מַה-תִּנְסוּן אֶת-יְהוָה:	וַנִּצָּא עָמָא עִם מֹשֶׁה וַאֲמָרוּ הָבוּ לָנָא מִיָּא וְנִשְׁתֵּי וַאֲמַר לְהוֹן מֹשֶׁה מָא נִצֵּן אַתּוֹן עִמִּי מָא מְנַסֵּן אַתּוֹן קָדָם יְיָ:	2
3	And the people thirsted there for water; and the people murmured against Moses, and said: 'Wherefore hast thou brought us up out of Egypt, to kill us and our children and our cattle with thirst?'	וַיִּצְמָא שָׁם הָעָם לַמַּיִם וַיִּלֵּן הָעָם עַל-מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר לְמָה זֶה הָעֲלִיתָנוּ מִמִּצְרַיִם לְהָמִית אֹתִי וְאֶת-בְּנֵי וְאֶת-מִקְנִי בְצָמָא:	וַצְחֵי תַמָּן עָמָא לְמִיָּא וְאַתְרַעִם עָמָא עַל מֹשֶׁה וַאֲמָרוּ לְמָא דָּנָן אֲסִיקְתָּנָא מִמִּצְרַיִם לְקַטְלָא יְתִי וְיִת בְּנֵי וְיִת בְּעִירֵי בְצָחוּתָא:	3
4	And Moses cried unto the LORD, saying: 'What shall I do unto this people? they are almost ready to stone me.'	וַיִּצְעַק מֹשֶׁה אֶל-יְהוָה לֵאמֹר מָה אַעֲשֶׂה לָּעָם הַזֶּה עוֹד מַעַט וְסָקְלֵנִי:	וַצְלִי מֹשֶׁה קָדָם יְיָ לְמִימַר מָא אַעֲבִיד לָעָמָא הַדִּין עוֹד זְעִיר פּוֹן וְרִגְמוּנִי:	4
5	And the LORD said unto Moses: 'Pass on before the people, and take with thee of the elders of Israel; and thy rod, wherewith thou smotest the river, take in thy hand, and go.'	וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה עֲבֹר לִפְנֵי הָעָם וְקַח אִתָּךְ מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִטָּף אֲשֶׁר הִכִּיתָ בּוֹ אֶת-הַיָּאֵר קַח בְּיָדְךָ וְהִלַּכְתָּ:	וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה עֲבֹר קָדָם עָמָא וְסָב עִמָּךְ מִסְבֵּי יִשְׂרָאֵל וְחוּטְרָךְ דְּמַחֲיָתָא בְּיָדְךָ יֵת נְהַרָא סָב בְּיָדְךָ וְתִיזִיל:	5
6	Behold, I will stand before thee there upon the rock in Horeb; and thou shalt smite the rock, and there shall come water out of it, that the people may drink.' And Moses did so in the sight of the elders of Israel.	הִנְנִי עֹמֵד לְפָנֶיךָ שָׁם עַל-הַצּוּר בְּחָרֹב וְהִכִּיתָ בְּצוּר וַיֵּצְאוּ מִמֶּנּוּ מַיִם וְשָׁתָה הָעָם וַיַּעַשׂ כֵּן מֹשֶׁה לְעֵינֵי זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל:	הָאֵנָּא קָאִים קִדְמָךְ תַּמָּן עַל טְנָרָא בְּחֹרֵב וְתַמְחִי בְּטְנָרָא וַיִּפְקוּן מִנֶּיהָ מִיָּא וַיִּשְׁתֵּי עָמָא וְעַבַּד כֵּן מֹשֶׁה לְעֵינֵי סְבֵי יִשְׂרָאֵל:	6

36 עשירית האיפה. האיפה שלש סאין, והסאה ו' קצין, והקדז' לוגין, והלוג ששה ציאים, נמצא עשירית האיפה מ"ג ציאים וחומש ציאה, והוא שיעור לחלה ולמנחות:

2 מזה תנסון. לומר היוכל לתת מים בצרף ציה:

4 עוד מעט. אם אמתין, עוד מעט וסקלוני:

5 עבור לפני העם. וראה אם יסקלוך, למה הוצאת לעז על צני:

5 וקח אתך מזקני ישראל. לעדות, שיראו שעל ידך המים יוצאים מן הצור, ולא יאמרו מעינות היו שם מימי קדם:

5 ומטף אשר הכית בו את היאור. מה תלמוד לומר אשר הכית צו את היאור, אלא שהיו ישראל אומרים על המטה, שאינו מוכן אלא לפורענות, צו לקח פרעה, ומצרים כמה מכות, צמאים ועל הים, לכך נאמר אשר הכית צו את היאור, יראו עתה שאף לטובה הוא מוכן:

6 והכית בצור. על הצור לא נאמר, אלא צור, מכאן שהמטה היה של מין דבר חזק ושמו קנפירינון, והצור נצקע מפניו.

7	And the name of the place was called Massah, and Meribah, because of the striving of the children of Israel, and because they tried the LORD, saying: 'Is the LORD among us, or not?'	וַיִּקְרָא שְׁם הַמָּקוֹם מַסָּה וּמִרִיבָה עַל-רִיב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְעַל נִסְתָּאוֹ אֶת-יְהוָה לֵאמֹר הֲיֵשׁ יְהוָה בְּקִרְבֵּנוּ אִם-אֵין: (פ)	וַיִּקְרָא שְׁם הַמָּקוֹם מַסָּה וּמִרִיבָה עַל-רִיב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְעַל נִסְתָּאוֹ אֶת-יְהוָה לֵאמֹר הֲיֵשׁ יְהוָה בְּקִרְבֵּנוּ אִם-אֵין: (פ)
8	Then came Amalek, and fought with Israel in Rephidim.	וַיָּבֹא עַמְלֵק וַיִּלָּחֶם עִם-יִשְׂרָאֵל בְּרֶפְדִּים:	וַיָּבֹא עַמְלֵק וַיִּלָּחֶם עִם-יִשְׂרָאֵל בְּרֶפְדִּים:
9	And Moses said unto Joshua: 'Choose us out men, and go out, fight with Amalek; tomorrow I will stand on the top of the hill with the rod of God in my hand.'	וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל-יְהוֹשֻׁעַ בַּחֲרֵ-לָנוּ אַנְשִׁים וְצֵא הִלָּחֶם בְּעַמְלֵק מָחָר אֲנֹכִי נֹצֵב עַל-רֹאשׁ הַגִּבְעָה וּמִטָּה הָאֱלֹהִים בְּיָדִי:	וַיֹּאמֶר מֹשֶ�ה אֶל-יְהוֹשֻׁעַ בַּחֲרֵ-לָנוּ אַנְשִׁים וְצֵא הִלָּחֶם בְּעַמְלֵק מָחָר אֲנֹכִי נֹצֵב עַל-רֹאשׁ הַגִּבְעָה וּמִטָּה הָאֱלֹהִים בְּיָדִי:
10	So Joshua did as Moses had said to him, and fought with Amalek; and Moses, Aaron, and Hur went up to the top of the hill.	וַיַּעַבְדַּ יְהוֹשֻׁעַ כְּמֹא דְאָמַר לִיה מֹשֶ�ה לְאֹנְחָא קִרְבָּא בְּעַמְלֵק וּמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וְחֹור סָלִיקוּ לְרִישׁ רְמֹתָא:	וַיַּעַבְדַּ יְהוֹשֻׁעַ כְּאֲשֶׁר אָמַר-לוֹ מֹשֶ�ה לְהִלָּחֶם בְּעַמְלֵק וּמֹשֶׁה אֶהְרֹן וְחֹור עָלוּ רֹאשׁ הַגִּבְעָה:
11	And it came to pass, when Moses held up his hand, that Israel prevailed; and when he let down his hand, Amalek prevailed.	וַהֲיָיָבַד מֵרִים מֹשֶׁה יָדוֹ מִתְּגַבְּרִין דְּבֵית יִשְׂרָאֵל וְכַד מִנְחָ יְדוֹהִי מִתְּגַבְּרִין דְּבֵית עַמְלֵק:	וַהֲיָיָבַד מֵרִים מֹשֶׁה יָדוֹ וְגִבְרַת יִשְׂרָאֵל וְכַאֲשֶׁר יָנִיחַ יָדוֹ וְגִבְרַת עַמְלֵק:

8 ויבא עמלק וגו'. סמך פרשה זו למקרא זה לומר, תמיד אני צניכס ומזומן לכל צרכיכס, ואחס אומרים היש ה' בקרבנו אם אין, חייכס שהכלב צא ונושך אחכס, ואחס צועקים לי ותדעו היכן אני. משל לאדם שהרכיב צנו על כתפו ויאל לדרך, היה אוחו הצן רואה חפץ ואומר, אבא טול חפץ זה ותן לי, והוא נותן לו, וכן שנייה, וכן שלישיית, פגעו צאדם אחד, אמר לו אוחו הצן ראית את אבא, אמר לו אביו, איך יודע היכן אני, השליכו מעליו וצא הכלב ונשכו:

9 בחר לנו. לי ולך, השווה לו, מכאן אמרו, יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך, וכבוד חזרך כמורא רבך מנין, שנאמר ויאמר אֶהְרֹן אֶל מֹשֶׁה צִי אֶלְדִּי (צמדצר יצ, יא), והלא אהרן גדול מאחיו היה, ועושה את חצרו כרצו. ומורא רבך כמורא שמים מנין, שנאמר אֶלְדִּי מֹשֶׁה פֶּלְאִים (שם יא, כח), כלס מן העולס, חייצין הם כלייה, המורדים צך כאילו מרדו בהקצ"ה:

9 וצא הלחם. לא מן הענן והלחם צו (מכילתא עמלק פ"א):

9 מחר. צעת המלחמה, אנכי נצב:

9 בחר לנו אנשים. גבורים ויראי חטא, שמהא זכותן מסייעתן. דצר אחר צחר לנו אנשים, שידועין לצטל כשפים, לפי שצני עמלק מכשפים היו:

10 ומשה אהרן וחור. מכאן לתענית שצריכיס שלשה לעצור לפני התיצה, שצתענית היו שרויס:

10 חור. צנה של מרים היה, וכלב צעלה:

11 כאשר ירים משה ידו. וכי ידיו של משה נולחות היו המלחמה וכו', כדאיתא צר"ה (כט.):

<p>12 But Moses' hands were heavy; and they took a stone, and put it under him, and he sat thereon; and Aaron and Hur stayed up his hands, the one on the one side, and the other on the other side; and his hands were steady until the going down of the sun.</p>	<p>וַיְהִי כִּי-הָיוּ יְדֵי מֹשֶׁה יָבִישׁוּ וַתֵּלֶךְ אֶבֶן וַיִּשְׁמְרוּ אֶת-יָדָיו וְאַהֲרֹן וְהֹרֵי וּמִכָּא חֹד וְהַנֹּאֶה יְדֵי פָרִיסָן בְּצִלּוֹ עַד דְּעָלָה שֶׁמֶשׁ:</p>	<p>12 וַיְהִי כִּי-הָיוּ יְדֵי מֹשֶׁה כְּבָדִּים וַיִּקְחוּ-אֶבֶן וַיִּשְׁמְרוּ תַּחְתָּיו וַיִּשָּׁב עָלֶיהָ וְאַהֲרֹן וְהֹרֵי תִמְכוּ בְּיָדָיו מִזֶּה אֶחָד וּמִזֶּה אֶחָד וַיְהִי יְדָיו אֲמוּנָה עַד-בֹּא הַשֶּׁמֶשׁ:</p>
<p>13 And Joshua discomfited Amalek and his people with the edge of the sword.</p>	<p>וַתִּבֶּר יְהוֹשֻׁעַ יָת עַמְלֶק וַיִּתְּ עֲמִיהָ לַפִּתְגָּם דָּחָרֵב:</p>	<p>13 וַיַּחֲלֹשׁ יְהוֹשֻׁעַ אֶת-עַמְלֶק וְאֶת-עָמּוֹ לְפִי-חֶרֶב: (פ)</p>
<p>14 And the LORD said unto Moses: 'Write this for a memorial in the book, and rehearse it in the ears of Joshua: for I will utterly blot out the remembrance of Amalek from under heaven.'</p>	<p>וַיֹּאמֶר יי לְמֹשֶׁה כְּתוּב דָּא דְּוִכְרָנָא בְּסִפְרָא וְשׁוּ קְדָם יְהוֹשֻׁעַ אֲרִי מִמָּחָא אֲמַחִי יִתְּ דְּוִכְרָנִיהָ דְּעַמְלֶק מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם:</p>	<p>מפטייר וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה כְּתֹב זֹאת זִכְרוֹן בְּסֵפֶר וְשִׁים בְּאָזְנֵי יְהוֹשֻׁעַ כִּי-מָחָה אֲמַחֶה אֶת-זִכְרֵ עַמְלֶק מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם:</p>
<p>15 And Moses built an altar, and called the name of it Adonai-nissi.</p>	<p>וַיִּבְנֶה מֹשֶׁה מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא וַפְּלַח עָלָיו קָדָם יי דְּעֵבֵד לִיהָ נָסִין:</p>	<p>15 וַיִּבֶן מֹשֶׁה מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא שְׁמוֹ יְהוָה אֶנְסִי:</p>
<p>16 And he said: 'The hand upon the throne of the LORD: the LORD will have war with Amalek from generation to generation.'</p>	<p>וַיֹּאמֶר בְּשִׁבוּעָה אֲמִירָא דָּא מִן קָדָם דְּחִילָא דְּשִׁכְנִיתִיהָ עַל פּוֹרְסֵי יִקְרָא דְּעֵתִיד דִּיתַגַּח קָרְבָּא קָדָם יי בְּדָבִית עַמְלֶק לְשִׁצְיוֹתָהוֹן מִדְּרֵי עֶלְמָא:</p>	<p>16 וַיֹּאמֶר כִּי-יָד עַל-כֶּסֶּם יְהוָה (בְּכַתֵּר אֲרִם צוּבָה הִיחַ כְּתוּב כֶּסֶּם יְהוָה בְּתִיבָה אַחַת) מִלְחָמָה לִיהוָה בְּעַמְלֶק מִדָּר דָּר: (פ)</p>

- 12 וַיְהִי כִּי-הָיוּ יְדֵי מֹשֶׁה כְּבָדִּים. צִשְׁצִיל שְׁנַתְעָלָל צִמְנוּה וּמִנָּה אַחֵר תַּחְתִּיו, נִתְיַקְרוּ יְדָיו:
- 12 וַיִּקְחוּ. אֶהֱרֹן וְהֹרֵי:
- 12 אֶבֶן וַיִּשְׁמְרוּ תַּחְתָּיו. וְלֹא יֵשֶׁב לוֹ עַל כַּר וְכִסֵּא, אִמֵּר, יִשְׂרָאֵל שְׂרוּיָן צִנְעַר, אִף אֲנִי אֵהִיָּה עִמָּהּ צִנְעַר:
- 12 וַיְהִי יְדָיו אֲמוּנָה. וַיְהִי מֹשֶׁה יְדָיו צִאֲמוּנָה, פְּרוּשׁוֹת הַשָּׁמַיִם צִתְפֻּלָּה נִאֲמָנָה וְנִכְוָנָה:
- 12 עַד בֹּא הַשֶּׁמֶשׁ. שְׁהִיו עַמְלָקִים מַחֲשִׁצִין אֶת הַשְּׁעוֹת צִאֲיִטְרוֹ "לֹגִי יֵאֵה, צִאֲיוֹ שְׁעָה הֵם נוֹצָחִים, וְהַעֲמִיד לָהֶם מֹשֶׁה חֲמָה וְעֵרֶצַּצ אֶת הַשְּׁעוֹת:
- 13 וַיַּחֲלֹשׁ יְהוֹשֻׁעַ. חֲתָךְ רֹאשֵׁי גִצּוּרֵיו (תַּנְחוּמָא צִשְׁלַח כ"ח) וְלֹא הִשְׁאִיר אֵלָּא חֲלָשִׁים שְׁצָהֶם, וְלֹא הִרְגֵם כּוֹלֵם, מִכָּאֵן אֲנִי לַמְדִּים, שְׁעָשׂוּ עַל פִּי הַדְּבָר שֶׁל שְׁכִינָה:
- 14 כְּתֹב זֹאת זִכְרוֹן. שְׁצָא עַמְלֶק לְהַזְדוּוּג לְיִשְׂרָאֵל קוֹדֵם לְכָל הָאוֹמוֹת (מְכִילתָא עַמְלֶק פ"צ):
- 14 וְשִׁים בְּאָזְנֵי יְהוֹשֻׁעַ. הַמְכַנִּים אֶת יִשְׂרָאֵל לֶאֱרֹץ, שִׁנְיוֹה אֶת יִשְׂרָאֵל לְשֹׁלֵם לוֹ אֶת גְּמוּלוֹ, כֹּאֵן נִרְמָז לוֹ לְמֹשֶׁה שִׁיְהוֹשֻׁעַ מְכַנִּים אֶת יִשְׂרָאֵל לֶאֱרֹץ:
- 14 כִּי מָחָה אֲמַחֶה. לִכְךָ אֲנִי מוֹהִירְךָ כֵּן, כִּי חִפְץָּ אֲנִי לְמַחֲוֹתוֹ:
- 15 וַיִּקְרָא שְׁמוֹ. שֶׁל מִזְבֵּחַ:
- 15 ה' נָסִי. הַקִּצְ"ה עָשָׂה לָנוּ כֹּאֵן כֹּאֵן נָס גְּדוֹל, לֹא שֶׁהַמִּזְבֵּחַ קָרִי ה', אֵלָּא הַמְּזִכִּיר שְׁמוֹ שֶׁל מִזְבֵּחַ, וְזָכַר אֶת הַנֶּס שֶׁעָשָׂה הַמִּקְדָּשׁ, ה' הוּא נֶס שֶׁלָּנוּ:
- 16 וַיֹּאמֶר. מֹשֶׁה:
- 16 כִּי יָד עַל כֶּסֶּם יְהוָה. יָדוֹ שֶׁל הַקִּצְ"ה הוֹרְמָה לִישְׁבַּע צִבְכָּא, לִהְיוֹת לוֹ מִלְחָמָה וְאִיצְהָא צִעַמְלֶק עוֹלָמִית, וּמַהוּ כֶּסֶם וְלֹא נִאֲמַר כֶּסֶם, וְאִף הַשֶּׁם נִחְלַק לְחִטּוֹ, נִשְׁבַּע הַקִּצְ"ה, שֶׁאֵין שְׁמוֹ שֹׁלֵם וְאֵין כֶּסֶם עַד שִׁימָחָה שְׁמוֹ שֶׁל עַמְלֶק כּוֹלּוֹ, וְכִשְׁמַחָה שְׁמוֹ, יְהִיָּה הַשֶּׁם שֹׁלֵם וְהַכֶּסֶם שֹׁלֵם, שֶׁנִּאֲמַר הָאֲוִיב שְׁמוֹ תְּקֻצוֹת לְגִנָּה (תְּהִלִּים ט, ז), זֶה עַמְלֶק שֶׁכְּתוּב צוֹ וְעִצְרָתוֹ שְׁמֶרָה לְגִנָּה (עֲמוּס א, יא), וְעָרִים נִמְשָׁף אֲבָד וְקָרָם הִמָּה (תְּהִלִּים שס), מַהוּ אֹמֵר אַחֲרָיו, וְה' לְעוֹלָם יֵשֶׁב, הִרִי הַשֶּׁם שֹׁלֵם, פּוֹגֵן לְמִשְׁפָּט כֶּסֶם, הִרִי הַכֶּסֶם שֹׁלֵם:

XVIII	Now Jethro, the priest of Midian, Moses' father-in-law, heard of all that God had done for Moses, and for Israel His people, how that the LORD had brought Israel out of Egypt.	וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ כֹהֵן מִדְיָן חֹתֵן מֹשֶׁה אֵת כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה אֱלֹהִים לְמֹשֶׁה וּלְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ כִּי־הוֹצִיא יְהוָה אֶת־יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם: וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ רֹבֵא דְמִדְיָן חֲמוּהִי דְמֹשֶׁה יֵת כָּל דְּעִבְדִּי לְמֹשֶׁה וּלְיִשְׂרָאֵל עַמִּיה אֲרִי אִפִּיק יֵת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם:	וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ כֹהֵן מִדְיָן חֹתֵן מֹשֶׁה אֵת כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה אֱלֹהִים לְמֹשֶׁה וּלְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ כִּי־הוֹצִיא יְהוָה אֶת־יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם:
2	And Jethro, Moses' father-in-law, took Zipporah, Moses' wife, after he had sent her away,	וַיְדַבֵּר יִתְרוֹ חֲמוּהִי דְמֹשֶׁה יֵת צִפּוֹרָה אִתּוֹ מִשָּׁה בְתֵר דְּשַׁלְחָהּ:	וַיָּקַח יִתְרוֹ חֹתֵן מֹשֶׁה אֶת־צִפּוֹרָה אִשְׁתּוֹ מִשָּׁה אַחֵר שְׁלוּחֶיהָ:
3	and her two sons; of whom the name of the one was Gershom; for he said: 'I have been a stranger in a strange land';	וַיְהִי תְרִין בְּנֵהָ דְשׁוּם חַד גֶּרְשׁוֹם אֲרִי אָמַר דִּיִּיר הָיִיתִי בְּאֶרֶץ נֹכְרָא:	וְאֵת שְׁנֵי בְנֵיהָ אֲשֶׁר שֵׁם הָאֶחָד גֶּרְשֵׁם כִּי אָמַר גֵּר הָיִיתִי בְּאֶרֶץ נֹכְרִיָה:
4	and the name of the other was Eliezer: 'for the God of my father was my help, and delivered me from the sword of Pharaoh.'	וְשׁוּם חַד אֱלִיעֶזֶר אֲרִי אֱלֹהִיה דְּאָבָא הָוָה בְּסַעְדִּי וַשִּׁיבֵנִי מִחֶרֶב דְּפָרְעֹה:	וְשֵׁם הָאֶחָד אֱלִיעֶזֶר כִּי־אֱלֹהֵי אָבִי בָּעֲזָרִי וַיַּצֵּלֵנִי מִחֶרֶב פָּרְעֹה:
5	And Jethro, Moses' father-in-law, came with his sons and his wife unto Moses into the wilderness where he was encamped, at the mount of God;	וַיָּבֹא יִתְרוֹ חֹתֵן מֹשֶׁה וּבְנֵיהָ וְאִתְּתֶיהָ לְוֵת מֹשֶׁה לְמַדְבָּרָא דְּהוּא שְׂרִי תַמָּן לְטוּרָא דְּאֵתְגִלִּי עֲלוּהִי יִקְרָא דִּיִּי:	וַיָּבֹא יִתְרוֹ חֹתֵן מֹשֶׁה וּבְנֵיהָ וְאִתְּתֹהּ אֶל־מֹשֶׁה אֶל־הַמִּדְבָּר אֲשֶׁר־הָיָה חֲנֹה שֵׁם תֹר הָאֱלֹהִים:
6	and he said unto Moses: 'I thy father-in-law Jethro am coming unto thee, and thy wife, and her two sons with her.'	וַיֹּאמֶר לְמֹשֶׁה אָנָּה חֲמוּהִי יִתְרוֹ אֲתִי לְוִתְךָ וְאִתְּךָ וּתְרִין בְּנֵהָ עִמָּהּ:	וַיֹּאמֶר אֶל־מֹשֶׁה אֲנִי חֹתֶנְךָ יִתְרוֹ בָּא אֵלֶיךָ וְאִתְּךָ וּשְׁנֵי בְנֵיהָ עִמָּהּ:

- 1 וישמע יתרו. מה שמיעה שמע וזא, קריעת ים סוף ומלחמת עמלק (זבחים קטז).
1 יתרו. שזע שמות נקראו לו, רעואל, יתר, יתרו, חוצב, חצר, קיני, פוטיאל, (מכילתא יתרו פ"א). תר, ע"ש שְׁיָתֶר פרשה אחת בתורה, ואתה תחזה. יתרו, לכשנתגייר וקיים המצות, הוסיפו לו אות אחת על שמו. חוצב, שחצב את התורה, וחוצב הוא יתרו שנאמר מִצְנֵי חֹתֵן מֹשֶׁה (שופטים ד, יא). ויש אומרים רעואל אצוי של יתרו היה, ומהו אומר וְשָׂאֵלָה אֵל רַעְוָאֵל לְחִיָּהּ (שמות ב, יח), שהתינוקות קורין לאצוי אציהן אצא. בספרי (בהעלותך עח):
1 חותן משה. כאן היה יתרו מתכבד במשה, אני חותן המלך, ולשעבר היה משה תולה הגדולה בחמיו, שנאמר וַיָּשָׁב אֵל יִתְרֹ חֹתְנוֹ (מכילתא שם):
1 לְמֹשֶׁה וּלְיִשְׂרָאֵל. שְׁקוֹל מֹשֶׁה כְּנֹגַד כָּל יִשְׂרָאֵל:
1 את כל אשר עשה. להם צירידת המן, וזבאר, ובעמלק:
1 כי הוציא ה' וגו'. זו גדולה על כולם (מכילתא שם):
2 אחר שלוחיה. כשאמר לו הקב"ה צמדן, לך שז מצרים, וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת אִשְׁתּוֹ וְאֶת בְּנָיו וְגו' (שמות ד, יטכ), וינא אהרן לקראתו ויפגשוהו צהר האלהים, אמר לו מי הם הללו, אמר לו זו היא אשתי שנשאתי צמדן ואלו בני, אמר לו והיכן אתה מוליכן, אמר לו למצרים, אמר לו על הראשונים אנו מצטערים ואתה בא להוסיף עליהם, אמר לה לך בית אצרך, נטלה שני בניה והלכה לה:
4 ויצלני מחרב פרעה. כשגילו דתן ואזירים על דצר המצרי, וצקש להרוג את משה, נעשה נוארו כעמוד של שיש (שמו"ר א, לו):
5 אל המדבר. אף אנו יודעים שצמדצר היה, אלא שצבחו של יתרו דְּצָר הכתוב, שהיה יושב בצבדו של עולם, ונדדו לבו לזאת אל המדבר מקום תהו, לשמוע דברי תורה:
6 ויאמר אל משה. ע"י שליח:
6 אני חתנך יתרו וגו'. אם אין אתה יונא צגיני לא צגין אשתך, ואם אין אתה יונא צגין אשתך לא צגין שני צניה (מכילתא שם):

7	And Moses went out to meet his father-in-law, and bowed down and kissed him; and they asked each other of their welfare; and they came into the tent.	וַיֵּצֵא מֹשֶׁה לִקְרַאת חֹתָנּוֹ וַיִּשְׁתָּחוּ וַיִּשְׁקֻלוּ וַיִּשְׁאַלְלוּ אִישׁ לְרֵעֵהוּ לְשָׁלוֹם וַיָּבֹאוּ הָאֵהָלָה׃	7
8	And Moses told his father-in-law all that the LORD had done unto Pharaoh and to the Egyptians for Israel's sake, all the travail that had come upon them by the way, and how the LORD delivered them.	וַיִּסְפֹּר מֹשֶׁה לְחֹתָנּוֹ אֵת כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה לְפָרְעֹה וּלְמִצְרַיִם עַל אוֹדֶת יִשְׂרָאֵל אֵת כָּל־הַתְּלָאָה אֲשֶׁר מָצְאתֶם בְּדֶרֶךְ וַיֵּצְלֵם יְהוָה׃	8
9	And Jethro rejoiced for all the goodness which the LORD had done to Israel, in that He had delivered them out of the hand of the Egyptians.	וַיִּחַד יִתְרוֹ עַל כָּל־הַטּוֹבָה אֲשֶׁר־עָשָׂה יְהוָה לְיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֹצִילוֹ מִיַּד מִצְרַיִם׃	ישראל
10	And Jethro said: 'Blessed be the LORD, who hath delivered you out of the hand of the Egyptians, and out of the hand of Pharaoh; who hath delivered the people from under the hand of the Egyptians.	וַיֹּאמֶר יִתְרוֹ בְּרוּךְ יְהוָה אֲשֶׁר הֹצִיל אֶתְכֶם מִיַּד מִצְרַיִם וּמִיַּד פָּרְעֹה אֲשֶׁר הֹצִיל אֶת־הָעָם מִתַּחַת יַד־מִצְרַיִם׃	10
11	Now I know that the LORD is greater than all gods; yea, for that they dealt proudly against them.'	עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי־גָדוֹל יְהוָה מִכָּל־הָאֱלֹהִים כִּי בִדְבַר אֲשֶׁר זָדּוּ עֲלֵיהֶם׃	11

- 7 ויצא משה. כבוד גדול נכבד יתרו באותה שעה, כיון שיצא משה, יצא אהרן נדב ואביהוא, ומי הוא שראה את אלו יוצאין ולא יצא:
- 7 וישתחו וישק לו. איני יודע מי השתחוה למי, כשהוא אומר איש לרעהו, מי הקרוי איש, זה משה, שנאמר וקהאיש משה (מכילתא שם):
- 8 ויספר משה לחותנו. למשון את לצו לקרצו לתורה (מכילתא שם):
- 8 את כל התלאה. שעל היס ושל עמלק (מכילתא שם):
- 8 התלאה. למ"ד אל"ף מן היסוד של תיבה, והמ"ו הוא תיקון ויסוד הנופל ממנו לפרקים, וכן תרומה, תנופה, תקומה, תנואה:
- 9 ויחד יתרו. וישמח יתרו, זה פשוטו. ומדרש אגדה, נעשה בשרו חודין חודין, מיצר על אבדו מצרים, היינו דאמרי אינשי, גיורא עד עשרה דרי לא תצוי ארמאה באפיה (סנהדרין 75):
- 9 על כל הטובה. טובת המן והצאר והתורה (מכילתא שם), ועל כולן אשר הצילו מיד מצרים, עד עכשיו לא היה עזד יכול לצרור ממצרים, שהיתה הארץ מסוגרת, ואלו יצאו ששים רבוא (מכילתא שם):
- 10 אשר הציל אתכם מיד מצרים. אומה קשה:
- 10 ומיד פרעה. מלך קשה:
- 10 מתחת יד מצרים. כתרוממו לשון רדוי ומרות, היד שהיו מכזידים עליהם, היא העבודה:
- 11 עתה ידעתי. מכירו הייתי לשעבר, ועכשיו ציור (מכילתא שם):
- 11 מכל האלהים. מלמד שהיה מכיר בכל עבודת אלילים שבעולם, שלא הניח עבודת אלילים שלא עבדה (מכילתא שם):
- 11 כי בדבר אשר זדו עליהם. כתרוממו, צמים דמו לאצדס והס נאצדו צמים:
- 11 אשר זדו. אשר הרשיעו. ורבותינו דרשוהו (סוטה יא). לשון ויזד יעקב נזיד (צראשית כה, כט), בקדרה אשר בשלו זה נחבשלו:

<p>12 And Jethro, Moses' father-in-law, took a burnt-offering and sacrifices for God; and Aaron came, and all the elders of Israel, to eat bread with Moses' father-in-law before God.</p>	<p>וַיָּקָח יִתְרוֹ מֹשֶׁה עֲלֵה וּזְבָחִים לַאלֹהִים וַיָּבֹא אַהֲרֹן וְכָל זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל לֶאֱכֹל לֶחֶם עִם-חֹתֵן מֹשֶׁה לִפְנֵי הָאֱלֹהִים:</p>	<p>12 וַיָּקָח יִתְרוֹ חֹתֵן מֹשֶׁה עֲלֵה וּזְבָחִים לַאלֹהִים וַיָּבֹא אַהֲרֹן וְכָל זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל לֶאֱכֹל לֶחֶם עִם-חֹתֵן מֹשֶׁה לִפְנֵי הָאֱלֹהִים:</p>
<p>13 And it came to pass on the morrow, that Moses sat to judge the people; and the people stood about Moses from the morning unto the evening.</p>	<p>וַיְהִי מִמָּחָרֶת וַיֵּשֶׁב מֹשֶׁה לִשְפֹט אֶת-הָעָם וַיַּעֲמֵד הָעָם עַל-מֹשֶׁה מִן-הַבֹּקֶר עַד-הָעָרֶב:</p>	<p>שני 13 וַיְהִי מִמָּחָרֶת וַיֵּשֶׁב מֹשֶׁה לִשְפֹט אֶת-הָעָם וַיַּעֲמֵד הָעָם עַל-מֹשֶׁה מִן-הַבֹּקֶר עַד-הָעָרֶב:</p>
<p>14 And when Moses' father-in-law saw all that he did to the people, he said: 'What is this thing that thou doest to the people? why sittest thou thyself alone, and all the people stand about thee from morning unto even?'</p>	<p>וַיֵּרָא חֹתֵן מֹשֶׁה אֶת כָּל-אֲשֶׁר-הָיָא עֹשֶׂה לָעָם וַיֹּאמֶר מָה-הַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר אַתָּה עֹשֶׂה לָעָם מִדּוּעַ אַתָּה יוֹשֵׁב לְבַדְךָ וְכָל-הָעָם נֹצֵב עָלֶיךָ מִן-בֹּקֶר עַד-עָרֶב:</p>	<p>14 וַיֵּרָא חֹתֵן מֹשֶׁה אֶת כָּל-אֲשֶׁר-הָיָא עֹשֶׂה לָעָם וַיֹּאמֶר מָה-הַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר אַתָּה עֹשֶׂה לָעָם מִדּוּעַ אַתָּה יוֹשֵׁב לְבַדְךָ וְכָל-הָעָם נֹצֵב עָלֶיךָ מִן-בֹּקֶר עַד-עָרֶב:</p>
<p>15 And Moses said unto his father-in-law: 'Because the people come unto me to inquire of God;</p>	<p>וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְחַמּוּהִי אֲרִי אֲתָן לְוָתִי עֲמָא לְמַתְבַּע אוֹלָפִן מִן קָדָם יי:</p>	<p>15 וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְחַתָּנוּ כִּי-יָבֹא אֵלַי הָעָם לִדְרֹשׁ אֱלֹהִים:</p>
<p>16 when they have a matter, it cometh unto me; and I judge between a man and his neighbour, and I make them know the statutes of God, and His laws.'</p>	<p>כָּד הָנִי לְהוֹן דִּינָא אֲתָן לְוָתִי וְדִאִינָא בֵּין גּוֹבְרָא וּבֵין חֲבֵרִיָּה וּמַהֲדַעְנָא לְהוֹן יִת קִמְיָא דִּי וִית אוֹרִיתִיה:</p>	<p>16 כִּי-יִהְיֶה לָהֶם דְּבַר בָּא אֵלַי וְשִׁפְטִיתִי בֵּין אִישׁ וּבֵין רֵעֵהוּ וְהוֹדַעְתִּי אֶת-חֻקֵּי הָאֱלֹהִים וְאֶת-תּוֹרֹתָיו:</p>

12 עולה. כמשמעה, שהיא כולה כליל:

12 זבחים. שלמים:

12 ויבא אהרן וגו'. ומשה היכן הלך, והלא הוא שיאל לקראתו וגרם לו את כל הכבוד, אלא שהיה עומד ומשמש לפניו:

12 לפני האלהים. מכאן שהנהנה מסעודה שתלמיד חכמים מקווצין זה, כאילו נהנה מזוי השכינה (זרכות סד).

13 ויהי ממחרת. מוצאי יום הכפורים היה, כך שנינו בספרי, ומהו ממחרת, למחרת רדתו מן ההר. ועל כרחק אי אפשר לומר

אלא ממחרת יום הכפורים, שהרי קודם מתן תורה אי אפשר לומר והודעתי את חוקי וגו', ומשנתנה תורה עד יום הכפורים לא

יש משה לשפוט את העם, שהרי צ"ז בתמוז ירד ושבר את הלוחות, ולמחרת עלה בהשכמה ושהה שמונים יום וירד ציום הכפורים.

ואין פרשה זו כתובה כסדר, שלא נאמר ויהי ממחרת עד שנה שנייה, אף לדברי האומר יתרו קודם מתן תורה בא, שילוחו אל ארצו

לא היה אלא עד שנה שנייה, שהרי נאמר כאן וישלח משה את חותנו, ומצינו במסע הדגלים שאמר לו משה נקעים חנקנו קל המקום

וגו' אל קא טעז אטקנו (במדבר י, לא), ואם זה קודם מתן תורה, מששלחו והלך היכן מצינו שחזר. ואם תאמר שם לא נאמר יתרו

אלא חוצב וצנו של יתרו היה, הוא חוצב הוא יתרו, שהרי כתיב מִצְרִי חָצַב חֹתֵן מֹשֶׁה (שופטים ד, יא):

13 וישב משה וגו' ויעמוד העם. יושב כמלך וכולן עומדים, והוקשה הדבר ליטרו שהיה מזלזל בכבודו של ישראל, והוכיחו על

כך, שנאמר מדוע אתה יושב לבדך וכלם נצבים:

13 מן הבקר עד הערב. אפשר לומר כן, אלא כל דיין שדן דין אמת לאמיתו אפילו שעה אחת, מעלה עליו הכתוב כאילו עוסק

במורה כל היום, וכאילו נעשה שותף להקצ"ה במעשה בראשית, שנאמר בו ויהי ערב וגו' (שבת י).

15 כי יבא. כי בא, לשון הווה:

15 לדרש אלהים. כמרגומו למתצע אולפן, לשאלו תלמוד מפי הגבורה:

16 כי יהיה להם דבר בא. מי שהיה לו הדבר בא אלי:

17	And Moses' father-in-law said unto him: 'The thing that thou doest is not good.	וַיֹּאמֶר חֹתֵן מֹשֶׁה אֵלָיו לֹא-טוֹב הַדָּבָר אֲשֶׁר אַתָּה עֹשֶׂה:	17
18	Thou wilt surely wear away, both thou, and this people that is with thee; for the thing is too heavy for thee; thou art not able to perform it thyself alone.	נָכַל תִּפְּלֹג גַּם-אַתָּה גַּם-הָעָם הַזֶּה אֲשֶׁר עִמָּךְ כִּי-כִבֵּד מְמֹךְ הַדָּבָר לֹא-תוּכַל עֲשֹׂהוּ לְבִדְךָ:	18
19	Hearken now unto my voice, I will give thee counsel, and God be with thee: be thou for the people before God, and bring thou the causes unto God.	עַתָּה שְׁמַע בְּקוֹלִי אִיעֲצֶךָ וַיְהִי אֱלֹהִים עִמָּךְ הִנֵּה אַתָּה לְעָם מוֹל הָאֱלֹהִים וְהִבֵּאתָ אֶתָּה אֶת-הַדְּבָרִים אֶל-הָאֱלֹהִים:	19
20	And thou shalt teach them the statutes and the laws, and shalt show them the way wherein they must walk, and the work that they must do.	וְהִזְהַרְתָּה אֹתָהֶם אֶת-הַחֻקִּים וְאֶת-הַתּוֹרָה וְהוֹדַעְתָּ לָהֶם אֶת-הַדֶּרֶךְ יֵלְכוּ בָּהּ וְאֶת-הַמַּעֲשֶׂה אֲשֶׁר יַעֲשֻׂנוּ:	20
21	Moreover thou shalt provide out of all the people able men, such as fear God, men of truth, hating unjust gain; and place such over them, to be rulers of thousands, rulers of hundreds, rulers of fifties, and rulers of tens.	וְאַתָּה תַּחְזֶנּה מִכָּל-הָעָם אֲנָשֵׁי-חַיִּל יִרְאֵי אֱלֹהִים אֲנָשֵׁי אֱמֶת שְׂנְאֵי בָצַע וְשִׂמְתָּ עֲלֵהֶם שָׂרֵי אֲלָפִים שָׂרֵי מֵאוֹת שָׂרֵי חֲמִשִּׁים וְשָׂרֵי עֶשְׂרֹת:	21

17 ויאמר חתן משה. דרך כבוד קוראו הכמוצ חותנו של מלך:
18 נבל תבול. כתר גומו. ולשונו לשון כמישה פליש"טרא, כמו וְהַעֲלָה גָּל (ירמיה ח, יג), כְּגַל עֲלָה מִגֶּפֶן וגו' (ישעיה לד, ד),
שהוא כמוש ע"י חמה וע"י קרח, וכחו תש ונלחה:
18 גם אתה. לרצות אהרן וחור וע' זקנים:
18 כי כבד ממך. כוצדו רצ יותר מכחך:
19 איעצך ויהי אלהים עמך. צעה, אמר לו לא המלך נגצורה (מכילתא פ"ג):
19 היה אתה לעם מול האלהים. שליח ומליץ צינותם למקום, ושואל משפטים מאתו:
19 הדברים. דצרי ריצותם:
21 ואתה תחזה. צרום הקדש שעליך:
21 אנשי חיל. עשירים, שאין צריכין להחניף ולהכיר פנים:
21 אנשי אמת. אלו צעלי הצטחה, שהם כדאי לסמוך על דצריהם, שע"י כן יהיו דצריהם נשמעין:
21 שנאי בצע. ששונאין את ממונם צדין, כההיא דאמרינן, כל דיינא דמפקין ממנוא מייניה צדינא, לאו דיינא הוא (צבא צמרא נח):
21 שרי אלפים. הם היו שש מאות שרים לשש מאות אלף (סנהדרין יח).
21 שרי מאות. ששת אלפים היו:
21 שרי חמשים. י"צ אלף:
21 שרי עשרות. ששים אלף. (מה שפירש"י על כל השרים כמה היו. והוא לכאורה ללא צורך, והנה צאמת תיקן צזה ותירך קושיא צפסוק, דקחשיב מלמעלה למטה, ר"ל המספר מרובה קודם מספר המועט, ולא הל"ל אלא מתחלה שרי עשרות צראשונה, ואח"כ צהדרגה כולם, ולפי פירושו שהצריך ופרט סכום מנין השרים, לא וחשוב, וכשתדקדק צמנינם ולגציהו אחי שפיר, מספר המועט מתלה ואח"כ צהדרגה, כן נ"ל נכון ודו"ק):

<p>22 And let them judge the people at all seasons; and it shall be, that every great matter they shall bring unto thee, but every small matter they shall judge themselves; so shall they make it easier for thee and bear the burden with thee.</p>	<p>וַיִּדְיוּנוּ יְתָ עִמָּא בְּכָל עֵדָן וַיְהִי כָּל פֶּתֶגֶם רֹב יִיתֹון לְוֹתָד וְכָל פֶּתֶגֶם זְעִיר יִדְיוּנוּ אֲנֹון וַיִּקְלֹון מִנָּדָ וַיִּסְבְּרוּן עִמָּדָ:</p>	<p>22 וּשְׁפֹטוּ אֶת־הָעָם בְּכָל־עֵת וְהָיָה כָּל־הַדָּבָר הַגָּדֹל יָבִיאוּ אֵלַיִךְ וְכָל־הַדָּבָר הַקָּטָן יִשְׁפֹּטוּ־הֶם וְהָקֵל מֵעֲלֶיךָ וְנָשְׂאוּ אֹתָךְ:</p>
<p>23 If thou shalt do this thing, and God command thee so, then thou shalt be able to endure, and all this people also shall go to their place in peace.'</p>	<p>אִם יְתָ פִתְגָמָא הָדִין תַּעֲבִיד וַיִּפְקֹדְנָךְ יְיָ וְתִכּוֹל לְמָקָם וְאַף כָּל עִמָּא הָדִין עַל אֲתַרְיָה יְהָ בְּשָׁלָם:</p>	<p>23 אִם אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה תַּעֲשֶׂה וְצִוְּךָ אֱלֹהִים וַיְכַלֶּת עִמָּדָ וְגַם כָּל־הָעָם הַזֶּה עַל־מְקוֹמוֹ יָבֹא בְּשָׁלוֹם:</p>
<p>24 So Moses hearkened to the voice of his father-in-law, and did all that he had said.</p>	<p>וַקִּבֵּיל מֹשֶׁה לְמִימְרֵי חֲמוּדֵי וַעֲבַד כָּל דְּאָמַר:</p>	<p>שלישי וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה לְקוֹל חֲתָנֹו וַיַּעַשׂ כָּל אֲשֶׁר אָמַר:</p>
<p>25 And Moses chose able men out of all Israel, and made them heads over the people, rulers of thousands, rulers of hundreds, rulers of fifties, and rulers of tens.</p>	<p>וַיִּבְחַר מֹשֶׁה גִּבּוֹרִין דְּחִילָא מִכָּל יִשְׂרָאֵל וּמִנֵּי יִתְהוֹן רִישֵׁין עַל עִמָּא רִבְנֵי אַלְפֵי רִבְנֵי מֵאוֹתָא רִבְנֵי חֲמִשִּׁין וְרִבְנֵי עֶשְׂרִי־יֵתָא:</p>	<p>25 וַיִּבְחַר מֹשֶׁה אַנְשֵׁי־חַיִּל מִכָּל־יִשְׂרָאֵל וַיִּתֵּן אֹתָם רָאשִׁים עַל־הָעָם שָׂרֵי אֲלָפִים שָׂרֵי מֵאוֹת שָׂרֵי חֲמִשִּׁים וְשָׂרֵי עֶשְׂרֵת:</p>
<p>26 And they judged the people at all seasons: the hard causes they brought unto Moses, but every small matter they judged themselves.</p>	<p>וַדְיוּנוּ יְתָ עִמָּא בְּכָל עֵדָן יְתָ פֶתֶגֶם קָשִׁי מִיתָן לְוֹת מֹשֶׁה וְכָל פֶּתֶגֶם זְעִיר דְיוּנוּ אֲנֹון:</p>	<p>26 וּשְׁפֹטוּ אֶת־הָעָם בְּכָל־עֵת אֶת־הַדָּבָר הַקָּשֶׁה יָבִיאוּן אֶל־מֹשֶׁה וְכָל־הַדָּבָר הַקָּטָן יִשְׁפֹּטוּ־הֶם:</p>
<p>27 And Moses let his father-in-law depart; and he went his way into his own land.</p>	<p>וַשְׁלַח מֹשֶׁה יְתָ חֲמוּדֵי וַאֲזַל לִיָּה לְאֶרְעִיהָ:</p>	<p>27 וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה אֶת־חֲתָנֹו וַיֵּלֶךְ לוֹ אֶל־אֶרְצוֹ: (פ)</p>
<p>XIX In the third month after the children of Israel were gone forth out of the land of Egypt, the same day came they into the wilderness of Sinai.</p>	<p>בִּירְחָא תְּלִיתָאָה לְמַפְקַ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרְעָא דְּמִצְרַיִם בְּיוֹמָא הָדִין אֹתוֹ לְמַדְבָּרָא דְּסִינַי:</p>	<p>רביעי בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי לְצֵאת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּיּוֹם הַזֶּה בָּאוּ מִדְּבַר סִינַי:</p>

22 ושפטו. וידיונו, לשון זווי: 22 והקל מעליך. דבר זה להקל מעליך. והקל, כמו והקצד את לבו (שמות ח, יא), והפזות את מואב (מלכים-ג, כד), לשון הווה: 23 וצוך אלהים ויכלת עמוד. המלך בגזורה, אם יזוה אותך לעשות כן תוכל עמוד, ואם יעכב על ידך לא תוכל לעמוד (מכילתא פ"ג): 23 וגם כל העם הזה. אהרן נדב ואזיהוא, ושבעים זקנים הנלוים עתה עמך (מכילתא שם): 26 ושפטו. ודיינו ית עמא: 26 יביאו. מיתין: 26 ישפטו הם. כמו ישפטו (בחולס) וכן לא תעבדו (רות ג, ח), כמו לא תעבדו. ותרגומו דייגין אינון. מקראות העליונים היו לשון זווי, לכך מתורגמין וידיונו, ייתון, וידיונו, ומקראות הללו לשון עשייה: 27 וילך לו אל ארצו. לגייר בני משפחתו (מכילתא פ"ג): 1 ביום הזה. בראש חדש (שבת פו:). לא היה צריך לכתוב אלף זיוס ההוא, מהו זיוס הזה, שיהיו דברי תורה חדשים עליך כאלו היום ניתנו:

<p>2 And when they were departed from Rephidim, and were come to the wilderness of Sinai, they encamped in the wilderness; and there Israel encamped before the mount.</p>	<p>וַיִּסְעוּ מִרְפִּידִים וַיָּבֹאוּ מִדְבַּר סִינַי וַיַּחֲנוּ בַּמִּדְבָּר וַיַּחֲנוּ שָׁם יִשְׂרָאֵל נֶגֶד הָהָר: וַיִּסְעוּ מִרְפִּידִים וַיָּבֹאוּ לַמִּדְבָּר דְּסִינַי וַיָּשֻׁרוּ בַּמִּדְבָּר וַיִּשְׁאָר יַמָּן יִשְׂרָאֵל לִקְבִיל טוֹרָא:</p>	<p>2 וַיִּסְעוּ מִרְפִּידִים וַיָּבֹאוּ מִדְבַּר סִינַי וַיַּחֲנוּ בַּמִּדְבָּר וַיַּחֲנוּ שָׁם יִשְׂרָאֵל נֶגֶד הָהָר: וַיִּסְעוּ מִרְפִּידִים וַיָּבֹאוּ לַמִּדְבָּר דְּסִינַי וַיָּשֻׁרוּ בַּמִּדְבָּר וַיִּשְׁאָר יַמָּן יִשְׂרָאֵל לִקְבִיל טוֹרָא:</p>
<p>3 And Moses went up unto God, and the LORD called unto him out of the mountain, saying: "Thus shalt thou say to the house of Jacob, and tell the children of Israel:</p>	<p>וּמֹשֶׁה סָלַק לִקְדָּם יְיָ וַיִּקְרָא אֵלָיו יְהוָה מִן־הָהָר לֵאמֹר כֹּה תֹאמַר לְבֵית יַעֲקֹב וְתַגִּיד לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל:</p>	<p>3 וּמֹשֶׁה עָלָה אֶל־הָאֱלֹהִים וַיִּקְרָא אֵלָיו יְהוָה מִן־הָהָר לֵאמֹר כֹּה תֹאמַר לְבֵית יַעֲקֹב וְתַגִּיד לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל:</p>
<p>4 Ye have seen what I did unto the Egyptians, and how I bore you on eagles' wings, and brought you unto Myself.</p>	<p>אֲתֵּם רְאִיתֶם אֲשֶׁר עָשִׂיתִי לְמִצְרַיִם וְאֲשָׁא אֶתְכֶם עַל־כַּנְפֵי נְשָׁרִים וְאָבָא אֶתְכֶם אֵלַי:</p>	<p>4 אֲתֵּם רְאִיתֶם אֲשֶׁר עָשִׂיתִי לְמִצְרַיִם וְאֲשָׁא אֶתְכֶם עַל־כַּנְפֵי נְשָׁרִים וְאָבָא אֶתְכֶם אֵלַי:</p>
<p>5 Now therefore, if ye will hearken unto My voice indeed, and keep My covenant, then ye shall be Mine own treasure from among all peoples; for all the earth is Mine;</p>	<p>וְכַעַן אִם קִבַּלְתֶּם תִּקְבְּלוּן לְמִימְרֵי וְתִטְרוּן יַת קִנְיִי וְתִהְיוּן קְדָמִי חֲבִיבִין מִכָּל עַמְּמִיָּא אֲרִי דִילִי כָּל אֲרֶעָא:</p>	<p>5 וְעַתָּה אִם־שָׁמוּעַ תִּשְׁמְעוּ בְּקוֹלִי וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־בְּרִיתִי וְהִיִּיתֶם לִי סֻגְלָה מִכָּל־הָעַמִּים כִּי־לִי כָּל־הָאָרֶץ:</p>

- 2 ויסעו מרפידים. למה הוטרך לחזור ולפרש מהיכן נסעו, והלא כבר כתב שצרפידים היו חונים, זידוע שמסע נסעו, אלא להקיש נסיעתן מרפידים לציאתן למדבר סיני, מה ציאתן למדבר סיני צתשובה, אף נסיעתן מרפידים צתשובה (מכילתא בחדש פ"א):
- 2 ויחן שם ישראל. כאיש אחד בלב אחד, אבל שאר כל החניות צתרעומות וצמחלוות (מכילתא שם):
- 2 נגד ההר. למזרחו, וכל מקום שאתה מוצא נגד, פנים למזרח (מכילתא שם):
- 3 ומשה עלה. ציוס השני, וכל עליותיו צהשכמה היו, שנאמר וַיִּשְׁפֹּס מֹשֶׁה בַּצֹּקֶר (שמות לד, ד):
- 3 כה תאמר. צלשון הזה וכסדר הזה:
- 3 לבית יעקב. אלו הנשים, תאמר להם צלשון רכה:
- 3 ותגיד לבני ישראל. עונשין ודקדוקין פירש לזכרים, דצרים הקשין כגידין (שצת פז). מכילתא בחדש פ"ב):
- 4 אתם ראיתם. לא מסורת היא צידכם, ולא צדצרים אני משגר לכם, לא צעדים אני מעיד עליכם, אלא אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים, על כמה עצירות היו חייצין לי קודם שגודווגו לכם, ולא נפרעתי מהם אלא על ידכם:
- 4 ואשא אתכם. זה יום שצאו ישראל לרעמסס, שהיו ישראל מפוזרין בכל ארץ גושן, ולשעה קלה כשצאו ליסע ולצאת, נקצצו כלם לרעמסס (מכילתא פ"ב). ואונקלוס תרגם ואשא, וַאֲטָלִית יִתְכּוֹן, כמו ואסיע אתכם, תיקן את הדבור דרך צבוד למעלה:
- 4 על כנפי נשרים. כנשר הנושא גוזליו על כנפיו, שכל שאר העופות נותנים את צניהם צין רגליהם, לפי שמתיראין מעוף אחר שפורח על גביהם, אבל הנשר הזה אינו מתירא אלא מן האדם שמא יזרוק צו חץ, לפי שאין עוף פורח על גביו, לכך נותנו על כנפיו אומר מוטב יכנס החץ צי ולא צבני, אף אני עשיתי כן, וַיִּסַּע מֶלֶאךָ הָאֱלֹהִים וגו' וַיִּצָּא צִין מִמֶּנָּה מִצְרַיִם וגו' (שמות יד, יטכ), והיו מצרים וצורקים חלים ואצני צליקטראות, והענין מקצבלם:
- 4 ואבא אתכם אלי. כתרגומו:
- 5 ועתה. אם עתה תקבלו עליכם, יערצ לכם מכאן ואילך, שכל התחלות קשות (מכילתא פ"ב):
- 5 ושמרתם את בריתי. שצכרות עמכם על שמירת התורה:
- 5 סגלה. אומר חציב, כמו וסגלת מלכים (קהלת ב, ח), כלי יקר ואצנים טובות שהמלכים גונים אותם, כך אתם תהיו לי סגולה משאר אומות, ולא תאמרו אתם צדכם שלי ואין לי אחרים עמכם, ומה יש לי עוד שמהא צצתכם נכרת, כי לי כל הארץ, והם צעיני ולפני לכלום:

6	and ye shall be unto Me a kingdom of priests, and a holy nation. These are the words which thou shalt speak unto the children of Israel.'	וְאַתֶּם תִּהְיוּ-לִי מְמַלְכֶת כֹּהֲנִים וְגוֹי קָדוֹשׁ אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תִּדְבֹּר אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:	6
7	And Moses came and called for the elders of the people, and set before them all these words which the LORD commanded him.	וַיָּבֹא מֹשֶׁה וַיִּקְרָא לְזִקְנֵי הָעָם וַיָּשֶׂם לִפְנֵיהֶם אֵת כָּל-הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר צִוָּהוּ יְהוָה:	חמישי
8	And all the people answered together, and said: 'All that the LORD hath spoken we will do.' And Moses reported the words of the people unto the LORD.	וַיַּעֲנוּ כָל-הָעָם יַחְדָּו וַיֹּאמְרוּ כָּל אֲשֶׁר-דִּבֶּר יְהוָה נַעֲשֶׂה וַיֹּשֶׁב מֹשֶׁה אֶת-דְּבָרֵי הָעָם אֶל-יְהוָה:	8
9	And the LORD said unto Moses: 'Lo, I come unto thee in a thick cloud, that the people may hear when I speak with thee, and may also believe thee for ever.' And Moses told the words of the people unto the LORD.	וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה הִנֵּה אֲנֹכִי בָּא אֵלֶיךָ בְּעָבֹת עָנָן בְּעָבֹר יִשְׁמַע הָעָם בְּדִבְרֵי עֲמֹד וְגַם-בֶּךָ יֶאֱמִינוּ לְעוֹלָם וַיַּגֵּד מֹשֶׁה אֶת-דְּבָרֵי הָעָם אֶל-יְהוָה:	9
10	And the LORD said unto Moses: 'Go unto the people, and sanctify them to-day and to-morrow, and let them wash their garments,	וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה לֵךְ אֶל-הָעָם וְקִדְּשָׁתָם הַיּוֹם וּמָחָר וּכְבִּסּוּ שְׂמֹלֹתָם:	10
II	and be ready against the third day; for the third day the LORD will come down in the sight of all the people upon mount Sinai.	וְהָיוּ נִכְנִים לַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי כִּי בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי יֵרָד יְהוָה לְעֵינֵי כָל-הָעָם עַל-הָרַ סִּינַי:	II

- 6 ואתם תהיו לי ממלכת כהנים. שרים, קמה דאף אמר, וצגני דוד כהנים היו (שמואל-ב, ח, יח):
- 6 אלה הדברים. לא פחות ולא יותר:
- 8 וישב משה את דברי העם וגו'. ציוס המחרת שהוא יום שלישי, שהרי צהשכמה עלה. וכי צריך היה משה להשיב, אלא צא הכתוב ללמדך דרך ארץ ממש, שלא אמר הואיל וידוע מי ששלחני, איני צריך להשיב:
- 9 בעב הענן. צמעצה הענן, וזהו ערפל:
- 9 וגם כך. גם צנציאים הצאים אחריו:
- 9 ויגד משה וגו'. ציוס המחרת שהוא רביעי לחדש:
- 9 את דברי העם וגו'. תשובה על דבר זה שמעתי מהם, שרצונם לשמוע ממך, אינו דומה השומע מפי שליח לשומע מפי המלך, רצוננו לראות את מלכנו:
- 10 ויאמר ה' אל משה. אם כן שמוקיקין לדבר עמם, לך אל העם:
- 10 וקדשתם. וזימנתם, שיכינו עצמם היום ומחר:
- 11 והיו נכונים. מוצדלים מאשה (מכילתא פ"ג):
- 11 ליום השלישי. שהוא ששה צחדש, וצחמישי צנה משה את המוצח תחת ההר ושחים עשרה מצצה (מכילתא שם), כל הענין האמור צפרשת ואלה המשפטים, ואין מוקדם ומאוחר צתורה:
- 11 לעיני כל העם. מלמד, שלא היה צהם קומא, שנתרפאו כולם (מכילתא שם):

<p>12 And thou shalt set bounds unto the people round about, saying: Take heed to yourselves, that ye go not up into the mount, or touch the border of it; whosoever toucheth the mount shall be surely put to death;</p>	<p>וְהִגַּבְלָתָּ אֶת־הָעָם סָבִיב לֵאמֹר הִשָּׁמְרוּ לָכֶם עֲלֹת בְּהָר וּנְגַע בִּקְצָהּוּ כָּל־הַנֶּגַע בְּהָר מוֹת יוּמָת: וְהִקְרַב בְּטוֹרָא אֶתְקַטְּלָא יִתְקַטֵּיל:</p>	<p>12 והגבלת את העם סביב לאמר השמרו לכם עלות בהר ונגע בקצהו כל הנגע בהר מות יומת: דיקרב בטורא אתקטלא יתקטיל:</p>
<p>13 no hand shall touch him, but he shall surely be stoned, or shot through; whether it be beast or man, it shall not live; when the ram's horn soundeth long, they shall come up to the mount.'</p>	<p>לֹא תִקְרַב בְּיַד אָדָם אֶתְרַגְמָא יִתְרַגֵּם אוֹ אֶשְׁתַּדָּא יִשְׁתַּדֵּי אִם בְּעִירָא אִם אִנְשָׁא לֹא יִתְקַיֵּים בְּמִיגַד שׁוֹפָרָא אֲנוּן מוֹרֶשֶׁן לְמַסַּק בְּטוֹרָא:</p>	<p>13 לא תגע בו יד כי־סקול יסקל או־ירה יירה אם־בהמה אם־איש לא יחיה במשך הַיָּבֵל הַמָּה יעלו בהר:</p>
<p>14 And Moses went down from the mount unto the people, and sanctified the people; and they washed their garments.</p>	<p>וַיַּחַת מֹשֶׁה מִן טוֹרָא לְנֹת עָמָא וְזָמִין יֵת עָמָא וַיַּחַדּוּ לְבוּשֵׁיהֶן:</p>	<p>14 ויירד משה מן־ההר אל־הָעָם וַיְקַדֵּשׁ אֶת־הָעָם וַיַּכְבְּסוּ שְׂמֹלֵתָם:</p>
<p>15 And he said unto the people: 'Be ready against the third day; come not near a woman.'</p>	<p>וַאֲמַר לְעָמָא הוּוּ זְמִינִין לְתַלְתָּא יוֹמִין לֹא תִקְרְבוּ לְצַד אִתְתָּא:</p>	<p>15 ויאמר אל־הָעָם הֵיוּ נְכֻנִים לְשִׁלֻשֵׁת יָמִים אֶל־תִּגְשׁוּ אֶל־אִשָּׁה:</p>
<p>16 And it came to pass on the third day, when it was morning, that there were thunders and lightnings and a thick cloud upon the mount, and the voice of a horn exceeding loud; and all the people that were in the camp trembled.</p>	<p>וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בַּהֵיחָד בְּמַחְוֵי צִפְרָא וְהוּוּ קָלִין וּבְרָקִין וְעֲנָנָא תַקִּיף עַל טוֹרָא וְקַל שׁוֹפָרָא תַקִּיף לְחָדָא וְזַע כָּל עָמָא דְּבִמְשִׁירִיתָא:</p>	<p>16 ויהי ביום השלישי בהיח הבקר ויהי קלת וברקים וענן כבד על־ההר וקל שופר חזק מאד ויחרד כל־הָעָם אֲשֶׁר בַּמַּחֲנֶה:</p>

12 והגבלת. קבע להם תחומין לסימן, שלא יקרבו מן הגבול והלאה:
12 לאמר. הגבול אומר להם השמרו מעלות מכאן והלאה, ואתה תזהירם על כך:
12 ונגע בקצהו. אפילו בקצהו:
13 ירה יירה. מכאן לנסקלין שהם נדחין למטה (סנהדרין מה). מצית הסקילה שהיה גבוה שתי קומות:
13 יירה. יושלך למטה לארץ, כמו ירה ציץ (שמות טו, ד):
13 במשך היובל. כשימשוך היוצל קול ארוך, הוא סימן סלוק שכינה והפסקת הקול, וכיון שנסתלק הם רשאים לעלות:
13 היובל. הוא שופר של איל, שכן בערביא קורין לְדִקְרָא יוֹצֵלָא. ושופר של איל של יצחק היה:
14 מן ההר אל העם. מלמד שלא היה משה פונה לעסקיו, אלא מן ההר אל העם:
15 היו נכונים לשלשת ימים. לסוף שלשת ימים, הוא יום רביעי, שהוסיף משה יום אחד מדעתו, כדצרי רבי יוסי (שבת פז.), ולדצרי האומר בשעה צדשה ניתנו עשרת הדברות, לא הוסיף משה כלום, ולשלשת ימים, כמו ליום השלישי:
15 אל תגשו אל אשה. כל שלשת ימים הללו, כדי שיהיו הנשים טובלות ליום השלישי ותהיינה טהורות לקבל תורה, שאם ישמש תוך ג' ימים, שמא תפלוט האשה שכבת זרע לאחר טבילתה ותחזור ותטמא, אבל מששהתה שלשה ימים כבר הזרע מסרית ואינו ראוי להזריע, וטהור מלטמא את הפולטת:
16 בהיות הבקר. מלמד שהקדים על ידם, מה שאין דרך בשר ודם לעשות כן שיהא הרצ ממתינ לתלמיד, וכן מצינו קום ג' קל הצקעה וגו' (יחזקאל ג, כב), וְאָקוּם וְאֶזְרָא אֵל הַצִּקְעָה וְהָיָה עָם כְּצוּד ה' עֲמֵד (שם כג):

17	And Moses brought forth the people out of the camp to meet God; and they stood at the nether part of the mount.	וַיּוֹצֵא מֹשֶׁה אֶת־הָעָם לִקְרַאת הָאֱלֹהִים מִן־הַמַּחֲנֶה בְּתַחְתִּית הָהָר׃	וַיּוֹצֵא מֹשֶׁה אֶת־הָעָם לִקְרַאת הָאֱלֹהִים מִן־הַמַּחֲנֶה בְּתַחְתִּית הָהָר׃
18	Now mount Sinai was altogether on smoke, because the LORD descended upon it in fire; and the smoke thereof ascended as the smoke of a furnace, and the whole mount quaked greatly.	וַתְּהִי סִינַי עֹשֵׁן כֹּלּוֹ מִפְּנֵי אֲשֶׁר יָרַד עָלָיו יְהוָה בָּאֵשׁ וַיַּעַל עֲשָׁנוֹ כַּעֲשָׁן הַכִּבְשֹׁן וַיִּתְּרַד כָּל־הָהָר מְאֹד׃	וַתְּהִי סִינַי עֹשֵׁן כֹּלּוֹ מִפְּנֵי אֲשֶׁר יָרַד עָלָיו יְהוָה בָּאֵשׁ וַיַּעַל עֲשָׁנוֹ כַּעֲשָׁן הַכִּבְשֹׁן וַיִּתְּרַד כָּל־הָהָר מְאֹד׃
19	And when the voice of the horn waxed louder and louder, Moses spoke, and God answered him by a voice.	וַיְהִי קוֹל הַשֹּׁפָר הוֹלֵךְ וְחֹזֵק מְאֹד מִשְׁחָה יִדְבָּר וְהָאֱלֹהִים יַעֲנֶנּוּ בְּקוֹל׃	וַיְהִי קוֹל הַשֹּׁפָר הוֹלֵךְ וְחֹזֵק מְאֹד מִשְׁחָה יִדְבָּר וְהָאֱלֹהִים יַעֲנֶנּוּ בְּקוֹל׃
20	And the LORD came down upon mount Sinai, to the top of the mount; and the LORD called Moses to the top of the mount; and Moses went up.	וַיֵּרַד יְהוָה עַל־הָר סִינַי אֶל־רֹאשׁ הָהָר וַיִּקְרָא יְהוָה לְמֹשֶׁה אֶל־רֹאשׁ הָהָר וַיַּעַל מֹשֶׁה׃	וַיֵּרַד יְהוָה עַל־הָר סִינַי אֶל־רֹאשׁ הָהָר וַיִּקְרָא יְהוָה לְמֹשֶׁה אֶל־רֹאשׁ הָהָר וַיַּעַל מֹשֶׁה׃
21	And the LORD said unto Moses: 'Go down, charge the people, lest they break through unto the LORD to gaze, and many of them perish.	וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה רֵד הָעֵד בָּעָם פֶּן־יַהֲרֹסוּ אֶל־יְהוָה לְרֹאוֹת וַנִּפְּל מִמֶּנּוּ רַב׃	וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה רֵד הָעֵד בָּעָם פֶּן־יַהֲרֹסוּ אֶל־יְהוָה לְרֹאוֹת וַנִּפְּל מִמֶּנּוּ רַב׃

17 לקראת האלהים. מגיד שהשכינה יצאה לקראתם כחתן היוצא לקראת כלה, וזה שנאמר ה' מסיני צא (דברים לג, ב). מכילתא פ"ג, ולא נאמר לסיני צא:

17 בתחתית ההר. לפי פשוטו צרגלי ההר. ומדרשו, שנתלש ההר ממקומו ונכפה עליהם כגיגית (שבת פח.).
18 עשן כלו. אין עשן זה שם דבר, שהרי נקוד השי"ן פת"ח, אלא לשון פעל, כמו אמר, שמר, שמע, לכך תרגומו פֶּנּוּ פִּלְיָה ולא תרגם פֶּנְנָה, וכל עשן עצמקרא נקודים קמ"ץ, מפני שהם שם דבר:

18 הכבשן. של סיד, יכול ככבשן זה ולא יותר, תלמוד לומר דוער צאש עד לצ השמים, ומה תלמוד לומר כבשן, לְשַׁצֵּר את האוון מה שהיא יכולה לשמוע, נותן לצריות סימן הניכר להם. כיוצא בו פֶּלְיָה יִשְׁאָג (הושע יא, י), וכי מי נתן כח צארי אלא הוא, והכתוב מושלו כאריה, אלא אנו מכניין ומדמין אותו לצריותיו, כדי לְשַׁצֵּר את האוון מה שיכולה לשמוע. כיוצא בו וְקוֹלוֹ פֶּקוֹל מִים רָצִים (יחזקאל מג, ב), וכי מי נתן קול למים והלא הוא, ואתה מכנה אותו לדמותו לצריותיו כדי לְשַׁצֵּר את האוון:

19 הולך וחזק מאד. מנהג הדיוט כל זמן שהוא מאריך לתקוע קולו מחליש וכוהה, אבל כאן הולך וחזק מאד, ולמה כך, מתחלה לְשַׁצֵּר אזניהם מה שיכולין לשמוע:

19 משה ידבר. כשהיה משה מדבר ומשמיע הדברות לישראל, שהרי לא שמעו מפי הגבורה אלא אנכי ולא יהיה לך, והקדוש ברוך הוא מסייעו לתת בו כח להיות קולו מגביר ונשמע:

19 יעננו בקול. יעננו על דבר הקול, כמו אֲשֶׁר יַעֲנֶה צֶאֱשׁ (מלכים א' יח, כד), על דבר האש להורידו:
20 וירד ה' על הר סיני. יכול ירד עליו ממש, תלמוד לומר פי מן השמים דְּבַרְתִּי עִמָּכֶם (שמות כ, יט), למד שְׁהִרְפִּין שמים עליונים ותחתונים, והציען על גבי ההר כמנע על המטה, וירד כסא הכבוד עליהם (מכילתא פ"ד):

21 העד בעם. התורה צוהם שלא לעלות צהר:

21 פן יחרסו וגו'. שלא יחרסו את מנצחם, על ידי שְׁפָאֲרוֹתָם אל ה' לראות, ויקרבו לזד ההר:

21 ונפול ממנו רב. כל מה שיפול מהם, ואפילו הוא יחידי חשוז לפני רב (מכילתא שם):

21 יחרסו. כל הריקה מפרדת אסיפת הבנין, אף הנפרדין ממנצח אנשים הורסים את המנצח:

22	And let the priests also, that come near to the LORD, sanctify themselves, lest the LORD break forth upon them. ²²	וְגַם הַכֹּהֲנִים הַנִּגְשִׁים אֶל־יְהוָה יִתְקַדְּשׁוּ פֶן־יִפְרֹץ בָּהֶם יְהוָה:	22
23	And Moses said unto the LORD: 'The people cannot come up to mount Sinai; for thou didst charge us, saying: Set bounds about the mount, and sanctify it.'	וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה לֹא לֹא־יוּכַל הָעָם לַעֲלֹת אֶל־הָר סִינַי כִּי־אָמַרְתָּ הֵעִדְתָּהּ בְּנוֹ לֵאמֹר הַגִּבֵּל אֶת־הָהָר וְקִדְּשָׁתוּ:	23
24	And the LORD said unto him: 'Go, get thee down, and thou shalt come up, thou, and Aaron with thee; but let not the priests and the people break through to come up unto the LORD, lest He break forth upon them.'	וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי יְהוָה לְדָוִד וְעַלִּיתָ אִתָּהּ וְאַהֲרֹן עִמָּךְ וְהַכֹּהֲנִים וְהָעָם אֶל־יְהִרְסוּ לַעֲלֹת אֶל־יְהוָה פֶּן־יִפְרֹץ־בָּם:	24
25	So Moses went down unto the people, and told them.	וַיֵּרֵד מֹשֶׁה אֶל־הָעָם וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם: (ס)	25
XX	And God spoke all these words, saying:	וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה לֵאמֹר: (ס)	XX

The Ten Commandments are presented here in Ta'am Tahton. For the Ten Commandments in Ta'am Elyon, see page 214.

- 22 וגם הכהנים. אף הזכורות שהעבודה בהם (זכאים קטו):
- 22 הנגשים אל ה'. להקריב קרבנות, אף הם אל יסמכו על חשיבותם לעלות:
- 22 יתקדשו. יהיו מזומנים להתייצב על עמדתן:
- 22 פן יפרץ. לשון פריצה, יהרוג בהם ויעשה בהם פריצה:
- 23 לא יוכל העם. איני צריך להעיד בהם, שהרי מותרין ועומדין הם היום שלשת ימים, ולא יוכלו לעלות, שאין להם רשות:
- 24 לך רד. והעד בהם שנית, שמזרזין את האדם קודם מעשה, ומזרזין ומזרזין אותם בשעת מעשה (מכילתא שם):
- 24 ועלית אתה ואהרן עמך והכהנים. יכול אף הם עמך, תלמוד לומר ועלית אתה, אמור מעתה, אתה מחילה לעמך, ואהרן מחילה לעמך, והכהנים מחילה לעמך, משה נגש יותר מאהרן, ואהרן יותר מן הכהנים, והעם כל עיקר אל יתקדשו את מלכותם לעלות אל ה':
- 24 פן יפרץ בהם. אף על פי שהוא נקוד חטף קמ"ץ, אינו זו מגזרתו, כך דרך כל תיבה שנקודתה מלאפ"ס, כשהיא בזה במקף, משתנה הנקוד לחטף קמ"ץ:
- 25 ויאמר אליהם. התראה זו:
- 1 וידבר אליהם. אין אליהם אלא דיין, וכן הוא אומר אליהם לא תקלל (שמות כז, כז) ותרגומו דייקא, לפי שיש פרשיות בתורה שאם עשאו אדם מקבל שכר ואם לאו אינו מקבל עליהם פורעניות, יכול אף עשרת הדברות כן, תלמוד לומר וידבר אליהם, דיין להפרע:
- 1 את כל הדברים האלה. מלמד שאמר הקדוש צרוך הוא עשרת הדברות בדבור אחד, מה שאי אפשר לאדם לומר כן, אם כן מה תלמוד לומר עוד אנכי ולא יהיה לך, שחזר ופירש על כל דבור ודבור בפני עצמו. (קושיית אס כן כו', פירוש, לפי זה שמוכח מאת כל הדברים האלה, שגם שאר עשרת הדברות כולם אמר הקדוש בדבור אחד, אם כן מה תלמוד לומר אנכי וגו', ראונו לומר מה בא להודיענו צוה שפרט לשון ב' דברות אלו מהשאר, מדוהיאם כלשון זה שהמשמעות דוקא אלו שנים צפרט מפי הגבורה יצאו, והלא לפי זה כולם כמוהם, הקצ"ה בצכודו ובעצמו דיצרו. וסריך שחזר ופירש וכו', וראונו לומר, באותה הצורה, לא החזיר ללמד על הכלל יצא, אלא על הפרט אלו שתי דברות ראשונות ביחוד ודו"ק):
- 1 לאמר. מלמד שהיו עונין על הן ועל לאו לאו (מכילתא שם):

2 I am the LORD thy God, who brought thee out of the land of Egypt, out of the house of bondage.	אֲנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים:	2 אֲנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים:
3 Thou shalt have no other gods before Me.	לֹא יִתְּנֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל-פָּנָי:	3 לֹא יִתְּנֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל-פָּנָי:
4 Thou shalt not make unto thee a graven image, nor any manner of likeness, of any thing that is in heaven above, or that is in the earth beneath, or that is in the water under the earth;	לֹא תַעֲבִיד לְךָ צִלְמִים וְכָל דָּמוֹ דְּבִשְׁמַיָּא מְלֵעִילָא וְדְבִאֲרֵעָא מְלָרַע וְדְבִמַיָּא מְלָרַע לְאֲרֵעָא:	4 לֹא-תַעֲשֶׂה לְךָ פֶסֶל וְכָל-תְּמוּנָה אֲשֶׁר בְּשָׁמַיִם מִמֶּעַל וְאֲשֶׁר בָּאָרֶץ מִתַּחַת וְאֲשֶׁר בַּמַּיִם מִתַּחַת לָאָרֶץ:
5 thou shalt not bow down unto them, nor serve them; for I the LORD thy God am a jealous God, visiting the iniquity of the fathers upon the children unto the third and fourth generation of them that hate Me;	לֹא תִסְגֹּד לָהֶן וְלֹא תַפְלִחֲנִין אֲדֵי אֲנִי יְיָ אֱלֹהֶיךָ אֵל קַנָּא מְסַעֵר חֹבֵי אֲבֹתָן עַל בְּנֵי מִרְדִּין עַל דֶּר תְּלִיתַי וְעַל דֶּר רְבִיעֵי לְסִנְאִי כַּד מְשַׁלְמִין בְּנֵי לְמַחֲטֵי בְּתַר אֲבֹתָהֶן:	5 לֹא-תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וְלֹא תַעֲבָדֵם כִּי אֲנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֵל קַנָּא פֶקֶד עוֹן אָבֹת עַל-בָּנִים עַל-שְׁלֹשִׁים וְעַל-רִבְעִים לְשִׁנָּאִי:
6 and showing mercy unto the thousandth generation of them that love Me and keep My commandments.	וְעָבִיד טִיבּוֹ לְאַלְפֵי דְרִין וְלִרְחֻמֵּי וְלִנְטְרֵי פְקוּדֵי:	6 וְעָשָׂה חֶסֶד לְאַלְפִים לְאַהֲבֵי וּלְשִׁמְרֵי מִצְוֹתַי: (ס)

2 אשר הוצאתיך מארץ מצרים. כדאי היא ההוצאה, שמהיו משועבדים לי. דבר אחר, לפי שנגלה צים כגבור מלחמה ונגלה כאן כזקן מלא רחמים, שנאמר וְתַסַּח רַגְלִי בְּמַעֲשֶׂה לְגִנַּת הַסִּפּוּר (שמות כד, י), זו היתה לפניו בשעת השעבוד, וכעס השמים משנגאלו, הואיל ואני משתנה במראות, אל תאמרו שתי רשויות הן (מכילתא פ"ה), אנכי הוא אשר הוצאתיך ממצרים ועל הים. דבר אחר, לפי שהיו שומעין קולות הרצה, שנאמר את הקולות, קולות באין מד' רוחות ומן השמים ומן הארץ, אל תאמרו רשויות הרצה הן. ולמה אמר לשון יחיד אלהיך, ליתן פתחון פה למשה ללמד סניגוריא במעשה העגל, וזה הוא שאמר לְמַה ה' יִצְרָה אִפְּךָ צִעֲמָךְ (שמות לב, יא), לא להם נזית לא יהיה לכם אלהים אחרים, אלא לי לבדי:

2 מבית עבדים. מצית פרעה שהייתם עבדים לו, או אינו אומר אלא מצית עבדים שהיו עבדים לעבדים, תלמוד לומר ויפדך מצית עבדים מיד פרעה מלך מצרים, אמור מעתה, עבדים למלך היו, ולא עבדים לעבדים:

3 לא יהיה לך. למה נאמר, לפי שנאמר לא תעשה לך, אין לי אלא שלא יעשה, העשוי כזר מנין שלא יקיים, תלמוד לומר לא יהיה לך (מכילתא פ"ו):

3 אלהים אחרים. שאינן אלהות, אלא אחרים עשאוהו אלהים עליהם (מכילתא שם). ולא יתכן לפרש אלהים אחרים זולתי, שגנאי הוא כלפי מעלה לקרום אלהות אלו. דבר אחר אלהים אחרים, שהם אחרים לעובדיהם, נועקים אליהם ואינן עונים אותם, ודומה כאילו הוא אחר שאינו מכירו מעולם:

3 על פני. כל זמן שאני קיים, שלא תאמר לא נטוו על עבודת אלילים אלא אותו הדור (מכילתא שם):

4 פסל. על שם שנפסל:

4 וכל תמונה. תמונת כל דבר אשר בשמים:

5 אל קנא. מקנא להפרע, ואינו עובר על מדתו למחול על עון עבודת אלילים. כל לשון קנא אפרי"מננט צלע"ז (אייפערנד) נותן לב ליפרע:

5 לשנאי. כתרומו, כשאחזין מעשה אבותיהם צדיהם (סנהדרין כז:):

6 נוצר חסד. שאדם עושה, לשלם שכר עד לאלפים דור, נמצאת מדה טובה יתירה על מדת פורעניות אחת על חמש מאות, שזו לארבעה דורות, וזו לאלפים (תוספתא סוטה ד, א):

7	Thou shalt not take the name of the LORD thy God in vain; for the LORD will not hold him guiltless that taketh His name in vain.	לֹא תִשָּׂא אֶת־שֵׁם־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשׁוּא כִּי לֹא יִנָּקֶה יְהוָה אֶת־אִשְׁר־יִשָּׂא אֶת־שְׁמוֹ לְשׁוּא: (פ)	7
8	Remember the sabbath day, to keep it holy.	זָכוֹר אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ: הוּא דְּכִיר יֵת יוֹמָא דְּשַׁבְּתָא לְקַדְּשׁוּתִיהּ:	8
9	Six days shalt thou labour, and do all thy work;	שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וַעֲשִׂיתָ כָּל־מְלֹאכְתֶּךָ: שְׁתָּא יוֹמִין תַּפְּלַח וְתַעֲבִיד כָּל עֲבִידְתֶּךָ:	9
10	but the seventh day is a sabbath unto the LORD thy God, in it thou shalt not do any manner of work, thou, nor thy son, nor thy daughter, nor thy man-servant, nor thy maid-servant, nor thy cattle, nor thy stranger that is within thy gates;	וַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא־תַעֲשֶׂה כָּל־מְלֹאכָה אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ עֲבָדְךָ וַאֲמָתְךָ וּבְהֶמְתֶּךָ וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ: וַיּוֹמָא שְׁבִיעָא שַׁבְּתָא קָדָם יי אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲבִיד כָּל עֲבִידָא אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתְךָ עֲבָדְךָ וַאֲמָתְךָ וּבְעִירְךָ וְגִיּוֹרְךָ דְּבִקְרִינְךָ:	10
11	for in six days the LORD made heaven and earth, the sea, and all that in them is, and rested on the seventh day; wherefore the LORD blessed the sabbath day, and hallowed it.	כִּי שֵׁשֶׁת־יָמִים עָשָׂה יְהוָה אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ אֶת־הַיָּם וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־בָּם וַיִּנַּח בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עַל־כֵּן בֵּרַךְ יְהוָה אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת וַיְקַדְּשֵׁהוּ: (ס)	11
12	Honour thy father and thy mother, that thy days may be long upon the land which the LORD thy God giveth thee.	כְּבֹד אֶת־אָבִיךָ וְאֶת־אִמְךָ לְמַעַן יָאָרְכוּן יָמֶיךָ עַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ: (ס)	12

7 לשוא. (השני לשון שקר, כחרגומו) קָמָה דְּתִימָר אִי זֶה שְׂבוּעָת שׂוּא, נִשְׁבַּע לִשְׁנוֹת אֶת הַיְדוּעַ, עַל עֲמוּד שֶׁל אֶבֶן שֶׁהוּא שֶׁל זֶה, (הראשון לשון מגן, כחרגומו) זֶה הַנִּשְׁבַּע לַחֲנוּס וְלֹהֲצֵל עַל שֶׁל עֵץ עֵץ, וְעַל אֶבֶן אֶבֶן (שְׂבוּעוֹת כֵּט):

8 זכור. זכור ושמוֹר צְדָצוֹר אֶחָד נִאֲמָרוּ, וְכֵן מִסְלָלִיָּה מוֹת יוֹמָת (שְׁמוֹת לֹא, יד) וְצִיּוֹם הַשְּׁבָת שְׁנֵי קְצָשִׁים (צִמְדָּצֵר כֹּחַ, ט), וְכֵן לֹא תִלְבַּשׁ שַׁעֲטָנִי גְדָלִים תַּעֲשֶׂה לָּךְ (דְּצָרִים כֹּחַ, יאִיב), וְכֵן עֲקוּת אִשֶּׁת אִחֶיךָ (וִיקָרָא יֵה, טו) יִקְרָא יִצָּח עֲלֶיךָ (דְּצָרִים כֹּחַ, ה), הוּא שֶׁנֶּאֱמַר אִחֶת דְּצָר אֱלֹהִים שָׁפִים זֶה שְׁמִיעָתִי (תִּהְיֶה סֶב, יב). זְכוֹר לִשׁוֹן פֻּעוֹל הוּא, כִּמוֹ אֶכּוֹל וְשָׂחָו (יִשְׁעִיָּה כֹחַ, יג), קְלוֹן וְצִלָּה (שְׁמוּאֵל־ג, טו), וְכֵן פִּתְרוֹנוֹ תִּנּוּ לֹב לִזְכוֹר תִּמִּיד אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת, שֶׁאִם נִזְדַּמֵּן לָךְ חֶפֶץ יִפֶּה, תִּהְיֶה מְזֻמֵּינוּ לִשְׁבָּת (צִיָּה טו):

9 ועשית כל מלאכתך. כִּשְׁמָחָא שְׁבָת, יֵהֵא צִיעִיךָ כִּאִילוֹ כֵּל מִלְּאכְתָּךְ עֲשׂוּיָה, שֶׁלֹּא תִהְיֶה אַחֵר מִלְּאכָה (מְכִילתָא פ"ו):

10 אֶתָּה וּבִנְךָ וּבִתְךָ. אֵלּוּ הַקְטָנִים, אִו אֵינוֹ אֵלָּא גְדוּלִים, אִמְרַת, הִרִי כֹחַ מוֹהֲרִין הֵם, אֵלָּא לֹא צָא אֵלָּא לִהְיוֹת גְּדוּלִים עַל שְׁבִיתָת הַקְטָנִים, וְזֶה שֶׁנִּשְׁנִינוּ (שְׁבָת קֹחַ). קִטּוֹן שְׁבָת לִכְבוֹת, אֵין שׁוֹמְעִים לוֹ, מִפְּנֵי שֶׁשְׁבִיתָתוֹ עֲלֶיךָ:

11 וינח ביום השביעי. כִּצִּיכּוֹל הַכֹּתִיב צִעֲמָנוּ מִנוּחָה, לְלַמֵּד הֵימָנוּ קֵל וְחֹמֶר לֹאֲדָם שֶׁמִּלְּאכְתּוֹ צִעֲמַל וְצִיגִיָּה שִׁיָּה נּוֹחַ צִשְׁבָּת:

12 בריך. וִיקְדַּשְׁהוּ. צִרכּוּ צִמָּן לְכוּפְלוֹ צִשְׁשִׁי לַחֵם מִשְׁנֶה, וְקִדְּשׁוּ צִמָּן שֶׁלֹּא הִיָּה יוֹרֵד צוֹ:

12 לְמַעַן יָאָרְכוּן יָמֶיךָ. אִם תִּכְצַד יֵאָרִיכוֹן יָמֶיךָ, וְאִם לֹא יִקְצְרוּן, שְׁדְּצָרִי תוֹרָה נוֹטְרִיקוֹן הֵם נִדְרָשִׁים, מְכַלֵּל הֵן לֹאֻ וּמְכַלֵּל לֹאֻ הֵן (מְכִילתָא פ"ח):

13	Thou shalt not murder. Thou shalt not commit adultery. Thou shalt not steal. Thou shalt not bear false witness against thy neighbour.	לֹא תִרְצַח (ס) לֹא תִנָּאֵף (ס) לֹא תִגְנוֹב לֹא תַעֲנֶה בְרַעְיָךְ עַד שָׁקֶר: (ס)	לֹא תִקְטֹל נֶפֶשׁ לֹא תִגְוֹף לֹא תִגְנוֹב לֹא תִסְהִיד בְּחִבֶּיךָ סְהִדוּתָא דְשָׁקֶר:
14	Thou shalt not covet thy neighbour's house; thou shalt not covet thy neighbour's wife, nor his man-servant, nor his maid-servant, nor his ox, nor his ass, nor any thing that is thy neighbour's.	לֹא תַחְמֹד בֵּית רַעֲיָךְ לֹא תַחְמֹד אִשְׁת׃ רַעֲיָךְ וְעַבְדּוֹ וַאֲמָתוֹ וְשׁוֹר׃ וְחֲמֹרוֹ וְכָל אֲשֶׁר לְרַעֲיָךְ: (פ)	לֹא תַחְמִיד בֵּית חִבֶּיךָ לֹא תַחְמִיד אֶת חִבֶּיךָ וְעַבְדִּיהָ וְאִמָּתֶיהָ וְתוֹרֶיהָ וְחֲמֶרֶיהָ וְכָל דְּלַחֲבֶיךָ:
15	And all the people perceived the thunderings, and the lightnings, and the voice of the horn, and the mountain smoking; and when the people saw it, they trembled, and stood afar off.	וְכָל-הָעָם רָאוּ אֶת-הַקּוֹלֹת וְאֶת-הַלְפִידִם וְאֵת קוֹל הַשֹּׁפָר וְאֶת-הַהָר עָשָׁן וַיֵּרָא הָעָם וַיִּנָּעוּ וַיַּעֲמְדוּ מֵרָחֵק:	וְכָל עַמָּא חָזַן ית קלִיא וְיִת בְּעוֹרִיא וְיִת טוֹרָא דְחֲזָן וְחֲזָא עַמָּא וַיִּנָּעוּ וַיַּעֲמְדוּ מֵרָחִיק:
16	And they said unto Moses: 'Speak thou with us, and we will hear; but let not God speak with us, lest we die.'	וַיֹּאמְרוּ אֶל-מֹשֶׁה דִּבֶּר-אַתָּה עִמָּנוּ וְנִשְׁמָעָה וְאֶל-יְדִבֶּר עִמָּנוּ אֱלֹהִים פֶּן-נָמוּת:	וַיֹּאמְרוּ לְמֹשֶׁה מְלִיל אֶת עִמָּנָא וְנִקְבִּיל וְלֹא יִתְמַלֵּל עִמָּנָא מִן קָדָם יי דְּלִמָּא נָמוּת:
17	And Moses said unto the people: 'Fear not; for God is come to prove you, and that His fear may be before you, that ye sin not.'	וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל-הָעָם אֶל-תִּירְאוּ כִּי לִבְעֹבֹר נִסּוֹת אֶתְכֶם בָּא הָאֱלֹהִים וּבְעֹבֹר תִּהְיֶה יְרֵאתוֹ עַל-פְּנֵיכֶם לְבַלְתִּי תַחֲטְאוּ:	וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְעַמָּא לֹא תִדְחִלוּן אֲרִי בְדִיל לְנִסָּאָה יִתְכּוֹן אֲתִגְלִי לְכוֹן יִקְרָא דִּי וּבְדִיל דְּתַהִי דְחֻלְתִּיהָ עַל אִפְּיכוֹן בְּדִיל דְּלֹא תַחֲבוּבוּן:
18	And the people stood afar off; but Moses drew near unto the thick darkness where God was.	וַיַּעֲמֵד הָעָם מֵרָחֵק וּמֹשֶׁה נִגַּשׁ אֶל-הָעֶרְפֶּל אֲשֶׁר-שָׁם הָאֱלֹהִים: (ס)	וְקָם עַמָּא מֵרָחִיק וּמֹשֶׁה קָרִיב לְצַד אֲמַטָּתָא דְחֻלְתָּן יִקְרָא דִּי:

- 13 לא תנאף. אין גיאוף אלא באשת איש, שנאמר מות יומת הנאף והנאפסת (ויקרא כ, ו), ואומר האשה המנאפסת פסח אישה פקח את זרים (יחזקאל טז, לז):
- 13 לא תגנוב. בגונב נפשות הכחוש מדבר, לא תגנובו בגונב ממון, או אינו אלא זה בגונב ממון ולהלן בגונב נפשות, אמרת, דבר הלמד מענינו, מה לא תרצח לא תנאף מדבר בדבר שחייבין עליהם מיתת בית דין, אף לא תגנוב דבר שחייב עליו מיתת בית דין (סנהדרין פו):
- 15 וכל העם רואים. מלמד שלא היה זהם אחד סומא, ומנין שלא היה זהם אלם, תלמוד לומר ויענו כל העם, ומנין שלא היה זהם חרש, תלמוד לומר נעשה ונשמע (מכילתא פ"ט):
- 15 רואים את הקולות. רואין את הנשמע, שאי אפשר לראות במקום אחר (שם):
- 15 את הקולות. היוצאין מפי הגבורה:
- 15 וינעו. אין נוע אלא זיע (שם):
- 15 ויעמדו מרחוק. היו נרתעין לאחוריהם שנים עשר מיל, כאורך מחניהם, ומלאכי השרת באין ומסייעין אותן להחזירם, שנאמר מִלְכֵי צְבָאוֹת יִדְּוֹן יִדְּוֹן (תהלים סח, יג. מכילתא שם):
- 17 לבעבור נסות אתכם. לגדל אתכם צעולם, שיאל לכם שם באומות שהוא בכבודו נגלה עליכם:
- 17 נסות. לשון הרמה וגדולה, כמו קרימו גם (ישעיה סז, י), קרים נסי (שם מט, כז), וכן על הגזעה (שם ל, יז), שהוא זקוף:
- 17 ובעבור תהיה יראתו. על ידי שראיתם אותו יראוי ומאיים, תדעו כי אין זולתו, ותייראו מפניו:
- 18 נגש אל הערפל. לפניו משלש מחילות, חושך, ענן, וערפל, שנאמר וְהָרָא עָרָא עַד לֵב הַשָּׁמַיִם חֹשֶׁךְ עָנָן וְעֶרְפֶּל (דברים ז, יא). ערפל הוא עב הענן, שאמר לו הנה קנכי צא אליך צעב הענן (שמות יט, ט):

¹⁹ כה תאמר. כלשון הזה:

¹⁹ אתם ראייתם. יש הפרש בין מה שאדם רואה למה שאחרים משיחין לו, שמה שאחרים משיחין לו פעמים שלכו חלוק מלהאמין:
¹⁹ כי מן השמים דברתי. וכתוב אחר אומר, וַיִּגְדֵּהוּ עַל הַר סִינַי, זא הכתוב השלישי והכריע ביניהם, מן השמים השמימי קלף לַיִסְרָף וְעַל הָאָרֶץ הָרָאָה אֶת אֲשֶׁר הָגְדֹלָה (דברים ד, לו), כבודו בשמים, ואשו וגבורתו על הארץ. דבר אחר, הַרְפִּין השמים ושמי השמים, והליען על ההר, וכן הוא אומר וַיֵּט שָׁמַיִם וַיַּגֵּד (תהלים יח, ו. מכילתא פ"ט):

²⁰ לא תעשון אתי. לא תעשון דמות שמי הממששים לפני במרום (מכילתא פ"י):
²⁰ אלהי כסף. זא להזהיר על הכרוצים, שאתה עושה לעמוד אחי, שלא יהיו של כסף, שאם שניתם לעשותם של כסף, הרי הן לפני כאלהות:

²⁰ ואלהי זהב. זא להזהיר שלא יוסיף על ז', שאם עשית ד', הרי הן לפני כאלהי זהב:
²⁰ לא תעשו לכם. לא תאמר, הריני עושה כרוצים צבתי כנסיות וצבתי מדרשות כדרך שאני עושה צבית עולמים, לכך נאמר לא תעשו לכם:

²¹ מזבח אדמה. מחובר באדמה, שלא יבנו על גבי עמודים או על גבי כיפין (נ"א צמים) (מכילתא פ"א). זר אחר, שהיה ממלא את חלל מזבח הנחשת אדמה בשעת חנייתו (מכילתא שם):

²¹ תעשה לי. שתהא תחלת עשייתו לשמי:
²¹ וזבחת עליו. אללו, כמו וְעָלְיוּ מִטָּה מְנַשֶּׁה (במדבר ז, כ), ו אינו אלא עליו ממש, תלמוד לומר הַבָּשָׂר וְהָדָם עַל מִזְבֵּחַ ה' אֵלֶיךָ (דברים יב, כז), ואין שחיטה בראש המזבח (מכילתא פ"א וצחים נח):

²¹ את עולתך ואת שלמיך. אשר מלאך ומבקרך. את מלאך ומבקרך. ירוש לאת עולתך ואת שלמיך:
²¹ בכל המקום אשר אזכיר את שמי. אשר אתן לך רשות להזכיר שם המפורש שלי, שם אצור אליך וזכרתך, אשרה שכינתי עליך, מכאן אתה למד, שלא ניתן רשות להזכיר שם המפורש אלא במקום שהשכינה באה שם, וזהו בית הצחירה, שם ניתן רשות לכהנים להזכיר שם המפורש בנשיאת כפים לזרך את העם:

²² ואם מזבח אבנים. רבי ישמעאל אומר, כל אס ואס שצתורה רשות, חוץ מג', ואם מזבח אבנים תעשה לי, הרי אס זה משמש כלשון כאשר, וכאשר תעשה לי מזבח אבנים לא תבנה אתהן גזית, שהרי חובה עליך לבנות מזבח אבנים, שנאמר אֲבָנִים שְׁלֵמוֹת תִּבְנֶנָּה (דברים כז, ו). וכן אס קָסָף תִּלְוֶה (שמות כז, כד), חובה הוא, שנאמר וְהַעֲבַטְתָּ עֲבֹדָתוֹ (דברים טו, ח), ואף זה משמש כלשון כאשר. וכן וְאִם תִּקְרִיב מִנְחָה בַּבֹּקֶר (ויקרא ז, יד), זו מנחת העומר שהיא חובה (מכילתא פ"א), ועל כרחך אין אס הללו תלוין, אלא ודאין, וכלשון כאשר הם משמשים:

²² גזית. לשון גזיזה, שפוסלן ומכתתן בצרזל:
²² כי חרבך הגפת עליה. הרי כי זה משמש כלשון פן, שהוא דילמא, פן תניף חרבך עליה:

²² ותחללה. הא למדת, שאם הגפת עליה צרזל חללת שהמזבח נצרא להאריך ימיו של אדם, והצרזל נצרא לקצר ימיו של אדם, אין זה דדין שיונף המקל על המאריך (מדות פ"ג מ"ד). ועוד, שהמזבח מטיל שלום בין ישראל לאזיהם שבשמים, לפיכך לא יבא עליו כורת ומחבל, והרי דברים קל וחומר, ומה אבנים שאינם רואות ולא שומעות ולא מדברות, על ידי שמטילות שלום אמרה תורה לא תניף עליהם צרזל, המטיל שלום בין איש לאשתו, בין משפחה למשפחה, בין אדם לחבירו, על אחת כמה וכמה שלא תבואהו פורענות:

19	And the LORD said unto Moses: Thus thou shalt say unto the children of Israel: Ye yourselves have seen that I have talked with you from heaven.	וַיֹּאמֶר יְהוָה לְמֹשֶׁה כֹּה תֹאמַר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אַתֶּם רְאִיתֶם כִּי מִן־הַשָּׁמַיִם דִּבַּרְתִּי עִמָּכֶם:	מפטיר
20	Ye shall not make with Me—gods of silver, or gods of gold, ye shall not make unto you.	לֹא תַעֲשֶׂוּן אִתִּי אֱלֹהֵי כֶסֶף וְאֱלֹהֵי זָהָב לֹא תַעֲשֶׂוּ לָכֶם: לֹא תַעֲבֹדוּן קִדְמֵי דַחְלָן דְּכֶסֶף וְדַחְלָן דְּדָהָב לֹא תַעֲבֹדוּן לָכֹון:	20
21	An altar of earth thou shalt make unto Me, and shalt sacrifice thereon thy burnt-offerings, and thy peace-offerings, thy sheep, and thine oxen; in every place where I cause My name to be mentioned I will come unto thee and bless thee.	מִזְבֵּחַ אֲדָמָה תַעֲשֶׂה־לִּי וְזִבַחְתָּ עָלָיו אֶת־עֹלֹתֶיךָ וְאֶת־שְׁלָמֶיךָ אֶת־צֹאנֶךָ וְאֶת־בְּקָרְךָ בְּכָל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אֶזְכִּיר אֶת־שְׁמִי אָבוֹא אֵלֶיךָ וּבִרְכֵיתִיךָ: מִדְּבַח אֲדָמָה תַעֲבִיד קִדְמֵי וְתִהְיֶה דְּבַח עֲלֹהֵי יָת עֹלֹתֶיךָ וְיִת נֶכֶסֶת קוֹדֶשֶׁךָ מִן עֵנָךְ וּמִן תוֹרְךָ בְּכָל אֶתֶר דְּאֲשָׁרֵי שְׁכִינֹתִי לְתַמֵּן אֲשַׁלַּח בְּרַכְתִּי לָךְ וּבְרַכְנֶךָ:	21
22	And if thou make Me an altar of stone, thou shalt not build it of hewn stones; for if thou lift up thy tool upon it, thou hast profaned it.	וְאִם־מִזְבֵּחַ אֲבָנִים תַעֲשֶׂה־לִּי לֹא־תִבְנֶנּוּ אֶתְהֶן גְּזִית כִּי חֲרַבְךָ הִנֵּפְתָּ עָלֶיהָ וַתַּחֲלִלְהָ: וְאִם מִדְּבַח אֲבָנִים תַעֲבִיד קִדְמֵי לֹא תִבְנֶי יִתְהוֹן פְּסִילֹן לֹא תִרִים חֲרַבְךָ עָלֶיהָ וְתַחֲלִינָה:	22
23	Neither shalt thou go up by steps unto Mine altar, that thy nakedness be not uncovered thereon.	וְלֹא־תַעֲלֶה בְּמַעֲלֹת עַל־מִזְבְּחִי אֲשֶׁר לֹא־תִגָּלֶה עֲרוֹתֶךָ עָלָיו: (פ) וְלֹא תִסַּק בְּדֶרֶגֶין עַל מִדְּבַחִי דִּלָּא תִתְגַּלֵּי עֲרוֹתֶךָ עֲלֹהֶי:	23
XXI	Now these are the ordinances which thou shalt set before them.	וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תָּשִׂים לִפְנֵיהֶם: וְאֵלֶּיךָ דִּינֵיָא דְּתַסְדֵּר קִדְמֵיהוֹן:	משפטים

23 ולא תעלה במעלות. כשאתה צונה כבש למזבח, לא תעשהו מעלות מעלות, אשקנו"ש בלע"ז (שטופען שטאפלען) אלא חלוק יהא ומשופע:

23 אשר לא תגלה ערוותך. שעל ידי המעלות אתה צריך להרחיב פסיעותיך, ואף על פי שאינו גלוי ערוה ממך, שהרי כתיב ועשה להם מכנסים בד, מכל מקום הרחצת הפסיעות קרוב לגלוי ערוה הוא, ואתה נוהג בהם מנהג ציון, והרי דברים קל וחומר, ומה אצנים הללו שאין בהם דעת להקפיד על ציון, אמרה תורה הואיל ויש בהם צורך לא תנהג בהם מנהג ציון, חבירך שהוא בדמות יונקך, ומקפיד על ציונו, על אחת כמה וכמה:

1 ואלה המשפטים. כל מקום שנאמר אלה, פסל את הראשונים, ואלה, מוסיף על הראשונים (שמו"ר ל, ז), מה הראשונים מסיני אף אלו מסיני. ולמה נסמכה פרשת דינין לפרשת מזבח, לומר לך שחשים סנהדרין אצל המקדש (ס"א המזבח):

1 אשר תשים לפניהם. אמר לו הקב"ה למשה, לא תעלה על דעתך לומר, אשנה להם הפרק וההלכה ב' או ג' פעמים, עד שתהא סדורה בפיהם כמשנתה, ואיני מטריח עצמי להציג טעמי הדבר ופירושו, לכך נאמר אשר תשים לפניהם, כשלחן הערוך ומוכן לאכול לפני האדם:

1 לפניהם. ולא לפני עובדי אלילים (גיטין פח:), ואפילו ידעת דין אחד שהם דינין אותו כדיני ישראל, אל תציאהו בערכאות שלהם, שהמציא דיני ישראל לפני ארמים, מחלל את השם ומיקר שם האלילים להשכיחם (ס"א להשיבם), שנאמר כי לא כזורנו זורם ואויצינו פלילים (דברים לז, לא), כשאויצינו פלילים זהו עדות לעלוי יראתם:

2	אִרִי תִזְבֹּן עֶבֶדָא בֶרֶ יִשְׂרָאֵל שִׁית שָׁנִין יִפְלַח וּבְשִׁבְעִיתָא יִפּוֹק לְבֵר חֹרִין מִן:	2 כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עֲבָדִי יִשָּׁשׁ שָׁנִים יַעֲבֹד וּבְשִׁבְעִית יֵצֵא לְחֻפְשֵׁי חָנָם:
3	אִם בְּלַחֲדוּתִי יֵיעוֹל בְּלַחֲדוּתִי יִפּוֹק אִם בְּעִיל אֶתְתָּא הוּא וְתִפּוֹק אֶתְתִּיה עִמָּיה:	3 אִם-בְּגִפּוֹ יָבֹא בְּגִפּוֹ יֵצֵא אִם-בְּעִל אִשָּׁה הוּא וְיֵצֵאָהּ אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ:
4	אִם רַבּוּנִיה וְתִין לִיה אֶתְתָּא וְתִלִיד לִיה בְּנִין אוֹ בָנָן אֶתְתָּא וּבְנָהָא תְּהִי לְרַבּוּנָהּ וְהוּא יִפּוֹק בְּלַחֲדוּתִי:	4 אִם-אֲדָנִיו יִתֶּן-לּוֹ אִשָּׁה וְיִלְדָה-לּוֹ בָנִים אוֹ בָנוֹת הָאִשָּׁה וְיִלְדֶיהָ תִּהְיֶה לְאֲדֹנֶיהָ וְהוּא יֵצֵא בְּגִפּוֹ:
5	וְאִם מִימֶר יִימֶר עֶבֶדָא רַחֲמִנָא יִת רַבּוּנִי יִת אֶתְתִי וְיִת בְּנִי לֹא אִפּוֹק בֶר חֹרִין:	5 וְאִם-אָמַר יֹאמֶר הָעֶבֶד אֶהְבֹתִי אֶת-אֲדֹנִי אֶת-אִשְׁתִּי וְאֶת-בְּנֵי לֹא אֵצֵא חֻפְשִׁי:

2 כי תקנה עבד עברי. עבד שהוא עצרי, או אינו אלא עבדו של עצרי, עבד כנעני שלקחתו מישראל, ועליו הוא אומר שש שנים יעבד, ומה אני מקיים והתנחלסם אתם (ויקרא כה, מו), בלקוח מן הכנענים, אבל בלקוח מישראל יצא בשש, תלמוד לומר כי ימכר לך אחיך העברי (דברים טו, יז), לא אמרתי אלא באחיך:

2 כי תקנה. מיד בית דין שמכרוהו בגנבתו, כמו שנאמר אם אין לו ונמכר בגנבתו (שמות כז, א), או אינו אלא במוכר עצמו מפני דחקו, אבל מכרוהו בית דין לא יצא בשש, כשהוא אומר וְיִמּוֹךְ אֶחָיִךְ עִמָּךְ וְנִמְכַר לָךְ (ויקרא כה, לט), הרי מוכר עצמו מפני דוחקו אמור, ומה אני מקיים כי תקנה, בנמכר בבית דין:

2 לחפשי. לחירות:

3 אם בגפו יבא. שלא היה נשוי אשה, כתרגומו אם בלחודוהי. ולשון בגפו, בכנפו, שלא בא אלא כמות שהוא, יחידי בתוך לבושו, צננף בגדו:

3 בגפו יצא. מגיד, שאם לא היה נשוי מתחלה, אין רצו מוסר לו שפחה כנענית להוליד ממנה עבדים (קידושין כ.).

3 אם בעל אשה הוא. ישראלית (מכילתא פ"ז):

3 ויצאה אשתו עמו. וכי מי הכניסה שתלא, אלא מגיד הכתוב, שהקונה עבד עברי חייב במזונות אשתו ובניו (קידושין כז.):

4 אם אדניו יתן לו אשה. מכאן, שהרשות ביד רצו למסור לו שפחה כנענית להוליד ממנה עבדים. או אינו אלא בישראלית, תלמוד לומר האשה וילדיה תהיה לאדוניה, הא אינו מדבר אלא בכנענית, שהרי העבריה אף היא יוצאה בשש, ואפילו לפני שש אם הציאה סימניו יוצאה, שנאמר אֶחָיִךְ הָעֶבְרִי אוֹ הָעֶבְרִיָּה (דברים טו, יז) מלמד שאף העבריה יוצאה בשש:

5 את אשתו. השפחה:

<p>6 then his master shall bring him unto God, and shall bring him to the door, or unto the door-post; and his master shall bore his ear through with an awl; and he shall serve him for ever.</p>	<p>וְהָגִישׁוּ אֹדְנָיו אֶל־הָאֱלֹהִים וְהָגִישׁוּ אֶל־הַדֶּלֶת אוֹ אֶל־הַמְּזוּזָה וְרָצַע אֹדְנָיו אֶת־אָזְנוֹ בַּמַּרְצֵעַ וַעֲבָדוּ לְעֹלָם: (ס)</p>	<p>6 וְהָגִישׁוּ אֹדְנָיו אֶל־הָאֱלֹהִים וְהָגִישׁוּ אֶל־הַדֶּלֶת אוֹ אֶל־הַמְּזוּזָה וְרָצַע אֹדְנָיו אֶת־אָזְנוֹ בַּמַּרְצֵעַ וַעֲבָדוּ לְעֹלָם: (ס)</p>
<p>7 And if a man sell his daughter to be a maid-servant, she shall not go out as the men-servants do.</p>	<p>וְאִם יִמְכֹּר אִישׁ אֶת־בִּתּוֹ לְאִמָּה לֹא תֵצֵא כַּצָּאֹת הָעֲבָדִים:</p>	<p>לוי וְאִם יִמְכֹּר אִישׁ אֶת־בִּתּוֹ לְאִמָּה לֹא תֵצֵא כַּצָּאֹת הָעֲבָדִים:</p>
<p>8 If she please not her master, who hath espoused her to himself, then shall he let her be redeemed; to sell her unto a foreign people he shall have no power, seeing he hath dealt deceitfully with her.</p>	<p>אִם בִּישֵׁת בְּעֵינֵי רַבּוֹנָהּ דִּיקַיְמָהּ לִיה וַיִּפְרָקֶנָּה לְגֵבֶר אַחֲרָן לִית לִיה רֶשׁוּ לְזַבּוֹנָהּ בַּמִּשְׁלָּה בָּהּ:</p>	<p>8 אִם־רָעָה בְּעֵינֵי אֲדֹנֶיהָ אֲשֶׁר־[כ'] (לא) [ק'] לֹן יַעֲדָהּ וַהֲפִדָּהּ לְעַם נָכְרִי לֹא־יִמָּשֶׁל לְמַכְרָהּ בְּבִגְדוֹ־בָּהּ:</p>

- 6 אל האלהים. לבית דין, נריך שימלך צמוכריו שמכרוהו לו (מכילתא פ"ג):
- 6 אל הדלת או אל המזוזה. יכול שתהא המזוזה כשרה לרצוע עליה, תלמוד לומר וְנִסְתָּה בְּאָזְנוֹ וְצִדְלָת (דברים טו, יז), צדלת ולא צמוזה, הא מה תלמוד לומר או אל המזוזה, הקיש דלת למזוזה, מה מזוזה מעומד אף דלת מעומד (קידושין כג):
- 6 ורצע אדוניו את אזנו במרצע. הימנית, או אינו אלא של שמאל, תלמוד לומר אֶזְנוֹ לְגִזְרָה שוה, נאמר כאן ורצע אדוניו את אזנו, ונאמר במצורע פָּנוּךְ אֶזְנוֹ הַמַּטְהֵר הַיְמָנִית (ויקרא יד, יד), מה להלן הימנית אף כאן הימנית. ומה ראה אֶזְנוֹ להרצע מכל שאר אברים שבגוף, אמר ר' יוחנן בן זכאי, אֶזְנוֹ זאת ששמעה על הר סיני לא תגנוב, והלך וגנב, תרצע (מכילתא פ"ג), ואם מוכר עצמו, אֶזְנוֹ ששמעה על הר סיני כי לי בני ישראל עבדים, והלך וקנה אדון לעצמו, תרצע. רבי שמעון היה דורש מקרא זה כמין חומר, (ר"ל קשר ררור מבזשם שחולין צלואר לתכשיט) מה נשתנו דלת ומזוזה מכל כלים שבצית, אמר הקב"ה, דלת ומזוזה שהיו עדים צמזרים כשפסחתי על המשקוף ועל שתי המזוזות, ואמרת כי לי בני ישראל עבדים, עבדי הם, ולא עבדים לעבדים, והלך זה וקנה אדון לעצמו, ירצע בפניהם:
- 6 ועבדו לעולם. עד היוכל, או אינו אלא לעולם כמשמעו, תלמוד לומר וְאִישׁ אֶל מִשְׁפָּחָתוֹ תִּשָּׁבּוּ (ויקרא כה, י), מגיד שחמשים שנה קרוים עולם, ולא שיהא עובדו כל חמשים שנה, אלא עובדו עד היוכל, בין סמוך בין מופלג:
- 7 וכי ימכר איש את בתו לאמה. צקונה הכתוב מדבר (מכילתא פ"ג), יכול אפילו הציאה סימנים, אמרת קל וחומר, ומה מכורה קודם לכן יוצאה בסימנים, כמו שכתוב ויִצָּאָה חַסֵּם אֵין כֶּסֶף, שאנו דורשים אותו לסימני נערות, שאינה מכורה אינו דין שלא תמכר (ערכין כט):
- 7 לא תצא כצאת העבדים. כיצאת עבדים כנענים שיוצאים בשן ועין, אבל זו לא תצא בשן ועין, אלא עובדת שש, או עד היוכל, או עד שתצא סימנים, וכל הקודם קודם לחירותה, ונותן לה דמי עינה או דמי שינה, או אינו אלא לא תצא כצאת העבדים בשש וביוכל, תלמוד לומר כי ימכר לך אחיך העברי או העבריה, מקיש עבריה לעברי לכל יציאותיו, מה עברי יוצא בשש וביוכל, אף עבריה יוצאה בשש וביוכל, ומהו לא תצא כצאת העבדים, לא תצא בראשי איברים כעבדים כנענים, יכול העברי יוצא בראשי איברים, תלמוד לומר העברי או העבריה, מקיש עברי לעבריה, מה העבריה אינה יוצאה בראשי איברים, אף הוא אינו יוצא בראשי איברים:
- 8 אם רעה בעיני אדניה. שלא נשאה חן בעיניו לכנסה (מכילתא פ"ג):
- 8 אשר לא יעדה. שהיה לו ליעדה ולהכניסה לו לאשה, וכסף קנייתה הוא כסף קדושה. וכאן רמז לך הכתוב שמצוה ציעוד, ורמז לך שאינה נריכה קדושין אחרים:
- 8 והפדה. יתן לה מקום להפדות ולצאת, שאף הוא מסייע בפדיונה, ומה הוא מקום שנותן לה, שמגרע מפדיונה במספר השנים שעשתה אֶלּוֹ כאלו היא שכורה אֶלּוֹ, כיצד, הרי שקנאה במנה ועשתה אֶלּוֹ צ' שנים, אומרים לו, יודע היית שעתידה לצאת לסוף שש שנה, נמנע שקנית עובדת כל שנה ושנה בששית המנה, ועשתה אֶלּוֹ צ' שנים, הרי שלישית המנה, טול שני שלישית המנה ותצא מאֶלְךָ:
- 8 לעם נכרי לא ימשל למכרה. שאינו רשאי למכרה לאחר, לא האדון ולא האב (קידושין יח):
- 8 בבגדו בה. אם צא לצגוד בה, שלא לקיים בה מנות יעוד, וכן אביה, מאחר שבגד בה ומכרה לזה:

9	And if he espouse her unto his son, he shall deal with her after the manner of daughters.	וְאִם-לְבָנוֹ יִיעָדְנָהּ כְּמִשְׁפָּט הַבָּנוֹת יַעֲשֶׂה-לָּהּ: כֹּה-לָקַח בְּנֹת יִשְׂרָאֵל יַעֲבִיד לָהּ:	וְאִם-לְבָנוֹ יִיעָדְנָהּ כְּמִשְׁפָּט הַבָּנוֹת יַעֲשֶׂה-לָּהּ:	9
10	If he take him another wife, her food, her raiment, and her conjugal rights, shall he not diminish.	אִם אֲחֵרָתָא יִסֹּב לִיהּ וְיוֹנָה כְּסוּתָהּ וְעִנְתָּהּ לֹא יִמְנַע:	אִם-אַחֲרָת יִקַּח-לָהּ שְׂאֲרָהּ כְּסוּתָהּ וְעִנְתָּהּ לֹא יִגְרַע:	10
11	And if he do not these three unto her, then shall she go out for nothing, without money.	וְאִם תִּלָּק אֵלָיו לֹא יַעֲבִיד לָהּ וְיִצְאָה חֲנָם אֵין כֶּסֶף: (ס)	וְאִם-שְׁלֹש-אַלֶּה לֹא יַעֲשֶׂה לָּהּ וְיִצְאָה חֲנָם אֵין כֶּסֶף: (ס)	11
12	He that smiteth a man, so that he dieth, shall surely be put to death.	דִּימַחֵי לְאַנָּשׁ וַיִּקְטְלֵנִיחַ אֲתִקְטֵלָא יִתְקַטֵּיל:	מִכָּה אִישׁ וּמָת מוֹת יוּמָת:	ישראל

9 ואם לבנו ייעדנה. האדון, מלמד שאף בנו קם תחתיו ליעדה אם ירצה אציו, ואינו צריך לקדושין אחרים, אלא אומר לה, הרי את מיועדת לי בכסף שקיבל אצין בדמיון:
9 כמשפט הבנות. שאר כסות ועונה:

10 אם אחרת יקח לו. עליה:
10 שארה כסותה ועונתה לא יגרע. מן האמה שיעד לו כזר:
10 שארה. מזונות (כתובות מז):
10 כסותה. כמשמעו:
10 ענתה. תשמיש:

11 ואם שלש אלה לא יעשה לה. אם אחת משלש אלה לא יעשה לה, ומה הן השלש, ייעדנה לו, או לבנו, או יגרע מפדיונה ותא, וזה לא יעדה לא לו, ולא לבנו, והיא לא היה צידה לפדות את עצמה:
11 ויצאה חנם. ריצה לה יציאה לזו יותר ממה שריצה לעצדי, ומה היא היציאה, ללמדך שתא צסימנין, ותשהה עמו עוד עד שתצא צסימנין, ואם הגיעו שש שנים קודם צסימנין, כבר למדנו שתא, שנאמר דַּעְרִי אוֹ דַּעְרִיָּה וְעֶדְדָּךְ שֵׁשׁ שָׁנִים (דברים טו, יז), ומה האמור כאן ויצאה חנם, שאם קדמו צסימנים לשש שנים תא בהן (מכילתא פ"ג), או אינו אומר שתא אלא צבגרות (קידושין ד. תלמוד לומר אין כסף, לרבות יציאת צבגרות, ואם לא נאמרו שניהם, הייתי אומר ויצאה חנם זו צבגרות, לכך נאמרו שניהם שלא ליתן פתחון פה לבעל הדין לחלוק:

12 מכה איש ומת. כמה כתובים נאמרו צפרשת רוצחין, ומה שצדידי לפרש למה צאו כולם, אפרש:
12 מכה איש ומת. למה נאמר, לפי שנאמר וְאִישׁ פִּי יָכָה כָּל נֶפֶשׁ אָדָם מוֹת יוּמָת (ויקרא כד, יז), שומע אני הכאה בלא מיתה, תלמוד לומר מכה איש ומת, אינו חייב אלא בהכאה של מיתה (סנהדרין פד:). ואם נאמר מכה איש ולא נאמר ואיש כי יכה, הייתי אומר אינו חייב עד שיכה איש, הכה את האשה ואת הקטן מנין, תלמוד לומר כי יכה כל נפש אדם, אפילו קטן ואפילו אשה. ועוד, אילו נאמר מכה איש, שומע אני אפילו קטן שהכה והרג יהא חייב, תלמוד לומר ואיש כי יכה (שם), ולא קטן שהכה. ועוד, כי יכה כל נפש אדם אפילו נפלים צממע, תלמוד לומר מכה איש, שאינו חייב עד שיכה בן קיימא, הראוי להיות איש (מכילתא פ"ד):

- 13 ואֲשֶׁר לֹא צָדָה וְהָאֱלֹהִים וְלֹא כָמֵן לִיָּהּ וּמִן קֶדֶם יִי
אָנֹכָה לִידּוֹ וְשִׁמְתִּי לְךָ מָקוֹם
אֲשֶׁר יָנוּס שָׁמָּה: (ס)
- 14 וְכִי-יֵצֵד אִישׁ אֶת-רֵעֵהוּ
לְהָרְגוֹ בְּעֶרְמָה מֵעַם מִזְבְּחִי
תִּקְחֵנִי לְמוֹת: (ס)
- 15 וּמִכָּה אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת
יּוּמָת: (ס)
- 16 וְגִבּוֹ אִישׁ וּמִכָּרְוֹ וְנִמְצָא בְיָדוֹ
מוֹת יּוּמָת: (ס)
- 17 וּמִקְלָל אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת
יּוּמָת: (ס)
- 13 And if a man lie not in wait, but God
cause it to come to hand; then I will
appoint thee a place whither he may
flee.
- 14 And if a man come presumptuously
upon his neighbour, to slay him with
guile; thou shalt take him from Mine
altar, that he may die.
- 15 And he that smiteth his father, or his
mother, shall be surely put to death.
- 16 And he that stealeth a man, and
sellet him, or if he be found in his
hand, he shall surely be put to death.
- 17 And he that curseth his father or his
mother, shall surely be put to death.

13 ואשר לא צדה. לא ארצ לו ולא נתכוין. צדה לשון ארצ, וכן הוא אומר וְאִשָּׁה צָדָה קָת נִפְשִׁי לְקַחְסָה (שמואל-א כד, יא). ולא יתכן לומר צדה לשון הצד, שצידת חיות אין נופל ה"א צפועל שלה, ושם דבר צה ציד, וזה שם דבר צו צדיה ופועל שלו צודה, וזהו פועל שלו צד. ואומר אני פתרונו כתרומתו ודלא כמן ליה. ומנחם חזרו בחלק צד ציד, ואין אני מודה לו, ואם יש לחזרו באחת ממחלוקת של צד, נחזרנו בחלק על צד תִּקְחֵנִי (ישעיה סו, יב), צָדָה אִשָּׁה (שמואל-א כ, כ), ומלין לַצֵּד עֲלָהָה יִמְלָל (דניאל ז, כה), אף כאן אשר לא צדה, לא צדד למצוא לו שום צד מיתה, ואף זה יש להרהר עליו, מכל מקום לשון ארצ הוא: 13 והאלהים אנה לידו. זמן לידו, לשון לא תִּקְחֵנִי אֱלֹהִים קָעָה (תהלים צא, י), לא יִקְחֵנִי לַצֵּדִיק כָּל אֶוֹן (משלי יב, כא), מִתְּאֲנֶה הוּא לִי (מלכים-ב ה, ז), מזדמן למצוא לי עלה: 13 והאלהים אנה לידו. ולמה תמצא זאת מלפניו, הוא שנאמר דוד, בְּאֶשֶׁר יֵאמֶר מִשָּׁל הַקֶּדְמָנִי מִקְשָׁעִים יִגָּל קָשָׁע (שמואל-א כד, יג), ומשל הקדמוני היא התורה, שהיא משל הקצ"ה שהוא קדמונו של עולם, והיכן אמרה תורה מרשעים יא רשע, והאלהים אנה לידו, צמה הכתוב מדבר, בשני בני אדם, אחד הרג שוגג ואחד הרג מזיד, ולא היו עדים בדבר שיעידו, זה לא נהרג וזה לא גלה, והקצ"ה מזמין לפונדק אחד, זה שהרג במזיד יושב תחת הסולם, וזה שהרג שוגג עולה בסולם ונופל על זה שהרג במזיד והורגו, ועדים מעידים עליו ומחייבים אותו לגלות, נמצא זה שהרג בשוגג גולה, וזה שהרג במזיד נהרג: 13 ושמת לי מקום. אף במדבר שינוס שמה. ואי זה מקום קולנו, זה מחנה לוי (מכות יב): 14 וכי ייזיד. למה נאמר, לפי שנאמר מכה איש וגו', שומע אני אפילו רופא שהמית, ושליח בית דין שהמית במלקות ארבעים, והאז המכה את בנו, והרג הרודה את תלמידו, והשוגג, תלמוד לומר וכי ייזיד ולא שוגג, להרגו בערמה ולא שליח בית דין והרופא והרודה בנו ותלמידו, שאף על פי שהם מזידין, אין מערימין: 14 מעם מזבחי. אם היה כהן ורוצה לעבוד עבודה, תקחנו למו (סנהדרין לה, יומא פה): 15 ומכה אביו ואמו. לפי שלמדנו על החובל בחזירו שהוא בשלומין ולא במיתה, הוצרך לומר על החובל באביו שהוא במיתה. ואינו חייב אלא בהכאה שיש בה חצורה (סנהדרין פד): 15 אביו ואמו. או זה או זה: 15 מות יומת. בחנק: 16 וגנב איש ומכרו. למה נאמר, לפי שנאמר כִּי יִמְצָא אִישׁ גִּנֵּב נֶפֶשׁ מִקְּדָשׁוֹ (דברים כד, ז), אין לי אלא איש שגנב נפש, אשה או טומטום או אנדרוגינוס שגנבו מנין, תלמוד לומר וגונב איש ומכרו. ולפי שנאמר כאן וגונב איש, אין לי אלא גונב איש, גונב אשה מנין, תלמוד לומר וגונב נפש (שם), לכך הוצרכו שניהם, מה שחצר זה גלה זה (מכילתא פ"ה): 16 ונמצא בידו. שראוהו עדים שגנבו ומכרו, ונמצא בידו כצר קודם מכירה (סנהדרין פה): 16 מות יומת. בחנק. כל מיתה האמורה בתורה סתם, חנק היא. והפסיק הענין וכתב וגונב איש בין מכה אביו ואמו למקלל אביו ואמו, ונראה לי היינו פלוגתא, דמר סבר מקשינן הכאה לקללה, ומר סבר לא מקשינן (שם): 17 ומקלל אביו ואמו. למה נאמר, לפי שהוא אומר איש איש יִקְלָל אֶת אָבִיו (ויקרא כ, ט), אין לי אלא איש שקלל את אביו, אשה שקללה את אביה מנין, תלמוד לומר ומקלל אביו ואמו, סתם, בין איש ובין אשה, אם כן למה נאמר איש אשר יקלל, להוציא את הקטן: 17 מות יומת. בסקילה. וכל מקום שנאמר דמיו צו, בסקילה, ובנין אב לכולם, צִאָּהָן יִקְרְמוּ אֶתְּסָה דְּמִיָּהָם צָם (שם כ, כז), ובמקלל אביו ואמו נאמר דְּמִיָּהָן צו (ת"כ פ' קדושים קידושין ל:):

18	And if men contend, and one smite the other with a stone, or with his fist, and he die not, but keep his bed;	וְכִי־יִרִיבוּ אָנָשִׁים וְהִכָּה אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ בְּאֶבֶן אוֹ בְּאֶגְרֵף וְלֹא יָמוּת וְנָפַל לְמִשְׁכָּב׃	18
19	if he rise again, and walk abroad upon his staff, then shall he that smote him be quit; only he shall pay for the loss of his time, and shall cause him to be thoroughly healed.	אִם־יָקוּם וְהִתְהַלֵּךְ בַּחַוֵּץ עַל־מִשְׁעָנָתוֹ וְנָקָה הַמַּכָּה רַק שְׁבֻתוֹ יִתֵּן וּרְפָא יִרְפָּא׃ (ס)	19
20	And if a man smite his bondman, or his bondwoman, with a rod, and he die under his hand, he shall surely be punished.	וְכִי־יִכֶּה אִישׁ אֶת־עַבְדּוֹ אוֹ אֶת־אִמָּתוֹ בַּשֹּׁבֵט וַיָּמָת תַּחַת יָדוֹ נָקָם יִנָּקֶם׃	שני
21	Notwithstanding if he continue a day or two, he shall not be punished; for he is his money.	אָךְ אִם־יֹוֹם אוֹ יוֹמִים יַעֲמֵד לֹא יִקָּם כִּי כֶסֶף הוּא׃ (ס)	21
		וְאִרִי יִנְצוּן גּוֹבְרִין וְיִמָּחֵי גֹבֵר יֵת חֲבֵרִיהַ בְּאֶבֶן אוֹ בְּכֹרֶמֶיזָא וְלֹא יָמוּת וְיִפּוֹל לְבוֹטְלָן׃	
		אִם יָקוּם וְיִתְּלִיךְ בַּחֲוֵץ עַל בְּרִייהַ וְיִהִי זָקָא מִחֲוֵי לַחֹד בּוֹטְלִינַה יִתֵּן וְנָאֵגֵר אֶסְיָא יִשְׁלִים׃	
		וְאִרִי יִמָּחֵי גֹבֵר יֵת עַבְדִּיהַ אוֹ יֵת אִמָּתִיהַ בַּשּׁוֹלְטָן וְיָמוּת תַּחַת יְדֵיהַ אֶתְדָּנָא יִתְדָן׃	
		בְּרָם אִם יוֹמָא אוֹ תְּרִין יוֹמִין יִתְקַיֵּים לֹא יִתְדָן אֲרִי כֶסְפִּיהַ הוּא׃	

18 וכי יריבון אנשים. למה נאמר, לפי שנאמר עין תחת עין, לא למדנו אלא דמי איצוריו, אצל שבת ורפוי לא למדנו, לכך נאמר פרשה זו (מכילתא פ"ו):

18 ונפל למשכב. כתרומתו ויפל לצוטלן, לחולי שמצטלו ממלאכתו:

19 על משענתו. על צוריו וכחו (מכילתא פ"ו):

19 ונקמה המכה. וכי תעלה על דעתך שיהרג זה שלא הרג, אלא ללמדך כאן, שחובשים אותו עד שגראה אם יתרפא זה, וכן משמעו, כשקם זה והלך על משענתו, אז ונקמה המכה, אצל עד שלא יקום זה, לא נקה המכה:

19 רק שבתו. צטול מלאכתו מחמת החולי, אם קטע ידו או רגלו, רואין צטול מלאכתו מחמת החולי, כאילו הוא שומר קשואין, שהרי אף לאחר החולי אינו ראו למלאכת יד ורגל, והוא כבר נתן לו מחמת נזקו דמי ידו ורגלו, שנאמר יד תחת יד רגל תחת רגל:

19 ורפא ירפא. כתרומתו, ישלם שכר הרופא (בבא קמא פ"ה):

20 וכי יכה איש את עבדו או את אמתו. בעצד כנעני הכתוב מדבר, או אינו אלא בעברי, תלמוד לומר כי כספו הוא, מה כספו קנוי לו עולמית, אף עצד הקנוי לו עולמית, והרי היה בכלל מכה איש ומת, אלא צא הכתוב והוציאו מן הכלל, להיות נדון בדיון יום או יומים, שאם לא מת תחת ידו ושהה מעת לעת פטור:

20 בשבט. כשיש צד כדי להמית הכתוב מדבר, או אינו אפילו אין צד כדי להמית, תלמוד לומר בישראל, ואם צָאָצָן יָד אֲשֶׁר יָמוּתָהּ (צמדבר לה, יז) (או בכלי עץ יד אשר ימות צו. גירסת רא"ס) הכהו, והלא דברים קל וחומר, מה ישראל חמור אין חייב עליו אלא אם כן הכהו צדבר שיש צד כדי להמית, ועל אצד שהוא כדי למות צדכאה זו, עצד הקל לא כל שכן:

20 נקם ינקם. מיתת סייף (סנהדרין נ"ב: מכילתא פ"ו), וכן הוא אומר סָרַב נִקְמָת נָקָם צָרִית (ויקרא כו, כה):

21 אך אם יום או יומים יעמוד לא יוקם. אם על יום אחד הוא פטור על יומים לא כל שכן, אלא יום שהוא כיומים, ואיזה, זה מעת לעת (מכילתא פ"ז):

21 לא יוקם כי כספו הוא. הא אחר שהכהו, אף על פי ששהה מעת לעת קודם שמת, חייב:

<p>22 And if men strive together, and hurt a woman with child, so that her fruit depart, and yet no harm follow, he shall be surely fined, according as the woman's husband shall lay upon him; and he shall pay as the judges determine.</p>	<p>וְכִי־יִנָּצוּ אָנָשִׁים וְנִגְפוּ אִשָּׁה הָרָה וַיֵּצְאוּ יְלֶדֶיהָ וְלֹא יִהְיֶה אֶסּוֹן עָנּוּשׁ יַעֲנֹשׁ כַּאֲשֶׁר יָשִׁית עָלָיו בַּעַל הָאִשָּׁה וְנָתַן בַּפְּלָלִים:</p>	<p>22 וכי ינצו אנשים ונגפו אשה הרה ויצאו ילדיה ולא יהיה אסון ענוש יענוש כאשר ישית עליו בעל האשה ונתן בפללים:</p>
<p>23 But if any harm follow, then thou shalt give life for life,</p>	<p>וְאִם־אֶסּוֹן יִהְיֶה וְנָתַתָּה נַפֶּשׁ תַּחַת נַפֶּשׁ:</p>	<p>23 ואם אסון יהיה ונתתה נפש תחת נפש:</p>
<p>24 eye for eye, tooth for tooth, hand for hand, foot for foot,</p>	<p>עֵינַי תַּחַת עֵינַי שֵׁן תַּחַת שֵׁן יָד תַּחַת יָד רֶגֶל תַּחַת רֶגֶל:</p>	<p>24 עין תחת עין שן תחת שן יד תחת יד רגל תחת רגל:</p>
<p>25 burning for burning, wound for wound, stripe for stripe.</p>	<p>כּוֹנֶה תַּחַת כּוֹנֶה פָּצַע תַּחַת פָּצַע חֲבוּרָה תַּחַת חֲבוּרָה: (ס)</p>	<p>25 כויה תחת כויה פצע תחת פצע חבורה תחת חבורה: (ס)</p>
<p>26 And if a man smite the eye of his bondman, or the eye of his bondwoman, and destroy it, he shall let him go free for his eye's sake.</p>	<p>וְכִי־יִכּוֹה אִישׁ אֶת־עֵין עַבְדּוֹ אוֹ־אֶת־עֵין אִמָּתוֹ וְשִׁחְתָּהּ לַחֲפָשִׁי יִשְׁלַחְנוּ תַּחַת עֵינָו:</p>	<p>26 וכי יכה איש את עין עבדו או את עין אמתו ושחתה לחפשי ישלחנו תחת עינו:</p>

22 וכי ינצו אנשים. זה עס זה, ונתכוון להכות את חבירו, והכה את האשה (מכילתא פ"ח):
22 ונגפו. אין נגיפה אלא לשון דחיפה והכאה, כמו פן תגוף בלע"ז (הה"לס לא, יז), ובצ"ל יתנגפו רגליכם (ירמיה יג, טז),
ולא ינצו (ישעיה ח, יד):
22 ולא יהיה אסון באשה:
22 ענוש יענוש. לשלם דמי ולדות לבצל, שמין אותה כמה היתה ראויה להמכר בשוק, להעלות דמיה בשביל הריונה:
22 ענוש יענוש. יגבו ממון ממנו, כמו ונעשו אלו מאה פסוק (דברים כז, יט):
22 כאשר ישית עליו וגו'. כשיתבענו הצעל צבית דין להשית עליו עונש על כך:
22 ונתן. המכה דמי ולדות:
22 בפללים. על פי הדיינים:
23 ואם אסון יהיה. באשה:
23 ונתת נפש תחת נפש. רבותינו חולקין בדבר (סנהדרין עט.), יש אומרים נפש ממש, ויש אומרים ממון אצל לא נפש ממש, שהמתכוין להרוג את זה והרג את זה פטור ממיתה, ומשלם ליורשיו דמיו כמו שהיה נמכר בשוק:
24 עין תחת עין. סימא עין חבירו, נותן לו דמי עינו כמה שפחתו דמיו למכור בשוק, וכן כולם, ולא נטילת אבר ממש, כמו שדרשו רבותינו בפרק החובל (בבא קמא דד):
25 כויה תחת כויה. מכות אש. ועד עכשיו דבר בחבלה שיש בה פחת דמים, ועכשיו באין בה פחת דמים אלא זער, כגון כוואו בשפוד על צפרניו, אומדים כמה אדם כיוצא בזה רואה ליטול להיות מאטער כך:
25 פצע. היא מכה המוציאה דם, שפצעה את בשרו, נפר"ד בלע"ז (אפ"ע וואונדע) הכל לפי מה שהוא, אם יש בו פחת דמים נותן נזק, ואם נפל למשכב נותן שבת ורפוי ובשת ונער. ומקרא זה יתר הוא, ובהחובל דרשוהו רבותינו לחייב על הנער אפילו במקום נזק, שאף על פי שנותן לו דמי ידו, אין פוטריין אותו מן הנער, לומר, הואיל וקנה ידו, יש עליו לחתכה בכל מה שירצה, אלא אומרים יש לו לחתכה בדם שאינו מאטער כל כך, וזה חתכה בצרזל ונער:
25 חבורה. היא מכה שהדם נזרר בה ואינו יוצא, אלא שמאדים הבשר כנגדו, ולשון חבורה טק"א בלע"ז (פפ"עקק) כמו ונמר ב"ר אבא (ירמיה יג, כג), ותרגמו משקופי, לשון חבטה, בטור"א בלע"ז (שלאג) וכן ש"פ קדים, שקיפן קידום, חבטות צרות. וכן ועל המשקוף (שמות יז, ז), על שם שהדלת נוקש עליו:
26 את עין עבדו. כנעני, אצל עברי אינו יוצא בשן ועין, כמו שאמרנו אצל לא תנא כנא העבדים:
26 תחת עינו. וכן בכ"ד ראשי אברים, אצבעות הידים והרגלים, ושתי אזניים, והחוטם, וראש הגויה שהוא גיד האמה. ולמה נאמר שן ועין, שאם נאמר עין ולא נאמר שן, הייתי אומר, מה עין שנצרה עמו אף כל שנצרה עמו, והרי שן לא נצרה עמו. ואם נאמר שן ולא נאמר עין, הייתי אומר, אפילו שן חינוק שיש לה חליפין, לכך נאמר עין (מכילתא פ"ט):

27 And if he smite out his bondman's tooth, or his bondwoman's tooth, he shall let him go free for his tooth's sake.	וְאִם־שֵׁן עֲבָדוֹ אֹזֶשׁן אֶמְתּוֹ וְאִם־שֵׁן עֲבֻדָּתָהּ אוֹ שֵׁן דָּאֲמָתֶיהָ יִפִּיל לְבַר חֹרִין וְפָטְרָנָהּ חֻלְף שְׁנִיהָ:	27 וְאִם־שֵׁן עֲבָדוֹ אֹזֶשׁן אֶמְתּוֹ וְאִם־שֵׁן עֲבֻדָּתָהּ אוֹ שֵׁן דָּאֲמָתֶיהָ יִפִּיל לְחִפְשִׁי יִשְׁלַחְנוּ תַּחַת שְׁנֹו: (פ)
28 And if an ox gore a man or a woman, that they die, the ox shall be surely stoned, and its flesh shall not be eaten; but the owner of the ox shall be quit.	וְאִרִי יִגַּח תּוֹרָא יֵת גּוֹבְרָא אוֹ יֵת אֲתַתָּא וַיָּמוּת אֲתַרְגָּמָא יִתְרָגִים תּוֹרָא וְלֹא יִתְאָכִיל יֵת בְּסָרִיהָ וּמָרִיהָ דְּתּוֹרָא יֵהִי זָכָא:	28 וְכִי־יִגַּח שׁוֹר אֶת־אִישׁ אוֹ אֶת־אִשָּׁה וּמָת סָקוֹל יִסָּקֵל הַשׁוֹר וְלֹא יֵאָכֵל אֶת־בִּשְׂרוֹ וּבָעַל הַשׁוֹר נָקִי:
29 But if the ox was wont to gore in time past, and warning hath been given to its owner, and he hath not kept it in, but it hath killed a man or a woman; the ox shall be stoned, and its owner also shall be put to death.	וְאִם תּוֹר נִגַּח הוּא מֵאֲתַמְלִי וּמִדְּקַמּוּהִי וְאֲתַסְהֵד בְּמָרִיהָ וְלֹא נִטְרִיהָ וַיִּקְטֹּל גִּבֹּר אוֹ אֲתַתָּא תּוֹרָא יִתְרָגִים וְאִרִי מָרִיהָ יִתְקַטֵּל:	29 וְאִם שׁוֹר נִגַּח הוּא מִתְּמַל שְׁלֹשׁ וַהֲוַעַד בְּבַעְלֵיו וְלֹא יִשְׁמְרֵנוּ וַהֲמִית אִישׁ אוֹ אִשָּׁה הַשׁוֹר יִסָּקֵל וְגַם־בַּעְלֵיו יוּמָת:
30 If there be laid on him a ransom, then he shall give for the redemption of his life whatsoever is laid upon him.	אִם מָמוֹן יִשְׁוֹן עָלוּהִי וַיִּתֵּן פּוּרְקָן נַפְשִׁיהָ כָּכֹל דִּישְׁוֹן עָלוּהִי:	30 אִם־כֹּפֶר יוֹשַׁת עָלָיו וְנָתַן פְּדוֹן נַפְשׁוֹ כָּכֹל אֲשֶׁר־יוֹשַׁת עָלָיו:
31 Whether it have gored a son, or have gored a daughter, according to this judgment shall it be done unto him.	אוֹ לְבַר יִשְׂרָאֵל יִגַּח תּוֹרָא אוֹ לְבַת יִשְׂרָאֵל יִגַּח כְּדִינָא דְּדִין יִתְעַבִּיד לִיהָ:	31 אוֹ־בֶן יִגַּח אוֹ־בַת יִגַּח כַּמִּשְׁפָּט הַזֶּה יַעֲשֶׂה לוֹ:
32 If the ox gore a bondman or a bondwoman, he shall give unto their master thirty shekels of silver, and the ox shall be stoned.	אִם לְעֲבָדָא יִגַּח תּוֹרָא אוֹ לְאֲמָתָא כֶּסֶףא תְּלָתִין סֻלְעִין יִתֵּן לְרַבּוּנָהּ וְתּוֹרָא יִתְרָגִים:	32 אִם־עֶבֶד יִגַּח הַשׁוֹר אוֹ אֲמָה כֶּסֶף אֶשְׁלִשִׁים שֶׁקֶלִים יִתֵּן לֵאדֹנָיו וְהַשׁוֹר יִסָּקֵל: (ס)

28 וכי יגח שור. אחד שור ואחד כל בהמה וחיה ועוף, אלא שדבר הכתוב צהווה (צבא קמא נד):
28 ולא יאכל את בשרו. ממשמע שנאמר סקול יסקל השור, איני יודע שהוא נבלה, ונבלה אסורה באכילה, אלא מה תלמוד לומר ולא יאכל את בשרו, שאפילו שחטו לאחר שנגמר דינו אסור באכילה, בהנאה מנין, תלמוד לומר ובעל השור נקי, כאדם האומר לחצרו יאל פלוני נקי מנכסיו ואין לו בהם הנאה של כלום, זהו מדרשו (פסחים כז:). צבא קמא מא). ופשוטו כמשמעו, לפי שנאמר צמועד, וגם בעליו יומת, הוצרך לומר צתם ובעל השור נקי:
29 מתמל שלשום. הרי שלש נגיחות (מכילתא פ"י):
29 והועד בבעליו. לשון התראה צעדים, כמו קעד קעד צנו קאיש (בראשית מג, ג):
29 והמית איש וגר. לפי שנאמר כי יגח, אין לי אלא שהמיתו צנגיחה, המיתו צנשיכה, דחיפה, ובעיטה, מניין, תלמוד לומר והמית:
29 וגם בעליו יומת. צידי שמים, יכול צידי אדם, תלמוד לומר מות יומת המַקֵּה רַגְלָהּ הוּא (צמדצר לה, טז), על רציחתו אתה הורגו, ואי אתה הורגו על רציחת שורו (סנהדרין טו):
30 אם כופר יושת עליו. אם זה אינו תלוי, והרי הוא כמו אם כסף תלוה, לשון אשר, זה משפטו, שישימו עליו בית דין כופר:
30 ונתן פדיון נפשו. דמי ניזק, דצרי רצי ישמעאל. רצי עקיבא אומר, דמי מזיק (צבא קמא כז:).
31 או בן יגח. צן שהוא קטן:
31 או בת. שהיא קטנה, לפי שנאמר והמית איש או אשה, יכול אינו חייב אלא על הגדולים, תלמוד לומר או בן יגח וגו', לחייב על הקטנים כגדולים (מכילתא נויקין פ"א):
32 אם עבד או אמה. כנעניים (מכילתא שם):
32 שלשים שקלים יתן. גזירת הכתוב הוא, צין שהוא שוה אלף וז, צין שאינו שוה אלא דינר. והשקל משקלו ד' זהובים, שהם חצי אונקיא למשקל הישר של קלוגי"א:

<p>33 And if a man shall open a pit, or if a man shall dig a pit and not cover it, and an ox or an ass fall therein,</p>	<p>וְכִי־יִפְתַּח אִישׁ בּוֹר אֹ אוֹ כִּי־יִכְרֶה אִישׁ בָּר וְלֹא יִכְסֶּנּוּ וְנָפַל־שָׁמָּה שׁוֹר אֹ חֲמוֹר:</p>	<p>33 וְכִי־יִפְתַּח אִישׁ בּוֹר אֹ אוֹ כִּי־יִכְרֶה אִישׁ בָּר וְלֹא יִכְסֶּנּוּ וְנָפַל־שָׁמָּה שׁוֹר אֹ חֲמוֹר:</p>
<p>34 the owner of the pit shall make it good; he shall give money unto the owner of them, and the dead beast shall be his.</p>	<p>מְרִיחַ דָּגוּבָא יִשְׁלִים כֶּסֶף יְתִיב לְמַרְוֵהּ וּמֵיתָא יְהִי דִילֵיהּ:</p>	<p>34 בְּעַל הַבּוֹר יִשְׁלֵם כֶּסֶף יָשִׁיב לְבַעְלָיו וְהַמֵּת יִהְיֶה־לּוֹ: (ס)</p>
<p>35 And if one man's ox hurt another's, so that it dieth; then they shall sell the live ox, and divide the price of it; and the dead also they shall divide.</p>	<p>וְאִרִי יִגְוַף תּוֹר דְּגִבְרַ יְת תּוֹרָא דְחִבְרִיהּ וַיָּמוּת וַיִּזְבְּנוּן יְת תּוֹרָא חַיָּא וַיִּפְלְגוּן יְת כֶּסֶפֶיהּ וְאַף יְת דְּמֵי מֵיתָא יִפְלְגוּן:</p>	<p>35 וְכִי־יִגְוֶה שׁוֹר־אִישׁ אֶת־שׁוֹר רֵעֵהוּ וַיָּמוּת וּמָכְרוּ אֶת־הַשׁוֹר הַחַי וַחֲצֹו אֶת־כֶּסְפוֹ וְגַם אֶת־הַמֵּת יַחֲצִיּוּן:</p>
<p>36 Or if it be known that the ox was wont to gore in time past, and its owner hath not kept it in; he shall surely pay ox for ox, and the dead beast shall be his own.</p>	<p>אוֹ אֲתִידַע אֲרִי תּוֹר נָגַח הוּא מֵאֲתָמְלִי וּמִדְּמֻוֹהִי וְלֹא נִטְרִיהּ מְרִיחַ שְׁלָמָא יִשְׁלִים תּוֹרָא חֲלָף תּוֹרָא וּמֵיתָא יְהִי דִילֵיהּ:</p>	<p>36 אוֹ נֹדַע כִּי שׁוֹר נָגַח הוּא מִתְּמוֹל שְׁלָשׁ וְלֹא יִשְׁמְרֶנּוּ בְּעַלָיו שְׁלָם יִשְׁלֵם שׁוֹר תַּחַת הַשׁוֹר וְהַמֵּת יִהְיֶה־לּוֹ: (ס)</p>

- 33 וכי יפתח איש בור. שהיה מכוסה וגלהו:
33 או כי יכרה. למה נאמר, אם על הפתיחה חייב על הכרייה לא כל שכן, אלא להביא כורה אחר כורה שהוא חייב (צבא קמא נא).
33 ולא יכסנו. הא אם כסו פטור, ובחופר צרשות הרצים דבר הכתוב (שם ג).
33 שור או חמור. הוא הדין לכל בהמה וחיה, שכל מקום שנאמר שור וחמור, אנו למדין אותו שור שור משבת, שנאמר למען ינוח שורך וחמורך, מה להלן כל בהמה וחיה כשור, שהרי נאמר במקום אחר וכל בהמתך, אף כאן כל בהמה וחיה כשור, ולא נאמר שור וחמור אלא שור ולא אדם חמור ולא כלים (שם ג):
34 בעל הבור. בעל התקלה, אף על פי שאין הצור שלו, שעשאו צרשות הרצים, עשאו הכתוב בעליו להחייב עליו צנזקיו:
34 כסף ישיב לבעליו. ישיב, לרבות שוה כסף ואפילו סובין (שם ז). (והא דכתיב מיטב שדהו וכחז רש"י שהניזקין מן העידיה, תירץ בגמ' בפרק קמא דצבא קמא רב הונא צריה דרב יהושע, דזהו אם בא לגבות קרקע, אבל מטלטלי כל מילי מיטב הוא, דאי לא מזדבן הכא מזדבן הכא):
34 והמת יהיה לו. לניזק, שמין את הנזלה ונוטלה צדמים, ומשלם לו המזיק עליה תשלומי נזקו (מכילתא פ"א צבא קמא י):
35 וכי יגוף. ידחוף, בין צקרניו, בין בגופו, בין ברגליו, בין שנשכו בשיניו, כולן בכלל נגיפה הם, שאין נגיפה אלא לשון מכה:
35 שור איש. שור של איש:
35 ומכרו את השור וגו'. צדמים הכתוב מדבר, שור שוה מאתים שהמית שור שוה מאתים, בין שהנזלה שוה הרבה בין שהיא שוה מעט, כשנוטל זה חצי החי וחצי המת וזה חצי החי וחצי המת, נמא כל אחד מפסיד חצי נזק שהזיקה המיתה, למדנו, שהתם משלם חצי נזק, שמן השוין אתה למד לשאינן שוין, כי דין התם לשלם חצי נזק לא פחות ולא יותר. או יכול אף בשאינן שוין צדמיהן כשהן חיים אמר הכתוב וחצו את שניהם, אם אמרת כן, פעמים שהמזיק משתכר הרבה, כשהנזלה שוה לימכר לעובד כוכבים הרבה יותר מדמי שור המזיק, ואי אפשר שיאמר הכתוב שיהא המזיק נשכר, או פעמים שהניזק נוטל הרבה יותר מדמי נזק שלם, שחצי דמי שור המזיק שוה יותר מכל דמי שור הניזק, ואם אמרת כן הרי תס חמור ממועד. על כרחך לא דבר הכתוב אלא בשוין, ולמדך שהתם משלם חצי נזק, ומן השוין תלמוד לשאינן שוין, שהמשלם חצי נזקו, שמין לו את הנזלה, ומה שפחתו דמיו בשביל המיתה נוטל חצי הפחת והולך. ולמה אמר הכתוב כלשון הזה ולא אמר ישלם חציו, ללמד שאין התם משלם אלא מגופו, ואם נגח ומת אח"כ, אין הניזק נוטל אלא הנזלה, ואם אינה מגעת לחצי נזקו יפסיד. או שור שוה מנה שנגח שור שוה חמש מאות זוז, אינו נוטל אלא את השור, שלא נחייב התם לחייב את בעליו לשלם מן העליה (צבא קמא טו):
36 או נודע. או לא היה תם, אלא נודע כי שור נגח הוא, היום ומתמול שלשום, הרי שלש נגיחות:
36 שלם ישלם שור. נזק שלם:
36 והמת יהיה לו. לניזק, ועליו ישלם המזיק עד שישלם ניזק כל נזקו:

³⁷ חמשה בקר וגר'. אמר ר' יוחנן בן זכאי, חס המקום על כבודן של בריות, שור שהולך ברגליו, ולא נתבזה בו הגנב לנושא על כתפו, משלם חמשה, שה שנושא על כתפו, משלם ארבעה, הואיל ונתבזה בו. אמר רבי מאיר, בא וראה כמה גדולה כחה של מלאכה, שור שצטלו ממלאכתו, חמשה, שה שלא צטלו ממלאכתו, ארבעה:

³⁷ תחת השור תחת השח. שנאן הכתוב לומר, שאין מדת תשלומי ד' וה' נהגת אלא בשור ושה בלעד (שם סז):

¹ אם במחלתו. כשהיה חותר את הבית:

¹ אין לו דמים. אין זו רציחה, הרי הוא כמת מעיקרו. כאן למדתך תורה, אם בא להרגך השכם להרגו, וזה להרגך בא, שהרי יודע הוא שאין אדם מעמיד עצמו ורואה שנוטלין ממנו בפניו ושותק, לפיכך, על מנת כן בא, שאם יעמוד בעל הממון כנגדו, יהרגנו (סנהדרין עב):

² אם זרחה השמש עליו. אין זה אלא כמין משל, אם ברור לך הדבר שיש לו שלום עמך, כשמשה הזה שהוא שלום בעולם, כך פשוט לך שאינו בא להרוג אפילו יעמוד בעל הממון כנגדו, כגון אב החותר לגנוב ממון הבן, בידוע שרחמי האב על הבן ואינו בא על עסקי נפשות (מכילתא פי"ג, סנהדרין עב):

² דמים לו. כחי הוא חשוב, ורציחה היא אם יהרגנו בעל הבית:

² שלם ישרם. הגנב ממון שגנב, ואינו חייב מיתה. ואונקלוס שתרגם אם עינא דסדהיא נפלת עלוהי, לקח לו שטה אחרת, לומר שאם מנאווהו עדים קודם שבא בעל הבית, וכשבא בעל הבית נגדו התרו בו שלא יהרגהו, דמים לו, חייב עליו אם הרגו, שמאחר שיש רואים לו, אין הגנב הזה בא על עסקי נפשות, ולא יהרוג את בעל הממון:

³ אם המצא תמצא בידו. ברשותו, שלא טבח ולא מכר:

³ משור עד חמור. כל דבר בכלל תשלומי כפל, בין שיש בו רוח חיים בין שאין בו רוח חיים, שהרי נאמר במקום אחר על פה על שלמה על פל חצקה וגו' ישלם שנים לרעהו:

³ חיים שנים ישרם. ולא ישלם לו מתים, אלא חיים או דמי חיים:

⁴ כי יבער. את בעירה. ובער. כולם לשון זהמה, כמו חנקנו ובעירנו (במדבר כ, ד):

⁴ כי יבער. יוליך זהמותיו בשדה וכרם של חבירו, ויזיק אותו באחת משתי אלו, או בשלוח בעירה, או בציעור, ופירשו רבותינו (בבא קמא ב:), ושלח הוא נזקי מדרכ כף רגל, ובער הוא נזקי השן האוכלת ומבערת:

⁴ בשדה אחר. בשדה של איש אחר:

⁴ מיטב שדהו ישרם. שמין את הנזק, ואם בא לשלם לו קרקע דמי נזק, ישלם לו ממיטב שדותיו, אם היה נזקו סלע, יתן לו שוה סלע מעידית שיש לו. למדך הכתוב, שהנזקין שמין להם בעידית (שם ו:):

<p>37 If a man steal an ox, or a sheep, and kill it, or sell it, he shall pay five oxen for an ox, and four sheep for a sheep.</p>	<p>אֲרִי יִגְנוֹב גֹּבֶר תּוֹר אוֹ אִמֹר וַיִּכְסְנוּהוּ אוֹ וַיִּזְבְּנוּהוּ חֲמִשָּׁא תוֹרִין יִשְׁלִים חֲלָף תּוֹרָא וָאַרְבַּע עֲנָא חֲלָף אִמְרָא:</p>	<p>37 כִּי יִגְנוֹב אִישׁ שׁוֹר אוֹ-שֶׁה וַיִּטְבְּחוּ אוֹ מָכְרוּ חֲמִשָּׁה בָּקָר יִשְׁלֹם תַּחַת הַשׁוֹר וָאַרְבַּע-צֹאן תַּחַת הַשֶּׁה:</p>
<p>XXII If a thief be found breaking in, and be smitten so that he dieth, there shall be no bloodguiltiness for him.</p>	<p>אם בַּמַּחְתָּרָא יִשְׁתַּכַּח גִּנְבָא וַיִּתְּמֵחִי וַיָּמוּת לִית לִיה דָּם:</p>	<p>XXII אם-בַּמַּחְתָּרָא יִמָּצֵא הַגֵּנֵב וְהָפַה וַמָּת אֵין לוֹ דָּמִים:</p>
<p>2 If the sun be risen upon him, there shall be bloodguiltiness for him—he shall make restitution; if he have nothing, then he shall be sold for his theft.</p>	<p>אם עֵינָא דְסִהְדִּיא נָפְלַת עָלוּהִי דָמָא לִיה שְׁלָמָא יִשְׁלִים אם לִית לִיה וַיִּזְדָּבֶן בְּגִנוּבְתִּיה:</p>	<p>2 אם-זָרְחָה הַשֶּׁמֶשׁ עָלָיו דָּמִים לוֹ שְׁלָם יִשְׁלֹם אם-אֵין לוֹ וְנִמְכָּר בְּגִנוּבְתּוֹ:</p>
<p>3 If the theft be found in his hand alive, whether it be ox, or ass, or sheep, he shall pay double.</p>	<p>אם אֶשְׁתַּכַּחַא תַּשְׁתַּכַּח בְּיָדִיה גִּנוּבְתָא מִתּוֹר עַד חֲמֹר עַד אִמֹר אֲנֹן חִיִּין עַל חַד תָּרִין יִשְׁלִים:</p>	<p>3 אם-הַמָּצֵא תִמָּצֵא בְיָדוֹ הַגִּנְבָּה מִשׁוֹר עַד-חֲמֹר עַד-שֶׁה חֲיִים שָׁנִים יִשְׁלֹם: (ס)</p>
<p>4 If a man cause a field or vineyard to be eaten, and shall let his beast loose, and it feed in another man's field; of the best of his own field, and of the best of his own vineyard, shall he make restitution.</p>	<p>אֲרִי יוֹכִיל גֹּבֶר חֲקַל אוֹ כֶּרֶם וַיִּשְׁלַח יָת בְּעִירִיה וַיִּיכּוֹל בַּחֲקַל אַחֲרָן שֹׁפֵר חֲקֻלִּיה וְשֹׁפֵר כֶּרְמִיה יִשְׁלִים:</p>	<p>שלישי כִּי יִבְעֶר-אִישׁ שָׂדֶה אוֹ-כֶּרֶם וַיִּשְׁלַח אֶת-בְּעִירָהּ וַיִּבְעֶר בַּשָּׂדֶה אַחֵר מֵיטֵב שָׂדֶהּ וּמֵיטֵב כֶּרְמּוֹ יִשְׁלֹם: (ס)</p>
<p>5 If fire break out, and catch in thorns, so that the shocks of corn, or the standing corn, or the field are consumed; he that kindled the fire shall surely make restitution.</p>	<p>אֲרִי יִתְפַּק נוֹר וַיִּשְׁכַּח כּוֹבֵין וַיִּיכּוֹל גְּדִישִׁין אוֹ קָמָא אוֹ חֲקַל שְׁלָמָא יִשְׁלִים דְּאֵדְלִיק יָת דְּלִיקְתָא:</p>	<p>5 כִּי-תִצָּא אֵשׁ וּמָצְאָה קִצִּים וַנֶּאֱכַל גְּדִישׁ אוֹ הַקָּמָה אוֹ הַשָּׂדֶה שְׁלֹם יִשְׁלֹם הַמִּבְעֵר אֶת-הַבְּעִירָה: (ס)</p>
<p>6 If a man deliver unto his neighbour money or stuff to keep, and it be stolen out of the man's house; if the thief be found, he shall pay double.</p>	<p>אֲרִי יִתִּין גֹּבֶר לְחֻבְרִיה כֶּסֶף אוֹ מְנִין לְמַטָּר וַיִּתְּגַנְבוּן מִבֵּית גּוֹבְרָא אם יִשְׁתַּכַּח גִּנְבָא יִשְׁלִים עַל חַד תָּרִין:</p>	<p>6 כִּי-יִתֵּן אִישׁ אֶל-רֵעֵהוּ כֶּסֶף אוֹ-כֵלִים לְשֹׁמֵר וַיִּגְנוֹב מִבֵּית הָאִישׁ אם-יִמָּצֵא הַגֵּנֵב יִשְׁלֹם שָׁנִים:</p>

5 כי תצא אש. אפילו מענמה:
5 ומצאה קוצים. קרדו"ש בלע"ז:
5 ונאכל גדיש. שליחה בקוצים, עד שהגיעה לגדיש או לקמה המחוצרת בקרקע:
5 או השדה. שליחה את נירו, ונריך לניר אותה פעם שניה:
5 שלם ישלם המבעיר. אף על פי שהדליק בחור שנו, והיא יראה מענמה על ידי קוצים שמנאה, חייב לשלם, לפי שלא שמר את
גחלתו שלא תלא ותזיק:
6 וגנב מבית האיש. לפי דבריו (שם סג):
6 אם ימצא הגנב. ישלם הגנב שנים לצעלים:

7	If the thief be not found, then the master of the house shall come near unto God, to see whether he have not put his hand unto his neighbour's goods.	אם לא יִשְׁתַּכַּח גֹּנֵב וַיִּתְקַרֵּב מֵרִיחַ דְּבִיתָא לְקִדְם דִּינִינִיא אִם לֹא אוֹשִׁיט יְדֵיהּ בְּמֵא דְמִסֵּר לִיהּ חֲבֵרִיהּ:	אם-לא ימצא הגנב ונקרב בעל-הבית אל-האלהים אם-לא שלח ידו במלאכת רעהו:	7
8	For every matter of trespass, whether it be for ox, for ass, for sheep, for raiment, or for any manner of lost thing, whereof one saith: 'This is it,' the cause of both parties shall come before God; he whom God shall condemn shall pay double unto his neighbour.	על כל פתגם דחוב על תור על חמור על אמר על כסו על כל אבידתא דיימר ארי הוא דין לקדם דיינינא ייעול דין תרניהון דיתביבון דיינינא ישלים על חד תרין לחבריה:	על-כל-דבר-פשע על-שור על-חמור על-שה על-שלמה על-כל-אבדה אשר יאמר כיהוא זה עד האלהים יבא דבר-שניהם אשר ירשיען אלהים ישלם שנים לרעהו: (ס)	8
9	If a man deliver unto his neighbour an ass, or an ox, or a sheep, or any beast, to keep, and it die, or be hurt, or driven away, no man seeing it;	ארי יתין גבר לחבריה חמור או תור או אמר וכל בעירא למטר ומית או אתבר או אשתבי לית דחוי:	כיהיתן איש אל-רעהו חמור או-שור או-שה וכל-בהמה לשמר ומת או-נשבר או-נשבה אין ראיה:	9
10	the oath of the LORD shall be between them both, to see whether he have not put his hand unto his neighbour's goods; and the owner thereof shall accept it, and he shall not make restitution.	מומתא דיי תהי בין תרניהון אם לא אושיט ידו במא דמסר ליה חבריה ויקביל מריה מניה מומתא ולא ישלים:	שבעת יהיה תהיה בין שניהם אם-לא שלח ידו במלאכת רעהו ולקח בעליו ולא ישלם:	10
II	But if it be stolen from him, he shall make restitution unto the owner thereof.	ואם אתגנבא יתגניב מעמיה ישלים למרזחיה:	ואם-גנב יגנב מעמו ישלם לבעליו:	II

7 אם לא ימצא הגנב. וזא השומר הזה שהוא בעל הבית:
7 ונקרב. אל הדיינין, לדון עס זה, ולישבע לו שלא שלח ידו בשלו:
8 על כל דבר פשע. שימצא שרקן בשזועתו, שיעידו עדים שהוא עצמו גנבו, וירשיעוהו אלהים על פי העדים:
8 ישלם שנים לרעהו. למדך הכחוש, שהטוען בפקדון לומר נגנז הימני, ונמצא שהוא עצמו גנבו, משלם תשלומי כפל, ואימתי, בזמן שנשבע ואחר כך באו עדים. שכך דרשו רבותינו, ונקרב בעל הבית אל האלהים, קריצה זו שזועה היא, אתה אומר לשזועה או אינו אלא לדין, שכיון שזא לדין וכפר לומר נגנזה, מיד יתחייב בנפול אס באו עדים שהוא בידו, נאמר כאן שליחות יד, ונאמר למטה שליחות יד שבעת ה' פהיה צין שניהם אס לא שלח ידו, מה להלן שזועה אף כאן שזועה:
8 אשר יאמר כי הוא זה. לפי פשוטו, אשר יאמר העד כי הוא זה שנשבעת עליו הרי הוא אללך, עד הדיינין יבא דבר שניהם ויחקרו את העדות, ואם כשרים הם וירשיעוהו לשומר זה, ישלם שנים, ואם ירשיעו את העדים שנמצאו זוממין, ישלמו הם שנים לשומר. ורבותינו ז"ל דרשו, כי הוא זה, ללמד שאין מחייבין אותו שזועה אלא אס כן הודה במקצת, לומר כך וכך אני חייב לך, והמותר נגנז ממני (סס קו):
9 כי יתן איש אל רעהו חמור או שור. פרשה ראשונה נאמרה בשומר חנם (בבא מציעא צד:) לפיכך פטר בו את הגנבה, כמו שכתוב וגונב מבית האיש אם לא ימצא הגנב ונקרב בעל הבית. לשבועה. למדת שפוטטר עצמו בשבועה זו. ופרשה זו אמורה בשומר שכר. לפיכך אינו פטור אם גנבה, כמו שכתוב אם גנב מעמו ישלם. אבל על האונס. כמו מת מעצמו. או נשבר. או נשבה בחזקה על ידי לסטים. ואין רואה. יעיד צדצר:
10 שבעת ה' תהיה. ישבע שכן הוא כדצרי, והוא לא שלח זה יד להשתמש זה לעצמו, שאס שלח זה יד ואחר כך נאנסה, חייב צאונסים:
10 ולקח בעליו. השזועה:
10 ולא ישלם. לו השומר כלום:

12	If it be torn in pieces, let him bring it for witness; he shall not make good that which was torn.	אם־טָרַף יִטְרַף יִבְאֶהוּ עַד הַטָּרְפָּה לֹא יִשְׁלֵם: (פ)	אם את־בָּקָר יִתְבַּר יִיָּתִי סִהְיִין דְּתִבִּיר לֹא יִשְׁלִים:
13	And if a man borrow aught of his neighbour, and it be hurt, or die, the owner thereof not being with it, he shall surely make restitution.	וְכִי־יִשְׁאַל אִישׁ מֵעַם רֵעֵהוּ וְנִשְׁבַּר אוֹ־מָוֶת בְּעַלְיוֹ אֵין־עֲמּוֹ שְׁלֵם יִשְׁלֵם:	וְאִרִי יִשְׁאַל גֹּבֵר מִן חֲבֵרִיהּ וְיִתְבַּר אוֹ יָמוֹת מָרִיהּ לִית עֲמִיהּ שְׁלָמָא יִשְׁלִים:
14	If the owner thereof be with it, he shall not make it good; if it be a hireling, he loseth his hire.	אם־בְּעַלְיוֹ עֲמּוֹ לֹא יִשְׁלֵם אם־שָׂכִיר הוּא בָּא בְּשָׂכְרוֹ: (ס)	אם מָרִיהּ עֲמִיהּ לֹא יִשְׁלִים אם אֲגִירָא הוּא עָאל בְּאֲגִרִיהּ:
15	And if a man entice a virgin that is not betrothed, and lie with her, he shall surely pay a dowry for her to be his wife.	וְכִי־יִפְתֶּה אִישׁ בְּתוּלָה אֲשֶׁר לֹא־אֲרָשָׁה וְשָׁכַב עִמָּהּ מִדֶּהֶר יִמְהַרְנֶה לּוֹ לְאִשָּׁה:	וְאִרִי יִשְׁדִּיל גֹּבֵר בְּתוּלָתָא דְּלֹא מְאָרְסָא וְיִשְׁכּוּב עִמָּהּ קַיִמָּא יְקַיִמְנָה לִיהּ לְאִתּוֹ:
16	If her father utterly refuse to give her unto him, he shall pay money according to the dowry of virgins.	אם־מָאֵן יִמָּאֵן אָבִיהּ לְתַתָּהּ לּוֹ כֶּסֶף יִשְׁקַל כְּמִהַר הַבְּתוּלֹת: (ס)	אם מְצָבָא לֹא יִצְבִי אָבוּהָא לְמַתְנָה לִיהּ כֶּסֶפָא יִתְקוּל כְּמוֹדֵהִרִי בְּתוּלָתָא:
17	Thou shalt not suffer a sorceress to live.	מְכַשְּׁפָה לֹא תַחְיֶה:	חֲרָשָׁא לֹא תַחֲיִי:
18	Whosoever lieth with a beast shall surely be put to death.	כָּל־שֹׁכֵב עִם־בְּהֵמָה מוֹת יוּמָת: (ס)	כָּל דְּיִשְׁכּוּב עִם בְּעִירָא אִתְקַטְּלָא יִתְקַטֵּיל:

- 12 אם טרף יטרף. על ידי חיה רעה:
12 יבאהו עד. יציא עדים שנטרפה צאונס ופטור:
12 הטרפה לא ישלם. אינו אומר טרפה לא ישלם, אלא הטרפה, יש טרפה שהוא משלם ויש טרפה שאינו משלם, טרפת חמול ושועל וגמיה משלם, טרפת זאב ארי ודוב ונחש אינו משלם, ומי לחשך לדון כן, שהרי כתיב ומת או נשבר או נשזה, מה מיתה שאין יכול להזיל, אף שבר ושציה שאין יכול להזיל:
13 וכי ישאל. צא ללמדך על השואל שחייב צאונסין:
13 בעליו אין עמו. אם בעליו של שור אינו עם השואל צמלאכחו (צבא מניעא שם):
14 אם בעליו עמו. צין שהוא באותה מלאכה צין שהוא צמלאכה אחרת, היה עמו בשעת שאלה, אינו צריך להיות עמו בשעת שצורה ומתה (שם לה):
14 אם שכיר הוא. אם השור אינו שאל אלא שכור, צא בשכרו ליד השוכר הזה ולא צמלאה, ואין כל הנאה שלו, שהרי על ידי שכרו נשתמש, ואין לו משפט שואל להתחייב צאונסין. ולא פירש מה דינו אם כשומר חנם או כשומר שכר, לפיכך נחלקו בו חכמי ישראל, שוכר כיצד משלם, רבי מאיר אומר כשומר חנם, רבי יהודה אומר כשומר שכר:
15 וכי יפתה. מדבר על לבה עד ששומעת לו, וכן תרגומו וארי ישלם. גדול בלשון ארמי כפתוי בלשון עברי:
15 מזהר ימהרנה. יפסוק לה מזהר כמשפט איש לאשמו, שכותב לה כתובה וישאנה:
16 כמהר הבתולות. שהוא קצוצ חמשים כסף אלא התופס את הבתולה ושוכב עמה צאונס, שנאמר ונתן האיש השכב עמה לאצרי הנערה חמשים קסף (דברים כב, כט):
17 מכשפה לא תחיה. אלא תומת צבית דין, ואחד זכרים ואחד נקבות, אלא שדבר הכתוב זהוה, שהנשים מלויות מכשפות (סנהדרין מז):
18 (ס"א כל שוכב עם בהמה מות יומת. צמקילה, רוצע כנרצעת, שכתוב צהן דמיהם צם):

19	He that sacrificeth unto the gods, save unto the LORD only, shall be utterly destroyed.	וְיָדַבַּח לְשֵׁעוֹת עֲמֻמִּיָּא יִתְקַטֵּיל אֱלֹהֵינָא לְשֵׁמָא דִּי בְּלַחֲדוּדֵיהּ:	19 זֶבַח לְאֱלֹהִים יַחְרָם בְּלִתִּי לִיהְוֶנָה לְבָדּוּ:
20	And a stranger shalt thou not wrong, neither shalt thou oppress him; for ye were strangers in the land of Egypt.	וְלִגְיֹרָא לֹא תוֹנֹן וְלֹא תַעֲיִקוֹן אֲדִי דִּיִּירִין תְּהִיִּיתוֹן בְּאַרְעָא דְּמִצְרַיִם:	20 וְגַר לֹא-תוֹנֶנָּה וְלֹא תִלְחָצְנֹו כִּי-גֵרִים הָיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם:
21	Ye shall not afflict any widow, or fatherless child.	כָּל אֲרַמְלָא וַיִּיתָם לֹא תַעֲנֹוֹן:	21 כָּל-אַלְמָנָה וַיִּיתָם לֹא תַעֲנֹוֹן:
22	If thou afflict them in any wise—for if they cry at all unto Me, I will surely hear their cry—	אִם עֲנָאָה תַעֲנִי יְתִיָּה אֲדִי אִם מִקְבֵּל יִקְבֵּל קְדָמִי קִבְּלָא אֲקַבִּיל קְבִילְתִּיָּה:	22 אִם-עֲנָה תַעֲנֶנָּה אֹתוֹ כִּי אִם-צָעַק יִצְעַק אֵלַי שְׁמָע אֲשָׁמַע צַעֲקָתוֹ:
23	My wrath shall wax hot, and I will kill you with the sword; and your wives shall be widows, and your children fatherless.	וַיִּתְקַף רוּגְזִי וְאֶקְטֹוֹל יִתְכוֹן בְּחֶרֶבָא וַיְהִיֹוֹן נְשִׁיכוֹן אֲרַמְלָן וּבְנִיכוֹן יִתְמִין:	23 וַיִּחַרְהָ אַפִּי וַהֲרַגְתִּי אֹתְכֶם בְּחֶרֶב וַהֲיוּ נְשִׁיכֶם אֲלֵמָנוֹת וּבְנֵיכֶם יִתְּמִים: (פ)

19 לאלהים. לעבודת גילולים. אילו היה נקוד לאלהים (הלמ"ד ציר"י), היה צריך לפרש ולכתוב אחרים, עכשיו שאמר לאלהים, אין צריך לפרש אחרים, שכל למ"ד וציר"ת וה"א המשמשות בראש הציבה, אם נקודה בחטף, כגון למלך, למדבר, לעיר, צריך לפרש לאיזה מלך, לאיזה מדבר, לאיזה עיר, וכן למלכים, ולרגלים, בחיר"ק, צריך לפרש לאיזה, ואם אינו מפרש, כל מלכים במשמע, וכן לאלהים כל אלהים במשמע, אפילו קודש, אבל כשהיא נקודה פתח, כמו למלך, למדבר, לעיר, (פת"ח וקמ"ץ ענין אחד בענין זה, וגם יש לומר בדרך אחר כמ"ס דקדוקי רש"י יעויין זו) נודע באיזה מלך מדבר, וכן לעיר נודע באיזה עיר מדבר, וכן לאלהים לאותן שהוזהרתם עליהם במקום אחר. כיוצא בו אין פְּמוֹךְ צִלְלֵהִים (תהלים פו, ח), לפי שלא פירש, הוצרך לנקד פת"ח:

19 יחרם. יומת. ולמה נאמר יחרם, והלא כבר נאמרה זו מיתה במקום אחר וְהוֹצֵאתָ אֶת הָאִישׁ הַהוּא אֹף אֶת הָאִשָּׁה הַהִיא וְגו' (דברים יז, ה), אלא לפי שלא פירש על איזו עבודה חייב מיתה, שלא תאמר כל עבודות במיתה, צא ופירש לך כחן וצח לאלהים יחרם, לומר לך, מה וציחה עבודה הנעשית בפנים לשמים, אף אני מרבה המקטיר והמנסך שהם עבודות בפנים, וחייבין עליהם לכל עבודות אלילים, בין שדרכה לעצדה בכך בין שאין דרכה לעצדה בכך, אבל שאר עבודות, כגון המכבד והמרבץ והמגפף והמנשק, אינו במיתה אלא באזהרה:

20 וגר לא תונוה. אונאת דברים, קונטרס ליאר"ר בלע"ז (הענהנען) כמו וְהִפְלֵאתִי אֶת מוֹנֵיךָ אֶת צֹעָרֶם (ישעיה מט, כו):

20 ולא תלחצנו. בגזילת ממון:

20 כי גרים הייתם. אם הוניתו, אף הוא יכול להונוך, ולומר לך אף אתה מגרים באת, מוס שבך אל תאמר לחברך. כל לשון גר, אדם שלא נולד באותה מדינה, אלא בא ממדינה אחרת לגור שם:

21 כל אלמנה ויתום לא תענון. הוא הדין לכל אדם, אלא שדבר הכתוב בהווה, לפי שהם תשושי כח ודבר מלא לענותם:

22 אם ענה תענה אותו. הרי זה מקרא קצר, גזם ולא פירש ענשו, (והא דכתיב והיו נשיכם וגו', זהו אם צעוק יצעק, אבל באם לא יצעק לא פירש, וק"ל) כמו לְכֹן כָּל הַרְגָּ קִין (בראשית ד, טו), גזם ולא פירש ענשו, אף כחן אם ענה תענה אותו, לשון גזם, כלומר סופך ליטול את שלך, למה, כי אם צעק יצעק אליו וגו':

23 והיו נשיכם אלמנות. ממשמע שנאמר והרגתי אתכם, איני יודע שנשיכם אלמנות וצניכס יתומים, אלא הרי זו קללה אחרת, שהיו הנשים נרורות כאלמנות חיות, שלא יהיו עדים למיתה בעליהן ותהיינה אסורות להנשא, והצניס יהיו יתומים, שלא יניחום בית דין לירד לנכסי אביהם, לפי שאין יודעים אם מתו אם נשבו:

24	If thou lend money to any of My people, even to the poor with thee, thou shalt not be to him as a creditor; neither shall ye lay upon him interest.	אם כסף תלוך את עמי את העני עמך לא תהיה לו כנשה לא תשימון עליו נשך:	24
25	If thou at all take thy neighbour's garment to pledge, thou shalt restore it unto him by that the sun goeth down;	אם מִשְׁכונָא תסב כסותא דחברך עד מיעל שמשא תתיבניה ליה:	25
26	for that is his only covering, it is his garment for his skin; wherein shall he sleep? and it shall come to pass, when he crieth unto Me, that I will hear; for I am gracious.	ארי היא כסותיה בלחודה היא תותביה למשכיה במא ישכב ויהי ארי יקבל קדמי ואקביל קבילתיה ארי חננא אנא:	26
27	Thou shalt not revile God, nor curse a ruler of thy people.	דנינא לא תקיל ורבא בעמך לא תלוט:	רביעי
28	Thou shalt not delay to offer of the fulness of thy harvest, and of the outflow of thy presses. The first-born of thy sons shalt thou give unto Me.	מלאאתך ודמעך לא תאחר בכור בניה תתן לי:	28

24 אם כסף תלוך את עמי. רבי ישמעאל אומר, כל אם ואם שצטורה רשות, חוץ מג', וזה אחד מהן:
24 את עמי. עמי ונכרי, עמי קודם. עמי ועשיר, עמי קודם. עמי עירך ועמי עיר אחרת, עמי עירך קודמין (צבא מצינא עא). וזה משמעו, אם כסף תלוך, את עמי תלוך קודם לעווד גילולים, ולאזיה מעמי, את העני, ולאזיה עני, לאזיה עמך. (ד"א את העני, שלא תנהוג בו מנהג בזיון כהלוואה שהוא עמי.
24 את העני עמך. הוי מסתכל בעצמך כאילו אתה עני):
24 לא תהיה לו כנשה. לא תחזקו בחזקה, אם אתה יודע שאין לו, אל תהי דומה עליו כאילו הלויתו, אלא כאילו לא הלויתו, כלומר, לא תכלימהו:
24 נשך. רבית, שהוא כנשיכת נחש, שנחש נושך חצורה קטנה כרגלו ואינו מרגיש, ופתאום הוא מצנצן ונופח עד קדקדו, כך רבית, אינו מרגיש ואינו ניכר עד שהרבית עולה ומחסרו ממון הרבה:
25 אם חבול תחבל. כל לשון חבלה אינו משכון בשעת הלוואה, אלא שממשכנין את הלוה כשמגיע הזמן ואינו פורע. (חבול תחבול כפל לך בחבלה עד כמה פעמים, אמר הקב"ה, כמה אתה חייב לי, והרי נפשך עולה אצלי כל אמש ואמש ונותנת דין וחשבון ומתחייבת לפני, ואני מחזירה לך, אף אתה טול והשצ טול והשצ):
25 עד בא השמש תשיבנו לו. כל היום תשיבנו לו עד בא השמש, וכבוא השמש תחזור ותטלנו עד שיצא בקר של מחר, ובכסות יום הכתוב מדבר שאין צריך לה צלילה (מכילתא פי"ט):
26 כי הוא כסותה. זו טליה:
26 שמלתו. זו חלוק:
26 במה ישכב. לרבות את המנע:
27 אלהים לא תקלל. הרי זו אזהרה לצרכת השם, ואזהרה לקללת דיין (סנהדרין סו):
28 מלאאתך. חוצה המוטלת עליך כשתחמלא תבואתך להחצול, והם זכורים:
28 ודמעך. התרומה, ואיני יודע מהו לשון דמע:
28 לא תאחר. לא תשנה סדר הפרשתן, לאחר את המוקדם ולהקדים את המאוחר, שלא יקדים תרומה לזכורים, ומעשר לתרומה:
28 בכור בניך תתן לי. לפדותו בחמש סלעים מן הכהן, והלא כבר נזהר עליו במקום אחר, אלא כדי לסמוך לו כן תעשה לשורך, מה זכור אדם לאחר ל' יום פודהו, שנאמר ופדויו מִן חֶלֶשׁ תִּפְדֶּה (צמדבר יח, טז), אף בכור בהמה דקה מטפל בו ל' יום, ואחר כך נותנו לכהן:

<p>29 Likewise shalt thou do with thine oxen, and with thy sheep; seven days it shall be with its dam; on the eighth day thou shalt give it Me.</p>	<p>כִּן תַּעֲבִיד לְתוֹרֶךָ לְעֶנְךָ שִׁבְעַת יָמִין יְהִי עִם אִמָּיהָ בַּיּוֹמָא תְּמִינָאָה תַּפְּרֹשְׁנֶיהָ קִדְמִי:</p>	<p>29 כִּן-תַּעֲשֶׂה לְשֹׁרְךָ לְצֹאנְךָ שִׁבְעַת יָמִים יִהְיֶה עִם-אִמּוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי תִתְּנוּ-לִי:</p>
<p>30 And ye shall be holy men unto Me; therefore ye shall not eat any flesh that is torn of beasts in the field; ye shall cast it to the dogs.</p>	<p>וְאַנְשֵׁי-קֹדֶשׁ תִּהְיוּ לִי וּבִשֶׁר בְּשָׂדֵה טֶרֶף לֹא תֹאכְלוּ לְכָלֵב תִּשְׁלֹכוּן אֹתוֹ: (ס)</p>	<p>30 וְאַנְשֵׁי-קֹדֶשׁ תִּהְיוּ לִי וּבִשֶׁר בְּשָׂדֵה טֶרֶף לֹא תֹאכְלוּ לְכָלֵב תִּשְׁלֹכוּן אֹתוֹ: (ס)</p>
<p>XXIII Thou shalt not utter a false report; put not thy hand with the wicked to be an unrighteous witness.</p>	<p>לֹא תִקְבִּיל דִּשְׁמַע דְּשָׁקֶר לֹא תִשּׁוּי יָדְךָ עִם חֵיִיבָא לְמַהֲנִי לִיה סְהִיד שָׁקֶר:</p>	<p>XXIII לֹא תִשָּׂא שְׁמַע שְׁוֹא אֶל-תָּשֶׁת יָדְךָ עִם-רָשָׁע לְהִיֵּת עֵד חָמָס:</p>
<p>2 Thou shalt not follow a multitude to do evil; neither shalt thou bear witness in a cause to turn aside after a multitude to pervert justice;</p>	<p>לֹא תִהְי בְּתַר סִגְיָא לְבִאשָׁא וְלֹא תִתְּמַנַּע מִלְּאֲלָפָא מֵא דְּבַעֲינְךָ עַל דִּינָא בְּתַר סִגְיָא שְׁלִים דִּינָא:</p>	<p>2 לֹא-תִהְיֶה אַחֲרֵי-רַבִּים לָרַעַת וְלֹא-תִעֲנֶה עַל-רֵב לְנֶטֶת אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטֹּת:</p>

29 שבעת ימים יהיה עם אמו. זו אזהרה לכהן, שאם צא למהר את קרצנו, לא ימהר קודם שמונה, לפי שהוא מחוסר זמן:
29 ביום השמיני תתנו לי. יכול יהא חוצה לצו דיום, נאמר כאן שמיני ונאמר להלן ומיום השמיני והלכה יקל (ויקרא כב, כז), מה שמיני האמור להלן להכשיר משמיני ולהלן, אף שמיני האמור כאן להכשיר משמיני ולהלן (מכילתא פי"ט), וכן משמעו, ודיום השמיני אתה רשאי ליתנו לי:

30 ואנשי קודש תהיון לי. אם אתם קדושים ופרושים משקוצי נבלות וטרפות, הרי אתם שלי, ואם לאו אינכם שלי:
30 ובשר בשדה טרפה. אף צבית כן, אלא שדצר הכתוב צהוה (מכילתא פ"כ), מקום שדרך צהמות ליטרף, וכן כי צדקה מקל (דברים כב, כז), וכן אשר לא יהיה טהור מקרה לילה (שם כג, יא), הוא הדין למקרה יום, אלא שדצר הכתוב צהוה. (ואונקלוס תרגם) וצטרף דלית מן חיוא חיתא, צטרף שנתלש על ידי טרפת ואז או ארי (או) מן חיה כשרה או מבהמה כשרה צחייה:
30 לכלב תשליכוך אתו. אף הוא כו' או אינו אלא כלב כמשמעו צנצלה או מכור לנכרי קל וחומר לטרפה שמתרת בכל הנאות א"כ מה תלוד לומר לכלב למדך הכתוב שאין הקב"ה מקפח שכר כל צריה, שנאמר וכלב צני ישראל לא יחצץ קלצ לשון (שמות יא, ז), אמר הקב"ה תנו לו שכרו (מכילתא פ"כ):

1 לא תשא שמע שוא. כתרומתו לא תקבל שמע דשקר, אזהרה למקבל לשון הרע, ולדיין שלא ישמע דצרי בעל דין עד שיצא בעל דין חצירו:

1 אל תשת ירך עם רשע. הטוען את חצירו תציעת שקר, שהצטיחהו להיות לו עד חמס:
2 לא תהיה אחרי רבים לרעות. יש צמקרא זה מדרשי חכמי ישראל, אבל אין לשון המקרא מיושב צהן על אופניו. מכאן דרשו שאין מטין לחוצה בהכרעת דיין אחד (סנהדרין ב. צ), וסוף המקרא דרשו, אחרי רבים להטות, שאם יש שנים מחייבין יותר על המזכין, הטה הדין על פיהם לחוצה, וצדיני נפשות הכתוב מדצר. ואמנע המקרא דרשו, ולא תענה על ריב, על רב, שאין חולקין על מופלא שצבית דין, לפיכך מתחילין צדיני נפשות מן הצד, לקטנים שבהן שאלין תחלה שיאמרו את דעתם. ולפי דברי רבותינו כך פתרון המקרא: לא תהיה אחרי רבים לרעות. לחייב מיתה צצביל דיין אחד שירצו מחייבין על המזכין. ולא תענה על רב. לנטות מדצרו, ולפי שהוא חסר יו"ד דרשו צו כן. אחרי רבים להטות. ויש רבים שאמה נוטה אחריהם, ואימתי, צומן שהן שנים המכריעין צמחייבין יותר מן המזכין. ומשמע שנאמר לא תהיה אחרי רבים לרעות, שומע אני אבל היה עמהם לטובה, מכאן אמרו דיני נפשות מטין על פי אחד לזכות ועל פי שנים לחוצה. ואונקלוס תרגם לא תתמנע מלאלפא מה דבעיך על דינא, ולשון העברי לפי התרגום כך הוא נדרש: לא תענה על ריב לנשות, אם ישאלך דצר למשפט, לא תענה לנטות לנדר אחד ולסלק ענמך מן הריב, אלא הוי דן אותו לאמיתו.

2 ואני אומר ליצו על אופניו כפשוטו וכך פתרונו. לא תהיה אחרי רבים לרעות. אם ראית רשעים מטין משפט, לא תאמר הואיל ורבים הם הנני נוטה אחריהם:

2 ולא תענה על ריב לנשות וגו'. ואם ישאלך הנדון על אותו המשפט, אל תענונו על הריב דצר הנוטה אחרי אותו רבים להטות את המשפט מאמיתו, אלא אמור את המשפט כאשר הוא, וקולר יהא תלוי בצואר הרבים:

3	neither shalt thou favour a poor man in his cause.	וְלֹא תִהְיֶה לָּא מִסְכִּינָא לָא תִרְחִים בְּדִינֶיהָ:	וְלֹא תִהְיֶה לָּא מִסְכִּינָא לָא תִרְחִים בְּדִינֶיהָ:	3
4	If thou meet thine enemy's ox or his ass going astray, thou shalt surely bring it back to him again.	אֲרִי תִפְגַּע תּוֹרָא דְשִׁנְאָךְ אוֹ חֲמֹרִיה דְטַעֲי אֶתְבָּא תַּתִּיבְנֶיהָ לִיהָ:	כִּי תִפְגַּע שׁוֹר אֵיבֶכָּךְ אוֹ חֲמֹרֶךְ תֵּעָה הִשָּׁב תְּשִׁיבֵנּוּ לּוֹ: (ס)	4
5	If thou see the ass of him that hateth thee lying under its burden, thou shalt forbear to pass by him; thou shalt surely release it with him.	אֲרִי תִחְזִי חֲמֹרָא דְסִנְאָךְ רַבִּיעַ תַּחֲוֹת טוּעֲנִיהָ וְתִתְמַנַּע מִלְמַשְׁקַל לִיהָ מִשְׁבַּק תִּשְׁבּוֹק מֵא דְבִלְבָד עָלוּהִי וְתִפְרִיק עִמָּיהָ:	כִּי־תִרְאֶה חֲמֹר שִׁנְאָךְ רַבִּיעַ תַּחַת מִשְׁאוֹ וְחִדְלָתָּ מֵעֲזֹב לּוֹ עֲזֹב תַּעֲזֹב עִמּוֹ: (ס)	5
6	Thou shalt not wrest the judgment of thy poor in his cause.	לֹא תִצְלִי דִין מִסְכִּינָךְ בְּדִינֶיהָ:	לֹא תִטָּה מִשְׁפַּט אֶבְיֹנָךְ בְּרִיבּוֹ:	חמישי
7	Keep thee far from a false matter; and the innocent and righteous slay thou not; for I will not justify the wicked.	מִפְתִּגְמָא דְשִׁקְרָא הָוִי רַחֵיק וְדוֹכִי וְדִנְפַק דְכִי מִן דִּינָא לֹא תִקְטוּל אֲרִי לֹא אֲזַכִּי חַיִּיבָא:	מִדְּבַר־שִׁקְרָא תִרְחַק וְנָקִי וְצַדִּיק אֶל־תַּהַלֵּג כִּי לֹא־אֲצַדִּיק רָשָׁע:	7
8	And thou shalt take no gift; for a gift blindeth them that have sight, and perverteth the words of the righteous.	וְשׁוּחָדָא לֹא תִקְבִּיל אֲרִי שׁוּחָדָא מְעוֹר עֵינֵי חַפְזִימִן וּמִקְלָקִיל פְּתִגְמִין תִּרְיִצִין:	וְשׁוּחַד לֹא תִקַּח כִּי הַשְׁחַד יַעֲוֶר פְּקֻחִים וַיִּסְלַף דְּבָרֵי צַדִּיקִים:	8
9	And a stranger shalt thou not oppress; for ye know the heart of a stranger, seeing ye were strangers in the land of Egypt.	וּלְגֵיזְרָא לֹא תַעֲיִקוּן וְאַתּוֹן יִדְעִיתוּן יַת נַפְשָׁא דְגֵיזְרָא אֲרִי דִיִּירִין חֲנִיתוֹן בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם:	וְגֵר לֹא תִלַּחֵץ וְאַתֶּם יִדְעִיתֶם אֶת־נַפְשׁ הַגֵּר כִּי־גֵרִים הָיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם:	9

- 3 לא תהדר. לא תחלוק לו כבוד לזכותו ודין ולומר, דל הוא אזכנו ואכזדנו:
- 5 כי תראה חמור שונאך וגו'. הרי כי משמש כלשון דלמא, שהוא מד' לשונות של שמושי כי, וכה פתרונו, שמא תראה חמורו רוצח תחת משאו: וחדלת מעזוב לו. צממיה:
- 5 עזב תעזב עמו. עזיבה זו לשון עזרה, וכן עזר ופזר (מלכים-א יד, י), וכן ויעזבו ירושלים עד החומה (נחמיה ג, ח), מלאוה עפר לעזוב ולסייע את חוזק החומה. כיוצא בו, כי תאמר בלצדק רבים הג' וס' האלה ממני וגו' (דברים ז, יז), שמא תאמר כן, צממיה, לא תיקרא מהם. ומדרשו כך דרשו רבותינו, כי תראה וחדלת, פעמים שאתה חודל ופעמים שאתה עוזר, הא כיצד, זקן ואינו לפי כבודו, וחדלת, או זהמת עווד כוכבים ומשאו של ישראל (צבא מציעא לז:), וחדלת:
- 5 עזב תעזב עמו. לפרק המשא, מלמשקל ליה, מליטול משאו ממנו:
- 6 אבינך. לשון אוצה, שהוא מדולדל ותאז לכל טובה (שם קיא:):
- 7 ונקי וצדיק אל תהרג. מנין ליוצא מצית דין חייב, ואמר אחד יש לי ללמד עליו זכות, שמחזירין אותו, תלמוד לומר ונקי אל תהרוג, ואף על פי שאינו נדיק, שלא נטדק צבית דין, מכל מקום נקי הוא מדין מיתה, שהרי יש לך לזכותו. ומנין ליוצא מצית דין זכאי, ואמר אחד יש לי ללמד עליו חובה שאין מחזירין אותו לצית דין, תלמוד לומר וצדיק אל תהרג, וזה נדיק הוא, שננטדק צבית דין:
- 7 כי לא אצדיק רשע. אין עליך להחזירו, כי אני לא אצדיקו צדינו אס יאל מידך זכאי, יש לי שלוחים הרבה להמיתו צמיתה שנתחייב צה:
- 8 ושחד לא תקח. אפילו לשפוט אמת, וכל שכן כדי להטות את הדין, שהרי כדי להטות את הדין נאמר כבר לא תטה משפט:
- 8 יעור פקחים. ואפילו חכם בחורה ונוטל שחד, סוף שמתוך דעתו עליו, וישתכח תלמודו, ויכה מאור עיניו (מכילתא פ"כ):
- 8 ויסלף. כתרוממו ומקלקל:
- 8 דברי צדיקים. דברים המודקים, משפטי אמת, וכן תרגומו פתגמין תריצין, ישרים:
- 9 וגר לא תלחץ. צהרבה מקומות הזהירה תורה על הגר, מפני שקורו רע (צבא מציעא נט:):
- 9 את נפש הגר. כמה קשה לו כשלוחים אותו:

10	And six years thou shalt sow thy land, and gather in the increase thereof;	וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע אֶת־אֲרָצְךָ וְאָסַפְתָּ אֶת־תְּבוּאָתָהּ: וּשְׁבִיעִית תִּשְׁמְטָנָהּ וְנִשְׁתָּתָהּ וְאָכְלוּ אֲבִינֵי עַמְּךָ וְיִתְּרָם תֹּאכַל חֵיטְ הַשָּׂדֶה כֹּן־תַּעֲשֶׂה לְכַרְמְךָ לְיִיתָךְ:	10
11	but the seventh year thou shalt let it rest and lie fallow, that the poor of thy people may eat; and what they leave the beast of the field shall eat. In like manner thou shalt deal with thy vineyard, and with thy oliveyard.	וּשְׁבִיעִיתָּ תִשְׁמְטָנָהּ וְנִשְׁתָּתָהּ וְאָכְלוּ אֲבִינֵי עַמְּךָ וְיִתְּרָם תֹּאכַל חֵיטְ הַשָּׂדֶה כֹּן־תַּעֲשֶׂה לְכַרְמְךָ לְיִיתָךְ:	11
12	Six days thou shalt do thy work, but on the seventh day thou shalt rest; that thine ox and thine ass may have rest, and the son of thy handmaid, and the stranger, may be refreshed.	שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה מַעֲשֶׂיךָ וּבְיוֹם הַשְּׁבִיעִי תִשְׁבֹּת לַמַּעַן יָנוּחַ שׁוֹרְךָ וַחֲמֹרְךָ וַיִּנָּפֶשׁ בֶּן־אִמְתְּךָ וְהַגֵּר:	12
13	And in all things that I have said unto you take ye heed; and make no mention of the name of other gods, neither let it be heard out of thy mouth. .	וּבְכָל אֲשֶׁר־אָמַרְתִּי אֵלֵיכֶם תִּשְׁמְרוּ וְשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים לֹא תִזְכְּרוּ לֹא יִשְׁמַע עַל־פִּיךָ:	13
14	Three times thou shalt keep a feast unto Me in the year.	שְׁלֹשׁ רִגְלִים תִּחַג לִי בַשָּׁנָה: תִּלְתַּת זְמָנִין תִּיחַגֵּן קִדְמִי בַּשָּׁתָּא:	14

- 10 ואספת את תבואתה. לשון הכנסה לבית, כמו ואספתו אל פוך ביתך (דברים כז, ז):
11 תשמטנה. מעבודה:
11 ונשתתה. מאכילה אחר זמן הדיעור. דבר אחר תשמטנה, מעבודה גמורה, כגון חרישה וזריעה. ונשתתה, מלוצל ומלקשקש:
11 ויתרם תאכל חית השדה. להקיש מאכל אציון למאכל חיה, מה חיה אוכלת צלא מעשר, אף אציונים אוכלים צלא מעשר, מכאן אמרו אין מעשר בשביעית (מכילתא פ"ב):
11 כן תעשה לכרמך. ותחלת המקרא מדבר בשדה הלצן, כמו שאמר למעלה הימנו תזרע את ארצך:
12 וביום השביעי תשבתי. אף בשנה השביעית לא תעקר שבת צראשית ממקומה (שם), שלא תאמר, הואיל וכל השנה קרויה שבת, לא תנהג זה שבת צראשית:
12 למען ינוח שורך וחמורך. תן לו נייח, להחיר שיהא תולש ואוכל עשבים מן הקרקע, או אינו אלא יחצצנו בחוף הבית, אמרת, אין זה נייח אלא נער:
12 בן אמתך. בעצד הערל הכחוצ מדבר (שם):
12 והגר. זה גר תושב:
13 ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו. לעשות כל מצות עשה צאזהרה, שכל שמירה שצחורה אזיזהרה היא במקום לאו (יל"ש שנה, בשם המכילתא):
13 לא תזכירו. שלא יאמר לו, שמור לי צד עבודת אלילים פלונית (סנהדרין סג), או תעמוד עמי ציוס עבודת אלילים פלונית. דבר אחר ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו ושם אלהים אחרים לא תזכירו, ללמדך, ששקולה עבודת אלילים כנגד כל המצות כולם, והנהג זה כשומר את כולן:
13 לא ישמע. מן הנכרי: על פיך. שלא תעשה שותפות עם עובדי כוכבים, וישצע לך בעבודת אלילים שלו, נמצאת שאתה גורם שיזכיר על ידך:
14 רגלים. פעמים, וכן פי הדיקני זה שלש רגלים (במדבר כז, כח):

<p>15 The feast of unleavened bread shalt thou keep; seven days thou shalt eat unleavened bread, as I commanded thee, at the time appointed in the month Abib—for in it thou camest out from Egypt; and none shall appear before Me empty;</p>	<p>יֵת חֲגֵא דְפִטִּירִיא תִטֵּר שִׁבְעָא יוֹמִין תִּיכּוּל פִּטִּירִיא כְּמֵא דְפִקִּידְתָּךְ לִזְמַן יִרְחֵא דְאַבִּיבָא אֲרִי בֵּיה נִפְקֵתָא מִמִּצְרַיִם וְלֹא יִתְחַזֵּין קֳדָמִי רִיקְנִין:</p>	<p>15 אֶת־חַג הַמִּצּוֹת תִּשְׁמֹר שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל מִצּוֹת כַּאֲשֶׁר צִוִּיתְךָ לְמוֹעֵד חֹדֶשׁ הָאָבִיב כִּי־בּו יֵצֵאת מִמִּצְרַיִם וְלֹא־יֵרָאוּ פָנַי רִיקָם:</p>
<p>16 and the feast of harvest, the first-fruits of thy labours, which thou sowest in the field; and the feast of ingathering, at the end of the year, when thou gatherest in thy labours out of the field.</p>	<p>וְחֲגֵא דְחֻצְדָּא בְכוּרֵי עוּבְדָּךְ דְּתוֹרַע בְּחֻקְלָא וְחֲגֵא דְכֻנְשָׁא בְּמִפְקָה דְּשִׂתָּא בְּמִכְנֻשְׁךָ יֵת עוּבְדָּךְ מִן חֻקְלָא:</p>	<p>16 וְחַג הַקִּצִּיר בְּכוּרֵי מַעֲשֶׂיךָ אֲשֶׁר תִּזְרַע בַּשָּׂדֶה וְחַג הָאָסֵף בִּצְאת הַשָּׁנָה בְּאֶסְפָּךָ אֶת־מַעֲשֶׂיךָ מִן־הַשָּׂדֶה:</p>
<p>17 Three times in the year all thy males shall appear before the Lord God.</p>	<p>תִּלְת זְמַנִּין בְּשִׂתָּא יִתְחַזֵּין כָּל דְּכוּרָךְ קֳדָם רַבּוֹן עֲלֵמָא יי:</p>	<p>17 שְׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה כָּל־זְכוּרְךָ אֶל־פָּנַי הָאֵלֶּן ו יִהְיֶה:</p>
<p>18 Thou shalt not offer the blood of My sacrifice with leavened bread; neither shall the fat of My feast remain all night until the morning.</p>	<p>לֹא תִפּוֹס עַל חֲמִיע דָּם פִּסְחִי וְלֹא יִבִּיתוּן בָּר מִמִּדְבָּחָא תִרְבִּי נִכְסֵת חֲגֵא עַד צַפְרָא:</p>	<p>18 לֹא־תִזְבַּח עַל־חֲמֵץ דָּם־זִבְחִי וְלֹא־יֵלִין חֶלֶב־חֲגִי עַד־בֹּקֶר:</p>
<p>19 The choicest first-fruits of thy land thou shalt bring into the house of the LORD thy God. Thou shalt not see the kid in its mother's milk.</p>	<p>רִיש בְּכוּרֵי אֶרְעָךָ תִּיתִי לְבֵית מִקְדָּשָׁא דִּי אֱלֹהֶךָ לֹא תִיכְלִין בֶּשֶׂר בְּחֵלֶב:</p>	<p>19 רֵאשִׁית בְּכוּרֵי אֲדָמָתְךָ תָּבִיא בֵּית יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא־תִבְשֹׁל גְּדִי בְחֵלֶב אִמּוֹ: (פ)</p>

- 15 חֹדֶשׁ הָאָבִיב. שֶׁהַצֹּאֵה מִתְמַלֵּאת בּו צֹאצִיָּה. אֲצִיב לִשּׁוֹן אֵז, כְּכוֹר וְרֹאשׁוֹן לְנֶשֶׁל פִּירוֹת:
15 וְלֹא יֵרָאוּ פָנַי רִיקָם. כִּשְׂמֵאלוֹ לִרְאוֹת פָּנַי בְּרַגְלִים, הַצִּיָּאוֹ לִי עוֹלוֹת (חֲגִיגָה ז):
16 וְחַג הַקִּצִּיר. הוּא חַג שְׂצוּעוֹת:
16 בְּכוּרֵי מַעֲשֶׂיךָ. שֶׁהוּא זְמַן הַצֹּאֵת בְּכוּרִים, שֶׁשְׂחֵי הַלֶּחֶם הַצֹּאֵן בַּעֲרֵת, הֵיוּ מִתִּירִין הַחֹדֶשׁ לִמְנַחוֹת וְלִהְיוֹת בְּכוּרִים לְמִקְדָּשׁ, שְׁנֵאִמֵּר וְצִיּוֹס הַבְּכוּרִים וְגו' (בְּמִדְבָּר כח, כו):
16 וְחַג הָאָסֵף. הוּא חַג הַסּוּכוֹת:
16 בְּאֶסְפָּךְ אֶת מַעֲשֶׂיךָ. כָּל יְמוֹת הַחֲמֵה הַתְּצוּעָה מִתִּיבִצְתָּ בְּשָׂדוֹת, וְבַחֲג אִסּוּפִים אוֹתָה אֵל הַבֵּית מִפְּנֵי הַגְּשָׁמִים:
17 שְׁלֹשׁ פְּעָמִים וְגו'. לִפִּי שֶׁהֵעִינִי מִדְּבַר בְּשִׂיעִית, הוֹרֵךְ לומר שֶׁלֹּא יִתְעַקְרוּ שְׁלֹשׁ רַגְלִים מִמְּקוֹמָן (מְכִילֵת פ"כ):
17 כָּל זְכוּרְךָ. הַזְכָּרִים שְׂנֵךְ:
18 לֹא תִזְבַּח עַל חֲמֵץ וְגו'. לֹא תִשְׁחַט אֶת הַפֶּסַח בִּי"ד בְּנִיטָן עַד שֶׁתִּצְעַר הַחֲמֵץ (מְכִילֵת שֵׁשׁ פָּסָחִים סג):
18 וְלֹא יֵלִין חֶלֶב חֲגִי וְגו'. חוץ לִמְזֻזָּה:
18 עַד בֹּקֶר. יִכּוּל אֵף עַל הַמַּעֲרָכָה יִפְסַל בְּלִינָה, תִּלְמוּד לומר עַל מוֹקְדָּה עַל הַמִּזְבֵּחַ כָּל הַלֵּילָה (וִיקָרָא ו, ז):
18 וְלֹא יֵלִין. אֵין לִינָה אֵלָּא בְּעִמּוּד הַשֶּׁחֶר, שְׁנֵאִמֵּר עַד בֹּקֶר, אֵזֶל כָּל הַלֵּילָה יִכּוּל לִהְיוֹתוֹ מִן הַרְפָּה לִמְזֻזָּה:
19 רֵאשִׁית בְּכוּרֵי אֲדָמָתְךָ. אֵף הַשְּׂבִיעִית חֵיבִצַּת בְּכוּרִים, לִכְךָ נֵאֱמַר אֵף כֹּחֵן בְּכוּרֵי אֲדָמָתְךָ. כִּינֵד, אִדָּם נִכְנַס לַחוּץ שְׂדֵהוּ, רוֹאֶה תֵּאֵנָה שֶׁזִּכְרָהּ, כּוֹרֵךְ עֲלֶיהָ גְּמִילָה לְסִימָן וּמִקְדִּישָׁהּ. וְאֵין בְּכוּרִים אֵלָּא מִשְׁבַּעַת הַמִּינִין הָאֲמוּרִין בְּמִקְרָא אֶרְךָ חֲטָה וְשִׁעָרָה וְגו' (דְּבָרִים ח, ט):
19 לֹא תִבְשֹׁל גְּדִי. אֵף עֵגֶל וְכֶזֶשׁ בְּכָלֵל גְּדִי, שֶׁאֵין גְּדִי אֵלָּא לִשּׁוֹן וְלֵד רֵךְ, מִמֶּה שֶׁאֵתָּה מוֹאֵל בְּכִמָּה מִקּוֹמוֹת בְּתוֹרָה שֶׁכְּתוּב גְּדִי וְהוֹרֵךְ לִפְרֹשׁ אַחֲרָיו עוֹזִים, כְּגוֹן אֶנְכִּי אֶשְׁלַח גְּדִי עוֹזִים (בְּרֵאשִׁית לח, יז), אֶת גְּדִי הָעוֹזִים (שֵׁשׁ כ), אֶנְכִּי גְדִי עוֹזִים (שֵׁשׁ כז, ט). לְלַמֵּד שֶׁכָּל מִקּוֹם שֶׁנֵּאֱמַר גְּדִי סָתֵם, אֵף עֵגֶל וְכֶזֶשׁ בְּמִשְׁמַע. וְבִג' מִקּוֹמוֹת נִכְתָּב בְּתוֹרָה, אֶחָד לְאִיסוֹר אֲכִילָה, וְאֶחָד לְאִיסוֹר הִנָּאָה, וְאֶחָד לְאִיסוֹר בְּשׁוֹל (חוֹלִין קטו):

20	Behold, I send an angel before thee, to keep thee by the way, and to bring thee into the place which I have prepared.	הִנֵּה אֲנֹכִי שֹׁלֵחַ מַלְאָךְ לִפְנֶיךָ לְשָׁמְרְךָ בַּדֶּרֶךְ וְלְהַבִּיאֲךָ אֶל-הַמָּקוֹם אֲשֶׁר הִכְנַתִּי:	שש
21	Take heed of him, and hearken unto his voice; be not rebellious against him; for he will not pardon your transgression; for My name is in him.	הִשָּׁמַר מִפְּנֵיו וּשְׁמַע בְּקוֹלוֹ אַל-תִּמָּר בּוֹ כִּי לֹא יִשָּׂא לַפִּשְׁעֶיכֶם כִּי שְׁמִי בְּקִרְבּוֹ:	21
22	But if thou shalt indeed hearken unto his voice, and do all that I speak; then I will be an enemy unto thine enemies, and an adversary unto thine adversaries.	כִּי אִם-שָׁמוּעַ תִּשְׁמַע בְּקוֹלוֹ וַעֲשִׂיתָ כֹּל אֲשֶׁר אֲדַבֵּר וְאִי־בִתִּי אֶת-אֹיְבֶיךָ וְצָרְתִּי אֶת-צָרְרֶיךָ:	22
23	For Mine angel shall go before thee, and bring thee in unto the Amorite, and the Hittite, and the Perizzite, and the Canaanite, the Hivite, and the Jebusite; and I will cut them off.	כִּי-יֵלֶךְ מַלְאָכִי לִפְנֶיךָ וְהִבִּיאֲךָ אֶל-הָאֱמֹרִי וְהַחִתִּי וְהַפְּרִזִּי וְהַכְּנַעֲנִי הַחִוִּי וְהַיְבוּסִי וְהַכְּחַדְתִּיו:	23
24	Thou shalt not bow down to their gods, nor serve them, nor do after their doings; but thou shalt utterly overthrow them, and break in pieces their pillars.	לֹא-תִשְׁתַּחֲוֶה לֵאלֹהֵיהֶם וְלֹא תַעֲבֹדֵם וְלֹא תַעֲשֶׂה כַּמַּעֲשִׂיהֶם כִּי הָרַסְתָּ תְּהַרְסֵם וְשִׁבַּר תִּשְׁבֹּר מִצְבֹּתֵיהֶם:	24
25	And ye shall serve the LORD your God, and He will bless thy bread, and thy water; and I will take sickness away from the midst of thee.	וַעֲבַדְתֶּם אֶת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וּבֵרַךְ אֶת-לֶחְמְךָ וְאֶת-מִימֶיךָ וְהִסְרֵתִי מִחֶלְה מִקְרָבְךָ: (ס)	25
26	None shall miscarry, nor be barren, in thy land; the number of thy days I will fulfil.	לֹא תִהְיֶה מִשְׁכָּלָה וַעֲקָרָה בְּאַרְצְךָ אֶת-מִסְפַּר יְמֶיךָ אֲמַלֵּא:	שזעי

- 20 הנה אנכי שולח מלאך. כאן נחזקו שעתידין לחטוא ושכינה אומרת להם כי לא תעלה בקרקע (שמות לג, ג):
20 אשר הכנותי. אשר זמנתי לתת לכם, זה פשוט. ומדרשו, אל המקום אשר הכינותי כבר, מקומי ניכר כנגדו, וזה אחד מן המקראות שאומרים שצית המקדש של מעלה, מכון כנגד בית המקדש של מטה:
21 אל תמר בו. לשון המראה, כמו אשר ימרה את פיה (יהושע א, יח):
21 כי לא ישא לפשעכם. אינו מלומד כדך, שהוא מן הכת שאין חוטאין, ועוד, שהוא שליח, ואינו עושה חלא שליחותו:
21 כי שמי בקרבו. מחוזה לראש המקרא, השמר מפניו כי שמי משותף בו. ורבותינו אמרו, זה מטטרו"ן, ששמו כשם רבו, מטטרו"ן בגימטריא שדי:
22 וצרת. כהרגומו ואעיק:
24 הרס תהרסם. לאותם חללות:
24 מצבותיהם. אצנים שהם מציין להשתחוות להם:
26 לא תהיה משכלה. אם תעשה רצוני:
26 משכלה. מפלת נפלים או קוצרת את צניה, קרויה משכלה:

<p>27 I will send My terror before thee, and will discomfit all the people to whom thou shalt come, and I will make all thine enemies turn their backs unto thee.</p>	<p>יֵת אִימָתִי אֲשַׁלַּח קִדְמוֹךְ וְאֲשַׁנֵּי־שֵׁי יֵת כָּל עַמָּא דְּאַתָּה אֲנִי לְאַנְחָא בְּהוּן קִרְבִּי וְאֲמַסֵּר יֵת כָּל בְּעָלֵי דְּבִבְךָ קִדְמוֹךְ מִחֲזִירֵי קִדְלָא:</p>	<p>27 אֶת־אִימָתִי אֲשַׁלַּח לִפְנֶיךָ וְהִמָּתִי אֶת־כָּל־הָעָם אֲשֶׁר תָּבֹא בָּהֶם וְנִתְּתִי אֶת־כָּל־אֹיְבֶיךָ אֵלֶיךָ עֶרְפָּה:</p>
<p>28 And I will send the hornet before thee, which shall drive out the Hivite, the Canaanite, and the Hittite, from before thee.</p>	<p>וְאֲשַׁלַּח יֵת עֲרֵעִיתָא קִדְמוֹךְ וְתִתְּרִיךְ יֵת חִוְיָא יֵת כְּנַעֲנָאִי וְיֵת חִתָּאִי מִן קִדְמוֹךְ:</p>	<p>28 וְשַׁלַּחְתִּי אֶת־הַצִּרְעָה לִפְנֶיךָ וְגִרְשָׁה אֶת־הַחִוִּי אֶת־הַכְּנַעֲנִי וְאֶת־הַחִתִּי מִלִּפְנֶיךָ:</p>
<p>29 I will not drive them out from before thee in one year, lest the land become desolate, and the beasts of the field multiply against thee.</p>	<p>לֹא אֶתְּרִיכְנֵנּוּ מִן קִדְמוֹךְ בְּשָׁתָא חֲדָא דְלִמָּא תְּהִי אֶרֶעָא צָדִיא וְתִסְגִּי עֲלֶיךָ חַיִּית בְּרָא:</p>	<p>29 לֹא אֲגִרְשֶׁנּוּ מִפְּנֶיךָ בְּשָׁנָה אַחַת פֶּן־תִּהְיֶה הָאָרֶץ שְׁמָמָה וְרִבָּה עָלֶיךָ חַיַּית הַשָּׂדֶה:</p>
<p>30 By little and little I will drive them out from before thee, until thou be increased, and inherit the land.</p>	<p>זְעִיר זְעִיר אֶתְּרִיכְנֵנּוּ מִן קִדְמוֹךְ עַד דְּתִסְגִּי וְתִחְסִין יֵת אֶרֶעָא:</p>	<p>30 מְעֻט מְעֻט אֲגִרְשֶׁנּוּ מִפְּנֶיךָ עַד אֲשֶׁר תִּפְּלֶה וְנִחַלְתָּ אֶת־הָאָרֶץ:</p>
<p>31 And I will set thy border from the Red Sea even unto the sea of the Philistines, and from the wilderness unto the River; for I will deliver the inhabitants of the land into your hand; and thou shalt drive them out before thee.</p>	<p>וְאֲשִׁי יֵת תְּחִימָךְ מִיַּמָּא דְּסוּף וְעַד יַמָּא דְּפִלְשְׁתִּינִי וּמִמִּדְבָּרָא עַד פֶּרֶת אֶרֶץ אֲמַסֵּר בְּיָדְכוֹן יֵת יִתְּבִי אֶרֶעָא וְתִתְּרִיכְנֵנּוּ מִן קִדְמוֹךְ:</p>	<p>31 וְשֵׁתִי אֶת־גְּבֻלְךָ מִיַּם־סוּף וְעַד־יָם פְּלִשְׁתִּים וּמִמִּדְבָּר עַד־הַנָּהָר כִּי אֶתֶּן בְּיָדְכֶם אֶת יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ וְגִרְשָׁתֶמוּ מִפְּנֶיךָ:</p>
<p>32 Thou shalt make no covenant with them, nor with their gods.</p>	<p>לֹא תִגְזֹר לָהֶון וּלְשִׁעֻתָּהֶון קִיָּם:</p>	<p>32 לֹא־תִכְרֹת לָהֶם וּלְאֱלֹהֵיהֶם בְּרִית:</p>

27 והמותי. כמו והממתי, ותרגומו ואשגש. וכן כל תיבה שפועל שלה ככפל אות אחרונה, כשהפוך לדבר בלשון פעלתי, יש מקומות שנוטל אות הכפולה ומדגיש את האות ונוקדו במללפ"ו, כגון והמותי, מגזרת וקמס גלגל עגללו (ישעיה כח, כח). ופצותי, מגזרת וקצב בית אל (שמואל"א ז, טז). דלותי, מגזרת דללו וקצבו (ישעיה יט, ו). על פפים חקתיך (שם מט, טז), מגזרת חקקי לז (שופטים ה, טז). את מי רצותי (שמואל"א יב, ג), מגזרת רצץ עזז דלים (איוב כ, יט). והמתרגס והמותי, ואקטל, טועה הוא, שאלו מגזרת מיתה היתה, אין ה"א שלה צפת"ח, ולא מ"ם שלה מודגשת, ולא נקודה מללפ"ו"ס. אלא והמפתי (צזירי) כגון והמפסה את הקס הקס (במדבר יד, טז), והתי"ו מודגשת לפי שחצא במקום צ"תו"ן, האחת נשרשת לפי שאין מיתה בלא תי"ו, והאחרת משמשת כמו אמרתי, חטאתי, עשיתי. וכן ונתתי, התי"ו מודגשת, שהיא בזה במקום שמים, לפי שהיה צריך שלשה תו"ן, שמים ליסוד כמו דיוס פת ה' (יהושע י, יב). מפת חללים היא (קהלת ג, יג), והשלישית לשמוש:

27 עורף. שינוסו מלפניך ויהפכו לך ערפס:

28 הצרעה. מין שרץ העוף, והיתה מכה אותם בעיניהם, ומטילה בהם ארס והם מתים. והצרעה לא עצרה את הירדן (סוטה לו). והחתי והכנעני. הם ארץ סיחון ועוג, לפיכך מכל ז' אומות לא מנה כאן אלא אלו. וחוי, אף על פי שהוא מעצר הירדן והלאה, שנו רבותינו במסכת סוטה (שם), על שפת הירדן עמדה וזרקה בהם מרה:

29 שממיה. ריקנית מזני אדם, לפי שאדם מעט ואין צדק כדי למלאות אותה:

29 ורבה עליך. ומרבה עליך:

30 עד אשר תפרה. מרבה, לשון פרי, כמו פרו ורצו:

31 ושתי. לשון השמה, והתי"ו מודגשת מפני שצאה תחת שמים, שאין שיתה בלא תי"ו, והאחת לשמוש:

31 עד הנהר. פרט:

31 וגרשתמו. ומגרשם:

<p>33 They shall not dwell in thy land—lest they make thee sin against Me, for thou wilt serve their gods—for they will be a snare unto thee.</p>	<p>לֹא יֵשְׁבוּ בָאֶרֶץ פֶּן־יִחַטְּאוּ אֹתָךְ לִי כִי תַעֲבֹד אֱת־אֱלֹהֵיהֶם לְךָ לְמוֹקֵשׁ: (פ)</p>	<p>33 לֹא יֵשְׁבוּ בָאֶרֶץ פֶּן־יִחַטְּאוּ אֹתָךְ לִי כִי תַעֲבֹד אֱת־אֱלֹהֵיהֶם לְךָ לְמוֹקֵשׁ: (פ)</p>
<p>XXIV And unto Moses He said: 'Come up unto the LORD, thou, and Aaron, Nadab, and Abihu, and seventy of the elders of Israel; and worship ye afar off;</p>	<p>וְלִמֹּשֶׁה אָמַר סָק לְקֶדֶם יְיָ אֶת וְאַהֲרֹן נָדָב וְאַבִּיהוּא וְשִׁבְעֵין מִסְבֵּי יִשְׂרָאֵל וְתִסְגְּדוּן מֵרֶחֶק:</p>	<p>XXIV וְאֶל־מֹשֶׁה אָמַר עֲלֶה אֶל־יְהוָה אֶתָּה וְאַהֲרֹן נָדָב וְאַבִּיהוּא וְשִׁבְעֵים מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם מֵרֶחֶק:</p>
<p>2 and Moses alone shall come near unto the LORD; but they shall not come near; neither shall the people go up with him.'</p>	<p>וַיִּתְקַרֵּב מֹשֶׁה בַּלְחֹדוֹתָי לְקֶדֶם יְיָ וְאֲנֹן לֹא יִתְקַרְבוּ וְעַמָּא לֹא יִסְקֹן עִמּוֹ:</p>	<p>2 וַנִּגַּשׁ מֹשֶׁה לְבַדּוֹ אֶל־יְהוָה וְהָם לֹא יִגָּשׁוּ וְהָעָם לֹא יַעֲלוּ עִמּוֹ:</p>
<p>3 And Moses came and told the people all the words of the LORD, and all the ordinances; and all the people answered with one voice, and said: 'All the words which the Lord hath spoken will we do.'</p>	<p>וַיָּבֹא מֹשֶׁה וַיְסַפֵּר לָעָם אֶת כָּל־דִּבְרֵי יְהוָה וְאֵת כָּל־הַמִּשְׁפָּטִים וַיַּעַן כָּל־הָעָם קוֹל אֶחָד וַיֹּאמְרוּ כָּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר־דִּבֶּר יְהוָה נַעֲשֶׂה:</p>	<p>3 וַיָּבֹא מֹשֶׁה וַיְסַפֵּר לָעָם אֶת כָּל־דִּבְרֵי יְהוָה וְאֵת כָּל־הַמִּשְׁפָּטִים וַיַּעַן כָּל־הָעָם קוֹל אֶחָד וַיֹּאמְרוּ כָּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר־דִּבֶּר יְהוָה נַעֲשֶׂה:</p>
<p>4 And Moses wrote all the words of the LORD, and rose up early in the morning, and builded an altar under the mount, and twelve pillars, according to the twelve tribes of Israel.</p>	<p>וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֶת כָּל־דִּבְרֵי יְהוָה וַיָּקֻם בַּבֹּקֶר וַיִּבֶן מִזְבֵּחַ תַּחַת הָהָר וּשְׁתֵּים עָשָׂר מַצֵּבָה לְשִׁנָּיִם עָשָׂר שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל:</p>	<p>4 וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֶת כָּל־דִּבְרֵי יְהוָה וַיָּקֻם בַּבֹּקֶר וַיִּבֶן מִזְבֵּחַ תַּחַת הָהָר וּשְׁתֵּים עָשָׂר מַצֵּבָה לְשִׁנָּיִם עָשָׂר שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל:</p>
<p>5 And he sent the young men of the children of Israel, who offered burnt-offerings, and sacrificed peace-offerings of oxen unto the LORD.</p>	<p>וַיִּשְׁלַח יֵת בְּכוֹרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲסִיקוּ עֹלֹן וַנִּכְסֹּו נִכְסֵי קֹדֶשׁ קֹדֶשׁ יְיָ תֹרִין:</p>	<p>5 וַיִּשְׁלַח אֶת־נְעָרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲלוּ עֹלֹת וַיִּזְבְּחוּ זִבְחִים שְׁלָמִים לַיהוָה פָּרִים:</p>

33 כי תעבד וגו'. הרי אלו כי משמשין במקום אשר, וכן צממה מקומות, וזהו לשון אי, שהוא אחד מד' לשונות שהכי משמש, וגם מצינו בהרבה מקומות אם משמש בלשון אשר, כמו ואם פקריצ מנסת צפורים (ויקרא ז, יד), שהיא חוצה: 1 ואל משה אמר. פרשה זו נאמרה קודם עשרת הדברות, וצד' צסיון נאמרה לו עלה: 2 ונגש משה לבדו. אל הערפל: 3 ויבא משה ויספר לעם. צו ציוס: 3 את כל דברי ה'. מלות, פרישה, והגזלה: 3 ואת כל המשפטים. ז' מלות שנלטו צני נח, ושצת, וכבוד אז ואם, ופרה אדומה, ודינין, שנינו להם צמרה (מכילתא צחדש פ"ג): 4 ויכתוב משה. מבראשית ועד מתן תורה, וכתב מלות שנלטו צמרה (שם): 4 וישכם בבקר. צחמשה צסיון: 5 את נערי. הנכורות:

6	And Moses took half of the blood, and put it in basins; and half of the blood he dashed against the altar.	וַיִּקַּח מֹשֶׁה חֲצִי הַדָּם וַיָּשִׁיב מִשָּׂה פִּלְגוֹת דָּמָא וְשׁוּי בַּמִּזְרְקִיָּא וּפִלְגוֹת דָּמָא זָרַק עַל מִדְבַּחַא:	וַיִּקַּח מֹשֶׁה חֲצִי הַדָּם וַיָּשִׁיב מִשָּׂה חֲצִי הַדָּם וַיָּרַק עַל-הַמִּזְבֵּחַ:	6
7	And he took the book of the covenant, and read in the hearing of the people; and they said: 'All that the LORD hath spoken will we do, and obey.'	וַיִּנְסִיב סֵפֶר הַבְּרִית וַיִּקְרָא קְדָם עַמָּא וַאֲמָרוּ כָּל דְּמַלְלִי יִי נַעֲבִיד וְנִשְׁמָע:	וַיִּקַּח סֵפֶר הַבְּרִית וַיִּקְרָא בְּאָזְנֵי הָעָם וַיֹּאמְרוּ כָּל אֲשֶׁר-דִּבֶּר יְהוָה נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע:	7
8	And Moses took the blood, and sprinkled it on the people, and said: 'Behold the blood of the covenant, which the LORD hath made with you in agreement with all these words.'	וַיִּנְסִיב מֹשֶׁה יַת דָּמָא וַיִּזְרַק עַל מִדְבַּחַא לְכַפֵּרָא עַמָּא וַאֲמָר הָא דָם קִימָא דְגִזְרֵי עִמָּכֹן עַל כָּל פְּתֻגְמֵיָא הָאֵלִין:	וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת-הַדָּם וַיִּזְרַק עַל-הָעָם וַיֹּאמֶר הִנֵּה דֵם-הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרַת יְהוָה עִמָּכֶם עַל כָּל-הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה:	8
9	Then went up Moses, and Aaron, Nadab, and Abihu, and seventy of the elders of Israel;	וַיַּעֲלֶה מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא וְשִׁבְעִים מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל:	וַיַּעֲלֶה מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא וְשִׁבְעִים מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל:	9
10	and they saw the God of Israel; and there was under His feet the like of a paved work of sapphire stone, and the like of the very heaven for clearness.	וַיַּרְאוּ אֶת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וַתַּחַת רַגְלָיו כַּמַּעֲשָׂה לְבִנְתַּת הַסַּפִּיר וּכְעֶצֶם הַשָּׁמַיִם לְטָהָר:	וַיַּרְאוּ אֶת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וַתַּחַת רַגְלָיו כַּמַּעֲשָׂה לְבִנְתַּת הַסַּפִּיר וּכְעֶצֶם הַשָּׁמַיִם לְטָהָר:	10
11	And upon the nobles of the children of Israel He laid not His hand; and they beheld God, and did eat and drink.	וְאֶל-אֲצִילֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁלַח יָדוֹ וַיַּחֲזִיזוּ אֶת-הָאֱלֹהִים וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ: (ס)	וְאֶל-אֲצִילֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁלַח יָדוֹ וַיַּחֲזִיזוּ אֶת-הָאֱלֹהִים וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ: (ס)	11

6 ויקח משה חצי הדם. מי חלקו, מלאך צא וחלקו:
6 באגנות. שמי אגנות, אחד לחצי דם עולה, ואחד לחצי דם שלמים, להזות אותם על העם. ומכאן למדו רבותינו, שנכנסו אבותינו לברית צמילה וטבילה והזאת דמים, שאין הזאה בלא טבילה:
7 ספר הברית. מצראשית ועד מתן תורה, ומצות שנזטו צמרה:
8 ויזרוק. ענין הזאה, ומרגומו וזרק על מדבחה לכפרא על עמא:
10 ויראו את אלהי ישראל. נסתכלו והניחו ונתחייבו מיתה, אלא שלא רצה הקב"ה לערצב שמחת התורה, והמתין לנדב ואציהוא עד יום חנוכת המשכן, ולזקנים עד ויהי העם קמחאננים וגו' ויבדעו צם אש ה' ויפאכלו צקלה המטקה, צקנינים שבמחנה:
10 כמעשה לבנת הספיר. היא היתה לפניו צשעת השעבוד, לזכור צרתן של ישראל שהיו משועבדים צמעשה לצנים:
10 וכעצם השמים לטהר. משנגאלו היה אור וחדוה לפניו:
10 וכעצם. כתרוממו לשון מראה:
10 לטהר. לשון צרור וללול:
11 ואל אצילי. הם נדב ואציהוא והזקנים:
11 לא שלח ידו. מכלל שהיו ראויים להשתלח צזהם יד:
11 ויחזו את האלהים. היו מסתכלין צו צלב גס, מתוך אכילה ושתיה, כך מדרש תנחומא (צהלותך ט"ו). ואונקלוס לא תרגם כן, אצילי, לשון גדולים, כמו ומאציליה קראתיך (ישעיה מא, ט), ויאצל מן הרוח (צמדבר יא, כה), שש אמות אצילה (יחזקאל מא, ח):

<p>And the LORD said unto Moses: ‘Come up to Me into the mount and be there; and I will give thee the tables of stone, and the law and the commandment, which I have written, that thou mayest teach them.’</p>	<p>וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה עֲלֶה אֵלַי הַהָרָה וְהִי־הָשָׁם וְאֶתְנֶה לְךָ אֶת־לַחַת הָאֵבֶן וְהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה אֲשֶׁר כָּתַבְתִּי לְהוֹרֹתָם:</p>	<p>12</p>
<p>And Moses rose up, and Joshua his minister; and Moses went up into the mount of God.</p>	<p>וַיָּקָם מֹשֶׁה וַיְהוֹשֻׁעַ מִשְׁרָתוֹ וַיַּעַל מֹשֶׁה אֶל־הָרֹ הָאֱלֹהִים:</p>	<p>13</p>
<p>And unto the elders he said: ‘Tarry ye here for us, until we come back unto you; and, behold, Aaron and Hur are with you; whosoever hath a cause, let him come near unto them.’</p>	<p>וְאֶל־הַזְקֵנִים אָמַר שְׁבוּ־לָנוּ בְּזֶה עַד אֲשֶׁר־נָשׁוּב אֲלֵיכֶם וְהִנֵּה אֶהְרֹן וְחֹזֶה עִמָּכֶם מִי־בַעַל דְּבָרִים יִגַּשׁ אֲלֵהֶם:</p>	<p>14</p>
<p>And Moses went up into the mount, and the cloud covered the mount.</p>	<p>וַיַּעַל מֹשֶׁה אֶל־הָהָר וַיִּכַּס הָעָנָן אֶת־הָהָר:</p>	<p>מפטיח</p>
<p>And the glory of the LORD abode upon mount Sinai, and the cloud covered it six days; and the seventh day He called unto Moses out of the midst of the cloud.</p>	<p>וַיִּשְׁכֵּן כְּבוֹד־יְהוָה עַל־הָרֹ סִינַי וַיִּכְסְהוּ הָעָנָן שֵׁשֶׁת יָמִים וַיִּקְרָא אֶל־מֹשֶׁה בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִתּוֹךְ הָעָנָן:</p>	<p>16</p>
<p>And the appearance of the glory of the LORD was like devouring fire on the top of the mount in the eyes of the children of Israel.</p>	<p>וּמֵרָאָה כְּבוֹד יְהוָה כְּאֵשׁ אֹכֶלֶת בָּרָאשׁ הָהָר לְעֵינֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל:</p>	<p>17</p>

- 12 ויאמר ה' אל משה. לאחר מתן תורה:
12 עלה אלי ההרה והיה שם. מ'יום:
12 את לחת האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי להורותם. כל שש מאות ושלש עשרה מאות זכלל עשרת הדברות הן. ורבינו
סעדיה פירש בלזכרות שישקד, לכל דבור ודבור מאות החלוצות זו:
13 ויקם משה ויהושע משרתו. לא ידעתי מה טיבו של יהושע כאן, ואומר אני שהיה התלמיד מלווה לרצ עד מקום הגבלת תחומי
ההר, שאינו ראוי לילך משם והלאה, ומשם ועל משה לזדו אל הר האלהים, ויהושע נטה שם אהלו ונתעכב שם כל מ' יום, שכן
מצינו כשירד משה, וישמע יהושע את קול העם צרעה, למדנו שלא היה יהושע עמהם:
14 ואל הזקנים אמר. צלחתו מן המחנה:
14 שבו לנו בזה. והתעכבו כאן עם שאר העם במחנה, להיות נכונים לשפוט לכל איש ריבו:
14 חור. צנה של מרים היה, ואצלו כלב צן יפנה, שנאמר ויקח לו קלצ קת אפקת ופלד לו קת חור (דברי הימים-א ב, יט), אפרת זו
מרים, כדאיתא בסוטה (יא:):
14 מי בעל דברים. מי שיש לו דין:
16 ויכסו הענן. רבותינו חולקים בדבר (יומא ד. 7), יש מהם אומרים אלו ששה ימים שמראש חדש (עד עזרת יום מתן תורה. רש"י
ישן):
16 ויכסו הענן. להר:
16 ויקרא אל משה ביום השביעי. לומר עשרת הדברות, ומשה וכל בני ישראל עומדים, אלא שחלק הכתוב כבוד למשה. ויש
אומרים, ויכסו הענן למשה ו' ימים, לאחר עשרת הדברות, והם היו בתחלת מ' יום שעלה משה לקבל הלוחות, ולמדך שכל הנכנס
למחנה שכינה טעון פרישה ששה ימים (שם):

18 And Moses entered into the midst of the cloud, and went up into the mount; and Moses was in the mount forty days and forty nights.	וַיָּבֹא מֹשֶׁה בְּתוֹךְ הָעָנָן וַיַּעַל אֶל־הַהָר וַיְהִי מֹשֶׁה בְּהָר אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה: (פ)	18 וַיָּבֹא מֹשֶׁה בְּתוֹךְ הָעָנָן וַיַּעַל אֶל־הַהָר וַיְהִי מֹשֶׁה בְּהָר אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה: (פ)
XXV And the LORD spoke unto Moses, saying:	וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר: וּמִלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמִימָר:	תרומה וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר: וּמִלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמִימָר:
2 'Speak unto the children of Israel, that they take for Me an offering; of every man whose heart maketh him willing ye shall take My offering.	דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וִיקַחוּ־לִי תְרוּמָה מֵאֵת כָּל־אִישׁ אֲשֶׁר יִדְבְּנוּ לִבּוֹ תִקְחוּ אֶת־תְּרוּמָתִי:	2 דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וִיקַחוּ־לִי תְרוּמָה מֵאֵת כָּל־אִישׁ אֲשֶׁר יִדְבְּנוּ לִבּוֹ תִקְחוּ אֶת־תְּרוּמָתִי:
3 And this is the offering which ye shall take of them: gold, and silver, and brass;	וְזֹאת הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר תִּקְחוּ מֵאֵתָם זָהָב וְכֶסֶף וְנְחָשֶׁת:	3 וְזֹאת הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר תִּקְחוּ מֵאֵתָם זָהָב וְכֶסֶף וְנְחָשֶׁת:
4 and blue, and purple, and scarlet, and fine linen, and goats' hair;	וְתַכְלֵת וְאַרְגָּמָן וְצִבְעָה וְתַרְשִׁישׁ וְעִזִּים:	4 וְתַכְלֵת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ וְעִזִּים:
5 and rams' skins dyed red, and sealskins, and acacia-wood;	וְעֹרֹת אֵילִם מְאֻדָּמִים וְעֹרֹת תַּחָּשִׁים וְעֵצֵי שִׁטִּים:	5 וְעֹרֹת אֵילִם מְאֻדָּמִים וְעֹרֹת תַּחָּשִׁים וְעֵצֵי שִׁטִּים:
6 oil for the light, spices for the anointing oil, and for the sweet incense;	שֶׁמֶן לַמָּאֵר בְּשָׂמִים לְשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְלִקְטֹרֶת הַסָּמִים:	נוי שֶׁמֶן לַמָּאֵר בְּשָׂמִים לְשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְלִקְטֹרֶת הַסָּמִים:

18 בתוך הענן. ענן זה כמין עשן הוא, ועשה לו הקב"ה למשה שציל (נ"א חופה) צמור:

2 ויקחו לי תרומה. לי, לשמי:

2 תרומה. הפרשה, יפרישו לי מממונם נדבה:

2 ידבנו לבו. לשון נדבה, והוא לשון רצון טוב, פיישנ"ט צלע"ז (געשענק)

2 תקחו את תרומתי. אמרו רבותינו, ג' תרומות אמורות כאן, אחת תרומת צקע לגלגלת שנעשו מהם האדנים, כמו שמפורש באלה פקודי, ואחת תרומת המזבח צקע לגלגלת, לקופות, לקנות מהן קרבות צבור, ואחת תרומת המשכן, נדבת כל אחד ואחד שהתנדבו. י"ג דברים האמורים צענין, כולם הוצרכו למלאכת המשכן או לצנדי כהונה כשחזקו דק בהם:

3 זזהב וכסף ונחשת וגו'. כלם באו צנדה איש איש מה שנדדו לבו, חוץ מן הכסף שצא בזה, מחצית השקל לכל אחד. ולא מצינו בכל מלאכת המשכן שהוצרך שם כסף יותר, שנאמר וְכֶסֶף פְּקוּדֵי הָעֵדָה וגו' צָקַע לְגִלְגָּלֹת וגו' (שמות לח, כוכז), ושאר הכסף הצא שם צנדה, עשאוה לכלי שרת:

4 ותכלת. צמר צבוע צדס חלזון (מנחות מד.), וצבעו ירוק:

4 וארגמן. צמר צבוע ממין צבוע ששמו ארגמן:

4 ושש. הוא פשתן (יצמות ד):

4 ועזים. נוזה של עזים, לכך תרגם אונקלוס וּמַעֲזִי, הצא מן העזים, ולא עזים עצמן, שתרגום של עזים עֲזִיָּא:

5 מאדמים. צבועות היו אדום לאחר עבודן:

5 תחשים. מין חיה, ולא היתה אלא לשעה (שבת כח:), והרבה גוונים היו לה, לכך מתרגם סְסָגוּנָא, שש ומתפאר בגוונין שלו (שם):

5 ועצי שטים. ומאין היו להם צמדצר, פירש רבי תנחומא (תרומה ט), יעקב אבינו צפה צרוח הקדש שעתידין ישראל לצנות משכן צמדצר, והציא ארזים למזרים ונטעם, וזה לצנוי ליטלם עמהם כשיצאו ממזרים:

6 שמן למאור. שמן זית זך להעלות נר תמיד:

6 בשמים לשמן המשחה. שנעשה למשוח כלי המשכן והמשכן לקדשו, והוצרכו לו צשמים, כמו שמפורש בכי תשא:

6 ולקטורת הסמים. שהיו מקטירין בכל ערב וצקר, כמו שמפורש בואתה תזוה. ולשון קטרת, העלאת קיטור ותמרות עשן:

7	onyx stones, and stones to be set, for the ephod, and for the breastplate.	אֲבִנֵי־שֹׁהַם וְאֲבִנֵי מְלָאִים לְאֹפֶד וּלְחֹשֶׁן: אֲבִנֵי בִּירְלָא וְאֲבִנֵי אֲשֶׁל־מוֹתָא לְשִׁקְעָא בְּאִפּוֹדָא וּבְחוֹשֶׁנָּא:
8	And let them make Me a sanctuary, that I may dwell among them.	וַעֲשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשֹׁכְנָתִי בְּתוֹכָם: וַיַּעֲבִדוּן קִדְמֵי מִקְדָּשׁ וְאֲשֶׁרֵי שְׂכִינָתִי בִּינְיָהוֹן:
9	According to all that I show thee, the pattern of the tabernacle, and the pattern of all the furniture thereof, even so shall ye make it.	כָּכֹל אֲשֶׁר אָנִי מֵרָאָה אוֹתְךָ אֵת תְּבִנֹת הַמִּשְׁכָּן וְאֵת תְּבִנֹת כָּל־כֵּלָיו וְכֵן תַּעֲשׂוּ: (ס)
10	And they shall make an ark of acacia-wood: two cubits and a half shall be the length thereof, and a cubit and a half the breadth thereof, and a cubit and a half the height thereof.	יַעֲבִדוּן אֲרוֹנָא דְּאָעִי שְׁטִין תְּרֵיתִין אַמּוּן וּפְלִגָּא אוּרְכֵיהָ וְאַמָּתָא וּפְלִגָּא פּוּרְתֵיהָ וְאַמָּתָא וּפְלִגָּא רֹמְיָהּ:
II	And thou shalt overlay it with pure gold, within and without shalt thou overlay it, and shalt make upon it a crown of gold round about.	וְצִפִּיתָ אֹתוֹ זָהָב טָהוֹר מִבַּיִת וּמִחוּץ תַּצְפֶּנּוּ וְעָשִׂיתָ עָלָיו זֶרֶזָהָב סָבִיב:

- 7 אבני שהם. שמים הונרכו שם, לצורך האפוד האמור בראשית תלואה:
- 7 מלאים. על שם שעושין להם בזה מושב כמין גומא, ונותנין האבן שם למלאות הגומא, קרויים אבני מלואים, ומקום המושב קרוי משצות:
- 7 לאפוד ולחושן. אבני שהם לאפוד ואבני המלואים לחשן. וחשן ואפוד מפורשים בראשית תלואה, והם מיני תכשיט:
- 8 ועשו לי מקדש. ועשו לשמי בית קדושה:
- 9 ככל אשר אני מראה אותך. כאן, את תבנית המשכן (מנחות כט.). המקרא הזה מחובר למקרא שלמעלה הימנו, ועשו לי מקדש ככל אשר אני מראה אותך:
- 9 וכן תעשו. לדורות (סנהדרין טז;), שבעות יד;), אם יאבד אחד מן הכלים או כשתעשו לי כלי בית עולמים, כגון שולחנות ומנורות וכיורות ומכונות שעשה שלמה, כתבנית אלן תעשו אותם. ואם לא היה המקרא מחובר למקרא שלמעלה הימנו, לא היה לו לכתוב וכן תעשו, אלא כן תעשו, והיה מדבר על עשיית אהל מועד וכליו:
- 10 ועשו ארון. כמין ארונות שעושים בלא רגלים, עשויים כמין ארגז שקורין אישקרי"ן (שריין שראנק) יושב על שוליו:
- 11 מבית ומחוץ תצפנו. שלשה ארונות עשה בלא אל, ב' של זהב וא' של עץ (יומא עב;), וד' כתלים ושולים לכל אחד, ופוחים מלמעלה, נתן של עץ בתוך של זהב, ושל זהב בתוך של עץ, וחספה שפתו העליונה בזהב, נמצא מנפה מבית ומחוץ:
- 11 זר זהב. כמין כתר מוקף לו סביב, למעלה משפתו, שעשה הארון החיצון גבוה מן הפנימי, עד שעלה למול עובי הכפורת ולמעלה הימנו משהו, וכשהכפורת שוכב על עובי הכתלים, עולה הזר למעלה מכל עובי הכפורת כל שהוא, והוא סימן לכתר תורה:

12	And thou shalt cast four rings of gold for it, and put them in the four feet thereof; and two rings shall be on the one side of it, and two rings on the other side of it.	וַיִּצְקֶתָ לָּו אַרְבַּע טַבַּעֲתֵי זָהָב וְנָתַתָּהּ עַל אַרְבַּע פַּעֲמֹתָיו וּשְׁתֵּי טַבַּעֲתֵי עַל-צִלְעוֹ הָאֶחָת וּשְׁתֵּי טַבַּעֲתֵי עַל-צִלְעוֹ הַשֵּׁנִית:	וְתַתִּידָּ לִיהָ אַרְבַּע עֲזָרֹת דָּהָב וְתַתִּין עַל אַרְבַּע זְוִיֹּתֶיהָ וְתַתִּין עֲזָרֹת סְטֵרֶיהָ חֹד וְתַתִּין עֲזָרֹת עַל סְטֵרֶיהָ תִּנָּנָא:
13	And thou shalt make staves of acacia-wood, and overlay them with gold.	וַעֲשִׂיתָ בָדִי עֲצֵי שִׁטִּים וְצִפִּיתָ אֹתָם זָהָב:	וְתַעֲבִיד אֲרִיחֵי דָאֲעֵי שִׁטִּין וְתַחֲפִי יִתְהוֹן דְּהָבָא:
14	And thou shalt put the staves into the rings on the sides of the ark, wherewith to bear the ark.	וְהִבַּאתָ אֶת-הַבָּדִים בַּטַּבַּעֲתֵי עַל צִלְעֵת הָאָרֹן לִשְׂאת אֶת-הָאָרֹן בָּהֶם:	וְתַעִיל יָת אֲרִיחָא בַּעֲזָקְתָא עַל סְטֵרֵי אֲרֹנָא לְמַטַּל יָת אֲרֹנָא בְּהוֹן:
15	The staves shall be in the rings of the ark; they shall not be taken from it.	בַּטַּבַּעֲתֵי הָאָרֹן יִהְיוּ הַבָּדִים לֹא יִסְרוּ מִמֶּנּוּ:	בַּעֲזָקְתָא אֲרֹנָא יִהוֹן אֲרִיחָא לֹא יַעֲדוֹן מִנֶּיהָ:
16	And thou shalt put into the ark the testimony which I shall give thee.	וְנָתַתָּ אֶל-הָאָרֹן אֶת הָעֵדֻת אֲשֶׁר אֶתֵּן אֵלֶיךָ:	וְתַתִּין בְּאֲרֹנָא יָת סְהִדוּתָא דְאֶתֵּן לָךְ:
17	And thou shalt make an ark-cover of pure gold: two cubits and a half shall be the length thereof, and a cubit and a half the breadth thereof.	וַעֲשִׂיתָ כַּפֹּרֶת זָהָב טָהוֹר אֲמָתִים וַחֲצִי אַרְבֹּה וְאֶמָּה וַחֲצִי רֹחְבָּהּ:	וְתַעֲבִיד כַּפֹּרֶת דָּהָב דְּכִי תַרְתִּין אֲמִין וּפְלָגָא אוּרְבָּה וְאֶמָּתָא וּפְלָגָא פּוּרְתִּיהָ:
18	And thou shalt make two cherubim of gold; of beaten work shalt thou make them, at the two ends of the ark-cover.	וַעֲשִׂיתָ שְׁנַיִם כְּרֻבִּים זָהָב מִקְשָׁה תַעֲשֶׂה אֹתָם מִשְׁנֵי קְצוֹת הַכַּפֹּרֶת:	וְתַעֲבִיד תְּרִין כְּרוּבִין דָּהָב נְגִיד תַעֲבִיד יִתְהוֹן מִתְרִין סְטֵרֵי כַּפֹּרֶתָא:

- 12 ויצקת. לשון הסכה כמרגומו:
12 פעמותיו. כמרגומו וזויות העליונות סמוך לכפורת היו נמוגים, שמים מכאן ושמים מכאן לרחצו של ארון, והצדים נמוגים זהם, וארכו של ארון מפסיק בין הצדים אמתים וחצי צין צד לצד, שיהיו שני צני אדם הנושאים את הארון מהלכין צנייהם, וכן מפורש במנחות (ח): צפרק שתי הלחם:
12 ושתי טבעות על צלעו האחת. הן הן ד' טבעות שצמחלת המקרא, ופירש לך היכן היו, והיו"ו זו יתירה היא, ופתרונו כמו שתי טבעות, ויש לך לישצה כן, ושתי מן הטבעות האלו על צלעו האחת:
12 צלעו. צדו:
13 בדי. מוטות:
15 לא יסורו ממנו לעולם (יומא עב).
16 ונתת אל הארון. כמו בארון:
16 העדת. המורה, שהיא לעדות צני וצניכס שזוית אחת מלות הכתובות זה:
17 כפורת. כסוי על הארון, שהיה פתוח מלמעלה, ומניחו עליו כמין דף:
17 אמתים וחצי ארכה. כארכו של ארון, ורחצה כרחצו של ארון, ומונחת על עוצי הכתלים ארבעתם, ואף על פי שלא נתן שיעור לעוציה, פירשו רבותינו שהיה עוציה טפח (סוכה ה).
18 כרבים. דמות פרוץ מיוק להם:
18 מקשה תעשה. שלא תעשה צפני עזמם וחצרים צראשי הכפורת לאחר עשייתם, כמעשה זורפים שקורין שולדירי"ץ, אלא הטיל זה הרצה צמחלת עשיית הכפורת, והכה צפטיש וצקורנס בצמאע, וראשין בולטין למעלה, וזייר הכרובים בצליטת קצותיו:
18 מקשה. צמד"ץ צלע"ו כמו דא לְדא נְקָשָׁן (דניאל ה, ו):
18 קצות הכפורת. ראשי הכפורת:

19	And make one cherub at the one end, and one cherub at the other end; of one piece with the ark-cover shall ye make the cherubim of the two ends thereof.	וַעֲשֵׂה כְרוּב אֶחָד מִקְצֵה מִזֶּה וְכְרוּב־אֶחָד מִקְצֵה מִזֶּה מִן־הַכַּפֹּרֶת תַּעֲשֶׂה אֶת־הַכְּרֻבִּים עַל־שְׁנֵי קְצוֹתָיו:	וַעֲשֵׂה כְרוּב אֶחָד מִקְצֵה מִזֶּה וְכְרוּב־אֶחָד מִקְצֵה מִזֶּה מִן־הַכַּפֹּרֶת תַּעֲשֶׂה אֶת־הַכְּרֻבִּים עַל־שְׁנֵי קְצוֹתָיו:
20	And the cherubim shall spread out their wings on high, screening the ark-cover with their wings, with their faces one to another; toward the ark-cover shall the faces of the cherubim be.	וַיְהִיו הַכְּרֻבִּים פְּרִישֵׁי כַנְפֵיהֶם לְמַעַלָּה סִכְכִּים בְּכַנְפֵיהֶם עַל־הַכַּפֹּרֶת וּפְנֵיהֶם אִישׁ אֶל־אָחִיו אֶל־הַכַּפֹּרֶת יִהְיוּ פְּנֵי הַכְּרֻבִּים:	וַיְהִיו הַכְּרֻבִּים פְּרִישֵׁי כַנְפֵיהֶם לְמַעַלָּה סִכְכִּים בְּכַנְפֵיהֶם עַל־הַכַּפֹּרֶת וּפְנֵיהֶם אִישׁ אֶל־אָחִיו אֶל־הַכַּפֹּרֶת יִהְיוּ פְּנֵי הַכְּרֻבִּים:
21	And thou shalt put the ark-cover above upon the ark; and in the ark thou shalt put the testimony that I shall give thee.	וְנָתַתָּ אֶת־הַכַּפֹּרֶת עַל־הָאָרֶן מִלְמַעְלָה וְאֶל־הָאָרֶן תָּתִין אֶת־הָעֵדֻת אֲשֶׁר אֶתֵּן אֵלֶיךָ:	וְנָתַתָּ אֶת־הַכַּפֹּרֶת עַל־הָאָרֶן מִלְמַעְלָה וְאֶל־הָאָרֶן תָּתִין אֶת־הָעֵדֻת אֲשֶׁר אֶתֵּן אֵלֶיךָ:
22	And there I will meet with thee, and I will speak with thee from above the ark-cover, from between the two cherubim which are upon the ark of the testimony, of all things which I will give thee in commandment unto the children of Israel.	וְנִוְעַדְתִּי לָךְ שָׁם וְדִבַּרְתִּי אִתְּךָ מֵעַל הַכַּפֹּרֶת מִבֵּין שְׁנֵי הַכְּרֻבִּים אֲשֶׁר עַל־אֲרוֹן הָעֵדֻת אֵת כָּל־אֲשֶׁר אֲצַוֶּה אוֹתְךָ אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: (פ)	וְנִוְעַדְתִּי לָךְ שָׁם וְדִבַּרְתִּי אִתְּךָ מֵעַל הַכַּפֹּרֶת מִבֵּין שְׁנֵי הַכְּרֻבִּים אֲשֶׁר עַל־אֲרוֹן הָעֵדֻת אֵת כָּל־אֲשֶׁר אֲצַוֶּה אוֹתְךָ אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:
23	And thou shalt make a table of acacia-wood: two cubits shall be the length thereof, and a cubit the breadth thereof, and a cubit and a half the height thereof.	וְתַעֲבִיד פְּתוּרָא דְאֵעֵי שְׁטִין תְּרֵיתִין אַמּוּן אוּרְכֵיהּ וְאַמְתָּא פּוּתְיֵיהּ וְאַמְתָּא וּפְלָגָא רּוּמֵיהּ:	וְתַעֲבִיד פְּתוּרָא דְאֵעֵי שְׁטִין תְּרֵיתִין אַמּוּן אוּרְכֵיהּ וְאַמְתָּא פּוּתְיֵיהּ וְאַמְתָּא וּפְלָגָא רּוּמֵיהּ:

- 19 ועשה כרוב אחד מקצה. שלא תאמר שנים כרובים לכל קצה וקצה, לכן הוצרך לפרש כרוב אחד מקצה מזה:
- 19 מן הכפורת. ענמה תעשה את הכרובים, זהו פירושו של מקשה תעשה אותם, שלא תעשה צפני ענמם ותחזרם לכפרת:
- 20 פורשי כנפים. שלא תעשה כנפיהם שוככים, אלא פרושים וגזוהים למעלה אל ראשיהם, שיהא ייטפחים בחלל שצין הכנפים לכפורת, כדאיתא בסוכה (ה):
- 21 ואל הארון תתן את העדת. לא ידעתי למה נכלל, שהרי כבר נאמר ונתת אל הארון את העדות, ויש לומר, שצא ללמד שצדודו ארון לדבר בלא כפורת, יתן תחלה העדות לתוכו, ואחר כך יתן את הכפורת עליו, וכן מצינו כשהקים את המשכן, נאמר ויטן את העדת אל הארון (שמות מ, כ), ואחר כך ויטן את הפפרת על הארון מלמעלה:
- 22 ונועדתי. כשאקבע מועד לך לדבר עמך, אותו מקום אקבע למועד, שצא שם לדבר אליך:
- 22 ודברתי איתך מעל הכפורת. ובמקום אחר הוא לומר, וידבר ה' אלי מאלה מועד לאמר (ויקרא א, א), זה המשכן מחוץ לפרכת, נמצאו שני כתובים מכחישים זה את זה, צא הכתוב השלישי והכריע ביניהם, וצא משה אל אהל מועד וישמע את הקול מדבר אלי מעל הפפרת וגו' (צמדזר ז, פט), משה היה נכנס למשכן, וכיון שצא בתוך הפתח, קול יורד מן השמים לצין הכרובים, ומשם יוצא ונשמע למשה צאה מועד:
- 22 ואת כל אשר אצוה אותך אל בני ישראל. הרי וי"ו יתירה וטפלה, וכמוהו הרצה צמקרא, וכה תפתר, ואת אשר אדבר עמך שם את כל אשר אצוה אותך, אל בני ישראל הוא:
- 23 קומתו. גובה רגליו עם עוצי השלחן (פסחים קט: ובתוס' שם ד"ה אמתא):

24	וְצִפִּיתָ אֹתוֹ זָהָב טָהוֹר וְעָשִׂיתָ לוֹ זֶרֶזָהָב סָבִיב וְתַעֲבִיד לִיָּה זֶרֶזָהָב סָחוֹר סָחוֹר:	24
25	וְתַעֲבִיד לִיָּה גִדְנָפָא רומייה פושקא סחור סחור וְתַעֲבִיד זֶרֶזָהָב לְגִדְנָפִיה סָחוֹר סָחוֹר:	25
26	וְתַעֲבִיד לִיָּה אַרְבַּע עֲזָן דְּדָהָב וְתַתִּין ית עֲזָקְתָא עַל אַרְבַּע זַוּיָתָא דְּלְאַרְבַּע רְגְלוֹהִי:	26
27	לְקַבִּיל גִּדְנָפָא יְהוֹנִין עֲזָקְתָא אֲתָרָא לְאַרְיִחָא לְמַטֵּל ית פְּתוּרָא:	27
28	וְתַעֲבִיד ית אֲרִיחָא דְאַעִי שְׁטִין וְתַחְפִּי יְתַהוֹן דְּהָבָא וְיַהוֹן נְטָלִין בְּהוֹן ית פְּתוּרָא:	28
29	וְתַעֲבִיד מְגֹסוֹהִי וּבְזֹהִי וּמְכִילְתִּיה וּמְכִילְתִּיה דִּיתַנְסָד בְּהוֹן דְּדָהָב דְּכִי תַעֲבִיד יְתַהוֹן:	29

24 זר זהב. סימן לכתר מלכות, שהשולחן שם עושר וגדולה, כמו שאומרים שלחן מלכים:
25 מסגרת. כתר גומו גִּדְנָפָא, ונחלקו חכמי ישראל בדבר, יש אומרים למעלה היתה סביב לשולחן, כמו לבזוזין שצפפת שולחן שרים, ויש אומרים למטה היתה תקועה, מרגל לרגל צארבע רוחות השולחן, ודף השולחן שוכב על אותה מסגרת:
25 ועשית זר זהב למסגרתו. הוא זר האמור למעלה, ופירש לך כאן שעל המסגרת היתה:
27 לעמדת המסגרת תהיין הטבעות. צרגלים תקועות כנגד ראשי המסגרת:
27 לבתים לבדים. אותן טבעות יהיו צמים להכניס בהן הצדים:
27 לבתים. לצורך צמים: לבדים. כתר גומו לְאַרְיִחָא:
28 ונשא בהם. לשון נפעל, יהיה נשא צם את השלחן:
29 ועשית קערוֹתָיו וכפותיו. קערותיו זה הדפוס, שהיה עשוי כדפוס הלחם, והלחם היה עשוי כמין תיבה פרוצה משתי רוחותיה, שולים לו למטה, וקופל מכאן ומכאן כלפי מעלה כמין כותלים, ולכך קרוי לחם הפנים, שיש לו פנים רואין לכאן ולכאן, לזדי הבית מזה ומזה, נותן ארכו לרחבו של שולחן, וכתליו זקופים כנגד שפת השולחן. והיה עשוי לו דפוס זהב ודפוס צרזל, צשל צרזל הוא נאפה, וכשמוציאו מן התנור נותנו צשל זהב עד למחר צצצת שמסדרו על השולחן, ואותו דפוס קרוי קערה:
29 וכפותיו. הן צזיכין שנותנין צהם לצונה, ושמים היו לשני קומצי לצונה שנותנין על שתי המערכות, שנאמר וְנָתַף עַל הַמַּעֲרָכָה לְצִנָּה זָקָה (ויקרא כד, ז):
29 וקשותיו. הן כמין חלזי קנים חלולים הנסדקין לארכן, דוגמתן עשה של זהב, ומסדר ג' על ראש כל לחם, שיש צל לחם האחד על גבי אותן הקנים, ומצדלין צין לחם ללחם, כדי שכתנם הרוח צנייהם ולא יתעפשו, וצלשון ערצי כל דצר חלול קרוי קסו"א:
29 ומנקיותיו. תרגומו וּמְכִילְתִּיה, הן סניפים, כמין יתדות זהב עומדין צארך, וגצוהים עד למעלה מן השלחן הרצה כנגד גוצה מערכת הלחם, ומפוצלים ששה (הרא"ם גורם חמשה) פזולים זה למעלה מזה, וראשי הקנים שצין לחם ללחם סמוכין על אותן פזולין, כדי שלא יכבד משא הלחם העליונים על התחתונים וישצרו, ולשון מְכִילְתִּיה, סוצלותיו, כמו גִּלְאִיתִי דְּכִיל (ירמיה ו, יא).
אצל לשון מנקיות איני יודע איך נופל על סניפין, ויש מחכמי ישראל אומרים (מנחות נז.), קשותיו אלו סניפין, שמקשין אותו ומחזיקים אותו שלא ישצר. ומנקיותיו. לו הקנים שמנקין אותו שלא יתעפשו, אצל אונקלוס שתרגם מְכִילְתִּיה, היה שונה כדברי האומר מנקיות הן סניפין:
29 אשר יסך בהן. אשר יכוסה צהן, ועל קשותיו הוא אומר אשר יוסך, שהיו עליו כמין סכך וכסוי, וכן צמקוס אחר הוא אומר וְאֵת קִשּׁוֹת הַסֵּךְ (צמדצד ד, ז), וזה וזה, יוסך והנסך, לשון סכך וכסוי הם:

30 And thou shalt set upon the table showbread before Me always.	וְנָתַתָּ עַל־הַשֻּׁלְחָן לֶחֶם פָּנִים לִפְנֵי תַמִּיד: (פ) וְתָתִין עַל פִּתּוּרָא לְחִים אֶפְיָא קֳדָמִי תְדִירָא:	30 וְנָתַתָּ עַל־הַשֻּׁלְחָן לֶחֶם פָּנִים לִפְנֵי תַמִּיד: (פ)
31 And thou shalt make a candlestick of pure gold: of beaten work shall the candlestick be made, even its base, and its shaft; its cups, its knops, and its flowers, shall be of one piece with it.	וְעָשִׂיתָ מִנְּחָת זָהָב טָהוֹר מִקְשָׁה תַעֲשֶׂה (בספרי ספרד ואשכנז תיעשה) הַמְּנוּרָה יִרְכָּבָה וְקִנֵּיהָ גִבֵּיעִיהָ כַּפֹּתֶיהָ וּפְרָחֶיהָ מִמֶּנָּה יִהְיוּ:	שלישי וְעָשִׂיתָ מִנְּחָת זָהָב טָהוֹר מִקְשָׁה תַעֲשֶׂה (בספרי ספרד ואשכנז תיעשה) הַמְּנוּרָה יִרְכָּבָה וְקִנֵּיהָ גִבֵּיעִיהָ כַּפֹּתֶיהָ וּפְרָחֶיהָ מִמֶּנָּה יִהְיוּ:
32 And there shall be six branches going out of the sides thereof: three branches of the candlestick out of the one side thereof, and three branches of the candle-stick out of the other side thereof;	וְשֵׁשׁ קָנִים יֵצְאוּ מִצְדֵּיהָ שְׁלֹשָׁה קָנֵי מִנְּחָה מִצְדֵּיהָ הָאֶחָד וּשְׁלֹשָׁה קָנֵי מִנְּחָה מִצְדֵּהּ הַשֵּׁנִי:	32 וְשֵׁשׁ קָנִים יֵצְאוּ מִצְדֵּיהָ שְׁלֹשָׁה קָנֵי מִנְּחָה מִצְדֵּיהָ הָאֶחָד וּשְׁלֹשָׁה קָנֵי מִנְּחָה מִצְדֵּהּ הַשֵּׁנִי:
33 three cups made like almond-blossoms in one branch, a knop and a flower; and three cups made like almond-blossoms in the other branch, a knop and a flower; so for the six branches going out of the candlestick.	תִּלְתָּא כְּלִידִין מְצִירִין בְּקִנְיָא חֵד חֲזוּר וְשׁוּשַׁן וּתִלְתָּא כְּלִידִין מְצִירִין בְּקִנְיָא חֵד חֲזוּר וְשׁוּשַׁן כֵּן לְשֵׁשׁ קָנֵי דְנִפְקִין מִן מִנְּחָתָא:	33 שְׁלֹשָׁה גִבְעִים מְשֻׁקָּדִים בְּקִנְיָה הָאֶחָד כַּפֹּתָר וּפְרָחַ וּשְׁלֹשָׁה גִבְעִים מְשֻׁקָּדִים בְּקִנְיָה הָאֶחָד כַּפֹּתָר וּפְרָחַ כֵּן לְשֵׁשׁ הַקָּנִים הַיֵּצְאוּ מִן־הַמְּנוּרָה:

- 30 לֶחֶם פָּנִים. שֵׁשׁ לוֹ פָּנִים, כְּמוֹ שֶׁפִּירֵשְׁתִּי, וּמִנֵּין הַלֶּחֶם וּסְדֵר מַעֲרֻכּוֹתָיו, מְפֹרָשִׁים בְּאִמּוֹר אֵל הַכֹּהֲנִים:
- 31 מִקְשָׁה תִיעֲשֶׂה הַמְּנוּרָה. שֶׁלֹא יֵעָשֶׂה חֹלִיוֹת, וְלֹא יֵעָשֶׂה קִנְיָה וְנִרְחִיבָה אֵיבָרִים אֵיבָרִים, וְאַחֵר כִּי יִדְבִּיקָם כְּדֶרֶךְ הַנְּזֻרִים שְׁקוּרִין שׁוֹלְדֵי־רִ"ץ, אֲלֹא כֹלֵה בָּאֵה מַחֲסִיכָה אַחַת, וּמִקִּישׁ בְּקוֹרְנָם וְחוֹתֵךְ בְּכָלִי הָאוֹמְנוֹת, וּמִפְרִיד הַקִּנִּים אֵילֶךְ וְאֵילֶךְ:
- 31 מִקְשָׁה. תַּרְגוּמוֹ נָגִיד, לְשׁוֹן הַמִּשְׁכָּה, שֶׁמִּמֶּשֶׁךְ אֶת הָאֵיבָרִים מִן הָעֵשֶׂת לְכָאן וּלְכָאן בְּהַקְשַׁת הַקּוֹרְנָם, וּלְשׁוֹן מִקְשָׁה מִכַּת קוֹרְנָם, בְּטַדִּי"ץ בְּלַע"ז כְּמוֹ דָּא לְדָא נִקְשָׁן (דְּנִיָּאֵל ה', ו):
- 31 תִיעֲשֶׂה הַמְּנוּרָה. מֵאִלִּיָּה (תַּנְחוּמָא בְּהַעֲלוֹתָךְ ג'), לִפִּי שֶׁהִיא מֵשֶׁה מַתְקֶשֶׂה בָּהּ (מִנְחוֹת כ"ט), אֲמַר לוֹ הַקִּבְ"ה, הִשְׁלַךְ אֶת הַכֹּכָב לְאוֹר וְהִיא נִעֲשִׂית מֵאִלִּיָּה, לִכְךָ לֹא נִכְתַּב תַעֲשֶׂה (תַּנְחוּמָא ש"ס):
- 31 יִרְכָּבָה. הוּא הַרְגֵל שֶׁל מִטָּה הָעֹשִׂי כְּמִין תִּיבָה, וְשֹׁלֶשֶׁה רַגְלִים יוֹצֵאִין הַיִּמִּנָּה וְלִמְטָה:
- 31 וְקִנְיָה. הַקִּנְיָה הָאֲמֻנָעִי שֶׁלֹּה הָעוֹלָה בְּאֲמֻנָע הִירֶךְ, זְקוֹף כְּלָפִי מַעֲלָה, וְעֲלִיו נֵר הָאֲמֻנָעִי עֹשִׂי כְּמִין בֹּךְ, לְזֹק הַשֶּׁמֶן לְתוֹכוֹ וְלִתַּת הַפִּתִּילָה:
- 31 גִבֵּיעִיהָ. הֵן כְּמִין כּוֹסוֹת שְׁעוֹשִׂין מִזְכּוּכִית, אֲרוּכִים וְקִצְרִים, וְקוֹרִין לָהֶם מִדִּירֵנָ"ס, וְאֵלּוֹ עֹשׂוּיִן מִזֶּה, וְבִלְטִין וְיוֹצֵאִין מִכָּל קִנְיָה וְקִנְיָה כְּמִין שֶׁנֶּתַן בָּהֶם הַכְּתוּב, וְלֹא הָיוּ בָּהּ אֲלֵא לְנוֹי:
- 31 כַּפֹּתֶיהָ. כְּמִין תַּפּוּסִים הָיוּ, עֲגוּלִין סָבִיב, בִּלְטִין סָבִיבוֹת הַקִּנְיָה הָאֲמֻנָעִי, כְּדֶרֶךְ שְׁעוֹשִׂין לְמִנְחוֹת שֶׁלִּפְנֵי הַשֵּׁרִים, וְקוֹרִין לָהֶם פִּימִל"ש, וּמִנֵּין שֶׁלֹּהם כְּתוּב בְּפִרְשָׁה כְּמָה כַּפֹּתִים בִּלְטִין מִמֶּנָּה וְכִמָּה חֶלֶק שֶׁבִין כַּפֹּתִים לְכַפֹּתִים:
- 31 וּפְרָחֶיהָ. לִיּוֹרֵין עֹשִׂין בָּהּ כְּמִין פְּרָחִין:
- 31 מִמֶּנָּה יִהְיוּ. הַכָּל מִקְשָׁה יוֹצֵא מִחוּךְ חֲסִיכַת הָעֵשֶׂת, וְלֹא יֵעָשֶׂם לְבִדָּם וְיִדְבִּיקָם:
- 32 יוֹצְאִים מִצְדֵּיהָ. לְכָאן וּלְכָאן, בְּאֲלֻכְסוֹן נִמְשָׁכִים וְעוֹלִין עַד כְּנֶגֶד גּוֹבֵהָ שֶׁל מְנוֹרָה, שֶׁהוּא קִנְיָה הָאֲמֻנָעִי, וְיוֹצֵאִין מִחוּךְ קִנְיָה הָאֲמֻנָעִי זֶה לְמַעֲלָה מִזֶּה, הַתַּחֲתוֹן אֲרוּךְ, וְשֶׁל מַעֲלָה קֶצֶר הַיִּמִּנָּה, וְהַעֲלִיין קֶצֶר הַיִּמִּנָּה, לִפִּי שֶׁהִיא גּוֹבֵה רֹאשֶׁיהָ שׁוֹה לְגוֹבֵהָ שֶׁל קִנְיָה הָאֲמֻנָעִי הַשְּׂבִיעִי שֶׁמִּמֶּנּוּ יוֹצֵאִים הַשֵּׁשֶׁה קִנִּים:
- 33 מְשֻׁקָּדִים. כְּתַרְגוּמוֹ, מְצוּיִרִים הָיוּ, כְּדֶרֶךְ שְׁעוֹשִׂין לְכָלִי כֶסֶף וְזָהָב שְׁקוּרִין נִיָּאֵל"ר:
- 33 וּשְׁלֹשָׁה גִבְעִים. בִּלְטִין מִכָּל קִנְיָה וְקִנְיָה:
- 33 כַּפֹּתָר וּפְרָחַ. הָיוּ לְכָל קִנְיָה וְקִנְיָה:

³⁴ ובמנרה ארבעה גבעים. בגופה של מנורה היו ארבעה גזיעים, אחד בזלט זה למטה מן הקנים, והג' למעלה מן יציאת הקנים היוצאין מזדיה:

³⁴ משקדים כפתוריה ופרחיה. זה אחד מחמשה מקראות שאין להם הכרע (יומא נז:), אין ידוע אם גזיעים משוקדים, או משוקדים כפתוריה ופרחיה:

³⁵ וכפתור תחת שני הקנים. מתוך הכפתור היו הקנים נמשכים משני זדיה אילך ואילך. כך שנינו צמלאכת המשכן (מנחות כח:), גובהה של מנורה י"ח טפחים, הרגלים והפרח ג' טפחים, הוא הפרח האמור בירך, שנאמר עד יִרְקָה עד פְּרָקָה (צמדבר ח, ד), וטפחיים חלק, וטפח שבו גזיע מהארבעה גזיעים, וכפתור ופרח משני כפתורים ושני פרחים האמורים צמנורה עצמה, שנאמר משוקדים כפתוריה ופרחיה, למדנו שהיו צקנה שני כפתורים ושני פרחים לצד מן הג' כפתורים שהקנים נמשכין מתוכן, שנאמר וכפתור תחת שני הקנים וגו', וטפחיים חלק, וטפח כפתור ושני קנים יוצאים ממנו אילך ואילך נמשכים ועולים כנגד גובהה של מנורה, טפח חלק, וטפח כפתור ושני קנים יוצאים ממנו, וטפח חלק, וטפח כפתור ושני קנים יוצאים ממנו ונמשכים ועולים כנגד גובהה של מנורה, וטפחיים חלק, נשתיירו שם ג' טפחים, שבהם ג' גזיעים וכפתור ופרח, נמצאו גזיעים כ"ב, י"ח לששה קנים ג' לכל אחד ואחד, וארבעה בגופה של מנורה הרי כ"ב, ואחד עשר כפתורים, ו' בששת הקנים, וג' בגופה של מנורה שהקנים יוצאים מהם, ושנים עוד נאמרו צמנורה, שנאמר משוקדים כפתוריה, ומיעוט כפתורים שנים, האחד למטה אלל הירך, והאחד צג' טפחים העליונים עם ג' הגזיעים, ותשעה פרחים היו לה, ו' לששת הקנים, שנאמר צקנה האחד כפתור ופרח, וג' למנורה, שנאמר משוקדים כפתוריה ופרחיה, ומיעוט פרחים שנים, ואחד האמור צפרשת צהעלותך, עד ירכה עד פרחיה. ואם תדקדק צמשה זו הכתובה למעלה, תמצאם כמנינם איש איש במקומו:

³⁷ את נרותיה. כמין צזיכין שנותנין צתוכן השמן והפתילות:

³⁷ והאיר על עבר פניה. עשה פי ששת הנרות צבראשי הקנים היוצאים מזדיה, מוסצים כלפי האמצעי, כדי שיהיו הנרות כשדליקם מאירים על עבר פניה, מוסצ אורם אל צד פני הקנה האמצעי שהוא גוף המנורה:

³⁸ ומלקחיה. הם הצצתים העשויין ליקח צהם הפתילה מתוך השמן, ליצבן ולמושכן צפי הנרות, ועל שם שלוקחים צהם קרויים מלקחים. וצִצְתָּהָ שתרגם אונקלוס, לשון צצת, טוליי"ש צלע"ז

³⁸ ומחתותיה. הם כמין צזיכין קטנים, שחותה צהן את האפר צצנר צצקר צצקר, כשהוא מציב את הנרות מאפר הפתילות שדלקן הלילה וכצו, ולשון מחתה פוייש"ד"א צלע"ז כמו לְחַתּוּתָא לֹא מִיקוּד (ישעיה ל, יד):

³⁹ כבר וזהב טהור. שלא יהיה משקלה עם כל כליה אלא ככר, לא פחות ולא יותר, והככר של חול ששים מנה, ושל קדש היה כפול, ק"ך מנה, והמנה הוא ליטרא ששוקלין צה כסף למשקל קולוני"א, והם ק' זהובים, כ"ה סלעים, והסלע ארבעה זהובים:

34	And in the candlestick four cups made like almond-blossoms, the knops thereof, and the flowers thereof.	וּבִמְנֹרֶה אַרְבָּעָה גִבְעִים מְשֻׁקָּדִים כַּפְתֹּרֶיהָ וּפְרָחֶיהָ: וְשֹׁשְׁנֶיהָ:	34
35	And a knop under two branches of one piece with it, and a knop under two branches of one piece with it, and a knop under two branches of one piece with it, for the six branches going out of the candlestick.	וְחִזְוִיר תַּחְתֹּת תְּרִין קִנִּין דְּמִנְה וְחִזְוִיר תַּחְתֹּת תְּרִין קִנִּין דְּמִנְה וְחִזְוִיר תַּחְתֹּת תְּרִין קִנִּין דְּמִנְה לְשֵׁתָא קִנִּין דְּנִפְקִין מִן מְנֹרֶתָא:	35
36	Their knops and their branches shall be of one piece with it; the whole of it one beaten work of pure gold.	כַּפְתֹּרֶיהֶם וּקְנָתָם מִמִּנְה יִהְיוּ כְּלֵה מְקֻשָּׁה אַחַת זָהָב טָהוֹר:	36
37	And thou shalt make the lamps thereof, seven; and they shall light the lamps thereof, to give light over against it.	וְעָשִׂיתָ אֶת־נִרְתֵּיהָ שִׁבְעָה וְהָעִלָּה אֶת־נִרְתֵּיהָ וְהָאִיר עַל־עֵבֶר פָּנֶיהָ:	37
38	And the tongs thereof, and the snuffdishes thereof, shall be of pure gold.	וּמִלְקָחֶיהָ וּמִחֻתֹּתֶיהָ זָהָב טָהוֹר:	38
39	Of a talent of pure gold shall it be made, with all these vessels.	כֶּכֶר זָהָב טָהוֹר יַעֲשֶׂה אֹתָהּ אֶת כָּל־הַכֵּלִים הָאֵלֶּה:	39
40	And see that thou make them after their pattern, which is being shown thee in the mount.	וּרְאֵה וַעֲשֶׂה בְּתַבְנִיתָם אֲשֶׁר־אֵתָּה מֵרָאָה בְּהָר: (ס)	40
XXVI	Moreover thou shalt make the tabernacle with ten curtains: of fine twined linen, and blue, and purple, and scarlet, with cherubim the work of the skilful workman shalt thou make them.	וְאֶת־הַמִּשְׁכָּן תַּעֲשֶׂה עֹשֶׂר יְרִיעֹת שֵׁשׁ מִשְׁזֹר וְתַבְלֹת וְאַרְגָּמָן וְתִלְעֹת שְׁנֵי כָרָבִים מַעֲשֶׂה חָשֵׁב תַּעֲשֶׂה אֹתָם: וְיֵת מִשְׁכָּנָא תַעֲבִיד עֹשֶׂר יְרִיעֵן דְּבוּץ שְׁזִיר וְתַבְלָא וְאַרְגָּמָנָא וְצִבְעֵי זְהוּרֵי צוּרֵת פְּרוּבִין עוּבָד אוּמָן תַעֲבִיד יִתְהוּן:	XXVI

40 וראאה ועשה. ראה כאן זהר תצנית שאני מראה אותך. מגיד שנתקשה משה צמעה המנורה, עד שהראה לו הקצ"ה מנורה של אש:

40 אשר אתה מראה. כמרגומו דלפך מקטזי צטורא, אילו היה נקוד מראה צפת"ה, היה פתורנו אתה מראה לאחרים, עכשיו שנקוד חטף קמץ, פתורנו דאח מתחזי, שאחרים מראים לך (שהנקוד מפריד בין עושה לנעשה):

1 ואת המשכן תעשה עשר יריעות. להיות לו לגג, ולמחילות מחוץ לקרשים, שהיריעות תלויות מאחוריהן לכסותן: 1 שש משזר ותכלת וארגמן ותולעת שני. הרי ארבע מינין יחד בכל חוט וחוט, אחד של פשתים, וג' של זמר, וכל חוט וחוט כפול ו', הרי ד' מינין כשהן שזרין יחד כ"ד כפלים לחוט (צרייתא דמלאכת המשכן):

1 כרובים מעשה חשב. כרובים היו מציירין בהם צאריגתן, ולא צריקתה שהוא מעשה מחט, אלא צאריגה בשני כותלים, פרצוף אחד מכאן ופרצוף אחד מכאן, ארי מזל זה וגשר מזל זה, כמו שאורגין חגורות של משי שקורין בלע"ז פיישיש"א

<p>2 The length of each curtain shall be eight and twenty cubits, and the breadth of each curtain four cubits; all the curtains shall have one measure.</p>	<p>אֹרְכָא דִּירִיעָתָא חֲדָא עֶשְׂרִין וְתַמְנֵי אַמִּין וּפְתִילָא אַרְבַּע אַמִּין דִּירִיעָתָא חֲדָא מִשְׁחָתָא חֲדָא לְכָל יִרְיעָתָא:</p>	<p>2 אֹרֶךְ הַיְרִיעָה הָאֶחָת שְׁמֹנֶה וְעֶשְׂרִים בָּאַמָּה וְרֹחַב אַרְבַּע בָּאַמָּה הַיְרִיעָה הָאֶחָת מִדָּה אֶחָת לְכָל־הַיְרִיעָה:</p>
<p>3 Five curtains shall be coupled together one to another; and the other five curtains shall be coupled one to another.</p>	<p>חֲמִישׁ יִרְיעַן יִהְיוּן מִלְפָּפֹן חֲדָא עִם חֲדָא וְחֲמִישׁ יִרְיעַן מִלְפָּפֹן חֲדָא עִם חֲדָא:</p>	<p>3 חֲמֵשׁ הַיְרִיעֹת תִּהְיוּן חִבְרֹת אִשָּׁה אֶל־אֶחָתָהּ וְחֲמֵשׁ יִרְיעֹת חִבְרֹת אִשָּׁה אֶל־אֶחָתָהּ:</p>
<p>4 And thou shalt make loops of blue upon the edge of the one curtain that is outmost in the first set; and likewise shalt thou make in the edge of the curtain that is outmost in the second set.</p>	<p>וְתַעֲבִיד עֲנוּבִין דְּתַכְלָא עַל סִפְתָּא דִּירִיעָתָא חֲדָא מִסְטָרָא בֵּית לֹפִי וְכֵן תַּעֲבִיד בְּסִפְתָּא דִּירִיעָתָא בְּסִטְרָא בֵּית לֹפִי תִּנְיָנָא:</p>	<p>4 וְעָשִׂיתָ לְלֹאֲת תַּכְלֵת עַל שִׁפְת הַיְרִיעָה הָאֶחָת מִקְצֶהּ בַּחֲבֶרֶת וְכֵן תַּעֲשֶׂה בְּשִׁפְת הַיְרִיעָה הַקִּיצוֹנָה בַּמַּחֲבֶרֶת הַשֵּׁנִית:</p>
<p>5 Fifty loops shalt thou make in the one curtain, and fifty loops shalt thou make in the edge of the curtain that is in the second set; the loops shall be opposite one to another.</p>	<p>חֲמִשִּׁין עֲנוּבִין תַּעֲבִיד בִּירִיעָתָא חֲדָא וְחֲמִשִּׁין עֲנוּבִין תַּעֲבִיד בְּסִטְרָא דִּירִיעָתָא דְּבֵית לֹפִי תִּנְיָנָא מִכּוֹנֵן עֲנוּבֵיָא חֲדָא לְקַבִּיל חֲדָא:</p>	<p>5 חֲמִשִּׁים לְלֹאֲת תַּעֲשֶׂה בִּירִיעָה הָאֶחָת וְחֲמִשִּׁים לְלֹאֲת תַּעֲשֶׂה בְּקֶצֶה הַיְרִיעָה אֲשֶׁר בַּמַּחֲבֶרֶת הַשֵּׁנִית מִקְבִּילַת הַלְלֹאֲת אִשָּׁה אֶל־אֶחָתָהּ:</p>
<p>6 And thou shalt make fifty clasps of gold, and couple the curtains one to another with the clasps, that the tabernacle may be one whole.</p>	<p>וְתַעֲבִיד חֲמִשִּׁין פִּירְפִּין דְּדָהָב וְתַלְפִּיף יִרְיעָתָא חֲדָא עִם חֲדָא בְּפִירְפִּיא וִיהִי מִשְׁכָּנָא חֶד:</p>	<p>6 וְעָשִׂיתָ חֲמִשִּׁים קְרָסִי זָהָב וַחֲבֶרֶת אֶת־הַיְרִיעֹת אִשָּׁה אֶל־אֶחָתָהּ בְּקְרָסִים וְהָיָה הַמִּשְׁכָּן אֶחָד:</p>

- 3 תהיין חוברות. תופרין צמחטן צלד צלד, חמש צלד וחמש צלד:
- 3 אשה אל אחותה. כך דרך המקרא לדבר בצד צד צד שהוא לשון נקבה, וצד צד שהוא לשון זכר אומר איש אל אחיו כמו שנאמר צרכנים, ופניהם איש אל אחיו (שמות כה, כ):
- 4 לולאות. ל"ז לש צלע"ז וכן תרגם אונקלוס ענוצין, לשון עניצה:
- 4 מקצה בחוברת. צלעה יריעה שצסוף החזור. קצות חמשת היריעות קרויה חוברת:
- 4 וכן תעשה בשפת היריעה הקיצונה במחברת השנית. צלעה יריעה שהיא קיצונה, לשון קצה, כלומר לסוף החוברת:
- 5 מקבילות הלולאות אשה אל אחותה. שמור שמתעשה הלולאות צמדה אחת, מכוונות הצללתן זו מזו, וכמדתן ציריעה זו כן יהא צמדתה, כשחפרוש חוברת אל חוברת יהיו הלולאות של יריעה זו מכוונות כנגד לולאות של זו, וזהו לשון מקבילות, זו כנגד זו, תרגומו של כנגד, לקבל. היריעות ארכן כ"ח ורחבן ארבע, וכשחבר חמש יריעות יחד נמצא רחבן כ', וכן החוברת השנית. והמשכן ארכו שלשים מן המזרח למערב, שנאמר עשרים קרשים לפאת נגבה תימנה, וכן לצפון, וכל קרש אמה ואחיה האמה, הרי שלשים מן המזרח למערב. רוחב המשכן מן הצפון לדרום עשר אמות, שנאמר ולירכתי המשכן ימה וגו', ושני קרשים למקצעות הרי עשר, וצמקומם אפרשם למקראות הללו. נותן היריעות ארכן לרחבו של משכן, עשר אמות אמצעיות לגג חלל רוחב המשכן, ואמה מכאן ואמה מכאן לעוצי ראשי הקרשים שעוציים אמה, נשתיירו ט"ז אמה, ח' לצפון וח' לדרום מכסות קומת הקרשים שגבהן עשר, נמצאו שתי אמות התחתונות מגולות. רחבן של יריעות ארבעים אמה כשהן מחוברות, עשרים אמה לחוברת, שלשים מהן לגג חלל המשכן לארכו, ואמה כנגד עוצי ראשי הקרשים שצמערב, ואמה לכסות עוצי העמודים שצמזרח, שלא היו קרשים צמזרח אלא ד' (ברש"י שן חמשה) עמודים, שהמסך פרוש ותלוי צוין שבהן כמין וילון, נשתיירו ח' אמות התלויין על אחורי המשכן שצמערב, ושתי אמות התחתונות מגולות. זו מלאכת צבריתא דמסכת מדות, אבל צמסכת שבת (פרק הזורק נח:), אין היריעות מכסות את עמודי המזרח, וט' אמות תלויות אחורי המשכן, והכחוצ צפרשה זו מסייענו, ונתת את הפרכת תחת הקרסים, ואם כדצרי הצרייתא הזאת, נמצאת פרכת משוכה מן הקרסים ולמערב אמה:
- 6 קרסי זהב. פירמיל"ש צלע"ז ומכניסין ראשן אחד צלולאות שצחוברת זו, וראשן אחד צלולאות שצחוברת זו, ומחצרין בהן:

7	And thou shalt make curtains of goats' hair for a tent over the tabernacle; eleven curtains shalt thou make them.	וְעָשִׂיתָ יְרִיעֹת עֲזִים לְאֹהֶל עַל־הַמִּשְׁכָּן עֲשֹׂתֵי־עֶשְׂרֵה יְרִיעֹת תַּעֲשֶׂה אֹתָם: וְתַעֲבִיד לְפָרָסָא עַל מִשְׁכְּנָא חֲדָא עֲשָׂרֵי יְרִיעֹן תַּעֲבִיד יִתְהוֹן:	7
8	The length of each curtain shall be thirty cubits, and the breadth of each curtain four cubits; the eleven curtains shall have one measure.	אֶרְבֵּי הַיְרִיעָה הָאֶחָת שְׁלֹשִׁים בְּאַמָּה וְרֹחַב אֶרְבַּע בְּאַמָּה הַיְרִיעָה הָאֶחָת מִדָּה אֶחָת לְעֲשֹׂתֵי עֶשְׂרֵה יְרִיעֹת: אֶרְבַּע דִּירֵיעָתָא חֲדָא תְּלָתִין אַמִּין וּפְתִיתָא אַרְבַּע אַמִּין דִּירֵיעָתָא חֲדָא מִשְׁתַּתָּא חֲדָא לְחֲדָא עֲשָׂרֵי יְרִיעֹן:	8
9	And thou shalt couple five curtains by themselves, and six curtains by themselves, and shalt double over the sixth curtain in the forefront of the tent.	וְחִבַּרְתָּ אֶת־חֲמֵשׁ הַיְרִיעֹת לְבָד וְאֶת־שֵׁשׁ הַיְרִיעֹת לְבָד וְכַפַּלְתָּ אֶת־הַיְרִיעָה הַשְּׁשִׁית אֶל־מוֹל פְּנֵי הָאֹהֶל: וְתַלְפִּיף יָת חֲמִישׁ יְרִיעֹן לְחֹד וְיָת שֵׁשׁ יְרִיעֹן לְחֹד וְתִיעוֹף יָת יְרֵיעָתָא שְׁתִּיתָא לְקַבִּיל אַפִּי מִשְׁכְּנָא:	9
10	And thou shalt make fifty loops on the edge of the one curtain that is outmost in the first set, and fifty loops upon the edge of the curtain which is outmost in the second set.	וְעָשִׂיתָ חֲמִשִּׁים לִלְאֹת עַל שַׁפַּת הַיְרִיעָה הָאֶחָת הַקִּיצָנָה בַּחֲבֵרֶת וְחֲמִשִּׁים לִלְאֹת עַל שַׁפַּת הַיְרִיעָה הַחֲבֵרֶת הַשֵּׁנִית: וְתַעֲבִיד חֲמִשִּׁין עֲנוּבִין עַל סַפְתָּא דִּירֵיעָתָא חֲדָא בְּסִטְרָא בֵּית לִוְיִי וְחֲמִשִּׁין עֲנוּבִין עַל סַפְתָּא דִּירֵיעָתָא דִּבֵּית לִוְיִי תְּנִינָא:	10
11	And thou shalt make fifty clasps of brass, and put the clasps into the loops, and couple the tent together, that it may be one.	וְעָשִׂיתָ קְרָסִי נְחֹשֶׁת חֲמִשִּׁים וְהִבַּאתָ אֶת־הַקְּרָסִים בְּלִלְאֹת וְחִבַּרְתָּ אֶת־הָאֹהֶל וְהָיָה אֶחָד: וְתַעֲבִיד פּוֹרְפִין דְּנְחָשׁ חֲמִשִּׁין וְתַעִיל יָת פּוֹרְפִיָּא בְּעֲנוּבִיָּא וְתַלְפִּיף יָת מִשְׁכְּנָא וְיִהְיֶה חֵד:	11
12	And as for the overhanging part that remaineth of the curtains of the tent, the half curtain that remaineth over shall hang over the back of the tabernacle.	וְסִרְחַת הָעֹדֶף בִּירֵיעֹת הָאֹהֶל חֲצִי הַיְרִיעָה הָעֹדֶפֶת תִּסְרַח עַל אַחֲרֵי הַמִּשְׁכָּן: וְסִרְחָא דִּיתִיר בִּירֵיעֹת מִשְׁכְּנָא פְּלִגְוֹת יְרֵיעָתָא דִּיתִרָא תִּסְרַח עַל אַחֲרֵי מִשְׁכְּנָא:	12

7 יריעות עזים. מנזח של עזים:

7 לאהל על המשכן. לפרוש אותן על היריעות התחתונות:

8 שלשים באמה. שכשנותן ארכן לרוחב המשכן כמו שנתן את הראשונות, נמצאו אלו עודפות אמה מכאן ואמה מכאן, לכסות אחת מהשתי אמות שנשארו מגולות מן הקרשים, והאמה התחתונה של קרש שאין היריעה מכסה אותו, היא האמה התחוצה צנקצ האדן, שהאדנים גזרן אמה:

9 וכפלת את היריעה הששית. העודפת צאלו העליונות יותר מן התחתונות:

9 אל מול פני האהל. חצי רחצה היה תלוי, וכפול על המסך שצמזרח כנגד הפתח, דומה לכלה נזועה המכוסה צעיף על פניה:
12 וסרח העודף ביריעות האהל. על יריעות המשכן. יריעות האהל הן העליונות של עזים, שקרוים אהל, כמו שנאמר צהן לאהל על המשכן, וכל אהל האמור צהן אינו אלא לשון גג, שמאחילות ומסככות על התחתונות, והן היו עודפות על התחתונות חצי היריעה למערב, שהחצי של יריעה אחת עשרה היתירה, היה נכפל אל מול פני האהל, נשארו שתי אמות רוחב חזיה, עודף על רוחב התחתונות:

12 תסרח על אחורי המשכן. לכסות צ' אמות שהיו מגולות צקרשים:

12 אחורי המשכן. הוא צד מערבי, לפי שהפתח צמזרח שהן פניו, ופון ודרום קרויין צדדין, לימין ולשמאל:

13 And the cubit on the one side, and the cubit on the other side, of that which remaineth over in the length of the curtains of the tent, shall hang over the sides of the tabernacle on this side and on that side, to cover it.	וְהָאֹמָה מִזֶּה וְהָאֹמָה מִזֶּה בְּעֶדְף בְּאוֹרֵךְ יִרְיעֵת הָאֹהֶל יִהְיֶה סְרוּחַ עַל-צִדֵי הַמִּשְׁכָּן מִזֶּה וּמִזֶּה לְכַסְתּוֹ:	13 וְהָאֹמָה מִזֶּה וְהָאֹמָה מִזֶּה בְּעֶדְף בְּאוֹרֵךְ יִרְיעֵת הָאֹהֶל יִהְיֶה סְרוּחַ עַל-צִדֵי הַמִּשְׁכָּן מִזֶּה וּמִזֶּה לְכַסְתּוֹ:
14 And thou shalt make a covering for the tent of rams' skins dyed red and a covering of sealskins above.	וַתַּעֲבִיד חוֹפֶאֶה לַמִּשְׁכָּן דְּמִשְׁכֵי דִכְרִי מְסוּמָקִי וְחוֹפֶאֶה דְּמִשְׁכֵי סִגְוֹנָא מִלְּעֵילָא:	14 וַעֲשִׂיתָ מִכְסֵה לְאֹהֶל עֹרֹת אֵילִם מְאֻדָּמִים וּמִכְסֵה עֹרֹת תְּחָשִׁים מִלְּמַעְלָה: (פ)
15 And thou shalt make the boards for the tabernacle of acacia-wood, standing up.	וַתַּעֲבִיד יָת דְּפִיָּא לַמִּשְׁכָּן דְּאָעִי שְׁטִין קִימִין:	רציעי וַעֲשִׂיתָ אֶת-הַקְרָשִׁים לַמִּשְׁכָּן עֲצֵי שִׁטִּים עֹמְדִים:
16 Ten cubits shall be the length of a board, and a cubit and a half the breadth of each board.	עֶשֶׂר אַמּוֹת אֹרֶכָא דִּדְפָא וְאַמָּתָא וּפְלִגּוּת אַמָּתָא פּוֹתִיָא דִּדְפָא חַד:	16 עֶשֶׂר אַמּוֹת אֹרֶךְ הַקְרָשׁ וְאַמָּה וַחֲצִי הָאֹמָה רֹחַב הַקְרָשׁ הָאֶחָד:
17 Two tenons shall there be in each board, joined one to another; thus shalt thou make for all the boards of the tabernacle.	תְּרִין צִירִין לְדְפָא חַד מְשׁוּלְבִין חַד לְקַבִּיל חַד כֵּן תַּעֲבִיד לְכָל דְּפִי מִשְׁכָּנָא:	17 שְׁתֵּי יָדוֹת לְקָרֵשׁ הָאֶחָד מְשֻׁלְבֹת אִשָּׁה אֶל-אַחֲתָהּ כֵּן תַּעֲשֶׂה לְכָל קְרָשֵׁי הַמִּשְׁכָּן:

- 13 והאמה מזה והאמה מזה. לצפון ולדרום.
13 בעדף באורך יריעות האהל. שהן עודפות על אורך יריעות המשכן שתי אמות:
13 יהיה סרוח על צדי המשכן. לצפון ולדרום, כמו שפירשתי למעלה. למדה תורה דרך ארץ, שיהא אדם חס על היפה:
14 מכסה לאהל. לאותו גג של יריעות עזים, עשה עוד מכסה אחד של עורות אילים מאדמים, ועוד למעלה ממנו מכסה עורות תחשים, ואותן מכסאות לא היו מכסין אלא את הגג, ארכין ל' ורחבין י', אלו דברי רבי נחמיה. ולדברי רבי יהודה, מכסה אחד היה חציו של עורות אילים מאדמים וחציו של עורות תחשים:
15 ועשית את הקרשים. היה לו לומר ועשית קרשים, כמו שנאמר בכל דבר ודבר, מהו הקרשים, מאותן העומדין ומיוחדין לכך. יעקב אבינו נטע ארזים במצרים, וכשמת, נזה לבניו להעלותם עמהם כשיצאו ממצרים, ואמר להם שעמיד הקצ"ה לנאות אותן לעשות משכן במדבר מעצי שטים, ראו שיהיו מזומנים בידכם, הוא שיסד הצבלי בפיוט שלו, טס מטע מזון קורות בתינו ארזים, שנזדרזו להיות מוכנים בידם מקודם לכן:
15 עצי שטים עומדים. אישטנצי"ש בלע"ז שיהא אורך הקרשים זקוף למעלה בקירות המשכן, ולא תעשה הכתלים בקרשים שוכבים, להיות רוח הקרשים לגובה הכתלים קרש על קרש:
16 עשר אמות אורך הקרש. למדנו, גבהו של משכן עשר אמות:
16 ואמה וחצי האמה רוחב. למדנו, ארכו של משכן לכו' קרשים שיהיו בצפון ובדרום מן המזרח למערב, ל' אמה:
17 שתי ידות לקרש האחד. היה חורץ את הקרש מלמטה באמצעו בגובה אמה, ומניח רביע רחבו מכאן ורביע רחבו מכאן, והן הן הידות, והחריץ חצי רוחב הקרש באמצע, (רצונו לומר, קרש נקרא מה שנשאר לאחר שחרץ מכאן ומכאן, ולא נשאר רוחב אמה, נמצא חצי רוחב הקרש שבאמצע הוא חצי אמה. וכן פירש רש"י בזהדיא בפ' הורק (שבת דף ל"ח:) שהחריץ באמצע רחב חצי אמה, והיה חורץ רביעית אמה מכל נד, וכל יד היה רוחב רביעית אמה, וכן כל שפת אדן היה רוחב רביעית אמה. ודוק היטב ואז סרה תלונת הרמב"ן ותמיהתו מסולקת) ואותן הידות מכנים באדנים שהיו חלולים, והאדנים גבהן אמה, ויושבים רכופים מ' זה אל זה, וידות הקרש הנכנסות בחלל האדנים חרות משלשה נדיהן, רוחב החריץ כעוצי שפת האדן, שיכסה הקרש את כל ראש האדן, שאם לא כן נמצא ריוח בין קרש לקרש כעוצי שפת שני האדנים שיפסיקו ביניהם, וזהו שנאמר ויהיו תלמים מלמטה, שיחרוץ את נדי הידות כדי שיתחברו הקרשים זה אל זה:
17 משולבות. עשויות כמין שליבות סולם, מוצללות זו מזו, ומשופין ראשיהם ליכנס בתוך חלל האדן, כשליבה הנכנסת בנקב עמודי הסולם:
17 אשה אל אחתה. מכוונות זו כנגד זו, שיהיו חריציהם שוים זו כמדת זו, כדי שלא יהיו שתי ידות זו משוכה לנדי פנים זו משוכה לנדי חוץ בעוצי הקרש שהוא אמה, ותרגום של ידות לירין, לפי שדומות לזירי הדלת הנכנסים בחורי המפתח:

18	And thou shalt make the boards for the tabernacle, twenty boards for the south side southward:	וְעָשִׂיתָ אֶת־הַקְּרָשִׁים לַמִּשְׁכָּן עֲשָׂרִים קְרָשׁ לַפֶּאֶת נֹגֶבָה תִּימָנָה:	וְתַעֲבִיד יָת דְּפִיָּא לַמִּשְׁכָּנָא עֲשָׂרִין דְּפִין לְרוּחַ עֵיבֵר דְּרוֹמָא:
19	And thou shalt make forty sockets of silver under the twenty boards: two sockets under one board for its two tenons, and two sockets under another board for its two tenons;	וְאַרְבָּעִים אֲדָנִי־כֶסֶף תַּעֲשֶׂה תַּחַת עֲשָׂרִים הַקְּרָשׁ שְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת־הַקְּרָשׁ הָאֶחָד לְשֹׁתָיו יִדְתָּיו וּשְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת־הַקְּרָשׁ הָאֶחָד לְשֹׁתָיו יִדְתָּיו:	וְאַרְבָּעִין סְמָכִין דְּכֶסֶף תַּעֲבִיד תַּחְתּוֹת עֲשָׂרִין דְּפִין תְּרִין סְמָכִין תַּחְתּוֹת דְּפָא חַד לְתִרְיָן צִירוּהֵי וְתִרְיָן סְמָכִין תַּחְתּוֹת דְּפָא חַד לְתִרְיָן צִירוּהֵי:
20	and for the second side of the tabernacle, on the north side, twenty boards.	וּלְצִלַּע הַמִּשְׁכָּן הַשֵּׁנִית לַפֶּאֶת צָפוֹן עֲשָׂרִים קְרָשׁ:	וְלִסְטֵר מִשְׁכָּנָא הַתִּנְיָנָא לְרוּחַ צָפוֹנָא עֲשָׂרִין דְּפִין:
21	And their forty sockets of silver: two sockets under one board, and two sockets under another board.	וְאַרְבָּעִים אֲדָנֵיהֶם כֶּסֶף שְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת הַקְּרָשׁ הָאֶחָד וּשְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת הַקְּרָשׁ הָאֶחָד:	וְאַרְבָּעִין סְמָכֵיהוֹן דְּכֶסֶף תְּרִין סְמָכִין תַּחְתּוֹת דְּפָא חַד וְתִרְיָן סְמָכִין תַּחְתּוֹת דְּפָא חַד:
22	And for the hinder part of the tabernacle westward thou shalt make six boards.	וּלְיִרְכַּתִּי הַמִּשְׁכָּן יְמִינָה תַּעֲשֶׂה שֵׁשֶׁה קְרָשִׁים:	וְלִסְיָפֵי מִשְׁכָּנָא מַעֲרָבָא תַּעֲבִיד שֵׁשֶׁת דְּפִין:
23	And two boards shalt thou make for the corners of the tabernacle in the hinder part.	וּשְׁנֵי קְרָשִׁים תַּעֲשֶׂה לְמַקְצַעַת הַמִּשְׁכָּן בְּיִרְכַּתָּיו:	וְתִרְיָן דְּפִין תַּעֲבִיד לְזוּיֹת מִשְׁכָּנָא בְּסוּפְהוֹן:

18 לפאת נגבה תימנה. אין פאה זו לשון מקצוע, אלא כל הרוח קרויה פאה, כמרגומו לרוח עיצר דרומא:
22 ולירכתי. לשון סוף, כמרגומו ולסיפוי. ולפי שהפתח צמרח קרוי מזרח פנים והמערב אחרים, והוא סוף, שהפנים הוא הראש:

22 תעשה ששה קרשים. הרי ט' אמות רוחב:
23 ושני קרשים תעשה למקצעת. אחד למקצוע צפונית מערבית ואחד למערבית דרומית, כל שמה קרשים צסדר אחד הן, אלא שאלו השמים אינן צחלל המשכן, אלא חצי אמה מזו וחצי אמה מזו נראות צחלל להשלים רחצו לעשר, והאמה מזה והאמה מזה, צאות כנגד אמות עוצי קרשי המשכן הצפון והדרום, כדי שיהא המקצוע מצחוץ שוה:

<p>24 And they shall be double beneath, and in like manner they shall be complete unto the top thereof unto the first ring; thus shall it be for them both; they shall be for the two corners.</p>	<p>וַיְהִיו תְּאוֹמִים מִלְמָטָה וַיְחֻדּוּ יִהְיוּ תְּמִים עַל-רֹאשׁוֹ אֶל-הַטְּבַעַת הָאֶחָת בֵּן יִהְיֶה לְשְׁנֵיהֶם לְשְׁנֵי הַמְּקַצְעֹת יִהְיוּ:</p>	<p>24 וַיְהִיו תְּאוֹמִים מִלְמָטָה וַיְחֻדּוּ יִהְיוּ תְּמִים עַל-רֹאשׁוֹ אֶל-הַטְּבַעַת הָאֶחָת בֵּן יִהְיֶה לְשְׁנֵיהֶם לְשְׁנֵי הַמְּקַצְעֹת יִהְיוּ:</p>
<p>25 Thus there shall be eight boards, and their sockets of silver, sixteen sockets: two sockets under one board, and two sockets under another board.</p>	<p>וַיְהִיו תְּמִנָּא דְּפִין וְסִמְכֵיהוֹן דְּכֶסֶף שִׁתָּא עֶשֶׂר סִמְכִין תְּרִין סִמְכִין תַּחֲתֵי דְּפָא חֵד וְתְרִין סִמְכִין תַּחֲתֵי דְּפָא חֵד:</p>	<p>25 וַהֲיוּ שְׁמֹנֶה קְרָשִׁים וְאַדְנִיָּהֶם כֶּסֶף שִׁשָּׁה עֶשֶׂר אֲדָנִים שְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת הַקָּרֶשׁ הָאֶחָד וְשְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת הַקָּרֶשׁ הָאֶחָד:</p>
<p>26 And thou shalt make bars of acacia-wood: five for the boards of the one side of the tabernacle,</p>	<p>וְתַעֲבִיד עֲבָרֵי דְּאַעִי שְׁטִין חֲמִשָּׁא לְדָפֵי סִטֵּר מִשְׁכְּנָא חֵד:</p>	<p>26 וְעָשִׂיתָ בָּרִיחִים עֲצֵי שִׁטִּים חֲמִשָּׁה לְקָרְשֵׁי צֶלַע-הַמִּשְׁכָּן הָאֶחָד:</p>

24 ויהיו תואמים מלמטה. כל הקרשים תואמים זה לזה מלמטה, שלא יפסיק עוצי שפת שני האדנים ביניהם להרחיקן זו מזו, וזה שפרשתי, שיהיו יצרי הידות חרוצים מנדיהן, שיהא רוחב הקרש צולט לנדין חוץ לידי הקרש, לכסות את שפת האדן, וכן הקרש שאלנו, ונמצאו תואמים זה לזה, וקרש המקצוע שבסדר המערב, חרוץ לרחבו צעצו כנגד חריץ של קרש הצפוני והדרומי, כדי שלא יפרידו האדנים ביניהם: 24 ויחדו יהיו תמים. כמו תאומים: 24 על ראשו. של קרש:

24 אל הטבעת האחת. כל קרש וקרש היה חרוץ מלמעלה ברחבו שני חריצין בשני נדין כמו עוצי טבעת, ומכניסו בטבעת אחת, נמצא מתאים לקרש שאלנו. אבל אותן טבעות לא ידעתי אם קבועות הן אם מטולטלות. ובקרש שבמקצוע היה טבעת צעצו הקרש (נראה כי מלות הדרומי והצפוני אלמטה קאי, ורואה לומר שהדרומי והצפוני וראש קרש כו' נכנס לתוכו, ומה שכחז היה טבעת צעצו קרש, רואה לומר צעצו קרש המערבי. ודו"ק) הדרומי והצפוני, וראש קרש המקצוע שבסדר מערב נכנס לתוכו, נמצאו שני הכתלים מחוברים:

24 בן יהיה לשניהם. לשני הקרשים שבמקצוע, לקרש שבסוף נפון ולקרש המערבי, וכן לשני המקצועות: 25 והיו שמנה קרשים. הן האמורות למעלה מעשה ששה קרשים ושני קרשים מעשה למקצועות, נמצאו שמנה קרשים בסדר מערבי. כך שנויה צמנה מעשה סדר הקרשים צמלכת המשכן. היה עושה את האדנים חלולים, וחורץ את הקרש מלמטה רביע מכאן ורביע מכאן, והחריץ חצוי צאמנע, ועשה לו שתי ידות כמין שני חמוקין (ולי נראה שהגרסא כמין שני חווקין) כמין שני שליבות סולם המובדלות זו מזו, ומשופות להכנס בחלל האדן כשליבה הנכנסת בנקב עמודי הסולם, והוא לשון משולבות, עשויות כמין שליבה, ומכניסן לתוך שני אדנים, שנאמר שְׁנֵי אֲדָנִים שְׁנֵי אֲדָנִים (שמות לו, ל), וחורץ את הקרש מלמעלה אצבע מכאן ואצבע מכאן, ונותן לתוך טבעת אחת של זהב, כדי שלא יהיו נפרדין זה מזה, שנאמר ויהיו תואמים מלמטה וגו', כך היא המשנה, והפירוש שלה הנעתי למעלה בסדר המקראות:

26 בריחם. כתר גומא עֲבָרִין, וצלע"ז אשפרי"ש 26 חמשה לקרשי צלע המשכן. אלו ה', ג' הן, אלא שהצריח העליון והתחתון עשוי משתי חתיכות, זה מצריח עד חצי הכותל וזה מצריח עד חצי הכותל, זה נכנס בטבעת מלד זה וזה נכנס בטבעת מלד זה, עד שמגיעין זה לזה, נמצא שעליון ותחתון שנים שהן ארבע, אבל האמצעי ארכו כנגד כל הכותל, ומצריח מקצה הכותל ועד קצהו, שנאמר והצריח התיכון וגו' מצריח מן הקצה אל הקצה, שהעליונים והתחתונים היו להן טבעות בקרשים להכנס לתוכן, שתי טבעות לכל קרש, משולשים בתוך עשר אמות של גובה הקרש, חלק אחד מן הטבעת העליונה ולמעלה, וחלק אחד מן התחתונה ולמטה, וכל חלק הוא רביע אורך הקרש, ושני חלקים צין טבעת לטבעת, כדי שיהיו כל הטבעות מכוונות זו כנגד זו, אבל לצריח התיכון אין טבעות, אלא הקרשים נקובין צעצוים, והוא נכנס בהם דרך הנקבים שהם מכוונין זה מול זה, וזה שנאמר בתוך הקרשים. הצריחים העליונים והתחתונים שצפון ושדרום, אורך כל אחת ט"ו אמה, והתיכון ארכו ל' אמה, וזהו מן הקצה אל הקצה, מן המזרח ועד המערב, וה' צריחים שבמערב אורך העליונים והתחתונים ו' אמות, והתיכון ארכו י"ב, כנגד רוחב ח' קרשים, כך היא מפורשת צמלכת המשכן (שבת נח):

27	and five bars for the boards of the other side of the tabernacle, and five bars for the boards of the side of the tabernacle, for the hinder part westward;	וְחֻמָּשָׁה בָּרִיחִים לְקִרְשֵׁי מִשְׁכַּנָּא תַּנְיִנָא וְחֻמָּשָׁא עֲבָרִין לְדָפִי סֹטֵר לְסוּפֹהוֹן מִעֲרֵבָא:	וְחֻמָּשָׁה בָּרִיחִים לְקִרְשֵׁי צֹלַע-הַמִּשְׁכָּן הַשְּׁנִית וְחֻמָּשָׁה בָּרִיחִים לְקִרְשֵׁי צֹלַע הַמִּשְׁכָּן לִיִּרְכָתִים יָמָּה:	27
28	and the middle bar in the midst of the boards, which shall pass through from end to end.	וְעֲבָרָא מְצִיעָאָה בְּגוֹ דְּפִיא מִעֲבֵר מִן סִיפֵי לְסִיפֵי:	וְהַבְרִיחַ הַתִּיכָן בְּתוֹךְ הַקִּרְשִׁים מִבֶּרֶחַ מִן-הַקֶּצֶה אֶל-הַקֶּצֶה:	28
29	And thou shalt overlay the boards with gold, and make their rings of gold for holders for the bars; and thou shalt overlay the bars with gold.	וְיִת דְּפִיא תַּחְפֵּי דְּהָבָא וְיִת עֲזָקְתֵּהוֹן תַּעֲבִיד דְּהָבָא אַתְרָא לְעֲבָרִיא וְתַחְפֵּי יִת עֲבָרִיא דְּהָבָא:	וְאֶת-הַקִּרְשִׁים תַּצְפֶּה זָהָב וְאֶת-טַבְעֹתֵיהֶם תַּעֲשֶׂה זָהָב בְּתִים לְבָרִיחֵם וְצִפִּית אֶת-הַבָּרִיחִים זָהָב:	29
30	And thou shalt rear up the tabernacle according to the fashion thereof which hath been shown thee in the mount.	וְתָקִים יִת מִשְׁכַּנָּא כְּהִלְכֶּתֶיהָ דִּאֲתַחְזִיטָא בְּטוּרָא:	וְהִקְמַת אֶת-הַמִּשְׁכָּן כְּמִשְׁפָּטוֹ אֲשֶׁר הָרָאִית בְּהָר: (ס)	30
31	And thou shalt make a veil of blue, and purple, and scarlet, and fine twined linen; with cherubim the work of the skilful workman shall it be made.	וְתַעֲבִיד פְּרוּכָתָא דְּתַכְלָא וְאַדְמִנָא וְצִבְעָה וְזוּרֵי וּבּוּץ שֹׁזֵר עוֹבֵד אוֹמֵן יַעֲבִיד יְתָה צוּרַת כְּרוּבִין:	וְעָשִׂית פְּרֹכֶת תְּכֵלֶת וְאַדְמִן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מִשְׁזָר מַעֲשֶׂה חֹשֶׁב יַעֲשֶׂה אֹתָהּ כְּרָבִים:	חמישי
32	And thou shalt hang it upon four pillars of acacia overlaid with gold, their hooks being of gold, upon four sockets of silver.	וְתַתִּין יְתָה עַל אַרְבַּעַ עֲמוּדֵי שִׁטִּין מְחוּפָּן דְּהָבָא וְנוֹיְהוֹן דְּהָבָא עַל אַרְבַּעַ סְמְכִין דְּכֶסֶף:	וְנָתַתָּה אֹתָהּ עַל-אַרְבַּעַ עֲמוּדֵי שִׁטִּים מְצֻפִּים זָהָב וְנוֹיָהֶם זָהָב עַל-אַרְבַּעַ אֲדָנֵי-כֶסֶף:	32

- 29 בתיים לברִיחים. הטבעות שחששה צהן יהיו צמים להכניס צהן הצריחים:
- 29 וצפית את הברִיחים זָהָב. לא שהיה הזהב מדוּכָּק על הצריחים, שאין עליהם שום נפוי, אלא צקֶרֶשׁ היה קוצע כמין צ'פִּיפִּיּוֹת של זהב כמין צ' סדקי קנה חלול, וקוצען אֵלֶּל הטבעות לכאן ולכאן, ארכן ממלא את רוחצ הקרש מן הטבעת לכאן וממנה לכאן, והצריח נכנס לחוכו, וממנו לטבעת, ומן הטבעת לפה השני, נמלא הצריחים מלפנים זהב כשהן מחוּבִּין צקֶרֶשִׁים, והצריחים הללו מחוּבִּין היו בולטות. הטבעות והפִּיפִּיּוֹת לא היו נראות בתוך המשכן, אלא כל הכותל חלק מצפנים:
- 30 והקמת את המשכן. לאחר שיגמור, הקימהו:
- 30 הראית בהר. קודם לכן, שאני עתיד ללמדך ולהראותך סדר הקמתו:
- 31 פרוכת. לשון מחילה הוא, ובלשון חכמים פרגוד, דבר המבדיל בין המלך ובין העם:
- 31 תכלת ואדמין. כל מין ומין היה כפול, ככל חוט וחוטו ו' חוטין:
- 31 מעשה חושב. כצר פרשתי שזו היא אריגה של שתי קירות, והצִיּוּרִין שמשני עזריה אינן דומין זה לזה:
- 31 כרבים. ציורין של צריות יעשה זה.
- 32 ארבעה עמודי שטים. ד' עמודים תקועים בתוך ד' אדנים, ואונקליות קצועין צהן, עקומין למעלה להושיב עליהן כלונס שראש הפרוכת כרוך צה, והאונקליות הן הוּיִן, שהרי כמין ווין הן עשויים, והפרוכת ארכה י' אמות לרחבו של משכן, ורחבה י' אמות כגבהן של קרשים, פרוסה בשליש של משכן, שיהא הימנה ולפנים עשר אמות, והימנה ולחוץ כ' אמה, נמלא בית קדשי הקדשים עשר על עשר, שנאמר וְנִתְּסָה אֵת הַפְּרֹכֶת שֶׁחַת הַקִּרְשִׁים, המחצרים את שתי חוצרות של יריעות המשכן, ורוחצ החוצרת כ' אמה, וכשפרשם על גג המשכן מן הפתח למערב, כלתה בשני שלישי המשכן, והחוצרת השנית כסתה שלישו של משכן, והמותר תלוי לאחריו לכסות את הקרשים:

<p>33 And thou shalt hang up the veil under the clasps, and shalt bring in thither within the veil the ark of the testimony; and the veil shall divide unto you between the holy place and the most holy.</p>	<p>וְנָתַתָּה אֶת־הַפָּרֹכֶת תַּחַת הַקָּרְסִים וְהִבֵּאתָ שָׁמָּה מִבֵּית לַפָּרֹכֶת אֶת אֲרוֹן הָעֵדוּת וְהִבְדִּילָהּ הַפָּרֹכֶת לָכֶם בֵּין הַקֹּדֶשׁ וּבֵין קֹדֶשׁ הַקֹּדָשִׁים:</p>	<p>33 וְנָתַתָּה אֶת־הַפָּרֹכֶת תַּחַת הַקָּרְסִים וְהִבֵּאתָ שָׁמָּה מִבֵּית לַפָּרֹכֶת אֶת אֲרוֹן הָעֵדוּת וְהִבְדִּילָהּ הַפָּרֹכֶת לָכֶם בֵּין הַקֹּדֶשׁ וּבֵין קֹדֶשׁ הַקֹּדָשִׁים:</p>
<p>34 And thou shalt put the ark-cover upon the ark of the testimony in the most holy place.</p>	<p>וְנָתַתָּה אֶת־הַכַּפֹּרֶת עַל אֲרוֹן דִּסְהוּתָא בְּקֹדֶשׁ הַקֹּדָשִׁים:</p>	<p>34 וְנָתַתָּה אֶת־הַכַּפֹּרֶת עַל אֲרוֹן הָעֵדוּת בְּקֹדֶשׁ הַקֹּדָשִׁים:</p>
<p>35 And thou shalt set the table without the veil, and the candlestick over against the table on the side of the tabernacle toward the south; and thou shalt put the table on the north side.</p>	<p>וְתָשִׁית יֵת פִּתּוּרָא מִבְּרָא לַפָּרֹכֶת וְיֵת מִנְרֵתָא לְקִבִּיל פִּתּוּרָא עַל סִטְרָא מִשְׁפָּנָא דְרֹמָא וּפִתּוּרָא תַּתִּין עַל סִטְרָא צְפוֹנָא:</p>	<p>35 וְשַׁמַּת אֶת־הַשֻּׁלְחַן מִחוּץ לַפָּרֹכֶת וְאֶת־הַמִּנְרָה נֹכַח הַשֻּׁלְחַן עַל צֶלַע הַמִּשְׁכָּן תִּמְנָה וְהַשֻּׁלְחָן תַּתִּין עַל־צֶלַע צְפוֹן:</p>
<p>36 And thou shalt make a screen for the door of the Tent, of blue, and purple, and scarlet, and fine twined linen, the work of the weaver in colours.</p>	<p>וְתַעֲבִיד לַפֶּתַח מִשְׁפָּנָא תְּכֵלָא וְאַרְגָּמָנָא וְצִבְעֵי זָהָב וְזָהָב וְצִבְעֵי עֹבֵד צִיִּיר:</p>	<p>36 וְעָשִׂיתָ מִסָּךְ לַפֶּתַח הָאֹהֶל תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מְשֻׁזָּר מַעֲשֵׂה רֶקֶם:</p>
<p>37 And thou shalt make for the screen five pillars of acacia, and overlay them with gold; their hooks shall be of gold; and thou shalt cast five sockets of brass for them.</p>	<p>וְתַעֲבִיד לַפֶּתַח חֲמִשָּׁה עַמּוּדֵי שִׁטִּין וְתַחֲפִי יִתְהוֹן דְּהָבָא וְנִיְהוֹן דְּהָבָא וְתַתִּיד לָהֶן חֲמִשָּׁה סְמִכִין דְּנַחֲשָׁא:</p>	<p>37 וְעָשִׂיתָ לַמִּסָּךְ חֲמִשָּׁה עַמּוּדֵי שִׁטִּים וְצִפִּיתָ אֹתָם זָהָב וְנִיְהוֹם זָהָב וְיִצְקֶתָ לָהֶם חֲמִשָּׁה אֲדָנִי נְחֹשֶׁת: (ס)</p>
<p>XXVII And thou shalt make the altar of acacia-wood, five cubits long, and five cubits broad; the altar shall be four-square; and the height thereof shall be three cubits.</p>	<p>וְתַעֲבִיד יֵת מִדְּבָחָא דְאֵשִׁי שִׁטִּין חֲמִישׁ אַמִּין אֹרְכָא וְחֲמִישׁ אַמִּין פְּתִיָא מְרֻבֵּעַ יְהִי מִדְּבָחָא וְתֵלֶת אַמִּין רֹמִיָה:</p>	<p>שִׁי וְעָשִׂיתָ אֶת־הַמִּזְבֵּחַ עֲצֵי שִׁטִּים חֲמִשׁ אַמּוֹת אֹרֶךְ וְחֲמִשׁ אַמּוֹת רֹחֵב רְבֹועַ יְהִי־הַמִּזְבֵּחַ וְשֵׁלֶשׁ אַמּוֹת קָמָתוֹ:</p>
<p>2 And thou shalt make the horns of it upon the four corners thereof; the horns thereof shall be of one piece with it; and thou shalt overlay it with brass.</p>	<p>וְתַעֲבִיד קַרְנֹתָיָהּ עַל אַרְבַּע זְוִיָּתֶיהָ מִנִּיָּה יְהוֹן קַרְנֹתָיָהּ וְתַחֲפִי יִתִּיהָ נְחֹשָׁא:</p>	<p>2 וְעָשִׂיתָ קַרְנֹתָיו עַל אַרְבַּע פְּנֵיתָיו מִמַּגֵּן תְּהִיֵּן קַרְנֹתָיו וְצִפִּיתָ אֹתוֹ נְחֹשֶׁת:</p>

35 ושממת את השלחן. שלחן בצפון, משוך מן הכותל הצפוני שתי אמות ומחצה, ומנורה בדרום, משוכה מן הכותל הדרומי שתי אמות ומחצה, ומזבח הזהב נחון כנגד אור שצין שלחן למנורה, משוך קמעה כלפי המזבח, וכולם נחונים מן חצי המשכן ולפנים. כיצד, אורך המשכן מן הפתח לפרוכת עשרים אמה, המזבח והשלחן והמנורה משוכים מן הפתח לצד מערב עשר אמות: 36 ועשית מסך. וילון, הוא מסך כנגד הפתח, כמו שֶׁכֶּסֶף צֶעֱדו (איז א, י), לשון מגין: 36 מעשה רוקם. הצורות עשויות זו מעשה מחט, כפרצוף של עזר זה כף פרצוף של עזר זה: 36 שם האומן ולא שם האומנות, ותרגומו עוֹצֵד לִצִּיר, ולא עוֹצֵד לִיֹּר. מדת המסך כמדת הפרוכת י' אמות על י' אמות: 1 ועשית את המזבח וגו'. ושלש אמות קומתו. דברים ככתבן, דברי רבי יהודה, רבי יוסי אומר, נאמר כאן רבוע ונאמר צפנימי רבוע, מה להלן גבהו פי שנים כארכו, אף כאן גבהו פי שנים כארכו, ומה אני מקיים ושלש אמות קומתו, משפת סובב ולמעלה (זכח נט:): 2 ממנו תהיין קרנותיו. שלא יעשה לצדס ויחזרם צו: 2 וצפית אותו נחושת. לכפר על עזות מלח, שנאמר וּמִלֶּכֶד נְחוּשָׁה (ישעיה מח, ד):

<p>3 And thou shalt make its pots to take away its ashes, and its shovels, and its basins, and its flesh-hooks, and its fire-pans; all the vessels thereof thou shalt make of brass.</p>	<p>וְתַעֲבִיד וְסִירֹתָיו לְדָשְׁנוֹ לְמִסְפֵּי קִטְמִיָּה וּמִזְרָקֶיהָ וּמִזְלָגֶיהָ וּמִחֲתָתֶיהָ וּמִנְחָתֶיהָ לְכָל מְנוּחֵי תַעֲבִיד נְחֹשֶׁת:</p>	<p>3 וְעָשִׂיתָ סִירֹתָיו לְדָשְׁנוֹ וְיַעֲיֹ וּמִזְרָקָיו וּמִזְלָגָיו וּמִחֲתָתָיו לְכָל כֵּלֵי תַעֲשֶׂה נְחֹשֶׁת:</p>
<p>4 And thou shalt make for it a grating of network of brass; and upon the net shalt thou make four brazen rings in the four corners thereof.</p>	<p>וְתַעֲבִיד לִיהָ סָרְדָּא עֹבֵד מְצַדָּתָא דְנְחֹשֶׁת וְתַעֲבִיד עַל מְצַדָּתָא אַרְבַּע עֲזָקִין דְנְחֹשֶׁת עַל אַרְבַּע סְטְרוֹהֵי:</p>	<p>4 וְעָשִׂיתָ לוֹ מִכְבָּר מַעֲשֶׂה רֶשֶׁת נְחֹשֶׁת וְעָשִׂיתָ עַל־הָרֶשֶׁת אַרְבַּע טַבַּעֲת נְחֹשֶׁת עַל אַרְבַּע קְצוֹתָיו:</p>
<p>5 And thou shalt put it under the ledge round the altar beneath, that the net may reach halfway up the altar.</p>	<p>וְתַתִּין יְתֵה תַחֲתֵה סוּבִיבָא דְמַדְבָּחָא מִלְרַע וְתַתִּי מְצַדָּתָא עַד פְּלָגוֹת מַדְבָּחָא:</p>	<p>5 וְנָתַתָּה אֹתָהּ תַּחַת כַּרְכַּב הַמִּזְבֵּחַ מִלְמַטָּה וְהִיתָה הָרֶשֶׁת עַד חֲצֵי הַמִּזְבֵּחַ:</p>
<p>6 And thou shalt make staves for the altar, staves of acacia-wood, and overlay them with brass.</p>	<p>וְתַעֲבִיד אַרְיֵחָא לְמַדְבָּחָא אַרְיֵחֵי דְאֵעִי שְׁטִין וְתַחֲפִי יְתַהוּן נְחֹשֶׁת:</p>	<p>6 וְעָשִׂיתָ בָדִים לַמִּזְבֵּחַ בָּדִי עֲצֵי שִׁטִּים וְצָפִיתָ אֹתָם נְחֹשֶׁת:</p>

3 סירותיו. כמין יורות: 3
3 לדשנו. להסיר דשנו לתוכה, והוא שחרגס אונקלוס למספי קטמיה, לספות הדשן לתוכס, כי יש מלות בלשון עברית מלה אחת מתחלפת בפתרון, לשמש צנין וסתירה כמו ופֶּשֶׁרֶשׁ שֶׁרָשָׁה (תהלים פ, י), וְיָלַד מִשְׁרֵשׁ (איוב ה, ג), וחלופו, וְכָל פְּדוּאָתִי שֶׁרָשָׁה (שם לא, יצ). וכמוהו בְּסַעֲפִיָּה פְרִיָּה (ישעיה יז, ו), וחלופו מִסָּעֵף פְּרִיָּה (שם י, לג), מפשח סעיפיה. וכמוהו וְזֶה הָאֲחִירֹן עֲלָמוֹ (ירמיה ג, יז), שזר ענמיו. וכמוהו וְיִסְקְלֶהוּ בְּאֶצְנֵי (מלכים א-כא, יג), וחלופו סִקְלוֹ מֵאֶצֶן (ישעיה סב, י), הסירו אצניה, וכן וְיִעֲקְוֶהוּ וְיִסְקְלֶהוּ (שם ה, צ). אף כאן לדשנו להסיר דשנו, ובלע"ז אדשנדר"ר ויערו. כתרנומו, מגרפות שנוטל בהם הדשן, והן כמין כסוי קדירה של מתכת דק, ולו בית יד, ובלע"ז ויד"ל 3
3 ומזרקותיו. לקבל בהם דם הזבחים: 3
3 ומזלגותיו. כמין אונקליות כפופים, ומכה בהם בצזר ונתחצים צו, ומתהפכין בהן על גחלי המערכה שיהא ממחר שריפתן, ובלע"ז קרויני"ש ובלשון חכמים ננוריות: 3
3 ומחתותיו. בית קבול יש להם, ליטול בהן גחלים מן המזבח לשאתם על מזבח הפנימי לקטרת, ועל שם חתייתן קרויים מחתות, כמו לקחת אש מקוד (ישעיה ל, יד), לשון שאיבת אש ממקומה, וכן הַיִּסְפָּה אִישׁ אֵשׁ בְּחִיקוֹ (משלי ו, כו): 3
3 לכל כליו. כמו כל כליו: 4
4 מכבר. לשון כברה שקורין קריבל"ש (זיעצ) כמין לבוש עשוי לו למזבח, עשוי חורין חורין כמין רשת, ומקרא זה מסורס, וכה פתרונו, ועשית לו מכבר נחושט מעשה רשת: 5
5 ברכב המזבח. סובב, כל דבר המקיף סביב צעגול קרוי כרכב, כמו ששנינו בהכל שוחטין (חולין כה), אלו הן גולמי כלי עץ, כל שעמיד לשוף ולכרכב, והוא כמו שעושין חריצין עגולין בקרשי דפני התיבות וספסלי העץ, אף למזבח עשה חריץ סביבו, והיה רחבו אמה בדפנו לנוי, והוא לסוף שלש (ס"א שש) אמות של גבהו, כדברי האומר גבהו פי שנים כארכו, הא מה אני מקיים ושלש אמות קומתו, משפת סובב ולמעלה, אבל סובב להלך הכהנים, לא היה למזבח הנחשת, אלא על ראשו לפניו מקרנותיו, וכן שנינו בזבחים (סב). איזהו כרכוב, בין קרן לקרן, והיה רוחב אמה ולפנים מהן אמה של הלך רגלי הכהנים, שתי אמות הללו קרויים כרכוב. ודקדקנו שם, והכתיב תחת כרכוב המזבח מלמטה, למדנו שהכרכוב בדפנו הוא ולבוש המכבר תחתיו, וסירן המתרץ, תרי הוי, חד לנוי, וחד לכהנים דלא ישתרגו, זה שצדופן לנוי היה, ומתחתיו הלבישו המכבר, והגיע רחבו עד חצי המזבח, נמצא שהמכבר רחב אמה, והוא היה סימן לחצי גבהו, להצדיל בין דמים העליונים לדמים התחתונים, וכנגדו עשו למזבח בית עולמים, דוגמת חוט הסקרא בצמנעו. וכש שהיו עולין צו, אף על פי שלא פירשו צענין זה, כבר שמענו בפרשת מוצח אדמה תעשה לי, ולא תעלה צמעות, לא תעשה לו מעלות בכבש שלו אלא בכבש חלק, למדנו שהיה לו כבש. כך שנינו במכילתא (בחדש פי"א). ומזבח אדמה הוא מזבח הנחשת, שהיו ממלאין חללו אדמה במקום חנייתן, והכבש היה צדקו המזבח, מוצדל מן המזבח מלא חוט השערה, ורגליו מגיעין עד אמה סמוך לקלעי החצר שצדקו, כדברי האומר י' אמות קומתו. ולדברי האומר דברים ככתבן, ג' אמות קומתו, לא היה אורך הכבש אלא י' אמות, כך מנאמי במשנה מ"ט מדות, וזה שהיה מוצדל מן המזבח מלא החוט, במסכת זבחים (סב): למדנוה מן המקרא:

7	And the staves thereof shall be put into the rings, and the staves shall be upon the two sides of the altar, in bearing it.	וַיַּעֲלֵל יֵת אֲרִיחֹהִי בְּעִזְקָתָא וַיְהוֹן אֲרִיחֹהִי עַל תְּרִין סְטָרֵי מִדְּבָחָא בְּמַטְל יְתִיה:	וְהוֹבֵא אֶת־כַּדִּיּוֹ בַּטֶּבַעַת וְהָיוּ הַכַּדִּים עַל־שְׁתֵּי צִלְעֹת הַמִּזְבֵּחַ בְּשֵׂאת אֹתוֹ:	7
8	Hollow with planks shalt thou make it; as it hath been shown thee in the mount, so shall they make it.	חֲלִיל לִחוּחַ תַּעֲבִיד יְתִיה כְּמָא דְאַחֲזִי יְתֵד בְּטוֹרָא כֵּן יַעֲבִדוּן:	נָבוֹב לָחַת תַּעֲשֶׂה אֹתוֹ כְּאֲשֶׁר הִרְאָה אֹתְךָ בְּהָר כֵּן יַעֲשׂוּ: (ס)	8
9	And thou shalt make the court of the tabernacle: for the south side southward there shall be hangings for the court of fine twined linen a hundred cubits long for one side.	וְתַעֲבִיד יֵת דֶּרֶת מִשְׁכָּנָא לְרוּחַ עֵיבֵר דֶּרוּמָא סְרָדִי לְדֶרֶתָא דְּבוּץ שְׁזִיר מֵאָה אַמִּין אוֹרְכָא לְרוּחָא חֲדָא:	וְעָשִׂיתָ אֵת חֲצֵר הַמִּשְׁכָּן לִפְנֵי נֹגֶב־תֵּימָנָה קִלְעִים לְחֲצֵר שֵׁשׁ מִשְׁזָר מֵאָה בְּאַמָּה אֶרֶךְ לִפְנֵי הָאֹחֶת:	שניע
10	And the pillars thereof shall be twenty, and their sockets twenty, of brass; the hooks of the pillars and their fillets shall be of silver.	וְעַמֻּדֵיהֶי עֶסְרִין וְסִמְכֵיהֶן עֶסְרִין דְּנַחֲשָׁא וְוִי עַמֻּדֵיָא וְכַבּוּשִׂיהֶן כֶּסֶף:	וְעַמֻּדֵי עֶשְׂרִים וְאַדְנִיָּהֶם עֶשְׂרִים נְחֹשֶׁת וְוִי הָעַמֻּדִים וְחֻשְׁקֵיהֶם כֶּסֶף:	10
11	And likewise for the north side in length there shall be hangings a hundred cubits long, and the pillars thereof twenty, and their sockets twenty, of brass; the hooks of the pillars and their fillets of silver.	וְכֵן לְרוּחַ צְפוֹנָא בְּאוֹרְכָא סְרָדִי מֵאָה אוֹרְכָא וְעַמֻּדֵיהֶי עֶשְׂרִין וְסִמְכֵיהֶן עֶשְׂרִין דְּנַחֲשָׁא וְוִי עַמֻּדֵיָא וְכַבּוּשִׂיהֶן כֶּסֶף:	וְכֵן לִפְנֵי צְפוֹן בְּאֶרֶךְ קִלְעִים מֵאָה אֶרֶךְ וְעַמֻּדֵי עֶשְׂרִים וְאַדְנִיָּהֶם עֶשְׂרִים נְחֹשֶׁת וְוִי הָעַמֻּדִים וְחֻשְׁקֵיהֶם כֶּסֶף:	11
12	And for the breadth of the court on the west side shall be hangings of fifty cubits: their pillars ten, and their sockets ten.	וּפּוֹתֵיָא דְּדֶרֶתָא לְרוּחַ מַעֲרָבָא סְרָדִי חֲמִשִּׁין אַמִּין עַמֻּדֵיהֶן עֶשְׂרָא וְסִמְכֵיהֶן עֶשְׂרָא:	וְרֹחַב הַחֲצֵר לִפְנֵי־אֵם קִלְעִים חֲמִשִּׁים אַמָּה עַמֻּדֵיהֶם עֶשְׂרֵה וְאַדְנִיָּהֶם עֶשְׂרֵה:	12

- 7 בטבעות. דאָרצט טצעט שנעטו למכזר:
- 8 נבוב לוחות. כתרומו חליל לוחין, לוחות עזי שטים מכל צד והחלל באמצע, ולא יהא כולו עץ אחד, שיהא עזיו ה' אמות על ה' אמות, כמין סדן:
- 9 קלעים. עשוין כמין קלעי ספינה נקצים נקצים, מעשה קליעה ולא מעשה אורג, ותרומו סקדין כתרומו של מכזר המתורגם סקדא לפי שהן מנוקצין ככזרה:
- 9 לפאה האחת. כל הרוח קרוי פאה:
- 10 ועמודיו עשרים. חמש אמות בין עמוד לעמוד:
- 10 ואדניהם. של העמודים נחשת, האדנים יושבים על הארץ, והעמודים תקועין לתוכן, היה עושה כמין קונדסין שקורין פלא"ש, ארכין ו' טפחים ורחבין ג', וטבעת נחשת קצוע צו באמצעו, וכורך שפת הקלע סביביו צמיתים כנגד כל עמוד ועמוד, ותולה הקונדס דרך טבעתו באונקליות שבעמוד העשוי כמין וי"ו, ראשו זקוף למעלה וראשו אחד תקוע בעמוד, כאותן שעושין להציב דלתות שקורין גונו"ש, ורחב הקלע תלוי מלמעלה, והיא קומת מחילות החצר:
- 10 ווי העמודים. הם האונקליות:
- 10 וחשוקיהם. מוקפות היו העמודים בחוטי כסף סביב, ואיני יודע אם על פני כולן, אם בראשם, ואם באמצעם, אך יודע אני שחשוק לשון חגורה, שכך מצינו בפילגש בגבעה, ועמו קמד חמורים חבושים (שופטים יט, י), תרגומו חשוקים:

13	And the breadth of the court on the east side eastward shall be fifty cubits.	וּפּוֹתֶיָּא דְּדֶרְתָּא לְרוּחַ קְדוּמָּא מִדְּנִחָא חֲמִישִׁין אַמִּין:	וְרֹחַב הַחֲצֵר לַפֶּאֱת קִדְמָה מִזְרְחָה חֲמִישִׁים אַמָּה:	13
14	The hangings for the one side [of the gate] shall be fifteen cubits: their pillars three, and their sockets three.	וְחֲמִישׁ עֶשְׂרֵי אַמִּין סְרִידֵי לַעֲבָרָא עֲמוּדֵיהוֹן תִּלְתָּא וְסִמְכֵיהוֹן תִּלְתָּא:	וְחֲמִשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה קִלְעִים לַכֶּתֶף עֲמֻדֵיהֶם שְׁלֹשָׁה וְאַדְנֵיהֶם שְׁלֹשָׁה:	14
15	And for the other side shall be hangings of fifteen cubits: their pillars three, and their sockets three.	וְלַעֲבָרָא תַנְינָא חֲמִישׁ עֶשְׂרֵי סְרִידֵין עֲמוּדֵיהוֹן תִּלְתָּא וְסִמְכֵיהוֹן תִּלְתָּא:	וְלַכֶּתֶף הַשְּׂנִית חֲמִשׁ עֶשְׂרֵה קִלְעִים עֲמֻדֵיהֶם שְׁלֹשָׁה וְאַדְנֵיהֶם שְׁלֹשָׁה:	15
16	And for the gate of the court shall be a screen of twenty cubits, of blue, and purple, and scarlet, and fine twined linen, the work of the weaver in colours: their pillars four, and their sockets four.	וְלַתְּרַע דֶּרְתָּא פָּרְסָא עֶשְׂרִין אַמִּין דִּתְכֵּלָא וְאַרְגָּמָא וְצִבְעֵי זָהָרִי וּבּוּץ שִׁזִּיר עוֹבֵד צִיִּיר עֲמוּדֵיהוֹן אַרְבַּעָא וְסִמְכֵיהוֹן אַרְבַּעָא:	וְלִשְׁעַר הַחֲצֵר מָסֵךְ עֶשְׂרִים אַמָּה תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מְשֻׁזַּר מַעֲשֵׂה רֶקֶם עֲמֻדֵיהֶם אַרְבַּעָה וְאַדְנֵיהֶם אַרְבַּעָה:	16
17	All the pillars of the court round about shall be filleted with silver; their hooks of silver, and their sockets of brass.	כָּל עֲמוּדֵי דֶּרְתָּא סָחוּר סָחוּר מְכוּבָּשִׁין כֶּסֶף וְנִיּוֹהֵן כֶּסֶף וְסִמְכֵיהוֹן דִּנְחָשָׁא:	כָּל-עֲמוּדֵי הַחֲצֵר סָבִיב מְחֻשָּׁקִים כֶּסֶף וְנִיּוֹהֵם כֶּסֶף וְאַדְנֵיהֶם נְחֹשֶׁת:	מפטיר
18	The length of the court shall be a hundred cubits, and the breadth fifty every where, and the height five cubits, of fine twined linen, and their sockets of brass.	אֵוֶרְכָּא דְּדֶרְתָּא מֵאָה אַמִּין וּפּוֹתֶיָּא חֲמִישִׁין בְּחֲמִישִׁין וְרוּמָא חֲמִישׁ אַמִּין דְּבּוּץ שִׁזִּיר וְסִמְכֵיהוֹן דִּנְחָשָׁא:	אֶרֶךְ הַחֲצֵר מֵאָה בָּאֻמָּה וְרֹחַב חֲמִישִׁים בְּחֲמִישִׁים וְקִמָּה חֲמִשׁ אַמּוֹת שֵׁשׁ מְשֻׁזַּר וְאַדְנֵיהֶם נְחֹשֶׁת:	18

- 13 לפאת קדמה מזרחה. פני המזרח קרוי קדם, לשון פנים, אחר, לשון אחוריים, לפיכך המזרח קרוי קדם שהוא פנים, ומערב קרוי אחר, כמו דתרגם אונקלוס הִים הָאֲחֵרוֹן (דברים יא, כד), ימא מערבא:
- 13 חמשים אמה. אותן נ' אמה לא היו סתומים כולם בקלעים, לפי ששם הפתח, אלא ט"ו אמה קלעים לכתף הפתח מכאן, וכן לכתף השנית, נשאר רחב חלל הפתח צנתיס כ' אמה, וזהו שגאמר וְלִשְׁעַר הַחֲצֵר מָסֵךְ עֶשְׂרִים אַמָּה, וילון למסך כנגד הפתח, כ' אמה ארך כרוחב הפתח:
- 14 עמדיהם שלשה. חמש אמות בין עמוד לעמוד, בין עמוד שבצראש הדרום העומד במקצוע דרומית מזרחית, עד עמוד שהוא מן הג' שבמזרח ה' אמות, וממנו לשני חמש אמות, ומן השני לשלישי חמש אמות, וכן לכתף השנית, וארבעה עמודים למסך, הרי י' עמודים למזרח כנגד י' למערב:
- 17 כל עמודי החצר סביב וגו'. לפי שלא פירש ווין וחשוקים ואדני נחשת אלא לנפון ולדרום, אצל למזרח ולמערב לא נאמר ווין וחשוקים ואדני נחשת, לכך בא ולמד כאן:
- 18 ארך החצר. הנפון והדרום שמן המזרח למערב מאה צאמה:
- 18 ורחב חמשים בחמשים. חצר שבמזרח היתה מרובעת חמשים על חמשים, שהמשכן ארכו שלשים ורחבו עשר, העמיד מזרח פתחו בשפת נ' החיצונים של אורך החצר, נמצאו פלו בחמשים הפנימים, וכלה ארכו לסוף ל', נמצאו כ' אמה ריוח לאחוריו בין הקלעים שבמערב ליריעות של אחורי המשכן, ורחב המשכן עשר אמות באמצע רוחב החצר, נמצאו לו עשרים אמה ריוח לנפון ולדרום מן קלעי החצר ליריעות המשכן, וכן למערב, וחמשים על חמשים חצר לפניו (עירובין כג:):
- 18 וקומה חמש אמות. גובה מחיצות החצר, והוא רוחב הקלעים:
- 18 ואדניהם נחשת. להציא אדני המסך, שלא תאמר לא נאמרו אדני נחשת אלא לעמודי הקלעים, אצל אדני המסך של מין אחר היו. כך נראה צעיני שלכך חזר ושנאן:

19	All the instruments of the tabernacle in all the service thereof, and all the pins thereof, and all the pins of the court, shall be of brass.	לְכָל כְּלֵי הַמִּשְׁכָּן בְּכָל עֲבֹדָתוֹ וְכָל־יִתְדֹתָיו וְכָל־יִתְדֹת נֶחֱשֶׁת: (ס)	19
20	And thou shalt command the children of Israel, that they bring unto thee pure olive oil beaten for the light, to cause a lamp to burn continually.	וְאַתָּה תִּפְקִיד יֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּסְבִּנוּ לָךְ מִשַּׁח זֵיתָא דְּכִיָּא כְּתִישָׁא לְאַנְהָרָא לְאַדְלָקָא בּוֹצִינָיָא תְּדִירָא:	תצוה
21	In the tent of meeting, without the veil which is before the testimony, Aaron and his sons shall set it in order, to burn from evening to morning before the LORD; it shall be a statute for ever throughout their generations on the behalf of the children of Israel.	בְּאֹהֶל מוֹעֵד מִחוּץ לַפָּרֹכֶת אֲשֶׁר עַל־הָעֵדוּת יַעֲרֹף אֹתוֹ אֶהְרֹן וּבָנָיו מֵעֶרֶב עַד־בֹּקֶר לִפְנֵי יְהוָה חֲקֹת עוֹלָם לְדֹרֹתָם מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: (ס)	21
XXVIII	And bring thou near unto thee Aaron thy brother, and his sons with him, from among the children of Israel, that they may minister unto Me in the priest's office, even Aaron, Nadab and Abihu, Eleazar and Ithamar, Aaron's sons.	וְאַתָּה תִּקְרַב אֵלֶיךָ אֶת־אֶהְרֹן אֶחֱיֶיךָ וְאֶת־בָּנָיו אֹתוֹ מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְכַהֲנוֹ־לִי אֶהְרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא אֱלֶעָזָר וְאִיתָמָר בְּנֵי אֶהְרֹן:	XXVIII
2	And thou shalt make holy garments for Aaron thy brother, for splendour and for beauty.	וְעָשִׂיתָ בְּגָדֵי־קֹדֶשׁ לְאַהֲרֹן אֶחֱיֶיךָ לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת: וְתַעֲבִיד לְבוּשֵׁי קוֹדֶשׁ לְאַהֲרֹן אֶחֱוִיךָ וּלְתִשְׁבָּחָא:	2

19 לְכָל כְּלֵי הַמִּשְׁכָּן. שהיו צריכין להקמתו ולהורדתו, כגון מקצות לתקוע יתדות ועמודים: יתדות. כמין נגרי נחושת עשויין ליריעות האהל ולקלעי החצר, קשורים צמיחים סביב סביב צפוליהן, כדי שלא תהא הרוח מגזיהם, ואיני יודע אם תחובין צאֶרֶךְ, או קשורין ותלוין וכודן מכבד שפולי היריעות שלא ינועו צרות, ואומר אני, ששמן מוכיח עליהם שהם תקועין צאֶרֶךְ, לכן נקראו יתדות, ומקרא זה מסייעני, אֶהְלָל בְּלִי יָעֵן בְּלִי יָסַע יִתְדָתָיו לְגִנָּח (ישעיה לג, כ):

20 זך. בלי שמרים, כמו ששנינו במנחות (פז.), מגרגרו בראש הזית וכו':

20 כתיב. הזיתים היה כותש צמחשת ואינו טוחן בריחים, כדי שלא יהא צו שמרים, ואחר שהוציא טפה ראשונה, מכניסין לריחים וטוחנן, והשמן השני פסול למנורה וכשר למנחות, שנאמר כתיב למאור, ולא כתיב למנחות:

20 להעלות נר תמיד. מדליק עד שתהא שלהבת עולה מאליה (שבת כא.):

20 תמיד. כל לילה ולילה קרוי תמיד, כמו שאתה אומר עלת תמיד (במדבר כח, ו), ואינה אלא מיום ליום. וכן צמחת חזיתין נאמר תמיד (ויקרא ו, יג), ואינה אלא מחציתא צִפְקָר ומחציתא צִפְקָר, אבל תמיד האמור בלחם הפנים, משבת לשבת הוא:

21 מערב עד בוקר. תן לה מדתה שתהא דולקת מערב ועד בוקר, ושיערו חכמים חצי לוג ללילי טבת הארוכין, וכן לכל הלילות, ואם יותר אין צורך כלום:

1 ואתה הקרב אליך. לאחר שתגמור מלאכת המשכן:

<p>3 And thou shalt speak unto all that are wise-hearted, whom I have filled with the spirit of wisdom, that they make Aaron's garments to sanctify him, that he may minister unto Me in the priest's office.</p>	<p>וְאֵת תְּמָלִיל עִם כָּל חֲכִימֵי לְבָא דְאַשְׁלִימִית עֲמֹהוֹן רוּחַ חֲכָמָא וְיַעֲבֹדוּן יְתָ לְבוּשֵׁי אֹהֶרֶן לְקַדְּשׁוֹתֶיהָ לְשִׁמְשָׁא קֹדֶם:</p>	<p>וְאֵתָה תְּדַבֵּר אֶל-כָּל-חֲכָמֵי-לֵב אֲשֶׁר מִלֵּאתִיו רוּחַ חֲכָמָה וְעָשׂוּ אֶת-בְּגָדֵי אֹהֶרֶן לְקַדְּשׁוֹ לְכַהֲנוֹ-לִי:</p>
<p>4 And these are the garments which they shall make: a breastplate, and an ephod, and a robe, and a tunic of chequer work, a mitre, and a girdle; and they shall make holy garments for Aaron thy brother, and his sons, that he may minister unto Me in the priest's office.</p>	<p>וְאֵלֶּין לְבוּשֵׁיא דִּיעֲבֹדוֹן חוּשָׁנָא וְאַיְפוּדָא וּמַעִילָא וְכַתְּנִין מְרִמְצָן מְצַנֵּפָן וְהַמְּנִין וְיַעֲבֹדוּן לְבוּשֵׁי קֹדֶשׁ לְאֹהֶרֶן אֶחָד וְלִבְנָיו לְשִׁמְשָׁא קֹדֶם:</p>	<p>וְאֵלֶּה הַבְּגָדִים אֲשֶׁר יַעֲשׂוּ חֹשֶׁן וְאַפֹּדֶם וּמַעִיל וְכַתְּנֵת תְּשַׁבֵּץ מְצַנֶּפֶת וְאַבְנֵט וְעָשׂוּ בְּגָדֵי-קֹדֶשׁ לְאֹהֶרֶן אֶחָד וּלְבָנָיו לְכַהֲנוֹ-לִי:</p>
<p>5 And they shall take the gold, and the blue, and the purple, and the scarlet, and the fine linen.</p>	<p>וְאֵנּוֹן יִסְבוּן יְתָ דְהַבָּא וְיְתָ תְּכֵלָא וְיְתָ אַרְגָּמָא וְיְתָ צָבֵעַ וְזָהָרִי וְיְתָ בּוּצָא:</p>	<p>וְהֵם יִקְחוּ אֶת-הַזָּהָב וְאֶת-הַתְּכֵלֶת וְאֶת-הָאַרְגָּמָן וְאֶת-תּוֹלַעַת הַשָּׁנִי וְאֶת-הַשֵּׁשׁ: (פ)</p>

3 לקדשו לכהנו לי. לקדשו להכניסו צבונה על ידי הצגדים, שיהא כהן לי, ולשון כהונה שירות הוא, שנמריא"ה צלע"ז

4 חושן. תכשיט כנגד הלז:

4 ואפוד. לא שמעתי (שהוא לבוש) ולא מנאיתי צברייתא פירוש תצניתי, ולצי אומר לי שהוא חגור לו מאחוריו, רחצו כרוחצגז איש, כמין סינר שקורין פורצי"נט שחוגרות הפרות כשרוכצות על הסוסים, כך מעשהו מלמטה, שנאמר וְדָוֶד קָגוֹר אֶפּוֹד צָד (שמואל-ב' ו, יד), למדנו שהאפוד חגורה היא. ואי אפשר לומר שאין זו אלא חגורה לצדה, שהרי נאמר וַיִּתֵּן עָלָיו אֶת הָאֶפֶד (ויקרא ה, ז) ואחר כך וַיַּחַגְר אֹתוֹ צִחָצֵץ הָאֶפֶד (שם), ותרגס אונקלוס צָהֲמִין אֶפּוֹדָא, למדנו שהחשז הוא החגור, והאפוד שם תכשיט לצדו. ואי אפשר לומר שעל שם שתי הכתפות שבו הוא קרוי אפוד, שהרי נאמר שתי כתפות האפוד, למדנו שהאפוד שם לצד, והכתפות שם לצד, והחשז שם לצד. לכך אני אומר שעל שם הסינר של מטה קרוי אפוד, על שם שאופדו ומקשטו צו, כמו שנאמר ויאפד לו צו (שם), והחשז הוא חגור שלמעלה הימנו, והכתפות קצועות צו. ועוד אומר לי לצי, שיש ראה שהוא מין לבוש, שתרגס יונתן ודוד חגור אפוד צד, פְּרָדוּט דְּצוֹן, ותרגס כמו כן מעילין, פְּרָדוּטִין, צמעשה תמר אחות אצלוס, פִּי כֹן תְּלַצְצָן צָנוֹת הַמֶּלֶךְ הַצָּחוֹלֶת מְעִילִים (שמואל-ב' יג, יח):

4 ומעיל. הוא כמין חלוק, וכן הכתונת, אלא שהכתונת סמוך לצשרו, ומעיל קרוי חלוק העליון:

4 תשבץ. עשויין משצצות לנוי, והמשצצות הם כמין גומות העשויות בתכשיטי זהב למושצ קציעת אצנים טובות ומרגליות, כמו שנאמר באצני האפוד מַסָּצַת מַשְׁצָצוֹת זָהָב, וצלע"ז קוראין אותו קשטוני"ש

4 מצנפת. כמין כיפת כובע שקורין קופי"א, שהרי צמקוס אחר קורא להם מגצועות, ומתרגמינן כּוּצָעִין (עיין יומא כה):

4 ואבנט. היא חגורה על הכתונת, והאפוד חגורה על המעיל, כמו שמצינו צסדר לצישתן, וַיִּתֵּן עָלָיו אֶת הַפָּתָה וַיַּחַגְר אֹתוֹ צָאֲבָנִט וַיִּלְבָּשׁ אֹתוֹ הַמַּעִיל וַיִּתֵּן עָלָיו אֶת הָאֶפֶד:

4 בגדי קדש. מתרומה המקודשת לשמי יעשו אותם:

5 והם יקחו. אותם חכמי לב שיעשו הצגדים, יקבלו מן המתנדצים את הזהב ואת התכלת, לעשות מהן את הצגדים:

<p>6 And they shall make the ephod of gold, of blue, and purple, scarlet, and fine twined linen, the work of the skilful workman.</p>	<p>וַיַּעֲבֹדוּן יֵת אֵיפֹדָא דְהָבָא תְּכֵלֵא וְאַרְגָּמָנָא צִבְעֵה זָהָבִי וּבֹיץ שִׁזִּיר עֹבֵד אוֹמֵן:</p>	<p>וַעֲשׂוּ אֶת־הָאֵפֹד זָהָב תְּכֵלֵת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מִשְׁזָר מַעֲשֵׂה חָשֵׁב:</p>
<p>7 It shall have two shoulder-pieces joined to the two ends thereof, that it may be joined together.</p>	<p>תָּרִין כְּתֻפֹּת מִלְפָּנֵי יְהוֹן לִיָּה עַל תָּרִין סְטְרוֹהֵי וַיִּתְּלָפָה:</p>	<p>שְׁתֵּי כְתֻפֹת חִבְרֹת יִהְיֶה־לָּו אֶל־שְׁנֵי קְצוֹתָיו וַחֲבַר:</p>
<p>8 And the skilfully woven band, which is upon it, wherewith to gird it on, shall be like the work thereof and of the same piece: of gold, of blue, and purple, and scarlet, and fine twined linen.</p>	<p>וְהַמָּנִן תְּקוּנִיהָ דְעֻלּוּהֵי כְּעֻבְדֵּיהָ מִנִּיהָ יְהִי דְהָבָא תְּכֵלֵא וְאַרְגָּמָנָא וְצִבְעֵה זָהָבִי וּבֹיץ שִׁזִּיר:</p>	<p>וַחֲשֵׁב אֶפְדָּתוֹ אֲשֶׁר עָלָיו כְּמַעֲשֵׂהוּ מִמָּנֹו יִהְיֶה זָהָב תְּכֵלֵת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מִשְׁזָר:</p>
<p>9 And thou shalt take two onyx stones, and grave on them the names of the children of Israel:</p>	<p>וְתִסַּב יֵת תְּרֵתִין אֲבָנֵי בִּירְלָא וְתִגְלֹף עֲלֵיהֶן שְׁמֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:</p>	<p>וְלָקַחְתָּ אֶת־שְׁתֵּי אֲבֹנֵי־שֹהֶם וּפְתַחְתָּ עֲלֵיהֶם שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:</p>

6 ועשו את האפוד. אם צאתי לפרש מעשה האפוד והחשן על סדר המקראות, הרי פירושן פרקים וישגה הקורא בצרופן, לכך אני כותב מעשיהם כמות שהוא, למען ירוץ הקורא בו, ואחר כך אפרש על סדר המקראות. האפוד עשוי כמין סינר של נשים רוכצות סוסים, וחוגר אותם מאחוריו כנגד לבו למטה מאליהו, רחצו כמדת רוחצ גבו של אדם ויותר, ומגיע עד עקביו, והחשצ מחוצר צראשו על פני רחצו מעשה אורג, ומאריך לכאן ולכאן כדי להקיף ולחגור בו, והכתפות מחוצרות צחשצ, אחת לימין ואחת לשמאל, מאחורי הכהן לשני קצות רחצו של סינר, וכשזוקפן עומדות לו על שני כתפיו, והן כמין שתי רצועות עשויות ממין האפוד, ארוכות כדי שיעור לזוקפן אלל צארו מכאן ומכאן, ונקפלות לפניו למטה מכתפיו מעט, ואצני השם קצועות צהם, אחת על כתף ימין ואחת על כתף שמאל, והמשצצות נתונות צראשיהם לפני כתפיו, ושתי עצמות הזהצ תחוצות צשתי טצועות צשחשן צשני קצות רחצו העליון, אחת לימין ואחת לשמאל, ושני ראשי השרשרות תקועים צמשצצות לימין, וכן שני ראשי השרשרות השמאלית תקועין צמשצצות צשכתף שמאל, נמצא החשן תלוי צמשצצות האפוד על לבו מלפניו, ועוד שתי טצועות צשני קצות החשן צתחתיתו, וכנגדס שתי טצועות צשתי כתפות האפוד מלמטה, צראשו התחתון המחוצר צחשצ, טצועות החשן אל מול טצועות האפוד שוכצים זה על זה, ומרכסן צפתיל תכלת תחוצ צטצועות האפוד והחשן, שיהא תחתית החשן דצוק לחשצ האפוד, ולא יהא נד ונצדל, הולך וחוזר:

6 זהב תכלת וארגמן ותולעת שני ושש משזר. חמשה מינים הללו שורין צכל חוט וחוט. היו מרדדין את הזהצ כמין טסים דקין, וקולצין פתילים מהם, וטווין אותן חוט של זהצ עס שש חוטין של תכלת, וחוט של זהצ עס שש חוטין של ארגמן, וכן תולעת שני, וכן צשש, שכל המינין חוטן כפול ששה וחוט של זהצ עס כל אחד ואחד, ואחר כך שוזר את כולם כאחד, נמצא חוטן כפול כ"ח, וכן מפורש צמס' יומא (עצ.). ולמד מן המקרא הזה וירקעו את פחי הזהצ וקצץ פתילים לעשות (את פתילי הזהצ) צתוך התכלת וצתוך הארגמן וגו', למדנו שחוט של זהצ שוזר עס כל מין ומין:

6 מעשה חושב. צבר פרשתי שהוא אריגת שתי קירות שאין צורת שני עצריהם דומות זו לזו: שתי כתפות וגו'. הסינר מלמטה, וחשצ האפוד היא החגורה, וצמודה לו מלמעלה דוגמת סינר הנשים, ומגצו של כהן היו מחוצרות צחשצ שתי חתיכות כמין שתי רצועות רחצות, אחת כנגד כל כתף וכתף, וזוקפן על שתי כתפותיו עד שנקפלות לפניו כנגד החזה, ועל ידי חצורן לטצועות החשן נאחזין מלפניו כנגד לבו שאין נופלת, כמו שמפורש צענין, והיו זקופות והולכות כנגד כתפיו, ושתי אצני שהם קצועות צהן, אחת צכל אחת:

7 אל שני קצותיו. אל רחצו של אפוד, שלא היה רחצו אלל כנגד גבו של כהן, וגצוהו עד כנגד האצילים שקורין קודי"ש, שנאמר לא יִקְרְאוּ בִּצְנֵעַ (יצחקאל מד, יח), אין חוגרין צמקוס זיעה, לא למעלה מאצליהם ולא למטה ממחניהם, אלל כנגד אצליהם: 7 וחבר. האפוד עס אותן שתי כתפות האפוד יחצר אותם צמחט למטה צחשצ, ולא יארגס עמו, אלל אורגס לצד ואחר כך מחצרים:

8 וחשב אפדתו. וחגור שעל ידו, הוא מאפדו ומתקנהו לכהן ומקשטו:

8 אשר עליו. למעלה צשפת הסינר היא החגורה:

8 כמעשהו. כאריגת הסינר מעשה חושצ ומחמשת מינין, כך אריגת החשצ מעשה חושצ ומחמשת המינים:

8 ממנו יהיה. עמו יהיה ארוג, ולא יארגנו לצד ויחצרנו:

10	six of their names on the one stone, and the names of the six that remain on the other stone, according to their birth.	שְׁשֶׁה מִשְׁמֹתָם עַל הָאֶבֶן הָאַחַת וְאֶת־שְׁמוֹת הַשְּׁשֶׁה הַנּוֹתָרִים עַל־הָאֶבֶן הַשְּׁנִית כְּתוּלְדָתָם:	ישראל
11	With the work of an engraver in stone, like the engravings of a signet, shalt thou engrave the two stones, according to the names of the children of Israel; thou shalt make them to be inclosed in settings of gold.	מַעֲשֵׂה חֶרֶשׁ אֶבֶן פְּתוּחֵי חֲתָם הַפֶּתַח אֶת־שְׁתֵּי הָאֲבִנִּים עַל־שְׁמֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִסְבַּת מִשְׁבָּצוֹת זָהָב תַּעֲשֶׂה אֹתָם:	11
12	And thou shalt put the two stones upon the shoulder-pieces of the ephod, to be stones of memorial for the children of Israel; and Aaron shall bear their names before the LORD upon his two shoulders for a memorial.	וְשַׁמְתָּ אֶת־שְׁתֵּי הָאֲבִנִּים עַל כְּתֻפֹת הָאֶפֶד אֲבִנֵי זָכָרֹן לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְנָשָׂא אֶהְרֹן אֶת־שְׁמוֹתָם לִפְנֵי יְהוָה עַל־שְׁתֵּי כְתָפָיו לְזָכָרֹן: (ס)	12
13	And thou shalt make settings of gold;	וְעָשִׂיתָ מִשְׁבָּצֹת זָהָב:	13
14	and two chains of pure gold; of plaited thread shalt thou make them, of wreathen work; and thou shalt put the wreathen chains on the settings.	וְשְׁתֵּי טָהוֹר שְׂרָשְׁרֹת זָהָב טָהוֹר מִגְבֵּלֹת תַּעֲשֶׂה אֹתָם מַעֲשֵׂה עֲבֹת וְנָתַתָּה אֶת־שְׂרָשְׁרֹת הָעֲבֹת עַל־הַמִּשְׁבָּצֹת: (ס)	14

- 10 כתולדותם. כסדר שנולדו, ראובן שמעון לוי יהודה דן ונפתלי, על האחת, ועל השניה, גד אשר יששכר זבולן יוסף, וזנימין מלא, שכן הוא כחצו במקום חולדותו, כ"ה אותיות בכל אחת ואחת:
- 11 מעשה חרש אבן. מעשה אומן של אצנים. חרש זה, דבוק הוא לתיבה שלאחריו, ולפיכך הוא נקוד פתח בסופו, וכן קרש עֲצִים נָטָה קו (ישעיה מד, יג), חרש של עצים. וכן קרש צָרָל מַעֲלָד (שם יז), כל אלה דבוקים ופתוחים:
- 11 פתוחי חותם. כמרגומו פֶּתַח מִפְּרָשׁ פְּגִלָּף דְּעֻקָּא, חרוטות האותיות בתוכן, כמו שחורטין חותמי טבעות שהם לחתום אגרות, כח ניכר ומפורש:
- 11 על שמות. כמו בשמות:
- 11 מסבות משבצות. מוקפות האצנים צמשצות זה, שעושה מושב האבן זוהב כמין גומא למדת האבן, ומשקעה צמשצות, נמצאת המשצות סובבת את האבן סביב, ומחצר המשצות צמחפות האפוד:
- 12 לזכרון. שיהא רואה הקצ"ה את השצטים כחוצים לפניו, ויזכור דקתם:
- 13 ועשית משבצות. מיעוט משצות שמים, ולא פירש לך עמה צפרשה זו אלא מקצת כרכן, וצפרשת החשן גומר לך פירושן:
- 14 שרשרות זהב. שלשלאות:
- 14 מגבלות. לסוף גבול החשן תעשה אותם:
- 14 מעשה עבות. מעשה קליעת חוטין, ולא מעשה נקצים וכפלים כאותן שעושין לצורות, אלא כאותן שעושין לְעִדְדִּם קָאוֹת שְׁקוּרִין אינשינשייר"ש (רוכפאס) (ביצה כז:):
- 14 ונתתה את שרשרות. של עבותות העשויות מעשה עבות על משצות הללו. ולא זה הוא מקום נוואת עשייתן של שרשרות ולא נוואת קביעותן, ואין תעשה האמור כאן לשון זווי, ואין ונתתה האמור כאן לשון זווי, אלא לשון עמיד, כי צפרשת החשן חוזר ומצוה על עשייתן ועל קביעותן, ולא נכתב כאן אלא להודיעך מקצת כורך המשצות שצוה לעשות עס האפוד, וכתב לך זאת, לומר לך המשצות הללו יזקקו לך, לכשתעשה שרשרות מגבלות על החשן, תחנם על המשצות הללו:

15	And thou shalt make a breastplate of judgment, the work of the skilful workman; like the work of the ephod thou shalt make it: of gold, of blue, and purple, and scarlet, and fine twined linen, shalt thou make it.	וְעָשִׂיתָ חֹשֶׁן מִשְׁפָּט מְעָשָׂה חֹשֶׁב כְּמַעֲשֵׂה אֶפֶד תַּעֲשֶׂנוּ זָהָב תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מִשְׁזָר תַּעֲשֶׂה אֹתוֹ:	15
16	Four-square it shall be and double: a span shall be the length thereof, and a span the breadth thereof.	רְבועֵ יְהִיָּה כְּפֹל זֶרֶת אֶרְכּוֹ וְזֶרֶת רָחְבּוֹ:	16
17	And thou shalt set in it settings of stones, four rows of stones: a row of carnelian, topaz, and smaragd shall be the first row;	וּמְלֵאתָ בּוֹ מְלֵאת אֶבֶן אַרְבַּעַה טֹוֲרִים אֶבֶן טֹוֹר אָדָם פִּטְדָה וּבְרָקֶת הַטֹּוֹר הָאֶחָד:	17
18	and the second row a carbuncle, a sapphire, and an emerald;	וְהַטֹּוֹר הַשֵּׁנִי נֶפֶךְ סַפִּיר וַיְהִלֶם:	18
19	and the third row a jacinth, an agate, and an amethyst;	וְהַטֹּוֹר הַשְּׁלִישִׁי לָשֵׁם שָׁבוּ וְאַחֲלָמָה:	19
20	and the fourth row a beryl, and an onyx, and a jasper; they shall be inclosed in gold in their settings.	וְהַטֹּוֹר הָרְבִיעִי תַרְשִׁישׁ וְשֹׁהַם וַיִּשְׁפָּה מִשְׁבָּצִים זָהָב יִהְיוּ בְּמִלּוֹאֲתָם:	20
21	And the stones shall be according to the names of the children of Israel, twelve, according to their names; like the engravings of a signet, every one according to his name, they shall be for the twelve tribes.	וְהָאֲבָנִים תִּהְיוּן עַל-שְׁמֹת בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל שְׁתֵּים עָשָׂר עַל-שְׁמֹתָם פְּתוּחֵי חוֹתָם אִישׁ עַל-שְׁמוֹ תִּהְיוּן לְשָׁנֵי עָשָׂר שָׁבֵט:	21

15 חושן משפט. שמכפר על קלקול הדין. דבר אחר משפט, שמזכר דבריו והצטחחו אמת, דרישנמ"ט בלע"ז שהמשפט משמש ג' לשונות, דברי טענות בעלי הדין, וגמר הדין, ועונש הדין, אס עונש מיתה אס עונש מכות אס עונש ממון, וזה משמש לשון צירור דברים, שמפרש ומזכר דבריו:

16 כמעשה אפוד. מעשה חושב ומחמשת מיינין: זרת ארכו וזרת רחבו. כפול, ומוטל לו לפניו כנגד לצו, שנאמר וְהָיוּ עַל לְבָבְךָ, תלוי בכתפות האפוד הצאות מאחוריו על כתפיו, ונקפלות ויורדות לפניו מעט, והחשן תלוי צהן בשרשרות וטבעות, כמו שמפורש בענין:

17 ומלאת בו. על שם שהאזנים ממלאות גומות המשבצות המתוקנות להן, קורא אותן בלשון מלואים: משבצים זהב. יהיו הטורים צמלואותם, מוקפים משבצות זהב צעומק שיעור שיתמלא צעוצי האזן, זהו לשון צמלואותם, כשיעור מלוי עניין של אזנים יהיה עומק המשבצות, לא פחות ולא יותר:

21 איש על שמו. כסדר תולדותם סדר האזנים, אודם לראובן, פטודה לשמעון, וכן כלם:

- ²² על החושן. צביל החשן, לקצעם בטבעותיו, כמו שמפורש למטה בענין: שרשת. לשון שרשי אילן, המאחזין לאילן להאחז ולהתקע בארץ, אף אלו יהיו מאחזין לחשן, שזהם יהיה תלוי באפוד, והן שתי שרשרות האמורות למעלה בענין המשצות, ואף שרשרות פחר מנחם בן סרוק לשון שרשים, ואמר שהרי"ש יתירה, כמו מ"ס שצשלסום, ומ"ס שצריקס, ואיני רואה את דבריו, אלא שרשרת בלשון עברית כשלשלת בלשון משנה: גבלת. הוא מגבלות האמור למעלה, שתתקעם בטבעות שיהיו בגבול החשן, וכל גבול לשון קצה, אשומי"ל בלע"ז ²² מעשה עבות. מעשה קליעה: ²³ על החושן. לצורך החושן, כדי לקצעם בו. ולא יתכן לומר שמהא תחלת עשייתן עליו, שאם כן מה הוא שחוזר ואומר ונתת את שתי הטבעות, והלא כבר נמנים בו, היה לו לכתוב בתחלת המקרא, ועשית על קצות החשן שתי טבעות זהב, ואף ששרשרות צריך אמה לפתור כן: ²³ על שני קצות החושן. לשתי פאות שכנגד הצואר לימנית ולשמאלית הבאים מול כתפות האפוד: ²⁴ ונתתה את שתי עבותות הזהב. הן הן שרשרות גבלות הכתובות למעלה, ולא פירש מקום קבוען בחשן, עכשיו מפרש לך שיהא תומצאותן בטבעות, ומדע לך שהן הן הראשונות, שהרי בפרשת אלה פקודי לא הוכפלו: ²⁵ ואת שתי קצות. של שתי העצמות, צ' ראשיהם של כל אחת ואחת: ²⁵ תתן על שתי המשבצות. הן הן הכתובות למעלה בין פרשת החשן ופרשת האפוד, ולא פירש את צרכן ואת מקומן, עכשיו מפרש שיתקע בהן ראשי העצמות התחבצות בטבעות החשן לימין ולשמאל אלל הצואר, שני ראשי שרשרות הימנית תוקע במשצות של ימין, וכן בשל שמאל שני ראשי שרשרות השמאלית: ²⁵ ונתתה. המשצות על כתפות האפוד, אחת צו ואחת צו, נמצאו כתפות האפוד מחזיקין את החשן שלא יפול ובהן הוא תלוי, ועדיין שפת החשן התחתונה הולכת וצאה, ונוקשת על כריסו ואינה דבוקה לו יפה, לכך הוצרך עוד צ' טבעות לתחיתו, כמו שמפרש והולך: ²⁵ אל מול פניו. של אפוד, שלא יתן המשצות בעבר הכתפות שכלפי המעיל, אלא בעבר העליון שכלפי החוץ, והוא קרוי מול פניו של אפוד, כי אותו עבר שאינו נראה אינו קרוי פנים: ²⁶ על שני קצות החושן. הן שתי פאותיו התחתונות לימין ולשמאל: ²⁶ על שפתו אשר אל עבר האפוד ביתה. הרי לך שני סימנים, האחד שיתנס בשני קצות של תחתיתו, שהוא כנגד האפוד, שעליו אינו כנגד האפוד, שהרי סמוך לצואר הוא, והאפוד נתון על מתניו, ועוד נתן סימן, שלא יקבעם בעבר החושן שכלפי החוץ, אלא בעבר שכלפי פנים, שנאמר ביתה, ואותו העבר הוא לצד האפוד, שמשצ האפוד חוגרו לכהן, ונקפל הסינר לפני הכהן על מתניו, וקצת כריסו מכאן ומכאן עד כנגד קצות החשן, וקצותיו שוכבין עליו:

22	And thou shalt make upon the breastplate plaited chains of wreathen work of pure gold.	וְעָשִׂיתָ עַל-הַחֹשֶׁן שְׁרָשֶׁת גְּבֻלֹת מַעֲשֵׂה עֲבֹת זָהָב טָהוֹר:	וְתַעֲבִיד עַל חוֹשָׁנָא תְּכִין מִתְחַמֵּן עוֹבֵד גְּדִילֹ דְּדָהָב דְּכִי:
23	And thou shalt make upon the breastplate two rings of gold, and shalt put the two rings on the two ends of the breastplate.	וְעָשִׂיתָ עַל-הַחֹשֶׁן שְׁתֵּי טַבָּעוֹת זָהָב וְנָתַתָּ אֶת-שְׁתֵּי הַטַּבָּעוֹת עַל-שְׁנֵי קְצוֹת הַחֹשֶׁן:	וְתַעֲבִיד עַל חוֹשָׁנָא תְּרֵין עֲזָן דְּדָהָב וְתַתִּין יֵת תְּרֵין עֲזָקְתָא עַל תְּרֵין סְטְרֵי חוֹשָׁנָא:
24	And thou shalt put the two wreathen chains of gold on the two rings at the ends of the breastplate.	וְנָתַתָּה אֶת-שְׁתֵּי עֲבֹתֹת הַזָּהָב עַל-שְׁתֵּי הַטַּבָּעֹת אֶל-קְצוֹת הַחֹשֶׁן:	וְתַתִּין יֵת תְּרֵין גְּדִילֹן דְּדָהָב עַל תְּרֵין עֲזָקְתָא בְּסְטְרֵי חוֹשָׁנָא:
25	And the other two ends of the two wreathen chains thou shalt put on the two settings, and put them on the shoulder-pieces of the ephod, in the forepart thereof.	וְאֵת שְׁתֵּי קְצוֹת שְׁתֵּי הָעֲבֹתֹת תִּתֵּן עַל-שְׁתֵּי הַמְּשַׁבְּצוֹת וְנָתַתָּה עַל-כְּתָפוֹת הָאֶפֶד אֶל-מוֹל פָּנָיו:	וְיֵת תְּרֵין גְּדִילֹן דְּעַל תְּרֵין סְטְרוֹהֵי תַתִּין עַל תְּרֵין מְרַמְצָתָא וְתַתִּין עַל כְּתָפֵי אֶפֶדָא לְקַבִּיל אֶפֶדָא:
26	And thou shalt make two rings of gold, and thou shalt put them upon the two ends of the breastplate, upon the edge thereof, which is toward the side of the ephod inward.	וְעָשִׂיתָ שְׁתֵּי טַבָּעוֹת זָהָב וְשַׂמְתָּ אֹתָם עַל-שְׁנֵי קְצוֹת הַחֹשֶׁן עַל-שְׂפָתוֹ אֲשֶׁר אֶל-עֵבֶר הָאֶפֶד (בַּסְּפָרִי סִפְרָא וְאִשְׁכְּנֵי הָאֶפֶד) בֵּיתָהּ:	וְתַעֲבִיד תְּרֵין עֲזָן דְּדָהָב וְתַתִּין יֵתָהוֹן עַל תְּרֵין סְטְרֵי חוֹשָׁנָא עַל סְפָתִיהָ דְּלַעֲבָרָא דְּאֶפֶדָא לָנָיו:
27	And thou shalt make two rings of gold, and shalt put them on the two shoulder-pieces of the ephod underneath, in the forepart thereof, close by the coupling thereof, above the skilfully woven band of the ephod.	וְעָשִׂיתָ שְׁתֵּי טַבָּעוֹת זָהָב וְנָתַתָּה אֹתָם עַל-שְׁתֵּי כְּתָפוֹת הָאֶפֶד מִלְּמַטָּה מִמוֹל פָּנָיו לְעִמַּת מַחְבְּרָתוֹ מִמַּעַל לְחֹשֶׁב הָאֶפֶד:	וְתַעֲבִיד תְּרֵין עֲזָן דְּדָהָב וְתַתִּין יֵתָהוֹן עַל תְּרֵין כְּתָפֵי אֶפֶדָא מִלְּרַע מִלְּקַבִּיל אֶפֶדָא לְקַבִּיל בֵּית לֹפִי מַעְלָיו לְהַמִּין אֶפֶדָא:
28	And they shall bind the breastplate by the rings thereof unto the rings of the ephod with a thread of blue, that it may be upon the skilfully woven band of the ephod, and that the breastplate be not loosed from the ephod.	וַיִּרְכְּסוּ אֶת-הַחֹשֶׁן מִטַּבָּעָתוֹ אֶל-טַבָּעַת הָאֶפֶד בַּפִּתִּיל תְּכֵלֶת לְהִיוֹת עַל-חֹשֶׁב הָאֶפֶד וְלֹא-יִנָּח הַחֹשֶׁן מֵעַל הָאֶפֶד:	וַיַּחֲדוּן יֵת חוֹשָׁנָא מִעֲזָקְתִּיהָ לְעֲזָקַת אֶפֶדָא בְּחוּטָא דְּתַכִּילָתָא לְמַהֲנֵי עַל הַמִּין אֶפֶדָא וְלֹא יִתְפָּרַק חוֹשָׁנָא מֵעַלָיו אֶפֶדָא:

27 על שתי כתפות האפוד מלמטה. שהמשצרות נחונות צראשי כתפות האפוד העליונים, הצאים על כתפיו כנגד גרונו ונקפלות ויורדות לפניו, והטבעות ניה ליתן צראשן השני שהוא מחובר לאפוד, והוא שנאמר לעומת מחצתו, סמוך למקום חבורן צאפוד למעלה מן החגורה מעט, שהמחצת לעומת החגורה, ואלו נחונים מעט צגוצה זקיפת הכתפות, הוא שנאמר ממעל לחשב האפוד, והן כנגד סוף החשן, ונותן פתיל תכלת צאותן הטבעות וצטבעות החשן, ורוכסן צאותו פתיל לימין ולשמאל, שלא יהא תחתית החשן הולך לפניו וחוזר לאחור ונוקש על כריסו, ונמצא מיושב על המעיל יפה:

27 ממוול פניו. צעצר החינו:

28 וירכסו. לשון חבור, וכן מִרְכָּסִי אִישׁ (תהלים לא, כא), חצורי חצירי רשעים. וכן וְהִרְכָּסִים לְצִקָּעָה (ישעיה מ, ד), הרים הסמוכים זה לזה, שאי אפשר לירד לגיא שציניהם אלא צקושי גדול, שמחוץ סמיכתן הגיא זקופה ועמוקה, יהיו לצקעת מיסור ונוחה לילך:

28 להיות על חשב האפוד. להיות החשן צבוק אל חשב האפוד:

28 ולא ינח. לשון ניתוק, ולשון ערצי הוא כדצרי דונש בן לצרט:

<p>29 And Aaron shall bear the names of the children of Israel in the breastplate of judgment upon his heart, when he goeth in unto the holy place, for a memorial before the LORD continually. .</p>	<p>וַיִּטּוֹל אֶהָרֹן יֵת שְׁמֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בַּחֹשֶׁן דִּינָא עַל לִבּוֹ בְּמִיעַלֶיהָ לְקֹדֶשׁ לְזִכָּרֹן לִפְנֵי־יְהוָה תָּמִיד:</p>	<p>29 וַנָּשָׂא אֶהָרֹן אֶת־שְׁמוֹת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בַּחֹשֶׁן הַמִּשְׁפָּט עַל־לִבּוֹ בָּבָאוּ אֶל־הַקֹּדֶשׁ לְזִכָּרֹן לִפְנֵי־יְהוָה תָּמִיד:</p>
<p>30 And thou shalt put in the breastplate of judgment the Urim and the Thummim; and they shall be upon Aaron's heart, when he goeth in before the LORD; and Aaron shall bear the judgment of the children of Israel upon his heart before the LORD continually.</p>	<p>וְתָתִין בַּחֹשֶׁן דִּינָא יֵת אֹרִיָּא וְיֵת תּוּמִיָּא וַיְהִי עַל לִבָּא דֶּאֶהָרֹן בְּמִיעַלֶיהָ לְקָדָם יי וַיִּטּוֹל אֶהָרֹן יֵת דִּין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַל לִבּוֹ קָדָם יי תְּדִירָא:</p>	<p>30 וְנָתַתָּ אֶל־חֹשֶׁן הַמִּשְׁפָּט אֶת־הָאֹרִיִּים וְאֶת־הַתּוּמִּים וְהָיוּ עַל־לֵב אֶהָרֹן בָּבָאוּ לִפְנֵי יְהוָה וַנָּשָׂא אֶהָרֹן אֶת־מִשְׁפַּט בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל עַל־לִבּוֹ לִפְנֵי יְהוָה תָּמִיד: (ס)</p>
<p>31 And thou shalt make the robe of the ephod all of blue.</p>	<p>וְתַעֲבִיד יֵת מְעִיל אֵיפֹדָא גְמִיר תַּכְלָא:</p>	<p>שלישי וְעָשִׂיתָ אֶת־מְעִיל הָאֵפֹד כָּלִיל תַּכְלֵת:</p>
<p>32 And it shall have a hole for the head in the midst thereof; it shall have a binding of woven work round about the hole of it, as it were the hole of a coat of mail that it be not rent.</p>	<p>וַיְהִי פּוּמִיָּה כַּפִּיל לְגִיָּה תּוּרָא יְהִי מִקָּרָא לְפּוּמִיָּה סָחֹר סָחֹר עֹבֵד מַחִי כַּפּוֹם שְׂרָן יְהִי לִיה דְּלָא יִתְבַּזֵּעַ:</p>	<p>32 וְהָיָה פִּי־רֹאשׁוֹ בְּתוֹכוֹ שְׁפָה יִהְיֶה לְפִיו סָבִיב מַעֲשֵׂה אֲרָג כַּפִּי תַחְרָא יִהְיֶה־לּוֹ לֹא יִקָּרַע:</p>
<p>33 And upon the skirts of it thou shalt make pomegranates of blue, and of purple, and of scarlet, round about the skirts thereof; and bells of gold between them round about:</p>	<p>וְתַעֲבִיד עַל שְׁפוֹלוֹהִי רְמוֹנֵי תַכְלָא וְאַרְגָּמָנָא וְצִבְעֵ זָהָב עַל שְׁפוֹלוֹהִי סָחֹר סָחֹר וְזִגִּין דְּדָהָב בִּינֵיהֶן סָחֹר סָחֹר:</p>	<p>33 וְעָשִׂיתָ עַל־שׁוּלְיוֹ רְמוֹנֵי תַכְלֵת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי עַל־שׁוּלְיוֹ סָבִיב וּפַעֲמָנֵי זָהָב בְּתוֹכָם סָבִיב:</p>
<p>34 a golden bell and a pomegranate, a golden bell and a pomegranate, upon the skirts of the robe round about.</p>	<p>זָגָא דְּדָהָבָא וְרְמוֹנָא זָגָא דְּדָהָבָא וְרְמוֹנָא עַל שְׁפוֹלֵי מְעִילָא סָחֹר סָחֹר:</p>	<p>34 פַּעֲמָן זָהָב וְרִמּוֹן פַּעֲמָן זָהָב וְרִמּוֹן עַל־שׁוּלֵי הַמְּעִיל סָבִיב:</p>

30 האורים ואת התמים. הוא כתב שם המפורש שהיה נותן בתוך כפלי החשן, שעל ידו הוא מאיר דבריו ומתמם את דבריו (יומא עג:). וצמקדש שני היה החשן, שאי אפשר לכהן גדול להיות מחוסר בגדים, אבל אותו השם לא היה בתוכו, ועל שם אותו הכתב הוא קרוי משפט, שנאמר וְשָׁחַל לוֹ צִמְשֵׁפֶט הָאֹרִיִּים (צמדבר כז, כא):

30 את משפט בני ישראל. דבר שהם נשפטים ונוכחים על ידו אס לעשות דבר או לא לעשות. ולפי המדרש אגדה, שהחשן מכפר על מעוטי הדין נקרא משפט, על שם סליחת המשפט:

31 את מעיל האפוד. שאפוד ניתן עליו לחגורה:

31 כליל תכלת. כולו תכלת, שאין מין אחר מעורב בו:

32 והיה פי ראשו. פי המעיל בגזו, הוא פתיחת בית האור:

32 בתוכו. כתרמו פִּיל לְגִיָּה, כפול לתוכו, להיות לו לשפה כפילתו, והיה מעשה אורג ולא צמחט:

32 כפי תחרא. למדנו שהשריונים שלהם כפול לחוכן:

32 לא יקרע. כדי שלא יקרע, והקורע עובר בלאו, שזה ממנין לאוין שצמורה, וכן לא יִחַשְׁחֶן, וכן לא יִקָּרַע מִמֶּנּוּ (שמות כה, טו), הנאמר צדי הארון:

33 רמוני. עגולים וחלולים היו, כמין רמונים העשויים כצלת תרנגולת:

33 ופעמוני זהב. זגין עם עִנְזָלִין שצמחוס:

33 בתוכם סביב. ציניהם סביב, צין שני רמונים פעמון אחד, דבוק ותלוי צשולי המעיל:

34 פעמון זהב ורמון וגו'. פעמון זהב ורמון אללו:

<p>35 And it shall be upon Aaron to minister; and the sound thereof shall be heard when he goeth in unto the holy place before the LORD, and when he cometh out, that he die not.</p>	<p>וְיִהְיֶה עַל־אַהֲרֹן לְשֹׁמֵשׁ וְנִשְׁמָע קוֹלוֹ בְּבָאוֹ אֶל־הַקֹּדֶשׁ וַיֵּהָנֶה וּבִצְאתוֹ וְלֹא יָמוּת:</p>	<p>35 וְיִהְיֶה עַל־אַהֲרֹן לְשֹׁמֵשׁ וְנִשְׁמָע קוֹלוֹ בְּבָאוֹ אֶל־הַקֹּדֶשׁ וַיֵּהָנֶה וּבִצְאתוֹ וְלֹא יָמוּת: (ס)</p>
<p>36 And thou shalt make a plate of pure gold, and engrave upon it, like the engravings of a signet: HOLY TO THE LORD.</p>	<p>וְתַעֲבִיד צִיצָא דְדָהָב דְּכִי וְתִגְלוֹף עָלוּהִי כְּתָב מִפְּרֶשׁ קֹדֶשׁ לַיהוָה:</p>	<p>36 וְעָשִׂיתָ צִיץ זָהָב טָהוֹר וּפְתַחְתָּ עָלָיו פְּתוּחֵי חֹתָם קֹדֶשׁ לַיהוָה:</p>
<p>37 And thou shalt put it on a thread of blue, and it shall be upon the mitre; upon the forefront of the mitre it shall be.</p>	<p>וְתָשִׁי יִתִּיהָ עַל חוּטָא דְתַכִּילְתָּא וְיִהְיֶה עַל מִצְנֶפֶתָא לְקַבִּיל אִפִּי מִצְנֶפֶתָא יְהִי:</p>	<p>37 וְשַׂמְתָּ אֹתוֹ עַל־פְּתִיל תְּכֵלֶת וְיִהְיֶה עַל־הַמִּצְנֶפֶת אֶל־מֹול פְּנֵי־הַמִּצְנֶפֶת יְהִי:</p>
<p>38 And it shall be upon Aaron's forehead, and Aaron shall bear the iniquity committed in the holy things, which the children of Israel shall hallow, even in all their holy gifts; and it shall be always upon his forehead, that they may be accepted before the LORD.</p>	<p>וְיִהְיֶה עַל בֵּית עֵינֹוהִי דְאַהֲרֹן וַיִּטּוֹל אַהֲרֹן יְתֵי עֲוֹנוֹת קוֹדֶשִׁיא דִּיקְדָּשׁוֹן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְכָל מִתְּנָת קוֹדֶשִׁיהוֹן וְיִהְיֶה עַל בֵּית עֵינֹוהִי תְּדִירָא לְרַעְוָא לְהוֹן קֹדֶם יְיָ:</p>	<p>38 וְיִהְיֶה עַל־מִצַּח אַהֲרֹן וְנִשָּׂא אַהֲרֹן אֶת־עֲוֹן הַקֹּדָשִׁים אֲשֶׁר יִקְדִּישׁוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְכָל־מִתְּנַת קֹדֶשִׁיהֶם וְיִהְיֶה עַל־מִצְחוֹ תָמִיד לְרָצוֹן לָהֶם לְפָנֵי יְהוָה:</p>
<p>39 And thou shalt weave the tunic in chequer work of fine linen, and thou shalt make a mitre of fine linen, and thou shalt make a girdle, the work of the weaver in colours.</p>	<p>וְתַרְמִיץ כְּתוּנָא דְבוּצָא וְתַעֲבִיד מִצְנֶפֶתָא דְבוּצָא וְהַמָּן תַּעֲבִיד עוֹבֵד צִיִּיר:</p>	<p>39 וּשְׁבַצְתָּ הַכְּתָנֶת שֵׁשׁ וְעָשִׂיתָ מִצְנֶפֶת שֵׁשׁ וְאַבְנֵט תַּעֲשֶׂה מַעֲשֶׂה רֶקֶם:</p>

35 ולא ימות. מכלל לאו אתה שומע הן, אם יהיו לו לא יתחייב מיתה, הא אם יכנס מחוסר אחד מן הצבדים הללו, חייב מיתה בידי שמים:

36 ציץ. כמין טס של זהב היה, רוחב צ' אצבעות, מקיף על המנח מאוזן לאוזן (סוכה ה:):

37 על פתיל תכלת. ובמקום אחר הוא אומר, וַיִּטּוֹל עָלָיו פְּתִיל תְּכֵלֶת (שמות לו, לא), ועוד, כתיב כאן והיה על המצנפת, ולמטה הוא אומר והיה על מנח אהרן, ובשחיטת קדשים שנינו (זבחים יט.), שערו היה נראה ציץ למצנפת ששם מניח תפלין, למדנו שהמצנפת למעלה בגובה הראש, ואינה עמוקה להכנס בה כל הראש עד המנח, והציץ מלמטה, והפתילים היו צנקים, ותלויין בו צנני ראשים ובמנעו, ששה בג' מקומות הללו, פתיל מלמעלה אחד מבחוץ ואחד מצפנים כנגדו, וקושר ראשי הפתילים מאחורי העורף שלשתן, ונמצאו ציץ אורך הטס ופתילי ראשיו מקיפין את הקדקד, ופתיל האמצעי שבראשו קשור עם ראשי השנים, והולך על פני רוחב הראש מלמעלה, נמצא עשוי כמין כובע, ועל פתיל האמצעי הוא אומר והיה על המצנפת, והיה נותן הציץ על ראשו כמין כובע על המצנפת, והפתיל האמצעי מחזיקו שאינו נופל, והטס תלוי כנגד מנחו, ונתקיימו כל המקראות, פתיל על הציץ, וציץ על הפתיל, ופתיל על המצנפת מלמעלה:

38 ונשא אהרן. לשון סליחה, ואף על פי כן אינו זו ממשמעו, אהרן נושא את המשא של עון, נמצא מסולק העון מן הקדשים: 38 את עון הקדשים. לרצות על הדם ועל החלב שקרבו צטומאה, כמו ששנינו (מנחות כה.), אי זה עון הוא נושא, אם עון פגול הרי כבר נאמר לא ירצה, ואם עון נותר הרי נאמר לא יחשב, ואין לומר שיכפר על עון הכהן שהקריב טמא, שהרי עון הקדשים נאמר, ולא עון המקריבים, הא אינו מרצה אלא להכשיר הקרבן:

38 והיה על מצחו תמיד. אי אפשר לומר שיהא על מנחו תמיד, שהרי אינו עליו אלא בשעת העבודה, אלא תמיד לרצות להם, אפילו אינו על מנחו, שלא היה כהן גדול עובד באותה שעה, ולדברי האומר עודהו על מנחו מכפר ומרצה, ואם לאו אינו מרצה, נדרש על מנחו תמיד, מלמד שממשמש בו בעודו על מנחו, שלא יסיח דעתו ממנו:

39 ושבצת. עשה אותם משצות משצות, וכולם של שש:

40	And for Aaron's sons thou shalt make tunics, and thou shalt make for them girdles, and head-tires shalt thou make for them, for splendour and for beauty.	וּלְבָנֵי אַהֲרֹן תַּעֲשֶׂה כִּתְנֹת וְעִשִׂיתָ לָהֶם אֲבִנִּים וּמִגְבְּעוֹת תַּעֲשֶׂה לָהֶם לְכָבוֹד וּלְתִפְאֶרֶת:	40
41	And thou shalt put them upon Aaron thy brother, and upon his sons with him; and shalt anoint them, and consecrate them, and sanctify them, that they may minister unto Me in the priest's office.	וְהַלְבַשְׁתָּ אֹתָם אֶת־אַהֲרֹן אֶחָיִד וְאֶת־בָּנָיו אִתּוֹ וּמָשַׁחְתָּ אֹתָם וּמִלֵּאתָ אֶת־יָדָם וְקִדַּשְׁתָּ אֹתָם וְכִהְנוּ לִי:	41
42	And thou shalt make them linen breeches to cover the flesh of their nakedness; from the loins even unto the thighs they shall reach.	וְעָשִׂה לָהֶם מְכַנְסֵי־כָד לְכִסּוֹת בָּשָׂר עֲרוּהָ מִמְתָּנִים וְעַד־יָרְכָיִם יִהְיוּ:	42
43	And they shall be upon Aaron, and upon his sons, when they go in unto the tent of meeting, or when they come near unto the altar to minister in the holy place; that they bear not iniquity, and die; it shall be a statute for ever unto him and unto his seed after him.	וְהָיוּ עַל־אַהֲרֹן וְעַל־בָּנָיו בְּבָאָם אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד אֹו בְּגִשְׁתָּם אֶל־הַמִּזְבֵּחַ לְשָׁרֵת בְּקֹדֶשׁ וְלֹא־יָשָׂאוּ עֹון וּמָתוּ חֻקַּת עוֹלָם לּוֹ וּלְזֶרְעוֹ אַחֲרָיו: (ס)	43
XXIX	And this is the thing that thou shalt do unto them to hallow them, to minister unto Me in the priest's office: take one young bullock and two rams without blemish,	וְזֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר־תַּעֲשֶׂה לָהֶם לְקַדֵּשׁ אֹתָם לְכַהֵן לִי לִקַּח פֶּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר וְאַיִלִּים שְׁנָיִם תְּמִימִם:	רציע

- 40 וּלְבָנֵי אַהֲרֹן תַּעֲשֶׂה כִּתְנֹת. ארבעה בגדים הללו ולא יותר, כתונת, ואזננט, ומגבעות היא מנפפת, ומכנסים הכתוצים למטה צפרשה:
- 41 וְהַלְבַשְׁתָּ אֹתָם אֶת אַהֲרֹן. אותם האמורין צאהרון, חשן, ואפוד, ומעיל, וכתונת תשבץ, מנפפת, ואזננט, וזיץ, ומכנסים, הכתוצים למטה כולל:
- 41 וְאֵת בָּנָיו אִתּוֹ. אותם הכתוצים צהם:
- 41 וּמָשַׁחְתָּ אֹתָם. את אהרון ואת בניו צשמן המשחה:
- 41 וּמִלֵּאתָ אֶת יָדָם. כל מלוי ידים לשון חנוך, כשהוא נכנס לדבר להיות מוחזק צו מאותו יום והלאה, וצלשון לע"ז, כשממנין אדם על פקודת דבר, נותן השליט צידו צית יד של עור שקורין גוואני"טו, ועל ידו הוא מחזיקו צדבר, וקורין לאותו מסירה וויר"טסיר, והוא מלוי ידים:
- 42 וְעָשִׂה לָהֶם. לאהרון ולבניו:
- 42 מְכַנְסֵי כָד. הרי מ' צגדים לכהן גדול וארבעה לכהן הדיוט:
- 43 וְהָיוּ עַל אַהֲרֹן. כל הבגדים האלה, על אהרון הראויין לו:
- 43 וְעַל בָּנָיו. האמורין צהם:
- 43 בְּבֹאֵם אֶל אֹהֶל מוֹעֵד. להיכל וכן למשכן:
- 43 וּמָתוּ. הא למדת, שהמשמש מחוסר צגדים, צמיתה:
- 43 חֻקַּת עוֹלָם לּוֹ. כל מקום שנאמר חקת עולם, הוא גזירה מיד ולדורות לעכצ צו:
- 1 לְקַח. כמו קח, ושמי גזרות הן, אחת של קיסה ואחת של לקיסה, ולהן פתרון אחד:
- 1 פֶּר אֶחָד. לכפר על מעשה העגל שהוא פר:

2 and unleavened bread, and cakes unleavened mingled with oil, and wafers unleavened spread with oil; of fine wheaten flour shalt thou make them.	וּלְחִים פֶּטִיר וּגְרִיצָן פֶּטִירָן דְּפִילָן בְּמִשַּׁח וְאַסְפּוּגִין פֶּטִירִין דְּמִשְׁחִין בְּמִשַּׁח סֵלֶת דְּחֲטִין תַּעֲבִיד יְהוֹנָן:	2 וְלֶחֶם מִצּוֹת וְחֻלֵּת מִצּוֹת בְּלוּלֹת בְּשֶׁמֶן וּרְקִיקֵי מִצּוֹת מִשְׁחִים בְּשֶׁמֶן סֵלֶת חֲטִים תַּעֲשֶׂה אֹתָם:
3 And thou shalt put them into one basket, and bring them in the basket, with the bullock and the two rams.	וְתָתִין יְהוֹנָן עַל סֵלָא חֵד וְתִקְרִיב יְהוֹנָן בְּסֵלָא וְיֵת תּוֹרָא וְיֵת תְּרִין דְּכָרִין:	3 וְנָתַתָּ אוֹתָם עַל־סֶל אֶחָד וְהִקְרַבְתָּ אֹתָם בְּסֵל וְאֶת־הַפָּר וְאֶת שְׁנֵי הָאֵילִם:
4 And Aaron and his sons thou shalt bring unto the door of the tent of meeting, and shalt wash them with water.	וְיֵת אַהֲרֹן וְיֵת בְּנוֹהֵי הַקְּרִיב לְתַרְעֵ מִשְׁכָּן זְמָנָא וְתַסְחִי יְהוֹנָן בְּמֵיָא:	4 וְאֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־בָּנָיו תִּקְרִיב אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וְרַחֲצֵתָ אֹתָם בְּמַיִם:
5 And thou shalt take the garments, and put upon Aaron the tunic, and the robe of the ephod, and the ephod, and the breastplate, and gird him with the skilfully woven band of the ephod.	וְתַסֵּב יֵת לְבוּשֵׁיא וְתִלְבִּישׁ יֵת אַהֲרֹן יֵת כְּתוּנָא וְיֵת מְעִיל אֵיפֻדָא וְיֵת אֵיפֻדָא וְיֵת חוּשְׁנָא וְתִתְקִין לֵיהּ בְּהִמְנֵן אֵיפֻדָא:	5 וְלָקַחְתָּ אֶת־הַבְּגָדִים וְהִלְבַּשְׁתָּ אֶת־אַהֲרֹן אֶת־הַכֹּתֶנֶת וְאֶת מְעִיל הָאֵפֹד וְאֶת־הָאֵפֹד וְאֶת־הַחוּשֵׁן וְאֶפְדָּתָ לּוֹ בְּחֹשֶׁב הָאֵפֹד:
6 And thou shalt set the mitre upon his head, and put the holy crown upon the mitre.	וְתַשִּׁי מִצְנֶפֶתָא עַל רִישִׁיהּ וְתָתִין יֵת כְּלִילָא דְקֹדֶשׁ עַל מִצְנֶפֶתָא:	6 וְשַׂמְתָּ הַמִּצְנֶפֶת עַל־רֹאשׁוֹ וְנָתַתָּ אֶת־גִּזְרֵ הַקֹּדֶשׁ עַל־הַמִּצְנֶפֶת:
7 Then shalt thou take the anointing oil, and pour it upon his head, and anoint him.	וְתַסֵּב יֵת מִשְׁחָא דְרֵבּוּתָא וְתִרִיק עַל רִישִׁיהּ וְתִרְבִּי יֵתִיהּ:	7 וְלָקַחְתָּ אֶת־שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְיִצַקְתָּ עַל־רֹאשׁוֹ וּמִשַּׁחְתָּ אֹתוֹ:
8 And thou shalt bring his sons, and put tunics upon them.	וְיֵת בְּנוֹהֵי הַקְּרִיב וְתִלְבִּישֶׁנּוּן כְּתוּנִין:	8 וְאֶת־בָּנָיו תִּקְרִיב וְהִלְבַּשְׁתָּם כְּתֹנֶת:

- 2 וּלְחֶם מִצּוֹת וְחֻלֵּת מִצּוֹת. הרי אלו ג' מינין, רצוכה, וחלות, ורקיקין. לחם מצות היא הקרויה למטה צענין חלת לחם שמן, על שם שנותן שמן ברצוכה כנגד החלות והרקיקין, וכל המינין צאים עשר עשר חלות (מנחות עו.):
- 2 בשמן. כשהן קמח, יונק צהן שמן וצוללן (שם עה.):
- 2 משחים בשמן. אחר אפייתן מושחן כמין כ"ף יוגית שהיא עשויה כנו"ן שלנו (שם):
- 3 והקרבנות אותם. אל חצר המשכן ציוס הקמח:
- 4 ורחצת. זו טבילת כל הגוף:
- 5 ואפדת. קשט ותקן החגורה והסינר סביבותיו:
- 6 גזר הקדש. זה הניץ:
- 6 על המצנפת. כמו שפירשתי למעלה, על ידי הפתיל האמצעי ושני פתילין שצראשו הקשורין שלשתן מאחורי העורף, הוא נותנו על המצנפת כמין כובע:
- 7 ומשחת אותו. אף משיחה זו כמין כ"ף יוגית, נותן שמן על ראשו, וצין ריסי עיניו, ומחצין באצבעו:

9	And thou shalt gird them with girdles, Aaron and his sons, and bind head-tires on them; and they shall have the priesthood by a perpetual statute; and thou shalt consecrate Aaron and his sons.	וְתִזְרִיז יִתְּהוֹן הַמִּינִין אֶהְרֹן וּבְנוֹהֵי וְתִתְּקִין לָהֶן קוֹבְעִין וְתִהְיִי לָהֶן כְּהוֹנָתָא לְקִים עַל־ם וְתִתְּקִיב קוֹרְבָנָא דְאֶהְרֹן וְקוֹרְבָנָא דְבְנוֹהֵי:	וְחִגְרְתָּ אֹתָם אֲבָנֹט אֶהְרֹן וּבָנָיו וְחִבְשֶׁתָּ לָהֶם מִגְבַּעַת וְהִיָּתָה לָהֶם כְּהֹנָה לְחֻקַּת עוֹלָם וּמִלֵּאתָ יָד־אֶהְרֹן וְיָד־בָּנָיו:	9
10	And thou shalt bring the bullock before the tent of meeting; and Aaron and his sons shall lay their hands upon the head of the bullock.	וְתִתְּקִיב יָת תּוֹרָא לְקִדָּם מִשְׁכַּן זִמְנָא וְיִסְמֹד אֶהְרֹן וּבְנוֹהֵי יָת יְדִיהוֹן עַל רִישׁ תּוֹרָא:	וְהִקְרַבְתָּ אֶת־הַפָּר לִפְנֵי אֹהֶל מוֹעֵד וְסָמַד אֶהְרֹן וּבָנָיו אֶת־יְדֵיהֶם עַל־רֹאשׁ הַפָּר:	10
11	And thou shalt kill the bullock before the LORD, at the door of the tent of meeting.	וְתַכּוּס יָת תּוֹרָא קִדָּם יי בְּתַרְע מִשְׁכַּן זִמְנָא:	וְשַׁחֲטָתָ אֶת־הַפָּר לִפְנֵי יְהוָה פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד:	11
12	And thou shalt take of the blood of the bullock, and put it upon the horns of the altar with thy finger; and thou shalt pour out all the remaining blood at the base of the altar.	וְתִסַּב מִדָּמָא דְתּוֹרָא וְתִתִּין עַל קִרְנֵת מִדְּבַחָא בְּאֶצְבָּעָךְ וְיָת כָּל דָּמָא תִשְׁפּוֹד לִיסוּדָא דְמִדְּבַחָא:	וְלִקְחִתָּ מִדָּם הַפָּר וְנָתַתָּה עַל־קִרְנֵת הַמִּזְבֵּחַ בְּאֶצְבָּעָךְ וְאֶת־כָּל־הַדָּם תִּשְׁפּוֹד אֶל־יְסוּד הַמִּזְבֵּחַ:	12
13	And thou shalt take all the fat that covereth the inwards, and the lobe above the liver, and the two kidneys, and the fat that is upon them, and make them smoke upon the altar.	וְתִסַּב יָת כָּל תַּרְבָּא דְחִפִּי יָת גּוֹא וְיָת חֲצָרָא דְעַל כְּבִדָּא וְיָת תַּרְתִּין כּוֹלִין וְיָת תַּרְבָּא דְעַל־יהוֹן וְתִסִּיק לְמִדְּבַחָא:	וְלִקְחִתָּ אֶת־כָּל־הַחֵלֶב הַמְּכַסֶּה אֶת־הַקֶּרֶב וְאֶת הַיֹּתֶרֶת עַל־הַכִּבֵּד וְאֶת שְׁתֵּי הַקְּלִיֹּת וְאֶת־הַחֵלֶב אֲשֶׁר עֲלֵיהֶן וְהִקְטַרְתָּ הַמִּזְבֵּחַ:	13
14	But the flesh of the bullock, and its skin, and its dung, shalt thou burn with fire without the camp; it is a sin-offering.	וְיָת בֶּשֶׂר תּוֹרָא וְיָת מִשְׁכִּיָּה וְיָת אוֹכְלִיָּה תוֹקִיד בְּנוֹרָא מִבְּרָא לְמִשְׁרִיתָא חֲטָאתָא הוּא:	וְאֶת־בֶּשֶׂר הַפָּר וְאֶת־עֲרוֹ וְאֶת־פָּרְשׁוֹ תִשְׂרֹף בָּאֵשׁ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה חֲטָאתָא הוּא:	14
15	Thou shalt also take the one ram; and Aaron and his sons shall lay their hands upon the head of the ram.	וְיָת דְּכָרָא חַד תִּסַּב וְיִסְמֹכוּ אֶהְרֹן וּבְנוֹהֵי יָת יְדִיהוֹן עַל רִישׁ דְּכָרָא:	וְאֶת־הָאֵיל הָאֶחָד תִּקַּח וְסָמְכוּ אֶהְרֹן וּבָנָיו אֶת־יְדֵיהֶם עַל־רֹאשׁ הָאֵיל:	15

- 9 והיתה להם. מלוי ידים זה לכהונת עולם:
9 ומלאות. על ידי הדזרים האלה:
9 יד אהרן ויד בניו. צמילוי ופקודת הכהונה:
11 פתח אהל מועד. צחצר המשכן שלפני הפתח:
12 על קרנות. למעלה, צקרנות ממש (זכחיס נג.).
12 ואת כל הדם. שירי הדם:
12 אל יסוד המזבח. כמין צליטת צית קצול עשוי לו סביב סביב לאחר שעלה אמה מן הארץ (מדות פ"ג מ"א):
13 החלב המכסה את הקרב. הוא הקרום שעל הכרס שקורין טיל"א:
13 ואת היתרת. הוא טרפשא דכצדא שקורין איצר"ש (ראטהפלייש):
13 על הכבד. אף מן הכבד יכול עמה (ח"כ ג, ד):
14 תשרף באש. לא מנינו חטאת חילוניה נשרפת אלא זו:

16	And thou shalt slay the ram, and thou shalt take its blood, and dash it round about against the altar.	וְשַׁחַטְתָּ אֶת־הָאֵילָן וְלִקַּחְתָּ אֶת־דָּמּוֹ וְזָרַקְתָּ עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב:	וְתָכּוֹס יָת דְּכָרָא וְתִסַּב יָת דְּמִיָּה וְתִזְרוֹק עַל מְדַבְּחָא סְחוּר סְחוּר:
17	And thou shalt cut the ram into its pieces, and wash its inwards, and its legs, and put them with its pieces, and with its head.	וְאֶת־הָאֵילָן תִּנְתַּח לְנִתְחָיו וְרַחֲצֶתָ קִרְבּוֹ וּכְרָעָיו וְנִתַּח עַל־נִתְחָיו וְעַל־רֹאשׁוֹ:	וְיָת דְּכָרָא תַפְלִיג לְאַבְרוֹהִי וְתַחֲלִיל גְּוִיָּה וּכְרָעֵיהִי וְתַתִּין עַל אֲבָרוֹהִי וְעַל רִישִׁיהִי:
18	And thou shalt make the whole ram smoke upon the altar; it is a burnt-offering unto the LORD; it is a sweet savour, an offering made by fire unto the LORD.	וְהִקְטַרְתָּ אֶת־כָּל־הָאֵילָן הַמִּזְבֵּחַ עֲלֶה הוּא לַיהוָה רֵיחַ נִיחֻחַ אֲשֶׁה לַיהוָה הוּא:	וְתִסִּיק יָת כָּל דְּכָרָא לְמַדְבְּחָא עֲלֵתָא הוּא קָדָם יי לְאַתְקַבְּלָא בְּרַעְנָא קוּרְבָּנָא קָדָם יי הוּא:
19	And thou shalt take the other ram; and Aaron and his sons shall lay their hands upon the head of the ram.	חמשי וְלִקַּחְתָּ אֶת־הָאֵילָן הַשֵּׁנִי וְסָמַךְ אֶהְרֹן וּבָנָיו אֶת־יְדֵיהֶם עַל־רֹאשׁ הָאֵילָן:	וְתִסַּב יָת דְּכָרָא תַנִּינָא וְיִסְמֹךְ אֶהְרֹן וּבְנוֹהִי יָת יְדֵיהֶן עַל רִישׁ דְּכָרָא:
20	Then shalt thou kill the ram, and take of its blood, and put it upon the tip of the right ear of Aaron, and upon the tip of the right ear of his sons, and upon the thumb of their right hand, and upon the great toe of their right foot, and dash the blood against the altar round about.	20 וְשַׁחַטְתָּ אֶת־הָאֵילָן וְלִקַּחְתָּ מִדָּמּוֹ וְנִתַּתָּה עַל־תְּנוּךְ אָזְנוֹ אֶהְרֹן וְעַל־תְּנוּךְ אָזְנוֹ בָּנָיו הַיְמָנִית וְעַל־בֶּהֱן יָדָם הַיְמָנִית וְעַל־בֶּהֱן רַגְלָם הַיְמָנִית וְזָרַקְתָּ אֶת־הַדָּם עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב:	וְתָכּוֹס יָת דְּכָרָא וְתִסַּב מִדְּמִיָּה וְתַתִּין עַל רוּם אוֹדְנָא אֶהְרֹן וְעַל רוּם אוֹדְנָא דְּבְנוֹהִי דִימִינָא וְעַל אֲלִיוֹן יְדֵהֶן דִימִינָא וְעַל אֲלִיוֹן רַגְלֵהֶן דִימִינָא וְתִזְרוֹק יָת דָּמָא עַל מְדַבְּחָא סְחוּר סְחוּר:
21	And thou shalt take of the blood that is upon the altar, and of the anointing oil, and sprinkle it upon Aaron, and upon his garments, and upon his sons, and upon the garments of his sons with him; and he and his garments shall be hallowed, and his sons and his sons' garments with him.	21 וְלִקַּחְתָּ מִן־הַדָּם אֲשֶׁר עַל־הַמִּזְבֵּחַ וּמִשְׁמֵן הַמִּשְׁחָה וְהִזִּיתָ עַל־אֶהְרֹן וְעַל־בְּגָדָיו וְעַל־בָּנָיו וְעַל־בְּגָדֵי בָנָיו אֹתוֹ וְקִדַּשׁ הוּא וּבְגָדָיו וּבְנָיו וּבְגָדֵי בָנָיו אֹתוֹ:	וְתִסַּב מִן דָּמָא דְּעַל מְדַבְּחָא וּמִמִּשְׁחָא דְּרַבּוּתָא וְתִדִּי עַל אֶהְרֹן וְעַל לְבוּשׁוֹהִי וְעַל בְּנוֹהִי וְעַל לְבוּשֵׁי בְנוֹהִי עִמֵּיהִי וְיִתְקַדַּשׁ הוּא וּלְבוּשׁוֹהִי וּבְנוֹהִי וּלְבוּשֵׁי בְנוֹהִי עִמֵּיהִי:

16 וזרקת. בכלי, אוחז במזרק וזורק כנגד הקרן, כדי שיראה לכאן ולכאן, ואין קרבן טעון מתנה באכזב אלא חטאת בלבד, אזל שאר זבחים אינן טעונין קרן ולא אכזב, שמתן דמם מחלי המזבח ולמטה, ואינו עולה בכזב, אלא עומד בארץ וזורק;

16 סביב. כך מפורש בשמיטת קדשים (זבחים נג:), שאין סביב אלא צ' מתנות שהן ארבע, האחת בקרן וזית זו, והאחת בקרן שכנגדה באלכסון, וכל מתנה נראית כזית זדי הקרן אילך ואילך, נמצא הדם נחון צד' רוחות סביב, לכך קרוי סביב:

17 על נתחיו. עם נתחיו, וסף על שאר הנתחים:

18 ריח ניחוח. נחת רוח לפני, שאמרתי ונעשה רצוני:

18 אשה. לשון אש, והיא הקטרת איברים שעל האש:

20 תנוך. הוא הסחוס (ת"כ מילואים כ"א), גדר האמצעי שבתוך האוזן, שקורין טנדרו"ס:

20 בהן ידם. הגודל, וצפרק האמצעי:

22 Also thou shalt take of the ram the fat, and the fat tail, and the fat that covereth the inwards, and the lobe of the liver, and the two kidneys, and the fat that is upon them, and the right thigh; for it is a ram of consecration;

וּתְסַבּ מִן דִּכְרָא תִרְבָּא וְאֵלֵיתָא וְיִת תִּרְבָּא דְחִפִּי יֵת גִּנָּא וְיִת חֲצָר כְּבָדָא וְיִת תִּרְתִּין כּוֹלֵן וְיִת תִּרְבָּא דְעֵלְיָהוֹן וְיִת שְׂקָא דִימִינָא אֲרִי דְכַר קוֹרְבָנָא הוּא:

וּלְקַחְתָּ מִן־הָאֵיל הַחֵלֶב וְהָאֵלֶּה וְאֶת־הַחֵלֶב הַמְכַסֶּה אֶת־הַקֶּרֶב וְאֶת יִתְרַת הַכְּבֹד וְאֶת שְׁתֵּי הַכְּלִיֹּת וְאֶת־הַחֵלֶב אֲשֶׁר עֲלֵיהֶן וְאֶת שׁוֹק הַיָּמִין כִּי אֵיל מִלְאִים הוּא:

23 and one loaf of bread, and one cake of oiled bread, and one wafer, out of the basket of unleavened bread that is before the LORD.

וּפְתָא דְלֶחִים חֶדָּא וּגְרִיצָתָא דְלֶחִים מִשַּׁח חֶדָּא וְאַסְפּוּג חֶד מִסְלָא דְפִטִּירְיָא דְקֹדֶם יי:

וּכְפָר לֶחֶם אַחַת וְחֻלֵּת לֶחֶם שְׁמֹן אַחַת וְרִקִּיק אֶחָד מִסֵּל הַמִּצּוֹת אֲשֶׁר לִפְנֵי יְהוָה:

24 And thou shalt put the whole upon the hands of Aaron, and upon the hands of his sons; and shalt wave them for a wave-offering before the LORD.

וּתְשִׁי כּוֹלָא עַל יְדֵי אַהֲרֹן וְעַל יְדֵי בְנוֹהֵי וְתָרִים יִתְהוֹן אֲרָמָא קֹדֶם יי:

וְשַׁמֶּת הַכֹּל עַל כַּפֵּי אַהֲרֹן וְעַל כַּפֵּי בָנָיו וְהִנֵּפְתָּ אֹתָם תְּנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה:

25 And thou shalt take them from their hands, and make them smoke on the altar upon the burnt-offering, for a sweet savour before the LORD; it is an offering made by fire unto the LORD.

וּתְסַבּ יִתְהוֹן מִיָּדְהוֹן וּתְסִיק לְמַדְבָּחָא עַל עֹלָתָא לְאַתְקַבְּלָא בְּרַעְנָא קֹדֶם יי קוֹרְבָנָא הוּא קֹדֶם יי:

וּלְקַחְתָּ אֹתָם מִיָּדָם וְהִקְטַרְתָּ הַמִּזְבֵּחַה עַל־הָעֹלָה לְרִיחַ נִיחּוֹחַ לִפְנֵי יְהוָה אֲשֶׁה הוּא לִיהוָה:

26 And thou shalt take the breast of Aaron's ram of consecration, and wave it for a wave-offering before the LORD; and it shall be thy portion.

וּתְסַבּ יֵת חֲדָא מִדְּכַר קוֹרְבָנָא דְלְאַהֲרֹן וְתָרִים יִתִּיה אֲרָמָא קֹדֶם יי וְיִהִי לְךָ לְחֶלֶק:

וּלְקַחְתָּ אֶת־הַחֹזֶה מֵאֵיל הַמִּלְאִים אֲשֶׁר לְאַהֲרֹן וְהִנֵּפְתָּ אוֹתוֹ תְּנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה וְיִהְיֶה לְךָ לְמִנְחָה:

22 החלב. זה חלב הדקים או הקיצה (חולין מט):

22 והאליה. מן הכליות ולמטה, כמו שמפורש בויקרא (ג, ט) שנאמר לַעֲמַת הָעֹלָה יִסְרְקָהּ, מקום שהכליות יועלו, ובאמורי הפר לא נאמר אליה, שאין אליה קריצה אלא כבש וכבשה ואיל, אבל שור ועז אין טעונים אליה:

22 ואת שוק הימין. לא מנינו הקטרה בשוק הימין עס האמורים, אלא זו בלבד:

22 כי איל מלואים הוא. שלמים לשון שלמות, שהושלם בכל. מגיד הכתוב שהמלואים שלמים, ששמיים שלום למזבח, ולעוזד העבודה, ולצעלים לכך אני מצריכו החזה, להיות לו לעוזד העבודה למנה, וזה משה ששימש צמלואים, והשאר אכלו אהרן ובניו, שהם צעלים, כמפורש בענין:

23 וכבר לחם. מן החלות:

23 וחלת לחם שמן. ממין הרבוכה:

23 ורקיב. מן הרקיקין אחד, מעשר שכל מין ומין. ולא מנינו תרומת לחם הבא עס זבח נקטרת, אלא זו בלבד, שתרומת לחמי תודה ואיל נזיר נתונה לכהנים עס חזה ושוק, ומזה לא היה למשה למנה, אלא חזה בלבד:

24 על כפי אהרן וגו' והנפת. שניהם עסוקין בתנופה, הצעלים והכהן, הא כיצד, כהן מניח ידו תחת יד הצעלים ומניף, וזוה היו אהרן ובניו צעלים ומשה כהן:

24 תנופה. מוליך ומציא למי שארבע רוחות העולם שלו, ותנופה מעכצת ומצטלת פורעניות ורוחות רעות. תרומה, מעלה ומוריד למי שהשמים והארץ שלו, ומעכצת טללים רעים (מנחות סב):

25 על העולה. על האיל הראשון שהעלית עולה:

25 לריח ניחוח. לנחת רוח למי שאמר ונעשה רצונו:

25 אשה. לאש נתן:

25 לה. לשמו של מקום:

<p>27 And thou shalt sanctify the breast of the wave-offering, and the thigh of the heave-offering, which is waved, and which is heaved up, of the ram of consecration, even of that which is Aaron's, and of that which is his sons'.</p>	<p>וְקִדַּשְׁתָּ אֶת חֲזֵה הַתְּנוּפָה וְאֶת שׁוֹק הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר הוֹנֵף וְאֲשֶׁר הוֹרֵם מֵאֵל הַמִּלֵּאִים מֵאֲשֶׁר לְאַהֲרֹן וּמֵאֲשֶׁר לְבָנָיו וְתִקְדִּישׁ יֵת וְתִקְדִּישׁ דָּאֲרָמוֹתָא וְיֵת שְׂקָא דְאַפְרָשׁוּתָא וְדִאֲתַפְרֶשׁ מִדְּכָר קוֹרְבָנֵיִּא מִדְּלֹאֲהֲרֹן וּמִדְּלְבָנוֹהֵי:</p>	<p>27 וְקִדַּשְׁתָּ אֶת חֲזֵה הַתְּנוּפָה וְאֶת שׁוֹק הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר הוֹנֵף וְאֲשֶׁר הוֹרֵם מֵאֵל הַמִּלֵּאִים מֵאֲשֶׁר לְאַהֲרֹן וּמֵאֲשֶׁר לְבָנָיו:</p>
<p>28 And it shall be for Aaron and his sons as a due for ever from the children of Israel; for it is a heave-offering; and it shall be a heave-offering from the children of Israel of their sacrifices of peace-offerings, even their heave-offering unto the LORD.</p>	<p>וְהָיָה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו לְחֶק-עוֹלָם מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כִּי תְרוּמָה הִוא וְתְרוּמָה יְהִיָּה מֵאֵת בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל מִזִּבְחֵי שְׁלָמֵיהֶם תְּרוּמָתָם לַיהוָה:</p>	<p>28 וְהָיָה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו לְחֶק-עוֹלָם מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כִּי תְרוּמָה הִוא וְתְרוּמָה יְהִיָּה מֵאֵת בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל מִזִּבְחֵי שְׁלָמֵיהֶם תְּרוּמָתָם לַיהוָה:</p>
<p>29 And the holy garments of Aaron shall be for his sons after him, to be anointed in them, and to be consecrated in them.</p>	<p>וּלְבוּשֵׁי קוֹדֶשׁ דְּלֹאֲהֲרֹן יְהוֹן לְבָנוֹהֵי בְתָרוּהֵי לְרִבְעָה בְּהוֹן וּלְקַרְבָּא בְּהוֹן יֵת קוֹרְבָנֵהוֹן:</p>	<p>29 וּבִגְדֵי הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר לְאַהֲרֹן יִהְיוּ לְבָנָיו אַחֲרָיו לְמִשְׁחָה בָהֶם וּלְמִלֵּא-בָם אֶת-יָדָם:</p>
<p>30 Seven days shall the son that is priest in his stead put them on, even he who cometh into the tent of meeting to minister in the holy place.</p>	<p>שִׁבְעַת יָמִים יִלְבָּשֶׁם הַכֹּהֵן תַּחֲתָיו מִבְּנָיו אֲשֶׁר יָבֹא אֶל-אֹהֶל מוֹעֵד לְשֶׁרֶת בְּקֹדֶשׁ:</p>	<p>30 שִׁבְעַת יָמִים יִלְבָּשֶׁם הַכֹּהֵן תַּחֲתָיו מִבְּנָיו אֲשֶׁר יָבֹא אֶל-אֹהֶל מוֹעֵד לְשֶׁרֶת בְּקֹדֶשׁ:</p>
<p>31 And thou shalt take the ram of consecration, and seethe its flesh in a holy place.</p>	<p>וְיֵת דְּכָר קוֹרְבָנֵיִּא תִּסַּב וְתִבְשִׁיל יֵת בְּשָׂרֶיהָ בְּאֹתָר קֹדֶשׁ:</p>	<p>31 וְאֵת אֵיל הַמִּלֵּאִים תִּקַּח וּבִשַׁלְתָּ אֶת-בְּשָׂרוֹ בַּמָּקוֹם קֹדֶשׁ:</p>

27 וקדשת את חזה התנופה ואת שוק התרומה וגו'. קדשם לדורות, להיות נוהגת תרומתם והנפתם בחזה ושוק של שלמים, אצל לא להקטרה, אלא והיה לאהרן ולבניו לאכול: תנופה. לשון הולכה והצאה, וינטלי"ר בלע"ו: 27 הורם. לשון מעלה ומוריד: 27 לחק עולם מאת בני ישראל. שהשלמים לצעלים, ואת החזה ואת השוק יתנו לכהן: 28 כי תרומה הוא. החזה ושוק הזה: 29 לבניו אחרייו. למי שצא בגדולה אחריו: 29 למשחה. להתגדל צהם, שיש משיחה שהיא לשון שררה, כמו לך נסתים למשקה (במדבר יח, ח), אל תגעו במשיקי (תהלים קה, טו): 29 ולמלא בם את ידם. על ידי הצגדים הוא מתלבש בכהונה גדולה: 30 שבעת ימים. רלופין: 30 ילבשם הכהן. אשר יקום מצניו תחתיו לכהונה גדולה, כשימנוהו להיות כהן גדול: 30 אשר יבא אל אהל מועד. אותו כהן המוכן להכנס לפני ולפנים ציוס הכפורים, וזהו כהן גדול, שאין עבודת יום הכפורים כשרה אלא צו (יומא עג.): 30 תחתיו מבניו. מלמד, שאם יש לו לכהן גדול בן ממלא את מקומו, ימנוהו כהן גדול תחתיו (ת"כ, טו): 30 הכהן תחתיו מבניו. מכאן ראינו, כל לשון כהן, לשון פועל עובד ממש, לפיכך ניגון קציר נמשך לפניו: 31 במקום קדש. צחור אהל מועד, שהשלמים הללו קדשי קדשים היו:

- ³² פתח אהל מועד. כל החצר קרוי כן:
- ³³ ואכלו אתם. אהרן וצניו, לפי שהם צעליהם:
- ³³ אשר כפר בהם. להם כל זרות ותיעוב:
- ³³ למלא את ידם. צאיל ולחם הללו:
- ³³ לקדש אתם. שעל ידי המלוואים הללו נתמלאו ידיהם ונתקדשו לכהונה:
- ³³ כי קדש הם. קדשי קדשים, ומכאן למדנו אזהרה לזר האוכל קדשי קדשים, שנתן המקרא טעם לדבר משום דקדש הם:
- ³⁵ ועשית לאהרן ולבניו ככה. שנה הכתוב וכפל לעכצ, שאם חסר דבר אחד מכל האמור צענין, לא נתמלאו ידיהם להיות כהנים, ועצודתם פסולה:
- ³⁵ אתכה. כמו אותך:
- ³⁵ שבעת ימים תמלא וגר. צענין הזה ובקרצנות הללו בכל יום:
- ³⁶ על הכפורים. צעזיל הכפורים, לכפר על המזבח מכל זרות ותיעוב, ולפי שנאמר שבעת ימים תמלא ידם, אין לי אלא דבר הצא צעזילם, כגון האילים והלחם, אבל הצא צעזיל המזבח, כגון פר שהוא לטווי המזבח, לא שמענו, לכך הוטרך מקרא זה. ומדרש תורת כהנים (מילואים ט"ו) אומר, כפרת המזבח הוטרך, שמא התנדב איש דבר גזול צמלאכת המשכן והמזבח:
- ³⁶ וחטאת. ותדפי, לשון מתנת דמים הנחונים צאצב קרוי חטוי:
- ³⁶ ומשחת אותה. צשמן המשחה, וכל המשיחות כמין כ"ף יוגית:
- ³⁷ והיה המזבח קדש. ומה היא קדושתו, כל הנוגע צמזבח יקדש, אפילו קרבן פסול שעלה עליו, קדשו המזבח להכשירו שלא ירד, מתוך שנאמר כל הנוגע וגו' יקדש, שומע אני צין ראוי צין שאינו ראוי, כגון דבר שלא היה פסולו בקדש, כגון הרובע והנרבע, ומוקפה, ונעצד, והטריפה, וכיוצא בהן, תלמוד לומר וזה אשר תעשה, הסמוך אחריו, מה עולה ראוייה אף כל ראוייה (ת"כ ו, ב. צ. זכאים פג:), שנראה לו כצר ונפסל משבא לעזרה, כגון הלן, והיוצא, והטמא, ושנשחט צמחשבת חוץ לזמנו וחוץ למקומו, וכיוצא בהן:

32	And Aaron and his sons shall eat the flesh of the ram, and the bread that is in the basket, at the door of the tent of meeting.	וַיֵּכֹל אֶהָרֶן וּבָנָיו יֵת בָּשָׂר דְּכֶרֶא וְיֵת לַחֲמַא דְּבַסְלָא בַתְּרַע מִשְׁכַּן זִמְנָא:	32	וְאָכַל אֶהָרֶן וּבָנָיו אֶת־בָּשָׂר הָאֵיל וְאֶת־הַלֶּחֶם אֲשֶׁר בַּסֵּל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד:
33	And they shall eat those things wherewith atonement was made, to consecrate and to sanctify them; but a stranger shall not eat thereof, because they are holy.	וַיֵּכֹלִין יְתַהוֹן דְּאֵתְכַפֵּר בְּהוֹן לְקֶרְבָּא יֵת קוֹרְבָּנֵהוֹן לְקֹדֶשָׁא יְתַהוֹן וְחִילָנִי לֹא יֵכֹל אַרִי קוֹדֶשָׁא אֲנִין:	33	וְאָכְלוּ אַתֶּם אֲשֶׁר כָּפַר בָּהֶם לְמַלֵּא אֶת־יָדֵם לְקֹדֶשׁ אַתֶּם וְזָר לֹא־יֹאכַל כִּי־קֹדֶשׁ הֵם:
34	And if aught of the flesh of the consecration, or of the bread, remain unto the morning, then thou shalt burn the remainder with fire; it shall not be eaten, because it is holy.	וְאִם יִשְׁתָּאֵר מִבָּשָׂר קוֹרְבָּנִיא וּמִן לַחֲמַא עַד צִפְרָא וְתוֹקִיד יֵת דְּאֵשְׁתָּאֵר בְּנוֹרָא לֹא יִתְאָכִיל אַרִי קוֹדֶשָׁא הוּא:	34	וְאִם־יִוָּתֵר מִבָּשָׂר הַמִּלֻּאִים וּמִן־הַלֶּחֶם עַד־הַבֶּקָר וְשִׂרְפֶתָּ אֶת־הַנוֹתֵר בָּאֵשׁ לֹא יֹאכַל כִּי־קֹדֶשׁ הוּא:
35	And thus shalt thou do unto Aaron, and to his sons, according to all that I have commanded thee; seven days shalt thou consecrate them.	וְתַעֲבִיד לְאֶהָרֶן וּלְבָנָיו כְּדִין כָּל דְּפִקִּידִית יִתְדִ שְׁבַעַא יוֹמִין תְּקַרִּיב קוֹרְבָּנֵהוֹן:	35	וַעֲשִׂיתָ לְאֶהָרֶן וּלְבָנָיו כָּכָה כָּל אֲשֶׁר־צִוִּיתִי אֶתְּכָה שִׁבְעַת יָמִים תִּמְלֵא יָדֵם:
36	And every day shalt thou offer the bullock of sin-offering, beside the other offerings of atonement; and thou shalt do the purification upon the altar when thou makest atonement for it; and thou shalt anoint it, to sanctify it.	וְתוֹרָא דְּחַטָּאתָא תַעֲבִיד לְיוֹמָא עַל כְּפוּרִיא וְתִדְכִי עַל מִדְּבַחָא בְּכַפְּרוּתָךְ עֲלוּהִי וְתִרְבִּי יִתִּיה לְקֹדֶשׁוּתִיה:	36	וּפָר חַטָּאת תַעֲשֶׂה לַיּוֹם עַל־הַכִּפּוּרִים וְחַטָּאת עַל־הַמִּזְבֵּחַ בְּכַפְּרֶךָ עָלָיו וּמִשְׁחָתָּ אֹתוֹ לְקֹדֶשׁוֹ:
37	Seven days thou shalt make atonement for the altar, and sanctify it; thus shall the altar be most holy; whatsoever toucheth the altar shall be holy.	שְׁבַעַא יוֹמִין תַּכְפֵּר עַל מִדְּבַחָא וְתַקְדִּישׁ יִתִּיה וְיִהִי מִדְּבַחָא קֹדֶשׁ קוֹדֶשִׁין כָּל דִּיקְרַב בְּמִדְּבַחָא יִתְקַדֵּשׁ:	37	שִׁבְעַת יָמִים תַּכְפֵּר עַל־הַמִּזְבֵּחַ וְקֹדֶשֶׁת אֹתוֹ וְיִתִּיה הַמִּזְבֵּחַ קֹדֶשׁ קֹדָשִׁים כָּל־הַנִּגַּע בַּמִּזְבֵּחַ יִקְדָּשׁ: (ס)
38	Now this is that which thou shalt offer upon the altar: two lambs of the first year day by day continually.	וְדִין דְּתַעֲבִיד עַל מִדְּבַחָא אֲמַרִין בְּנֵי שָׁנָא תָרִין לְיוֹמָא תְדִירָא:	38	זֹאת אֲשֶׁר תַעֲשֶׂה עַל־הַמִּזְבֵּחַ כִּבְשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה שְׁנַיִם לַיּוֹם תָּמִיד:
39	The one lamb thou shalt offer in the morning; and the other lamb thou shalt offer at dusk.	יֵת אֲמַרָא חַד תַעֲבִיד בְּצִפְרָא וְיֵת אֲמַרָא תִנְיָנָא תַעֲבִיד בֵּין שְׁמֶשְׁיָא:	39	אֶת־הַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד תַעֲשֶׂה בֶּבֶקֶר וְאֶת־הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַעֲשֶׂה בֵּין הָעֶרְבִים:

40	And with the one lamb a tenth part of an ephah of fine flour mingled with the fourth part of a hin of beaten oil; and the fourth part of a hin of wine for a drink-offering.	וְעִשְׂרוֹנָא סוּלְתָא דְּפִיל בְּמִשַּׁח כְּתִישָׁא רַבְעוֹת הִינָא וְנִסְכָּא רַבְעוֹת הִינָא חֲמֶרָא לְאַמְרָא חַד:	וְעִשְׂרוֹן סֹלֶת בָּלוּל בְּשֶׁמֶן כְּתִית רַבַּע הַחֵין וְנִסֵּךְ רְבִיעֵת הַחֵין יַיִן לִכְבֵּשׁ הָאֶחָד:	40
41	And the other lamb thou shalt offer at dusk, and shalt do thereto according to the meal-offering of the morning, and according to the drink-offering thereof, for a sweet savour, an offering made by fire unto the LORD.	וְיֵת אַמְרָא תְּנִינָא תַעֲבִיד בֵּין שְׁמֵשִׁיא כְּמִנְחַת צֶפְרָא וְנִסְכָּהּ תַעֲבִיד לָהּ לְאַתְקַבְּלָא בְּרַעְנָא קוֹרְבָנָא קָדָם יְיָ:	וְאֵת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַעֲשֶׂה בֵּין הָעֶרְבַּיִם כְּמִנְחַת הַבֶּקָר וְנִסְכָּהּ תַעֲשֶׂה-לָּהּ לְרִיחַ נִיחֹחַ אִשָּׁה לַיהוָה:	41
42	It shall be a continual burnt-offering throughout your generations at the door of the tent of meeting before the LORD, where I will meet with you, to speak there unto thee.	עֹלֶת תָּמִיד לְדִרְתִּיכֶם פֶּתַח אֹהֶל-מוֹעֵד לִפְנֵי יְהוָה אֲשֶׁר אוֹעֵד לָכֶם שָׁמָּה לְדַבֵּר אֵלַיִךְ שָׁם:	עֹלֶת תָּמִיד לְדִרְתִּיכֶם פֶּתַח אֹהֶל-מוֹעֵד לִפְנֵי יְהוָה אֲשֶׁר אוֹעֵד לָכֶם שָׁמָּה לְדַבֵּר אֵלַיִךְ שָׁם:	42
43	And there I will meet with the children of Israel; and [the Tent] shall be sanctified by My glory.	וְאֶזְמִין מִימְרֵי תַפְּנִן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶתְקַדֵּשׁ בִּיקְרִי:	וְנִעַדְתִּי שָׁמָּה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְנִקְדָּשׁ בְּכְבוֹדִי:	43
44	And I will sanctify the tent of meeting, and the altar; Aaron also and his sons will I sanctify, to minister to Me in the priest's office.	וְאֶקְדִּישׁ יֵת מִשְׁכַּן זִמְנָא וְיֵת מִדְּבָחָא וְיֵת אֹהֶל־רֶן וְיֵת בְּנוֹהֵי אֶקְדִּישׁ לְשִׁמְשָׁא קָדְמִי:	וְקִדְשְׁתִּי אֶת-אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת-הַמִּזְבֵּחַ וְאֶת-אֹהֶל־רֶן וְאֶת-בְּנָיו אֶקְדָּשׁ לְכַהֵן לִי:	44
45	And I will dwell among the children of Israel, and will be their God.	וְאֲשֵׁרִי שְׁכִינֹתִי בְּגוֹ בְנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶהְיֶה לָּהֶם לֵאלֹהֵי:	וְשִׁכְנֹתִי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהָיִיתִי לָהֶם לֵאלֹהִים:	45

- 40 ועשרון סולת. עשירית האיפה, מ"ג ביצים וחומש ביצה:
40 בשמן כתית. לא לחוצה נאמר כתית, אלא להכשיר, לפי שנאמר כתית למאור, ומשמע למאור ולא למנחות, יכול לפסלו למנחות, תלמוד לומר כאן כתית, ולא נאמר כתית למאור אלא למעט מנחות שאין צריך כתית, שאף הטוחן ברחיים כשר צהן (מנחות פו.):
40 רבע הדיון. שלשה לוגין:
40 ונסך. לספלים, כמו ששנינו במסכת סוכה (מח.), שני ספלים של כסף היו בראש המזבח, ומנוקבים כמין שני חוטמין דקים, נותן היין לתוכו, והוא מקלח ויוצא דרך החוטם, ונופל על גג המזבח, ומשם יורד לשיתין במזבח בית עולמים, ובמזבח הנחשת יורד מן המזבח לארץ:
41 לריח ניחוח. על המנחה נאמר, שמנחת נסכים כולה כליל, וסדר הקרבתם, האיברים בתחלה ואחר כך המנחה, שנאמר עולה ומנקה (ויקרא כג, לו):
42 תמיד. מיום אל יום, ולא יפסיק יום בנתיים:
42 אשר אועד לכם. כשאקבע מועד לדבר אליך, שם אקבענו לצא. ויש מרבותינו למדים מכאן, שמעל מזבח הנחשת היה הקצ"ה מדבר עם משה משהווקס המשכן, ויש אומרים מעל הכפורת כמו שנאמר ודברתי אִתְּךָ מֵעַל הַכַּפֹּתָה (שמות כה, כב). ואשר אועד לכם האמור כאן אינו אמור על המזבח, אלא על אהל מועד הנזכר במקרא:
43 ונועדתי שמה. אתועד עמם בדבור, כמלך הקובע מקום מועד לדבר עם עבדיו שם:
43 ונקדש. המשכן:
43 בכבודי. שתשרה שכינתי בו. ומדרש אגדה, אל תקרי בכבודי אלא במכודי, במכודים שלי, כאן רמז לו מיתת בני אהרן ביום הקמתו, וזהו שאמר משה הוא הָשָׁךְ דָּבָר ה' לְאֹמֶר צִקְרִי אֶקְדָּשׁ (ויקרא י, ג), והיכן דָּבָר, ונקדש בכבודי:

46	<p>וידעו כי אני יהוה אלהיהם אשר הוצאתי אתם מארץ מצרים לשכני בתוכם אני יהוה אלהיהם: (פ)</p>	46
XXX	<p>ותעביד מדבקה לאקטרא עלוהי קטרת בוסמין דאעי שטין תעביד יתיה:</p>	<p>ועשית מזבח מקטרת קטרת עצי שטים תעשה אתו:</p>
2	<p>אמה ארפו ואמה רחבו רבוע יהיה ואמותיו קמתו ממנו קרנתיו:</p>	2
3	<p>ותחפי יתיה דהב דכי ית אגריה וית כותלוהי סחור סחור וית קרנהי ותעביד ליה זר דדהב סחור סחור:</p>	3
4	<p>ותרתין עזקן דדהב תעביד ליה מלרע לזיריה על תרתין זויתיה תעביד על תרין סטרוהי ויהי לאתרא לאריתא למטל יתיה בהון:</p>	4
5	<p>ותעביד ית אריתא דאעי שטין ותחפי יתהון דהבא:</p>	5
6	<p>ותתין יתיה קדם פרוכתא דעל ארונא דסהדותא קדם כפורתא דעל סהדותא דאזמין מימרי לך תמן:</p>	6

- 46 לשכני בתוכם. על מנת לשכון אני בתוכם:
- 1 מקטרת קטורת. להעלות עליו קיטור עשן סמים:
- 3 את גגו. זה היה לו גג, אצל מזבח העולה לא היה לו גג, אלא ממלאים חללו אדמה בכל חנייתם:
- 3 זר זהב. סימן הוא לכמה כהונה:
- 4 צלעותיו. כאן הוא לשון זויות כתר גומו, לפי שנאמר על שני זדיו, על שתי זויותיו שזשני זדיו:
- 4 והיה. מעשה הטבעות האלה:
- 4 לבתים לבדים. לכל בית מהיה הטבעת לזד:
- 6 לפני הפרכת. שמא תאמר משוך מכנגד הארון לנפון או לדרוס, תלמוד לומר לפני הכפרת, מכוון כנגד הארון מצחוך:

7	And Aaron shall burn thereon incense of sweet spices; every morning, when he dresseth the lamps, he shall burn it.	וַיִּקְטֹר עָלוֹהֵי אֹהֶרֶן קֹטֶרֶת בּוֹסֶמִין בַּצֹּפֶר בַּצֹּפֶר בְּאַתְקֻנֹתֶיהָ יֵת בּוֹצִינִיא יִקְטֹרְנָהּ:	וְהִקְטִיר עָלָיו אֹהֶרֶן קֹטֶרֶת סִמִּים בִּבְקָר בִּבְקָר בְּהִיטִיבוֹ אֶת־הַנֶּהֱרֹת יִקְטִירְנָהּ:	7
8	And when Aaron lighteth the lamps at dusk, he shall burn it, a perpetual incense before the LORD throughout your generations.	וּבְהַעֲלֹת אֹהֶרֶן אֶת־הַנֶּהֱרֹת בֵּין הָעֶרְבִים יִקְטִירְנָהּ קֹטֶרֶת תָּמִיד לִפְנֵי יְהוָה לְדֹרֹתֵיכֶם:	מפטיר	
9	Ye shall offer no strange incense thereon, nor burnt-offering, nor meal-offering; and ye shall pour no drink-offering thereon.	לֹא תִסְקֹן עָלוֹהֵי קֹטֶרֶת בּוֹסֶמִין נֹכְרָאִין וְעֵלְתָּא וּמִנְחָתָא וְנִסְכָּא לֹא תִנְסֹכִין עָלוֹהֵי:	לֹא־תַעֲלֹו עָלָיו קֹטֶרֶת זָרָה וְעֵלְתָּא וּמִנְחָה וְנִסְךְ לֹא תִסְכּוּ עָלָיו:	9
10	And Aaron shall make atonement upon the horns of it once in the year; with the blood of the sin-offering of atonement once in the year shall he make atonement for it throughout your generations; it is most holy unto the LORD.	וַיִּכַּפֵּר אֹהֶרֶן עַל קַרְנֹתֶיהָ חֹדָא בְּשֹׁטָא מַדָּם חֲטָאת כַּפּוּרִיא חֹדָא בְּשֹׁטָא יִכַּפֵּר עָלוֹהֵי לְדֹרֵיכֹן קֹדֶשׁ קֹדֶשׁ הוּא קָדָם יְיָ:	וְכִפֹּר אֹהֶרֶן עַל־קַרְנֹתָיו אַחַת בְּשָׁנָה מַדָּם חֲטָאת הַכֹּפָרִים אַחַת בְּשָׁנָה יִכַּפֵּר עָלָיו לְדֹרֹתֵיכֶם קֹדֶשׁ־קֹדָשִׁים הוּא לִיהוָה: (פ)	10
11	And the LORD spoke unto Moses, saying:	וּמִלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמִימֶר:	וַיִּדְבֹר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר:	כי תשא
12	'When thou takest the sum of the children of Israel, according to their number, then shall they give every man a ransom for his soul unto the LORD, when thou numberest them; that there be no plague among them, when thou numberest them.	אֲרִי תִקְבִּיל יֵת חֹשֶׁבֶן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִנְיַיהוֹן וַיִּתְּנוּ גְּבֵר פִּוּרְקָן נַפְשֵׁיהָ קָדָם יְיָ כֹּד תַּמְנִי יִתְּהוֹן וְלֹא יִהְיֶה בָהֶן מוֹתָא כֹּד תַּמְנִי יִתְּהוֹן:	כִּי תִשָּׂא אֶת־רֹאשׁ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לְפָקְדֵיהֶם וְנָתְנוּ אִישׁ כֹּפֶר נַפְשׁוֹ לַיהוָה בִּבְקָר אַתֶּם וְלֹא־יִהְיֶה בָהֶם נֶגֶף בִּבְקָר אַתֶּם:	12

- 7 להזכיר. לשון נקוי הצזכין של המנורה מדשן הפחילות שנשרפו כלילה, והיה מטיבן בכל צקר וצקר:
7 הנרות. לז"ש צלע"ו, וכן כל נרות האמורות צמורה, חוץ ממקום שנאמר שם העללה, שהוא לשון הדלקה:
8 ובהעלות. כשדליקס להעלות להצתן:
8 יקטירנה. כלל יום, פרס מקטיר שחרית, ופרס מקטיר צין הערבים:
9 לא תעלו עליו. על מזבחה:
9 קטרת זרה. שום קטורת של נדבה, כולן זרות לו חוץ מזו:
9 ועולה ומנחה. עולה של צהמה ועוף, ומנחה היא של לחם:
10 וכפר אהרן. מתן דמים:
10 אחת בשנה. ציוס הכפורים, הוא שנאמר באחרי מות וַיָּזֶא אֵל הַמַּזְכֵּחַ אֶשֶׁר לִפְנֵי ה' וַיִּכָּפֶר עָלָיו (ויקרא טז, יח):
10 חטאת הכפרים. הם פר ושעיר של יום הכפורים, המכפרים על טומאת מקדש וקדשיו:
10 קדש קדשים. המזבח מקודש לדברים הללו כלל, ולא לעבודה אחרת:
12 כי תשא. לשון קבלה כתרומה, כשתחפון לקבל סכום מנינס לדעת כמה הם, אל תמנס לגלות, אלא יתנו כל אחד מחצית השקל,
ותמנה את השקלים ותדע מנינס:
12 ולא יהיה בהם נגף. שהמנין שולט בו עין הרע, והצדק צא עליהם, כמו שמצינו צימי דוד:

<p>13 This they shall give, every one that passeth among them that are numbered, half a shekel after the shekel of the sanctuary—the shekel is twenty gerahs—half a shekel for an offering to the LORD.</p>	<p>זֶה יִתְּנוּ כָּל־הָעֵבֶר עַל־הַפְּקֻדִים מִחֲצִית הַשֶּׁקֶל בַּשֶּׁקֶל הַקֹּדֶשׁ עֶשְׂרִים גֵּרָה הַשֶּׁקֶל מִחֲצִית הַשֶּׁקֶל תְּרוּמָה לַיהוָה: כָּל דֹּעֵבֶר עַל מִנְיַיָּא סֶלְעָא עֶשְׂרִין שָׁנִין וּלְעִילָא יִתֵּן אַפְרָשׁוּתָא קָדָם יי:</p>	<p>13 זֶה יִתְּנוּ כָּל־הָעֵבֶר עַל־הַפְּקֻדִים מִחֲצִית הַשֶּׁקֶל בַּשֶּׁקֶל הַקֹּדֶשׁ עֶשְׂרִים גֵּרָה הַשֶּׁקֶל מִחֲצִית הַשֶּׁקֶל תְּרוּמָה לַיהוָה: כָּל דֹּעֵבֶר עַל מִנְיַיָּא מִבֵּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וּמַעְלָה יִתֵּן תְּרוּמַת יְהוָה: הָעָשִׂיר לֹא־יִרְבֶּה וְהַדָּל לֹא יִמְעֹיט מִמִּחֲצִית הַשֶּׁקֶל לְתֵת אֶת־תְּרוּמַת יְהוָה לְכַפֵּר עַל־נַפְשֵׁיכֶם:</p>
<p>14 Every one that passeth among them that are numbered, from twenty years old and upward, shall give the offering of the LORD.</p>	<p>כָּל דֹּעֵבֶר עַל מִנְיַיָּא מִבֵּן עֶשְׂרִין שָׁנִין וּלְעִילָא יִתֵּן אַפְרָשׁוּתָא קָדָם יי:</p>	<p>לוי כָּל הָעֵבֶר עַל־הַפְּקֻדִים מִבֵּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וּמַעְלָה יִתֵּן תְּרוּמַת יְהוָה:</p>
<p>15 The rich shall not give more, and the poor shall not give less, than the half shekel, when they give the offering of the LORD, to make atonement for your souls.</p>	<p>דֹּעֵתִיר לֹא יִסְגִּי וְדַמְסָבִין לֹא יִזְעַר מִפְּלִגּוּת סֶלְעָא לְמִתֵּן יֵת אַפְרָשׁוּתָא קָדָם יי לְכַפֵּרָא עַל נַפְשָׁתְכוֹן:</p>	<p>15 הָעָשִׂיר לֹא־יִרְבֶּה וְהַדָּל לֹא יִמְעֹיט מִמִּחֲצִית הַשֶּׁקֶל לְתֵת אֶת־תְּרוּמַת יְהוָה לְכַפֵּר עַל־נַפְשֵׁיכֶם:</p>

- 13 זֶה יִתְּנוּ. הראה לו כמין מטבע של אש ומשקלה מחצית השקל, ואמר לו כזה יתנו:
- 13 העובר על הפקודים. דרך המונין מעצירין את הנמנין זה אחר זה, וכן כל אֲשֶׁר יַעֲבֹר תַּחַת הַשָּׁבָט (ויקרא כז, לב), וכן פִּעֲבָרְקָה הָאֵלֶּן עַל יְדֵי מוֹנֶה (ירמיה לג, יג):
- 13 מחצית השקל בשקל הקדש. במשקל השקל שקצבתי לך לשקול צו שקלי הקדש, כגון שקלים האמורין צפרשת ערכין ושדה אחוזה:
- 13 עשרים גרה השקל. עכשיו פירש לך כמה הוא:
- 13 גרה. לשון מעה, וכן בשמואל (א ב, לו) יִצְאָה לְהַשְׁתַּחֲוֹת לוֹ לְאַגְרֹת פָּסָף וְכַפֵּר לָהֶם:
- 13 עשרים גרה השקל. שהשקל השלם ד' זוזים, והזוז מתחלקו חמש מעות, אלא צאו והוסיפו עליו שמות, והעלוהו לשש מעה כסף, ומחצית השקל הזה שאמרתי לך, יתנו תרומה לה:
- 14 מבין עשרים שנה ומעלה. למדך כאן, שאין פחות מבין עשרים יוצא לצבא, וגמנה בכלל אנשים:
- 15 לכפר על נפשותיכם. שלא תנגפו על ידי מנין. דבר אחר לכפר על נפשותיכם, לפי שרמז להם כאן ג' תרומות, שנכתב כאן תרומת ה' ג' פעמים, אחת תרומת אדנים, שמנאן כשהתחילו צנדצת המשכן, ונתנו כל אחד ואחד מחצית השקל, ועלה למאת הכתר, שנאמר וְכָסֶף פְּקֻדֵי הָעֵדָה מֵאֶת פְּקָר (שמות לח, כה), ומהם נעשו האדנים שנאמר וַיְהִי מֵאֶת פְּקָר הַכָּסֶף וְגו' (שם שם, כז). והשנית אף היא על ידי מנין, שמנאן משהוקם המשכן, הוא המנין האמור בתחלת חומש הפקודים, בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הַשְּׁנִי בַּשָּׁנָה הַשְּׁנִית (צמדבר א, א), ונתנו כל אחד מחצית השקל, והן לקנות מהן קרצנות צבור של כל שנה ושנה, והשזו צהם עניים ועשירים, ועל אותה תרומה נאמר לכפר על נפשותיכם, שהקרצנות לכפרה הם צאים. והשלישית היא תרומת המשכן, כמו שנאמר קָל מְרִיס תְּרוּמַת כָּסֶף וְנִחְשָׁת (שמות לה, כד), ולא היתה יד כלם שוה צה, אלא איש איש מה שנדבדו לצו:

<p>16 And thou shalt take the atonement money from the children of Israel, and shalt appoint it for the service of the tent of meeting, that it may be a memorial for the children of Israel before the LORD, to make atonement for your souls.</p>	<p>וְלִקְחָתָּ אֶת־כֶּסֶף הַכֹּפָרִים מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְנָתַתָּ אֹתוֹ עַל־עֲבֹדַת אֹהֶל מוֹעֵד וְהָיָה לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְזִכְרוֹן לִפְנֵי יְהוָה לְכַפֵּר עַל־נַפְשֹׁתֵיכֶם: (פ)</p>	<p>16 מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְנָתַתָּ אֹתוֹ עַל־עֲבֹדַת אֹהֶל מוֹעֵד וְהָיָה לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְזִכְרוֹן לִפְנֵי יְהוָה לְכַפֵּר עַל־נַפְשֹׁתֵיכֶם: (פ)</p>
<p>17 And the LORD spoke unto Moses, saying:</p>	<p>וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר:</p>	<p>17 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר:</p>
<p>18 'Thou shalt also make a laver of brass, and the base thereof of brass, wherewith to wash; and thou shalt put it between the tent of meeting and the altar, and thou shalt put water therein.</p>	<p>וְעָשִׂיתָ כִּיֹּור נְחֹשֶׁת וְכָנּוֹ נְחֹשֶׁת לְרַחֲצָהּ וְנָתַתָּ אֹתוֹ בֵּין־אֹהֶל מוֹעֵד וּבֵין הַמִּזְבֵּחַ וְנָתַתָּ שָׁמָּה מַיִם:</p>	<p>18 וְעָשִׂיתָ כִּיֹּור נְחֹשֶׁת וְכָנּוֹ נְחֹשֶׁת לְרַחֲצָהּ וְנָתַתָּ אֹתוֹ בֵּין־אֹהֶל מוֹעֵד וּבֵין הַמִּזְבֵּחַ וְנָתַתָּ שָׁמָּה מַיִם:</p>
<p>19 And Aaron and his sons shall wash their hands and their feet thereat;</p>	<p>וַיִּקְדְּשׁוּן אֹהֲלֹן וּבְנָיו מִנִּיהַ יָת יְדֵיהֶן וְיָת רַגְלֵיהֶן:</p>	<p>19 וַיִּקְדְּשׁוּן אֹהֲלֹן וּבְנָיו מִנִּיהַ יָת יְדֵיהֶן וְיָת רַגְלֵיהֶן:</p>

16 ונתת אותו על עבודת אהל מועד. למדת, שננטו למנותם צחלת נדצת המשכן אחר מעשה העגל, מפני שנכנס בהם מגפה, כמו שנאמר וַיִּגַּף ה' אֶת הָעָם (שמות לב, לה), משל לנאן החביבה על בעליה שנפל זה דצר, ומשפסק, אמר לו לרועה צבקה ממך, מנה את לאני ודע כמה נותרו בהם, להודיע שהיא חביבה עליו. ואי אפשר לומר שהמנין הזה הוא האמור בחומש הפקודים, שהרי נאמר בו צִאָקָד לַחֲדָשׁ הַשָּׁנָה (במדבר א, א), והמשכן הוקם באחד לחדש הראשון, שנאמר צִיּוֹם הַחֲדָשׁ הָרִאשׁוֹן צִאָקָד לַחֲדָשׁ פָּקִידִים וְגו' (שמות מ, ב), ומהמנין הזה נעשו האדנים משקלים שלו, שנאמר וְהָיָה מֵאֵת פֶּכֶר הַפֶּסֶח לְנֶקֶת וְגו' (שם לח, כז), הא למדת, ששטים היו, אחת צחלת נדצתן אחר יום הכפורים בשנה ראשונה, ואחת בשנה שנייה באייר משהוקם המשכן. ואם תאמר, וכי אפשר שצבניהם היו ישראל שוים, ו' מאות אלף וג' אלפים וה' מאות ונ', שהרי בכסף פקודי העדה נאמר כן, ובחומש הפקודים אף בו נאמר כן, ויהיו כל הפקודים שש מאות אלף ושלש מאות ושלשים וחסר מאות וחסר מאות (במדבר א, א), והלא בשתי שנים היו, ואי אפשר שלא היו בשעת מנין הראשון בני י"ט שנה שלא נמנו, ובשנייה נעשו בני כ'. תשובה לדבר, אצל שנות האנשים בשנה אחת נמנו, אצל למנין יציאת מצרים היו שתי שנים, לפי שליציאת מצרים מנין מניסן, כמו ששנינו במסכת ראש השנה (ב:), ונצנה המשכן בראשונה והוקם בשנייה, שנחדשה שנה באחד בניסן, אצל שנות האנשים מניין למנין שנות עולם המתחילין מתשרי, נמצאו שני המנינים בשנה אחת, המנין הראשון היה צתשרי לאחר יום הכפורים, שנחדשה המקום לישראל לסלוח להם וננטו על המשכן, והשני באחד באייר:

16 על עבודת אהל מועד. הן אדנים שנעשו בו:

18 כיור. כמין דוד גדולה, ולה דדים המריקים צפיהם מים:

18 וכנו. כתרמו צָקִיסָה, מושב מתוקן לכיור:

18 לרחצה. מוסב על הכיור:

18 ובין המזבח. מוצח העולה, שכתוב בו שהוא לפני פתח משכן אהל מועד, והיה הכיור מִשְׁוֹךְ קמעא, ועומד כנגד אויר שצין המזבח והמשכן ואינו מפסיק כלל צנתיים, משום שנאמר וְאֵת מִזְבַּח הָעֹלָה שֶׁם פֶּסַח מִשְׁכַּן אֹהֶל מוֹעֵד (שמות מ, כט), כלומר מזבח לפני אהל מועד, ואין כיור לפני אהל מועד, הא כיצד, משוך קמעא כלפי הדרום, כך שנויה צוצחים (נט):

19 את ידיהם ואת רגליהם. צצח אחת היה מקדש ידיו ורגליו, וכך שנינו צוצחים (יט): כיצד קדוש ידים ורגלים, מניח ידו הימנית על גבי רגלו הימנית, וידו השמאלית על גבי רגלו השמאלית, ומקדשן:

<p>20 when they go into the tent of meeting, they shall wash with water, that they die not; or when they come near to the altar to minister, to cause an offering made by fire to smoke unto the LORD;</p>	<p>בְּבֹאֵם אֶל-אֹהֶל מוֹעֵד יִרְחֲצוּ-מַיִם וְלֹא יָמָתוּ אוֹ בְּגִשְׁתֶּם אֶל-הַמִּזְבֵּחַ לְשֵׁרֶת לְהִקְטִיר אֵשָׁה לַיהוָה:</p>	<p>20 בְּבֹאֵם אֶל-אֹהֶל מוֹעֵד יִרְחֲצוּ-מַיִם וְלֹא יָמָתוּ אוֹ בְּגִשְׁתֶּם אֶל-הַמִּזְבֵּחַ לְשֵׁרֶת לְהִקְטִיר אֵשָׁה לַיהוָה:</p>
<p>21 so they shall wash their hands and their feet, that they die not; and it shall be a statute for ever to them, even to him and to his seed throughout their generations.'</p>	<p>וַיִּקְדָּשׁוּן יְדֵיהֶן וְרַגְלֵיהֶן וְלֹא יָמָתוּן וְתָהִי לְהֶן קֶדֶם עָלֶם לַיהוָה וְלִבְנוֹתָי לְדֹרֵיהֶן:</p>	<p>וְרַחֲצוּ יְדֵיהֶם וְרַגְלֵיהֶם וְלֹא יָמָתוּ וְהָיְתָה לָהֶם חֻק־עוֹלָם לֹא וְלִזְרָעוֹ לְדֹרֹתָם: (פ)</p> <p>ע"כ צחול</p>
<p>22 Moreover the LORD spoke unto Moses, saying:</p>	<p>וַיִּמְלִל יְיָ עִם מֹשֶׁה לֵּמַיִמָּר:</p>	<p>22 וַיִּדְבֵּר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה לֵּאמֹר:</p>
<p>23 'Take thou also unto thee the chief spices, of flowing myrrh five hundred shekels, and of sweet cinnamon half so much, even two hundred and fifty, and of sweet calamus two hundred and fifty,</p>	<p>וְאַתָּה סֹב לָךְ בּוֹסְמִין רִישָׁא מִירָא דְכִיָּא מִתְקַל חֲמִישׁ מָאָה וְקִנְמָן בְּשֵׁם פְּלִגְוִיתָיָה מִתְקַל מֵאֲתָן וְחֲמִשִּׁין וְקִנִּי בּוֹסְמָא מִתְקַל מֵאֲתָן וְחֲמִשִּׁין:</p>	<p>23 וְאַתָּה קַח-לָךְ בְּשָׂמִים רִאשׁ מִרְדְּרוֹר חֲמֵשׁ מֵאוֹת וְקִנְמָן-בְּשֵׁם מִחֲצִיתוֹ חֲמִשִּׁים וּמֵאֲתָיִם וְקִנְהָ-בְשֵׁם חֲמִשִּׁים וּמֵאֲתָיִם:</p>
<p>24 and of cassia five hundred, after the shekel of the sanctuary, and of olive oil a hin.</p>	<p>וְקִצְיֵתָא מִתְקַל חֲמִישׁ מָאָה בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא וּמִשְׁחַ זֵיתָא מְלִי הֵינָא:</p>	<p>24 וְקִדְּהָ חֲמֵשׁ מֵאוֹת בְּשִׁקְלֵי הַקֹּדֶשׁ וְשֶׁמֶן זַיִת הֵינִי:</p>
<p>25 And thou shalt make it a holy anointing oil, a perfume compounded after the art of the perfumer; it shall be a holy anointing oil.</p>	<p>וְתַעֲבִיד יְתִיָּה מִשְׁחַ רְבוֹת קוּדְשָׁא בּוֹסֶם מְבוֹסֶם עוֹבֵד בּוֹסְמָנוּ מִשְׁחַ רְבוֹת קוּדְשָׁא יְהִי:</p>	<p>25 וַעֲשִׂיתָ אֹתוֹ שֶׁמֶן מְשַׁחַת-קֹדֶשׁ רֶקַח מִרְקַחַת מַעֲשֵׂה רֶקַח שֶׁמֶן מְשַׁחַת-קֹדֶשׁ יִהְיֶה:</p>

- 20 בבואם אל אהל מועד. להקטיר שחרית וצין הערבים קטרת, או להזות מדם פר כהן המשיח ושעירי עזודת אלילים:
- 20 ולא ימותו. הא אם לא ירחצו ימותו, שצורה נאמרו כללות, ומכלל לאו אתה שומע הן:
- 20 אל המזבח. החיצון, שאין כאן ביאת אהל מועד אלא צחור:
- 21 ולא ימותו. לחייב מיתה על המשמש צמזח ואינו רחוק ידים ורגלים, שממיתה הראשונה לא שמענו אלא על הנכנס להיכל:
- 23 בשמים ראש. חשודים:
- 23 וקנמן בשם. לפי שהקנמן קליפת עץ הוא, יש שהוא טוב ויש בו ריח טוב וטעם, ויש שאינו אלא כעץ, לכך הוצרך לומר קנמן צס, מן הטוב:
- 23 מחציתו חמשים ומאתים. מחצית הצאתו תהא חמשים ומאתים, נמצא כלו חמש מאות, כמו שיעור מר דרור, אם כן למה נאמר צו חלצין, גזרת הכתוב היא להציאו לחלצין, להרבות צו צ' הכרעות, שאין שוקלין עין צעין, וכך שנויה זכריות (ה):
- 23 וקנה בושם. קנה של צס, לפי שיש קנים שאינן של צס, הוצרך לומר צס:
- 23 חמשים ומאתים. סך משקל כולו:
- 24 וקדדה. שם שורש עשצ, וצלשון חכמים קציעה:
- 24 הין. י"צ לוגין, ונחלקו צו חכמי ישראל, ר' מאיר אומר, צו שלקו את העקרין, אמר לו ר' יהודה, והלא לסוך את העקרין אינו סיפק, אלא שראוס צמים שלא יצלעו את השמן, ואחר כך הציף עליהם השמן, עד שקלט הריח וקפחו לשמן שעל העקרין:
- 25 רוקח מרקחת. רוקח שם דצר הוא, והטעם מוכיח שהוא למעלה, והרי הוא כמו רקע, רגע, ואינו כמו לגע הים (ישעיה נא, טו), וכמו לוקע הארץ (שם מז, ה), שהטעם למטה, וכל דצר המעורב צחצירו, עד שזה קופח מזה או ריח או טעם, קרוי מרקחת:
- 25 רקח מרקחת. רקח העשוי על ידי אומנות ומערוכות:
- 25 מעשה רוקח. שם האומן צדצר:

26	And thou shalt anoint therewith the tent of meeting, and the ark of the testimony,	וּמִשְׁחָתָּ בּוֹ אֶת־אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת אֲרוֹן הָעֵדֻת:	וְתִרְבִּי בֵּיהּ יֵת מִשְׁכַּן זִמְנָא וְיֵת אֲרוֹנָא דְסִתְּדוּתָא:
27	and the table and all the vessels thereof, and the candlestick and the vessels thereof, and the altar of incense,	וְאֶת־הַשְּׁלֶחָן וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וְאֶת־הַמִּנְכָּה וְאֶת־כָּלֶיהָ וְאֶת־מִזְבַּח הַקְטָרֶת:	וְיֵת פְּתוּרָא וְיֵת כָּל מְנוּהֵי וְיֵת מִנְרֵתָא וְיֵת מְנֵהָ וְיֵת מִדְּבָחָא דְקִטְרֵת בּוֹסְמֵיָא:
28	and the altar of burnt-offering with all the vessels thereof, and the laver and the base thereof.	וְאֶת־מִזְבַּח הָעֹלָה וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וְאֶת־הַכִּיֹּר וְאֶת־כַּנּוֹ:	וְיֵת מִדְּבָחָא דְעֹלָחָא וְיֵת כָּל מְנוּהֵי וְיֵת כִּיּוּרָא וְיֵת בְּסִיסָהּ:
29	And thou shalt sanctify them, that they may be most holy; whatsoever toucheth them shall be holy.	וְקִדַּשְׁתָּ אֹתָם וְהָיוּ קֹדֶשׁ קְדָשִׁים כָּל־הַנִּגַּע בָּהֶם יִקְדָּשׁ:	וְתִקְדִּישׁ יִתְהוֹן וְיִהוֹן קֹדֶשׁ קוֹדֶשִׁין כָּל דִּיקְרַב בֵּהוֹן יִתְקַדֵּשׁ:
30	And thou shalt anoint Aaron and his sons, and sanctify them, that they may minister unto Me in the priest's office.	וְאֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־בָּנָיו תִּמְשַׁח וְקִדַּשְׁתָּ אֹתָם לְכַהֵן לִי:	וְיֵת אַהֲרֹן וְיֵת בְּנוֹהֵי תִרְבִּי וְתִקְדִּישׁ יִתְהוֹן לְשִׁמְשָׁא קֳדָמִי:
31	And thou shalt speak unto the children of Israel, saying: This shall be a holy anointing oil unto Me throughout your generations.	וְאֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּדַבֵּר לֵאמֹר שֶׁמֶן מִשְׁחַת־קֹדֶשׁ יִהְיֶה זֶה לִּי לְדֹרֹתֵיכֶם:	וְעַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תִּמְלִיל לְמִימְרָא מִשַׁח רַבּוּת קוֹדֶשָׁא יְהִי דִין קֳדָמִי לְדִרְיֹכוֹן:
32	Upon the flesh of man shall it not be poured, neither shall ye make any like it, according to the composition thereof; it is holy, and it shall be holy unto you.	עַל־בָּשָׂר אָדָם לֹא יִסָּךְ וּבְמַתְכַנְתּוֹ לֹא תַעֲשׂוּ כָמֹהוּ קֹדֶשׁ הוּא קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם:	עַל בָּשָׂרָא דְאַנְשָׁא לֹא יִתְסַךְ וּבְדַמּוּתִיהָ לֹא תַעֲבִדוּן כְּנֻתִיהָ קוֹדֶשָׁא הוּא קוֹדֶשָׁא יְהִי לְכוּן:
33	Whosoever compoundeth any like it, or whosoever putteth any of it upon a stranger, he shall be cut off from his people. ⁷	אִישׁ אֲשֶׁר יִרְקַח כָּמֹהוּ וְאֲשֶׁר יִתֵּן מִמֶּנּוּ עַל־זֶר וְנִכְרַת מֵעַמּוֹ: (ס)	גְּבַר דִּיבְסִים דְכְּנֻתִיהָ וְדִיִּתִּין מַנִּיהָ עַל חֵילוֹנִי וְיִשְׁתִּיצִי מֵעַמּוּיהָ:

- 26 ומשחת בו. כל המשיחות כמין כ"ף יוגית, חוץ משל מלכים שהן כמין נזר:
- 29 ומשחת אותם. משיחה זו מקדשתם להיות קדש קדשים, ומה היא קדושתם, כל הנוגע וגו', כל הראוי לכלי שרת, משנכנס לתוכו קדוש קדושת הגוף, להפסל צינא, ולינה, וטבול יוס, ואינו נפדה לזאת לחולין, אבל דבר שאינו ראוי להם אין מקדשין. ושנויה היא משנה שלמה אלל מזבח, מתוך שנאמר כל הפגע צמץ צח יקדש (שמות כט, לז), שומע אני בין ראוי בין שאינו ראוי, תלמוד לומר כזשים, מה כזשים ראויים אף כל ראויים. כל משיחת משכן וכהנים ומלכים מתורגס לשון רבוי, לפי שאין לורך משיחתן אלל לגדולה, כי כן יסד המלך שזה חנוך גדולתן, ושאר משיחות, כמו ריקקין משוחין וראשית שְׁמָנִים יְמָשְׁחוּ (עמוס ו, ו), לשון ארמית צהן כלשון עברית:
- 31 לְדֹרֹתֵיכֶם. מכאן למדו רבותינו לומר שכולו קיים לעתיד לזא (הוריות יא:):
- 31 זה. בגימטריא תריסר לוגין הוּ:
- 32 לא ייסך. כשי יודיין, לשון לא יפעל, כמו לְמַעַן יִיטַב לָךְ (דברים ו, יח):
- 32 על בשר אדם לא ייסך. מן השמן הזה עזמו:
- 32 ובמתכנתו לא תעשו כמֹהוּ. כסכוס סממניו, לא תעשו אחר כמוהו צמשקל סממנין הללו, לפי מדת הין שמן, אבל אם פחת או רצה סממנין לפי מדת הין שמן, מותר, ואף העשו במתכונתו של זה, אין הסך ממנו חייב, אלל הרוקחו (כריתות ה.):
- 32 ובמתכנתו. לשון חשזון, כמו מתכנת הלצנים, וכן במתכונתה, של קטורת:
- 33 ואשר יתן ממנו. מאותו של משה:
- 33 על זר. שאינו לורך כהונה ומלכות:

<p>34 And the LORD said unto Moses: "Take unto thee sweet spices, stacte, and onycha, and galbanum; sweet spices with pure frankincense; of each shall there be a like weight.</p>	<p>וַיֹּאמֶר יְיָ לְמֹשֶׁה סֵב לָךְ בִּוסְמִין נְטֹפָא וְשׁוּפְרָא וְחִלְבוֹנָתָא בִּוסְמִין וְלִבְנָנָתָא דְכִיתָא מִתְקֵל בְּמִתְקֵל יְהִי:</p>	<p>34 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה קַח־לָךְ סַמִּים נְטֹף וּשְׁחָלֹת וְחִלְבֹנָה סַמִּים וְלִבְנָה זָכָה בֶּד בְּבֶד יִהְיֶה:</p>
<p>35 And thou shalt make of it incense, a perfume after the art of the perfumer, seasoned with salt, pure and holy.</p>	<p>וְתַעֲבִיד יְתָה קְטֹרֶת בִּוסְמִין בֹּוסָם עֹבֵד בִּוסְמָנוּ מְעָרֵב דְּכִי לְקוֹדֶשָׁא:</p>	<p>35 וַעֲשֵׂיתָ אֹתָהּ קְטֹרֶת רֶקַח מַעֲשֵׂה רוֹקַח מְמָלַח טָהוֹר קָדֵשׁ:</p>
<p>36 And thou shalt beat some of it very small, and put of it before the testimony in the tent of meeting, where I will meet with thee; it shall be unto you most holy. .</p>	<p>וְתַשְׁחֹק מִנָּה וְתִדְּיק וְתַתִּין מִנָּה קֹדֶם סְהֻדוֹתָא בְּמִשְׁכַּן זְמָנָא דְאַזְמִין מִימְרֵי לָךְ תִּמְנָן קֹדֶשׁ קוֹדֶשִׁין תְּהִי לְכוּן:</p>	<p>36 וּשְׁחַקֶּתָּ מִמֶּנָּה הֶדֶק וְנִתְּתָהּ מִמֶּנָּה לִפְנֵי הָעֵדוּת בְּאַהֲלִי מוֹעֵד אֲשֶׁר אוֹעֵד לָךְ שְׁמָה קֹדֶשׁ קֹדָשִׁים תִּהְיֶה לָכֶם:</p>
<p>37 And the incense which thou shalt make, according to the composition thereof ye shall not make for yourselves; it shall be unto thee holy for the LORD.</p>	<p>וְקְטֹרֶת בִּוסְמִין דְּתַעֲבִיד בְּדַמוּתָהּ לֹא תַעֲבִידוּן לְכוּן קוֹדֶשָׁא תְּהִי לָךְ קֹדֶם יְיָ:</p>	<p>37 וְהַקְטֹרֶת אֲשֶׁר תַעֲשֶׂה בְּלִמְתַּפְּנֹתָהּ לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם קֹדֶשׁ תִּהְיֶה לָךְ לַיהוָה:</p>
<p>38 Whosoever shall make like unto that, to smell thereof, he shall be cut off from his people.'</p>	<p>גְּבַר דִּיעֲבִיד דְּכֹתָהּ לְאַרְחָא בַּהּ וַיִּשְׁתַּיֵּצִי מֵעַמִּיהָ:</p>	<p>38 אִישׁ אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה כְמוֹתָהּ לְהָרִיחַ בָּהּ וְנִכְרַת מֵעַמּוּי: (ס)</p>
<p>XXXI And the LORD spoke unto Moses, saying:</p>	<p>וּמִלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לֵימֹר:</p>	<p>XXXI וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר:</p>

34 נטף. הוא זרי, ועל שאינו אלא שרף הנוטף מעצי הקטף קרוי נטף, וזלע"ז גומ"א (גוממא), והזרי קורין לו טרי"אקה (טהעריאק):

34 ושחלת. שורש צסס, חלק ומזהיר כצפורן, וזלשון המשנה קרוי צפורן, וזהו שחרגס אונקלוס וטופרָא: 34 וחלבנה. צסס שריחו רע, וקורין לו גלצ"נא (גאלצאן) ומנאה הכתוב צין סממני הקטורת, ללמדנו שלא יקל צעינינו לצרף עמנו צאגודת תעניותינו ותפלתנו את פושעי ישראל שיהיו נמנין עמנו:

34 סמים. אחרים: 34 ולבונה זכה. מכאן למדו רבותינו (כריתות ו:) י"א סממנין נאמרו לו למשה צסיני, מעוט סמים שנים, נטף ושחלת וחלבנה ג', הרי ה', סמים, לרבות עוד כמו אלו, הרי עשר, ולבונה, הרי י"א. ואלו הן, הזרי, והצפורן, החלבנה, והלבונה, מור, וקציעה, שזולת נרד, וכרכום, הרי ח', שהשזולת ונרד אחד שהנרד דומה לשזולת, הקושט, והקילופה, והקנמון, הרי י"א. צורית כרשינה אינו נקטר, אלא צו שפין את הצפורן ללבנה שתהא נאה:

34 בד בבד יהיה. אלו הארבעה הנזכרים כאן יהיו שוין משקל צמשקל, כמשקלו של זה כך משקלו של זה, וכן שנינו, הזרי והצפורן והחלבנה והלבונה משקל שצעים שצעים מנה. ולשון צד, נראה צעיני שהוא לשון יחיד, אחד באחד יהיה, זה כמו זה:

35 ממלח. כמרגומו מעורב, שיערב שחיקתן יפה יפה זה עם זה, ואומר אני שדומה לו ויִרְאוּ הַמַּלְאָכִים (יונה א, ה), מְלַסִּיךְ וְחִלְבִּיךְ (יחזקאל כז, כז), על שם שמהפכין את המים צמסות כשמהיגים את הספינה, כאדם המהפך צכף ציאים טרופות לערבן עם המים, וכל דצר שאדם רוצה לערצ יפה יפה, מהפכו צאצבע או צצון:

35 ממולח טהור קדש. ממולח יהיה, וטהור יהיה, וקדש יהיה: 36 ונתתה ממנה וגר. היא קטרת שצכל יוס ויוס שעל מזבח הפנימי שהוא צאהל מועד:

36 אשר אועד לך שמחה. כל מועדי דצור שאקבע לך, אני קוצעם לאותו מקום: 37 במתכנתה. צמנין סממניה:

37 קדש תהיה לך לה. שלא תעשנה אלא לשמי: 38 להריח בה. אכל עושה אמה צמתכנתה משלך כדי למכרה לצבור:

2 'See, I have called by name Bezalel the son of Uri, the son of Hur, of the tribe of Judah;	חֲזִי דְרָבִיתִי בְשֵׁם בְּצִלְאֵל בֶּר אֹרִי בֶר חֹר לְשִׁבְטָא דִּיהוּדָה:	2 רָאֵה קָרָאתִי בְשֵׁם בְּצִלְאֵל בֶּן-אֹרִי בֶן-חֹר לְמִטָּה יְהוּדָה:
3 and I have filled him with the spirit of God, in wisdom, and in understanding, and in knowledge, and in all manner of workmanship,	וְאִשְׁלֵמִית עֲמִיה רוּחַ מִן קֶדֶם יְיָ בְּחָכְמָה וּבְסוּכְלָתָנוּ וּבְמַדָּע וּבְכָל עֲבִידָא:	3 וְאִמְלֵא אֹתוֹ רוּחַ אֱלֹהִים בְּחָכְמָה וּבִתְבוּנָה וּבְדַעַת וּבְכָל-מְלָאכָה:
4 to devise skilful works, to work in gold, and in silver, and in brass,	לְאֶלְפָא אִימָנוֹן לְמַעֲבָד בְּדָהָבָא וּבְכֶסֶף וּבְנַחְשָׁא:	4 לְחַשֵּׁב מַחֲשָׁבֹת לַעֲשׂוֹת בְּזָהָב וּבְכֶסֶף וּבְנַחֲשֵׁת:
5 and in cutting of stones for setting, and in carving of wood, to work in all manner of workmanship.	וּבְאוּמָנוּת אֶבֶן טָבָא לְאִשְׁלָמָא וּבְנִגְרוּת אֶעָא לְמַעֲבָד בְּכָל עֲבִידָא:	5 וּבְחִרְשֵׁת אֶבֶן לְמִלְאֵת וּבְחִרְשֵׁת עֵץ לַעֲשׂוֹת בְּכָל-מְלָאכָה:
6 And I, behold, I have appointed with him Oholiab, the son of Ahisamach, of the tribe of Dan; and in the hearts of all that are wise-hearted I have put wisdom, that they may make all that I have commanded thee:	וְאֵנָּה הָא יְהִיבִית עֲמִיה יֵת אֶהֱלִיאֵב בֶּר אַחִיסָמָךְ לְשִׁבְטָא דְדָן וּבְלָב כָּל חֲכִימֵי לְבָא יְהִיבִית חֻכְמָתָא וְיַעֲבִדוּן יֵת כָּל דְּפִקִּידְתָּךְ:	6 וְאֲנִי הִנֵּה נִתַּתִּי אֹתוֹ אֶת אֶהֱלִיאֵב בֶּן-אַחִיסָמָךְ לְמִטָּה-דָּן וּבְלָב כָּל-חֻכְמֵי-לֵב נִתַּתִּי חֻכְמָה וְעָשׂוּ אֵת כָּל-אֲשֶׁר צִוִּיתִךְ:
7 the tent of meeting, and the ark of the testimony, and the ark-cover that is thereupon, and all the furniture of the Tent;	יֵת מִשְׁכַּן זִמְנָא וְיֵת אָרוֹנָא לְסִהָדוּתָא וְיֵת כְּפוֹרֶתָא דְּעֻלוּהִי וְיֵת כָּל מְנִי מִשְׁכָּנָא:	7 אֵת אֹהֶל מוֹעֵד וְאֵת-הָאָרֹן לְעֹדֹת וְאֵת-הַכַּפֹּרֶת אֲשֶׁר עָלָיו וְאֵת כָּל-כְּלֵי הָאֹהֶל:
8 and the table and its vessels, and the pure candlestick with all its vessels, and the altar of incense;	וְיֵת פְּתוּרָא וְיֵת מְנוּחֵי וְיֵת מְנִרְתָּא דְכִיתָא וְיֵת כָּל מְנִהָא וְיֵת מִדְּבָחָא דְּקִטְרֶת בּוֹסְמִיָא:	8 וְאֵת-הַשֻּׁלְחָן וְאֵת-כְּלָיו וְאֵת-הַמְּנִרָה הַטְּהֻרָה וְאֵת-כָּל-כְּלֵיהָ וְאֵת מִזְבֵּחַ הַקִּטְרֶת:
9 and the altar of burnt-offering with all its vessels, and the laver and its base;	וְיֵת מִדְּבָחָא דְעֻלְתָּא וְיֵת כָּל מְנוּחֵי וְיֵת פִּיּוּרָא וְיֵת בְּסִיסָיָה:	9 וְאֵת-מִזְבֵּחַ הָעֹלָה וְאֵת-כָּל-כְּלָיו וְאֵת-הַפִּיּוֹר וְאֵת-כִּנּוֹ:

- 2 קראתי בשם. לעשות מלאכתי, את צלאל:
- 3 בחכמה. מה ש'אדם שומע דברים מאחרים ולמד:
- 3 ובתבונה. מציין דבר מלצו מתוך דברים שלמד:
- 3 ובדעת. רוח הקדש:
- 4 לחשוב מחשבות. אריגת מעשה חשד:
- 5 ובהרשת. לשון אומנות, כמו קרש קרס (ישעיה מ, כ). ואונקלוס פירש, ושנה צפירושן, שאומן אצנים קרוי אומן, וחרש עץ קרוי נגר:
- 5 למלאכת. להושיצה צמצמות שלה צמלואה, לעשות המצנח למדת מושב האזן ועוציה:
- 6 ובלב כל חכם לב וגו'. ועוד שאר חכמי לצ שצכס, וכל אשר נחתי צו חכמה, ועשו את כל אשר צויתך:
- 7 ואת הארון לעדות. לצורך לוחות העדות:
- 8 הטהורה. על שם זה צמור:

10 and the plaited garments, and the holy garments for Aaron the priest, and the garments of his sons, to minister in the priest's office;	וְיָת לְבוּשֵׁי שְׂמוֹשָׁא וְיָת לְבוּשֵׁי קוֹדֶשָׁא לְאַהֲרֹן כְּהֵנָּא וְיָת לְבוּשֵׁי בְנוֹהֵי לְשִׁמְשָׁא:	10 וְאֵת בְּגָדֵי הַשָּׂרָד וְאֵת־בְּגָדֵי הַקֹּדֶשׁ לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן וְאֵת־בְּגָדֵי בָנָיו לְכַהֵן:
11 and the anointing oil, and the incense of sweet spices for the holy place; according to all that I have commanded thee shall they do.'	וְיָת מִשְׁחָא דְרַבּוּתָא וְיָת קְטֹרֶת בּוֹסְמִיָּא לְקוֹדֶשָׁא כְּכֹל דְּפָקִידְתָּךְ יַעֲבֹדוּן:	11 וְאֵת שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְאֵת־קְטֹרֶת הַסַּמִּים לְקֹדֶשׁ כְּכֹל אֲשֶׁר־צֻוִיתָךְ יַעֲשׂוּ: (פ)
12 And the LORD spoke unto Moses, saying:	וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה לְמִימַר:	12 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר:
13 'Speak thou also unto the children of Israel, saying: Verily ye shall keep My sabbaths, for it is a sign between Me and you throughout your generations, that ye may know that I am the LORD who sanctify you.	וְאֵת מִלִּיל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִימַר בָּרַם יֵת יוֹמֵי שְׁבִיָּא דִּילִי וְתַטְרוֹן אֲרִי אֵת הִיא בֵּין מִימְרֵי וּבִינֵינוּ לְדְרִיכוֹן לְמַדְעָא אֲרִי אֲנָא יְיָ מְקַדְּשִׁכּוֹן:	13 וְאָתָּה דִּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אַךְ אֶת־שַׁבָּתִתִּי תִשְׁמְרוּ כִּי אוֹת הוּא בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם לְדֹרֹתֵיכֶם לְדַעַת כִּי אֲנִי יְהוָה מְקַדְּשְׁכֶם:
14 Ye shall keep the sabbath therefore, for it is holy unto you; every one that profaneth it shall surely be put to death; for whosoever doeth any work therein, that soul shall be cut off from among his people.	וְתַטְרוֹן יֵת שַׁבָּתָא אֲרִי קוֹדֶשָׁא הִיא לְכוֹן דִּיחֻלְלָהּ אַתְקַטְלָא יִתְקַטֵּיל אֲרִי כָל דִּיעֲבִיד בֵּה עֲבִידְתָּא וַיִּשְׁתַּיְצִי אֲנָשָׁא הָהוּא מִגּוֹ עַמִּיהּ:	14 וְשִׁמְרַתֶּם אֶת־הַשַּׁבָּת כִּי קֹדֶשׁ הוּא לָכֶם מַחֲלִלָהּ מוֹת יוֹמָת כִּי כָל־הָעֹשֶׂה בָהּ מְלָאכָה וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִקֶּרֶב עַמִּיהָ:

10 ואת בגדי השרד. אומר אני לפי פשוטו של מקרא, שאי אפשר לומר שבבגדי כהונה מדבר, לפי שנאמר אללם ואת בגדי הקדש לאהרן הכהן ואת בגדי בניו לכהן, אללם אלו בגדי השרד הם, בבגדי המלכות והארגמן ותולעת שני האמורים בפרשת מסעות, ונקטנו עליו צגד פכלת (במדבר ד, יז), ונקטנו עליו צגד ארגמן (שם יג), ונקטנו עליו צגד תולעת שני (שם ח), ונראין דברי, שנאמר ומן הפכלת והארגמן ותולעת השני עשו בגדי שרד לשרת צקדש (שמות לט, א), ולא הוזכר שש עמהם, ואם בבגדי כהונה מדבר, לא מצינו באחד מהם ארגמן או תולעת שני בלא שש:

10 בגדי השרד. יש מפרשים לשון עבודה ושירות, כהרגומו לצושי שמושא, ואין לו דמיון במקרא, ואני אומר שהוא לשון ארמי, כהרגום של קלעים ותרגום של מכזר, שהיו ארורים במחט, עשויים נקבים נקבים, לצי"דין בלע"ז (שלינגווערק):

11 ואת קטורת הסמים לקדש. לצורך הקטרת ההיכל שהוא קדש:
13 ואתה דבר אל בני ישראל. ואחיה, אף על פי שהפקדתיך ללוותם על מלאכת המשכן, אל יקל צעיניך לדחות את השבת מפני אותה מלאכה:

13 אך את שבתותי תשמורו. אף על פי שמהיו רדופין וזריזין בזריזות המלאכה, שבת אל תדחה מפניה. כל אכין ורקין מעוטין, למעט שבת ממלאכת המשכן:

13 כי אות היא ביני וביניכם. אות גדולה היא ציינו שבחרתי בכם, בהנחילי לכם את יום מנוחתי למנוחה:

13 לדעת. האומות זנה, כי אני ה' מקדשכם:

14 מות יומת. אם יש עדים והמראה:

14 ונכרתה. בלא המראה:

14 מחלליה. הנוהג זה חול בקדושתה:

<p>15 Six days shall work be done; but on the seventh day is a sabbath of solemn rest, holy to the LORD; whosoever doeth any work in the sabbath day, he shall surely be put to death.</p>	<p>שֵׁשֶׁת יָמִים יַעֲשֶׂה מְלָאכָה וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבַּת שְׁבִיתוֹן קָדֹשׁ לַיהוָה כָּל־הָעֹשֶׂה מְלָאכָה בַּיּוֹם הַשַּׁבָּת מוֹת יוּמָת:</p> <p>וְהָיָה יוֹמִין תַּתְּעִבִיד עֲבִידְתָּא וּבִיּוֹמָא שְׁבִיעָאָה שַׁבָּא שַׁבְתָּא קוּדְשָׁא קָדָם יי כָּל דְּיַעֲבִיד עֲבִידְתָּא בִּיּוֹמָא דְשַׁבְתָּא אַתְקַטְלָא יתְקַטִּיל:</p>	<p>15 שֵׁשֶׁת יָמִים יַעֲשֶׂה מְלָאכָה וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבַּת שְׁבִיתוֹן קָדֹשׁ לַיהוָה כָּל־הָעֹשֶׂה מְלָאכָה בַּיּוֹם הַשַּׁבָּת מוֹת יוּמָת:</p>
<p>16 Wherefore the children of Israel shall keep the sabbath, to observe the sabbath throughout their generations, for a perpetual covenant.</p>	<p>וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְיִטְרוֹן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יִתְּשַׁבְּתוּ לְמַעַבְדֵּי יִתְּשַׁבְּתוּ לְדִרְיָהוֹן קָיָם עָלֵם:</p>	<p>16 וְשָׁמְרוּ אֶת־הַשַּׁבָּת לַעֲשׂוֹת אֶת־הַשַּׁבָּת לְדִרְתָּם בְּרִית עוֹלָם:</p>
<p>17 It is a sign between Me and the children of Israel for ever; for in six days the LORD made heaven and earth, and on the seventh day He ceased from work and rested.</p>	<p>בֵּין מִיָּמָרִי וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַיּוֹם הַזֶּה שְׁמִיָּא וְיִתְּשַׁבְּתוּ אֶת־הָאָרֶץ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שָׁבַת וַיִּנָּפֶשׁ:</p>	<p>17 בֵּינִי וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַיּוֹם הַזֶּה כִּי־שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה יְהוָה אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שָׁבַת וַיִּנָּפֶשׁ: (ס)</p>
<p>18 And He gave unto Moses, when He had made an end of speaking with him upon mount Sinai, the two tables of the testimony, tables of stone, written with the finger of God.</p>	<p>וַיִּתֵּן אֶל־מֹשֶׁה כָּל־תּוֹרַת הַבְּרִית אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה עַל־הַר סִנַּי בְּיַד יְהוָה:</p>	<p>שֵׁנִי וַיִּתֵּן אֶל־מֹשֶׁה כָּל־תּוֹרַת הַבְּרִית אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה עַל־הַר סִנַּי בְּיַד יְהוָה:</p>

- 15 שבת שבתון. מנוחת מרגוע ולא מנוחת עראי: (שבת שבתון. לכן כפלו הכתוב, לומר שאסור בכל מלאכה, אפילו אוכל נפש, וכן יום הכפורים שנאמר זו שַׁבַּת שַׁבְתוֹן הוא לָכֵס (ויקרא כג, לב), אסור בכל מלאכה, אבל יום טוב לא נאמר בו כי אם צִיּוֹם הָרִאשׁוֹן שַׁבְתוֹן וצִיּוֹם הַשְּׁמִינִי שַׁבְתוֹן (שם, לו), אסורים בכל מלאכת עבודה, ומותרים במלאכת אוכל נפש:)
- 16 קדש ליה. שמירת קדושה לשמי וצמדות:
- 17 וינפש. כחרגומו ונח, וכל לשון נופש הוא לשון נפש, שמשׂיז נפשו ונשימתו זהרגיעו מטורח המלאכה, ומי שכתוב בו לא ייעף ולא ייגע (ישעיה מ, כח), וכל פעלו צמאמר הכתיב מנוחה לעצמו, לַשֹּׁכֵר האוזן מה שהיא יכולה לשמוע:
- 18 ויתן אל משה וגו'. אין מוקדם ומאוחר בתורה, מעשה העגל קודם לזווי מלאכת המשכן ימים רבים היה, שהרי צִיּוֹם בַּתְמוֹז נשתבחו הלוחות, וצִיּוֹם הכפורים נחנכה הקדש לַיִּשְׂרָאֵל, ולמחרת החמילו בנדבת המשכן והוקם באחד בניסן. (ל"ע טוֹבָא, דילמא הכל כסדר, וצווי הקדש לַמִּשְׁכָּן היה בארבעים ימים הראשונים, טרם עשותם העגל, וקודם רדתו מההר עשו העגל, ומשה לא הגיד לַיִּשְׂרָאֵל צווי המשכן עד למחרת יום הכפורים, שהיו לַיִּשְׂרָאֵל מרוצים להקדש, וכן הוא צהדיא בצורה ויקהל, אשר על כן צווי הקדש כתיב מאת כל איש, דהיינו גם ערצ רב, כמו שדרשו רבותינו ז"ל, איש איש, מלמד וכו', ומשה צִיּוֹם אמר לַיִּשְׂרָאֵל, קחו מאתכם דייקא, ולא מערצ רב, לפי שהם גרמו בנזקין וק"ל):
- 18 ככלתו. ככלתו, כתיב חסר, שנמסרה לו תורה צמחנה ככלה לחתן, שלא היה יכול ללמוד כולה בזמן מועט כזה. דבר אחר, מה כלה מתקשטת בצ"ד קשטין, הן האמורים בצפר ישעיה (ג, חכד), אף תלמיד חכם צריך להיות צקי בצ"ד ספרים:
- 18 לדבר אותו. החקים והמשפטים שצוה להם המשפטים:
- 18 לדבר אותו. מלמד שהיה משה שומע מפי הגבורה, וחוזרין ושונין את ההלכה שניהם יחד:
- 18 לחת. לחת כתיב, שהיו שחיהן שוות:

XXXII

And when the people saw that Moses delayed to come down from the mount, the people gathered themselves together unto Aaron, and said unto him: 'Up, make us a god who shall go before us; for as for this Moses, the man that brought us up out of the land of Egypt, we know not what is become of him.'

וַיֵּרָא הָעָם כִּי־בִשְׁשׁ מִשָּׁה לְרִדְתָּ מִן־הַהָר וַיִּקְהֵל הָעָם עַל־אַהֲרֹן וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו קוּמ וַעֲשֵׂה־לָּנוּ אֱלֹהִים אֲשֶׁר יֵלְכוּ לְפָנֵינוּ כִּי־יָזָה מֹשֶׁה הָאִישׁ אֲשֶׁר הֵעֵלָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֹא יָדַעְנוּ מַה־הָיָה לוֹ:

XXXII

2

And Aaron said unto them: 'Break off the golden rings, which are in the ears of your wives, of your sons, and of your daughters, and bring them unto me.'

וַיֹּאמֶר אֶל־הֶם אַהֲרֹן פָּרְקוּ נִזְמֵי הַזָּהָב אֲשֶׁר בְּאָזְנֵי נְשֵׁיכֶם בְּנֵיכֶם וּבְנֹתֵיכֶם וְהָבִיאוּ אֵלַי:

2

3

And all the people broke off the golden rings which were in their ears, and brought them unto Aaron.

וַיִּתְּפְּרְקוּ כָל־הָעָם אֶת־נִזְמֵי הַזָּהָב אֲשֶׁר בְּאָזְנֵיהֶם וַיָּבִיאוּ אֶל־אַהֲרֹן:

3

4

And he received it at their hand, and fashioned it with a graving tool, and made it a molten calf; and they said: 'This is thy god, O Israel, which brought thee up out of the land of Egypt.'

וַיִּקַּח מִיָּדָם וַיַּצַּר אֹתוֹ בַּחֲרֹט וַיַּעֲשֵׂהוּ עֵגֶל מִסַּכָּה וַיֹּאמְרוּ אֱלֹהֵי אֱלֹהֵי־יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֵעֵלֹנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם:

4

1 כי בשש משה. כתרגומו לשון איחור, וכן צ"ש רבצו (שופטים ה, כח), ויחילו עד צו"ש (שם ג, כה), כי כשעלה משה להר אמר להם, לסוף ארבעים יום אני בא בתוך ו' שעות, כסדורים הם שאותו יום שעלה מן המנין הוא, והוא אמר להם שלימים, ארבעים יום ולילו עמו, ויום עלייתו אין לילו עמו, שהרי צו"ש בסיון עלה, נמצא יום ארבעים בשבעה עשר בתמוז, צו"ש בא השטן וערבב את העולם, והראה דמות חשך ואפלה וערצוציא, לומר ודאי מת משה לכך בא ערצוציא לעולם, אמר להם מת משה שכבר באו שש שעות ולא בא וכו', כדאיתא במסכת שבת (פט.), ואי אפשר לומר שלא טעו אלא ביום המעונן, בין קודם חלות בין לאחר חלות, שהרי לא ירד משה עד יום המחרת, שנאמר וישפיתו ממקרת ויעלו עלות:

1 אשר ילכו לפנינו. אלהות הרצה איוו להם:

1 כי זה משה האיש. כמין דמות משה הראה להם השטן, שנושאים אותו באויר רקיע השמים:

1 אשר העלנו מארץ מצרים. והיה מורה לנו דרך אשר נעלה זה, עתה נריכין אנו לאלהות אשר ילכו לפנינו:

2 באזני נשיכם. אמר אהרן בלבו, הנשים והילדים חסים בתכשיטיהן, שמא יתעכב הדבר, ובתוך כך יבא משה, והם לא המתו ופרקו מעל עצמן:

2 פרקו. לשון זיוו, מגזרת פרק ליחיד, כמו ברכו מגזרת ברך:

3 ויתפרקו. לשון פריקת משא, כשנטלוס מאזניהם נמצאו הם מפורקים מנומיהם, דישקריי"ר בלע"ז (ענטלאזטעט):

3 את נזמי. כמו מנומי, כמו פלאתי את העיר (שמות ט, כט), מן העיר:

4 ויצר אותו בחרט. יש לתרגמו בשני פנים, האחד ויצר לשון קשירה, בחרט לשון סודר, כמו והמקפחות והתריטים (ישעיה ג, כב), ויצר פקרים פקס פקסי תריטים (מלכים"ב ה, כג). והב' ויצר לשון צורה, בחרט כלי אומנות הנורפין שחורצין וחורטין צו צורות זוהב, כעט סופר החורט אותיות בלוחות ופנקסין, כמו וקצב עליו צקרט פלוש (ישעיה ח, א), וזהו שחרגס אונקלוס וצר תמיה צזיקא, לשון זיוף הוא, כלי אומנות שחורצין בו בזהב אותיות ושקדים שקורין בלע"ז ני"ל (גראצשטיכל), ומזיפין על ידו חותמות:

4 עגל מסכה. כיון שהשליכו לאור צפור, באו מכשפי ערב רב שעלו עמהם ממזרים ועשאוהו בכשפים, ויש אומרים מיכה היה שם, שיצא מתוך דמוסי בנין שנחמער צו צמזרים (סנהדרין קא:), והיה צידו שם וטם, שכתב צו משה עלה שור עלה שור להעלות ארונו של יוסף מתוך נילוס, והשליכו לתוך הפור, וינא העגל:

4 מסכה. לשון מחכת. דבר אחר, קכ"ה קנטרין זהב היו צו, כגימטריא של מסכה:

4 אלה אלהיך. ולא נאמר אלה אלהינו, מכאן שערב רב שעלו ממזרים הם שנקהלו על אהרן והם שעשאוהו, ואחר כך הטעו את ישראל אחריו:

<p>5 And when Aaron saw this, he built an altar before it; and Aaron made proclamation, and said: 'To-morrow shall be a feast to the LORD.'</p>	<p>וַיִּבְנֶה אַהֲרֹן מִזְבֵּחַ לְפָנָיו וַיִּקְרָא אַהֲרֹן וַיֹּאמֶר חָג לַיהוָה מָחָר:</p>	<p>5 וַיִּבְנֶה אַהֲרֹן וַיִּבְנֶה מִזְבֵּחַ לְפָנָיו וַיִּקְרָא אַהֲרֹן וַיֹּאמֶר חָג לַיהוָה מָחָר:</p>
<p>6 And they rose up early on the morrow, and offered burnt-offerings, and brought peace-offerings; and the people sat down to eat and to drink, and rose up to make merry.</p>	<p>וַיָּקֻמוּ בַּיּוֹמָהּ וַיִּזְבְּחוּ וַיָּבִיאוּ קֹרְבָּנוֹת וַיָּבִיאוּ זִבְחֵי שָׁלוֹם וַיֵּשְׁבוּ וַיֵּאָכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ וַיָּקֻמוּ וַיִּשְׂמְחוּ:</p>	<p>6 וַיָּקֻמוּ בַּיּוֹמָהּ וַיִּזְבְּחוּ וַיָּבִיאוּ קֹרְבָּנוֹת וַיָּבִיאוּ זִבְחֵי שָׁלוֹם וַיֵּשְׁבוּ וַיֵּאָכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ וַיָּקֻמוּ וַיִּשְׂמְחוּ:</p>
<p>7 And the LORD spoke unto Moses: 'Go, get thee down; for thy people, that thou broughtest up out of the land of Egypt, have dealt corruptly;</p>	<p>וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה לֵּאמֹר לֵךְ-רֵד כִּי שָׁחַת עַמְּךָ אֲשֶׁר הָעֵלִית מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם:</p>	<p>7 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה לֵּאמֹר לֵךְ-רֵד כִּי שָׁחַת עַמְּךָ אֲשֶׁר הָעֵלִית מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם:</p>
<p>8 they have turned aside quickly out of the way which I commanded them; they have made them a molten calf, and have worshipped it, and have sacrificed unto it, and said: This is thy god, O Israel, which brought thee up out of the land of Egypt.'</p>	<p>סָרוּ מִדֶּרֶךְ מִן-הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוִּיתָם עָשׂוּ לָהֶם עֹגֶל מִסִּכָּה וַיִּשְׁתַּחֲווּ-לוֹ וַיִּזְבְּחוּ-לוֹ וַיֹּאמְרוּ אֵלֶּה אֱלֹהֵינוּ יֵשׁוּעָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם:</p>	<p>8 סָרוּ מִדֶּרֶךְ מִן-הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוִּיתָם עָשׂוּ לָהֶם עֹגֶל מִסִּכָּה וַיִּשְׁתַּחֲווּ-לוֹ וַיִּזְבְּחוּ-לוֹ וַיֹּאמְרוּ אֵלֶּה אֱלֹהֵינוּ יֵשׁוּעָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם:</p>
<p>9 And the LORD said unto Moses: 'I have seen this people, and, behold, it is a stiffnecked people.</p>	<p>וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה רְאִיתִי אֶת-הָעָם הַזֶּה וְהִנֵּה עַם-קָשָׁה-עֲרֹף הוּא:</p>	<p>9 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה רְאִיתִי אֶת-הָעָם הַזֶּה וְהִנֵּה עַם-קָשָׁה-עֲרֹף הוּא:</p>
<p>10 Now therefore let Me alone, that My wrath may wax hot against them, and that I may consume them; and I will make of thee a great nation.'</p>	<p>וְעַתָּה הַנִּיחָה לִּי וַיַּחַר-אַפִּי בָהֶם וַאֲכַלְמָם וַאֲעֲשֶׂה אוֹתָךְ לְגוֹי גָּדוֹל:</p>	<p>10 וְעַתָּה הַנִּיחָה לִּי וַיַּחַר-אַפִּי בָהֶם וַאֲכַלְמָם וַאֲעֲשֶׂה אוֹתָךְ לְגוֹי גָּדוֹל:</p>

- 5 וירא אהרן. שהיה זו רוח חיים, שנאמר צַמְצָמִית שׁוֹר אֵלֶּל עֶשֶׂב (תהלים קו, כ), וראה שהללית מעשה שטן, ולא היה לו פה לדחותם לגמרי:
- 5 ויבן מזבח. לדחותם:
- 5 ויאמר חג לה' מחר. ולא היום, שמא יצא משה קודם שיעזדוהו, וזה פשוטו. ומדרשו בויקרא רצה (י, ג), דברים הרבה ראה אהרן. ראה חור בן אחותו שהיה מוכיחם והרגוהו, וזהו ויבן (לשון צינה) מזבח לפניו, ויבן מזבח לפניו, ועוד ראה ואמר מוטב שיתלה בי הסרחון ולא זהם, ועוד ראה ואמר, אם הם צונים את המזבח, זה מציא כרור וזה מציא אבן ונמצאת מלאכת עשויה צבת אחת, מתוך שאני צונה אותו ומתעלל במלאכתו, בין כך ובין כך משה בא:
- 5 חג לה'. כלצו היה לשמים, בטוח היה שיצא משה ויעזדו את המקום:
- 6 וישכימו. השטן זרזו כדי שיטאו:
- 6 לצחק. יש צמסמם הזה גלוי עריות, כמו שנאמר לְצַחֵק צִי (בראשית לט, יז), ושפיכות דמים, כמו שנאמר יָקוּמוּ נָא הַנְּעָרִים וישחקו לְפָנָיו (שמואל-ב, ז, יד), אף כאן נהרג חור:
- 7 וידבר. לשון קושי הוא, כמו וַיִּדְבֹּר אֶפְסָה קָשׁוֹת (בראשית מז, ז):
- 7 לך רד. רד מגדולתך, לא נחתי לך גדולה אלא צבילס (צרכות לב). באותה שעה נחנדה משה מפי בית דין של מעלה:
- 7 שחת עמך. שחת העם לא נאמר, אלא עמך, ערב רב שקצלת מעמך וגיריתם, ולא נמלכת בי, ואמרת טוב שידבקו גרים בשכינה, הם שחתו והשחיתו:
- 9 קשה עורף. מחזירין קשי ערפם לנגד מוכיחיהם וממאנים לשמוע:
- 10 הניחה לי. עדיין לא שמענו שהתפלל משה עליהם והוא אומר הניחה לי, אלא כאן פתח לו פתח והודיעו שהדבר תלוי בו, שאם יתפלל עליהם לא יכלם (שמו"ר מז, י):

II	And Moses besought the LORD his God, and said: 'LORD, why doth Thy wrath wax hot against Thy people, that Thou hast brought forth out of the land of Egypt with great power and with a mighty hand?	וַיַּחַל מֹשֶׁה אֶת־פָּנָיו יְהוָה וַאֲלֵהוּ וַיֹּאמֶר לָמָּה יְהוָה יַחַרְהֹ אַפִּי בְעַמִּי אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּכַח גָּדוֹל וּבְיָד חֲזָקָה:	II
12	Wherefore should the Egyptians speak, saying: For evil did He bring them forth, to slay them in the mountains, and to consume them from the face of the earth? Turn from Thy fierce wrath, and repent of this evil against Thy people.	לָמָּה יֹאמְרוּ מִצְרַיִם לָמָּה בְּיָמָיו בְּבִישָׁא אִפְּקִנֵּנוּ לְקַטֵּלָא יְתִהוֹן בִּינֵי טוּרָא וּלְשִׁיטְיוּתֵהוּן מֵעַל אֲפִי אֲרָעָא תוּב מִתְקוּף רוּגְזָא וְאַתִּיב מִן בִּשְׁתָּא דְמַלְּיִלְתָּא לְמַעַבְד לְעַמִּי:	12
13	Remember Abraham, Isaac, and Israel, Thy servants, to whom Thou didst swear by Thine own self, and saidst unto them: I will multiply your seed as the stars of heaven, and all this land that I have spoken of will I give unto your seed, and they shall inherit it for ever.'	זָכֹר לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיִשְׂרָאֵל עַבְדֶּיךָ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לָהֶם בְּךָ וַתְּדַבֵּר אֲלֵהֶם אֲרָבָה אֶת־זֶרְעֶכֶם כְּכּוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְכָל־הָאָרֶץ הַזֹּאת אֲשֶׁר אָמַרְתִּי אֵתֶן לְזֶרְעֶכֶם וְנָחֳלוּ לָעַלְמִ:	13
14	And the LORD repented of the evil which He said He would do unto His people.	וַתֵּב יְיָ מִן בִּשְׁתָּא דְמַלְּיִל לְמַעַבְד לְעַמִּיהּ:	14
15	And Moses turned, and went down from the mount, with the two tables of the testimony in his hand; tables that were written on both their sides; on the one side and on the other were they written.	וַאֲתַפְּנֵי וּנְחַת מִן־הָהָר וּשְׁנֵי לַחַת הָעֵדוּת בְּיָדוֹ לַחַת כְּתָבִים מִשְׁנֵי עֲבְרֵיהֶם מִזֶּה וּמִזֶּה הֵם כְּתָבִים:	15

11 למה ה' יחרה אפך. כלום מתקנא חלא חכס צחכס, גזור צגזור:

12 והנחם. התעשת מחשבה אחרת להיטיב להם:

12 על הרעה. אשר חשצת להם:

13 זכור לאברהם. אם עצרו על עשרת הדצרות, אזרהם אזיהם נתנסה צעשר נסיונות ועדיין לא קבל שכרו, תנהו לו ויאלו עשר צעשר:

13 לאברהם ליצחק ולישראל. אם לשרפה הם, זכור לאברהם שמסר עצמו להשרף עליך צאור כשדים, אם להריגה, זכור ליצחק שפלט צוארו לעקידה, אם לגלות, זכור ליעקב שגלה לחרן (שמו"ר מד, ה), ואם אינן נזולין בזכותן, מה אהה אומר לי ואעשה אותך לגוי גדול, ואם קסא של שלש רגלים אינו עומד לפניך צשעת כעסך, קל וחמר לכסא של רגל אחד (צרכות לצ.).

13 אשר נשבעת להם כך. לא נשבעת להם צדצר שהוא כלה, לא צשמים ולא צארך, לא צהרים ולא צגצעות, אלא כך, שאתה קיים וצצועתך קיימת לעולם, שנאמר צי נשצפטי נאם ה' (צראשית כב, טו), וליצחק נאמר, וְהַקִּימוּתִי אֵת הַשְּׁבָעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם אֲבִיךָ (שם כו, ג), וליעקב נאמר אֲנִי אֵל שְׂדֵי פְרָה וְרָעָה (שם לה, יא), נשצע לו צאל שדי:

15 משני עבריהם. היו האותיות נקראות, ומעשה נסים היה (צצנת קד.).

16	And the tables were the work of God, and the writing was the writing of God, graven upon the tables.	וְהַלְחַת מַעֲשֵׂה אֱלֹהִים הָמָּה וְהַמִּכְתָּב מִכְתָּב אֱלֹהִים הוּא חֲרוּת עַל-הַלְחַת:	16
17	And when Joshua heard the noise of the people as they shouted, he said unto Moses: 'There is a noise of war in the camp.'	וַיִּשְׁמַע יְהוֹשֻׁעַ אֶת-קוֹל הָעָם בִּרְעָה וַיֹּאמֶר אֶל-מֹשֶׁה קוֹל מִלְחָמָה בַּמַּחֲנֶה:	17
18	And he said: 'It is not the voice of them that shout for mastery, neither is it the voice of them that cry for being overcome, but the noise of them that sing do I hear.'	וַיֹּאמֶר אֵין קוֹל עֲנוֹת גְּבוּלָה וְאֵין קוֹל עֲנוֹת חִלּוּשָׁה קוֹל עֲנוֹת אֲנָכִי שֹׁמֵעַ:	18
19	And it came to pass, as soon as he came nigh unto the camp, that he saw the calf and the dancing; and Moses' anger waxed hot, and he cast the tables out of his hands, and broke them beneath the mount.	וַיְהִי כַּאֲשֶׁר קָרַב אֶל-הַמַּחֲנֶה וַיֵּרָא אֶת-הָעֵגֶל וּמַחֲלֵלָת וַיַּחֲרֹאֲף מֹשֶׁה וַיִּשְׁלַךְ מִיָּדוֹ אֶת-הַלְחַת וַיִּשְׁבֶּר אֹתָם תַּחַת הַהָר:	19
20	And he took the calf which they had made, and burnt it with fire, and ground it to powder, and strewed it upon the water, and made the children of Israel drink of it.	וַיִּקַּח אֶת-הָעֵגֶל אֲשֶׁר עָשׂוּ וַיִּשְׂרֹף בְּאֵשׁ וַיַּטְחֵן עַד אֲשֶׁר-דָּק וַיִּזְרֹעַ עַל-פְּנֵי הַמַּיִם וַיִּשְׁק אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:	20
21	And Moses said unto Aaron: 'What did this people unto thee, that thou hast brought a great sin upon them?'	וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל-אַהֲרֹן מַה-עָשִׂיתָ לָךְ הָעָם הַזֶּה כִּי-הִבֵּאתָ עָלָיו חַטָּאת גְּדֹלָה:	21
22	And Aaron said: 'Let not the anger of my lord wax hot; thou knowest the people, that they are set on evil.'	וַיֹּאמֶר אַהֲרֹן לֹא יִתְקַף רוּגְזָא דְרַבּוֹנִי אֵת יָדְעָתָּ יֵת עַמָּא אֲרִי בְּבִישׁ הוּא:	22

16 מעשה אלהים המה. כמשמעו, הוא צנכודו עשאו. דבר אחר, כאדם האומר לחצרו כל עסקיו של פלוני צמלאכה פלונית, כך כל שעשועיו של הקצ"ה צמורה:

16 חרות. לשון חרם וחרט אחד הוא, שניהם לשון חיקוק, אנטליי"ר צלע"ז (איינשניידען):

17 ברעה. צהריעו, שהיו מריעים ושמחים וצוחקים:

18 אין קול ענות גבורה. אין קול הזה נראה קול עניית גבורים הצועקים נחון, ולא קול חלשים שצועקים וי, או ניסה:

18 קול ענות. קול חרופין וגדופין, המענין את נפש שומען כשאמרין לו:

19 וישלך מידו וגו'. אמר, מה פסח שהוא אחד מן המצות, אמרה תורה כל זן נכר לא יאכל צו, התורה כולה כאן, וכל ישראל מומרים ואתננה להם:

19 תחת ההר. לרגלי ההר:

20 ויזר. לשון נפוך, וכן יזורה על נוהו גפרית (איזב ית, טו), וכן כי חסם מזרזה הקשת (משלי א, יז), שזורין צה דגן וקטניות:

20 וישק את בני ישראל. נחכין לצדקם כסוטים, שלש מימות נדונו שם, אס יש עדים והתראה, צסיף, כמשפט אנשי עיר הנדחת שהן מרובין, עדים צלא התראה, צמגפה, שנאמר ויגף ה' את העם, לא עדים ולא התראה, צהדרוקן (יומא סו:), שצדקום המים וצצו צטניהם:

21 מה עשה לך העם. כמה יסורים סבלת שיסרוך עד שלא תצא עליהם חטא זה:

22 כי ברע הוא. צדרך רע הם הולכין תמיד, וצנכיונות לפני המקום:

<p>23 So they said unto me: Make us a god, which shall go before us; for as for this Moses, the man that brought us up out of the land of Egypt, we know not what is become of him.</p>	<p>וַיֹּאמְרוּ לִי עֲשֵׂה-לָנוּ אֱלֹהִים אֲשֶׁר יֵלְכוּ לְפָנֵינוּ כִּי-זֶה מֹשֶׁה הָאִישׁ אֲשֶׁר הֵעֵלָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֹא יָדָעְנוּ מַה-הָיָה לוֹ:</p>	<p>23 וַיֹּאמְרוּ לִי עֲשֵׂה-לָנוּ אֱלֹהִים אֲשֶׁר יֵלְכוּ לְפָנֵינוּ כִּי-זֶה מֹשֶׁה הָאִישׁ אֲשֶׁר הֵעֵלָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֹא יָדָעְנוּ מַה-הָיָה לוֹ:</p>
<p>24 And I said unto them: Whosoever hath any gold, let them break it off; so they gave it me; and I cast it into the fire, and there came out this calf.'</p>	<p>וַאֲמַרְתִּי לַהּוֹן לָמֶן דִּהְבָּא פָּרִיקוּ וַיִּתְּבוּ לִי וַרְמִיתִּיה בְּנוֹרָא וַנִּפֶק עֲגֹלָא הָדִין:</p>	<p>24 וַאֲמַר לָהֶם לְמִי זֶהָב הִתְפָּרְקוּ וַיִּתְּנוּ-לִי וְאֲשַׁלְכֶהוּ בָאֵשׁ וַיֵּצֵא הָעֵגֹל הַזֶּה:</p>
<p>25 And when Moses saw that the people were broken loose—for Aaron had let them loose for a derision among their enemies—</p>	<p>וַחֲזָא מֹשֶׁה יָת עַמָּא אַרִי בְּטִיל הוּא אַרִי בְּטִילִינוּ אַהֲרֹן לְאַסְבוּתָהוֹן שׁוּם בִּישׁ לְדַרְיָהוֹן:</p>	<p>25 וַיֵּרָא מֹשֶׁה אֶת-הָעָם כִּי פָּרַע הוּא כִּי-פָרַעַה אַהֲרֹן לְשִׁמְצָה בְּקִמְיָהֶם:</p>
<p>26 then Moses stood in the gate of the camp, and said: 'Whoso is on the LORD'S side, let him come unto me.' And all the sons of Levi gathered themselves together unto him.</p>	<p>וְקָם מֹשֶׁה בְּתַרְע מִשְׁרִיתָא וַאֲמַר מִן דִּחְלִיא דִּי יִיתוֹן לְנָתִי וְאַתְּכַנְשׁוּ לְנָתִיה כָּל בְּנֵי לֵוִי:</p>	<p>26 וַיַּעֲמֵד מֹשֶׁה בַּשַּׁעַר הַמַּחֲנֶה וַיֹּאמֶר מִי לַיהוָה אֵלַי וַיֵּאֲסְפוּ אֵלָיו כָּל-בְּנֵי לֵוִי:</p>
<p>27 And he said unto them: 'Thus saith the LORD, the God of Israel: Put ye every man his sword upon his thigh, and go to and fro from gate to gate throughout the camp, and slay every man his brother, and every man his companion, and every man his neighbour.'</p>	<p>וַאֲמַר לַהּוֹן כְּדָנָן אָמַר יְיָ אֱלֹהֵא דִּישְׂרָאֵל שׁוּ גְבַר חֲרַבְיָה עַל יֶרֶבִּיה עִיבְרוּ וְתוּבוּ מִתַּרְע לְתַרְע בְּמִשְׁרִיתָא וּקְטוּלוּ גְבַר יָת אַחֻוּהִי וּגְבַר יָת חֲבֵרְיָה וְאִנְשׁ יָת קְרִיבִיָּה:</p>	<p>27 וַיֹּאמֶר לָהֶם כֹּה-אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שִׁימוּ אִישׁ-חֶרְבּוֹ עַל-יֶרְכוֹ עֲבְרוּ וְשׁוּבוּ מִשַּׁעַר לְשַׁעַר בַּמַּחֲנֶה וְהָרְגוּ אִישׁ-אֶת-אָחִיו וְאִישׁ אֶת-רֵעֵהוּ וְאִישׁ אֶת-קָרְבּוֹ:</p>
<p>28 And the sons of Levi did according to the word of Moses; and there fell of the people that day about three thousand men.</p>	<p>וַעֲבָדוּ בְנֵי לֵוִי כַּפְתָּגְמָא דְּמֹשֶׁה וַנִּפֹּל מִן עַמָּא בְּיוֹמָא הַהוּא כַּתְּלָתָא אַלְפִין גּוֹבְרָא:</p>	<p>28 וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי-לֵוִי כְּדִבַּר מֹשֶׁה וַיִּפֹּל מִן-הָעָם בְּיוֹם הַהוּא כַּשְׁלֹשֶׁת אַלְפֵי אִישׁ:</p>
<p>29 And Moses said: 'Consecrate yourselves to-day to the LORD, for every man hath been against his son and against his brother; that He may also bestow upon you a blessing this day.'</p>	<p>וַאֲמַר מֹשֶׁה קְרִיבוּ יְדִיכוֹן יּוֹמָא דִּין קוֹרְבָנָא קָדָם יְיָ אַרִי גְבַר בְּכַרְיָה וּבְאַחֻוּהִי וְלֹאִיתָאָה עַלִּיכוֹן יּוֹמָא דִּין בְּרַכָּן:</p>	<p>29 וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה מָלְאוּ יְדֵכֶם הַיּוֹם לַיהוָה כִּי אִישׁ בָּבְנוּ וּבְאַחֻיו וּלְתַת עֲלֵיכֶם הַיּוֹם בְּרַכָּה:</p>

24 ואמר להם. דבר אחד, למי זה צלצד, והם מהרו והתפרקו ויתנו לי:
24 ואשליכוהו באש. ולא ידעתי שיצא העגל הזה, וינא:
25 פרוע. מגולה, נתגלה שמצאו וקלנו, כמו ופרע את ראש האשה (צמדצרה, יח):
25 לשמצה בקמיהם. להיות להם הדבר הזה לגנות צפי כל הקמים עליהם:
26 מי לה' אלי. יצא אלי:
26 בני לוי. מכאן שכל השבט כשר (יומא שס):
27 כה אמר וגר. והיכן אמר, וצח לאלהים יתקדם (שמות כב, יט), כך שנויה צמכילתא (פסחא פ"צ):
27 אחיו. מאמו, והוא ישראל:
29 מלאו ידכם. אתם ההורגים אותם, צדצד זה תתחנכו להיות כהנים למקום:
29 כי איש. מכס ימלא ידו צננו וצאחיו:

<p>30 And it came to pass on the morrow, that Moses said unto the people: 'Ye have sinned a great sin; and now I will go up unto the LORD, peradventure I shall make atonement for your sin.'</p>	<p>וַיְהִי בַּיּוֹם הַבֹּא וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־הָעָם אַתֶּם חֲטִאתֶם חֲטִאתָה גְדֹלָה וְעַתָּה אֵעָלֶה אֶל־יְהוָה אוֹלִי אֲכַפֵּרָה בְּעֵד חֲטֹאתֵכֶם:</p>	<p>30 וַיְהִי מִמָּחָרֶת וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־הָעָם אַתֶּם חֲטִאתֶם חֲטִאתָה גְדֹלָה וְעַתָּה אֵעָלֶה אֶל־יְהוָה אוֹלִי אֲכַפֵּרָה בְּעֵד חֲטֹאתֵכֶם:</p>
<p>31 And Moses returned unto the LORD, and said: 'Oh, this people have sinned a great sin, and have made them a god of gold.</p>	<p>וַתָּב מֹשֶׁה לִקְדָּם יי וַאֲמַר בְּבָעוּ חֵב עִמָּא הָדִין חוּבָא רַבָּא וַעֲבָדוּ לָהוֹן דְּחָלָן דְּדָהֵב:</p>	<p>31 וַיָּשָׁב מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה וַיֹּאמֶר אֲנִי חֲטָא הָעָם הַזֶּה חֲטִאתָה גְדֹלָה וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם אֱלֹהִי זָהָב:</p>
<p>32 Yet now, if Thou wilt forgive their sin—; and if not, blot me, I pray Thee, out of Thy book which Thou hast written.'</p>	<p>וְכַעַן אִם שְׁבַקְתָּ לְחוּבֵיהוֹן וְאִם לֹא מַחֲיִי כַעַן מִסְפָּרְךָ דְּכַתְּבָתָא:</p>	<p>32 וְעַתָּה אִם־תִּשָּׂא חֲטֹאתֶם וְאִם־אֵין מַחְיִי נָא מִסְפָּרְךָ אֲשֶׁר כָּתַבְתָּ:</p>
<p>33 And the LORD said unto Moses: 'Whosoever hath sinned against Me, him will I blot out of My book.</p>	<p>וַאֲמַר יי לְמֹשֶׁה מִן דְּחָב קְדָמִי אֲמַחֲיִיָּה מִסְפָּרִי:</p>	<p>33 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה מִי אֲשֶׁר חֲטָא־לִי אֲמַחֲנֶנּוּ מִסְפָּרִי:</p>
<p>34 And now go, lead the people unto the place of which I have spoken unto thee; behold, Mine angel shall go before thee; nevertheless in the day when I visit, I will visit their sin upon them.'</p>	<p>וְכַעַן אֵיזִיל דְּכַר יֵת עִמָּא לְאַתְרָא דְּמַלְלִית לָךְ הָא מַלְאָכִי יְהִי קֳדָמְךָ וּבְיוֹם אֲסַעְרוּתִי וְאֲסַעַר עֲלֵיהוֹן חוּבֵיהוֹן:</p>	<p>34 וְעַתָּה לֵךְ נִתַּח אֶת־הָעָם אֶל אֲשֶׁר־דִּבַּרְתִּי לָךְ הִנֵּה מַלְאָכִי יֵלֵךְ לִפְנֶיךָ וּבְיוֹם פִּקְדֹתִי וּפִקְדֹתִי עֲלֵהֶם חֲטֹאתֶם:</p>
<p>35 And the LORD smote the people, because they made the calf, which Aaron made.</p>	<p>וּמָחָא יי יֵת עִמָּא עַל דְּאַשְׁתַּעֲבָדוּ לְעֵגְלָא דְּעַבַּד אַהֲרֹן:</p>	<p>35 וַיִּגַּף יְהוָה אֶת־הָעָם עַל אֲשֶׁר עָשׂוּ אֶת־הָעֵגֶל אֲשֶׁר עָשָׂה אַהֲרֹן: (ס)</p>

30 אכפרה בעד חטאתכם. אשים כופר וקנוח וסתימה לנגד חטאתכם, להציל ציניכם ובין החטא:
31 אלהי זהב. אתה הוא שגרמת להם, שהשפעת להם זהב וכל חפצם, מה יעשו שלא יחטאו (יומא פו: ברכות לב.). משל למלך, שהיה מאכיל ומשקה את בנו ומקשטו, ותולה לו כיס בצוארו ומעמידו בפתח בית זונות, מה יעשה הבן שלא יחטא (ברכות שס):
32 ועתה אם תשא חטאתם. הרי טוב, איני אומר לך מחני: ואם אין מחני. וזה מקרא קצר, וכן הרבה:
32 מספרך. מכל המורה כולה, שלא יאמרו עלי שלא הייתי כדאי לצקש עליהם רחמים:
34 אל אשר דברתי לך. יש כאן לך אלל דבור במקום אליך, וכן לדבר לו על אדוניהו (מלכים־א ז, יט):
34 הנה מלאכי. ולא אני:
34 וביום פקדי וגו'. עתה שמעתי אליך מלכותם יחד, ותמיד תמיד כשאפקוד עליהם עונותיהם, ופקדתי עליהם מעט מן העון הזה עס שאר העונות, ואין פורענות צאה על ישראל שאין בה קצת מפרעון עון העגל:
35 ויגוף ה' את העם. מיטה צידי שמים, לעדים בלא התראה:

XXXIII

And the LORD spoke unto Moses:
'Depart, go up hence, thou and the
people that thou hast brought up
out of the land of Egypt, unto the
land of which I swore unto
Abraham, to Isaac, and to Jacob,
saying: Unto thy seed will I give it—

וַיֹּדְבֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
לֵךְ עִלָּה מִזֶּה אֶתָּה וְהָעָם
אֲשֶׁר הֶעֱלִיתָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם
אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי
לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְלַיַּעֲקֹב
לֵאמֹר לְזֶרְעֶךָ אֶתְנַנָּה:

XXXIII

and I will send an angel before thee;
and I will drive out the Canaanite,
the Amorite, and the Hittite, and the
Perizzite, the Hivite, and the
Jebusite—

וְשִׁלַּחְתִּי לְפָנֶיךָ מַלְאָךְ
וְגֵרְשָׁתִי אֶת־הַכְּנַעֲנִי הָאֱמֹרִי
וְהַחִתִּי וְהַפְּרִזִּי הַחִוִּי
וְהַיְבוּסִי:

unto a land flowing with milk and
honey; for I will not go up in the
midst of thee; for thou art a
stiffnecked people; lest I consume
thee in the way.⁷

אֶל־אָרֶץ זָבַת חֶלֶב וְדָבָשׁ
כִּי לֹא אֵעֲלֶה בְּקִרְבְּךָ
כִּי עִם־קִשָּׁה־עֶרְךָ אֶתָּה
פֶּן־אֲכָלְךָ בַּדֶּרֶךְ:

And when the people heard these
evil tidings, they mourned; and no
man did put on him his ornaments.

וַיִּשְׁמַע הָעָם אֶת־הַדְּבָר הַרָּע
הַזֶּה וַיִּתְּאֲבָלוּ וְלֹא־שָׁתוּ אִישׁ
עֲדִין עָלָיו:

And the LORD said unto Moses: 'Say
unto the children of Israel: Ye are a
stiffnecked people; if I go up into the
midst of thee for one moment, I shall
consume thee; therefore now put off
thy ornaments from thee, that I may
know what to do unto thee.'

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
אָמַר אֶל־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אַתֶּם
עִם־קִשָּׁה־עֶרְךָ רָגַע אֶחָד
אֵעֲלֶה בְּקִרְבְּךָ וְכִלְיתִיךָ
וְעַתָּה הוֹרֵד עֲדִיךָ מֵעָלֶיךָ
וְאִדְעָה מָה אֵעֲשֶׂה־לָּךְ:

¹ לך עלה מזה. ארץ ישראל גזוה מכל הארצות, לכן נאמר עלה. דבר אחר, כלפי שאמר לו בשעת הכעס לך רד, אמר לו בשעת רצון לך עלה:

¹ אתה והעם. כאן לא אמר ועמך:

² וגרשתי את הכנעני וגו'. ששה אומות הן, והגרגשי עמד ופנה מפניהם מאליו:

³ אל ארץ זבת חלב ודבש. אני אומר לך להעלותם:

³ כי לא אעלה בקרבך. לכן אני אומר לך ושלחתי לפניך מלאך:

³ כי עם קשה עורף אתה. וכששכינתי בקרבכם ואחס ממרים צי, מרצה אני עליכם זעם:

³ אבלך. לשון כליון:

⁴ הדבר הרע. שאין השכינה שורה ומהלכת עמם:

⁴ איש עדיו. כחריס שניתנו להם בחורב כשאמרו נעשה ונשמע (שבת פח):

⁵ רגע אחד אעלה בקרבך וכליתך. אם אעלה בקרבך ואחס ממרים צי בקשיות ערפכם, אזעום עליכם רגע אחד, שהוא

שיעור זעמי, שנאמר פָּצִי כַמַּעַט רָגַע עַד יַעֲזָר זַעַם (ישעיה כו, כ), ואכלה אתכם, לפיכך טוב לכם שאשלח מלאך:

⁵ ועתה. פורענות זו תלקו מיד, שחורידו עליכם מעליכם:

⁵ ואדעה מזה אעשה לך. צפקודת שאר העון, אני יודע מה שצדצי לעשות לך:

<p>6 And the children of Israel stripped themselves of their ornaments from mount Horeb onward.</p>	<p>וַיִּתְנַצְּלוּ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־עֲדִים מִהָר חֹרֵב: וְאֶעֱדוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יָתִיקוֹן זִיגְהוֹן מִטּוֹרָא דְּחֹרֵב:</p>	<p>6 וַיִּתְנַצְּלוּ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־עֲדִים מִהָר חֹרֵב: וְאֶעֱדוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יָתִיקוֹן זִיגְהוֹן מִטּוֹרָא דְּחֹרֵב:</p>
<p>7 Now Moses used to take the tent and to pitch it without the camp, afar off from the camp; and he called it The tent of meeting. And it came to pass, that every one that sought the LORD went out unto the tent of meeting, which was without the camp.</p>	<p>וּמֹשֶׁה יָקַח אֶת־הָאֹהֶל וַנִּטְּהֵלּוּ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה הַרְחָק מִן־הַמַּחֲנֶה וַקְרָא לוֹ אֹהֶל מוֹעֵד וְהָיָה כָּל־מִבְקֵשׁ יְהוָה יֵצֵא אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד אֲשֶׁר מִחוּץ לַמַּחֲנֶה: וּמֹשֶׁה נָסִיב יֵת מִשְׁכְּנָא וּפְרָסִיהּ לִיָּהּ מִבְּרָא לַמִּשְׁרִיתָא אֲרַחֵיק מִן מִשְׁרִיתָא וַקְרִי לִיָּהּ מִשְׁכַּן בֵּית אוֹלְפָנָא וְהָיָה כָּל דְּתַבַּע אוֹלְפָן מִן קֳדָם יְיָ נָפִיק לַמִּשְׁכַּן בֵּית אוֹלְפָנָא דְּמִבְּרָא לַמִּשְׁרִיתָא:</p>	<p>7 וּמֹשֶׁה יָקַח אֶת־הָאֹהֶל וַנִּטְּהֵלּוּ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה הַרְחָק מִן־הַמַּחֲנֶה וַקְרָא לוֹ אֹהֶל מוֹעֵד וְהָיָה כָּל־מִבְקֵשׁ יְהוָה יֵצֵא אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד אֲשֶׁר מִחוּץ לַמַּחֲנֶה:</p>
<p>8 And it came to pass, when Moses went out unto the Tent, that all the people rose up, and stood, every man at his tent door, and looked after Moses, until he was gone into the Tent.</p>	<p>וְהָיָה כַּצֵּאת מֹשֶׁה אֶל־הָאֹהֶל יָקוּמוּ כָּל־הָעָם וַנִּצְבּוּ אִישׁ פֶּתַח אֹהֶלּוֹ וְהִבִּיטוּ אַחֲרֵי מֹשֶׁה עַד־בָּאוּ הָאֹהֶל:</p>	<p>8 וְהָיָה כַּצֵּאת מֹשֶׁה אֶל־הָאֹהֶל יָקוּמוּ כָּל־הָעָם וַנִּצְבּוּ אִישׁ פֶּתַח אֹהֶלּוֹ וְהִבִּיטוּ אַחֲרֵי מֹשֶׁה עַד־בָּאוּ הָאֹהֶל:</p>
<p>9 And it came to pass, when Moses entered into the Tent, the pillar of cloud descended, and stood at the door of the Tent; and [the LORD] spoke with Moses.</p>	<p>וְהָיָה כַּד עָלִיל מֹשֶׁה לַמִּשְׁכָּנָא נְחִית עֲמוּדָא דְּעֻנָּא וַקָּאִים בְּתַרְע מִשְׁכָּנָא וּמִתְמַלֵּל עִם מֹשֶׁה:</p>	<p>9 וְהָיָה כַּבֵּא מֹשֶׁה הָאֹהֶל יֵרֵד עֲמוּד הָעָנָן וְעָמַד פֶּתַח הָאֹהֶל וַדְּבַר עִם־מֹשֶׁה:</p>
<p>10 And when all the people saw the pillar of cloud stand at the door of the Tent, all the people rose up and worshipped, every man at his tent door.</p>	<p>וְרָאָה כָּל־הָעָם אֶת־עֲמוּד הָעָנָן עָמַד פֶּתַח הָאֹהֶל וַקָּם כָּל־הָעָם וְהִשְׁתַּחֲוּוּ אִישׁ פֶּתַח אֹהֶלּוֹ:</p>	<p>10 וְרָאָה כָּל־הָעָם אֶת־עֲמוּד הָעָנָן עָמַד פֶּתַח הָאֹהֶל וַקָּם כָּל־הָעָם וְהִשְׁתַּחֲוּוּ אִישׁ פֶּתַח אֹהֶלּוֹ:</p>

- 6 את עדים מהר חורב. את הקעדי שהיה צידם מהר חורב:
7 ומשה. מאותו עון והלאה:
7 יקח את האהל. לשון הווה הוא, לוקח אהלו ונוטתו מחוץ למחנה, אמר, מנודה לרצ מנודה לתלמיד:
7 הרחק. אלפים אמה, כענין שנאמר אך רחוק יהיה ציניכם וצינו פאלפאים אמה צמדה (יהושע ג, ד):
7 וקרא לו. והיה קורא לו אהל מועד, הוא בית ועד למבקשי תורה:
7 כל מבקש ה'. מכאן למבקש פני זקן, כמקבל פני שכניה:
7 יצא אל אהל מועד. כמו יוצא. דבר אחר והיה כל מבקש ה', אפילו מלאכי השרת כשהיו שואלים מקום שכניה, חצריהם אומרים להם הרי הוא צאהלו של משה:
8 והיה. לשון הווה:
8 כצאת משה מן המחנה. ללכת אל האהל:
8 יקומו כל העם. עומדים מפניו, ואין יושבין עד שנתכסה מהם:
8 והביטו אחרי משה. לשבח, אשרי ילוד אשה שכך מוצטח שהשכינה תכנס אחריו לפתח אהלו:
9 ודבר עם משה. כמו ומדבר עם משה. תרגומו ומתמלל עם משה, שהוא כבוד השכינה, כמו וישמע את הקול מדבר אליו (צמדבר ז, פט), ואינו קורא מדבר אליו, כשהוא קורא מדבר פתורו הקול מדבר צינו לצין עזמו, וההדיוט שומע מאליו, וכשהוא קורא מדבר, משמע שהמלך מדבר עם ההדיוט:
10 והשתחוו. לשכינה:

II	<p>And the LORD spoke unto Moses face to face, as a man speaketh unto his friend. And he would return into the camp; but his minister Joshua, the son of Nun, a young man, departed not out of the Tent.</p>	<p>וידבר יהוה אל־מֹשֶׁה פָּנִים אל־פָּנִים כַּאֲשֶׁר ידַבֵּר אִישׁ אל־רֵעֵהוּ וְשָׁב אל־הַמַּחֲנֶה וּמִשְׁרָתוֹ יְהוֹשֻׁעַ בֶּן־נֹון נָעַר לֹא יָמִישׁ מִתּוֹךְ הָאֹהֶל: (פ) מִשְׁכָּנָא:</p>	II
12	<p>And Moses said unto the LORD: 'See, Thou sayest unto me: Bring up this people; and Thou hast not let me know whom Thou wilt send with me. Yet Thou hast said: I know thee by name, and thou hast also found grace in My sight.</p>	<p>וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה רְאֵה אֵתָּה אָמַר אֵלֵי הָעַל אֶת־הָעָם הַזֶּה וְאַתָּה לֹא הוֹדַעְתָּנִי אֵת אֲשֶׁר־תִּשְׁלַח עִמִּי וְאַתָּה אָמַרְתָּ יִדְעִיתִי בְּשֵׁם וְגַם־מָצָאתָ חֵן בְּעֵינַי:</p>	שלישי
13	<p>Now therefore, I pray Thee, if I have found grace in Thy sight, show me now Thy ways, that I may know Thee, to the end that I may find grace in Thy sight; and consider that this nation is Thy people.'</p>	<p>וְעַתָּה אִם־נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ הוֹדַעְנִי נָא אֶת־דְּרָכְךָ וְאֶדְעֶךָ לְמַעַן אֲמַצֶּא־חֵן בְּעֵינֶיךָ וְרָאֵה כִּי עַמּוֹךְ הָעָם הַזֶּה:</p>	13
14	<p>And He said: 'My presence shall go with thee, and I will give thee rest.'</p>	<p>וַיֹּאמֶר פָּנִי יֵלְכוּ וַהֲנַחְתִּי לָךְ:</p>	14

- 11 ודבר ה' אל משה פנים אל פנים. ומתמלל עם משה:
12 ושב אל המחנה. לאחר שנדבר עמו, היה שז משה אל המחנה, ומלמד לזקנים מה שלמד, והדבר הזה נהג משה מיום הכפורים עד שהוקם המשכן ולא יותר, שהרי בשבעה עשר בחמוז נשתכרו הלוחות (תענית כח:), ובי"ח שרף את העגל ודן את החוטאים, ובי"ט עלה, שנאמר ויהי ממחרת ויאמר משה אל ה' עש' (שמות לב, ל), ועשה שם ארבעים יום וזקש רחמים, שנאמר ואתנפל לפני ה' וגו' (דברים ט, יח), ובראש חדש אלול נאמר לו ועלית בצקך אל הר סיני, לקבל לוחות האחרונות, ועשה שם מ' יום, שנאמר זהם וְאֶנְכִּי עִמָּדְכָא בְּיָמֵי הָרָאשׁוֹנִים וגו' (שם י, ו), מה הראשונים בראון אף האחרונים בראון, אמור מעתה, אמצעים היו בכעס. ב' בתשרי נתרצה הקב"ה לישראל בשמחה ובלב שלם, ואמר לו למשה סלקתי פדך בך, ומסר לו לוחות אחרונות, וירד והתחיל לזוות על מלאכת המשכן, ועשאוהו עד אחד בניסן, ומשהוקם לא נדבר עמו עוד, אלא מאהל מועד:
13 ושב אל המחנה. תרגומו וְתַב לְמַשְׁרִיתָא, לפי שהוא לשון הווה, וכן כל הענין, וראה כל העם וזון, ונצבו וקיימין. והביטו, ומסתכלין. והשתחו, וְסִגְדִין. ומדרשו, ודבר ה' אל משה שישב אל המחנה, אמר לו אני בכעס ואתה בכעס, אם כן מי יקרבים:
14 ראה אתה אומר אלי. ראה, תן עיניך ולבך על דבריך, אתה אומר אלי וגו' ואתה לא הודעתני וגו', ואשר אמרת לי ה'ה אֶנְכִּי שְׁלַח מַלְאָךְ (שמות כג, כ), אין זו הודעה, שאין אני חפץ בה:
15 ואתה אמרת ידעתיך בשם. הכרתיך משאר בני אדם בשם חשיבות, שהרי אמרת לי ה'ה אֶנְכִּי בְּאֵל אֱלֹהֶיךָ בָּעֵצ הָעֵקֶן וגו' וגם בך יִאֲמִינוּ לְעוֹלָם (שם יט, ט):
16 ועתה. אם אמת שמלאכי חן בעיניך, הודיעני נא את דרכיך, מה שבר אתה נותן למוצאי חן בעיניך:
17 ואדעך לַמַּעַן אֲמַצֶּא חֵן בְּעֵינֶיךָ. ואדע בזו מדת תגמולך, מה היא מציאת חן שמלאכי בעיניך, ופיתרון לַמַּעַן אֲמַצֶּא חֵן, לַמַּעַן אֲכִיר כְּמֵה שֶׁכֶר מַצִּיאת הַחֵן:
18 וראה כי עמך הגוי הזה. שלא תאמר ואעשה אותך לגוי גדול, ואת אלה תעזוב, ראה כי עמך הם מקדס, ואם זהם תמאס, איני סומך על היוצאים מחלצי שיתקיימו, ואת תשלום השכר שלי בעם הזה תודיעני. ורבותינו דרשוהו במסכת ברכות (י, א), ואני ליישב המקראות על אופניהם ועל סדרם באתי:
19 ויאמר פני ילכו. כתרגומו, לא אשלח עוד מלאך, אני בעצמי אלך, כמו ופניך הלכים בְּקֶרֶב (שמואל ב' יז, יא):

- ¹⁵ ויאמר אליו. בזו אני חפץ, כי על ידי מלאך אל תעלנו מזה:
- ¹⁶ ובמה יודע אפוא. יודע מציאת החן, הלא בלכתך עמנו, ועוד דבר אחר אני שואל ממך, שלא תשרה שכינתך עוד על אומות עוזדי אלילים:
- ¹⁷ ונפלינו אני ועמך. ונהיה מוצדלים בדבר הזה מכל העם, כמו והפלה ה' צין מקנה? שאל וגו' (שמות ט, ד):
- ¹⁸ גם את הדבר הזה. שלא תשרה שכינתי עוד על עוזדי אלילים אעשה, ואין דבריו של בלעם הרשע על ידי שריית שכינה, אלא נופל וגלוי עינים, כגון ואלו יגזר (איוצ ד, ב), שומעין על ידי שליח:
- ¹⁹ ויאמר הראני נא את כבודך. ראה משה שהיה עת רצון ודבריו מקובלים, והוסיף לשאול להראותו מראית כבודו:
- ¹⁹ ויאמר אני אעביר וגו'. הגיעה שעה שתראה בכבודי מה שארשה אותך לראות, לפי שאני רוצה וצריך ללמדך סדר תפלה, שכשנצרכת לבקש רחמים על ישראל, הזכרת לי זכות אבות, כסבור אתה שאתה חמה זכות אבות אין עוד תקוה, אני אעביר כל מדת טובי לפניך על הנור, ואתה נפון צמעה:
- ¹⁹ וקראתי בשם ה' לפניך. ללמדך סדר בקשת רחמים, אף אם תכלה זכות אבות. וכסדר זה שאתה רואה אותי מעוטף וקורא י"ג מדות (ראש השנה יז), הוי מלמד את ישראל לעשות כן, ועל ידי שיזכירו לפני רחום וחנון, יהיו נענין, כי רחמי לא קלים:
- ¹⁹ וחננתי את אשר אחון. אותן פעמים שארצה לחון:
- ¹⁹ ורחמתי. עת שאחפון לרחם. עד כאן לא הבטיחו אלא עתים אענה ועתים לא אענה, אבל בשעת מעשה אמר לו הנה אֶנְכִי פֶרֶת בְּרִית, הבטיחו שאינן חוזרות ריקס (שם):
- ²⁰ ויאמר לא תוכל וגו'. אף כשאעביר כל טובי על פניך, איני נותן לך רשות לראות את פני:
- ²¹ הנה מקום אתי. זה אשר אני מדבר עמך תמיד, יש מקום מוכן לי לצרכך שאטמינך שם שלא תזוק, ומשם תראה מה שתראה, זו פשוטו. ומדרשו, על מקום שהשכינה שם מדבר, ואומר המקום אתי ואינו אומר אני במקום, שהקב"ה מקומו של עולם ואין עולמו מקומו:

15	And he said unto Him: 'If Thy presence go not with me, carry us not up hence.	וַיֹּאמֶר אֵלָיו אִם-אֵין פָּנֶיךָ הֹלְכִים אֶל-תַּעֲלֵנוּ מִזֶּה:	15
16	For wherein now shall it be known that I have found grace in Thy sight, I and Thy people? is it not in that Thou goest with us, so that we are distinguished, I and Thy people, from all the people that are upon the face of the earth?	וּבַמָּה יוֹדַע אֲפֹא כִּי-מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אֲנִי וְעַמְּךָ הַלּוֹא בְּלִכְתָּךְ עִמָּנוּ וְנִפְלִינוּ אֲנִי וְעַמְּךָ מִכָּל-הָעָם אֲשֶׁר עַל-פְּנֵי הָאֲדָמָה: (פ)	16
17	And the LORD said unto Moses: 'I will do this thing also that thou hast spoken, for thou hast found grace in My sight, and I know thee by name.'	וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה גַּם אֶת-הַדְּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֲעֲשֶׂה כִּי-מָצָאתָ חֵן בְּעֵינִי וְאִדְעֶךָ בְּשֵׁם:	רביעי
18	And he said: 'Show me, I pray Thee, Thy glory.'	וַיֹּאמֶר ה' אֲנִי נֹא אֶת-כְּבוֹדִי:	18
19	And He said: 'I will make all My goodness pass before thee, and will proclaim the name of the LORD before thee; and I will be gracious to whom I will be gracious, and will show mercy on whom I will show mercy.'	וַיֹּאמֶר אֲנִי אֵעָבִיר כָּל-טוֹבִי עַל-פָּנֶיךָ וְקִרְאתִי בְשֵׁם יְהוָה לְפָנֶיךָ וְחִנֵּיתִי אֶת-אֲשֶׁר אֲחֹן וְרַחֲמֹתִי אֶת-אֲשֶׁר אֲרַחֵם:	19
20	And He said: 'Thou canst not see My face, for man shall not see Me and live.'	וַיֹּאמֶר לֹא תוּכַל לִרְאוֹת אֶת-פָּנַי כִּי לֹא-יִרְאֶנִי הָאָדָם וְחָי:	20
21	And the LORD said: 'Behold, there is a place by Me, and thou shalt stand upon the rock.	וַיֹּאמֶר יְהוָה הִנֵּה מָקוֹם אֲתִי וְנִצַּבְתָּ עַל-הַצּוּר:	21
22	And it shall come to pass, while My glory passeth by, that I will put thee in a cleft of the rock, and will cover thee with My hand until I have passed by.	וְהָיָה בְּעָבֵר כְּבוֹדִי וְשַׁמְתִּיךָ בְּנִקְרַת הַצּוּר וְשִׁכַּתִּי כַּפִּי עָלֶיךָ עַד-עָבְרִי:	22

22 בעבור כבודי. כשאעבור לפניך:

22 בנקרת הצור. כמו העיני האנשים הם תנקר (צמדצר טז, יד), יקרוה ערבי נחל (משלי ל, יז), אני קרתי ושתימי מים (ישעיה

לז, כה), גזרה אחת להם: נקרת הצור. כריית הנור:

22 ושכתי כפי. מכאן שנתנה רשות למחזלים לחצל (ת"כ פ' ויקרא), ותרגומו ואגין צמימרי, כנוי הוא לדרך כבוד של מעלה,

שאינו צריך לסוכך עליו צכף ממש:

23	And I will take away My hand, and thou shalt see My back; but My face shall not be seen. ²³	וְהִסְרֹתִי אֶת־כַּפִּי וְרָאִיתָ אֶת־אֲחֶרָי וּפָנִי לֹא יֵרָאוּ: (פ) (ספק פרשה סתומה בכתר ארם צובה)	23
XXXIV	And the LORD said unto Moses: 'Hew thee two tables of stone like unto the first; and I will write upon the tables the words that were on the first tables, which thou didst break.	וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה פֶּסֶל־לָךְ שְׁנֵי־לַחַת אֲבָנִים כְּרַאשֵׁימֵי וְכַתְּבֵתִי עַל־הַלַּחַת אֶת־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר חָיוּ עַל־הַלַּחַת הָרִאשִׁים אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ: וַיֹּאמֶר יְיָ לְמֹשֶׁה פֶּסֶל לְךָ תַּרְיִן לוּחֵי אֲבָנִים כַּקְדָּמָי וְאֶכְתוּב עַל לוּחֵי אֵת פִּתְגָמָי דִּהְיוּ עַל לוּחֵי קְדָמָי דִּתְבַּרְתָּא:	חמישי
2	And be ready by the morning, and come up in the morning unto mount Sinai, and present thyself there to Me on the top of the mount.	וְהָיָה נָכוֹן לִבְקֹר וְעָלִיתָ בִּבְקֹר אֶל־הָר סִינַי וְנִצַּבְתָּ לִּי שָׁם עַל־רֹאשׁ הָהָר: וְהָיָה זְמַן לְצַפְרָא וְתַסַּק בְּצַפְרָא לְטוּרָא דְסִינַי וְתִתְעַתֵּד קְדָמִי תַּמָּן עַל רִישׁ טוּרָא:	2
3	And no man shall come up with thee, neither let any man be seen throughout all the mount; neither let the flocks nor herds feed before that mount. ³	וְאִישׁ לֹא יֵעֲלֶה עִמָּךְ וְגַם־אִישׁ אֶל־יֶרֶא בְּכָל־הָהָר גַּם־הַצֹּאן וְהַבָּקָר אֶל־יָרְעוּ אֶל־מִוֶּל הָהָר הַהוּא: וְאִנְשׁ לֹא יִסַּק עִמָּךְ וְאִנְשׁ לֹא יִתְחַזֵּי בְּכָל טוּרָא אֶף עֶגְלָא וְתוֹרֵי לֹא יִרְעוּ לְקַבִּיל טוּרָא הַהוּא:	3
4	And he hewed two tables of stone like unto the first; and Moses rose up early in the morning, and went up unto mount Sinai, as the LORD had commanded him, and took in his hand two tables of stone.	וַיִּפְסֹל שְׁנֵי־לַחַת אֲבָנִים כְּרַאשֵׁימֵי וַיִּשְׁכֵּם מֹשֶׁה בִּבְקֹר וַיַּעַל אֶל־הָר סִינַי כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֹתוֹ וַיִּקַּח בְּיָדוֹ שְׁנֵי לַחַת אֲבָנִים: וַיִּפְסֹל תַּרְיִן לוּחֵי אֲבָנִים כַּקְדָּמָי וְאֶקְדִּים מֹשֶׁה בְּצַפְרָא וּסְלִיק לְטוּרָא דְסִינַי כְּמָא דְפִקִּיד יְיָ יִתִּיה וְנָסִיב בְּיָדֵיהּ תַּרְיִן לוּחֵי אֲבָנִים:	4
5	And the LORD descended in the cloud, and stood with him there, and proclaimed the name of the LORD.	וַיֵּרֶד יְהוָה בְּעָנָן וַיִּתְנַצֵּב עִמּוֹ שָׁם וַיִּקְרָא בְּשֵׁם יְהוָה: וְאֶתְגַּלִּי יְיָ בְּעֶנְנָא וְאֶתְעַתֵּד עִמִּיהּ תַּמָּן וַיִּקְרָא בְּשֵׁמָא דֵּיִי:	5

23 והסרתיו את כפי. ואעדי ית דברת יקרי, כשתמלק הנהגת כבודי מכנגד פניך, ללכת משם ולהלך:

23 וראית את אחורי. הראהו קשר של תפילין:

1 פסל לך. הראהו מחצב סנפירינן מתוך אהליו, ואמר לו הפסולת יהיה שלך, ומשם נתעשר משה הרצה:

1 פסל לך. אחת שצרת הראשונות, אחת פסל לך אחרות, משל למלך שהלך למדינת הים והניח ארוסתו עם השפחות, מתוך קלקול השפחות יאל עליה שם רע, עמד שושצינה וקרע כתובתה, אמר, אם יאמר המלך להורגה, אומר לו עדיין אינה אשתך, בדק המלך ומנא שלא היה הקלקול אלא מן השפחות, נתרצה לה, אמר לו שושצינה, כתוב לה כתובה אחרת שנקרעה הראשונה, אמר לו המלך, אחת קרעת אותה, אחת קנה לה נייר אחר ואני אכתוב לה בכתב ידי, כן המלך זה הקצ"ה, השפחות אלו ערצ רצ, והשושצין זה משה, ארוסתו של הקצ"ה אלו ישראל, לכך נאמר פסל לך:

2 נכון. מוזמן:

3 ואיש לא יעלה עמך. הראשונות על ידי שהיו צתשואות וקולות וקהלות, שלטה בהן עין רעה, אין לך יפה מן הצניעות:

5 ויקרא בשם ה'. מתרגמינן וקרא בשמא דה':

<p>6 And the LORD passed by before him, and proclaimed: 'The LORD, the LORD, God, merciful and gracious, long-suffering, and abundant in goodness and truth;</p>	<p>וַיַּעֲבֹר יְהוָה אֶל־פָּנָיו וַיִּקְרָא יְהוָה אֶל־רַחוּם וְחַנּוּן אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב־חַסֵּד וְאֱמֶת:</p>	<p>6 וַיַּעֲבֹר יְהוָה אֶל־פָּנָיו וַיִּקְרָא יְהוָה אֶל־רַחוּם וְחַנּוּן אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב־חַסֵּד וְאֱמֶת:</p>
<p>7 keeping mercy unto the thousandth generation, forgiving iniquity and transgression and sin; and that will by no means clear the guilty; visiting the iniquity of the fathers upon the children, and upon the children's children, unto the third and unto the fourth generation.'</p>	<p>נָטִיר טִיבוֹ לְאַלְפֵי דָרִין שְׂבִיק לַעֲוֹן וּלְמַרּוֹד וּלְחַוְבִּין סֶלַח לְדַתִּיבִין לְאוֹרֵיתִיהּ וּלְדֹלָא תִּיבִין לֹא מְזַכִּי מִסַּעַר חוֹבֵי אֲבֹהֵן עַל בְּנֵין וְעַל בְּנֵי בְנֵין מְרַדִּין עַל דָּר תְּלִיתַאי וְעַל דָּר רַבִּיעָאי:</p>	<p>7 נָצַר (בספרי תימן נצַר בנוֹן רגילה) חָסֵד לְאַלְפִים נֶשֶׁא עֲוֹן וּפֶשַׁע וְחַטָּאת וְנִקְמָה לֹא יִנָּקֶה פֶקֶד וְעֵנָן אֲבוֹת עַל־בָּנִים וְעַל־בְּנֵי בָנִים עַל־שְׁלֹשִׁים וְעַל־רַבָּעִים:</p>
<p>8 And Moses made haste, and bowed his head toward the earth, and worshipped.</p>	<p>וַיַּחֲזִי מֹשֶׁה וַיִּכְרַע עַל אָרְצָא וַיִּסְגִּיד:</p>	<p>8 וַיִּמְהַר מֹשֶׁה וַיִּקְדֹּ אֶרְצָה וַיִּשְׁתַּחֲוֶה:</p>
<p>9 And he said: 'If now I have found grace in Thy sight, O Lord, let the Lord, I pray Thee, go in the midst of us; for it is a stiffnecked people; and pardon our iniquity and our sin, and take us for Thine inheritance.'</p>	<p>וַיֹּאמֶר אִם כָּעַן אֲשַׁכַּחֲתִי רַחֲמִין קְדָמְךָ יְיָ תְּהִיָּה כָּעַן שְׂכִינְתָּא דִּי בִינָנָא אֲרִי עִם קָשִׁי קָדָל הוּא וְתִשְׁבּוּק לְחַוְבָּנָא וּלְחַטָּאנָא וְתִחַסְנָנָא:</p>	<p>9 וַיֹּאמֶר אִם־נָא מְצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אֲדֹנָיִי יְיָ־נָא אֲדֹנָיִי בְּקִרְבָּנוּ כִּי עַם־קָשֶׁה־עֶרְףְּ הוּא וְסָלַחְתָּ לַעֲוֹנָנוּ וּלְחַטָּאתָנוּ וּנְחַלְתָּנוּ:</p>

- 6 יי' יי'. מדת רחמים היא, אחת קודם שיחטא, ואחת לאחר שיחטא וישוב (ראש השנה יז):
- 6 אל. אף זו מדת רחמים, וכן הוא אומר, אֵלֵי אֵלֵי לָמָּה עֲזַבְתָּנִי (תהלים כז, ז), ואין לומר למדת הדין למה עזבתני, כך מצאתי צמחלתא (שירה פ"ג):
- 6 ארץ אפים. מאריך אפו, ואינו ממהר ליפרע, שמא יעשה תשובה:
- 6 ורב חסד. לזריכים חסד, שאין להם זכות כל כך:
- 6 ואמת. לשלם שכר טוב לעושי רצונו:
- 7 נוצר חסד. שהאדם עושה לפניו:
- 7 לאלפים. לשני אלפים דורות. עונות, אלו הזדונות. פשעים, אלו המרדדים שאדם עושה להכעיס:
- 7 ונקמה לא ינקח. לפי פשוטו משמע, שאינו מוותר על העון לגמרי, אלא נפרע ממנו מעט מעט. ורבותינו דרשו (יומא פו.), מנקה הוא לשנים ולא ינקח לשאינן שנים:
- 7 פוקד עון אבות על בנים. כשאחוזים מעשה אבותיהם צדיהם, שכבר פירש צמקרא אחר לשונאי:
- 7 ועל רביעים. דור רביעי, ממצאת מדה טובה מרובה על מדת פורענות אחת לחמש מאות, שצמדה טובה הוא אומר נוצר חסד לאלפים:
- 8 וימהר משה. כשראה משה שכינה עוזרת ושמע קול הקריאה, מיד וישתחו:
- 9 ילך נא ה' בקרבנו. כמו שהצטחנו, מאחר שאתה נושא עון, ואם עס קשה עורף הוא וימרו צך, ואמרת על זאת פן אנלך צדך, אתה תסלח לעווננו וגו'. יש כי צמקוס חס:
- 9 ונחלתנו. ותתנו לנו נחלה (ס"א שתתן לנו נחלה) מיוחדת, זו היא צקשת ונפלינו אני ועמך, שלא תשרה שכינתך על האומות עוזדי אלילים:

<p>And He said: 'Behold, I make a covenant; before all thy people I will do marvels, such as have not been wrought in all the earth, nor in any nation; and all the people among which thou art shall see the work of the LORD that I am about to do with thee, that it is tremendous.</p>	<p>וַיֹּאמֶר ה' אֲנֹכִי כֹרֶת בְּרִית נֶגֶד כָּל-עַמִּי אֲעֲשֶׂה נִפְלְאוֹת אֲשֶׁר לֹא-נִבְרְאוּ בְּכָל-הָאָרֶץ וּבְכָל-הַגּוֹיִם וְרָאָה כָל-הָעָם אֲשֶׁר-אֵתָהּ בְּקִרְבּוֹ אֶת-מַעֲשֵׂה יְהוָה כִּי-נִוְרָא הוּא אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה עִמָּךְ:</p>	<p>וַיֹּאמֶר ה' אֲנֹכִי כֹרֶת בְּרִית נֶגֶד כָּל-עַמִּי אֲעֲשֶׂה נִפְלְאוֹת אֲשֶׁר לֹא-נִבְרְאוּ בְּכָל-הָאָרֶץ וּבְכָל-הַגּוֹיִם וְרָאָה כָל-הָעָם אֲשֶׁר-אֵתָהּ בְּקִרְבּוֹ אֶת-מַעֲשֵׂה יְהוָה כִּי-נִוְרָא הוּא אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה עִמָּךְ:</p>
<p>Observe thou that which I am commanding thee this day; behold, I am driving out before thee the Amorite, and the Canaanite, and the Hittite, and the Perizzite, and the Hivite, and the Jebusite.</p>	<p>טַר לָךְ יֵת דָּאֲנָא מִפְּקָדָךְ יוֹמָא דִּין הָאֲנָא מִתְּרִיד מִן קְדָמָךְ יֵת אַמּוֹרָאִי וּכְנַעֲנָאִי וְחִתָּאִי וּפְרִזְזָאִי וְחִוִּיאִי וַיְבוּסָאִי:</p>	<p>שְׁמַר-לָךְ אֶת אֲשֶׁר אֲנֹכִי מְצַוְךָ הַיּוֹם הַנִּנִּי גֵרֶשׁ מִפְּנֵיךְ אֶת-הָאֲמֹרִי וְהַכְּנַעֲנִי וְהַחִתִּי וְהַפְּרִזִּי וְהַחִוִּי וְהַיְבוּסִי:</p>
<p>Take heed to thyself, lest thou make a covenant with the inhabitants of the land whither thou goest, lest they be for a snare in the midst of thee.</p>	<p>אִסְתָּמַר לָךְ דְּלִמָּא תִּגְזֹר קִים לִיתִּיב אֶרְעָא דְאֵת עָלִיל עָלֶיךָ דְּלִמָּא יְהִי לְתַקְלָא בִּינָךְ:</p>	<p>הִשְׁמַר לָךְ פֶּן-תִּכְרֹת בְּרִית לְיוֹשֵׁב הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֵתָהּ בָּא עָלֶיךָ פֶּן-יִהְיֶה לְמוֹקֵשׁ בְּקִרְבֶּךָ:</p>
<p>But ye shall break down their altars, and dash in pieces their pillars, and ye shall cut down their Asherim.</p>	<p>אַרִּי יֵת אִיגוּרֵיהוֹן תִּתְּרֶעוֹן וַיֵּת קְמָתֵיהוֹן תִּתְּבְּרוֹן וַיֵּת אֲשִׁירֵיהוֹן תִּקְצְצוֹן:</p>	<p>כִּי אֶת-מִזְבְּחֵיהֶם תִּתְּצוּן וְאֶת-מִצְבְּתֵיהֶם תִּשְׁבְּרוּן וְאֶת-אֲשֵׁרֵיהֶם תִּכְרֹתוּן:</p>
<p>For thou shalt bow down to no other god; for the LORD, whose name is Jealous, is a jealous God;</p>	<p>אַרִּי לֹא תִסְגֹּד לְטַעֲנַת עַמִּי אֲרִי יְיָ קִנָּא שְׂמִיָּה אֵל קִנָּא הוּא:</p>	<p>כִּי לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לְאֵל אֲחֵר כִּי יְהוָה קִנָּא שְׁמוֹ אֵל קִנָּא הוּא:</p>
<p>lest thou make a covenant with the inhabitants of the land, and they go astray after their gods, and do sacrifice unto their gods, and they call thee, and thou eat of their sacrifice;</p>	<p>דְּלִמָּא תִּגְזֹר קִים לִיתִּיב אֶרְעָא וַיִּטְעוּן בְּתַר טַעֲוֹתֵיהוֹן וַיִּדְּבַחוּן לְטַעֲוֹתֵיהוֹן וַיִּקְרוּן לָךְ וַתִּכּוֹל מִדְּבַחֵיהוֹן:</p>	<p>פֶּן-תִּכְרֹת בְּרִית לְיוֹשֵׁב הָאָרֶץ וַיִּזְנוּ אַחֲרֵי אֱלֹהֵיהֶם וַיִּזְבְּחוּ לְאֱלֹהֵיהֶם וַיִּקְרָא לָךְ וְאָכַלְתָּ מִזְבָּחָם:</p>
<p>and thou take of their daughters unto thy sons, and their daughters go astray after their gods, and make thy sons go astray after their gods.</p>	<p>וַתִּסַּב מִבְּנוֹתֵיהוֹן לְבָנֶיךָ וַיִּטְעוּן בְּנֹתֵיהוֹן בְּתַר טַעֲוֹתֵיהוֹן וַיִּטְעוּן יֵת בָּנֶיךָ בְּתַר טַעֲוֹתֵיהוֹן:</p>	<p>וְלָקַחְתָּ מִבְּנוֹתֵיהֶם לְבָנֶיךָ וַיִּזְנוּ בְּנוֹתֵיהֶם אַחֲרֵי אֱלֹהֵיהֶן וַיִּזְנוּ אֶת-בָּנֶיךָ אַחֲרֵי אֱלֹהֵיהֶן:</p>
<p>Thou shalt make thee no molten gods.</p>	<p>דְּחָלָן דְּמִתְּכָא לֹא תַעֲבִיד לָךְ:</p>	<p>אֱלֹהֵי מִסְכָּה לֹא תַעֲשֶׂה-לָּךְ:</p>

10 כורת ברית. על זאת:

10 אעשה נפלאות. לשון ונפלינו, שמהיו מוצדלים צו מכל האומות עוזדי אלילים, שלא תשרה שכינתי עליהם:

11 את האמורי וגו'. ו'אומות יש כאן, כי הגרגשי עמד ופנה מפניהם:

13 אשריו. הוא אילן שעוזדים אותו:

14 קנא שמו. מקנא להפרע ואינו מוותר. וזהו כל לשון קנאה, אוחז בנפשו ופורע מעוזציו:

15 ואכלת מזבחם. כסבור אמה שאין עונש באכילתו, ואני מעלה עליך כמודה בעבודתו, שמתוך כך אמה צא ולוקח מצבותיו לבניך (עבודה זרה טז.)

18	The feast of unleavened bread shalt thou keep. Seven days thou shalt eat unleavened bread, as I commanded thee, at the time appointed in the month Abib, for in the month Abib thou camest out from Egypt.	אֶת־חַג הַמִּצּוֹת תִּשְׁמֹר שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל מִצּוֹת אֲשֶׁר צִוִּיתִךָ לְמוֹעֵד חֹדֶשׁ הָאֲבִיב כִּי בַחֹדֶשׁ הָאֲבִיב יָצָאתָ מִמִּצְרָיִם:	יֵת חֲגָא דְפִטְרִיא תִּטְר שִׁבְעָא יוֹמִין תִּיכּוֹל פִּטְרִיא דְפִקִּידְתָּךְ לְזִמְן יִרְחָא דְאַבִּיבָא אֲרִי בְּיִרְחָא דְאַבִּיבָא נִפְקִיתָ מִמִּצְרַיִם:
19	All that openeth the womb is Mine; and of all thy cattle thou shalt sanctify the males, the firstlings of ox and sheep.	כָּל־פֶּטֶר רַחֵם לִי וְכָל־מִקְנֶךָ תִּזְכֹּר פֶּטֶר שׁוֹר וְשֶׂה:	כָּל פִּתְחָ וּלְדָא דִּילִי הוּא וְכָל בְּעִירְךָ תִּקְדִּישׁ דְּכָרִין בְּכוֹר תּוֹר וְאֹמֶר:
20	And the firstling of an ass thou shalt redeem with a lamb; and if thou wilt not redeem it, then thou shalt break its neck. All the first-born of thy sons thou shalt redeem. And none shall appear before Me empty.	וּפֶטֶר חֲמוֹר תַּפְדֶּה בִּשְׂהָ וְאִם־לֹא תַפְדֶּה וְעִרְפָּתוֹ כָּל בְּכוֹר בְּנֶיךָ תַפְדֶּה וְלֹא־יֵרָאוּ פָנַי רִיקָם:	וּבּוֹכְרָא דְחֲמֹרָא תַּפְרוֹק בְּאַמְרָא וְאִם לֹא תַּפְרוֹק וְתַקְפִּיהַ כָּל בּוֹכְרָא דְבְנֶךָ תַּפְרוֹק וְלֹא יִתְחַזּוּן קֳדָמִי רִיקָנִין:
21	Six days thou shalt work, but on the seventh day thou shalt rest; in plowing time and in harvest thou shalt rest.	שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִשְׁבֹּת בַּחֲרִישׁ וּבַקְצִיר תִּשְׁבֹּת:	שֵׁשֶׁת יוֹמִין תַּפְלַח וּבַיּוֹמָא שְׁבִיעָא תַּנּוּחַ בְּזֵרוּעָא וּבַחֲצֵדָא תַּנּוּחַ:
22	And thou shalt observe the feast of weeks, even of the first-fruits of wheat harvest, and the feast of ingathering at the turn of the year.	וְחַג שִׁבְעַת תַּעֲשֶׂה לָּךְ בַּבּוֹרִי קֶצֶיר חִטִּים וְחַג הָאֲסִיף תִּקּוּפַת הַשָּׁנָה:	וְחֲגָא דְשִׁבְעִיא תַּעֲבִיד לָךְ בַּבּוֹרִי חֲצֵד חִטִּין וְחֲגָא דְכִנְשָׁא בְּמַפְקָה דְשָׁתָא:

18 חֹדֶשׁ הָאֲבִיב. חֹדֶשׁ הַצִּפּוֹר, שֶׁהַמִּצְוָה מִתְּזַכֵּר בְּצִישׁוּלָה:

19 כָּל פֶּטֶר רַחֵם לִי. צֹאדָם:

19 וְכָל מִקְנֶךָ תִּזְכֹּר וגו'. וְכָל מִקְנֶךָ אֲשֶׁר תִּזְכֹּר בְּפֶטֶר שׁוֹר וְשֶׂה, אֲשֶׁר יִפְטוֹר זָכַר אֶת רַחֲמָה.

19 פֶּטֶר. לְשׁוֹן פְּתִיחָה, וְכֵן פּוֹטֵר מֵיִס רִאשִׁית מְלֻוֹן (מִשְׁלֵי יז, יד). תִּי"ו שֶׁל תִּזְכֹּר לְשׁוֹן נִקְצָה הִיא, מוֹסֵפֶה עַל הַיּוֹלֵדֶת:

20 וּפֶטֶר חֲמוֹר. וְלֹא שֶׁאֵת צֶהֱמָה טָמְאָה:

20 תַּפְדֶּה בִּשְׂהָ. נֹתֵן שֶׁהָלָכָה, וְהוּא חוֹלִין צִיד כֹּהֵן, וּפֶטֶר חֲמוֹר מוֹתֵר בְּעִצּוּדָה לְצַעֲלִים:

20 וְעִרְפָּתוֹ. עוֹרְפוֹ צִקּוּפִין, הוּא הַפְסִיד מִמּוֹן כֹּהֵן, לְפִיכֵךְ יוֹפְסֵד מִמּוֹנוֹ:

20 כָּל בְּכוֹר בְּנֶיךָ תַּפְדֶּה. חֲמֵשֶׁה סְלָעִים פְּדִיוֹנוֹ קָצוֹב, שְׁנֵאֲמַר וּפְדִיוֹ מִן חֹדֶשׁ תַּפְדֶּה (בְּמַדְבָּר יח, טז):

20 וְלֹא יֵרָאוּ פָנַי רִיקָם. לְפִי פִשּׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא, דָּבָר צִפְנִי עֲלָמוֹ הוּא, וְאִינוֹ מוֹסֵפֶה עַל הַזְכוּר, שֶׁאֵין בְּמִצְוַת זְכוּר רִאשִׁית פְּנִים, אֲלֵא אֲזַהֲרָה אַחֲרֵת הִיא, וְכִשְׁתַּעֲלֵנוּ לְרַגֵּל לְרִאשִׁית, לֹא יֵרָאוּ פָנַי רִיקָם, מִזֹּה עֲלִיכֶם לִהְיוֹת רִאשִׁית פְּנִים. וְלִפִּי מִדְרָשׁ בְּרִייתָא, מִקְרָא יֵתֵר הוּא, וּמוֹפְנֵה לְגִזְרָה שׁוֹה, לְלַמֵּד עַל הָעֲנָקָתוֹ שֶׁל עֶצֶד עֲבָרִי שֶׁהוּא חֲמֵשֶׁה סְלָעִים מִכָּל מִין וּמִין, כְּפִדְיוֹן זְכוּר, בְּמַסַּכַת קְדוּשִׁין (יז):

21 בַּחֲרִישׁ וּבַקְצִיר תִּשְׁבֹּת. לְמַעַן נִזְכֹּר חֲרִישׁ וְקָצִיר, יֵשׁ מִרְצוּתֵינוּ אוֹמְרִים (רִאשׁ הַשָּׁנָה ט), עַל חֲרִישׁ שֶׁל עֵרֶב שְׂצִיעִית הַנּוֹכַח לְשְׂצִיעִית וְקָצִיר שֶׁל שְׂצִיעִית הַיּוֹצֵא לְמוֹצָאֵי שְׂצִיעִית, לְלַמֵּד שֶׁמּוֹסִיפִין מַחֲוֹל עַל הַקֹּדֶשׁ, וְכֵן מִשְׁמַעוֹ, שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִשְׁבֹּת, וְעִצּוּדֵי הַיָּמִים שֶׁהִתְרַחֵץ לָךְ, יֵשׁ שָׁנָה שֶׁהַחֲרִישׁ וְהַקָּצִיר אֲסוּר, וְאֵין צִרִיךְ לֹמַר חֲרִישׁ וְקָצִיר שֶׁל שְׂצִיעִית, שֶׁהִרִי כָּזֶר נִאֲמַר שְׁדָּךְ לֹא תִזְרַע וגו' (וַיִּקְרָא כה, ד). וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁאֵינוֹ מִדְבָּר אֲלֵא בְּשָׂמָה, וְחֲרִישׁ וְקָצִיר שֶׁהוֹזַכַּר בּוֹ לֹמַר לָךְ, מִה חֲרִישׁ רְשׁוּת אֶף קָצִיר רְשׁוּת, יֵלֵךְ קָצִיר הָעוֹמֵר שֶׁהוּא מִזֹּה, וְדוּחָה אֶת הַשְּׂבֹת:

22 בַּבּוֹרִי קֶצֶיר חִטִּים. שְׂאֵמָה מִזִּיא בּוֹ שְׂמִי הַלֵּחֵם מִן הַחֲטִיִּם.

22 בְּכוֹרֵם. שֶׁהִיא מִנְחָה רִאשׁוֹנָה הַצָּאָה מִן הַחֲדָשׁ שֶׁל חֲטִיִּם לְמַקְדֶּשׁ, כִּי מִנְחַת הָעוֹמֵר הַצָּאָה בְּפִסְחָה, מִן הַשְּׁעוּרִים הִיא:

22 וְחַג הָאֲסִיף. צוּמָן שְׂאֵמָה אוֹסֵף מִצְוֹתֶיךָ מִן הַשָּׂדֶה לְצִית. אֲסִיפָה זוֹ לְשׁוֹן הַכְּנָסָה לְצִית, כְּמוֹ וְאִסְפָּתוּ אֶל תּוֹךְ בֵּיתְךָ (דְּבָרִים כב, ג):

22 תִּקּוּפַת הַשָּׁנָה. שֶׁהִיא צִחְזוֹרַת הַשָּׁנָה, צִחְחֵלֶת הַשָּׁנָה הַצָּאָה:

22 תִּקּוּפַת. לְשׁוֹן מִסִּיצָה וְהַקְפָּה:

23	Three times in the year shall all thy males appear before the Lord God, the God of Israel.	שְׁלֹשׁ פַּעַמִּים בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה כָּל־זָכֹרְךָ אֶת־פָּנֶי הָאֵלֶּהּ יִהְיֶה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל:	23
24	For I will cast out nations before thee, and enlarge thy borders; neither shall any man covet thy land, when thou goest up to appear before the LORD thy God three times in the year.	כִּי־אוֹרִישׁ גּוֹיִם מִפְּנֶיךָ וְהִרְחַבְתִּי אֶת־גְּבֻלְךָ וְלֹא־יִחְמַד אִישׁ אֶת־אַרְצְךָ בַּעֲלֹתְךָ לִרְאוֹת אֶת־פָּנֶי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ שְׁלֹשׁ פַּעַמִּים בַּשָּׁנָה:	24
25	Thou shalt not offer the blood of My sacrifice with leavened bread; neither shall the sacrifice of the feast of the passover be left unto the morning.	לֹא־תִשְׁחַט עַל־חֶמֶץ דָּם־זִבְחִי וְלֹא־יֵלִין לַבֹּקֶר זֶבַח חַג הַפֶּסַח:	25
26	The choicest first-fruits of thy land thou shalt bring unto the house of the LORD thy God. Thou shalt not seethe a kid in its mother's milk.'	רֵאשִׁית בְּכוּרֵי אֲרָעְךָ תִּבְרִי תָבִיא בֵּית יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא־תִבְשֹׁל גְּדִי בְחֵלֶב אִמּוֹ: (פ)	26
27	And the LORD said unto Moses: 'Write thou these words, for after the tenor of these words I have made a covenant with thee and with Israel.'	וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה כְּתֹב־לְךָ אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כִּי עַל־פִּי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כָּרַתִּי אֶתְּךָ בְּרִית וְאֶת־יִשְׂרָאֵל:	שניע
28	And he was there with the LORD forty days and forty nights; he did neither eat bread, nor drink water. And he wrote upon the tables the words of the covenant, the ten words.	וַיְהִי־שָׁם עִם־יְהוָה אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה לֶחֶם לֹא אָכַל וּמַיִם לֹא שָׁתָה וַיִּכְתֹּב עַל־הַלְּחָת אֶת־דְּבָרֵי הַבְּרִית עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרִים:	28

23 כל זכורך. כל הזכרים שצך. הרצה מלות צחורה נאמרו ונכפלו, ויש מהם שלש פעמים וארבע, לחייב ולענוש על מנין לאוין שזהם, ועל מנין עשה שזהם:

24 אוריש. כתרוממו ופסדך, וכן קהל קש (דברים ז, לא), וכן ויורש את האמרי (צמדצר כא, לב), לשון גירושין: והרחבתי את גבולך. ואמה רחוק מצית הצחירה, ואינך יכול לראות לפני תמיד, לכך אני קובע לך שלשה רגלים הללו:

25 לא תשחט וגו'. לא תשחט את הפסח ועדיין חמץ קיים, אזוהרה לשוחט, או לזורק, או לאחד מצני חצורה (פסחים סג.).

25 ולא ילין. כתרוממו, אין לינה מועלת צראש המזבח, ואין לינה אלא צעמוד השחר:

25 זבח חג הפסח. אמוריו, ומכאן אמה למד לכל הקטר חלצים ואזרים:

26 ראשית בכורי אדמתך. משצעת המינין האמורים שצצח ארץ, קרץ קטה ופערה וקפן וגו' (דברים ח, ח), וקדש, הוא דבש תמרים:

26 לא תבשל גדי. אזוהרה לצשר וחלצ, ושלשה פעמים כחצ צחורה, אחד לאכילה, ואחד להנאה, ואחד לאיסור צישול (חולין קטו:):

26 גדי. כל ולד רך צמשמע, ואף עגל וכבש, ממה שהוצרך לפרש צכמה מקומות גדי עזים, למדת שגדי סחם כל יונקים צמשמע:

26 בחלב אמנו. פרט לעוף, שאין לו חלצ אס, שאין איסורו מן הצורה אלא מדברי סופרים:

27 את הדברים האלה. ולא אמה רשאי לכחצ צחורה שצעל פה:

<p>29 And it came to pass, when Moses came down from mount Sinai with the two tables of the testimony in Moses' hand, when he came down from the mount, that Moses knew not that the skin of his face sent forth beams while He talked with him.</p>	<p>וַיְהִי כִּד נָחַת מֹשֶׁה מִטְּוֹרַי דְּסִינַי וַתְּרִין לִיְהִי דְּסִתְּרוּתָא בִּידָא דְּמֹשֶׁה בְּמִיִּתְּתִיה מִן טוֹרָא וּמֹשֶׁה לֹא יָדַע אֲרִי סְגִי זִיו יִקְרָא דְּאַפּוֹתֵי בְּמִלְּלוּתִיה עֲמִיה:</p>	<p>29 וַיְהִי בְּרִדְת מֹשֶׁה מֵהָר סִינַי וּשְׁנֵי לַחַת הָעֵדוּת בְּיַד־מֹשֶׁה בְּרִדְתּוֹ מִן־הָהָר וּמֹשֶׁה לֹא־יָדַע כִּי קָרַן עוֹר פָּנָיו בְּדַבְּרוֹ אִתּוֹ:</p>
<p>30 And when Aaron and all the children of Israel saw Moses, behold, the skin of his face sent forth beams; and they were afraid to come nigh him.</p>	<p>וַחֲזָא אַהֲרֹן וְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יְת מֹשֶׁה וְהָא סְגִי זִיו יִקְרָא דְּאַפּוֹתֵי וַדְּחִילוּ מִלְּאַתְקָרְבָּא לְוִתִּיה:</p>	<p>30 וַיֵּרָא אַהֲרֹן וְכָל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־מֹשֶׁה וַהֲנִה קָרַן עוֹר פָּנָיו וַיִּירָאוּ מִגֶּשֶׁת אֵלָיו:</p>
<p>31 And Moses called unto them; and Aaron and all the rulers of the congregation returned unto him; and Moses spoke to them.</p>	<p>וַקְרָא לְהוֹן מֹשֶׁה וַתְּבוּ לְוִתִּיה אַהֲרֹן וְכָל רִבְרִבָּא בְּכִנְשָׁתָא וּמִלִּיל מֹשֶׁה עֲמָהוֹן:</p>	<p>31 וַיִּקְרָא אֲלֵהֶם מֹשֶׁה וַיָּשָׁבוּ אֵלָיו אַהֲרֹן וְכָל־הַנְּשָׂאִים בְּעֵדָה וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֲלֵהֶם:</p>
<p>32 And afterward all the children of Israel came nigh, and he gave them in commandment all that the LORD had spoken with him in mount Sinai.</p>	<p>וּבִתַּר כֵּן אֶתְקִרְבוּ כָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּפְקִידָנוֹן יְת כָּל דְּמִלִּיל יְי עֲמִיה בְּטוֹרָא דְּסִינַי:</p>	<p>32 וְאַחֲרֵי־כֵן נִגְּשׂוּ כָל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּצְוֵם אֶת כָּל־אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אִתּוֹ בְּהָר סִינַי:</p>
<p>33 And when Moses had done speaking with them, he put a veil on his face.</p>	<p>וַשִּׁיבִי מֹשֶׁה מִלְּמַלְלָא עֲמָהוֹן וַיַּהֲב עַל אַפּוֹתֵי בֵּית אָפִי:</p>	<p>מפטיר וַיְכַל מֹשֶׁה מִדְּבַר אֲתָם וַיִּתֵּן עַל־פָּנָיו מִסְוָה:</p>
<p>34 But when Moses went in before the LORD that He might speak with him, he took the veil off, until he came out; and he came out; and spoke unto the children of Israel that which he was commanded.</p>	<p>וּכְד עָלִיל מֹשֶׁה לְקָדָם יְי לְמַלְלָא עֲמִיה מַעְדִּי יְת בֵּית אָפִי עַד מַפְקִיָּה וְנָפִיק וּמִמְלִיל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יְת דְּמַתְּפַקֵּד:</p>	<p>34 וּבָבֹא מֹשֶׁה לִפְנֵי יְהוָה לְדַבֵּר אִתּוֹ וַיְסִיר אֶת־הַמִּסְוָה עַד־צֵאתוֹ וַיֵּצֵא וַדַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת אֲשֶׁר יִצְוָה:</p>

- 29 ויהי ברדת משה. כשהציא לוחות אחרונות ציוס הכפורים:
- 29 כי קרן. לשון קרנים, שהאור מזהיק וצולט כמין קרן. ומהיכן זכה משה לקרני ההוד, רצותינו אמרו מן המערה, שנתן הקצ"ה ידו על פניו, שנאמר וּשְׁפָתַי כְּפִי (שמות לג, כז):
- 30 וייראו מגשת אליו. צא וראה כמה גדולה כחה של עצירה, שעד שלא פשטו ידיהם צעצירה מהו אומר, וּמִרְאָה פְּצוּד ה' פָּאָשׁ אֶכְלֵת צְרָאשׁ הָהָר לְעֵינֵי צְנִי יִשְׂרָאֵל (שמות כד, יז), ולא יראים ולא מזדעזעים, ומשעשו את העגל, אף מקרני הודו של משה היו מרתיעים ומזדעזעים:
- 31 הנשאים בעדה. כמו נשיאי העדה:
- 31 וידבר משה אליהם. שליחותו של מקום, ולשון הווה הוא כל הענין הזה:
- 32 ואחרי כן נגשו. אחר שלמד לזקנים, חוזר ומלמד הפרשה או ההלכה לישראל. תנו רבנן, כיצד סדר המשנה, משה היה לומד מפי הגבורה, נכנס אהרן, שנה לו משה פרקו, נסתלק אהרן וישב לו לשמאל משה, נכנסו בניו, שנה להם משה פרקם, נסתלקו הם, ישב אלעזר לימין משה ואיתמר לשמאל אהרן, נכנסו זקנים, שנה להם משה פרקם, נסתלקו זקנים ישבו ללדדן, נכנסו כל העם, שנה להם משה פרקם, נמלא ציד כל העם א', ציד הזקנים ב', ציד בני אהרן שלשה, ציד אהרן ארבעה וכו', כדאיתא בעירובין (נד:):
- 33 ויתן על פניו מסוה. כתר גומו צית אפי, לשון ארמי הוא בגמרא טְוִי לְצֵא (כתובות סז:), ועוד ככתובות (ס.), הוה קא מסוה לאפה, לשון הבטה, היה מסתכל זה, אף כאן מסוה, בגד הניתן כנגד הפרצוף וצית העינים, ולכבוד קרני ההוד שלא יזונו הכל מהם, היה נותן המסוה כנגדן, ונוטלו בשעה שהיה מדבר עם ישראל, ובשעה שהמקום נדבר עמו עד לאתו, וצלאמו יצא בלא מסוה:
- 34 ודבר אל בני ישראל. וראו קרני ההוד בפניו, וכשהוא מסתלק מהם:

<p>35 And the children of Israel saw the face of Moses, that the skin of Moses' face sent forth beams; and Moses put the veil back upon his face, until he went in to speak with Him.</p>	<p>וַרְאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־פְּנֵי מֹשֶׁה כִּי קָרַן עוֹר פְּנֵי מֹשֶׁה וַהֲשִׁיב מֹשֶׁה אֶת־הַמָּסָנָה עַל־פָּנָיו עַד־בָּאוּ לַדִּבֵּר אִתּוֹ: (ס)</p>	<p>35 וַרְאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־פְּנֵי מֹשֶׁה כִּי קָרַן עוֹר פְּנֵי מֹשֶׁה וַהֲשִׁיב מֹשֶׁה אֶת־הַמָּסָנָה עַל־פָּנָיו עַד־בָּאוּ לַדִּבֵּר אִתּוֹ: (ס)</p>
<p>XXXV And Moses assembled all the congregation of the children of Israel, and said unto them: 'These are the words which the LORD hath commanded, that ye should do them.</p>	<p>וַיִּקְהַל מֹשֶׁה אֶת־כָּל־עַדְתַּת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר־צֻוְּהָ יְהוָה לַעֲשׂוֹת אֹתָם:</p>	<p>וַיִּקְהַל מֹשֶׁה אֶת־כָּל־עַדְתַּת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר־צֻוְּהָ יְהוָה לַעֲשׂוֹת אֹתָם:</p>
<p>2 Six days shall work be done, but on the seventh day there shall be to you a holy day, a sabbath of solemn rest to the LORD; whosoever doeth any work therein shall be put to death.</p>	<p>שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה מְלָאכָה וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יִהְיֶה לָכֶם קֹדֶשׁ שַׁבַּת שַׁבְתּוֹן לַיהוָה כָּל־הָעֹשֶׂה בּוֹ מְלָאכָה יוּמָת: יִתְקַטֵּל:</p>	<p>שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה מְלָאכָה וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יִהְיֶה לָכֶם קֹדֶשׁ שַׁבַּת שַׁבְתּוֹן לַיהוָה כָּל־הָעֹשֶׂה בּוֹ מְלָאכָה יוּמָת:</p>
<p>3 Ye shall kindle no fire throughout your habitations upon the sabbath day.'</p>	<p>לֹא תִבְעֵרוּ אֵשׁ בְּכָל מוֹתְבְּנֵיכֶם בְּיוֹמָא דְשַׁבְּתָא:</p>	<p>לֹא־תִבְעֵרוּ אֵשׁ בְּכָל מוֹתְבְּנֵיכֶם בְּיוֹם הַשַּׁבָּת: (פ)</p>
<p>4 And Moses spoke unto all the congregation of the children of Israel, saying: 'This is the thing which the LORD commanded, saying:</p>	<p>וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְכָל כְּנַשְׁתָּא דְּבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִימַר דִּין פְּתִגְמָא דְּפָקִיד יִי לְמִימַר:</p>	<p>וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־כָּל־עַדְתַּת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר זֶה הַדְּבָר אֲשֶׁר־צֻוְּהָ יְהוָה לֵאמֹר:</p>
<p>5 Take ye from among you an offering unto the LORD, whosoever is of a willing heart, let him bring it, the LORD'S offering: gold, and silver, and brass;</p>	<p>סִבּוּ מִנְּכֹחַן אִפְרָשׁוּתָא קָדָם יִי כָל דִּיתְרַעֵי לְפִיָּה יִיְיָ יִתְּ אִפְרָשׁוּתָא קָדָם יִי דִּהְבָּא וְכֶסֶף וְנָחֶשֶׁא:</p>	<p>קַחוּ מֵאֹתְכֶם תְּרוּמָה לַיהוָה כָּל נָדִיב לִבּוֹ יְבִיאָה אֶת תְּרוּמַת יְהוָה זָהָב וְכֶסֶף וְנָחֶשֶׁת:</p>
<p>6 and blue, and purple, and scarlet, and fine linen, and goats' hair;</p>	<p>וְתַכְלָא וְאַרְגָּמָנָא וְצִבְעָא זָהָרִי וּבוּץ וּמַעֲזִי:</p>	<p>וְתַכְלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ וְעִזִּים:</p>
<p>7 and rams' skins dyed red, and sealskins, and acacia-wood;</p>	<p>וּמִשְׁכֵּי דְדִכְרִי מְסֻמָּי וּמִשְׁכֵּי סִגְוָנָא וְאַעֲזֵי שִׁטִּין:</p>	<p>וְעֹרֹת אֵילִם מְאֻדָּמִים וְעֹרֹת תַּחָּשִׁים וְעֵצֵי שִׁטִּים:</p>
<p>8 and oil for the light, and spices for the anointing oil, and for the sweet incense;</p>	<p>וּמִשְׁחָא וּבוֹסְמָיָא לְמִשַּׁח רִבּוּתָא וְלִקְטֹרֶת בּוֹסְמָיָא:</p>	<p>וְשֶׁמֶן לְמָאֹר וּבִשְׁמִים לְשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְלִקְטֹרֶת הַסַּמִּים:</p>

35 והשיב משה את המסוה על פניו עד בואו לדבר אתו. וכשצא לדבר אתו נוטלו מעל פניו: 1 ויקהל משה. למחרת יום הכפורים כשירד מן ההר, והוא לשון הפעיל, שאינו אוסף אנשים צידים, אלא הן נאספים על פי דבורו, ומרגומו וְאֶקְנֶשׁ: 2 ששת ימים. הקדים להם אזהרת שבת לנווי מלאכת המשכן, לומר, שאינו דוחה את השבת: 3 לא תבערו אש. יש מרצותינו אומרים, הצערה ללאו יאֵת, ויש אומרים לחלק יאֵת (סנהדרין לה; יצמות ו): 4 זה הדבר אשר צוה ה'. לי לאמר לכם: 5 נדיב לבו. על שם שלבו נדבו קרוי נדיב לב. כנר פירשתי נדבת המשכן ומלאכתו במקום נואתם:

9	and onyx stones, and stones to be set, for the ephod, and for the breastplate.	וְאֲבִנֵי-שֹׁהַם וְאֲבִנֵי מְלָאִים לְאֹפֹרֶד וּלְחֹשֶׁן: וְאֲבִנֵי בֹדָלָא וְאֲבִנֵי אֲשֶׁלֶמוֹתָא לְשָׁקֶעָא בְּאִפֻּדָא וּבְחוֹשֶׁנָּא:	9
10	And let every wise-hearted man among you come, and make all that the LORD hath commanded:	וְכָל-חָכֶם-לֵב בְּכֶם יָבֹאוּ וַיַּעֲשׂוּ אֶת כָּל-אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה: וְכָל חֲפִימֵי לֵבָא דְבִכּוֹן יִיתּוּן וַיַּעֲבִדוּן יְת כָּל דְּפִקִּיד יְיָ:	10
11	the tabernacle, its tent, and its covering, its clasps, and its boards, its bars, its pillars, and its sockets;	יֵת מִשְׁכְּנָא יֵת פְּרָסִיָּה וְיֵת חוּפְאִיָּה פּוּרְפּוּתֵי דְּפּוּתֵי עֲבֻרוֹתֵי עֲמּוּדוֹתֵי וְסִמְכוֹתֵי: אֶת-הַמִּשְׁכָּן אֶת-אֹהֶלָו וְאֶת-מִכְסָּהוּ אֶת-קְרָסָיו וְאֶת-קְרָשָׁיו אֶת-בְּרִיחָו אֶת-עַמֻּדָיו וְאֶת-אֲדָנָיו:	ישראל
12	the ark, and the staves thereof, the ark-cover, and the veil of the screen;	אֶת-הָאָרֹן וְאֶת-בְּדָיו אֶת-הַכַּפֹּרֶת וְאֶת פָּרְכָת הַמָּסָךְ: יֵת אֲרוֹנָא וְיֵת אֲרִיחוֹתֵי יֵת כַּפּוֹרֶתָא וְיֵת פְּרוּכְתָּא דְּפָרְסָא:	12
13	the table, and its staves, and all its vessels, and the showbread;	אֶת-הַשֻּׁלְחָן וְאֶת-בְּדָיו וְאֶת-כָּל-כֵּלָיו וְאֶת לֶחֶם הַפָּנִים: יֵת פִּתּוּרָא וְיֵת אֲרִיחוֹתֵי וְיֵת כָּל מְנוּחֵי וְיֵת לֶחִים אֲפִיָּא:	13
14	the candlestick also for the light, and its vessels, and its lamps, and the oil for the light;	וְאֶת-מְנֹרֶת הַמָּאֹר וְאֶת-כֵּלָיָהּ וְאֶת-נֵרֶתֶיהָ וְאֶת שֶׁמֶן הַמָּאֹר: יֵת מְנֹרֶתָא דְּאֲנָחוּרֵי וְיֵת מְנֵהָ וְיֵת בּוֹצִינְהָא וְיֵת מִשְׁחָא דְּאֲנָהְרוֹתָא:	14
15	and the altar of incense, and its staves, and the anointing oil, and the sweet incense, and the screen for the door, at the door of the tabernacle;	וְאֶת-מִזְבֵּחַ הַקְטֹרֶת וְאֶת-בְּדָיו וְאֶת שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְאֶת קְטֹרֶת הַסַּמִּים וְאֶת-מָסַךְ הַפֶּתַח לַפֶּתַח הַמִּשְׁכָּן: יֵת מִדְּבָחָא דְּקִטְרֶת בּוֹסְמֵיָא וְיֵת אֲרִיחוֹתֵי וְיֵת מִשְׁחָא דְּרִבּוּתָא וְיֵת קְטֹרֶת בּוֹסְמֵיָא וְיֵת פָּרְסָא דִּתְרַעָא לְתַרְע מִשְׁכְּנָא:	15
16	the altar of burnt-offering, with its grating of brass, its staves, and all its vessels, the laver and its base;	אֶת מִזְבֵּחַ הָעֹלָה וְאֶת-מִכְבַּר הַנְּחָשֶׁת אֲשֶׁר-לוֹ וְאֶת-בְּדָיו וְאֶת-כָּל-כֵּלָיו אֶת-הַכִּיּוֹר וְאֶת-כַּנּוֹ: יֵת מִדְּבָחָא דְּעֹלֹתָא וְיֵת סָרְדָא דְּנְחָשָׁא דִּילִיָּהּ יֵת אֲרִיחוֹתֵי וְיֵת כָּל מְנוּחֵי יֵת כִּיּוֹרָא וְיֵת בְּסִיסָיָהּ:	16

11 את המשכן. יריעות התחתונות הנראות בתוכו קרוים משכן:

11 את אהליו. היא אהל יריעות עזים העשוי לגג:

11 ואת מכסהו. מכסה עורות חילים והתחשים:

12 ואת פרוכת המסך. פרוכת המחיצה. כל דבר המגין בין למעלה בין מכנגד קרוי מסך וסכך, וכן שִׁקְסָא צִעֲלוֹ (איוב א, ו), הִנְיָ שִׁךְ אֶת דְּרָכָךְ (הושע ז, ח):

13 לחם הפנים. כזר פירשתי, על שם שהיו לו פנים לכאן ולכאן, שהיה עשוי כמין תיבה פרוצה:

14 ואת כליה. מלקחים ומחמות:

14 נרותיה. לזיני"ש צלע"ז, ציזכים שהשמן והפתילות נתונים בהן:

14 ואת שמן המאור. אף הוא צריך חכמי לב, שהוא משונה משאר שמנים, כמו שמפורש במנחות (פז), מגרגרו בראש הזית, והוא כמית וזך:

15 מסך הפתח. וילון שלפני המזרח, שלא היו שם קרשים ולא יריעות:

17	the hangings of the court, the pillars thereof, and their sockets, and the screen for the gate of the court;	את קלעי החצר את-עמודיו ואת-אדניה ואת מסך שער החצר:	17
18	the pins of the tabernacle, and the pins of the court, and their cords;	את-יתדות המשכן ואת-יתדות החצר ואת-מיתריהם:	18
19	the plaited garments, for ministering in the holy place, the holy garments for Aaron the priest, and the garments of his sons, to minister in the priest's office.'	את-בגדי השרד לשרת בקדש את-בגדי הקדש לאהרן הכהן ואת-בגדי בניו לכהן:	19
20	And all the congregation of the children of Israel departed from the presence of Moses.	ויצאו כל-עדת בני-ישראל מלפני משה:	20
21	And they came, every one whose heart stirred him up, and every one whom his spirit made willing, and brought the LORD'S offering, for the work of the tent of meeting, and for all the service thereof, and for the holy garments. .	ויבאו כל-איש אשר-נשאו לבו וכל אשר נדבה רוחו אתו הביאו את-תרומת יהוה למלאכת אהל מועד ולכל-עבודתו ולבגדי הקדש:	21
22	And they came, both men and women, as many as were willing-hearted, and brought nose-rings, and ear-rings, and signet-rings, and girdles, all jewels of gold; even every man that brought an offering of gold unto the LORD.	ויבאו האנשים על-הנשים כל ונדיב לב הביאו תח ונזם וטבעת וכומז כל-כלי זהב וכל-איש אשר הניף תנופת זהב ליהוה:	22
23	And every man, with whom was found blue, and purple, and scarlet, and fine linen, and goats' hair, and rams' skins dyed red, and sealskins, brought them.	וכל-איש אשר-נמצא אתו תכלת וארגמן ותולעת שני ושש ועזים וערת אילים מאדמים וערת תחשים הביאו:	23

- 17 את עמודיו ואת אדניה. הרי חצר קרוי כאן לשון זכר ולשון נקבה, וכן דברים הרבה:
17 ואת מסך שער החצר. וילון פרוש ללד המזרח עשרים אמה אמצעיות, של רוחב החצר שהיה חמשים רחב, וסתומין הימנו ללד נפון ט"ו אמה, וכן לדרום, שנאמר וסמם עשרה אמה קלעים לקחף (שמות כו, יד):
18 יתדות. לתקוע ולקשור צהם סופי היריעות בצרף, שלא ינעו צרוח:
18 מיתריהם. חבלים לקשור:
19 בגדי השרד. לכסות הארון והשלחן והמזבחות בשעת סילוק מסעות:
22 על הנשים. עס הנשים, וסמוכין אליהם. (מה שהתרגום הניח על כפשוטו, משום דלא מתרגם ויצאו האנשים ויבאו הנשים ויבאו הנשים, כמו שמתרגם לעיל מיניה, רק מתרגם ומייקן, ורצה לומר שהביאו חו וזם צעודן על הנשים, כמו שכתב רש"י על טו את העזים):
22 חח. הוא תכשיט של זהב עגול, נתון על הזרוע, והוא הנאמר:
22 וכומז. כלי זהב הוא, נתון כנגד אותו מקום לאשה, ורבותינו פירשו שם כומז, כאן מקום זמה:
23 וכל איש אשר נמצא אתו. תכלת או ארגמן או תולעת שני או עורות אילים או תחשים, כולם הביאו:

24	Every one that did set apart an offering of silver and brass brought the LORD'S offering; and every man, with whom was found acacia-wood for any work of the service, brought it.	כָּל-מֵרִים תְּרוּמַת כֶּסֶף וְנִחֲשֵׁת הֵבִיאוּ אֶת תְּרוּמַת יְהוָה וְכָל אֲשֶׁר נִמְצָא אֹתוֹ עֲצֵי שִׁטִּים לְכָל-מְלָאכֶת הָעֲבֹדָה הֵבִיאוּ:	24
25	And all the women that were wise-hearted did spin with their hands, and brought that which they had spun, the blue, and the purple, the scarlet, and the fine linen.	וְכָל-אִשָּׁה חַכְמַת-לֵב בִּידָתָה טוֹו וַיָּבִיאוּ מִטוֹה אֶת-הַתְּכֵלֶת וְאֶת-הָאַרְגָּמָן אֶת-תּוֹלַעַת הַשָּׁנִי וְאֶת-הַשֵּׁשׁ:	25
26	And all the women whose heart stirred them up in wisdom spun the goats' hair.	וְכָל-הַנָּשִׁים אֲשֶׁר נָשָׂא לִבָּן אֹתָנָה בְּחָכְמָה טוֹו אֶת-הָעֵזִים:	26
27	And the rulers brought the onyx stones, and the stones to be set, for the ephod, and for the breastplate;	וְהַנָּשָׂאִם הֵבִיאוּ אֶת אַבְנֵי הַשֹּׁהַם וְאֶת אַבְנֵי הַמְּלָאִים לְאַפֹּד וּלְחֹשֶׁן:	27
28	and the spice, and the oil, for the light, and for the anointing oil, and for the sweet incense.	וְאֶת-הַבֶּשֶׂם וְאֶת-הַשֶּׁמֶן לְמָאֹר וּלְשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְלִקְטֹרֶת הַסַּמִּים:	28
29	The children of Israel brought a freewill-offering unto the LORD; every man and woman, whose heart made them willing to bring for all the work, which the LORD had commanded by the hand of Moses to be made.	כָּל-אִישׁ וְאִשָּׁה אֲשֶׁר נָדַב לִבָּם אֹתָם לְהֵבִיא לְכָל-הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה לַעֲשׂוֹת בְּיַד-מֹשֶׁה הֵבִיאוּ בְנֵי-יִשְׂרָאֵל נִדְבָה לַיהוָה: (פ)	29
30	And Moses said unto the children of Israel: 'See, the LORD hath called by name Bezalel the son of Uri, the son of Hur, of the tribe of Judah.	וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רְאוּ קָרָא יְהוָה בְּשֵׁם בְּצַלְאֵל בֶּן-אוּרִי בֶן-חֹר לְמִטָּה יְהוּדָה:	שלישי (שני)
31	And He hath filled him with the spirit of God, in wisdom, in understanding, and in knowledge, and in all manner of workmanship.	וַיִּמְלֵא אֹתוֹ רוּחַ אֱלֹהִים בְּחָכְמָה בְּתַבּוּנָה וּבְדַעַת וּבְכָל-מְלָאכָה:	31

26 טוו את העזים. היא היתה אומנות יתירה, שמעל גצי העזים היו טווין אותם (שצט נט):

27 והנשאים הביאו. אמר ר' נתן, מה ראו נשיאים להתנדב צחוכות המוצח צחלה, וצמלאכת המשכן לא התנדבו צחלה, אלא כך אמרו נשיאים, יתנדבו צחור מה שמחנדיצים, ומה שמחסרין אנו משלימין אותם, כיון שהשלימו צחור את הכל, שנאמר וְהִמְלֵאכָה הָיְתָה דָּם (שמות לו, ז), אמרו נשיאים מה עלינו לעשות, הציאו את אצני השם וגו', לכן התנדבו צחוכות המוצח צחלה, ולפי שנתעצלו מצחלה, נחסרה אות משמם, והנשאים כתיב:

30 חור. צנה של מרים היה:

32	And to devise skilful works, to work in gold, and in silver, and in brass,	וּלְחַשֵּׁב מַחֲשָׁבֹת לַעֲשֹׂת בַּזָּהָב וּבַכֶּסֶף וּבַנְּחָשָׁא: וְלִאֲלָפָא אֲמֹנֹן לְמַעַבֵּד בְּדָהָבָא וּבַכֶּסֶפָא וּבַנְּחָשָׁא:	32
33	and in cutting of stones for setting, and in carving of wood, to work in all manner of skilful workmanship.	וּבְחֻרְשֵׁת אֲבָן לְמִלְאָת וּבְחֻרְשֵׁת עֵץ לַעֲשׂוֹת בְּכָל-מְלָאכֶת מַחֲשָׁבֹת: וּבְאֹמְנוֹת אֲבָן לְאֲשִׁלְמָא וּבְנִגְרוֹת אֲעָא לְמַעַבֵּד בְּכָל עֲבִידָת אוֹמְנוֹן:	33
34	And He hath put in his heart that he may teach, both he, and Oholiab, the son of Ahisamach, of the tribe of Dan.	וּלְהוֹרֹת נָתַן בְּלִבּוֹ הוּא וְאֹהֱלִיאָב בֶּן-אֲחִיסָמָךְ לְמִטָּה-דָּן: וּלִאֲלָפָא יְהִב בְּלִבִּיהּ הוּא וְאֹהֱלִיאָב בֶּר אֲחִיסָמָךְ לְשִׁבְטָא דָּדָן:	34
35	Them hath He filled with wisdom of heart, to work all manner of workmanship, of the craftsman, and of the skilful workman, and of the weaver in colours, in blue, and in purple, in scarlet, and in fine linen, and of the weaver, even of them that do any workmanship, and of those that devise skilful works.	מְלָא אֲתָם חֲכֻמַּת-לֵב לַעֲשׂוֹת כָּל-מְלָאכֶת חֻרְשׁ וְחֻשֵּׁב וְרָקִם בְּתַכְלִית וּבְאַרְגָּמָן בְּתוֹלַעַת הַשָּׁנִי וּבְשֵׁשׁ וְאַרְגַּע עֲשִׂי כָל-מְלָאכֶה וְחֻשְׁבֵי מַחֲשָׁבֹת: אֲשָׁלִים עֲמַהוֹן חֲכִימוֹת לָבָא לְמַעַבֵּד כָּל עֲבִידָת נִגְר וְאוֹמְן וְצִיִּיר בְּתַכְלָא וּבְאַרְגָּמָן בְּצֻבַע וְהוֹרִי וּבְבוֹצָא וּמַחֵי עֲבָדֵי כָל עֲבִידָא וּמְלָפֵי אוֹמְנוֹן:	35
XXXVI	And Bezalel and Oholiab shall work, and every wise-hearted man, in whom the LORD hath put wisdom and understanding to know how to work all the work for the service of the sanctuary, according to all that the LORD hath commanded.	וְעָשָׂה בְּצִלָּאֵל וְאֹהֱלִיאָב וְכָל אִישׁ חֲכָם-לֵב אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה חֲכֻמָּה וּתְבוּנָה בְּהִמָּה לְדַעַת לַעֲשֹׂת אֶת-כָּל-מְלָאכֶת עֲבֹדָת הַקֹּדֶשׁ לְכָל אֲשֶׁר-צִוָּה יְהוָה: וַיַּעֲבִיד בְּצִלָּאֵל וְאֹהֱלִיאָב וְכָל גִּבֹּר חֲכִים לָבָא דִּיהִב יי חֲכֻמָּתָא וְסוּכְלָתְנוּתָא בְּהוֹן לְמַדַּע לְמַעַבֵּד יְת כָּל עֲבִידָת פּוֹלְחֵן קוֹדֶשָׁא לְכָל דְּפַקִּיד יי:	XXXVI
2	And Moses called Bezalel and Oholiab, and every wise-hearted man, in whose heart the LORD had put wisdom, even every one whose heart stirred him up to come unto the work to do it.	וַיִּקְרָא מֹשֶׁה אֶל-בְּצִלָּאֵל וְאֶל-אֹהֱלִיאָב וְאֶל כָּל-אִישׁ חֲכָם-לֵב אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה חֲכֻמָּה בְּלִבּוֹ כָּל אֲשֶׁר נִשְׁאוּ לְבּוֹ לְקַרְבָּהּ אֶל-הַמְּלָאכֶה לַעֲשׂוֹת אֹתָהּ: וַיִּקְחוּ מִלִּפְנֵי מֹשֶׁה אֶת כָּל-הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר הֵבִיאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמְלָאכֶת עֲבֹדָת הַקֹּדֶשׁ לַעֲשׂוֹת אֹתָהּ וְהֵם הֵבִיאוּ אֵלָיו עוֹד נְדָבָה בִּבְקָר: וַיְסִיבוּ מִן קֶדֶם מֹשֶׁה יְת כָּל אֲפָרָשׁוּתָא דְּאִיתִיאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַעֲבִידָת פּוֹלְחֵן קוֹדֶשָׁא לְמַעַבֵּד יְתָהּ וְאֲנֹן מִיתֵן לִיה עוֹד נְדָבָתָא בְּצַפֵּר בְּצַפֵּר:	2
3	And they received of Moses all the offering, which the children of Israel had brought for the work of the service of the sanctuary, wherewith to make it. And they brought yet unto him freewill-offerings every morning.	וַיִּקְחוּ מִלִּפְנֵי מֹשֶ�ה אֶת כָּל-הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר הֵבִיאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמְלָאכֶת עֲבֹדָת הַקֹּדֶשׁ לַעֲשׂוֹת אֹתָהּ וְהֵם הֵבִיאוּ אֵלָיו עוֹד נְדָבָה בִּבְקָר:	3

³⁴ ואהליאב. משצט דן, מן הירודין שצצטטים, מצני השפחות, והשוהו המקום לצלאל למלאכת המשכן, והוא מגדולי השצטים, לקיים מה שנאמר ולא נפר שׁע לפני דל (איוצ לד, יט):

4	And all the wise men, that wrought all the work of the sanctuary, came every man from his work which they wrought.	וַיָּבֹאוּ כָּל-הַחֲכָמִים הָעֹשִׂים אֶת כָּל-מְלָאכֶת הַקֹּדֶשׁ אִישׁ-אִישׁ מְלָאכְתּוֹ אֲשֶׁר-הָמָה עֹשִׂים:	4
5	And they spoke unto Moses, saying: 'The people bring much more than enough for the service of the work, which the LORD commanded to make.'	וַיֹּאמְרוּ אֶל-מֹשֶׁה לֵאמֹר מֵרַבִּים הָעָם לְהָבִיא מִדֵּי הָעֵבֶדְהָ לְמְלָאכָה אֲשֶׁר-צִוָּה יְהוָה לַעֲשׂוֹת אֹתָהּ:	5
6	And Moses gave commandment, and they caused it to be proclaimed throughout the camp, saying: 'Let neither man nor woman make any more work for the offering of the sanctuary.' So the people were restrained from bringing.	וַיִּצְוֵה מֹשֶׁה וַיַּעֲבִירוּ קוֹל בְּמַחֲנֶה לֵאמֹר אִישׁ וְאִשָּׁה אַל-יַעֲשׂוּ-עוֹד לְתִרְוֹמַת הַקֹּדֶשׁ וַיִּכָּלֵא הָעָם מִהָבִיא:	6
7	For the stuff they had was sufficient for all the work to make it, and too much.	וַעֲבִידְתָּא הָנֹת מִסֵּת לְכָל עֲבִידְתָּא לְמַעֲבֵד יְתָה וַיִּתֵּר:	7
8	And every wise-hearted man among them that wrought the work made the tabernacle with ten curtains: of fine twined linen, and blue, and purple, and scarlet, with cherubim the work of the skilful workman made he them.	וַיַּעֲשׂוּ כָל-חֲכָמִים לֵב בְּעֹשֵׂי הַמְּלָאכָה אֶת-הַמִּשְׁכָּן עֹשֶׂה יִרְיעֹת שֵׁשׁ מִשְׁזָר וַתְּכַלֵּת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי כְּרָבִים מַעֲשֵׂה חָשֶׁב עָשָׂה אֹתָם:	רביעי
9	The length of each curtain was eight and twenty cubits, and the breadth of each curtain four cubits; all the curtains had one measure.	אֹרֶךְ הַיִּרְיעָה הָאֶחָת שְׁמֹנֶה וְעֶשְׂרִים בָּאֲמָה וְרֹחַב אַרְבַּע בָּאֲמָה הַיִּרְיעָה הָאֶחָת מִדָּה אֶחָת לְכָל-הַיִּרְיעֹת:	9
10	And he coupled five curtains one to another; and the other five curtains he coupled one to another.	וַיַּחֲבֵר אֶת-חֲמִשׁ הַיִּרְיעֹת אֶחָת אֶל-אֶחָת וְחֲמִשׁ יִרְיעֹת חֲבֵר אֶחָת אֶל-אֶחָת:	10

5 מדי העבודה. יומר מכדי לזכר העבודה:

6 ויכלא. לשון מניעה:

7 והמלאכה היתה דים לכל המלאכה ומלאכת ההצאה היתה דים של עושי המשכן, לכל המלאכה של משכן לעשות אותה, ולהוטר:

7 והוטר. כמו והקצד קט לצו (שמות ח, יא), והפזות קט מואקז (מלכים-ג, כד):

II	And he made loops of blue upon the edge of the one curtain that was outmost in the first set; likewise he made in the edge of the curtain that was outmost in the second set.	וַיַּעַבְדַּ עֲנוּבִין דְּתַכְלָא עַל סַפְתָּא דִּירִיעָתָא חֲדָא מִסְטָרָא בֵּית לֹפִי כֹן עֲבַד בְּסַפְתָּא דִּירִיעָתָא בְּסִטְרָא בֵּית לֹפִי תְּנִינָא:	וַיַּעַשׂ לָלֶאֱת חֲמָשִׁים עֶשְׂרֵה הַיְרִיעָה הָאֶחָת מִקְצֶה בַּמַּחְבֵּרֶת כֹּן עָשָׂה בַּשֹּׁפֶת הַיְרִיעָה הַקִּיצוֹנָה בַּמַּחְבֵּרֶת הַשֵּׁנִית:	II
12	Fifty loops made he in the one curtain, and fifty loops made he in the edge of the curtain that was in the second set; the loops were opposite one to another.	חֲמָשִׁין עֲנוּבִין עֲבַד בִּירִיעָתָא חֲדָא וְחֲמָשִׁין עֲנוּבִין עֲבַד בְּסִטְרָא דִּירִיעָתָא דְּבֵית לֹפִי תְּנִינָא מְכֻנָּן עֲנוּבִיָּא חֲדָא לְקָבִיל חֲדָא:	חֲמָשִׁים לָלֶאֱת עָשָׂה בִּירִיעָה הָאֶחָת וְחֲמָשִׁים לָלֶאֱת עָשָׂה בְּקֶצֶה הַיְרִיעָה אֲשֶׁר בַּמַּחְבֵּרֶת הַשֵּׁנִית מִקְבִּילֹת הַלָּלֶאֱת אֶחָת אֶל-אֶחָת:	12
13	And he made fifty clasps of gold, and coupled the curtains one to another with the clasps; so the tabernacle was one.	וַעֲבַד חֲמָשִׁין פִּוּרְפִּין דְּדָהֵב וּלְפִיָּה יָת יִרְיעָתָא חֲדָא עִם חֲדָא בְּפוּרְפָּיָא וְתִהְיֶה מִשְׁכָּנָא חֵד:	וַיַּעַשׂ חֲמָשִׁים קָרְסֵי זָהָב וַיַּחְבֵּר אֶת-הַיְרִיעֹת אֶחָת אֶל-אֶחָת בְּקָרְסִים וַיְהִי הַמִּשְׁכָּן אֶחָד: (פ)	13
14	And he made curtains of goats' hair for a tent over the tabernacle; eleven curtains he made them.	וַעֲבַד יִרְיעָן דְּמַעֲזֵי לְפָרָסָא עַל מִשְׁכָּנָא חֲדָא עֲשָׂרֵי יִרְיעָן עֲבַד וְתִהְיוּ:	וַיַּעַשׂ יִרְיעַת עֲזִים לְאַהֲלָהּ עַל-הַמִּשְׁכָּן עֲשָׂתֵי-עֶשְׂרֵה יִרְיעֹת עָשָׂה אֹתָם:	14
15	The length of each curtain was thirty cubits, and four cubits the breadth of each curtain; the eleven curtains had one measure.	אֹרְכָא דִּירִיעָתָא חֲדָא תְּלָתִין אַמִּין וְאַרְבַּע אַמִּין פּוּרְפָּיָא דִּירִיעָתָא חֲדָא מִשְׁחָתָא חֲדָא לְחֲדָא עֲשָׂרֵי יִרְיעָן:	אֹרֶךְ הַיְרִיעָה הָאֶחָת שְׁלֹשִׁים בָּאַמָּה וְאַרְבַּע אַמּוֹת רָחֵב הַיְרִיעָה הָאֶחָת מִדָּה אֶחָת לְעֲשָׂתֵי עֶשְׂרֵה יִרְיעֹת:	15
16	And he coupled five curtains by themselves, and six curtains by themselves.	וּלְפִיָּה יָת חֲמִישׁ יִרְיעָן לְחֹד וַיָּת שֵׁשׁ יִרְיעָן לְחֹד:	וַיַּחְבֵּר אֶת-חֲמֵשׁ הַיְרִיעֹת לִבָּד וְאֶת-שֵׁשׁ הַיְרִיעֹת לִבָּד:	16
17	And he made fifty loops on the edge of the curtain that was outmost in the first set, and fifty loops made he upon the edge of the curtain which was outmost in the second set.	וַעֲבַד עֲנוּבִין חֲמָשִׁין עַל סַפְתָּא דִּירִיעָתָא בְּסִטְרָא בֵּית לֹפִי וְחֲמָשִׁין עֲנוּבִין עֲבַד עַל סַפְתָּא דִּירִיעָתָא דְּבֵית לֹפִי תְּנִינָא:	וַיַּעַשׂ לָלֶאֱת חֲמָשִׁים עַל שֹׁפֶת הַיְרִיעָה הַקִּיצוֹנָה בַּמַּחְבֵּרֶת וְחֲמָשִׁים לָלֶאֱת עָשָׂה עַל-שֹׁפֶת הַיְרִיעָה הַמַּחְבֵּרֶת הַשֵּׁנִית:	17
18	And he made fifty clasps of brass to couple the tent together, that it might be one.	וַעֲבַד פִּוּרְפִּין דְּנָחֹשׁ חֲמָשִׁין לְלַפְּפָא יָת מִשְׁכָּנָא לְמַהְיוֹ חֵד:	וַיַּעַשׂ קָרְסֵי נְחֹשֶׁת חֲמָשִׁים לְחַבֵּר אֶת-הָאֹהֶל לְהִיְתֹ אֶחָד:	18
19	And he made a covering for the tent of rams' skins dyed red, and a covering of sealskins above.	וַעֲבַד חוּפָּאָה לְמִשְׁכָּנָא דְּמִשְׁכִּי דְּכִרִי מְסֻמָּקִי וְחוּפָּאָה דְּמִשְׁכִּי סִגְוִנָא מְלַעִילָא:	וַיַּעַשׂ מִכְסָּה אֵילִם מְאֻדָּמִים וּמִכְסָּה עֹרֹת תַּחְשִׁים מְלַמְעָלָה: (ס)	19

20	And he made the boards for the tabernacle of acacia-wood, standing up.	וַיַּעַשׂ אֶת־הַקֶּרְשִׁים לַמִּשְׁכָּן עֲצֵי שִׁטִּים עֹמְדִים:	וַעֲבַד יֵת דְּפִיָּא לַמִּשְׁכָּא דְּאֵעִי שְׁטִין קִימִין:
21	Ten cubits was the length of a board, and a cubit and a half the breadth of each board.	וְעֵשֶׂת אַמּוֹת אַרְךָ הַקֶּרֶשׁ וְאַמָּה וַחֲצִי הָאֻמָּה רֹחַב הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד:	עֵשֶׂר אַמּוּן אוּרְכָא דִּדְפָא וְאַמְתָּא וּפְלִגּוּת אַמְתָּא פּוּתְיָא דִּדְפָא חַד:
22	Each board had two tenons, joined one to another. Thus did he make for all the boards of the tabernacle.	שְׁתֵּי יָדָת לַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד מְשֻׁלָּבֹת אַחַת אֶל־אַחַת כֵּן עָשָׂה לְכָל קֶרֶשׁ הַמִּשְׁכָּן:	תְּרִין צִירִין לִדְפָא חַד מְשׁוּלָּבִין חַד לְקַבִּיל חַד כֵּן עֲבַד לְכָל דְּפִי מִשְׁכָּנָא:
23	And he made the boards for the tabernacle; twenty boards for the south side southward.	וַיַּעַשׂ אֶת־הַקֶּרְשִׁים לַמִּשְׁכָּן עֶשְׂרִים קֶרֶשִׁים לַפָּאָת נֹגֵב תִּימָנָה:	וַעֲבַד יֵת דְּפִיָּא לַמִּשְׁכָּנָא עֶשְׂרִין דְּפִין לְרוּחַ עֵיבֵר דְּרוּמָא:
24	And he made forty sockets of silver under the twenty boards: two sockets under one board for its two tenons, and two sockets under another board for its two tenons.	וְאַרְבָּעִים אֲדָנֵי־כֶסֶף עָשָׂה תַּחַת עֶשְׂרִים הַקֶּרְשִׁים שְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת־הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד לְשְׁתֵּי יָדָתָיו וּשְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת־הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד לְשְׁתֵּי יָדָתָיו:	וְאַרְבָּעִין סְמְכִין דְּכֶסֶף עֲבַד תַּחוֹת עֶשְׂרִין דְּפִין תְּרִין סְמְכִין תַּחוֹת דְּפָא חַד לְתְּרִין צִירוּהִי וְתְּרִין סְמְכִין תַּחוֹת דְּפָא חַד לְתְּרִין צִירוּהִי:
25	And for the second side of the tabernacle, on the north side, he made twenty boards,	וּלְצִלַּע הַמִּשְׁכָּן הַשֵּׁנִית לַפָּאָת צִפּוֹן עָשָׂה עֶשְׂרִים קֶרֶשִׁים:	וּלְסִטֵּר מִשְׁכָּנָא תְּנִינָא לְרוּחַ צְפוּנָא עֲבַד עֶשְׂרִין דְּפִין:
26	and their forty sockets of silver: two sockets under one board, and two sockets under another board.	וְאַרְבָּעִים אֲדָנֵיהֶם כֶּסֶף שְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד וּשְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד:	וְאַרְבָּעִין סְמְכִיהוֹן דְּכֶסֶף תְּרִין סְמְכִין תַּחוֹת דְּפָא חַד וְתְּרִין סְמְכִין תַּחוֹת דְּפָא חַד:
27	And for the hinder part of the tabernacle westward he made six boards.	וּלְיִרְכַּתִּי הַמִּשְׁכָּן יָמָּה עָשָׂה שֵׁשֶׁה קֶרֶשִׁים:	וּלְסִיפֵי מִשְׁכָּנָא מַעְרָבָא עֲבַד שֵׁשֶׁת דְּפִין:
28	And two boards made he for the corners of the tabernacle in the hinder part;	וּשְׁנֵי קֶרֶשִׁים עָשָׂה לַמַּקְצֵעַת הַמִּשְׁכָּן בִּירְכָתָיו:	וְתְּרִין דְּפִין עֲבַד לְזוּיֹת מִשְׁכָּנָא בְּסוּפְהוֹן:
29	that they might be double beneath, and in like manner they should be complete unto the top thereof unto the first ring. Thus he did to both of them in the two corners.	וְהָיוּ תּוֹאמִם מְלֻמָּטֹת וַיַּחֲדּוּ יִהְיוּ תַּמִּים אֶל־רֹאשׁוֹ אֶל־הַטֹּבַעַת הָאֶחָת כֵּן עָשָׂה לְשֵׁנֵיהֶם לְשְׁנֵי הַמַּקְצֵעַת:	וְהָיוּ מְכוּנִין מְלָרַע וְכַחֲדָא הָיוּ מְכוּנִין בְּרִישֵׁיהוֹן בְּעִזְקָתָא חֲדָא כֵּן עֲבַד לְתַרְוֵיהוֹן לְתַרְתֵּין זְוִיִּן:
30	And there were eight boards, and their sockets of silver, sixteen sockets: under every board two sockets.	וְהָיוּ שְׁמֹנֶה קֶרֶשִׁים וְאַדְנֵיהֶם כֶּסֶף שֵׁשֶׁה עֶשֶׂר אֲדָנִים שְׁנֵי אֲדָנִים שְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד:	וְהָיוּ תְּמַנָּא דְּפִין וְסְמְכִיהוֹן דְּכֶסֶף שֵׁשֶׁת עֶשֶׂר סְמְכִין תְּרִין סְמְכִין תְּרִין סְמְכִין תַּחוֹת דְּפָא חַד:

31	And he made bars of acacia-wood: five for the boards of the one side of the tabernacle,	וַעֲבַד עֲבָרֵי דָאֵעִי שְׁטִין חֲמִשָּׁא לְדָפִי סֹטֵר מִשְׁכָּנָא חֵד:	וַיַּעַשׂ בְּרִיחֵי עֲצֵי שֹׁטִים חֲמִשָּׁה לְקִרְשֵׁי צֶלַע־הַמִּשְׁכָּן הָאֶחָת:	31
32	and five bars for the boards of the other side of the tabernacle, and five bars for the boards of the tabernacle for the hinder part westward.	וְחֲמִשָּׁא עֲבָרִין לְדָפִי סֹטֵר מִשְׁכָּנָא תְּנִינָא וְחֲמִשָּׁא עֲבָרִין לְדָפִי מִשְׁכָּנָא לְסוּפְהוֹן מֵעֶרְבָא:	וְחֲמִשָּׁה בְּרִיחִם לְקִרְשֵׁי צֶלַע־הַמִּשְ�כָּן הַשְּׁנִית וְחֲמִשָּׁה בְּרִיחִם לְקִרְשֵׁי הַמִּשְ�כָּן לִירְכָתִים יָמָה:	32
33	And he made the middle bar to pass through in the midst of the boards from the one end to the other.	וַעֲבַד יֵת עֲבָרָא מְצִיעָאָה לְאֶעְבְּרָא בְּגוּ דְּפִיא מִן סִפִּי לְסִפִּי:	וַיַּעַשׂ אֶת־הַבָּרִיחַ הַתִּיכֹן לְבִרְחַת בְּתוּךְ הַקִּרְשִׁים מִן־הַקֶּצֶה אֶל־הַקֶּצֶה:	33
34	And he overlaid the boards with gold, and made their rings of gold for holders for the bars, and overlaid the bars with gold.	וַיֵּת דְּפִיא חֲפָא דְּהָבָא וַיֵּת עֲזָקְתָּהוֹן עֲבַד דְּהָבָא אֲתָרָא לְעֲבָרֵיא וְחֲפָא יֵת עֲבָרֵיא דְּהָבָא:	וְאֶת־הַקִּרְשִׁים צָפָה זָהָב וְאֶת־טַבַּעְתָּם עָשָׂה זָהָב בָּתִּים לְבְרִיחִם וַיִּצָּף אֶת־הַבְּרִיחִם זָהָב:	34
35	And he made the veil of blue, and purple, and scarlet, and fine twined linen; with the cherubim the work of the skilful workman made he it.	וַעֲבַד יֵת פְּרוּכָתָא דְּתַכְלָא וְאַרְגָּמָנָא וְצִבְעֵי זָהָב וְכֹזֵבִין שְׁזִיר עוֹבֵד אוֹמֵן עֲבַד יֵתָה צוּרַת כְּרוּבִין:	וַיַּעַשׂ אֶת־הַפָּרֹכֶת תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מְשֻׁזָּר מַעֲשֵׂה חֹשֶׁב עָשָׂה אֹתָהּ כְּרֻבִים:	35
36	And he made thereunto four pillars of acacia, and overlaid them with gold, their hooks being of gold; and he cast for them four sockets of silver.	וַעֲבַד לָהּ אַרְבַּעָא עֲמוּדֵי שְׁטִין וְחֲפָנוֹן דְּהָבָא וַיִּיהוּן דְּהָבָא וְאִפִּיד לָהוֹן אַרְבַּעָא סֻמְכִין דְּכֶסֶף:	וַיַּעַשׂ לָהּ אַרְבַּעָא עֲמוּדֵי שֹׁטִים וַיִּצָּפֵם זָהָב וַיִּיהֶם זָהָב וַיִּצַּק לָהֶם אַרְבַּעָא אֲדָנִי־כֶסֶף:	36
37	And he made a screen for the door of the Tent, of blue, and purple, and scarlet, and fine twined linen, the work of the weaver in colours;	וַעֲבַד פְּרָסָא לְתַרְע מִשְׁכָּנָא דְּתַכְלָא וְאַרְגָּמָנָא וְצִבְעֵי זָהָב וְכֹזֵבִין שְׁזִיר עוֹבֵד צִיִּיר:	וַיַּעַשׂ מָסָךְ לְפֶתַח הָאֹהֶל תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מְשֻׁזָּר מַעֲשֵׂה רֶקֶם:	37
38	and the five pillars of it with their hooks; and he overlaid their capitals and their fillets with gold; and their five sockets were of brass.	וַיֵּת עֲמוּדוֹהֵי חֲמִשָּׁא וַיֵּת וַיִּיהוּן וְחֲפִי רִישֵׁיהוֹן וְכַבּוּשֵׁיהוֹן דְּהָבָא וְסֻמְכֵיהוֹן חֲמִשָּׁא דְּנִחָשָׁא:	וְאֶת־עֲמוּדָיו חֲמִשָּׁה וְאֶת־וַיִּיהֶם וְצָפָה רִאשֵׁיהֶם וְחֻשְׁקֵיהֶם זָהָב וְאֲדָנֵיהֶם חֲמִשָּׁה נְחֹשֶׁת: (פ)	38
XXXVII	And Bezalel made the ark of acacia-wood: two cubits and a half was the length of it, and a cubit and a half the breadth of it, and a cubit and a half the height of it.	וַעֲבַד בְּצִלְאֵל יֵת אֲרוֹנָא דָּאֵעִי שְׁטִין תְּרֵתִין אַמּוֹן וּפְלָגָא אוּרְבִיָּה וְאַמְתָּא וּפְלָגָא פּוּתִיָּה וְאַמְתָּא וּפְלָגָא רֹמִיָּה:	וַיַּעַשׂ בְּצִלְאֵל אֶת־הָאָרֹן עֲצֵי שֹׁטִים אֲמָתִים וַחֲצִי אַרְבּוֹ וְאַמָּה וַחֲצִי רֶחָבוֹ וְאַמָּה וַחֲצִי קָמָתוֹ:	XXXVII
2	And he overlaid it with pure gold within and without, and made a crown of gold to it round about.	וְחֲפָהִי דְּהָב דְּכִי מְגִי וּמִבְּרָא וְעֲבַד לִיה זִיר דְּדָהָב סְחוֹר סְחוֹר:	וַיִּצָּפְהוּ זָהָב טָהוֹר מִבֵּית וּמִחוּץ וַיַּעַשׂ לוֹ זֶרֶם זָהָב סָבִיב:	2

¹ ויעש בצלאל. לפי שנתן נפשו על המלאכה יותר משאר חכמים, נקראת על שמו:

3	And he cast for it four rings of gold, in the four feet thereof: even two rings on the one side of it, and two rings on the other side of it.	וַיִּצֶק לוֹ אַרְבַּע טַבַּעֲתֵי זָהָב עַל אַרְבַּע פַּעֲמֹתָיו וּשְׁתֵּי טַבַּעֲתֵי עַל-צִלְעוֹ הָאֶחָת וּשְׁתֵּי טַבַּעֲתֵי עַל-צִלְעוֹ הַשֵּׁנִית: וַאֲתִיד לִיה אַרְבַּע עֲזָקוֹן דָּדָהָב עַל אַרְבַּע זְוִיֹּתֶיהָ וּתְרַתִּין עֲזָקוֹן עַל סְטֶרֶיהָ חֵד וּתְרַתִּין עֲזָקוֹן עַל סְטֶרֶיהָ תַּנְיָנָא:	3
4	And he made staves of acacia-wood, and overlaid them with gold.	וַיַּעַשׂ בַּדֵּי עֲצֵי שִׁטִּים וַיִּצָּף אֹתָם זָהָב: וַעֲבַד אֲרִיחֵי דָאֲעֵי שִׁטִּין וַחֲפָא יִתְהוֹן דְּהַבָּא:	4
5	And he put the staves into the rings on the sides of the ark, to bear the ark.	וַיָּבֵא אֶת-הַבָּדִים בַּטַּבַּעֲתֵי עַל צִלְעֵת הָאָרֹן לְשֹׂאת אֶת-הָאָרֹן: וַאֲעִיל יֵת אֲרִיחָא בְּעִזְקָתָא עַל סְטֶרֶי אֲרֹנָא לְמַטֵּל יֵת אֲרֹנָא:	5
6	And he made an ark-cover of pure gold: two cubits and a half was the length thereof, and a cubit and a half the breadth thereof.	וַיַּעַשׂ כַּפֹּת זָהָב טָהוֹר אֲמֹתַיִם וַחֲצִי אַרְכָּהּ וְאֲמָה וַחֲצִי רְחֹבָהּ: וַעֲבַד כְּפֹרֶתָא דְּדָהָב דְּכִי תְרַתִּין אֲמִין וּפְלָגָא אוֹרְכָהּ וְאֲמָתָא וּפְלָגָא פּוֹתִיחָ:	6
7	And he made two cherubim of gold: of beaten work made he them, at the two ends of the ark-cover:	וַיַּעַשׂ שְׁנֵי כְרֻבִים זָהָב מִקְשָׁה עָשָׂה אֹתָם מִשְׁנֵי קְצוֹת הַכַּפֹּת: וַעֲבַד תְּרִין כְּרוּבִין דְּדָהָב נְגִיד עֲבַד יִתְהוֹן מִתְרִין סְטֶרֶי כְּפֹרֶתָא:	7
8	one cherub at the one end, and one cherub at the other end; of one piece with the ark-cover made he the cherubim at the two ends thereof.	כְּרוּבָא חֵד מִסְטָרָא מְכָא וְכְרוּבָא חֵד מִסְטָרָא מְכָא מִן כְּפֹרֶתָא עֲבַד יֵת כְּרוּבָא מִתְרִין סְטֶרוֹהֵי: כְּרוּב-אֶחָד מִקְצָהּ מִזָּה וְכְרוּב-אֶחָד מִקְצָהּ מִשָּׁם מִן-הַכַּפֹּת עָשָׂה אֶת-הַכְּרֻבִים מִשְׁנֵי (כ) קְצוֹתוֹ (ק' קְצוֹתָיו):	8
9	And the cherubim spread out their wings on high, screening the ark-cover with their wings, with their faces one to another; toward the ark-cover were the faces of the cherubim.	וַיִּתְּנוּ הַכְּרֻבִים פְּרָשֵׁי כְנָפֵיהֶם לְמַעַל סִכְכִּים בְּכַנְפֵיהֶם עַל-הַכַּפֹּת וּפְנֵיהֶם אִישׁ אֶל-אֶחָיו אֶל-הַכַּפֹּת הָיוּ פְּנֵי הַכְּרֻבִים: (פ) וַיִּתְּנוּ כְּרוּבָא פְּרִישִׁין גְּדַפִּיהוֹן לְעִילָא מְטֵלִין בְּגַדְפִּיהוֹן עַל כְּפֹרֶתָא וְאִפִּיהוֹן חֵד לְקַבִּיל חֵד לְקַבִּיל כְּפֹרֶתָא הָווּ אִפִּי כְּרוּבָא:	9
10	And he made the table of acacia-wood: two cubits was the length thereof, and a cubit the breadth thereof, and a cubit and a half the height thereof.	וַיַּעַשׂ אֶת-הַשֻּׁלְחָן עֲצֵי שִׁטִּים אֲמֹתַיִם אַרְכּוֹ וְאֲמָה רְחֹבּוֹ וְאֲמָה וַחֲצִי קַמָּתּוֹ: וַעֲבַד יֵת פִּתּוּרָא דָאֲעֵי שִׁטִּין תְּרַתִּין אֲמִין אוֹרְכִיהָ וְאֲמָתָא פּוֹתִיחָ וְאֲמָתָא וּפְלָגָא רּוּמִיחָ:	10
11	And he overlaid it with pure gold, and made thereto a crown of gold round about.	וַיִּצָּף אוֹתוֹ זָהָב טָהוֹר וַיַּעַשׂ לוֹ זֶרֶז זָהָב סָבִיב: וַחֲפָא יִתִּיה דָּהָב דְּכִי וַעֲבַד לוֹה זֶרֶז דְּדָהָב סָחוֹר סָחוֹר:	11
12	And he made unto it a border of a hand-breadth round about, and made a golden crown to the border thereof round about.	וַיַּעַשׂ לוֹ מִסְגָּרַת טַפַּח סָבִיב וַיַּעַשׂ זֶרֶז זָהָב לְמִסְגָּרָתוֹ סָבִיב: וַעֲבַד לוֹה גְּדַנְפָא רּוּמִיחָ פּוֹשְׁפָא סָחוֹר סָחוֹר וַעֲבַד זֶרֶז דְּדָהָב לְגְּדַנְפִיהָ סָחוֹר סָחוֹר:	12

13	And he cast for it four rings of gold, and put the rings in the four corners that were on the four feet thereof.	וַאֲתִיד לִיה אַרְבַּע עֲזָקֹן דָּדָהֶב וַיִּהְיֶה יָת עֲזָקָתָא עַל אַרְבַּע זְוִיָּתָא דְּלֶאֱרַבַּע רַגְלוֹהִי:	וַיִּצַק לֹו אַרְבַּע טַבַּעֲת זָהָב וַיִּתֵּן אֶת־הַטַּבַּעֲת עַל אַרְבַּע הַפְּאֹת אֲשֶׁר לְאַרְבַּע רַגְלָיו:	13
14	Close by the border were the rings, the holders for the staves to bear the table.	לְקַבִּיל גְּדִנְפָא הַנּוֹאָה עֲזָקָתָא אֲתִירָא לְאַרְיִחְיָא לְמַטֵּל יָת פְּתוּרָא:	לְעִמַּת הַמִּסְגָּרָת הָיוּ הַטַּבַּעֲת בְּתֵימִם לְבָדִים לְשֵׂאת אֶת־הַשֻּׁלְחָן:	14
15	And he made the staves of acacia-wood, and overlaid them with gold, to bear the table.	וַעֲבַד יָת אַרְיִחְיָא דְּאֵעִי שְׁטִין וַחֲפָא יִתְהוֹן דְּהַבָּא לְמַטֵּל יָת פְּתוּרָא:	וַיַּעַשׂ אֶת־הַבָּדִים עֲצֵי שִׁטִּים וַיִּצַּק אֹתָם זָהָב לְשֵׂאת אֶת־הַשֻּׁלְחָן:	15
16	And he made the vessels which were upon the table, the dishes thereof, and the pans thereof, and the bowls thereof, and the jars thereof, wherewith to pour out, of pure gold.	וַעֲבַד יָת מִנְיָא דְּעַל פְּתוּרָא יָת מְגִסְוֵהִי וַיִּתְּ בִּזְכּוּחֵי וַיִּתְּ מְכִילְתִּיה וַיִּתְּ קְסוּתָא דִּיתְנַסְדָּ בְּהוֹן דָּדָהֶב דְּכִי:	וַיַּעַשׂ אֶת־הַכֵּלִים אֲשֶׁר עַל־הַשֻּׁלְחָן אֶת־קַעְרֹתָיו וְאֶת־כַּפֹּתָיו וְאֵת מִנְקִיתָיו וְאֶת־הַקְּשׁוֹת אֲשֶׁר יִסֹּךְ בָּהֶן זָהָב טָהוֹר: (פ)	16
17	And he made the candlestick of pure gold: of beaten work made he the candlestick, even its base, and its shaft; its cups, its knops, and its flowers, were of one piece with it.	וַעֲבַד יָת מְנֶרֶתָא דָּדָהֶב דְּכִי נָגִיד עֲבַד יָת מְנֶרֶתָא שְׂדָה וְקִנָּה כְּלִידָהָא חֲזוּרָהָא וְשׁוֹשְׁנָהָא מִנָּה הָיוּ:	וַיַּעַשׂ אֶת־הַמְּנֶרֶת זָהָב טָהוֹר מְקֻשָּׁה עֲשָׂה אֶת־הַמְּנֶרֶת יֶרֶכָה וְקִנָּה גְּבִיעֶיהָ כַּפֹּתֶיהָ וּפְרָחֶיהָ מִמֶּנֶּה הָיוּ:	שטי (שלישי)
18	And there were six branches going out of the sides thereof: three branches of the candlestick out of the one side thereof, and three branches of the candlestick out of the other side thereof;	וְשֵׁשׁא קִנִּין נִפְקִין מִסְטָרָהָא תְּלָתָא קִנֵּי מְנֶרֶתָא מִסְטָרָה חַד וְתְּלָתָא קִנֵּי מְנֶרֶתָא מִסְטָרָה תְּנִינָא:	וְשֵׁשׁא קִנִּים יֵצְאִים מִצְדָּיהָ שְׁלֹשָׁה א קִנֵּי מְנֶרֶת מִצְדָּהָ הָאֶחָד וְשֵׁלֹשָׁה קִנֵּי מְנֶרֶת מִצְדָּה הַשֵּׁנִי:	18
19	three cups made like almond-blossoms in one branch, a knop and a flower; and three cups made like almond-blossoms in the other branch, a knop and a flower. So for the six branches going out of the candlestick.	תְּלָתָא כְּלִידִין מִצִּירִין בְּקִנְיָא חַד חֲזוּר וְשׁוֹשֵׁן וְתְּלָתָא כְּלִידִין מִצִּירִין בְּקִנְיָא חַד חֲזוּר וְשׁוֹשֵׁן כֹּן לְשֵׁשׁא קִנִּין דְּנִפְקִין מִן מְנֶרֶתָא:	שְׁלֹשָׁה גְּבֵעִים מְשֻׁקָּדִים בְּקִנָּה הָאֶחָד כַּפֹּתָר וּפְרָח וְשֵׁלֹשָׁה גְּבֵעִים מְשֻׁקָּדִים בְּקִנָּה אֶחָד כַּפֹּתָר וּפְרָח כֹּן לְשֵׁשׁת הַקִּנִּים הַיֵּצְאִים מִן־הַמְּנֶרֶת:	19
20	And in the candlestick were four cups made like almond-blossoms, the knops thereof, and the flowers thereof;	וּבְמְנֶרֶתָא אַרְבַּעָא כְּלִידִין מִצִּירִין חֲזוּרָהָא וְשׁוֹשְׁנָהָא:	וּבְמְנֶרֶתָא אַרְבַּעָה גְּבֵעִים מְשֻׁקָּדִים כַּפֹּתֶיהָ וּפְרָחֶיהָ:	20
21	and a knop under two branches of one piece with it, and a knop under two branches of one piece with it, and a knop under two branches of one piece with it, for the six branches going out of it.	וְחֲזוּר תַּחַת תְּרִין קִנִּין דְּמִנָּה וְחֲזוּר תַּחַת תְּרִין קִנֵּי דְּמִנָּה וְחֲזוּר תַּחַת תְּרִין קִנֵּי דְּמִנָּה לְשֵׁשׁא קִנֵּי דְּנִפְקִין מִנָּה:	וּכַפֹּתָר תַּחַת שְׁנֵי הַקִּנִּים מִמֶּנֶה וּכַפֹּתָר תַּחַת שְׁנֵי הַקִּנִּים מִמֶּנֶה וּכַפֹּתָר תַּחַת־שְׁנֵי הַקִּנִּים מִמֶּנֶה לְשֵׁשׁת הַקִּנִּים הַיֵּצְאִים מִמֶּנֶה:	21

XXXVIII

22	<p>תוֹזְרֵיהֶון וּקְנִיהֶון מִנֹּה הֹון כּוֹלֶה נְגִידָא חֲדָא דְדֶהב דְּכִי:</p>	22	<p>כַּפְתֵּירֵיהֶם וּקְנָתָם מִמֶּנֶה הָיוּ כָלֶה מְקֻשָּׁה אַחַת זָהב טָהוֹר:</p>
23	<p>וַעֲבַד ית בּוֹצִינְהָא שִׁבְעָא וַצִּיבְתָּהָא וּמַחְתִּיתָהָא דְדֶהב דְּכִי:</p>	23	<p>וַיַּעַשׂ אֶת־נִרְתִּיהָ שִׁבְעָה וּמִלְקָתֶיהָ וּמַחְתִּיתֶיהָ זָהב טָהוֹר:</p>
24	<p>כַּכְרָא דְדֶהבָא דְכִיָּא עֲבַד יְתָה וְיֵת כָּל מִנְהָא:</p>	24	<p>כַּכֵּר זָהב טָהוֹר עָשָׂה אֹתָהּ וְאֵת כָּל־כְּלֶיהָ: (פ)</p>
25	<p>וַעֲבַד ית מִדְבָּחָא דְקִטְרֵת בּוֹסְמִיָּא דְאָעִי שְׁטִין אַמָּתָא אֹרְפִיָּה וְאַמָּתָא פּוֹתִינִיָּה מִרְבַּע וְתִרְתִּין אַמִּין רֹמִיָּה מִנִּיָּה הִנָּאָה קִרְנוֹהִי:</p>	25	<p>וַיַּעַשׂ אֶת־מִזְבֵּחַ הַקֵּטֹֹרֶת עֲצֵי שִׁטִּים אַמָּה אָרְכוֹ וְאַמָּה רָחְבוֹ רִבּוּעַ וְאַמָּתַיִם קִמְתּוֹ מִמֶּנּוּ הָיוּ קִרְנֹתָיו:</p>
26	<p>וַחֲפָא יִתִּיהָ דְהַב דְּכִי ית אַנְרִיָּה וְיֵת פּוֹתְלוֹהִי סָחוֹר סָחוֹר וְיֵת קִרְנוֹהִי וַעֲבַד לִיהָ זִיר דְדֶהב סָחוֹר סָחוֹר:</p>	26	<p>וַיִּצָּק אֹתוֹ זָהב טָהוֹר אֶת־גָּגָו וְאֶת־קִירְתָּיו סָבִיב וְאֶת־קִרְנֹתָיו וַיַּעַשׂ לָו זִר זָהב סָבִיב:</p>
27	<p>וְתִרְתִּין עֲזָקֹן דְדֶהב עֲבַד לִיהָ מְלָרַע לְזִירִיהָ עַל תִּרְתִּין זְוִינִיָּה עַל תִּרְתִּין סְטְרוֹהִי לְאַתְרָא לְאַרְיִחָא לְמַטְל יִתִּיהָ בְּהוֹן:</p>	27	<p>וּשְׁתֵּי טַבַּעַת זָהב עָשָׂה־לָו מִתַּחַת לְזִרְוֹ עַל שְׁתֵּי צִלְעֹתָיו עַל שְׁנֵי צַדָּיו לְבָתִּים לְבָדִים לְשֹׂאת אֹתוֹ בָּהֶם:</p>
28	<p>וַעֲבַד ית אַרְיִחָא דְאָעִי שְׁטִין וַחֲפָא יְתָהוֹן דְּהָבָא:</p>	28	<p>וַיַּעַשׂ אֶת־הַבָּדִים עֲצֵי שִׁטִּים וַיִּצָּק אֹתָם זָהב:</p>
29	<p>וַעֲבַד ית מִשְׁחָא דְרִבּוּתָא קוֹדֶשָׁא וְיֵת קִטְרֵת בּוֹסְמִיָּא דְכִי עוֹבָד בּוֹסְמִנּוּ:</p>	29	<p>וַיַּעַשׂ אֶת־שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה קֹדֶשׁ וְאֶת־קִטְרֵת הַסַּמִּים טָהוֹר מַעֲשֵׂה רֶקֶם: (ס)</p>
XXXVIII	<p>וַעֲבַד ית מִדְבָּחָא דְעֻלְתָּא דְאָעִי שְׁטִין חֲמִישׁ אַמִּין אֹרְפִיָּה וַחֲמִישׁ אַמִּין פּוֹתִינִיָּה מִרְבַּע וְתִלְתַּת אַמִּין רֹמִיָּה:</p>	סזיעי (רזיעי)	<p>וַיַּעַשׂ אֶת־מִזְבֵּחַ הָעֻלָּה עֲצֵי שִׁטִּים חֲמֵשׁ אַמּוֹת אָרְכוֹ וַחֲמֵשׁ־אַמּוֹת רָחְבוֹ רִבּוּעַ וְשִׁלֹּשׁ אַמּוֹת קִמְתּוֹ:</p>
2	<p>וַעֲבַד קִרְנוֹהִי עַל אַרְבַּע זְוִינִיָּה מִנִּיָּה הִנָּאָה קִרְנוֹהִי וַחֲפָא יִתִּיהָ נְחָשָׁא:</p>	2	<p>וַיַּעַשׂ קִרְנֹתָיו עַל אַרְבַּע פְּנֵתָיו מִמֶּנּוּ הָיוּ קִרְנֹתָיו וַיִּצָּק אֹתוֹ נְחֹשֶׁת:</p>

<p>3 And he made all the vessels of the altar, the pots, and the shovels, and the basins, the flesh-hooks, and the fire-pans; all the vessels thereof made he of brass.</p>	<p>וַיַּעַבְדֵּן יֵת כָּל מִנֵּי מִדְּבָחָא יֵת פֶּסֶסְתִּירֻתָא וְיֵת מִגְרֻפִּיתָא וְיֵת מִזְרָקִיא יֵת צְנוּרִיתָא וְיֵת מַחְתִּיתָא כָּל מִנְהֵי עֲבַד נְחָשָׁא:</p>	<p>3 וַיַּעַשׂ אֶת־כָּל־כְּלֵי הַמִּזְבֵּחַ אֶת־הַסִּירֹת וְאֶת־הַיָּעִים וְאֶת־הַמִּזְרָקֹת אֶת־הַמְּזֻלָּגֹת וְאֶת־הַמַּחְתֹּת כָּל־כְּלָיו עָשָׂה נְחֹשֶׁת:</p>
<p>4 And he made for the altar a grating of network of brass, under the ledge round it beneath, reaching halfway up.</p>	<p>וַיַּעַבְדֵּן לְמִדְּבָחָא סְרָדָא עֲבַד מִצְדָּתָא דְנְחָשָׁא תַּחַת סוֹבִיבִיָּה מִלְרַע עַד פְּלָגִיָּה:</p>	<p>4 וַיַּעַשׂ לַמִּזְבֵּחַ מִכְבָּר מַעֲשֶׂה רֶשֶׁת נְחֹשֶׁת תַּחַת כְּרָכְבוֹ מִלְמַטָּה עַד־חֻצְיוֹ:</p>
<p>5 And he cast four rings for the four ends of the grating of brass, to be holders for the staves.</p>	<p>וַאֲחִידָא אַרְבַּע עֲזָקֹן בְּאַרְבַּע זְוִיָּתָא לְסְרָדָא דְנְחָשָׁא אֲתָרָא לְאַרְיִחָא:</p>	<p>5 וַיִּצֶק אַרְבַּע טַבָּעֹת בְּאַרְבַּע הַקְּצוֹת לַמִּכְבָּר הַנְּחֹשֶׁת בָּתִּים לְבָרִים:</p>
<p>6 And he made the staves of acacia-wood, and overlaid them with brass.</p>	<p>וַיַּעַבְדֵּן יֵת אַרְיִחָא דְאָעִי שְׁטִין וְנָחָא יֵתְהוֹן נְחָשָׁא:</p>	<p>6 וַיַּעַשׂ אֶת־הַבָּרִים עֲצֵי שִׁטִּים וַיִּצָּרְף אֹתָם נְחֹשֶׁת:</p>
<p>7 And he put the staves into the rings on the sides of the altar, wherewith to bear it; he made it hollow with planks.</p>	<p>וַאֲעִיל יֵת אַרְיִחָא בְּעִזְקָתָא עַל סְטְרֵי מִדְּבָחָא לְמַטֵּל יֵתִיה בְּהוֹן חֲלִיל לְיִחִין עֲבַד יֵתִיה:</p>	<p>7 וַיָּבֵא אֶת־הַבָּרִים בְּטַבָּעֹת עַל צִלְעֹת הַמִּזְבֵּחַ לְשֵׂאת אֹתוֹ בָּתִּים נְכוּבִים לְחַת עָשָׂה אֹתוֹ: (ס)</p>
<p>8 And he made the laver of brass, and the base thereof of brass, of the mirrors of the serving women that did service at the door of the tent of meeting.</p>	<p>וַיַּעַבְדֵּן יֵת כִּיּוֹרָא דְנְחָשָׁא וְיֵת בְּסִיסִיָּה דְנְחָשָׁא בְּמַחְזֹזֵי נְשִׂיא דְאֲתָן לְצִלְאָה בְּתַרְע מִשְׁכַּן זִמְנָא:</p>	<p>8 וַיַּעַשׂ אֶת הַכִּיּוֹר נְחֹשֶׁת וְאֶת כִּנּוֹ נְחֹשֶׁת בְּמִרְאֹת הַצֹּבְאוֹת אֲשֶׁר צָבְאוּ פֶתַח אֹהֶל מוֹעֵד: (ס)</p>
<p>9 And he made the court; for the south side southward the hangings of the court were of fine twined linen, a hundred cubits.</p>	<p>וַיַּעַבְדֵּן יֵת דְרָתָא לְרוּחַ עֵיבַר דְרֹמָא סְרָדֵי דְרָתָא דְבוּץ שְׂזִיר מֵאָה אַמּוּן:</p>	<p>9 וַיַּעַשׂ אֶת־הַחֲצֵר לַפָּאֵת נֶגֶב תִּימָנָה קִלְעֵי הַחֲצֵר שֵׁשׁ מִשְׁזֹר מֵאָה בְּאַמָּה:</p>

7 נבוב לוחות. נבוב הוא חלול, וכן ועציו ארבע אצבעות נבוב (ירמיה נב, כא):

7 נבוב לוחות. הלוחות של עצי שטים לכל רוח, והחלל באמצע:

8 במראות הצובאות. צנות ישראל היו צידן מראות, שרואות בהן כשהן מתקשטות, ואף אותן לא עכצו מלהציא לנדבת המשכן, והיה מואס משה בהן, מפני שעשויים ליצר הרע, אמר לו הקצ"ה קצל, כי אלו חציצין עלי מן הכל, שעל ידיהם העמידו הנשים לצאות רצות צמרים, כשהיו צעליהם יגיעים צעדות פרך, היו הולכות ומוליכות להם מאכל ומשתה ומאכילות אותם, ונוטלות המראות, וכל אחת רואה עצמה עם צעלה צמרה, ומשדלתו דצרים, לומר אני נאה ממך, ומתוך כך מציאות לצעליהם לידי תאוה, ונוזקות להם, ומתעצרות ויולדות שם, שנאמר פחת הפסוח עורקתך (שיר השירים ח, ה), וזה שנאמר במראות הצובאות, ונעשה הכיור מהם, שהוא לשום שלום בין איש לאשתו, להשקות ממים שצרכו למי שקנא לה צעלה ונסתרה, ומדע לך שהן מראות ממש, שהרי נאמר ונחשת התנופה שצעים ככר וגו' ויעש זה וגו', וכיור וכו' לא הוזכרו שם, למדת, שלא היה נחשת של כיור מנחשת התנופה, כך דרש רבי תנחומא (פקודי ט), וכן תרגם אונקלוס בְּמִקְוֵיָה נְשִׂיא, והוא תרגום של מראות, מירוא"ש צלע"ו (שפיעגעל), וכן מצינו דיסעיה (ג, כג), וְהַגְלִינִים, מתרגמינן וּמִקְוֵיָה:

8 אשר צבאו. להציא נדבתן:

10	<p>Their pillars were twenty, and their sockets twenty, of brass; the hooks of the pillars and their fillets were of silver.</p>	<p>עמודיהון עשרין וסמכיהון עשרין דנחשא ווי עמודיא וכבושיהון כסף:</p>	<p>עמודיהם עשרים ואדניהם עשרים נחשת ווי העמודים ונחשקיהם כסף:</p>	10
11	<p>And for the north side a hundred cubits, their pillars twenty, and their sockets twenty, of brass; the hooks of the pillars and their fillets of silver.</p>	<p>ולרוח צפונא מאה אמין עמודיהון עשרין וסמכיהון עשרין דנחשא ווי עמודיא וכבושיהון כסף:</p>	<p>ולפאת צפון מאה באמה עמודיהם עשרים ואדניהם עשרים נחשת ווי העמודים ונחשקיהם כסף:</p>	11
12	<p>And for the west side were hangings of fifty cubits, their pillars ten, and their sockets ten; the hooks of the pillars and their fillets of silver.</p>	<p>ולרוח מערבא סרדי חמשין אמין עמודיהון עשרא וסמכיהון עשרא ווי עמודיא וכבושיהון כסף:</p>	<p>ולפאת-ים קלעים חמשים באמה עמודיהם עשרה ואדניהם עשרה ווי העמודים ונחשקיהם כסף:</p>	12
13	<p>And for the east side eastward fifty cubits.</p>	<p>ולרוח קדימא מדנחא חמשין אמין:</p>	<p>ולפאת קדמה מזרחא חמשים אמה:</p>	13
14	<p>The hangings for the one side [of the gate] were fifteen cubits; their pillars three, and their sockets three.</p>	<p>סרדי חמש עשרא אמין לעברא עמודיהון תלתא וסמכיהון תלתא:</p>	<p>קלעים חמש-עשרה אמה אל-הפתח עמודיהם שלשה ואדניהם שלשה:</p>	14
15	<p>And so for the other side; on this hand and that hand by the gate of the court were hangings of fifteen cubits; their pillars three, and their sockets three.</p>	<p>ולעברא תנינא מכא ומכא לתרע דרתא סרדי חמש עשרא אמין עמודיהון תלתא וסמכיהון תלתא:</p>	<p>ולפתח השנית מזה ומזה לשער החצר קלעים חמש עשרה אמה עמודיהם שלשה ואדניהם שלשה:</p>	15
16	<p>All the hangings of the court round about were of fine twined linen.</p>	<p>כל סרדי דרתא סחור סחור דבוץ שזיר:</p>	<p>כל-קלעי החצר סביב שש משזר:</p>	16
17	<p>And the sockets for the pillars were of brass; the hooks of the pillars and their fillets of silver; and the overlaying of their capitals of silver; and all the pillars of the court were filleted with silver.</p>	<p>וסמכיא לעמודיא דנחשא ווי עמודיא וכבושיהון כסף וחפוי רישיהון כסף ואמון מכובשין כסף כל עמודי דרתא:</p>	<p>והאדנים לעמודים נחשת ווי העמודים ונחשקיהם כסף וצפוי ראשיהם כסף והם מחשקים כסף כל עמדי החצר:</p>	17
18	<p>And the screen for the gate of the court was the work of the weaver in colours, of blue, and purple, and scarlet, and fine twined linen; and twenty cubits was the length, and the height in the breadth was five cubits, answerable to the hangings of the court.</p>	<p>ופרסא דתרע דרתא עובד צייר דתכלא וארגונא וצבע זהורי ובוץ שזיר ועשרין אמין אורכא ורומא בפותיא חמש אמין לקביל סרדי דרתא:</p>	<p>ומסך שער החצר מעשה רקם תכלת וארגמן ותולעת שני ושש משזר ועשרים אמה ארך וקומה ברחב חמש אמות לעמת קלעי החצר:</p>	מפטיר

- ²¹ אלה פקודי. צפרשה זו נמנו כל משקלי נדבת המשכן לכסף ולזהב ולנחשת, ונמנו כל כליו לכל עבודתו:
²¹ המשכן משכן. שני פעמים, רמז למקדש שנתמשכן בשני חורבנין על עונותיהן של ישראל:
²¹ משכן העדות. עדות לישראל שויתר להם הקב"ה על מעשה העגל, שהרי השרה שכינתו ביניהם:
²¹ עבודת הלויים. פקודי המשכן וכליו, הוא עבודה המסורה ללויים במדבר, לשאת ולהוריד ולהקים, איש איש למשאו המופקד עליו, כמו שאמור צפרשת נשא (במדבר ד):
²¹ ביד איתמר. הוא היה פקיד עליהם למסור לכל בית אב עבודה שעליו:
²² ובצלאל בן אורי וגר עשה אל כל אשר צוה ה' את משה. אשר צוה אותו משה אין כתיב כאן, אלא כל אשר צוה ה' את משה, אפילו דברים שלא אמר לו רבו, הסכימה דעתו למה שנאמר למשה צסיני, כי משה צוה לצלאל לעשות תחלה כלים ואחר כך משכן, (לא לענין צווי להתנדב קאמר, דהא אדרבה להיפך צוה הקב"ה צפרשת תרומה, מתחלה הכלים שלחן מנורה יריעות, ואחר כך ציווי הקרשים, וציווי משה רבינו ע"ה ריש ויקהל, תחלה המשכן ואהלו ואחר כך הכלים, הא מיירי לענין צווי לפועל איך יפעול כסדר, ותמצא צפרשת כי תשא ראה קראתי בשם צלאל וגו', הוזכר מתחלה את אהל מועד, ואחר כך הכלים, אבל לענין להתנדב להכין מה שיהיו צריכין, מה לי מה שמתנדב תחלה, ועיין בתוספות פרק הרוואה (ברכות נה). ואם תאמר מנלן שמשה רבינו ע"ה צוה לצלאל הפך הענין, ויש לומר, כיון דכתיב צפרשת ויקהל ויקרא משה אל צלאל ואל אהליאז וגו', וקצר מה שדיבר עמהם, והאי קרא מדכתיב כל אשר צוה ה' את משה, חזינן דהיה מנחה להם בהיפוך. ודוק היטב). אמר לו צלאל מנהג העולם לעשות תחלה בית ואחר כך משים כלים בתוכו, אמר לו כך שמעתי מפי הקב"ה, אמר משה, צלל אל היית, כי ודאי כך צוה לי הקב"ה, וכן עשה, המשכן תחלה ואחר כך עשה כלים:
²⁴ ככר. ששים מנה, ומנה של קדש כפול היה, הרי הככר ק"כ מנה, והמנה כ"ה סלעים, הרי ככר של קדש שלשת אלפים שקלים, לפיכך מנה צפרוקרוט כל השקלים שפחותין צמנינם מג' אלפים, שאין מגיעין לככר:

²⁶ בקע. הוא שם משקל של מחצית השקל:

²⁶ לשש מאות אלק וגו'. כך היו ישראל, וכך עלה מנינס אחר שהוקם המשכן בספר צמדצר, ואף עתה צנדצת המשכן כך היו, ומנין חצאי השקלים של שש מאות אלק, עולה מאת ככר כל אחד של שלשת אלפים שקלים, כיצד, שש מאות אלק חצאין הרי הן ג' מאות, אלק שלימים, הרי מאת ככר, והשלשת אלפים וחמש מאות וחמשים חצאין, עולין אלק ושבע מאות וחמשה ושבעים שקלים:

19	And their pillars were four, and their sockets four of brass; their hooks of silver, and the overlaying of their capitals and their fillets of silver.	וְעַמֻּדֵיהֶם אַרְבָּעָה וְאַדְנִיָּהֶם אַרְבָּעָה נְחֹשֶׁת וְוִיָּהֶם כֶּסֶף וְצִפּוּי רִאשֵׁיהֶם וְחֻשְׁקֵיהֶם כֶּסֶף:	19
20	And all the pins of the tabernacle, and of the court round about, were of brass.	וְכָל־הַיִּתְדֹת לְמִשְׁכַּן וְלַחֲצֵר סָבִיב נְחֹשֶׁת: (ס)	20
21	These are the accounts of the tabernacle, even the tabernacle of the testimony, as they were rendered according to the commandment of Moses, through the service of the Levites, by the hand of Ithamar, the son of Aaron the priest.	אֵלֶּה פְּקוּדֵי הַמִּשְׁכָּן מִשְׁכַּן הָעֵדוּת אֲשֶׁר פָּקַד עַל־פִּי מֹשֶׁה עֲבַדַת הַלְוִיִּם בְּיַד אִיתָמָר בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן:	פקודי 21
22	And Bezalel the son of Uri, the son of Hur, of the tribe of Judah, made all that the LORD commanded Moses.	וּבְצַלָּאֵל בֶּן־אֹוֹרִי בֶן־חֹור לְמִטָּה יְהוּדָה עָשָׂה אֵת כָּל־אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה:	22
23	And with him was Oholiab, the son of Ahisamach, of the tribe of Dan, a craftsman, and a skilful workman, and a weaver in colours, in blue, and in purple, and in scarlet, and fine linen.—	וְעִמִּיהָ אֹהֲלִיאָב בֶּן אַחִיסַמָּךְ לְשִׁבְטָא דָּדָן נָגֵד וְאוֹמֵן וְצִיֵּיר בְּתֻכְלָא וּבְאַרְגָּמָא וּבְצִבְעָה וְזָהָרִי וּבְבוּצָא:	23
24	All the gold that was used for the work in all the work of the sanctuary, even the gold of the offering, was twenty and nine talents, and seven hundred and thirty shekels, after the shekel of the sanctuary.	כָּל־זָהָב הָעָשׂוּי לְמַלְאכָה בְּכָל מְלָאכַת הַקֹּדֶשׁ וַיְהִי זָהָב הַתְּנוּפָה תִּשְׁעֵי וְעֶשְׂרִים כֶּכֶר וּשְׁבַע מֵאוֹת וּשְׁלֹשִׁים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ:	לוי 24
25	And the silver of them that were numbered of the congregation was a hundred talents, and a thousand seven hundred and three-score and fifteen shekels, after the shekel of the sanctuary:	וּכֶסֶף פְּקוּדֵי הָעֵדוּת מֵאָת כֶּכֶר וְאַלְפָּה וּשְׁבַע מֵאוֹת וְחֲמִשָּׁה וּשְׁבַעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ:	25
26	a beka a head, that is, half a shekel, after the shekel of the sanctuary, for every one that passed over to them that are numbered, from twenty years old and upward, for six hundred thousand and three thousand and five hundred and fifty men.	תִּקְלָא לְגִיּוּלְגוּלְתָא פְּלִגּוּת סְלֵעָ בְּסְלֵעֵי קוּדְשָׁא לְכָל דְּעֵבֵר עַל מְנִינָא מִבֵּר עֶסְרִין שָׁנִין וּלְעִילָא לְשִׁית מֵאָה וּתְלָתָא אֲלָפִין וְחֲמִישׁ מֵאָה וְחֲמִשִּׁין:	26

<p>27 And the hundred talents of silver were for casting the sockets of the sanctuary, and the sockets of the veil: a hundred sockets for the hundred talents, a talent for a socket.</p>	<p>וְהָיָה מֵאֵת כֶּכֶר הַכֶּסֶף לְצִקַּת אֵת אֲדָנֵי הַקֹּדֶשׁ וְאֵת אֲדָנֵי הַפֶּרֶכֶת מֵאֵת אֲדָנִים לְמֵאֵת הַכֶּכֶר כֶּכֶר לְאֶדָן:</p>	<p>27 וְהָיָה מֵאֵת כֶּכֶר הַכֶּסֶף לְצִקַּת אֵת אֲדָנֵי הַקֹּדֶשׁ וְאֵת אֲדָנֵי הַפֶּרֶכֶת מֵאֵת אֲדָנִים לְמֵאֵת הַכֶּכֶר כֶּכֶר לְאֶדָן:</p>
<p>28 And of the thousand seven hundred seventy and five shekels he made hooks for the pillars, and overlaid their capitals, and made fillets for them.</p>	<p>וְאֵת-הָאֵלֶף וּשְׁבַע הַמֵּאוֹת וְחֲמִשָּׁה וְשִׁבְעִים וְחִמִּישׁ עֶבֶד וְוִין לְעִמּוּדָיָא וְחִפִּי רִישֵׁיהֶן וְכַבִּישׁ יִתְהוּן:</p>	<p>ישראל וְאֵת-הָאֵלֶף וּשְׁבַע הַמֵּאוֹת וְחֲמִשָּׁה וְשִׁבְעִים וְחִמִּישׁ עֶבֶד וְוִין לְעִמּוּדִים וְצִפָּה רֹאשֵׁיהֶם וְחִשְׁק אֹתָם:</p>
<p>29 And the brass of the offering was seventy talents and two thousand and four hundred shekels.</p>	<p>וְנִחֲשֵׁת אֲרָמוֹתָא שְׁבַעִים כֶּכֶר וְכַרְוִין וְתַרְוִין אֶלְפִין וְאַרְבַּע מֵאָה סָלְעִין:</p>	<p>29 וְנִחֲשֵׁת הַתְּנוּפָה שְׁבַעִים כֶּכֶר וְאַלְפִים וְאַרְבַּע-מֵאוֹת שֶׁקֶל:</p>
<p>30 And therewith he made the sockets to the door of the tent of meeting, and the brazen altar, and the brazen grating for it, and all the vessels of the altar,</p>	<p>וַיַּעַשׂ בָּהּ אֶת-אֲדָנֵי פֶתַח אֹהֶל מוֹעֵד וְאֵת מִזְבֵּחַ הַנְּחֹשֶׁת וְאֵת-מִכְבַּר הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר-לוֹ וְאֵת כָּל-כְּלֵי הַמִּזְבֵּחַ:</p>	<p>30 וַיַּעַשׂ בָּהּ אֶת-אֲדָנֵי פֶתַח אֹהֶל מוֹעֵד וְאֵת מִזְבֵּחַ הַנְּחֹשֶׁת וְאֵת-מִכְבַּר הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר-לוֹ וְאֵת כָּל-כְּלֵי הַמִּזְבֵּחַ:</p>
<p>31 and the sockets of the court round about, and the sockets of the gate of the court, and all the pins of the tabernacle, and all the pins of the court round about.</p>	<p>וְאֵת אֲדָנֵי הַחֲצֵר סָבִיב וְאֵת אֲדָנֵי שַׁעַר הַחֲצֵר וְאֵת כָּל-יִתְדֵת הַמִּשְׁכָּן וְאֵת כָּל-יִתְדֵת הַחֲצֵר סָבִיב:</p>	<p>31 וְאֵת אֲדָנֵי הַחֲצֵר סָבִיב וְאֵת אֲדָנֵי שַׁעַר הַחֲצֵר וְאֵת כָּל-יִתְדֵת הַמִּשְׁכָּן וְאֵת כָּל-יִתְדֵת הַחֲצֵר סָבִיב:</p>
<p>XXXIX And of the blue, and purple, and scarlet, they made plaited garments, for ministering in the holy place, and made the holy garments for Aaron, as the LORD commanded Moses.</p>	<p>וּמִן תְּכֵלֵא וְאַרְגָּמָא וְצִבְעֵי זָהָרִי עֲבָדוּ לְבוּשֵׁי שְׂמוּשָׁא לְשִׁמּוּשָׁא בְּקוֹדֶשׁא וְעֲבָדוּ יֵת לְבוּשֵׁי קוֹדֶשׁא דְּלֹאֲתָרוֹן כְּמָא דְּפִקִּיד יְיָ מֹשֶׁה:</p>	<p>XXXIX וּמִן-הַתְּכֵלֶת וְהָאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת הַשָּׁנִי עָשׂוּ בְּגָדֵי-שָׂרָד לְשֶׁרֶת בְּקֹדֶשׁ וַיַּעֲשׂוּ אֶת-בְּגָדֵי הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר לְאַהֲרֹן כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת-מֹשֶׁה: (פ)</p>
<p>2 And he made the ephod of gold, blue, and purple, and scarlet, and fine twined linen.</p>	<p>וַיַּעַשׂ יֵת אֵיפֹדָא דְּהָבָא תְּכֵלֵא וְאַרְגָּמָא וְצִבְעֵי זָהָרִי וּבּוּץ שְׁזִיר:</p>	<p>שני (חמישי) וַיַּעֲשׂ אֶת-הָאֵפֹד זָהָב תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מְשֻׁזָּר:</p>

27 לצקת. כתרומתו ללשקתא:
27 את אדני הקדש. של קרשי המשכן, שהם מ"ח קרשים, ולהן נ"ו אדנים, ואדני פרכת ארבעה, הרי מאה, וכל שאר האדנים נחשת כמיצ צהם:
28 וצפה ראשיהם. של עמודים מהן, שצולן כמיצ וצפה ראשיהם וחשוקיהם כסף:
1 ומן התכלת והארגמן וגו'. שש לא נאמר כאן, ומכאן אני אומר שאין בגדי שרד הללו בגדי כהונה, שצבגדי כהונה היה שש, אלא הם צבגדים שמכסים צהם כלי הקדש צשעת סלוק מסעות, שלא היה צהם שש:

3	And they did beat the gold into thin plates, and cut it into threads, to work it in the blue, and in the purple, and in the scarlet, and in the fine linen, the work of the skilful workman.	וַיִּרְקְעוּ אֶת־פָּתִי הַזֶּהבִּי וַיִּקְצֹץ פָּתִילִם לַעֲשׂוֹת בִּתּוּךְ הַתְּכָלֶת וּבִתּוּךְ הָאַרְגָּמָן וּבִתּוּךְ תוֹלַעַת הַשָּׁנִי וּבִתּוּךְ הַשֵּׁשׁ מַעֲשֵׂה חָשָׁב:	3
4	They made shoulder-pieces for it, joined together; at the two ends was it joined together.	כְּתֹפֶת עֲבֹדוֹ לִיה מְלֻפָּפִין עַל תְּרֵין סְטְרוֹתָי מְלֻפָּפִין: עַל־שְׁנֵי (כ') קְצוֹתָיו] חֶבֶר: קְצוֹתָיו]	4
5	And the skilfully woven band, that was upon it, wherewith to gird it on, was of the same piece and like the work thereof: of gold, of blue, and purple, and scarlet, and fine twined linen, as the LORD commanded Moses.	וְהַמָּנִן תְּקוּנִיהָ דְעֻלּוּתָי מִנִּיהָ הוּא כְּעֹבְדוּתָי דְהָבָא תְּכָלָא וְאַרְגָּמָא וְצִבְעֵ זְהוּרֵי וּבּוּץ שְׁזִיר כְּמַא דְּפָקִיד יְיָ יְת מִשָּׁה:	5
6	And they wrought the onyx stones, inclosed in settings of gold, graven with the engravings of a signet, according to the names of the children of Israel.	וַיַּעֲשׂוּ אֶת־אֲבֹנֵי הַשֹּׁהַם מִסִּבָּת מִשְׁבָּצֹת זָהָב מִפְּתֻחַת פְּתוּחֵי חוֹתָם עַל־שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:	6
7	And he put them on the shoulder-pieces of the ephod, to be stones of memorial for the children of Israel, as the LORD commanded Moses.	וַיִּשֶׂם אֹתָם עַל כְּתֹפֶת הָאֶפֶד אֲבֹנֵי זָכָרוֹן לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל כְּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה: (פ')	7
8	And he made the breastplate, the work of the skilful workman, like the work of the ephod: of gold, of blue, and purple, and scarlet, and fine twined linen.	וַיַּעַשׂ אֶת־הַחֹשֶׁן מַעֲשֵׂה חָשָׁב כְּמַעֲשֵׂה אֶפֶד זָהָב תְּכָלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מְשֻׁזָּר:	8
9	It was four-square; they made the breastplate double; a span was the length thereof, and a span the breadth thereof, being double.	רְבועֵ הָיָה כְּפֹל עָשׂוּ אֶת־הַחֹשֶׁן זֵרֶת אָרְכּוֹ וְזֵרֶת רָחְבּוֹ כְּפֹל:	9
10	And they set in it four rows of stones: a row of carnelian, topaz, and smaragd was the first row.	וַיִּמְלְאוּ־בּוֹ אַרְבַּעַּה טֹוֵרֵי אֲבָן טֹוֵר אָדָם פִּטְדָּה וּבִרְקַת הַטֹּוֹר הָאַחֵד:	10
11	And the second row, a carbuncle, a sapphire, and an emerald.	וְהַטֹּוֹר הַשֵּׁנִי נֶפֶד סַפִּיר וַיְהִלִּם:	11

³ וירקעו. כמו לרקע הארץ (תהלים קלו, ו), כחרגומו וירדיו טסין, היו מרדדין מן הזהב, אשטנ"דרא צלע"ז (אויזדעהנען), טסין דקות. כאן הוא מלמדך היאך היו טווין את הזהב עם החוטין, מרדדים טסין דקין, וקולצין מהן פתילים לאורך הטס, לעשות אותן פתילים מעורבים עם כל מין ומין צחשן ואפוד, שנאמר צהן זהב, חוט אחד של זהב עם ששה חוטין של תכלת, וכן עם כל מין ומין, שכל המינין חוטין כפול ששה, והזהב חוט שביעי עם כל אחד ואחד:

12	And the third row, a jacinth, an agate, and an amethyst.	וְהַטּוֹר הַשְּׁלִישִׁי לָשֵׁם שָׁבוּ וְאַחֲלָמָה:	12
13	And the fourth row, a beryl, an onyx, and a jasper; they were inclosed in fittings of gold in their settings.	וְהַטּוֹר הָרְבִיעִי תַרְשִׁישׁ שֹהַם וַיִּשְׁפֹּה מוֹסַבֶּת מִשְׁבָּצֹת זָהָב בְּמִלְאָתָם:	13
14	And the stones were according to the names of the children of Israel, twelve, according to their names, like the engravings of a signet, every one according to his name, for the twelve tribes.	וְהָאֲבָנִים עַל-שְׁמֹת בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל הֵנָּה שְׁתֵּים עָשָׂרָה עַל-שְׁמֹתָם פְּתוּחֵי חֹתֶם אִישׁ עַל-שְׁמוֹ לְשָׁנִים עָשָׂר שָׁבֹט:	14
15	And they made upon the breastplate plaited chains, of wreathen work of pure gold.	וַיַּעֲשׂוּ עַל-הַחֹשֶׁן שְׁרָשְׁרֹת גְּבֻלֹת מַעֲשֵׂה עֲבֹת זָהָב טְהוֹר:	15
16	And they made two settings of gold, and two gold rings; and put the two rings on the two ends of the breastplate.	וַיַּעֲשׂוּ שְׁתֵּי מִשְׁבָּצֹת זָהָב וּשְׁתֵּי טַבַּעֲת זָהָב וַיִּתְּנוּ אֶת-שְׁתֵּי הַטַּבַּעֲת עַל-שְׁנֵי קְצוֹת הַחֹשֶׁן:	16
17	And they put the two wreathen chains of gold on the two rings at the ends of the breastplate.	וַיִּתְּנוּ שְׁתֵּי הָעֲבֹתֹת הַזֹּהָב עַל-שְׁתֵּי הַטַּבַּעֲת עַל-קְצוֹת הַחֹשֶׁן:	17
18	And the other two ends of the two wreathen chains they put on the two settings, and put them on the shoulder-pieces of the ephod, in the forepart thereof.	וְאֵת שְׁתֵּי קְצוֹת שְׁתֵּי הָעֲבֹתֹת נָתְנוּ עַל-שְׁתֵּי הַמִּשְׁבָּצֹת וַיִּתְּנֵם עַל-כְּתֹפֶת הָאֶפֶד אֶל-מוֹל פָּנָיו:	18
19	And they made two rings of gold, and put them upon the two ends of the breastplate, upon the edge thereof, which was toward the side of the ephod inward.	וַיַּעֲשׂוּ שְׁתֵּי טַבַּעֲת זָהָב וַיִּשְׁימוּ עַל-שְׁנֵי קְצוֹת הַחֹשֶׁן עַל-שִׁפְתּוֹ אֲשֶׁר אֶל-עֵבֶר הָאֶפֶד בֵּיתָה:	19
20	And they made two rings of gold, and put them on the two shoulder-pieces of the ephod underneath, in the forepart thereof, close by the coupling thereof, above the skilfully woven band of the ephod.	וַיַּעֲשׂוּ שְׁתֵּי טַבַּעֲת זָהָב וַיִּתְּנֵם עַל-שְׁתֵּי כְתֹפֶת הָאֶפֶד מִלְּמַטָּה מִמוֹל פָּנָיו לְעִמָּת מַחְבְּרָתוֹ מִמַּעַל לַחֹשֶׁב הָאֶפֶד:	20

<p>21 And they did bind the breastplate by the rings thereof unto the rings of the ephod with a thread of blue, that it might be upon the skilfully woven band of the ephod, and that the breastplate might not be loosed from the ephod; as the LORD commanded Moses.</p>	<p>וַיִּרְכְּסוּ אֶת־הַחֹשֶׁן מִטְּבַעְתָּיו אֶל־טְבַעַת הָאֶפֶד בַּפֶּתִיל הַתְּכֵלֶת לְהִיֵּת עַל־חֻשְׁב הָאֶפֶד וְלֹא־יִנָּח הַחֹשֶׁן מֵעַל הָאֶפֶד כַּאֲשֶׁר צֻוְּהָ יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה: (פ)</p>	<p>21 וירכסו את־החֹשֶׁן מטְּבַעְתָּיו אֶל־טְבַעַת הָאֶפֶד בַּפֶּתִיל הַתְּכֵלֶת לְהִיֵּת עַל־חֻשְׁב הָאֶפֶד וְלֹא־יִנָּח הַחֹשֶׁן מֵעַל הָאֶפֶד כַּאֲשֶׁר צֻוְּהָ יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה: (פ)</p>
<p>22 And he made the robe of the ephod of woven work, all of blue;</p>	<p>וַיַּעַשׂ יְת מַעִיל אֶפֶדָּא עֹבֵד מַחִי גְמִיר תְּכֵלֵא:</p>	<p>שלישי (ששי) וַיַּעַשׂ אֶת־מַעִיל הָאֶפֶד מַעֲשֵׂה אֶרֶג כְּלִיל תְּכֵלֶת:</p>
<p>23 and the hole of the robe in the midst thereof, as the hole of a coat of mail, with a binding round about the hole of it, that it should not be rent.</p>	<p>וּפּוּמִיָּה דְּמַעִילָא כְּפִיל לְגִיָּה כְּפּוּם שְׂרִיָּן תּוּרָא מִקְרָא לְפּוּמִיָּה סְחֹר סְחֹר לָא יִתְבָּעֵ:</p>	<p>23 וּפִי־הַמַּעִיל בְּתוֹכוֹ כְּפִי תַחְרָא שָׁפָה לְפִיו סָבִיב לֹא יִקְרַע:</p>
<p>24 And they made upon the skirts of the robe pomegranates of blue, and purple, and scarlet, and twined linen.</p>	<p>וַיַּעַבְדּוּ עַל שְׂפּוּלֵי מַעִילָא רְמוֹנֵי תְּכֵלֵא וְאַרְגָּמָן וְצָבַע זָהָרִי שְׂזִיר:</p>	<p>24 וַיַּעֲשׂוּ עַל־שׁוּלֵי הַמַּעִיל רְמוֹנֵי תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי מְשֻׁזָּר:</p>
<p>25 And they made bells of pure gold, and put the bells between the pomegranates upon the skirts of the robe round about, between the pomegranates:</p>	<p>וַיַּעַבְדּוּ זָגִין דְּדָהָב דְּכִי וַיִּתְּבוּ יְת זָגִיא בְּגוֹ רְמוֹנֵיאָא עַל שְׂפּוּלֵי מַעִילָא סְחֹר סְחֹר בְּגוֹ רְמוֹנֵיאָא:</p>	<p>25 וַיַּעֲשׂוּ פַעֲמָנֵי זָהָב טָהוֹר וַיִּתְּנוּ אֶת־הַפַּעֲמָנִים בְּתוֹךְ הָרְמָנִים עַל־שׁוּלֵי הַמַּעִיל סָבִיב בְּתוֹךְ הָרְמָנִים:</p>
<p>26 a bell and a pomegranate, a bell and a pomegranate, upon the skirts of the robe round about, to minister in; as the LORD commanded Moses.</p>	<p>זָגָא וְרְמוֹנָא זָגָא וְרְמוֹנָא עַל שְׂפּוּלֵי מַעִילָא סְחֹר סְחֹר לְשִׁמְשָׁא כְּמָא דְּפָקִיד יְיָ יְת מֹשֶׁה:</p>	<p>26 פַּעֲמָן וְרִמֹן פַּעֲמָן וְרִמֹן עַל־שׁוּלֵי הַמַּעִיל סָבִיב לְשִׁרְתָּ כַּאֲשֶׁר צֻוְּהָ יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה: (ס)</p>
<p>27 And they made the tunics of fine linen of woven work for Aaron, and for his sons,</p>	<p>וַיַּעַבְדּוּ יְת כְּתוּנֵין דְּבוּצָא עֹבֵד מַחִי לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו:</p>	<p>27 וַיַּעֲשׂוּ אֶת־הַכְּתָנֹת שֵׁשׁ מַעֲשֵׂה אֶרֶג לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו:</p>
<p>28 and the mitre of fine linen, and the goodly head-tires of fine linen, and the linen breeches of fine twined linen,</p>	<p>וַיֵּת מִצְנֶפֶתָא דְּבוּצָא וַיֵּת שִׁבְחָא קוֹבְעֵיאָא דְּבוּצָא וַיֵּת מְכַנְסֵי בּוּצָא דְּבוּץ שְׂזִיר:</p>	<p>28 וְאֵת הַמִּצְנֶפֶת שֵׁשׁ וְאֶת־פָּאָרִי הַמְּגַבֶּעֶת שֵׁשׁ וְאֶת־מְכַנְסֵי הַבָּד שֵׁשׁ מְשֻׁזָּר:</p>
<p>29 and the girdle of fine twined linen, and blue, and purple, and scarlet, the work of the weaver in colours; as the LORD commanded Moses.</p>	<p>וַיֵּת הַמִּנְיָא דְּבוּץ שְׂזִיר וְתְּכֵלֵא וְאַרְגָּמָן וְצָבַע זָהָרִי עֹבֵד צִיִּיר כְּמָא דְּפָקִיד יְיָ יְת מֹשֶׁה:</p>	<p>29 וְאֶת־הָאֵבֶנֶט שֵׁשׁ מְשֻׁזָּר וְתְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי מַעֲשֵׂה רֶקֶם כַּאֲשֶׁר צֻוְּהָ יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה: (ס)</p>
<p>30 And they made the plate of the holy crown of pure gold, and wrote upon it a writing, like the engravings of a signet: HOLY TO THE LORD.</p>	<p>וַיַּעַבְדּוּ יְת צִיצָא כְּלִילָא דְּקִידֻשָּׁא דְּדָהָב דְּכִי וּכְתָבוּ עָלוּהִי כְּתָב מִפְּרֶשׁ קֹדֶשׁ לִי:</p>	<p>30 וַיַּעֲשׂוּ אֶת־צִיץ גִּזְר־הַקֹּדֶשׁ זָהָב טָהוֹר וַיִּכְתְּבוּ עָלָיו מִכְתָּב פִּתּוּחֵי חוֹתָם קֹדֶשׁ לַיהוָה:</p>

<p>31 And they tied unto it a thread of blue, to fasten it upon the mitre above; as the LORD commanded Moses.</p>	<p>וַיִּתְּנוּ עָלָיו פִּתְּיֵל תְּכֵלֶת לְתֵת עַל־הַמִּצְנֶפֶת מִלְּמַעְלָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה: (ס)</p>	<p>31 וַיִּתְּנוּ עָלָיו פִּתְּיֵל תְּכֵלֶת לְתֵת עַל־הַמִּצְנֶפֶת מִלְּמַעְלָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה: (ס)</p>
<p>32 Thus was finished all the work of the tabernacle of the tent of meeting; and the children of Israel did according to all that the LORD commanded Moses, so did they.</p>	<p>וַתֵּכֶל כָּל־עֲבֹדֹת מִשְׁכַּן אֹהֶל מוֹעֵד וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה בֶּן עָשׂוֹ: (פ)</p>	<p>32 וַתֵּכֶל כָּל־עֲבֹדֹת מִשְׁכַּן אֹהֶל מוֹעֵד וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה בֶּן עָשׂוֹ: (פ)</p>
<p>33 And they brought the tabernacle unto Moses, the Tent, and all its furniture, its clasps, its boards, its bars, and its pillars, and its sockets;</p>	<p>וַאֲבִיאוּ אֶת־הַמִּשְׁכָּן אֶל־מֹשֶׁה אֶת־הָאֹהֶל וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו קַרְסָיו קַרְשָׁיו בָּרִיחָיו וְעַמֻּדָיו וְאֹדְגָיו:</p>	<p>רציעי וַאֲבִיאוּ אֶת־הַמִּשְׁכָּן אֶל־מֹשֶׁה אֶת־הָאֹהֶל וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו קַרְסָיו קַרְשָׁיו בָּרִיחָיו וְעַמֻּדָיו וְאֹדְגָיו:</p>
<p>34 and the covering of rams' skins dyed red, and the covering of sealskins, and the veil of the screen;</p>	<p>וְיֵת חוּפָאָה דְּמִשְׁכֵּי דְּכָרִי מִסְמָקֵי וְיֵת חוּפָאָה דְּמִשְׁכֵּי סִסְגוֹנָא וְיֵת פְּרוּכָתָא דְּפָרְסָא:</p>	<p>34 וְאֶת־מִכְסֵּה עוֹרֹת הָאֵילִם הַמְּאֻדָּמִים וְאֶת־מִכְסֵּה עֹרֹת הַתְּחָשִׁים וְאֶת פֶּרֶכֶת הַמָּסֹךְ:</p>
<p>35 the ark of the testimony, and the staves thereof, and the ark-cover;</p>	<p>יֵת אֲרוֹנָא דְּסִדְהוּתָא וְיֵת אֲרִיחֹהֵי וְיֵת כְּפֹרֶתָא:</p>	<p>35 אֶת־אֲרוֹן הָעֵדֻת וְאֶת־בָּדָיו וְאֶת הַכְּפֹרֶת:</p>
<p>36 the table, all the vessels thereof, and the showbread;</p>	<p>יֵת פִּתְיוֹרָא יֵת כָּל מְנוּחָי וְיֵת לֶחֶם הַפָּנִים:</p>	<p>36 אֶת־הַשֻּׁלְחָן אֶת־כָּל־כֵּלָיו וְאֶת לֶחֶם הַפָּנִים:</p>
<p>37 the pure candlestick, the lamps thereof, even the lamps to be set in order, and all the vessels thereof, and the oil for the light;</p>	<p>יֵת מְנֹרֶתָא דְּכִיתָא יֵת בּוֹצִינְהָא בּוֹצִינֵי סִדְרָא וְיֵת כָּל מְנוּחָא וְיֵת מִשְׁחָא דְּאִנְהָרוּתָא:</p>	<p>37 אֶת־הַמְּנֹרֶה הַטָּהוֹרָה אֶת־נֵרֹתֶיהָ נֵרֹת הַמְּעַרְכָּה וְאֶת־כָּל־כֵּלֶיהָ וְאֶת שֶׁמֶן הַמָּאֹר:</p>

31 לְתֵת עַל הַמִּצְנֶפֶת מִלְּמַעְלָה. וְעַל יְדֵי הַפִּתְיֵל הָיָה מוֹשִׁיעֵן עַל הַמִּצְנֶפֶת כְּמִין כַּתָּר, וְאִי אִפְשָׁר לומר הַצִּיץ עַל הַמִּצְנֶפֶת, שֶׁהִי בְּשִׁחִיטַת קֳדָשִׁים שְׁנֵי (זִכְרִים יט.), שֶׁעָרָו הִיא גְּרָאָה צִין צִיץ לַמִּצְנֶפֶת שֶׁשֶׁם מְנִיחַ תְּפִלִּין, וְהַצִּיץ הִיא נְחוּן עַל הַמִּצְנֶפֶת, הַרִי הַמִּצְנֶפֶת לַמַּעֲלָה וְהַצִּיץ לַמַּטָּה, וּמֵהוּ עַל הַמִּצְנֶפֶת מִלְּמַעְלָה. וְעוֹד הַקְּשִׁיטָה זֶה, כֹּאן הוּא אֹמֵר וַיִּתְּנוּ עָלָיו פִּתְיֵל תְּכֵלֶת, וְעַנְיִן הַצִּוָּה הוּא אֹמֵר וַיִּשְׁמַעְתֻּם עַל פִּתְיֵל תְּכֵלֶת (שְׁמוֹת כח, ז). וְאֹמֵר אֵנִי, פִּתְיֵל תְּכֵלֶת זֶה חוּטִין הֵן, לְקַשְׁרוֹ זֶהוּ צִמְצוּמָהּ, לְפִי שֶׁהַצִּיץ אֵינוֹ אֵלָּא מֵאוּזֶן לְאוּזֶן וְצִמְצוּמוֹ יִקְשְׁרֵנוּ צִמְצוּמוֹ, וְהִיוּ קְצוּעִין צוֹ חוּטֵי תְּכֵלֶת לְשָׁנֵי רִאשֵׁי וּבִאֲמַנְעִיתוֹ, שֶׁזֶּהוּ קוּשְׁרוֹ וְחֹלְהוֹ צִמְצוּמָהּ כִּשְׁהוּא בְּרִאשׁוֹ, וְשָׁנֵי חוּטִין הֵיוּ בְּכָל קֶצֶה וְקֶצֶה, אֶחָד מִמֶּעַל וְאֶחָד מִתַּחַת לְעַד מִצְחוֹ, וְכֵן בִּאֲמַנְעוֹ, שֶׁכֵּן הוּא נוֹחַ לְקַשֹּׁר, וְאֵין דֶּרֶךְ קִשְׁיָה בְּפָחוֹת מִשְׁנֵי חוּטִין, לִכְךָ נֶאֱמַר עַל פִּתְיֵל תְּכֵלֶת, וְעָלָיו פִּתְיֵל תְּכֵלֶת, וְקוּשֶׁר רִאשֵׁיהֶם הַשָּׁנִים כּוֹלֵם יָחַד מֵאֲחֹרָיו לְמוֹל עֶרְפוֹ, וּמוֹשִׁיָּצוֹ עַל הַמִּצְנֶפֶת. וְאֵל תַּחֲמָה שְׁלֹא נֶאֱמַר פִּתְיֵל תְּכֵלֶת, הוּאִיל וּמְרוּצִין הֵן, שֶׁהִי מִצִּינָה צִמְצוּם וְאִפְּסוּד וַיִּקְרְסוּ אֶת הַשֶּׁמֶן וְגו', וְעַל כִּרְחֹק פָּחוֹת מִשְׁנֵים לֹא הִיוּ, שֶׁהִי בְּשִׁחִי קִצּוֹת הַשֶּׁמֶן הִיוּ צ' טִצְעוֹת הַשֶּׁמֶן, וְצ' כַּפּוֹת הַשֶּׁמֶן הִיוּ צ' טִצְעוֹת הַשֶּׁמֶן שֶׁכִּנְגָדָן, וְלִפִּי דֶרֶךְ קִשְׁיָה ד' חוּטִין הִיוּ, וּמִכָּל מְקוֹם פָּחוֹת מִשְׁנֵים אִי אִפְשָׁר:

32 וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל. אֵת הַמִּלְאָכָה כָּל אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה: וַיִּבְיִאוּ אֶת הַמִּשְׁכָּן וְגו'. שֶׁלֹּא הִיוּ יְכוּלִין לְהַקִּימוֹ, וְלִפִּי שֶׁלֹּא עָשָׂה מֹשֶׁה שׁוּם מִלְאָכָה צִמְצוּם, הֵנִיחַ לוֹ הַקִּבְצָה הַקָּמָתוֹ, שֶׁלֹּא הִיא יְכוּלָה לְהַקִּימוֹ שׁוּם אִדָּם, מִחֲמַת כּוֹזֵד הַקִּרְשִׁים שֶׁאֵין כָּח בְּאִדָּם לְזַקֵּן, וּמִשֶּׁה הַעֲמִידוֹ, אִמֵּר מֹשֶׁה לְפָנֵי הַקִּבְצָה, אֵיךְ אִפְשָׁר הַקָּמָתוֹ עַל יְדֵי אִדָּם, אִמֵּר לוֹ עֲסוּק אֶתָּה צִדֵּךְ, גְּרָאָה כְּמַקִּימוֹ וְהוּא נֹקֵף וְקָם מֵאִלּוֹ, וְזֶה שֶׁנֶּאֱמַר (שְׁמוֹת מ, יז) הַיּוֹקֵם הַמִּשְׁכָּן, הוּקָם מֵאִלּוֹ. מִדְּרַשׁ רַבִּי תַנְחוּמֵא (פְּקוּדֵי י"א):

38	and the golden altar, and the anointing oil, and the sweet incense, and the screen for the door of the Tent;	וְיֵת מִדְּבַחַּת יְדֵהָבָא וְיֵת מִשְׁחָא דְרִבּוּתָא וְיֵת קְטֹרֶת בּוֹסְמִיָא וְיֵת פֶּרֶסָא דְתִרְעָא מִשְׁכָּנָא:	וְאֵת מִזְבֵּחַ הַזָּהָב וְאֵת שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְאֵת קְטֹרֶת הַסַּמִּים וְאֵת מָסַךְ פֶּתַח הָאֹהֶל:	38
39	the brazen altar, and its grating of brass, its staves, and all its vessels, the laver and its base;	יֵת מִדְּבַחַּת דְנִחְשָׁא וְיֵת סְרָדָא דְנִחְשָׁא דִילִיָּה יֵת אַרְיִחוּהִי וְיֵת כָּל מְנוּהֵי יֵת כִּיּוֹרָא וְיֵת בְּסִיסִיָּה:	אֵת מִזְבֵּחַ הַנְּחֹשֶׁת וְאֵת־מִכְבַּר הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר־לוֹ אֶת־בִּדְיוֹ וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו אֶת־הַכִּיּוֹר וְאֶת־כַּנּוֹ:	39
40	the hangings of the court, its pillars, and its sockets, and the screen for the gate of the court, the cords thereof, and the pins thereof, and all the instruments of the service of the tabernacle of the tent of meeting;	יֵת סְרָדֵי דִרְתָּא יֵת עֲמוּדֵהָא וְיֵת סְמִכְהָא וְיֵת פֶּרֶסָא לְתִרְעָא דִרְתָּא יֵת אֲטוּנְוֵהִי וְסִפְהָא וְיֵת כָּל מְנֵי פוֹלְחָן מִשְׁכָּנָא לְמִשְׁכַּן זִמְנָא:	אֵת קַלְעֵי הַחֹצֵר אֶת־עַמֻּדֶיהָ וְאֶת־אֲדָנֶיהָ וְאֶת־הַמָּסַךְ לְשַׁעַר הַחֹצֵר אֶת־מִיתְרָיו וְיִתְדֵיהֶם וְאֵת כָּל־כֵּלֵי עֲבֹדַת הַמִּשְׁכָּן לְאֹהֶל מוֹעֵד:	40
41	the plaited garments for ministering in the holy place; the holy garments for Aaron the priest, and the garments of his sons, to minister in the priest's office.	יֵת לְבוּשֵׁי שְׁמוּשָׁא לְשִׁמְשָׁא בְּקוֹדֶשָׁא יֵת לְבוּשֵׁי קוֹדֶשָׁא לְאַהֲרֹן כֹּהֵנָא וְיֵת לְבוּשֵׁי בְנוֹהִי לְשִׁמְשָׁא:	אֶת־בְּגָדֵי הַשָּׂרָד לְשָׁרֵת בְּקֹדֶשׁ אֶת־בְּגָדֵי הַקֹּדֶשׁ לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן וְאֶת־בְּגָדֵי בָנָיו לְכַהֵן:	41
42	According to all that the LORD commanded Moses, so the children of Israel did all the work.	כָּכָל דְּפִקִּיד יֵי יֵת מֹשֶׁה כֵּן עֲבָדוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל יֵת כָּל פּוֹלְחָנָא:	כָּכָל אֲשֶׁר־צֻוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה כֵּן עָשׂוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֵת כָּל־הָעֲבֹדָה:	42
43	And Moses saw all the work, and, behold, they had done it; as the LORD had commanded, even so had they done it. And Moses blessed them.	וַחֲזָא מֹשֶׁה יֵת כָּל עֲבִידְתָּא וְהָא עֲבָדוּ יֵתָהּ כְּמָא דְּפִקִּיד יֵי כֵּן עֲבָדוּ וּבְרִידֵי יֵתְהוֹן מֹשֶׁה:	וַיֵּרָא אֶת־כָּל־הַמְּלָאכָה וַיְהִי עָשׂוּ אֹתָהּ כְּאֲשֶׁר צֻוָּה יְהוָה כֵּן עָשׂוּ וַיְבָרֶךְ אֹתָם מֹשֶׁה: (פ)	43
XL	And the LORD spoke unto Moses, saying:	וּמִלִּיל יֵי עִם מֹשֶׁה לְמִימַר:	וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר:	חמישי (שניעי)
2	'On the first day of the first month shalt thou rear up the tabernacle of the tent of meeting.	בְּיוֹם־יְרֵחָא קְדָמָא בְּחֹד לְיֵרֵחָא תָקִים יֵת מִשְׁכָּנָא מִשְׁכַּן זִמְנָא:	בְּיוֹם־הַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בְּאַחַד לְחֹדֶשׁ תָּקִים אֶת־מִשְׁכַּן אֹהֶל מוֹעֵד:	2
3	And thou shalt put therein the ark of the testimony, and thou shalt screen the ark with the veil.	וְתַשְׁוִי תַמָּן יֵת אֲרוֹנָא דְּסִדְּוִתָּא וְתַטְוִיל עַל אֲרוֹנָא יֵת פְּרוּכְתָּא:	וְשַׂמְתָּ שָׁם אֵת אֲרוֹן הָעֵדוּת וְסַכַּת עַל־הָאָרוֹן אֶת־הַפְּרָכֶת:	3

43 ויברך אותם משה. אמר להם יהי רצון שתשרה שכינה צמעה ידיכם, ויהי נעם ה' אֱלֹהֵינוּ עֲלֵינוּ וְגו' (תהלים 5, יז), והוא אחד מי"א מזמורים שנחפלה למשה:

3 וסכות על הארון. לשון הגנה, שהרי מחילה היטה:

4	And thou shalt bring in the table, and set in order the bread that is upon it; and thou shalt bring in the candlestick, and light the lamps thereof.	וְהִבֵּאתָ אֶת־הַשֻּׁלְחָן וְעָרַכְתָּ אֶת־עֲרֻכּוֹ וְהִבֵּאתָ אֶת־הַמְּנֹרָה וְהַעֲלִיתָ אֶת־נֵרֹתֶיהָ:	4
5	And thou shalt set the golden altar for incense before the ark of the testimony, and put the screen of the door to the tabernacle.	וְנִתְּתָה אֶת־מִזְבֵּחַ הַזֹּהֵב לְקִטְרֹת לִפְנֵי אֲרוֹן הָעֵדֻת וְשַׂמְתָּ אֶת־מָסַךְ הַפֶּתַח לַמִּשְׁכָּן:	5
6	And thou shalt set the altar of burnt-offering before the door of the tabernacle of the tent of meeting.	וְנִתְּתָה אֶת מִזְבֵּחַ הָעֹלָה לִפְנֵי פֶתַח מִשְׁכַּן אֹהֶל־מוֹעֵד:	6
7	And thou shalt set the laver between the tent of meeting and the altar, and shalt put water therein.	וְנִתְּתָה אֶת־הַכִּיּוֹר בֵּין־אֹהֶל מוֹעֵד וּבֵין הַמִּזְבֵּחַ וְנָתַתָּ שָׁם מַיִם:	7
8	And thou shalt set up the court round about, and hang up the screen of the gate of the court.	וְשַׂמְתָּ אֶת־הַחֲצֹר סָבִיב וְנָתַתָּ אֶת־מָסַךְ שַׁעַר הַחֲצֹר:	8
9	And thou shalt take the anointing oil, and anoint the tabernacle, and all that is therein, and shalt hallow it, and all the furniture thereof; and it shall be holy.	וְלָקַחְתָּ אֶת־שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וּמִשַּׁחְתָּ אֶת־הַמִּשְׁכָּן וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־בּוֹ וְקִדַּשְׁתָּ אֹתוֹ וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וְהָיָה קֹדֶשׁ:	9
10	And thou shalt anoint the altar of burnt-offering, and all its vessels, and sanctify the altar; and the altar shall be most holy.	וּמִשַּׁחְתָּ אֶת־מִזְבֵּחַ הָעֹלָה וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וְקִדַּשְׁתָּ אֶת־הַמִּזְבֵּחַ וְהָיָה הַמִּזְבֵּחַ קֹדֶשׁ קֳדָשִׁים:	10
11	And thou shalt anoint the laver and its base, and sanctify it.	וּמִשַּׁחְתָּ אֶת־הַכִּיּוֹר וְאֶת־כַּנּוֹ וְקִדַּשְׁתָּ אֹתוֹ:	11
12	And thou shalt bring Aaron and his sons unto the door of the tent of meeting, and shalt wash them with water.	וְהִקְרַבְתָּ אֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־בָּנָיו אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וְרַחֲצִיתָ אֹתָם בַּמַּיִם:	12
13	And thou shalt put upon Aaron the holy garments; and thou shalt anoint him, and sanctify him, that he may minister unto Me in the priest's office.	וְהַלְבַּשְׁתָּ אֶת־אַהֲרֹן אֶת בְּגָדֵי הַקֹּדֶשׁ וּמִשַּׁחְתָּ אֹתוֹ וְקִדַּשְׁתָּ אֹתוֹ וְכִתֵּן לִי:	13
14	And thou shalt bring his sons, and put tunics upon them.	וְאֶת־בָּנָיו תִּקְרִיב וְהַלְבַּשְׁתָּ אֹתָם כְּתֹנֶת:	14

15	And thou shalt anoint them, as thou didst anoint their father, that they may minister unto Me in the priest's office; and their anointing shall be to them for an everlasting priesthood throughout their generations.'	וּמִשַּׁחְתָּ אֹתָם כַּאֲשֶׁר מִשַּׁחְתָּ אֶת־אֲבִיהֶם וְכִהְנוּ לִי וְהִיְתָה לְהִיֵּית לָהֶם מִשַּׁחְתָּם לְכֹהֲנֵת עוֹלָם לְדֹרֹתָם:	וְתִרְבִּי יִתְּהוּן כְּמֹא דְרַבִּיתָא יֵת אֲבוּהוֹן וַיִּשְׁמְשׁוּן קֳדָמִי וְתִהִי לְמִהְנִי לְהוֹן רַבּוּתְהוֹן לְכֹהֲנֵת עוֹלָם לְדִרְיֵהוֹן:
16	Thus did Moses; according to all that the LORD commanded him, so did he.	וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה כְּכֹל אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֹתוֹ כֵּן עָשָׂה: (ס)	וַעֲבַד מֹשֶׁה כְּכֹל דְּפַקִּיד יי יְתִיה כֵּן עָבַד:
17	And it came to pass in the first month in the second year, on the first day of the month, that the tabernacle was reared up.	וַיְהִי בַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בַּשָּׁנָה הַשְּׁנִיִּת בְּאַחַד לַחֹדֶשׁ הַזֶּה הִמְשִׁכּוּ:	וַהֲנִה בִּירְחָא קֳדָמָא בְּשַׁתָּא תַנְיִיתָא בְּחַד לִירְחָא אַתְקַם מִשְׁכְּנָא:
18	And Moses reared up the tabernacle, and laid its sockets, and set up the boards thereof, and put in the bars thereof, and reared up its pillars.	וַיִּקֶּם מֹשֶׁה אֶת־הַמִּשְׁכָּן וַיִּתֵּן אֶת־אֲדָנָיו וַיִּשֶׂם אֶת־קַרְשָׁיו וַיִּתֵּן אֶת־בָּרִיָּתָיו וַיִּקֶּם אֶת־עַמּוּדָיו:	וַאֲקִים מֹשֶׁה יֵת מִשְׁכְּנָא וַיִּהַב יֵת סְמִכּוּהִי וַשּׁוּי יֵת דְּפּוֹתֵי וַיִּהַב יֵת עֲבָרוּהִי וַאֲקִים יֵת עַמּוּדוּהִי:
19	And he spread the tent over the tabernacle, and put the covering of the tent above upon it; as the LORD commanded Moses.	וַיִּפְרֹשׂ אֶת־הָאֹהֶל עַל־הַמִּשְׁכָּן וַיִּשֶׂם אֶת־מִכְסֵּה הָאֹהֶל עָלָיו מִלְמַעְלָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה: (ס)	וּפְרַס יֵת פָּרְסָא עַל מִשְׁכְּנָא וַשּׁוּי יֵת חוּפָאָה דְּמִשְׁכְּנָא עֲלוּהִי מִלְעִילָא כְּמֹא דְפַקִּיד יי יֵת מֹשֶׁה:
20	And he took and put the testimony into the ark, and set the staves on the ark, and put the ark-cover above upon the ark.	וַיִּקַּח וַיִּתֵּן אֶת־הָעֵדוּת אֶל־הָאָרֶן וַיִּשֶׂם אֶת־הַבָּדִים עַל־הָאָרֶן וַיִּתֵּן אֶת־הַכַּפֹּרֶת עַל־הָאָרֶן מִלְמַעְלָה:	וַנְּסִיב וַיִּהַב יֵת סִהְדוּתָא בְּאֶרְוֹנָא וַשּׁוּי יֵת אֲרִיחָא עַל אֶרְוֹנָא וַיִּהַב יֵת כְּפּוֹרֶתָא עַל אֶרְוֹנָא מִלְעִילָא:
21	And he brought the ark into the tabernacle, and set up the veil of the screen, and screened the ark of the testimony; as the LORD commanded Moses.	וַיָּבֵא אֶת־הָאָרֶן אֶל־הַמִּשְׁכָּן וַיִּשֶׂם אֶת פֶּרֶכֶת הַמָּסָךְ וַיָּסֶךְ עַל אֶרֶן הָעֵדוּת כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה: (ס)	וַאֲעִיל יֵת אֶרְוֹנָא לְמִשְׁכְּנָא וַשּׁוּי יֵת פְּרוּכְתָא דְּפָרְסָא וַאֲפִיל עַל אֶרְוֹנָא דְּסִהְדוּתָא כְּמֹא דְפַקִּיד יי יֵת מֹשֶׁה:
22	And he put the table in the tent of meeting, upon the side of the tabernacle northward, without the veil.	וַיִּתֵּן אֶת־הַשֻּׁלְחָן בְּאֹהֶל מוֹעֵד עַל יֶרֶךְ הַמִּשְׁכָּן צָפֹנָה מִחוּץ לַפֶּרֶכֶת:	וַיִּהַב יֵת פְּתוּרָא בְּמִשְׁכָּן זַמְנָא עַל שַׂדָּא דְּמִשְׁכְּנָא צָפוֹנָא מִבְּרָא לְפְרוּכְתָּא:
23	And he set a row of bread in order upon it before the LORD; as the LORD commanded Moses.	וַיַּעֲרֹךְ עָלָיו עֶרֶךְ לֶחֶם לִפְנֵי יְהוָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה: (ס)	וַסִּדֵּר עֲלוּתֵי סִדְרִין דְּלֶחִים קֳדָם יי כְּמֹא דְפַקִּיד יי יֵת מֹשֶׁה:

19 ויפרש את האהל. הן יריעות העזים:

20 את העדות. הלוחות:

22 על ירך המשכן צפונה. צחצי הצפוני של רוחב הצית (יומא לג):

22 ירך. כתרנומו נָדָא, כירך הזה שהוא צלול של אדם:

24	And he put the candlestick in the tent of meeting, over against the table, on the side of the tabernacle southward.	וַיִּשֶׂם אֶת־הַמְּנֹרֶה בְּאֹהֶל מוֹעֵד נֹכַח הַשֻּׁלְחָן עַל יְרֵךְ הַמִּשְׁכָּן נֹגֵבָה׃	וַיִּשִׂי יְת מְנֹרֶתָּ בְּמִשְׁכָּן זִמְנָא לְקַבִּיל פְּתוּרָא עַל שְׂדָא דְּמִשְׁכְּנָא דְּרוּמָא׃
25	And he lighted the lamps before the LORD; as the LORD commanded Moses.	וַיַּעַל הַנֵּרוֹת לִפְנֵי יְהוָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ (ס)	וְאֲדָלִיק בּוֹצִינְיָא קֳדָם יי כְּמָא דְּפִקִּיד יי יְת מֹשֶׁה׃
26	And he put the golden altar in the tent of meeting before the veil;	וַיִּשֶׂם אֶת־מִזְבֵּחַ הַזָּהָב בְּאֹהֶל מוֹעֵד לִפְנֵי הַפָּרֹכֶת׃	וַיִּשִׂי יְת מִדְּבָחָא דְּדִהָבָא בְּמִשְׁכָּן זִמְנָא קֳדָם פְּרוּכְתָּא׃
27	and he burnt thereon incense of sweet spices; as the LORD commanded Moses.	וַיִּקְטֹר עָלָיו קִטְרֶת סַמִּים כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ (ס)	וְאִקְטֹר עֲלוּהִי קִטְרֶת בּוֹסְמִין כְּמָא דְּפִקִּיד יי יְת מֹשֶׁה׃
28	And he put the screen of the door to the tabernacle.	וַיִּשֶׂם אֶת־מָסַךְ הַפֶּתַח לַמִּשְׁכָּן׃	וַיִּשִׂי יְת פֶּרֶסָא דְּתַרְעָא לַמִּשְׁכָּנָא׃
29	And the altar of burnt-offering he set at the door of the tabernacle of the tent of meeting, and offered upon it the burnt-offering and the meal-offering; as the LORD commanded Moses.	וְאֵת מִזְבֵּחַ הָעֹלָה שָׂם פֶּתַח מִשְׁכָּן אֹהֶל־מוֹעֵד וַיַּעַל עָלָיו אֶת־הָעֹלָה וְאֶת־הַמִּנְחָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ (ס)	וַיֵּת מִדְּבָחָא דְּעֹלָתָא שְׂנִי בְּתַרְעָא מִשְׁכְּנָא מִשְׁכָּן זִמְנָא וְאִסִּיק עֲלוּהִי יְת עֹלָתָא וַיֵּת מִנְחָתָא כְּמָא דְּפִקִּיד יי יְת מֹשֶׁה׃
30	And he set the laver between the tent of meeting and the altar, and put water therein, wherewith to wash;	וַיִּשֶׂם אֶת־הַכִּיֹּר בֵּין־אֹהֶל מוֹעֵד וּבֵין הַמִּזְבֵּחַ וַיִּתֵּן שָׁמָּה מַיִם לְרִחְצָה׃	וַיִּשִׂי יְת כִּיּוֹרָא בֵּין מִשְׁכָּן זִמְנָא וּבֵין מִדְּבָחָא וַיִּהַב תַּמָּן מֵיָא לְקִדּוּשׁ׃
31	that Moses and Aaron and his sons might wash their hands and their feet thereat;	וַרְחֲצוּ מַמְנוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וּבָנָיו אֶת־יְדֵיהֶם וְאֶת־רַגְלֵיהֶם׃	וּמִקְדָּשִׁין מִנִּיהָ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וּבְנוֹתָי יְת יְדֵיהוֹן וַיֵּת רַגְלֵיהוֹן׃
32	when they went into the tent of meeting, and when they came near unto the altar, they should wash; as the LORD commanded Moses.	בְּבָאֵם אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד וּבִקְרִבָתָם אֶל־הַמִּזְבֵּחַ יִרְחֲצוּ כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ (ס)	בְּמִיעֲלָהוֹן לַמִּשְׁכָּן זִמְנָא וּבִמְקַרְבָּהוֹן לַמִּדְּבָחָא מִקְדָּשִׁין כְּמָא דְּפִקִּיד יי יְת מֹשֶׁה׃

27 ויקטר עליו קטורת. שחרית וערבית, כמו שנאמר צִקְר צִקְר צִקְר צִקְר צִקְר (שמות ל, ז):
29 ויעל עליו וגו'. אף ציוס השמיני למלואים שהוא יום הקמת המשכן, שמש משה והקריב קרצנות לצור, חוץ מאותן שנכטוה אהרן צו ציוס, שנאמר קרב אל המזבח וגו' (ויקרא ט, ז):
29 את העולה. עולת התמיד:
29 ואת המנחה. מנחת נסכים של תמיד, כמו שנאמר ועָלָן סֶלֶת צִלּוּל צִשְׁמֵן וגו' (שמות כט, מ):
31 ורחצו ממנו משה ואהרן ובניו. יום שמיני למלואים הוא יום כולס לכהונה, ותרגומו ויקדשון מנייה, צו ציוס קדש משה עמהם:
32 ובקרבתם. כמו וצקצס, כשיקרב:

<p>33 And he reared up the court round about the tabernacle and the altar, and set up the screen of the gate of the court. So Moses finished the work.</p>	<p>וַיָּקָם אֶת־הַחֹצֵר סָבִיב לַמִּשְׁכָּן וְלַמִּזְבֵּחַ וַיִּתֵּן אֶת־מָסַךְ שַׁעַר הַחֹצֵר וַיְכַל מֹשֶׁה אֶת־הַמְּלָאכָה: (פ)</p>	<p>33 וַיָּקָם אֶת־הַחֹצֵר סָבִיב לַמִּשְׁכָּן וְלַמִּזְבֵּחַ וַיִּתֵּן אֶת־מָסַךְ שַׁעַר הַחֹצֵר וַיְכַל מֹשֶׁה אֶת־הַמְּלָאכָה: (פ)</p>
<p>34 Then the cloud covered the tent of meeting, and the glory of the LORD filled the tabernacle.</p>	<p>וַיִּכָּס הָעֲנָן אֶת־אֹהֶל מוֹעֵד וַיִּכְבֹּד יְהוָה מְלֵא אֶת־הַמִּשְׁכָּן:</p>	<p>מפטיר וַיִּכָּס הָעֲנָן אֶת־אֹהֶל מוֹעֵד וַיִּכְבֹּד יְהוָה מְלֵא אֶת־הַמִּשְׁכָּן:</p>
<p>35 And Moses was not able to enter into the tent of meeting, because the cloud abode thereon, and the glory of the LORD filled the tabernacle.—</p>	<p>וְלֹא יָכִיל מֹשֶׁה לְמִיעַל לַמִּשְׁכָּן זִמְנָא אֲרִי שָׂרָא עָלוּהִי עֲנָנָא וַיִּקְרָא דִּי אֲתַמְּלִי יְת מִשְׁכְּנָא:</p>	<p>35 וְלֹא־יָכִיל מֹשֶׁה לָּבוֹא אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד כִּי־שָׁכַן עָלָיו הָעֲנָן וַיִּכְבֹּד יְהוָה מְלֵא אֶת־הַמִּשְׁכָּן:</p>
<p>36 And whenever the cloud was taken up from over the tabernacle, the children of Israel went onward, throughout all their journeys.</p>	<p>וּבְאַסְתָּלְקוּת עֲנָנָא מִעָלְיוּ מִשְׁכְּנָא נָטְלִין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּכָל מַטְלֵיָהוֹן:</p>	<p>36 וּבַהֲעֲלֹת הָעֲנָן מֵעַל הַמִּשְׁכָּן יִסְעוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּכָל מַסְעֵיהֶם:</p>
<p>37 But if the cloud was not taken up, then they journeyed not till the day that it was taken up.</p>	<p>וְאִם לֹא מִסְתַּלַּק עֲנָנָא וְלֹא נָטְלִין עַד יוֹם אֲסְתַּלְקוּתִיהּ:</p>	<p>37 וְאִם־לֹא יַעֲלֶה הָעֲנָן וְלֹא יִסְעוּ עַד־יוֹם הָעֲלֹתוֹ:</p>
<p>38 For the cloud of the LORD was upon the tabernacle by day, and there was fire therein by night, in the sight of all the house of Israel, throughout all their journeys.—</p>	<p>אֲרִי עָנָן יִקְרָא דִּי עַל מִשְׁכְּנָא בֵּימָמָא וְחִיּוֹ אִישְׁתָּא הָוִי בְּלִילְיָא בֵּיהּ לְעֵינֵי כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּכָל מַטְלֵיָהוֹן:</p>	<p>38 כִּי עָנָן יְהוָה עַל־הַמִּשְׁכָּן יוֹמָם וְלַיְלָה תִּתְּנָה לִילָה בּוֹ לְעֵינֵי כָּל־בֵּית־יִשְׂרָאֵל בְּכָל־מַסְעֵיהֶם:</p>

35 ולא יכול משה לבוא אל אהל מועד. וכמוז אחד אומר, ובצא משה אל אהל מועד (במדבר ז, פט), צא הכמוז השלישי והכריע צייניהם, כי שכן עליו הענן, אמר מעתה, כל זמן שהיה עליו הענן, לא היה יכול לצוא, נסתלק הענן, נכנס ומדבר עמו (פתיחה לת"כ ח):

38 לעיני כל בית ישראל בכל מסעיהם. בכל מסע שהיו נוסעים, היה הענן שוכן במקום אשר יחנו שם. מקום חנייתם אף הוא קרוי מסע, וכן וַיֵּלֶךְ לְמַסְעוֹ (בראשית יג, ג), וכן אֵלֶּה מַסְעֵי (במדבר לג, א), לפי שממקום החנייה חזרו ונסעו, לכך נקראו כולן מסעות:

שירת הים ועשרת הדברות

שירת הים

אֲזַיִּשְׁכֹּחַ מִנִּשְׁחָ וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הַשִּׁירָה הַזֹּאת לֵי יְיָ וַיֹּאמְרוּ לֵאמֹר	וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הַשִּׁירָה הַזֹּאת לֵי יְיָ וַיֹּאמְרוּ לֵאמֹר
וְרָכְבוּ רָמָה בַּיָּם לִישׁוּעָה אָבִי וְאַרְמָמְנָהוּ: שְׁמוֹ:	וְרָכְבוּ רָמָה בַּיָּם לִישׁוּעָה אָבִי וְאַרְמָמְנָהוּ: שְׁמוֹ:
שְׁלֹשִׁי טַבָּעוּ בַּיָּם־סוּף: אָבִן:	שְׁלֹשִׁי טַבָּעוּ בַּיָּם־סוּף: אָבִן:
יְיָ תִרְעַץ אוֹיֵב: קָמִיד:	יְיָ תִרְעַץ אוֹיֵב: קָמִיד:
אֶפְיֹה נַעֲרָמוּ מִיָּם נִזְלִים אוֹיֵב אֶרְדָּף אֲשִׁיג נַפְשִׁי בְרוּחֲךָ כִּסְמוּ יָם אֲדִירִים:	אֶפְיֹה נַעֲרָמוּ מִיָּם נִזְלִים אוֹיֵב אֶרְדָּף אֲשִׁיג נַפְשִׁי בְרוּחֲךָ כִּסְמוּ יָם אֲדִירִים:
כַּמְכָּה נֶאֱדָר בִּקְדָּשׁ פֶּלֶא: בְּחִסְדְּךָ עַם־נֹי גִאֲלָתָהּ קִדְשָׁהּ:	כַּמְכָּה נֶאֱדָר בִּקְדָּשׁ פֶּלֶא: בְּחִסְדְּךָ עַם־נֹי גִאֲלָתָהּ קִדְשָׁהּ:
אֲחֻזִּי שְׁבִי פִלְשֶׁת: אָדוֹם:	אֲחֻזִּי שְׁבִי פִלְשֶׁת: אָדוֹם:
כָּל יִשְׂרָאֵל כָּנְעָן: וּפְחָד יַעֲבֹר עִמָּךְ יְיָ קִנְיָתָהּ:	כָּל יִשְׂרָאֵל כָּנְעָן: וּפְחָד יַעֲבֹר עִמָּךְ יְיָ קִנְיָתָהּ:
תִּבְאֲמוּ וְתִשְׁעַמּוּ בְּתֵר נִחְלָתְךָ	תִּבְאֲמוּ וְתִשְׁעַמּוּ בְּתֵר נִחְלָתְךָ

מִקֶּדֶשׁ אֲדֹנָי כּוֹנֵנּוּ

כִּי

וַיָּשָׁב יְיָ עֲלֵהֶם

הַיּוֹם:

יְיָ וַיִּמְלֹךְ לְעֵלָם וָעַד:

וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הִלְכוּ בִּיבֻשָּׁה בְּתוֹךְ

לְשִׁבְתָּךְ פָּעֻלָּתְךָ יְיָ

יִדְּיָךְ:

בָּא סוֹס פָּרָעָה בִּרְכָבוֹ וּבִפְרָשָׁיו בָּיִם

אֶת־מֵי הַיָּם

עשרת הדברות בטעם עליון

אֲנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עַבְדִּים: לֹא יִהְיֶה־לְךָ
אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל־פָּנָי לֹא תַעֲשֶׂה־לְךָ פֶסֶל וְכָל־תְּמוּנָה אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם וּבַיָּם
וְאֲשֶׁר בָּאָרֶץ מִתַּחַת וְאֲשֶׁר בַּמַּיִם מִתַּחַת לָאָרֶץ לֹא־תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וְלֹא תַעֲבֹדֵם
כִּי אֲנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֵל קַנָּא פֹקֵד עֹון אָבֹת עַל־בְּנִים עַל־שְׁלֹשִׁים וְעַל־רִבְעִים
לְשָׁנָי וְעֹשֶׂה חֶסֶד לְאֲלֹפִים לֹא־אֶהְיֶה וְלִשְׁמִרִי מִצֻּוֹתַי: (ס) לֹא תִשָּׂא אֶת־שֵׁם־יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ לְשׁוּא כִּי לֹא יִנָּקֶה יְהוָה אֶת אֲשֶׁר־יִשָּׂא אֶת־שְׁמוֹ לְשׁוּא: (פ)
זָכוֹר אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת לְקֹדֶשׁ שְׁשַׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל־מְלָאכָתְךָ וַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי
שַׁבָּת לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה כָּל־מְלָאכָה אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתְךָ עַבְדְּךָ וַאֲמָתְךָ
וּבְהֶמְתְּךָ וּגְרֶדְךָ אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ כִּי שֵׁשַׁת־יָמִים עָשָׂה יְהוָה אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ
אֶת־הַיָּם וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־בָּם וַיָּנַח בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עַל־כֵּן בִּרְךָ יְהוָה אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת
וַיְקַדְּשֵׁהוּ: (ס) כִּבֹּד אֶת־אָבִיךָ וְאֶת־אִמְךָ לְמַעַן יֵאָרְכוּן יָמֶיךָ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ: (ס) לֹא תִרְצָח: (ס) לֹא תִנָּאֵף: (ס) לֹא תַגְנוֹב: (ס) לֹא־תַעֲגֹג
בִּרְעֶךָ עַד שְׁקֹר: (ס) לֹא תַחְמֹד בֵּית רֵעֶךָ לֹא־תַחְמֹד אִשְׁתִּי רֵעֶךָ וְעַבְדּוֹ
וְאִמָּתוֹ וְשׁוֹרְוֹ וְחֹמְרוֹ וְכָל־אֲשֶׁר לְרֵעֶךָ: (פ)

הפטרות

הפטרות שמות

הַבָּאִים יִשְׁרָשׁ יַעֲקֹב יִצְיָן וּפְרֹחַ
יִשְׂרָאֵל וּמִלֵּא וּפְנֵי-תֵבֶל תִּנּוּבָהּ: (פ)

XXVII:6

In days to come shall Jacob take root, Israel shall blossom and bud; And the face of the world shall be filled with fruitage.

הַכֹּמֶכֶת מִכֹּהוּ הִכֹּהוּ אִם-כִּתְּרוֹג תִּרְגִּיו
הִרְגָּה:

7

Hath He smitten him as He smote those that smote him? Or is he slain according to the slaughter of them that were slain by Him?

הפטרות וארא

כֹּה-אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בְּקִבְצִי אֶת-בֵּית
יִשְׂרָאֵל מִן-הָעַמִּים אֲשֶׁר נָפְצוּ בָם
וְנִקְדָּשְׁתִּי בָם לְעֵינֵי הַגּוֹיִם וְיָשְׁבוּ
עַל-אֲדָמָתָם אֲשֶׁר נָתַתִּי לְעַבְדִּי
לְיַעֲקֹב:

XXVIII:25

"Thus saith the Lord GOD: When I shall have gathered the house of Israel from the peoples among whom they are scattered, and shall be sanctified in them in the sight of the nations, then shall they dwell in their own land which I gave to My servant Jacob.

וְיָשְׁבוּ עָלֶיהָ לְבֵטָח וּבָנוּ בָתִּים וְנָטְעוּ
כַּרְמִים וְיָשְׁבוּ לְבֵטָח בַּעֲשׂוֹתֵי שְׁפָטִים
בְּכָל הַשְּׂאֲטִים אֲתָם מִסְבִּיבוֹתָם וַיֵּדְעוּ
כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם: (פ)

26

And they shall dwell safely therein, and shall build houses, and plant vineyards; yea, they shall dwell safely; when I have executed judgments upon all those that have them in disdain round about them; and they shall know that I am the LORD their God.'